

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

В.В. СКОРОБОГАТОВА

Бухгалтерський облік
та контроль монетарних
активів: проблеми теорії
та методології

Монографія

Житомир
2012

ББК 65.052
УДК 657.422:657.432:657.6
С44

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного технологічного університету
(протокол № 4 від 03.12.2012 р.)*

Рецензенти:

д.е.н., професор О.М. Брадул
*професор кафедри обліку, аудиту і фінансового аналізу
Криворізького технічного університету*

д.е.н., доцент Т.І. Ломаченко
*професор кафедри фінансів та кредиту Севастопольського інституту
банківської справи Української академії банківської справи
Національного банку України*

д.е.н., професор А.В. Череп
*академік Академії економічних наук, академік Академії наук Вищої
школи України, декан економічного факультету Запорізького
національного університету*

Скоробогатова В.В.

С44 Бухгалтерський облік та контроль монетарних активів: проблеми теорії та методології : монографія / В.В. Скоробогатова. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 520 с.
ISBN 978-966-683-361-0

В монографії представлені результати дослідження складних, суперечливих питань відображення монетарних активів в системі бухгалтерського обліку та контролю. Головна теза монографії ґрунтується на припущенні, що інформація про монетарні активи, яка формується в системі бухгалтерського обліку, дозволяє підвищити ефективність діяльності підприємств через управління ними.

Видання призначене для докторантів, аспірантів, магістрів, наукових співробітників, викладачів та студентів вищих навчальних закладів, які досліджують проблеми розвитку бухгалтерського обліку та контролю монетарних активів підприємства.

ББК 65.052

УДК 657.422:657.432:657.6

ISBN 978-966-683-361-0

© В.В. Скоробогатова, 2012

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. АКТИВИ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ: ІСТОРИКО-ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ	9
1.1. Формування сутності облікової категорії “активи”: історичний аспект	10
1.2. Онтологія облікової категорії “активи”	24
1.3. Класифікація активів: особливості вимог стратегії управління вартістю підприємства	38
1.4. Грошові кошти як основна складова монетарних активів: економічна та облікова сутність	55
1.5. Аналітичний огляд наукових поглядів щодо економічної сутності змішаних монетарних активів	86
Висновки до 1-го розділу	127
РОЗДІЛ 2. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ МОНЕТАРНИХ АКТИВІВ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	131
2.1. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку монетарних активів	132
2.2. Концептуальні підходи до оцінки монетарних активів підприємства та напрями їх удосконалення	151
2.3. Стан вітчизняної системи бухгалтерського обліку монетарних активів підприємства	160
2.4. Відображення монетарних активів у фінансовій звітності: проблеми та шляхи їх вирішення	182
Висновки до 2-го розділу	191
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗМІШАНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА	194
3.1. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку змішаних активів	195

3.2. Сутність і роль оцінки змішаних активів у формуванні інформаційної бухгалтерської системи	219
3.3. Методика бухгалтерського обліку складових змішаних активів підприємства	253
3.4. Облікова політика підприємства щодо монетарних та змішаних активів	307
3.5. Відображення змішаних активів у фінансовій звітності	319
Висновки до 3-го розділу	344
РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ МОНЕТАРНИХ ТА ЗМІШАНИХ АКТИВІВ	347
4.1. Організація внутрішнього контролю монетарних і змішаних активів підприємства	348
4.2. Методичні підходи до контролю монетарних активів вітчизняних підприємств	363
4.3. Розвиток методики контролю змішаних активів підприємства в Україні	381
Висновки до 4-го розділу	404
ДОДАТКИ	405
ПРО АВТОРА	519

ПЕРЕДМОВА

У сучасних ринкових умовах господарювання важливого значення набуває такий показник ефективності діяльності підприємства, як його вартість. Так, максимізація вартості підприємства є запорукою покращення інвестиційної привабливості, що дозволить залучити інвестиції для розвитку підприємства. З метою визначення достовірної вартості підприємства спочатку необхідно достовірно оцінити всі складові або всі його активи. Оцінка відіграє важливу роль в господарській діяльності суб'єктів господарювання, оскільки від обґрунтованості та точності вибору оцінки залежить ліквідність активів підприємства і його платоспроможність. Вартісна оцінка є обов'язковою до застосування щодо всіх об'єктів бухгалтерського обліку. У плановій економіці оцінка об'єктів бухгалтерського обліку регулювалась централізовано. Тому в умовах ринкової економіки проблема оцінки об'єктів бухгалтерського обліку набуває великого значення, оскільки є одним із інструментів, що забезпечує достовірність даних про стан підприємства і результати його господарської діяльності, надає оперативну інформацію для прийняття управлінських рішень.

Для забезпечення безперервної господарської діяльності суб'єктам господарювання необхідна певна кількість засобів виробництва, грошових коштів та інших активів, які безпосередньо є об'єктами бухгалтерського обліку. З метою розуміння їх ролі, впливу на фінансовий стан підприємства та для правильного відображення у звітності, необхідним є групування об'єктів за певними ознаками, тобто наявність класифікації, що забезпечить єдність підходу щодо застосування всіх елементів методу бухгалтерського обліку.

Питання класифікації та групування облікової інформації займають важливе місце в теорії бухгалтерського обліку. Класифікація активів за різними ознаками здійснюється з метою задоволення інформаційних потреб управлінського та облікового персоналу, учасників господарського товариства та інших зацікавлених осіб. У зв'язку з цим класифікація активів повинна відповідати певним цілям, серед яких слід виокремити надання інформації про платоспроможність підприємства, ліквідність та рентабельність його активів.

На нашу думку, одним із важливих поділів активів є їх поділ на монетарні та немонетарні. Введення вищенаведеного поділу в практику бухгалтерського обліку України пов'язано з рядом проблем, але основним фактором стало закріплення монетарно-немонетарного методу оцінки в Міжнародних стандартах фінансової звітності, а згідно ст. 1 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” національні стандарти не повинні суперечити міжнародним.

Проте, у зв'язку з появою нових об'єктів бухгалтерського обліку виникає проблема щодо правильності їх віднесення до складу монетарних чи немонетарних активів. Тому, вважаємо, що існує потреба у виокремленні ще однієї групи активів – змішані активи, тобто активи, які в залежності від сутності господарської операції можуть відноситися як до монетарних, так і немонетарних. Основними складовими змішаних активів є такі три об'єкти: дебіторська заборгованість (довгострокова та поточна), векселі (довгострокові та поточні) та облігації (довгострокові та поточні).

Виокремлення в окрему групу змішаних активів спрямоване на управління вартістю підприємства, оскільки до монетарних і немонетарних активів застосовуються різні підходи до оцінки. Фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість та векселі не мають явно вираженої грошової форми, тобто залежно від змісту господарських операцій можуть бути як монетарними, так і немонетарними, що призводить до того, що в бухгалтерському обліку такі об'єкти будуть відображатися по-різному. У зв'язку з цим необхідно побудувати методичку облікового відображення складових змішаних активів.

Перший розділ монографії “Активи в економічній теорії: історико-гносеологічний аналіз” розкриває історичні передумови формування сутності облікової категорії “активи”, сутність стратегії управління вартістю підприємства, класифікація активів в рамках цієї стратегії, визначено основні складові монетарних та немонетарних активів, здійснено аналітичний огляд і систематизацію наукових поглядів щодо економічної сутності складових монетарних та змішаних активів, обґрунтовано необхідність виокремлення окремої складової активів, такої як змішані активи та визначено умови віднесення їх до складу однієї із цих груп активів.

Бухгалтерський облік грошових коштів як однієї з найважливіших складових монетарних активів розкрито в другому розділі “Пріоритетні напрями реформування бухгалтерського обліку та оцінки монетарних активів в контексті стратегії управління вартістю підприємства”. На основі проведеного дослідження розкрито проблеми нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку монетарних активів, їх оцінку, сформовано методiku відображення таких активів в системі бухгалтерського обліку, фінансовій звітності, а також розроблено форму внутрішньої звітності, що забезпечить підвищення інформативності, достовірності та корисності інформації, яка міститься у фінансовій звітності.

Третій розділ “Організаційно-методичні засади бухгалтерського обліку та оцінки змішаних активів підприємства” присвячений дослідженню саме змішаних активів, зокрема, таких питань, як нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку, сутність і роль оцінки таких активів у формуванні інформаційної бухгалтерської системи, облікової політики як інструменту управління вартістю підприємства. Також висвітлено особливості відображення складових змішаних активів в системі бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності.

В четвертому розділі “Організаційно-методичні проблеми внутрішнього контролю монетарних активів” розглянуто питання організації внутрішнього контролю монетарних та змішаних активів, розроблено методiku внутрішнього контролю операцій із складовими таких активів, що дозволить точно та достовірно відображати в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформацію про активи та забезпечить можливість одержання будь-якої миті інформації про їх складові, мету утримання та спосіб погашення.

Щиру вдячність висловлюю науковому ідеологу – засновнику Житомирської наукової бухгалтерської школи, Заслуженому діячу науки і техніки України, доктору економічних наук, професору Францу Францовичу Бутинцю за слушні поради та підтримку при підготовці та виданні цієї монографії.

Вдячність та подяку за слухні зауваження та пропозиції щодо даного дослідження хочу висловити рецензентам даної роботи: доктору економічних наук, професору Олександрю Михайловичу Брадулу, доктору економічних наук, доценту Тетяні Іванівні Ломаченко, доктору економічних наук, професору Аллі Василівні Череп.

Також виражаю вдячність доктору економічних наук, доценту Тетяні Вікторівні Давидюк за конструктивну критику і рекомендації, дружню підтримку в ході проведення досліджень, а також всім представникам Житомирської бухгалтерської наукової школи за висловлені поради при підготовці даної наукової праці. За технічне оформлення монографії моя особлива вдячність Надії Щербельовій та Олені Шавурській.

РОЗДІЛ 1

АКТИВИ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ: ІСТОРИКО-ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

*1.1. Формування сутності облікової категорії “активи”:
історичний аспект*

1.2. Онтологія облікової категорії “активи”

*1.3. Класифікація активів: особливості вимог стратегії
управління вартістю підприємства*

*1.4. Грошові кошти як основна складова монетарних активів:
економічна та облікова сутність*

*1.5. Аналітичний огляд наукових поглядів щодо економічної
сутності змішаних монетарних активів*

1.1. Формування сутності облікової категорії “активи”: історичний аспект

Сучасний стан розвитку економічних відносин вимагає пошуку нових підходів до обліку активів. Це обумовлено необхідністю максимально достовірно оцінити вартість активів суб'єкта господарювання як основи вдосконалення методології їх обліку.

Як зазначає І.В. Жиглей: “Розвиток будь-якої науки базується на напрацюваннях попередників. Суспільна наука, якою є й бухгалтерський облік, не має географічних меж, не повинна та не може розвиватись в замкнутому середовищі. Аналіз досліджень попередників та сучасних як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, дозволяють визначити актуальні питання, вивчити зарубіжний досвід, що, з урахуванням національних правових, ментальних та інших особливостей, може бути застосований у вітчизняній обліковій практиці та запропонувати шляхи покращення теорії та методології бухгалтерського обліку як науки”¹.

Історія розвитку обліку активів виступала об'єктом наукових досліджень багатьох вітчизняних науковців, зокрема, Ф.Ф. Бутинця, Н.В. Гавришко, О.О. Жарікової, І.В. Жиглей, Л.В. Івченко, В.В. Ковальова, О.А. Лаговської, С.Ф. Легенчука, Н.М. Малюги, М.С. Пушкаря, Р.В. Романів, К.В. Романчук та зарубіжних вчених: В.Д. Андрєєва, Л.Ф. Жилінської, О.А. Заббарова, О.В. Лупікової, Т.М. Малькової, Я.В. Соколова, В.Я. Соколова, К.Ю. Циганкова Л.А. Чайковської та ін. Проте, історичний аспект обліку активів потребує вивчення та подальших досліджень у зв'язку з необхідністю встановлення причинно-наслідкових зв'язків при формуванні категорії “активи” в процесі розвитку економічної науки.

Завдання дослідження – систематизувати та узагальнити підходи вчених до характеристики терміну “активи”, виявити об'єктивні передумови виникнення категорій “монетарні активи” та “немонетарні активи”.

¹ Жиглей І.В. Становлення та розвиток бухгалтерського обліку як значимої для суспільства науки: аналіз англомовної періодичної літератури / І.В. Жиглей // Міжнародний збірник наукових праць, 2009. – Випуск 3 (15). – С. 126-137, с. 126.

*Еволюція категорії
“активи”*

Незважаючи на важливу роль активів у функціонуванні підприємства, досі відсутній єдиний підхід до визначення сутності цієї категорії. Більшість вчених, науковців та практиків ототожнюють активи з майном, засобами та частиною бухгалтерського балансу. І дійсно, якщо звернутися до історії, то, наприклад, у Стародавньому світі такої категорії як активи не існувало. Здебільшого у підручниках з історії бухгалтерського обліку зустрічається термін “майно”. Починаючи приблизно з першої половини XIV ст., з розвитком теорій подвійного запису та балансу, з’являється термін “актив”, що символізує частину бухгалтерського балансу. З подальшим розвитком економічних поглядів трактування сутності категорії “активи” змінювалося (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Еволюція категорії “актив”

Формування категорії “актив” пройшло довгий шлях еволюції разом з розвитком економічної науки. У Стародавній Греції в XV ст. до нашої ери вівся чіткий облік майна. Витрачання цінностей здійснювалося трьома особами на основі документу із записом уповноваженої особи: “підлягає видачі”. Одна людина фіксувала на папірусі кількість цінностей, призначених для відпуску, друга – фактичний відпуск, а третя – здійснювала контрольну функцію, а саме: відмітки про виявлені відхилення. Оскільки основним обліковим прийомом на той час була інвентаризація, то саме на її підставі проводився матеріальний облік майна з обов’язковим виведенням його щоденного залишку. Особи, відповідальні за відпуск цінностей, щовечора складали звіт, де відображали рух цінностей за платниками і одержувачами, а всередині цього групування – за їх найменуванням².

² Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: учебн. пособие для вузов / Я.В. Соколов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с., с. 36.

Як зазначає Я.В. Соколов: “Важко уявити, як саме узагальнювалися господарські операції, але те, що це мало місце, ми можемо дізнатися з промов Демосфена. Так, з промови проти Афеба ми дізнаємося про “актив балансу” майстерні рабовласника” (табл. 1.1)³.

Таблиця 1.1. “Актив балансу” майстерні рабовласника

1	Рухоме майно	3 таланти 56 мін**
2	Раби (52 чол.)	2 таланти 50 мін
3	Коштовності	3 таланти
4	Сировина для виробництва	2 таланти 30 мін
5	Дім	30 мін
<i>Разом</i>		12 талантів 46 мін
** 1 талант = 60 мінам = 25,5 кг; міна= 425 г		

Майном у Стародавньому Єгипті визнавалося рухоме майно, коштовності, сировина для виробництва, дім і навіть раби, причому все вище зазначене мало свою вартість.

У Вавілоні ситуація була аналогічною. Облік здійснювався з використанням списків, описів, основне призначення яких полягало у відображенні стану майна. При такій формі здійснювалася лише реєстрація активів, що обліковувалися, а їх зміна та рух в операціях залишалися незрозумілими. Проте, ця проблема вирішувалася за допомогою прибутково-видаткового обліку, який полягав у здійсненні разових записів надходження та витрачання продуктів, на основі яких з’являлися документи, в яких зазначалися види, кількість засобів, джерело їх надходження та вибуття або витрачання. Потім показники прибуткового та видаткового документа зводилися та визначався залишок. Ці документи групувалися окремо за найменуваннями окремих цінностей.

У Римі облік майна вівся за допомогою книг, які використовувалися навіть в домашньому господарстві. Причиною цього було те, що, на думку римлян, людина, яка не вміє вести домашнє господарство, не може керувати державними справами. Варто зауважити, що на той час в Римі існувала вже так звана реєстрація майна. Сума останнього, встановлена цензором за книгами власника, заносилася першою в реєстр чи лист, який зберігався в державному архіві. Реєстрація та облік майна, починаючи з 487 р. до н.е., в Стародавньому Римі вівся з метою оподаткування. На той час оподатковувалося не тільки нерухоме майно, а й рухоме. Причому до

³ Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: учебн. пособие для вузов / Я.В. Соколов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с., с. 25.

рухомого майна на той час відносили навіть жіноче вбрання та інший одяг. Слід відмітити, що в книзі Арістотеля “Державний устрій Афін” є вказівки на те, що ще за часів Дракону (приблизно 620 р. до н.е.) державна влада вимагала від громадян складання інвентаря їх майна. За часів Солона все населення, на підставі даних інвентарів, було поділено на чотири класи з метою визначення ставок податків. Основною причиною обліку особистого майна було те, що деякі громадські посади могли займати лише особи, які мали майновий ценз, тобто володіли певним майном, доказом чого виступав інвентар⁴.

Проведені дослідження свідчать, що в Стародавньому світі категорія “активи” була відсутня. Об’єктом обліку виступало особисте майно, на основі якого складали інвентарі, які були доказом статку, що давало змогу займати громадські посади, а згодом почали реєструвати майно кожного домогосподарства з метою контролю та оподаткування. З появою подвійного запису основною функцією бухгалтерського обліку став контроль за збереженням майна.

Епоха Ренесансу (XIV - XVI ст.) стала поворотним моментом у розвитку бухгалтерського обліку. В цей період з’являються перші праці, в яких авторами згадується бухгалтерський облік матеріальних цінностей (табл. 1.2)⁵. Панування ідей меркантилізму призводить до усвідомлення грошей як міри вартості та необхідності вартісної оцінки майна.

Таблиця 1.2. Облікові праці вчених XV-XVI століть

<i>Автор</i>	<i>Назва праці</i>	<i>Основні положення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Венедикт Котруллі	“Про торгівлю і досконалого купця” (1458 р.), видана в 1573 р.	Розкрито окремі питання організації та техніки ведення обліку майна. Учений рекомендував закривати щорічно рахунки, а результат, одержаний при закритті рахунків “Прибутку і збитків”, переносити безпосередньо на рахунок “Капіталу”
Лука Пачолі	“Сума арифметики, геометрії, вчення про рахунки і записи” (1494 р.)	Викладено методологічні принципи бухгалтерського обліку в торгівлі. Наведено групу рахунків на яких відображалися цінності: гроші, речі, товари та розрахунки. Хоча робота не містить поняття синтетичного рахунку “Товари”, товарні запаси учений рекомендував відображати за конкретними найменуваннями, і в тому ж аналітичному розрізі визначати фінансовий результат від їх реалізації (прибуток або збиток)

⁴ Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: учебн. пособие для вузов / Я.В. Соколов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с., с. 26.

⁵ Бухгалтерський облік: історичний аспект. Результати дисертаційних досліджень Житомирської наукової бухгалтерської школи: [монографія] / за ред. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 620 с., с. 329.

1	2	3
Анжело ді Піетро	“Керівництво для господарств”, (1586 р.)	Детально описані питання ведення бухгалтерських книг в монастирських господарствах. Крім того, робота містила досить цікаву пропозицію щодо обліку товарних надлишків за реалізаційною вартістю

Першим літературним твором з бухгалтерського обліку стала праця, написана в Неаполі в 1458 р. В. Котруллі “Про торгівлю і досконалого купця”, хоча надрукована вона була лише в 1573 р. Робота була присвячена організації і техніці ведення торгівлі. Бухгалтерський облік розглядався в ній як один із інструментів управління одиничним підприємством, і тому автор присвятив йому окрему частину. Котруллі В. запропонував використовувати рахунок власних коштів. Наголошував на необхідності ведення трьох книг: головної, Журналу та Меморіалу.

Однак вперше систематизацію обліку провів францисканський монах Лука Пачолі. Так, в одній із глав фундаментальної праці Л. Пачолі “Сума арифметики, геометрії, вчення про пропорції і відношення” (1494 р.) – “Трактат про рахунки та записи” в частині I “Інвентар” зазначається: “Спочатку купець повинен скласти детально свій інвентар, тобто записати на окремих аркушах або в окрему книгу все, що, на його думку, належить йому в світі, як в рухомому, так і нерухомому майні, починаючи завжди з більш цінних речей, які легко втратити, тобто готівки, коштовностей, срібних виробів тощо. Нерухомість же, наприклад, будинки, поля, лагуни, долини, водоймища, не можуть бути так швидко втрачені, як рухомість. Все інше майно необхідно віднести послідовно до інвентарю, попередньо позначивши в ньому рік і дату, а також місце складання та своє ім’я”⁶.

Характерним є те, що у інвентарі наводиться майно купця, тобто “чашки, ложки, постільна та столова білизна, сорочки”. До майна відносили не тільки створені цінності, а й природні (лагуни, долини, водоймища). Варто також зазначити, що майно, яке використовувалося у торгівлі, не відділялося від особистих речей. Також у трактаті Л. Пачолі наводить групу рахунків, на яких відображалися цінності: гроші, речі, товари та розрахунки. Особливістю даних рахунків було те, що так званий актив (надходження) знаходився справа, а пасив (витрачання) – зліва, що є прямою протилежністю до сучасної форми рахунку.

⁶ Пачолі Л. Трактат о счетах и записях / Л. Пачолі. – Минск: Финансы, учет, аудит, 1996. – 160 с., с. 18.

Значний внесок у становлення обліку оборотних активів здійснив Л. Пачолі, який вважав, що товарообмінні операції в частині оцінки одержаних товарів необхідно обліковувати за цінами продаж: “Ти повинен оцінити міну в грошах, тобто ніби-то уявити купівлю і продаж за готівковий розрахунок, і, на твій розсуд, яку цінність представляє товар, таку ціну і прийняти за основну”. Отже, товарообмінну операцію трактував не як договір міни, а як договір постачання. При визначенні результату від реалізації товарів, одержаних в обмін, пропонувалося два варіанти: 1) разом зі всіма товарами; 2) окремо – без грошової оцінки товарів, прийнятих при обміні, неможливо без великих ускладнень визначити прибутки і збитки⁷.

Італійський дослідник Анжело ді Піетро заклав основи оцінки активів за ринковою вартістю. Розповсюдив діграфізм на облік монастирського господарства і банків, при цьому з об’єктів поточного обліку він виключав основні засоби, останні враховувалися тільки в інвентаризаційних відомостях.

В епоху Ренесансу панували ідеї італійської бухгалтерської школи, представники якої були прибічниками юридичного трактування обліку. Баланс розглядали як таблицю, в активі якої зазначені цінності, а в пасиві – їх власники.

Вже в кінці XIV ст. комерсанти в Італії складали баланс не лише для контролю оборотів, але й для цілей управління господарською діяльністю. Проте, баланс складався не регулярно (проміжок часу між двома фінансовими звітами становили від одного до п’яти років). Відсутність в обліку поділу рахунків на синтетичні та аналітичні призводило до перенавантаження статтями балансу середньовікових фірм. Баланс банку святого Георгія на 1 січня 1409 р. включав 95 активних статей та 310 пасивних, баланс Барселонського відділу компанії Датіні на 31 січня 1399 р. – більше 110 статей в активі та до 60 в пасиві⁸.

Таким чином, революційний стрибок у методиці обліку пов’язаний з виникненням подвійного запису (XV ст.) і його впровадженням у бухгалтерський облік, що зумовило не тільки виникнення рахунків, нових форм бухгалтерського обліку, але й балансу з визначенням майна (матеріальних цінностей) як “активів” торговця⁹.

⁷ Бухгалтерський облік: історичний аспект. Результати дисертаційних досліджень Житомирської наукової бухгалтерської школи: [монографія] / за ред. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 620 с., с. 330.

⁸ Соколов Я.В. История развития бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 367 с., с. 54.

⁹ Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: [учебн. пособие для вузов] / Я.В. Соколов. – М.: ЮНИТИ, 1996. – 638 с.

Сучасній категорії “актив” на території України, як і у Західній Європі, відповідали такі терміни як “майно”, “матеріальні цінності”, “інвентар”, “власність”. Наслідки цього можна прослідкувати, аналізуючи трактування активу сучасними вченими та науковцями.

Французька школа на чолі з А. Гільбо та Е. Леоте відкидала юридичне трактування обліку. Вважали, що актив включає основні засоби, оборотні засоби, витрачені засоби (вкладені в незакінчені процеси), засоби у дебіторів і збитки. Всі матеріальні активи оцінюються тільки за собівартістю¹⁰.

Саватьє Р. зазначав, що актив є правом на майно. Облік, перетворюючи майно на право на майно, призводить до того, що з усіх якостей предмета зберігається тільки одна: його вартість, що підлягає обліку та виражена в певних грошових одиницях. В активі відображаються вимоги, а в пасиві – зобов’язання¹¹.

Розквіт промисловості та поява акціонерних товариств призвели до стрімкого розвитку теоретичної бухгалтерської думки. Основний внесок у розвиток обліку активів здійснено такими науковцями того часу як Ж. Саварі, М. де ла Портом, Л. Сеєм, Е. Дегранжом та ін. (табл. 1.3).

Таблиця 1.3. Внесок вчених XVII-XX ст. у розвиток обліку активів

Автор	Основні досягнення
1	2
Жак Саварі	Ввів поділ бухгалтерського обліку на аналітичний і синтетичний, використання торгової калькуляції, класифікацію кінцевих балансів на інвентарні і конкурсні, які включали і особисте майно власника. Ж. Саварі є одним з авторів, які вперше визнали за необхідне ведення допоміжних книг (книги покупок, з обліку закупівель товарів; журнал для запису товарів, придбаних в кредит; книги продаж для запису реалізації товарів за готівковий розрахунок, а також для запису сум, які поступають в оплату за товари, надані в кредит). Вважав, що в основі балансу лежить інвентар, а також зазначав, що необхідно проводити переоцінку майна та зобов’язань
Матьє де ла Порт	Запропонував класифікацію рахунків, при цьому виділяв групу майнових або власності. Група майнових рахунків виконувала специфічну господарську функцію управління ресурсами всередині підприємства. Ввів допоміжну книгу (номерна книга), яка передбачала ведення обліку прибутків і збитків від продажу окремих видів товарів
Леон Сей	Розробив основи вчення про калькуляцію собівартості. Наполягав на максимально детальному обчисленні собівартості, на напівфабрикатному її варіанті, на обов’язковій грошовій оцінці супутніх продуктів

¹⁰ Бутинець Ф.Ф. Історія розвитку бухгалтерського обліку: [навчальний посібник] / Ф.Ф. Бутинець. – Ж.: ЖІТІ, 1998. – 320 с., с. 51.

¹¹ Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: [учебн. пособие для вузов] / Я.В. Соколов. – М.: ЮНИТИ, 1996. – 638 с., с. 331.

1	2
Едмонд Дегранж	Розробив американську форму рахівництва, що ґрунтувалася на веденні в Головній книзі п'яти рахунків: каса, товари, векселі отримані, векселі видані, прибутки і збитки
К. Гезель	Виокремлював активні (протилежні) та пасивні (власні) рахунки. На власних рахунках обліковується власність купця

Саварі Жак виділяв інвентарний (оцінка активів здійснювалася за собівартістю) та конкурсний баланс (оцінка активів за продажними цінами на дату складання балансу). Французький вчений вніс три основні ідеї щодо складання балансу:

- 1) постійне та суворе періодичне складання інвентаря;
- 2) доводив, що баланс походить від інвентаря;
- 3) інвентар і баланс є засобом для переоцінки майна, вимог і зобов'язань¹².

Французький вчений кінця XVII - початку XVIII ст. Матьє де ла Порт відносив до рахунків власності: касу, товари, векселі, рухому і нерухому власність, а також акції. Варто зазначити, що за твердженням автора майнові рахунки (рахунки власності) відігравали специфічну господарську функцію (функцію управління ресурсами всередині підприємства).

Сей Л. наголошував на необхідності максимально детально обчислювати собівартість кожного окремого виду продукції. Вчений дотримувався думки, що всі баланси – місячні, квартальні, піврічні та річні – лише проміжні та прибуток за ці часові інтервали можна визначити лише в кінці діяльності підприємства. При визначенні вартості активів вчений не враховував інфляційні процеси, однак звертав увагу на те, що грошовий вимірник не має стабільності натурального.

Засновник американської форми обліку Едмон Дегранж розглядав баланс з юридичної точки зору. Активи трактував як суму прав власника щодо підзвітних осіб і дебіторів. Пропонував використовувати для ведення бухгалтерського обліку п'ять основних рахунків: каса, товари, документи до отримання, документи до оплати, збитки і прибутки. Крім того, Е. Дегранж виділяв ще три допоміжні рахунки: капітал, баланс вступний та баланс

¹² Пушкар М.С. Історія обліку та контролю господарської діяльності: [навч. посібник] / Пушкар М.С., Гавришко Н.В., Романів Р.В. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 223 с., с. 46.

заклучний. Зазначені рахунки призначені для реєстрації поточних операцій, а облік виробництва, резервів, основних засобів не передбачався¹³.

Згідно вчення голландського вченого К. Гезеля, на рахунках власника відображалося так зване “чисте майно”, вкладене в господарство, та всі зміни, які його стосувалися, а на рахунках третіх осіб відображалися окремі види майна матеріального та нематеріального¹⁴.

Таким чином, вже у XVII ст. майно поділяли на матеріальне та нематеріальне, а також виділяли таку категорію як “чисте майно”, тобто майно підприємства, що створене за рахунок власних джерел його утворення.

На території сучасної України з початку XVI і до середини XVII ст. панували ідеї італійської бухгалтерської школи. Особливий вплив мали праці Л. Пачолі та В. Котруллі, тому облік матеріальних цінностей був схожим. Розвиток внутрішньої та зовнішньої торгівлі за часів Запорізької Січі сприяв і розвитку бухгалтерського обліку. Торговельні активи (майно), які підлягали щорічній перевірці, називалися інвентарем¹⁵. Проте, варто зазначити, що сьогодні термін “інвентар” має зовсім інше значення та в якості синоніма активу (майна) не використовується.

Як вже зазначалося термін “актив” почав застосовуватися саме як назва лівої частини балансу. Баланс за схожою формою, яку маємо на сьогодні, почали складати комерсанти у XIV ст. і вже на той час останній мав дві частини, однією з яких був актив, де відображалися господарські засоби. До початку XX ст. під активом розуміли сукупність майнових цінностей, що знаходяться у власності підприємства.

Варто зазначити, що вчені та науковці в різні періоди трактували категорію “актив” по-різному. Причиною цього було відсутність єдиного підходу до складових лівої частини балансу. Так, французький вчений П. Пурра пояснював актив з економічної точки зору, як акумульовані витрати для купівлі та утримання цінностей, натомість С. Рікардо давав визначення з юридичним його тлумаченням, як зобов’язання перед власником¹⁶.

В кінці XIX і на початку XX ст. в Німеччині центральною проблемою бухгалтерського обліку був баланс. Основна дискусія стосувалася

¹³ Пушкар М.С. Історія обліку та контролю господарської діяльності: [навч. посібник] / Пушкар М.С., Гавришко Н.В., Романів Р.В. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 223 с., с. 47.

¹⁴ Бутинець Ф.Ф. Історія розвитку бухгалтерського обліку: Ч.1 / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ЖІТІ, 1999. – 928 с., с. 87.

¹⁵ Слоущ Н.Д. Простая и двойная бухгалтерия в 8 дней / Н.Д. Слоущ. – Одесса, 1893., с. 10.

¹⁶ Соколов Я.В. История развития бухгалтерского учета: [учебник]. / Я.В. Соколов, В.Я. Соколов. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Магистр, 2009. – 287 с., с. 99.

статичної або динамічної природи балансу. Статична теорія балансу передбачає оцінку вартості майна, виходячи з його справедливої вартості на певну дату. Теорія динамічного балансу передбачає оцінку активів за первісною вартістю, яка в наступних звітних періодах може коригуватися відповідно до зовнішніх умов шляхом переоцінки.

Прибічники теорії *статичного балансу* вважали, що основна мета балансу – точне відображення вартості майна. Ця ідея послідовно впроваджувалася в життя представником німецької облікової думки Генріхом Ніклішем. Прихильниками динамічного балансу були М.С. Лунський (1867-1956 рр.), Г. Нікліш (1876-1946 рр.) та І.Ф. Шер (1846-1942 рр.), які виходили з рахункового розуміння балансу. Вчені вважали, що баланс, за винятком статей каси і розрахункового рахунку, акумулює витрати і доходи підприємства. Товари, матеріали і подібні до них активи – це тільки витрати майбутніх періодів. Нікліш Г. виступав за оцінку активів за мінімальними цінами (між собівартістю та продажними цінами), а нематеріальні цінності необхідно відображати в балансі тільки в тому випадку, якщо вони купувалися. Активи трактували як набір економічних цінностей.

Вершиною статичної теорії є тотальний баланс Вальтера ле Кутрив. Суть балансу – відображення активів і пасивів підприємства в стані моментального спокою, і тому він статичний за своєю природою. Актив в тотальному балансі поділяється на п'ять розділів:

- 1) основні та оборотні засоби, які використовуються в діяльності, – номінальний капітал (активи відображаються в балансі за зменшенням ліквідності);
- 2) засоби, які не мають безпосереднього відношення до господарської діяльності, – страховий капітал;
- 3) засоби, вкладені в соціально-культурну сферу, – соціальний капітал;
- 4) засоби, вкладені в сферу управління, – управлінський капітал;
- 5) кошти, які не використовуються на підприємстві, – надлишковий капітал¹⁷.

Вчений відстоював позицію щодо неможливості застосування єдиної оцінки до всіх об'єктів активів. Залежно від ролі об'єкта в господарській

¹⁷ Соколов Я.В. История бухгалтерского учета: учебник / Я.В. Соколов, В.Я. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 272 с., с. 143.

діяльності його цінність для підприємства змінюється, відповідно, змінюється і його оцінка. Для основних засобів Вальтера ле Кутрів рекомендує оцінку за ціною придбання, для товарів – поточні ринкові ціни, для готової продукції – собівартість.

Засновником теорії динамічного балансу є Ейген Шмаленбах. Німецький вчений та його послідовники дотримувалися точки зору, що актив не пов'язаний з інвентарем, а витікає з поточної документації підприємства, яке постійно витрачає гроші. Одні витрати, які відносяться до теперішнього звітного періоду, вважаються витратами, а інші, які пов'язані з майбутніми звітними періодами, капіталізуються, тобто тимчасово містяться в активі з тим, щоб у майбутніх періодах їх віднесли на витрати. Аналогічні позиції у Росії підтримували А.П. Рудановський, Я.М. Гальперін, І.Р. Ніколаєв.

Шмаленбах Е. звернув увагу на те, що активи – це витрачені кошти, які в наступних періодах будуть списані як витрати. Тобто відносив до активів, крім грошових коштів, і витрати, які ще не стали доходами. Активи поділяв на 5 розділів (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Склад активу за Е. Шмаленбахом¹⁸

Також вчений наводив дещо спрощене групування активів:

- грошові кошти, які не окупаються ні як матеріальні витрати, ні як наступні платежі;
- матеріальні результати, які теж не окупаються ні як грошові доходи, ні як матеріальні витрати;
- гроші.

¹⁸ Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: [учебн. пособие для вузов] / Я.В. Соколов. – М.: ЮНИТИ, 1996. – 638 с., с. 310.

Всі ці позиції представляють собою активні матеріальні результати, але як вважав Е. Шмаленбах, слово “активи” найкращим чином розкриває це поняття. Актив – це попередні, а пасив – наступні матеріальні засоби¹⁹.

Російський вчений І.Р. Ніколаєв під активом розумів раніше здійснені витрати, які для підприємства (і в реальному житті) є витратами майбутніх періодів²⁰.

Розвиток капіталістичних відносин сприяв появі акціонерних товариств, що вимагало відокремлення особистого майна власника від майна, вкладеного в товариство. У кінці XIX – початку XX ст. почали виокремлювати категорію ресурси при трактуванні активу. Важливо підкреслити, що Дж. Дзаппе розглядав актив не лише як засоби підприємства, а як ресурси, призначені для отримання прибутку, що несуть у собі очікування майбутніх прибутків. Об’єкти, від яких не очікується отримання прибутку, не можуть включатися в актив. Дзаппа Дж. трактував актив як доходи майбутніх періодів. Відстоював точку зору, що баланс повинен відображати не минуле, а майбутнє. Крім того зазначав, що актив – це результат обміну, і тому його не можна переоцінювати. Активи, які не приносять доходів, необхідно одразу списувати на збитки²¹.

Визначення, яке запропоновано Дж. Дзаппе, досить схоже з тим, яке наведено в Законі України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” та в П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, які визначають актив, як ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигід у майбутньому. Слід відмітити, що дані визначення сформульовано по-різному, але сутність схожа, – активи визнаються ресурсами, від яких в майбутньому очікується отримати економічні вигоди, тобто прибуток.

Досить цікавим є визначення активу, запропоноване представником німецької бухгалтерської науки Манфредом Берлінером. Під активом, дослідник розумів набір цінностей, які підлягають розподілу згідно з планом,

¹⁹ Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: [учебн. пособие для вузов] / Я.В. Соколов. – М.: ЮНИТИ, 1996. – 638 с., с. 310.

²⁰ Соколов Я.В. История бухгалтерского учета: учебник / Я.В. Соколов, В.Я. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 272 с., с. 195.

²¹ Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: [учебн. пособие для вузов] / Я.В. Соколов. – М.: ЮНИТИ, 1996. – 638 с., с. 141.

наведеному в пасиві. Причиною такого трактування було те, що вчений розглядав кожний баланс як ліквідаційний, а пасив балансу є не що інше, як частковий розподіл майнової маси активу²².

Аналізуючи актив балансу, І.Ф. Шер групував статті в порядку спадної ліквідності активів, що знаходяться у власності підприємства (кошти, якими підприємство володіє не на правах власності, в баланс не включалися).

У російських словниках вперше категорія “актив” зустрічається лише в 1863 р., адже для позначення сутності даного поняття використовувалися терміни “господарські засоби” або “майно”.

Російськими вченими ХІХ - ХХ ст. зроблено значний внесок у розвиток бухгалтерського обліку активів (Додаток А). Варто зазначити, що ще Ф.В. Єзерський наголошував на тому, що бухгалтерська термінологія носить запозичений характер. Вчений пропонував ввести заміну терміну “активи” на термін “засоби”²³.

Вейцман Р.Я. розглядав баланс як синтетичний показник. Актив балансу поділяв на три частини: 1) основні засоби, 2) засоби обігу, 3) вилучені засоби²⁴. Гальперін Я.М. поділив активи на засоби в трьох сферах – виробництва, обігу, споживання²⁵.

В 1928 р. М.О. Блатов поділив активи на три частини: речові цінності (незавершене виробництво, капітальне будівництво, ремонт основних засобів), грошові кошти та права підприємства²⁶.

Отже, поняття “активи” з розвитком економіки змінювалось. До 1930 р. дану категорію не використовували в її теперішньому значенні. Особливістю радянського обліку є те, що активи обліковувались без урахування критерію їх корисності та дійсної вартості. Так, об’єкти активів, які не використовували тривалий час в господарській діяльності, відображалися на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності. Таким чином, бухгалтерський облік не відображав реальної вартості активів підприємства,

²² Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: [учебн. пособие для вузов] / Я.В. Соколов. – М.: ЮНИТИ, 1996. – 638 с., с. 305.

²³ Там же, с. 247.

²⁴ Пушкар М.С. Історія обліку та контролю господарської діяльності: [навч. посібник] / Пушкар М.С., Гавришко Н.В., Романів Р.В. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 223 с., с. 97.

²⁵ Там же, с. 96.

²⁶ Стахов А.Ю. Бухгалтерский баланс. Международные и российские стандарты / А.Ю. Стаханов. – М. ООО “Пресс”, 1999. – 160 с., с. 29.

а звітність містила спотворені показники та не задовольняла інформаційні потреби власників (учасників) підприємства, кредиторів та інвесторів.

В другій половині ХХ ст. одним з базових принципів бухгалтерського обліку став принцип консерватизму – “обережної оцінки активу”, який передбачав, що вартість краще занизити, ніж завищити. Пріоритетною стала оцінка за історичною (фактичною) собівартістю.

У 90-х рр. ХХ ст. із встановленням незалежності України, переходом від планової економіки до ринкової, відбулися кардинальні зміни в бухгалтерському обліку. 03 квітня 1993 р. було затверджене Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні № 250²⁷, що передбачало групування всіх статей активу в три розділи.

В цей період відчутним був вплив англо-американської бухгалтерської школи на вітчизняний облік. Так, були введені принцип безперервності діяльності підприємства, а також метод мінімальної оцінки запасів. Одним із значних досягнень американської бухгалтерської школи ХХ ст. є розробка нових методів оцінки запасів, зокрема, ФІФО і ЛІФО. Поява цих методів була обумовлена інфляційними процесами в багатьох країнах світу в першій половині ХХ ст.²⁸.

Отже, відсутність єдиних підходів до трактування категорії “активи” можна пояснити тим, що протягом багатьох століть змінювався та формувався склад лівої частини балансу, на основі якої трактували “активи”. Крім того, нерозуміння сутності економічної, юридичної та іншої термінології сприяло формуванню таких визначень, які не відображають сутність категорії “активи”, або ж розкривають його частково. Це зумовлює необхідність виявлення підходів до трактування поняття “актив”, що дозволить розробити напрями узгодження термінологічного апарату щодо зазначеного поняття.

²⁷ Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні від 03.04.1993 р. № 250 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/250-93-%D0%BF>

²⁸ Бухгалтерський облік: історичний аспект. Результати дисертаційних досліджень Житомирської наукової бухгалтерської школи: [монографія] / за ред. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 620 с., с. 339.

1.2. Онтологія облікової категорії “активи”

Важливою запорукою максимізації прибутку підприємства є забезпеченість виробничого процесу необхідними активами в необхідній кількості та їх ефективне використання для нормального його функціонування.

Питання щодо сутності, ролі та значення активів в сучасних умовах господарювання розкривалися в працях вітчизняних вчених, зокрема Ф.Ф. Бутинця, Л.Л. Горецької, Ю.П. Майданевич, Н.М. Малюги, О.І. Мешко, О.М. Петрука, М.С. Пушкаря, В.В. Сопка, М.Г. Чумаченка, Г.Г. Рудюка, В.С. Семейон та російських вчених В.Ф. Палія, К.Ю. Циганкова, Я.В. Соколова та іншими. Категорія “актив” розглядається у наукових працях з різних точок зору, що викликає суперечливість у теоретичних засадах бухгалтерському обліку.

В українському законодавстві склалася парадоксальна ситуація – відсутня чітка відповідь на питання, що саме з позиції бухгалтерського, цивільного та господарського законодавства відображає у бухгалтерському обліку суб’єкт господарювання: активи, майно або ресурси²⁹.

Основою ефективного проведення наукового дослідження є з’ясування понятійного апарату, що забезпечує єдиний підхід до трактування понять та дозволяє виокремити ознаки, які характерні для певного об’єкта. Саме тому особливу увагу приділимо даному питанню.

Поняття “актив” визначено і врегульовано на законодавчому рівні. Відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), актив – це ресурс, контрольований суб’єктом господарювання в результаті минулих подій, від якого очікують надходження майбутніх економічних вигід для суб’єкта господарювання. Згідно з американським стандартом бухгалтерського обліку SFAC 6, активи – це ймовірні майбутні економічні вигоди, які отримані або контролюються окремою компанією в результаті угоди або минулих подій. Визначення активів у МСФЗ та Американських стандартах бухгалтерського обліку (GAAP US) за сутністю є ідентичними та визначають дві основні характеристики активу – контрольовані суб’єктом господарювання ресурси, які передбачають отримання в майбутньому економічних вигід.

²⁹ Кузьмін Дн.Л. Бухгалтерський облік і контроль процесу придбання майна: теорія і методика: дис. канд. ек. наук: 08.00.09 / Дн. Л.Кузьмін. – Житомир, 2011. – 187 с.

Національні стандарти бухгалтерського обліку акцентують увагу на наявності двох основних умов визнання активів:

- 1) право власності суб'єкта господарювання на активи;
- 2) можливість отримання економічних вигід від їх використання в майбутньому.

Відповідно до МСФЗ передбачено, що право власності не є істотним при визначенні активу в балансі, оскільки основним є контроль вигід від їх використання.

Професор Я.В. Соколов зазначав, що розповсюдження Міжнародних стандартів фінансової звітності призвело до виникнення нового поняття – “ресурси”³⁰.

Визначення поняття “активи” у нормативних актах країн колишнього СРСР наведено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4. Тракткування поняття “активи” у нормативних актах

<i>Країна</i>	<i>Нормативний документ</i>	<i>Визначення активу</i>
<i>1</i>	<i>3</i>	<i>3</i>
Україна	Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” ³¹	Активи – це ресурси, контрольовані суб'єктом господарювання в результаті минулих подій, від яких очікують надходження майбутніх економічних вигід для суб'єкта господарювання
Казахстан	Закон Республіки Казахстан “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” ³²	Активи – ресурси, які контролюються індивідуальним підприємцем або організацією в результаті минулих подій, від яких очікується отримання майбутніх економічних вигід
Вірменія	Закон Республіки Вірменія “Про бухгалтерський облік” ³³	Актив – це засіб, який контролюється підприємством як результат здійснених операцій, від якого очікується надходження майбутніх економічних вигід (ст. 6)
Туркменістан	Закон Туркменістану “Про бухгалтерський облік” ³⁴	Активний капітал визначається як сукупність основних засобів, нематеріальних ресурсів (активів), фінансових інвестицій, матеріальних обігових коштів, засобів в поточних розрахунках і грошових коштів (ст. 12)

³⁰ Соколов Я.В. Актив: это очень сложно / Я.В.Соколов // Бухгалтерский учет – веселая наука. Сборник статей. – М.:ООО “1С – Паблишинг”, 2011. – 638 с., с. 226-231.

³¹ Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. № 996-XIV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>

³² Закон Республіки Казахстан “О бухгалтерском учете и финансовой отчетности” от 28.02.2007 г. № 234 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.kz/index.php?uin=1163568134&chapter=1165820004&lang=rus>

³³ Закон Республіки Армения “О бухгалтерском учете” № 515 від 26.12.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1344&lang=rus>

³⁴ Закон Республіки Туркменістан “О бухгалтерском учете” от 20 декабря 1996 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tax.gov.tm/russian/law046ru.html>

1	2	3
Білорусь	Закон Республіки Білорусь “Про бухгалтерський облік і звітність” ³⁵	Відсутнє визначення активу. Майно – нерухомі та рухомі речі, що приймаються підприємством, включаючи гроші та цінні папери, а також інше майно, зокрема майнові права підприємства відносно інших осіб, а також виняткові права на результати інтелектуальної власності (ст. 2)
Азербайджан	Закон Республіки Азербайджан “Про бухгалтерський облік” ³⁶	Відсутнє визначення активу. Майно підприємства - це сукупність оборотних і необоротних активів (ст. 3)
Молдова	Закон Республіки Молдова “Про бухгалтерський облік” ³⁷	Відсутнє визначення активу. Майно підприємства - це сукупність оборотних і необоротних активів (ст. 2)
Естонія	Закон Естонії “Про бухгалтерський облік” ³⁸	Відсутнє визначення активу. Майно – ресурси, що знаходяться у володінні особи, яка зобов’язана вести бухгалтерський облік (ст. 3)

Проаналізувавши підходи до трактування поняття “активи” в нормативних документах України та інших країн колишнього СРСР, встановлено, що в Азербайджані, Білорусі, Естонії та Молдові не наводиться визначення цього поняття, а використовується термін “майно”. В Азербайджані та Молдові поняття “майно” та “активи” ототожнюються, адже під майном підприємства розуміється сукупність оборотних і необоротних активів. В Естонії ототожнюються поняття “майно” і “ресурси”. Під майном розуміються ресурси, що знаходяться у володінні особи, яка зобов’язана вести бухгалтерський облік.

У Туркменістані весь капітал підприємства поділений на пасивний та активний. Активний капітал – це сукупність основних засобів, нематеріальних ресурсів (активів), фінансових інвестицій, матеріальних обігових коштів, засобів в поточних розрахунках і грошових коштів.

У Вірменії, Казахстані та Україні в законодавчих актах з бухгалтерського обліку актив трактується з урахуванням вимог МСФЗ, тобто

³⁵ Закон Республіки Беларусь “О бухгалтерском учете и отчетности” от 18 октября 1994 г. № 3321-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stroytender.com/articles/46>

³⁶ Закон Республіки Азербайджан “О бухгалтерском учете” № 999 від 24.03.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.maliyye.gov.az/node/934>

³⁷ Закон Республіки Молдова “О бухгалтерском учете” от 04 апреля 1995 г. № 426-ХІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.law-moldova.com/laws/rus/buhgalterskom_ucete_ru.txt

³⁸ Закон “О бухгалтерском учете” от 1 января 1995 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hot.ee/estonianlegislation/11.htm>

критеріями визнання активів є належність і контрольованість підприємством цих ресурсів, які в майбутньому принесуть економічні вигоди.

Слід відмітити, що законодавчі документи, які регулюють бухгалтерський облік, не використовують поняття “майно”, проте це поняття наявне в господарському та цивільному законодавстві.

Згідно зі ст. 139 Господарського кодексу України (далі – ГКУ), майно розглядається як сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб’єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб’єктів.³⁹ Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ) трактує майно як окрему річ, сукупність речей, а також майнові права та обов’язки.⁴⁰

Згідно зі ст. 3 Закону України “Про оцінку майна, майнових прав, професійну оціночну діяльність в Україні”, майно – об’єкти в матеріальній формі, будівлі та споруди (включаючи їх невід’ємні частини), машини, обладнання, транспортні засоби, паї, цінні папери, нематеріальні активи, в тому числі об’єкти права інтелектуальної власності.⁴¹

Отже, в Господарському кодексі України наведено ширше визначення категорії “майно”, ніж в Цивільному кодексі України, адже зазначено вартісний характер речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), що виробляються чи використовуються у діяльності підприємства, відображаються в балансі або на позабалансових рахунках.

Аналіз теоретичних досліджень показав, що досі не сформовано єдиного підходу до трактування поняття “актив”. Більшість авторів не повністю розкривають економічну сутність і природу даного поняття, а лише визначають їх призначення, не надаючи чіткого тлумачення. Інші автори трактують його занадто широко. Дана проблема призводить до неоднозначності та суперечливості трактувань понять та спричиняє проблемні питання в процесі правового регулювання діяльності підприємств.

³⁹ Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>

⁴⁰ Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=435-15>

⁴¹ Закон України “Про оцінку майна, майнових прав, професійну оціночну діяльність в Україні” від 12.07.01 р. 2658-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>

У дисертації Л.Л. Горецької⁴² розглянуто два загальні підходи щодо економічної інтерпретації “активів”, які виділяють В.В. Ковальов та В.В. Патров, виходячи із складу та розміщення господарських засобів підприємства, що наводиться в активі бухгалтерського балансу (рис. 1.3).

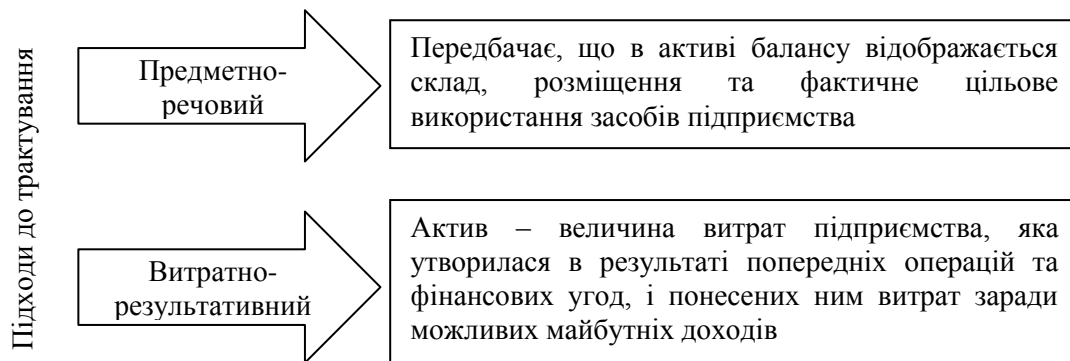

Рис. 1.3. Підходи до трактування активу за В.В. Ковальовим та В.В. Патровим

Предметно-речовий підхід акцентує увагу на тому, що активи – це вкладені фінансові ресурси підприємства, та на функціональному призначенні придбаних господарських засобів. Відповідно до цього, актив балансу – це засоби, які “можна відчутити руками” і які можуть бути підтверджені інвентаризацією.⁴³ Витратно-результативний підхід до трактування активу балансу ширший за сутністю. Основним є вкладення коштів у створення активу з метою отримання доходу.

Таким чином, за словами В.В. Ковальова та В.В. Патрова, предметно-речове трактування – це квінтесенція контрольної функції обліку як відображення статус-кво; витратно-результативне трактування – відображення інформаційно-комунікаційної функції обліку з її націленістю на майбутнє, на той дохід, який в принципі можливо отримати при розумному та ефективному використанні засобів, які є в наявності у підприємства.⁴⁴

⁴² Горецька Л.Л. Активи в національних системах бухгалтерського обліку: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 / Л.Л. Горецька. – Київ, 2003. – 248 с.

⁴³ Горецька Л.Л. Активи в національних системах бухгалтерського обліку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Л.Л. Горецька. – Київ, 2003. – 20 с.

⁴⁴ Горецька Л.Л. Економічна природа активів: обліковий аспект / Л.Л. Горецька // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2002. – № 20. – С. 49-57., с. 50.

Соколов Я.В.⁴⁵ зазначає, що на практиці існують три підходи до трактування змісту категорії “актив” (табл. 1.5).

Таблиця 1.5. Підходи до трактування категорії “актив” за Я.В. Соколовим

<i>№ з/п</i>	<i>Назва підходу</i>	<i>Сутність підходу</i>	<i>Підходи до оцінки активів</i>
1	Майно, яке знаходиться у власності підприємства	Актив – це все майно, яке відображено в інвентаризаційному описі, тобто актив розуміється як майно, що перебуває у власності підприємства	За поточною ринковою ціною
2	Витрати майбутніх періодів	Актив не пов’язаний з інвентарем, а витікає з поточної документації підприємства, яке постійно витрачає гроші. Одні витрати, пов’язані з даним звітним періодом, вважаються витратами, а інші, які пов’язані з майбутніми звітними періодами – капіталізуються, тобто тимчасово переміщуються в активи з тим, щоб в майбутніх періодах їх віднесли на витрати	За собівартістю
3	Доходи майбутніх періодів	Актив – це доходи майбутніх періодів. Підприємство здійснює витрачання коштів і ресурсів заради доходів, які ці витрати повинні принести в майбутньому. Якщо витрати не приносять доходів, то це не витрати, а втрати	Об’єкти активів потрібно переоцінювати

Перший підхід до трактування активу характерний як для західної, так і для російської школи бухгалтерського обліку (Г. Нікліш, Н.С. Лунський, Н.А. Кипарісов, Н.А. Леонтьєв та ін.). Другий підхід з’явився на початку ХХ ст. у Росії: його прихильниками були А.П. Рудановський, Я.М. Гальперін, І.Р. Миколаїв та інші, а в Німеччині – Е. Шмаленбах. Прибічники даного підходу категорично виступали проти проведення переоцінки вкладених активів. Третій підхід виник у середині ХХ ст. Одним з його творців був італійський бухгалтер Д. Дзаппа. Активом визнавався тільки той об’єкт, який здатний приносити дохід. Якщо орендоване обладнання здатне формувати дохід – це актив, якщо ні – то йому не місце в активі. У цьому випадку підкреслюється пріоритет змісту над формою, економіки над правом. Звідси впливає і ставлення до переоцінки активів: якщо вартість активів зростає, то це зростання збільшує дохід.

Узагальнення результатів аналізу категорії “актив” в довідковій літературі (табл. 1.6) дозволяє визначити та відокремити основні категорії,

⁴⁵ Соколов Я.В. Актив: это очень сложно / Я.В. Соколов // Бухгалтерский учет – веселая наука. Сборник статей. – М.:ООО “1С – Паблишинг”, 2011. – 638 с., с. 226 – 231.

які характеризують теоретичні підходи до визначення сутності даного поняття (Додаток Б, табл. Б.1).

Таблиця 1.6. Узагальнення результатів аналізу облікової категорії “актив” у довідковій літературі

№ з/п	Тлумачення	Кількість	ПІБ автора
1	Ліва частина балансу	19	Агєєва Ю.Б., Азріліян А.Н., Арінушкін М.С., Бабаєв Ю.А., Бабенко І.П., Бакаєв А.С., Бічік С.В., Бойко В.М., Борісов А.Б., Бутинець Ф.Ф., Голошапов Н.А., Ермошенко Н.Н., Загородній А.Г., Коноплицький В.А., Красій С.А., Копоруліна В.Н., Мороз А.М., Науменко В.І., Гарбузов В.Ф.
2	Сукупність майна	7	Бакаєв А.С., Бернар І., Борісов А.Б., Науменко В.І., Мочерний С.В., Загородній А.Г., Коноплицький В.А.
3	Ресурси	5	Бутинець Ф.Ф., Галяпін Л.В., Редько А.Ю., Велш Глен А., Сазерленд Дж., Кєнуєлл Д.
4	Власність	6	Агєєва Ю.Б., Азріліян А.Н., Бабенко І.П., Новіков В.А., Райс Ентоні, Шемшученко Ю.С.
5	Перевищення сум доходу фірми над її витратами	5	Бічік С.В., Бойко В.М., Азріліян А.Н., Борісов А.Б., Ермошенко Н.Н.
6	Вартість	2	Бічік С.В., Ожегов С.І.
7	Господарські засоби	2	Арінушкін М.С., Бакаєв А.С.
8	Економічні ресурси	2	Бланк І.О., Саблук П.Т.
9	Наявні кошти фірми	1	Корнієнко Г.В.
10	Матеріальні цінності	1	Фамінський І.П.

Серед 42 розглянутих довідкових джерел, 38 % дослідників трактують *актив як ліву частину балансу*, в якій відображається все майно підприємства. Проте, даний підхід показує лише розміщення активу відносно до балансу, та не відображає сутності поняття. В даному випадку актив трактується як облікова категорія, яка виступає однією з частин балансу, та увага дослідників акцентується на грошовій оцінці вартості підприємства.

Інша ж частина авторів довідкової літератури (14 %) трактують актив *як майно*. Розглянемо сутність поняття “*майно*”. Загородній А.Г. розуміє під майном будь-яку матеріальну цінність, яка знаходиться у власності або володінні юридичних чи фізичних осіб.⁴⁶ Матеріальні цінності, у свою

⁴⁶ Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с., с. 496.

чергу, можна трактувати як речі, що мають певну вартість, ціну, оскільки матеріальний – це те, що існує незалежно від свідомості, має відчутну форму; речовий, предметний.⁴⁷

Арінушкін Н.С. розглядав майно з двох сторін: насамперед всю сукупність господарських відносин, оцінених в грошах; відносив до майна не лише речі, але і дебіторів, а також і кредиторів, і розрізняв у складі майна актив та пасив. З іншого боку під “майном” вчений розуміє частину активу, точніше, лише сукупність речей, а саме такі предмети, як будинки, будівлі, споруди, машини та інші предмети, які призначені для тривалої господарської служби.⁴⁸

Борісов А.Б, Науменко В.І. та Райзберг Б.А. розуміють під активом сукупність майна та грошових коштів, які належать підприємству, а Коноплицький В.А. відносить до активів ще й цінні папери. Бернар І. розглядав актив як сукупність належного суб'єкту господарювання власного майна та дебіторських рахунків. Мочерний С.В. наводить більш глибоке трактування: активи – сукупність майна, інтелектуальної власності, грошових ресурсів, що належать підприємству, фірмі, компанії, в які вкладено засоби власників та інших осіб.⁴⁹ Фамінський І.П. відносить до активів матеріальні цінності, цінні папери, різного роду вклади до банків, готівку, а також нематеріальні активи (“гудвіл”, патенти, авторські свідоцтва, торгові марки тощо), що належать підприємству.

Проте, на нашу думку, все, що знаходиться в активі, згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку не можна назвати майном, або тими ж матеріальними цінностями, оскільки грошові кошти, гудвіл, резерв сумнівних боргів до цієї категорії відносити не доцільно.

Що ж стосується майнових прав, то це суб'єктивні права учасників правовідносин, пов'язані з володінням, користуванням та розпорядженням майна. Як зазначає Л.Л. Горецька: “наявність будь-якого права або обов'язку розуміє під собою об'єкт, на який вони поширюються. І навпаки, будь-який об'єкт бере участь в господарській діяльності не сам

⁴⁷ Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с., с. 586.

⁴⁸ Арінушкін Н.С. Инвентарь. Юридическое и бухгалтерское значение инвентаря. Инвентарь по германскому и русскому праву / Н.С. Аринушкин. – Самара, 1912., – С. 779-796.

⁴⁹ Економічна енциклопедія: [у трьох томах. Т. 1] / Редкол.: С.В. Мочерний та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000 – 864 с., с. 29.

по собі, а через ті чи інші права або обов'язки економічного суб'єкту»⁵⁰. Тобто, активи є правами на ресурси, а не ресурсами, як це зафіксовано в міжнародних та національних стандартах бухгалтерського обліку.

Якщо правові відносини виникають з приводу майна господарюючого суб'єкта, то для даного суб'єкта виникають майнові права на майбутню компенсацію за вилучені об'єкти майна, тому в обліку вони знаходять відображення в активі балансу»⁵¹. Проте, як і у випадку з “майном”, майнові права також можна застосовувати до трактування активів лише частково.

10 % авторів розглядають *актив як перевищення грошових надходжень над витратами*. На нашу думку, таке визначення не розкриває сутності категорії актив, оскільки останній виступає не лише у вигляді грошових коштів, а й у вигляді необоротних, нематеріальних, оборотних активів, інвестицій тощо. Дане трактування більш чіткіше відображає сутність поняття “прибуток”. Так, Ф.Ф. Бутинець вважає, що прибуток слід розглядати як суму перевищення доходів над витратами підприємства, отриману від усіх видів діяльності за звітний період⁵². Хоча, варто зазначити, що поняття “грошові надходження” та “доходи” не є тотожними, проте, застосовувати дане тлумачення до активів, на нашу думку, не доцільно.

12 % авторів визнають “актив” як “власність”. Поняття “власність” пов'язана з поняттям “володіння”. Володіння – це фактичне розпорядження річчю, яке створює для власника можливість безпосереднього впливу на річ⁵³. Володіння річчю (майном), закріплене законом за суб'єктом права (юридичною чи фізичною особою). Проте законним власником може бути й орендар майна за договором майнового найму, особа, якій майно передано за договором про безкоштовне використання, зберігач майна тощо. Вищезазначені особи є власниками такого майна, оскільки саме вони розпоряджаються ним, контролюють, отримують певні вигоди від його використання до розірвання укладеного договору. Таким чином, як зазначає Л.Л. Горецька,

⁵⁰ Горецька Л.Л. Економічна природа активів: обліковий аспект / Л.Л. Горецька // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2002. – № 20. – С. 49-57., с. 53.

⁵¹ Горецька Л.Л. Активи в національних системах бухгалтерського обліку: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 / Л.Л. Горецька. – Київ, 2003. – 248 с., с. 95.

⁵² Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: підручник [для студентів вузів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит”] / Ф.Ф. Бутинець. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 640 с., с. 89.

⁵³ Золотарьов В.Г. Энциклопедический словарь по экономике / В.Г. Золотарьов. – Мн.: Полыма, 1997. – 571 с., с. 67.

майно, яке знаходиться у власності, передбачає, що його власник володіє, користується та розпоряджається ним, а його право також закріплене юридично. Однак в бухгалтерському обліку, насамперед, потрібно брати до уваги економічний зміст операції, а не її юридичну форму, згідно принципу “превалювання сутності над формою”⁵⁴. До того ж майно, орендоване за операційною орендою, відображається на позабалансових рахунках.

Бабенко І.П. при трактуванні активного майна (активів) робить акцент на праві власності як сукупності речових благ, які складають власність держави, суспільства, підприємства, господарства, окремих осіб, сім’ї, роду та цілого народу. В свою чергу блага – це всі предмети, дії та явища зовнішнього світу, які здатні прямо або не прямо задовольняти фізичні, розумові або духовні потреби людини⁵⁵. Відповідно, вчений виводить поняття активу виходячи з відносин права власності, відповідно до якого все майно поділяється на активне або пасивне.

Отже, актив або активне майно, як зазначає І.П. Бабенко, – це сукупність речових та неречових цінностей, які знаходяться в розпорядженні державного або приватного (одноосібного і колективного) господарства або підприємства, що складають його власність, без відношення до наявних боргів⁵⁶.

Бічік С.В. та Ожегов С.І. трактують актив як вартість майна організації на визначену дату.

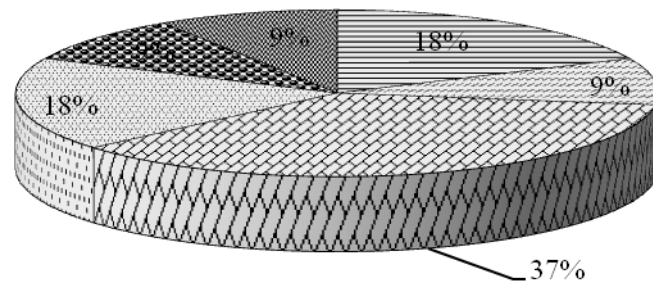
Також при дослідженні вище зазначеного поняття, виявлено, що використовуються терміни “ресурси” та “економічні ресурси”. Американські дослідники Велш Глен А., Шорт Деніел Г. та Сазерленд Дж., Кенуелл Д. трактують актив як ресурси, що належать підприємству. Сазерленд Дж., Кенуелл Д. акцентують увагу на тому, що це будь-який ресурс, який має економічну цінність. Вітчизняні дослідники Ф.Ф. Бутинець, Л.В. Галяпін та О.Ю. Редько трактують активи як ресурси, які контролюються підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як можна очікувати, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Розглянемо підходи дослідників до трактування поняття “ресурси” для з’ясування доцільності його використання при тлумаченні активу (рис. 1.4).

⁵⁴ Горецька Л.Л. Активи в національних системах бухгалтерського обліку: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 / Л.Л. Горецька. – Київ, 2003. – 248 с., с. 95.

⁵⁵ Бабенко И.П. Введение в счетную науку / И.П.Бабенко. – Спб., 1907., с. 10.

⁵⁶ Там же, с. 10.

- ☐ Грошові кошти, цінності, запаси
- ▣ Засоби, запаси, можливості, джерела, послуги
- ▤ Засоби виробництва, які включають засоби праці і предмети праці
- ▥ Економічні ресурси в матеріально-речовій формі
- ▧ Весь комплекс майна та послуг
- ▨ Все, що витрачається у процесі виробництва товарів та послуг

Рис. 1.4. Підходи дослідників до трактування поняття “ресурси”

Проаналізувавши підходи авторів до визначення ресурсів, встановлено, що найбільша кількість дослідників визначають ресурси як засоби виробництва, які включають засоби та предмети праці. Тобто все, що забезпечує стабільне функціонування суб’єкта господарювання. Також під ресурсами розуміють засоби виробництва, які включають – засоби та предмети праці; джерела забезпечення процесу виробництва; все, що витрачається у процесі виробництва продукції та послуг; весь комплекс майна та послуг, якими володіє нація.

Вважаємо, що поняття “активи” ширше поняття ніж “ресурси”. Адже до активів, крім майнових цінностей, включаються ще й амортизаційні відрахування, гудвіл, резерв сумнівних боргів та витрати майбутніх періодів. У зв’язку з вищезазначеним, активи не слід трактувати як ресурси, що контролюються підприємством. Крім того, використовувати поняття “економічні ресурси” теж не доцільно. Оскільки економічні ресурси – це сукупність ресурсів, які використовуються для виробництва товарів: земля, праця, капітал, підприємницькі здібності, технологія, інформація тощо. Таким чином, економічні ресурси – це базове поняття економічної теорії, яке означає в загальному джерела, засоби забезпечення виробництва, сукупність ресурсів, які використовуються в господарській діяльності.

Вважаємо, що трактувати поняття “актив” як “вартість” або “цінність” не доречно, оскільки це досить широкі поняття, які чітко не окреслюють

сутність самого терміну. Вартість, у свою чергу, це економічна категорія, яка виражає відносини між суб'єктами господарської діяльності, що пов'язані з суспільним поділом праці та обміном товарами і послугами⁵⁷ або ж виражена в грошах цінність будь-чого або величина витрат на будь-що⁵⁸. Цінність – це те, що має певну матеріальну або духовну цінність, це користь, яка використовується за допомогою людської праці у задоволенні потреб⁵⁹.

Крім того, під активами також розуміють все, що забезпечує дохід компанії, наявні кошти фірми, господарські засоби, матеріальні цінності та перевищення сум вимог фірми над її зобов'язаннями. Дані визначення, на нашу думку, є досить загальними. Наприклад, “все, що забезпечує компанії дохід” – до цієї категорії можна віднести працівників, які безпосередньо використовують активи для досягнення поставленої цілі, тобто, отримання доходу, але активом вони не виступають. “Наявні кошти фірми” – це лише складова, яка входить до поняття активу, так як і “господарські засоби”, до яких не можна віднести дебіторську заборгованість, гудвіл, що підтверджує недоречність такого трактування. Це також стосується інших вищенаведених визначень таких як “матеріальні цінності”, “наявне та боргове майно”.

Таким чином, між дослідниками відсутня єдність щодо трактування категорії “активи”. У економічних словниках актив розглядається як власність суб'єкта господарювання. У бухгалтерських джерелах актив визначають як майно, що належить підприємству або ж як ресурси, які перебувають під контролем суб'єкта господарювання. Вважаємо, що трактування активів як власності та майна тотожні, адже відображають відносини власності. Одні дослідники дотримувалися думки, що обов'язковою ознакою є право власності на актив та можливість встановлення контролю над ним, а інші – отримання вигід в майбутньому від використання. Цю проблему намагалися вирішити науковці в наукових статтях, монографіях і дисертаціях. В табл. Б.2 Додатку Б наведено підходи науковців до трактування сутності поняття “активи”.

⁵⁷ Економічний словник-довідник / за ред. проф. С.В. Мошенського. – К.: Феміна, 1995. – 368 с., с. 35.

⁵⁸ Загородній А.Г. Фінансовий словник / Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. – [2-ге вид. виправл. та доповн.]. – Львів: Видавництво “Центр Європи”, 2002. – 256 с., с. 116.

⁵⁹ Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с., с. 789.

Для того, щоб встановити сутність поняття “активи”, розглянемо їх характерні ознаки (табл. 1.7), які виділяють дослідники в наукових статтях, монографіях та дисертаціях.

Таблиця 1.7. *Ознаки, що характеризують активи відповідно до наданих визначень даного поняття в науковій літературі*

№ з/п	Характерні ознаки активів	Автор											
		Галасюк В., Вишневська-Галасюк А., Галасюк В	Горецька Л.Л.	Майданевич Ю.П.	Малеєва А.В., Харченко Е.В.	Малюга Н.М.	Мірошник В.В	Петрук О.М.	Руднок Г.Г	Семіон В.С.	Урбан Н.М	Кеннінг Джон	Разом
1	Ресурси	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+	-	5
2	Майно	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	3
3	Нематеріальні права	+		-	+	-	-	-	+	+	-	+	5
3	Майнові права	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	+	4
4	Перебувають під контролем	+	+	-	-	-	+	-	-	+	+	-	5
5	Належність підприємству	-	+	-	+	+	-	-	+	-	-	-	4
6	Створені за допомогою інвестованого капіталу	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	2
7	Грошова оцінка	-	+	-	+	-	-	-	+	+	+	+	6
8	Засоби	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	1
9	Економічні вигоди	+	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	8

Найбільш поширеною ознакою є здатність приносити економічні вигоди, яку виділяють 73 % науковців (В. Галасюк, А. Вишневська-Галасюк, В. Галасюк, Л.Л. Горецька, Дж. Кеннінг, Н.М. Малюга, А.В. Малєєва, В.В. Сопко, Е.В. Харченко, Н.М. Урбан та О.М. Петрук). Урбан Н.М. звертає увагу на те, що для характеристики цієї особливості активів необхідно використати вираз – “здатність генерувати доходи”, тобто формувати дохід в процесі ефективного використання активів. Малєєва А.В. зазначає, що здатність генерувати дохід притаманна активам як економічним ресурсам, які є продуктивними. І це ще одна характеристика активів, що являє собою їх здатність до випуску певного обсягу продукції за одиницю часу в процесі господарської діяльності⁶⁰. Автор акцентує увагу на тому, що властивість

⁶⁰ Малєєва А.В. Экономическая сущность активов как объекта управления [Электронные ресурсы] / А.В. Малєєва, Е.А. Харченко // Вестник СевКавГТУ. Сер. “Экономика”. – 2003. – № 3 (11). – Режим доступа: <http://www.science.ncstu.ru/articles/econom/11/06.pdf/file/>

продуктивності мають не всі сформовані суб'єктом господарювання активи, а тільки та їх частина, яка використовується в операційній діяльності.

37 % авторів (Л.Л. Горецька, А.В. Малєєва, Н.М. Малюга, Г.Г. Руднюк, Е.В. Харченко) наголошують на тому, що особливістю активів є їх належність підприємству на правах власності, тобто актив є власністю юридичної або фізичної особи. 54 % дослідників звертають увагу на те, що актив повинен мати грошову оцінку.

Встановлено, що значна кількість вчених (45 %), ототожнюють поняття актив з ресурсами, а інша ж частина науковців (27 %) вважають, що активи – це майно підприємства. Малєєва А.В., Харченко Е.В. та Урбан Н.М. підкреслюють, що активи створені за допомогою інвестованого капіталу.

Таким чином, науковці при трактування категорії актив враховували специфіку науки, в якій проводили свої наукові дослідження. Так Л.Л. Горецька, О.М. Петрук, Н.М. Малюга, В.С. Семйон, Ю.П. Майданевич, В.В. Мірошник досліджували актив як об'єкт бухгалтерського обліку, а В. Галасюк, А. Вишневська-Галасюк, В. Галасюк, А.В. Малєєва, Е.В. Харченко – як об'єкти управління.

В результаті проведеного дослідження встановлено характерні ознаки активів:

- 1) об'єкти як матеріальні, так і нематеріальні над якими встановлений контроль власників (учасників) підприємства та здійснюється управління ними;
- 2) виникли в результаті минулих подій;
- 3) власники підприємства очікують отримання економічних вигід від їх використання.

З огляду на зазначене, вважаємо, що під активами підприємства слід розуміти сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей підприємства, які мають грошову оцінку, а також вартостей у вигляді зносу, резерву, гудвілу тощо, формування та використання яких призведе до отримання економічних вигід у майбутньому.

У вищенаведеному визначенні закріплено матеріально-речову та нематеріальну форму активів, а також їх належність підприємству, здатність приносити дохід в майбутньому.

1.3. Класифікація активів: особливості вимог стратегії управління вартістю підприємства

Питання класифікації та групування облікової інформації займають важливе місце в теорії бухгалтерського обліку. Класифікація активів за різними ознаками здійснюється з метою задоволення інформаційних потреб управлінського та облікового персоналу, учасників господарського товариства та інших зацікавлених осіб. У зв'язку з цим класифікація активів повинна відповідати певним цілям, серед яких слід виокремити надання інформації про платоспроможність підприємства, ліквідність та рентабельність його активів.

Класифікації активів в сучасних умовах господарювання присвятили свої дослідження такі вітчизняні вчені, як І.О. Бланк, Ф.Ф. Бутинець, Л.Л. Горецька, С.В. Голов, Ю.П. Майданевич, Н.М. Малюга, О.І. Мешко, О.М. Петрук, Г.Г. Рудюк, В.С. Семейон, а також російські вчені В.П. Астахов, Ю.А. Бабаєв, В.М. Нікітін, Я.В. Соколов та інші. В той же час не сформовано єдиного науково-обґрунтованого підходу до класифікації активів, який буде зручним і ефективним для цілей бухгалтерського обліку.

Для забезпечення безперервної господарської діяльності суб'єктам господарювання необхідна певна кількість засобів виробництва, грошових коштів та інших активів, які безпосередньо є об'єктами бухгалтерського обліку. З метою розуміння їх ролі, впливу на фінансово-господарський стан та правильного відображення у звітності, необхідним є групування об'єктів за певними ознаками, тобто наявність класифікації, що забезпечить єдність підходу щодо застосування всіх елементів методу бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік виступає своєрідним ядром, на якому базується вся діяльність підприємства, що розпочинається з прийняття управлінських рішень на основі зібраних, систематизованих та оброблених даних, які, пройшовши через бухгалтерську обробку, стають інформацією. В сучасному інформаційному суспільстві остання є одним з основних інструментів управління та розвитку.

Глобалізація економічних процесів, швидкоплинний розвиток ринкового середовища стає підставою для формування нових стратегій управління. Одна з найсучасніших концепцій менеджменту – *управління*

вартістю підприємства, яка дозволяє досягти стабільного руху в напрямі зростання, узгодити інші цілі управління підприємством та забезпечити його розвиток в довгостроковій перспективі.

Управління вартістю як метод стратегічного управління було започатковано зарубіжними вченими, найбільш відомими з яких є: Т. Коупленд, Т. Колер та Д. Муррін⁶¹. Через практичну значимість концепція управління вартістю активно досліджується та отримала широке відображення в наукових працях зарубіжних вчених: А.Г. Грязновой, Д. Нортон, Р. Каплана, Ф. Модільяні, М. Міллера та інших. Окремі аспекти теорії управління вартістю розроблялись вітчизняними вченими та науковцями в межах досліджень проблем конкурентоспроможності, корпоративного управління, управління виробничим потенціалом, теорій вартості, а саме О.Г. Мендрулом, В.Н. Маренковим, В.В. Демшиним, В.А. Панковим та іншими.

Концепція управління вартістю підприємства зародилася у 80-х рр. ХХ ст. в США. У її основу покладено розуміння того, що в управлінні головною метою є формування адекватної ринкової вартості підприємства, тобто усунення різниці між реальною вартістю підприємства, яка базується на вартості його майна та ефективності його фінансово-господарської діяльності, та оціночною вартістю, на яку орієнтуються акціонери, інвестори та потенційні покупці. Управління на основі вартості (Value-Based Management) сприяє підвищенню ефективності процесу залучення інвестиційного капіталу.

В основу цієї концепції покладено постулат: вартість підприємства визначається майбутніми грошовими доходами його власників, а нова вартість створюється лише тоді, коли отримана віддача від інвестованого капіталу перевищує його витрати.⁶²

Створена вартість – це найважливіший показник результатів діяльності підприємства. Для її досягнення необхідно зосередитися на грошових потоках в довгостроковій перспективі, а не на короткострокових змінах прибутку в розрахунку на акцію. Результати діяльності суб'єкта господарювання оцінюються виходячи з вартісних показників⁶³.

⁶¹ Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление / Коупленд Т., Коллер Т., Муррин Дж.; пер. с англ. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 2005. – 576 с.

⁶² Там же.

⁶³ Оценка стоимости предприятия (бизнеса) / [Грязнова А.Г., Федотова М.А., Эскиндаров М.А., Тазикина Т.В., Иванова Е.Н., Щербакова О.Н.]. – М.: ИНТЕР РЕКЛАМА, 2003. – 544 с., с. 443.

Грязнова А.Г. виділяє принципи, на яких базується концепція управління, спрямована на максимізацію вартості:

– потік грошових коштів, що генерується підприємством – це найбільш прийнятний показник, що дозволяє адекватно оцінити діяльність суб'єкта господарювання;

– нові капіталовкладення підприємство може здійснювати лише за умови, що вони створюють нову вартість, тобто коли рентабельність цих інвестицій вище витрат на їх залучення;

– визначення оптимальної комбінації активів має змінюватися з метою забезпечення максимального зростання вартості підприємства;

– відмова від традиційних бухгалтерських показників, які відображають поточний фінансовий стан суб'єкта господарювання та його фінансові результати⁶⁴.

Оцінка вартості суб'єкта господарювання враховує довгострокові перспективи діяльності, так як в основі концепції вартості – прогнозування грошових потоків, які в майбутньому принесуть активи підприємства. Таким чином, на відміну від інших показників, вартість – завжди довгостроковий показник.

На вартість підприємства впливають фактори вартості – певні змінні, від яких залежать результати діяльності суб'єктів господарювання. Одиниці виміру чинників вартості Т. Коупленд називає ключовими показниками діяльності. Для правильного визначення факторів вартості дослідник виділяє три принципи:

1. Фактори вартості повинні бути прямо пов'язані зі створенням вартості для акціонерів і з необхідною деталізацією доведені до всіх ланок підприємства аж до самої нижньої. У випадку, якщо рядові співробітники і керівники структурних підрозділів дотримуються єдиної думки про те, як повсякденна діяльність підприємства позначається на вартості, вони можуть узгодити свої плани і оцінки, усунувши протиріччя в цілях, яких прагнуть досягти у своїй роботі⁶⁵.

2. При встановленні цільових нормативів і при оцінці результатів діяльності фактори вартості слід розглядати як фінансовими, так і операційними ключовими показниками діяльності. Найчастіше підприємства

⁶⁴ Оценка стоимости предприятия (бизнеса) / [Грязнова А.Г., Федотова М.А., Эскиндаров М.А., Тазихина Т.В., Иванова Е.Н., Щербакова О.Н.]. – М.: ИНТЕР РЕКЛАМА, 2003. – 544 с., с. 444.

⁶⁵ Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление / Коупленд Т., Коллер Т., Муррин Дж.; пер. с англ. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 2005. – 576 с., с. 115.

проводять аналіз чинників вартості, здійснюючи поділ рентабельності інвестованого капіталу на її фінансові складові. Ступінь деталізації інформації щодо обсягу монетарних активів дозволяє менеджерам аналізувати конкретні заходи щодо поліпшення результатів діяльності⁶⁶.

3. Фактори вартості повинні відображати як поточну діяльність, так і довгострокові перспективи зростання. Аналіз факторів вартості проводиться з метою виявлення параметрів, від яких залежить зростання рентабельності понад витрат на капітал, так само як і підвищення поточної рентабельності інвестованого капіталу⁶⁷.

Фактори, які впливають на вартість підприємства, наведені на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Фактори впливу на вартість підприємства

Підприємство не може впливати на зовнішні фактори, проте управлінський персонал повинен слідкувати за загальноекономічною ситуацією в країні з метою прогнозування можливості їх зміни та оперативного реагування на ці зміни, а також з метою зменшення негативних наслідків їх впливу.

Внутрішні фактори вартості залежать від суб'єкта господарювання. Для контролю за внутрішніми факторами необхідно їх деталізувати для кожного рівня управління, тобто кожний структурний підрозділ відповідає за ті чинники вартості, на які воно може впливати. Щоб факторами вартості можна було користуватися, треба встановити їх підпорядкованість, ступінь впливу кожного фактора на вартість підприємства, призначити відповідальних осіб. Таким чином, функцію вартості підприємства можна

⁶⁶ Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление / Коупленд Т., Коллер Т., Муррин Дж.; пер. с англ. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 2005. – 576 с., с. 115.

⁶⁷ Там же, с. 116.

представити таким чином: $V(k_1, k_2, \dots, k_n) \rightarrow \max$, де k_n – фактори вартості. І основне завдання управління – максимізувати дану функцію.

Таким чином, на вартість підприємства можна вплинути двома способами – впливаючи на склад і структуру активів з метою збільшення грошових потоків або на склад і структуру зобов'язань з метою зниження витрат на залучений капітал.

Необхідність достовірної оцінки вартості підприємства обумовлена наступними випадками (табл. 1.8).

Таблиця 1.8. Випадки та цілі оцінки вартості підприємства в рамках стратегії управління, орієнтованої на вартість

№ з/п	Випадки оцінки вартості підприємства	Ціль оцінки вартості підприємства	Користувачі інформації
1	Укладання угоди купівлі-продажу підприємства в цілому, з можливістю виділення окремої фірми, підприємства, майнового комплексу	Вигідний продаж підприємства, з метою отримання якнайбільшого прибутку	Власники, акціонери підприємства, яке реалізується, та покупці
2	Злиття або поглинання фірми	Для отримання більшого пакету акцій – при злитті та підвищення вартості фірми – при поглинанні	Власники, акціонери, які задіяні в процесі злиття або поглинання
3	При страхуванні майна, підприємства в цілому	Визначення страхової вартості об'єкту для встановлення розміру страхових виплат	Власники, акціонери та керівники підприємства, страховики, гаранті перестраховики
4	Отримання кредиту або забезпечення кредитної лінії	Отримати кредит або відкрити кредитну лінію на значну суму	Власники, акціонери, керівники, банк або інші фінансово-кредитні установи, які мають право на видачу кредиту
5	Інвестиційна діяльність	Залучити інвестиції на вигідних умовах	Власники, акціонери, керівники, інвестори
6	Ліквідація бізнесу	Вигідна реалізація майна підприємства	Власники, акціонери, керівники інвестори, кредитори, працівники, державні контролюючі органи
7	Переоцінка майна	Періодична переоцінка майна з метою визначення реальної вартості майна в інфляційних умовах	Управлінський персонал, власники, інвестори

Оцінка підприємства у зазначених випадках має певні цілі та вагоме значення для користувачів. Так, оцінка активів підприємства при укладанні

угоди купівлі-продажу підприємства здійснюється з метою визначення вартості реалізації, при чому продавець зацікавлений у її завищенні, а покупець – заниженні.

У світовій практиці часто відбуваються угоди купівлі-продажу не всього підприємства, а його частини. У цьому випадку ціна продажу окремої частки залежить не тільки від вартості частини активу, яка реалізується, але й від тих прав, які надає володіння даною часткою новому власнику. Наприклад, якщо це контрольний пакет акцій підприємства, то його ринкова ціна буде значно вище неконтрольного.

При злитті або поглинанні оцінка підприємства важлива в рамках визначення частки прибутку або пакету акцій, які залежать від величини вкладеного капіталу та збільшення вартості підприємства, що утворюється при злитті, з метою досягнення різних цілей (отримання кредиту або підвищення інвестиційної привабливості об'єкта інвестування).

Для встановлення розміру виплат за умови настання страхової події – повної (часткової) втрати або ушкодження застрахованих об'єктів (підприємства) – визначається їх страхова вартість.

Оцінка бізнесу також необхідна для визначення величини заставного забезпечення кредитної лінії або кредиту, як правило, на значні суми.

Суб'єкти господарювання, які планують залучити інвестиції, повинні враховувати фактор вартості майна, оскільки інвестору важливо впевнитися у надійності та прибутковості інвестиційного проекту.

Необхідність оцінки вартості підприємства виникає також і при його ліквідації, оскільки слід визначити ліквідаційну вартість підприємства, яка являє собою грошову суму, що реально може бути отримана від продажу товариства в строки, занадто короткі для проведення адекватного маркетингу відповідно до визначення ринкової вартості.

Отже, оцінка вартості підприємства здійснюється для певних цілей та має своїх користувачів, які керуються даною інформацією, проте для її отримання необхідна певна систематизація, яка в першу чергу полягає у класифікації активів.

На основі аналізу літературних джерел виявлено значну кількість класифікаційних ознак, з різноманітними групувальними ознаками та видами активів (табл. 1.9).

Таблиця 1.9. Класифікації активів, згруповані за авторами

№ з/п	Види класифікаційних ознак	А в т о р														
		Астахов В.П. ⁶⁸	Азріліян А.Н. ⁶⁹	Белоліпецький В.Г. ⁷⁰	Бутинцев Ф.Ф. ⁷¹	Бланк І.О. ⁷²	Бабаєв Ю.А. ⁷³	Голов С.Ф. ⁷⁴	Загородній А.Г. ⁷⁵	Кізілов О.М. ⁷⁶	Кондратьєва А.Ф. ⁷⁷	Лисенко Л.І. ⁷⁸	Малюга Н.М. ⁷⁹	Нікітін В.М. ⁸⁰	Смітко М.А. ⁸¹	Швець В.Г. ⁸²
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	За формами функціонування	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-	+
2	За характером участі в господарському процесі	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+
3	За ступенем ліквідності	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-	+
4	За способом перенесення вартості на продукцію	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-

⁶⁸ Астахов В.П. Теория бухгалтерского учета / В.П. Астахов. – Издательский центр “МарТ”, 2000. – 416 с.

⁶⁹ Большой бухгалтерский словарь / [под ред. А.Н. Азрилияна]. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с.

⁷⁰ Белоліпецький В.Г. Финансы фирмы / В.Г. Белоліпецький; под ред. И.П. Мерзлякова. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 298 с.

⁷¹ Бухгалтерський словник / [за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 224 с.

⁷² Бланк І.А. Словарь-справочник финансового менеджмента / И.А. Бланк. – К.: “Ника-Центр”, 1998. – 480 с.

⁷³ Бабаєв Ю.А. Теория бухгалтерского учета: учебник [для студентов вузов, обучающихся по специальности 06.05.00 “Бухгалтерский учет, анализ и аудит”] / Бабаєв Ю.А., Бородин В.А., Амаглобели Н.Д.; под ред. проф. Ю.А. Бабаєва. – [4-е изд., перер. и доп.]. – М.: 2005. – 304 с.

⁷⁴ Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: монографія / С.Ф. Голов – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.

⁷⁵ Загородній А.Г. Бухгалтерський облік: основи теорії та практики: навч. посіб./ А.Г. Загородній, Г.О. Партин. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 327 с.

⁷⁶ Кізілова А.Н. Теория бухгалтерского учета: сборник задач и хозяйственных ситуаций: учебное пособие / под ред. А.Н. Кізілова. – Москва: ИКЦ “МарТ”, 2004. – 304 с.

⁷⁷ Кондратьєва А.Ф. Теория бухгалтерского учета: учебник [для студентов факультета “Бизнес-управление”] / А.Ф. Кондратьєва. – Харьков: Фолио, 2002. – 271 с.

⁷⁸ Лисенко Л.І. Бухгалтерський облік: основи теорії: [навч. посіб.] / Л.І. Лисенко. – Севастополь: Вид-во Сев НТУ, 2006. – 380 с.

⁷⁹ Малюга Н.М. Шляхи удосконалення оцінки в бухгалтерському обліку: теорія, практика, перспективи / Н.М. Малюга. – Житомир: ЖІТІ, 1998. – 384 с.

⁸⁰ Нікітін В.М. Теория бухгалтерского учета: [курс лекцій] / В.М. Нікітін, Д.А. Нікітіна. – М.: Идательство “Дело и Сервис”, 1999. – 320 с.

⁸¹ Смітко М.А. Теория бухгалтерского учета: [учебн. пособие] / М.А. Смітко. – Мн.: Мисанта, 2001. – 263 с.

⁸² Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: [підручник] / В.Г. Швець. – [3-ге вид., перероб. і доп.] – К.: Знання, 2008. – 535 с.

Продовження табл. 1.9.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
5	За належністю до підприємства	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-
6	За структурою балансу	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
7	За змістом (складом)	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
8	За розміщенням	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
9	За фізичними ознаками	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
10	За часом використання	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	За видами	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
12	За монетарною ознакою	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
13	За видами діяльності	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
14	За участю у виробничому процесі	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-
15	За нарахуванням зносу	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
16	Залежно від джерела формування	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+

У результаті проведеного дослідження виявлено 16 класифікаційних ознак, за якими поділяють активи. З 15 авторів 6 дослідників (В.П. Астахов, Ф.Ф. Бутинець, І.О. Бланк, А.Г. Загородній, Н.М. Малюга, В.Г. Швець) виділяють активи за формами функціонування, 8 авторів (В.Г. Белоліпецький, Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Бабаєв, І.О. Бланк, С.Ф. Голов, А.Г. Загородній, О.М. Кізілов, В.Г. Швець) – за характером участі в господарському процесі, 5 (Ф.Ф. Бутинець, І.О. Бланк, А.Г. Загородній, Н.М. Малюга, В.Г. Швець) – за ступенем ліквідності, 3 (А.Н. Азріліян, В.Г. Белоліпецький, В.М. Нікітін) – за фізичними ознаками. Бабаєв Ю.А та Малюга Н.М. виділяють активи за належністю до підприємства, причому проф. Н.М. Малюга виділяє активи за способом перенесення вартості на продукцію (основні засоби і нематеріальні активи, оборотні засоби, засоби обігу) та за структурою балансу. Залежно від джерела формування активи поділяють такі науковці, як О.М. Кізілов, В.Г. Швець та М.А. Смітко, Астахова В.П. та Нікітін В.М. – за видами.

Російські науковці В.П. Астахов, Ю.А. Бабаєв та А.Ф. Кондратьєва виділяють активи за змістом, крім того, Ю.А. Бабаєв та А.Ф. Кондратьєва наводять класифікацію активів за розміщенням. Білоліпецький В.Г. класифікує активи за часом використання на оборотні (короткострокові) та позаоборотні (довгострокові) активи.

Активи залежно від різних ознак можна класифікувати неоднозначно. У Додатку В наведено, які види активів дослідники відносять до вищезазначених ознак.

Найбільш розповсюдженим є поділ активів на матеріальні, нематеріальні та фінансові, проте одні автори поділяють їх за фізичними ознаками, інші – за формами функціонування. Також слід відмітити, що Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, А.Г. Загородній та Н.М. Малюга виділяють активи за ступенем ліквідності – ліквідні та неліквідні, а В.Г. Швець – ще й абсолютно ліквідні та малоліквідні активи.

Відповідно до П(С)БО 2 “Баланс” активи поділяються на оборотні та необоротні, проте, такі науковці як В.П. Астахов, В.Г. Білоліпецький, О.М. Кізілов, І.О. Бланк, В.М. Нікітін визначають останні як позаоборотні активи, а Н.М. Малюга – як засоби тривалого використання. Смітко М.А. поділяє активи за участю у виробничому процесі на довгострокові та короткострокові, що є відмінним від інших. Бутинець Ф.Ф., Загородній А.Г., Швець В.Г. визначають активи, що використовуються більше 1 року як необоротні активи. Білоліпецький В.Г., Малюга Н.М. та Нікітін В.М. відносять також до цієї класифікаційної ознаки вилучені активи. Варто зазначити, що даний поділ активів відносять до різних класифікаційних ознак. Так, наприклад, В.Г. Білоліпецький, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, І.О. Бланк, Н.М. Малюга, А.Г. Загородній, В.Г. Швець поділяють їх за характером участі в господарському процесі, О.М. Кізілов – за видами, а В.М. Нікітін – за змістом. Голов С.Ф. за характером участі в господарському процесі поділяє активи на поточні та непоточні.

Бабаєв Ю.А. та Загородній А.Г. за участю у виробничому процесі виділяють засоби (активи) виробництва, засоби (активи) у невиробничі сфері, засоби (активи) у сфері обігу.

Варто звернути увагу на класифікацію, представлену А.Г. Загороднім. Крім вище зазначених класифікаційних ознак автор виділив ще й активи за монетарною ознакою, що на сьогодні є досить актуальним питанням та

привертає увагу великої кількості науковців і практиків, адже даний поділ спрямований на максимізацію ринкової вартості суб'єктів господарювання.

Питання поділу активів на монетарні та немонетарні є суперечливим і дискусійним, адже важко однозначно визначити, які активи відносити до конкретної ознаки. Введення вище наведеного поділу в практику бухгалтерського обліку України пов'язано з рядом проблем, але основним фактором стало закріплення монетарно-немонетарного методу оцінки в Міжнародних стандартах фінансової звітності, а згідно ст. 1 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” національні стандарти не повинні суперечити міжнародним.

Згідно з П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів” монетарні статті – це статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів. До немонетарних статей відносяться інші, ніж монетарні статті балансу. Об'єкти, які належать до цієї категорії, відображаються у балансі в національній валюті за курсом на дату визнання за історичною або справедливою вартістю.

Проте, І.В. Жиглей зазначає, що межа між монетарністю та немонетарністю активів досить умовна (табл. 1.10)⁸³. Особливо це спостерігається на прикладі заборгованості, вираженої в іноземній валюті.

Таблиця 1.10. Класифікація рахунків, на яких обліковується заборгованість, виражена в іноземній валюті⁸⁴

<i>Вид заборгованості</i>	<i>Рахунки бухгалтерського обліку</i>
Монетарна	502, 504, 506, 602, 604, 606
Немонетарна	371, 681
Змішана	161, 163, 342, 362, 372, 373, 374, 375, 377, 512, 52, 531, 532, 55, 612, 622, 632, 682, 683, 684, 685

Слід відмітити, що це стосується також заборгованостей, які виражені в національній валюті. Більшість рахунків розрахунків не мають явно вираженої форми (монетарної чи немонетарної), тобто відносяться до змішаних статей. В Україні відсутній перелік статей, за якими проводиться перерахунок.

⁸³ Жиглей І.В. Методи оцінки активів та пасивів, виражених в іноземній валюті / І.В. Жиглей // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2002. – № 20. – С. 78-88, с. 78.

⁸⁴ Там же, с. 78.

На думку Я.В. Соколова, фінансові засоби (кошти) часто без достатніх підстав називаються монетарними, а матеріальні і нематеріальні – немонетарними⁸⁵.

Так, наприклад, згідно з П(С)БО 8 “Нематеріальні активи” нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи для надання в оренду іншим особам.

Беручи до уваги визначення монетарної статті згідно з П(С)БО 21 останньою можуть бути такі активи й зобов’язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів, тобто це кредиторська та дебіторська заборгованість. Щодо самого нематеріального активу, то згідно з визначенням у П(С)БО 21, немонетарними статтями є статті інші, ніж монетарні, але, що під ними розуміти, в національному стандарті не регламентовано. Якщо нематеріальний актив визнають немонетарним, то чому, наприклад, основні засоби та товари, – Положення (стандарти) бухгалтерського обліку не визначає немонетарними. Звідси виникає проблема поділу активів на монетарні та немонетарні, а саме за якими ознаками відбувається даний розподіл. Загородній А.Г. до немонетарних активів відносить всі активи, крім грошових коштів та їх еквівалентів, дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей⁸⁶. Дане визначення більш чітко конкретизує, що відноситься до немонетарних активів, але не враховано, що існують активи, які можуть бути як монетарними, так і немонетарними статтями.

Соколов Я.В. розмежовує факти на грошові (монетарні) та негрошові (немонетарні). В першому випадку гроші виступають функцією засобу платежу, в другому – міри вартості. Факт господарського життя – це елементарний момент господарського процесу, що змінює чи підтверджує склад майна підприємства або джерел його утворення, або джерел і майна одночасно⁸⁷. Як стверджує Ф.Ф. Бутинець, в результаті окремих фактів господарського життя фінансовий стан економічного суб’єкту залишається незмінним. Факти

⁸⁵ Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с., с. 124.

⁸⁶ Загородній А.Г. Бухгалтерський облік: основи теорії та практики: [навч. посіб.] / А.Г. Загородній, Г.О. Партин. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 327 с., с. 23.

⁸⁷ Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с., с. 84.

господарського життя, що мають вплив на фінансовий стан підприємства, називаються господарськими операціями⁸⁸. Беручи до уваги вище наведене, наприклад, купівлю та реалізацію активів безпосередньо можна назвати господарськими операціями, які здійснюються за участю грошових коштів. Виходячи з цього доцільним, на нашу думку, буде поділ активів за грошовою ознакою на монетарні та немонетарні та змішані.

Основою монетарності активів є функція грошей як “засобу платежу”, яка, як зазначає В.Д. Базилевич, передбачає обслуговування грошима, погашення різноманітних боргових зобов’язань між суб’єктами економічних відносин⁸⁹. Основою немонетарності активів є функція грошей як “засіб міри вартості”, яка полягає у здатності грошей як загального еквівалента вимірювати вартість усіх інших товарів, надавати форму ціни (грошового виразу)⁹⁰.

Важливість вище наведеного поділу полягає, насамперед, у ефективному управлінні вартістю підприємства, шляхом достовірної та максимально вигідної оцінки активів підприємства. Основною проблемою такого поділу є віднесення тих чи інших активів до монетарних та немонетарних. Покладаючи в основу поділу такі функції грошей як “засіб платежу” та “міра вартості”, для потреб бухгалтерського обліку, доцільними, на нашу думку, будуть наступні критерії такого поділу (рис. 1.6).

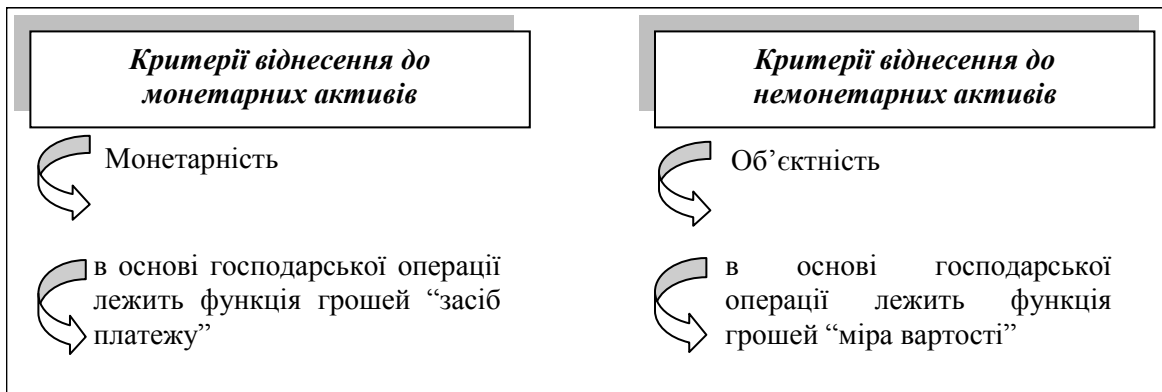

Рис. 1.6. Критерії поділу активів на монетарні та немонетарні

Критерій монетарності означає, що актив виступає у вигляді грошових коштів, як у готівковій формі, так і у безготівковій або їх еквівалентів. Безпосередньо дані активи можна назвати монетарними, їх

⁸⁸ Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: підручник [для студентів вузів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит”] / Ф.Ф. Бутинець. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 640 с., с. 56-57.

⁸⁹ Економічна теорія: політекономія: [підручник] / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 631 с., с. 159.

⁹⁰ Там же, с. 156.

специфікою є те, що за допомогою них здійснюється певний платіж за відповідними господарськими операціями.

Ще одним з критеріїв віднесення активів до монетарних є те, що в основі певної операції з останніми має лежати така функція грошей як “засіб платежу”, тобто мається на увазі певні розрахунки, в даному випадку – з дебіторами.

Щодо немонетарних активів, то одним з критеріїв віднесення до даної групи є критерій об’єктності, згідно з яким актив має певну форму, тобто матеріалізований. В основі наступного критерію віднесення активів до немонетарних лежить функція грошей як “міра вартості”, тобто можливість вартісного виміру активу.

Відповідно до запропонованих критеріїв наведено поділ активів за грошовою ознакою на монетарні та немонетарні (табл. 1.11).

Таблиця 1.11. Класифікація активів за грошовою ознакою

<i>Вид активу</i>	
<i>Монетарні / Змішані монетарні</i>	<i>Немонетарні / Змішані немонетарні</i>
<i>МОНЕТАРНІ</i>	<i>НЕМОНЕТАРНІ</i>
<ul style="list-style-type: none"> - грошові кошти в касі в національній та іноземній валюті; - кошти на рахунках в банках в національній та іноземній валюті, як поточні, так і інші; - інші кошти 	<ul style="list-style-type: none"> - основні засоби; - інші необоротні матеріальні активи; - нематеріальні активи; - капітальні інвестиції; - довгострокові біологічні активи; - гудвіл; - виробничі запаси; - поточні біологічні активи; - малоцінні швидкозношувальні предмети; - виробництво; - брак у виробництві; - напівфабрикати; - готова продукція; - продукція с/г виробництва; - товари; - резерв сумнівних боргів; - витрати майбутніх періодів
<i>ЗМІШАНІ</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - фінансові інвестиції (довгострокові та поточні); - дебіторська заборгованість (довгострокова та поточна); - векселі одержані (довгострокові та короткострокові) 	

Згідно з запропонованою класифікацією до монетарних активів віднесено всі активи, в основі господарських операцій з якими покладено функцію грошей як “засобу платежу”, причому готівка, кошти на рахунках в банку та інші кошти також відносяться до монетарних активів. В основі немонетарних активів лежить функція міри вартості, яка передбачає можливість надати грошового вираження об’єктам.

Крім того, можна виділити активи, які не можна однозначно віднести до монетарних або немонетарних, наприклад, довгострокові фінансові інвестиції, короткострокові векселі одержані, поточні фінансові інвестиції, розрахунки з покупцями та замовниками і розрахунки з різними дебіторами, віднесено до немонетарних, але за умови, що погашення такої заборгованості відбудеться не грошовими коштами, оскільки в протилежному випадку функція міри вартості трансформується у функцію засобу платежу, тобто обслуговування грошима боргових та інших зобов'язань.

Розроблено класифікацію активів (рис. 1.7), яка орієнтована на інформаційне забезпечення управлінського персоналу в рамках стратегії управління, орієнтованої на вартість.

*якщо вони
погашаються
грошовими
коштами або їх
еквівалентами*

*якщо вони
погашаються у
негрошовій формі*

Рис. 1.7. Поділ активів підприємства для цілей бухгалтерського обліку в контексті стратегії управління, орієнтованої на вартість

У випадку погашення дебіторської заборгованості, векселів одержаних грошовими коштами або їх еквівалентами, отримання грошових коштів за здійсненими фінансовими інвестиціями, то такі статті слід відносити до складу монетарних, якщо ж погашення передбачає отримання інших активів (наприклад, бартер), то виникає немонетарна стаття балансу.

Крім того, визначено додаткові умови віднесення змішаних активів до складу монетарних та немонетарних (рис. 1.8).

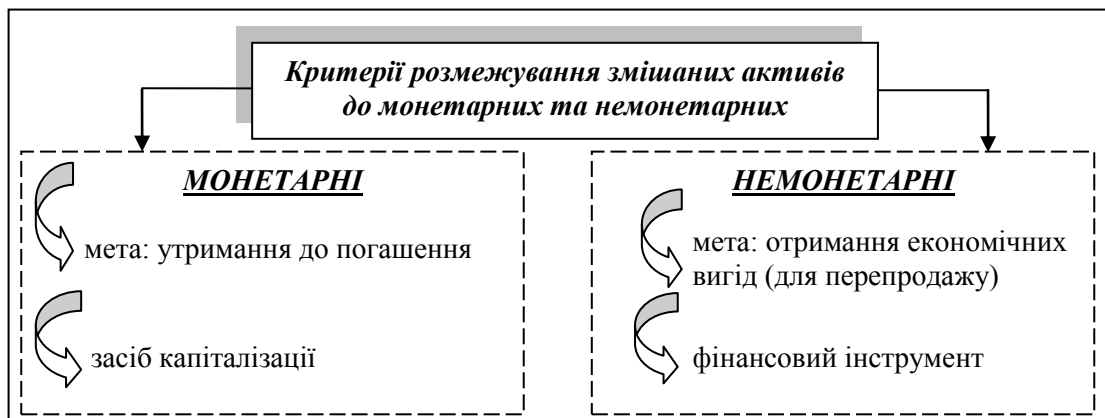

Рис. 1.8. Умови віднесення змішаних активів до складу монетарних та немонетарних

Змішані активи можна віднести до складу монетарних або ж немонетарних залежно від мети їх утримання. Так, якщо активи утримуються до погашення, тобто виступають у ролі розрахункового засобу, засобу капіталізації, то їх можна вважати монетарними. У випадку придбання активів та їх утримання з метою перепродажу, отримання економічних вигід, якщо такі активи виступають в ролі фінансового інструменту, то їх слід вважати немонетарними.

Узагальнюючи розглянуті класифікаційні ознаки, запропоновано класифікацію активів (рис. 1.9), яка відповідає цілям підприємства, яке орієнтовано на зростання вартості.

Рис. 1.9. Класифікація активів в контексті стратегії управління, орієнтованої на вартість для бухгалтерського обліку та економічного аналізу

Для цілей бухгалтерського обліку активи доцільно класифікувати за наступними ознаками: за формами функціонування, за правом власності, за характером участі в господарському процесі та за грошовою ознакою.

Класифікація активів за правом власності важлива для цілей бухгалтерського обліку, оскільки впливає на облікове відображення активів. Зокрема, активи, що належать підприємству на правах власності відображається на балансових рахунках, а орендовані активи – на позабалансових, а активи, що взяті в фінансову оренду підприємство може ними розпоряджатися, проте його власність вони стануть лише після повної оплати вартості таких активів.

З урахуванням інтересів управлінського персоналу та власників підприємства активи слід класифікувати за рівнем ліквідності. За цією ознакою доцільно виокремлювати високоліквідні активи (грошові кошти, частина дебіторської заборгованості, оплата якої відбудеться у десятиденний термін); середньоліквідні (короткострокові фінансові інвестиції, цінні папери, оборотні й інші активи підприємства, які можуть бути реалізованими за тридцятиденний строк без значної втрати їх вартості); низьколіквідні

(необоротні активи, які можна реалізувати); неліквідні (необоротні активи, що підлягають списанню за ліквідаційною вартістю). Дана класифікаційна ознака дозволить адекватно оцінити фінансовий стан суб'єкта господарювання та допоможе визначити рівень ліквідності активів.

Враховуючи інформаційні потреби власників підприємства, запропоновано класифікацію активів за грошовою ознакою, що дозволить достовірно та точно визначити вартість монетарних та немонетарних активів суб'єктів господарювання. Поділ активів на монетарні та немонетарні спрямований на підвищення інвестиційної привабливості.

У результаті проведеного дослідження встановлено, на сьогодні відсутній єдиний підхід до класифікації активів. Вченими та науковцями пропонується велика кількість класифікаційних ознак, згідно з якими відбувається їх групування. Однією із перших – проблема віднесення вченими одних і тих же видів активів до різних ознак. Наступною, є відсутність єдиної термінології, так, наприклад, необоротні активи, називають ще позаоборотними, довгостроковими, засобами тривалого використання. Наявність таких неузгодженостей потребує детального дослідження та розробки такої класифікації, яка б була найбільш доцільною для потреб бухгалтерського обліку та оптимально відображала господарську діяльність підприємств України. Вважаємо, що класифікація активів має відповідати цілям, стратегії та специфіці діяльності підприємства, тому визначити єдиний, уніфікований склад активів, практично неможливо.

З метою ефективного управління вартістю підприємства, запропоновано поділ активів за грошовою ознакою на монетарні та немонетарні. До монетарних активів віднесено активи, які відповідають критерію монетарності та в основі господарських операцій з якими лежить функція засобу платежу, а до немонетарних – активи, які відповідають критерію об'єктності та в основі господарських операцій з якими лежить функція міри вартості.

Розроблено класифікацію активів підприємства для цілей бухгалтерського обліку, в рамках стратегії управління, орієнтованої на вартість, яка передбачає наявність монетарних оборотних, немонетарних оборотних, необоротних та змішаних активів підприємства, що дасть змогу ефективно контролювати вартість підприємства.

1.4. Грошові кошти як основна складова монетарних активів: економічна та облікова сутність

Монетарні активи відносяться до тих особливих категорій, які завжди були найбільш актуальними в економічній думці, оскільки в процесі грошового руху найбільшою мірою проявляються і реалізуються інтереси суб'єктів ринку. Через грошові кошти, їх функції кожен індивідуум реалізує свої потреби, тому грошова система і визначає взаємозв'язок між виробництвом, обміном, розподілом і споживанням.

При проведенні огляду наукової літератури встановлено, що відсутні ґрунтовні праці в частині розкриття сутності та особливостей обліку монетарних активів.

Поняття монетарних і немонетарних активів введено до понятійного апарату бухгалтерського обліку з прийняттям П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів”. Відповідно до цього П(С)БО, монетарні статті – статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи, які будуть отримані або оплачені у фіксованій сумі грошових коштів чи їх еквівалентів. Відповідно, усі статті балансу, як пасивні, так і активні, слід розмежувати на монетарні та немонетарні. Такий поділ є досить важливим для бухгалтерського обліку, адже надає інформацію щодо ліквідності та платоспроможності підприємства.

Американські дослідники Е.С. Хендріксен та М.Ф. Ван Бред розуміють під монетарними активами права (вимоги) на фіксовану кількість грошових одиниць (наприклад, доларів), що представляє загальну купівельну спроможність. Хоча ціни на товари та послуги можуть змінюватися, вимоги (права), виражені в певній кількості доларів, залишаються незмінними, але купівельна спроможність, або здатність конвертувати ці права в товари та послуги, змінюється. Крім того, Е.С. Хендріксен та М.Ф. Ван Бред вважають, що до монетарних активів слід відносити грошові кошти; обумовлені договором права на певні суми грошових коштів у майбутньому, наприклад дебіторська заборгованість; а також вкладення, які передбачають отримання доходів у вигляді відсотків і дивідендів і будуть відшкодовані у фіксованій сумі, хоча дата відшкодування може бути не визначена, наприклад, як для привілейованих

акцій. Конвертовані облігації відносяться до “гібридних” статей, які залежно від обставин можуть бути як монетарними, так і немонетарними⁹¹.

Вважаємо, що монетарні активи – це активи, які призначені для реалізації або використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу, відповідають критерію монетарності та в основі господарських операцій з якими лежить функція засобу платежу. Слід відмітити, що монетарні активи є досить складною категорією, яка формується з різних складових, тому постає завдання розгляду монетарних активів за складовими в цілях управління ними на рівні підприємства.

На основі аналізу поняття “монетарні активи” встановлено, що гроші виражені у різних формах, є їх основою. В цьому контексті слід окремо акцентувати увагу на наукових підходах до дефініції грошей та їх еквівалентах, синтезувавши багатоміжкові дослідження науковців, спрямовані на вивчення цих термінів на макро- та мікроекономічному рівнях. Ця необхідність викликана як тісним взаємозв’язком макро- та мікроекономіки як окремих економічних наук, так і самих категорій грошей та грошових коштів.

Характерні риси грошових коштів та їх еквівалентів, як об’єктів бухгалтерського обліку, можуть бути виявлені в результаті аналізу діалектичної природи більш ширшої соціально-економічної категорії “гроші”⁹².

Походження, сутність та еволюція грошей: від історії до сучасності

Економісти тривалий час не могли вирішити проблему походження й сутності грошей. Одні економісти стверджували, що гроші – результат угоди, свідомої домовленості між людьми. Інші доводили, що гроші “впроваджуються” державою в якості інструменту для виміру цін товару. Треті вважали, що золото й срібло є грошима за своєю природою, незалежно від характеру суспільних відносин. Четверта група дослідників не вбачали різниці між товарами й грошима. Проте, жодне з цих трактувань не дозволяє з’ясувати природу грошей як економічної категорії.

Детальне дослідження та класифікація поглядів різних економічних течій у різні періоди розвитку суспільства щодо трактування грошей як економічної категорії наведено в Додатку Д.

⁹¹ Хендріксен Е.С. Теорія бухгалтерського обліку / Е.С. Хендріксен, М.Ф. Ван Бреда; под. ред. проф. Я.В. Соколова; пер. с англ. – М.: Финанси і статистика, 1997. – 576 с., с. 261.

⁹² Остафійчук С.М. Грошові кошти та їх еквіваленти – найліквідніші активи підприємства / С.М. Остафійчук // Науковий вісник Ужгородського університету 2011. Серія Економіка. – Спецвипуск 33. Частина 2. – С. 215-220, с. 216.

В економічні теорії традиційно виокремлюють три теорії походження грошей: раціональну та еволюційну та кількісну.

Відповідно до еволюційної теорії гроші розглядаються як результат еволюційного процесу розвитку форм власності, який призвів до того, що деякі предмети виокремилися з товарного світу та посіли в ньому особливе місце. Історія грошей, як стверджували класики політекономії, починається з прямого обміну продуктів або бартеру та передбачає подальший обмін товарів за допомогою посередника або загального еквівалента. Роль такого посередника виконує товар, який природним шляхом і використовується як “гроші”. До складу теорій цього напрямку входять: класична, трудова, товарна, металева, господарсько-еволюційна наукові школи. Прихильниками еволюційної концепції були Ксенофонт, М. Орезм, А. Сміт, Дж. С. Мілль, К. Маркс.

Починаючи з IV ст. до н.е. і до XVIII ст. н.е., в теорії грошей була широко розповсюджена думка, що гроші виникли внаслідок угоди між людьми або запроваджені законодавчими актами держави задля полегшення обміну товарів. Таке трактування походження грошей одержало назву раціоналістичної теорії. Тобто гроші за цією теорією трактували як технічні інструменти або засоби обміну. Представники цього напрямку наголошують на тому, що грошам властива соціальна природа, оскільки вони є продуктом угоди між людьми, тобто знаряддям обміну. Засновником цієї концепції вважається Аристотель. До представників зазначеного напрямку відносяться: Ф. Аквінський, І.Т. Посошков, А. Маршалл, Дж. М. Кейнс, М. Фрідмен.

Прибічники раціональної теорії вважають погляди дослідників еволюційного напрямку однобічними, оскільки вони засновані виключно на матеріалістичних засадах, які ігнорують суб’єктивну, психологічну сутність економічних процесів. Проте, прибічники раціоналістичної теорії враховували суб’єктивно-психологічні фактори розвитку при трактуванні поняття “гроші”. Таким чином, однобокість при трактуванні поняття “гроші” була властива обом концепціям.

Аристотель (IV ст. до н.е.) здійснив теоретичне обґрунтування раціоналістичної теорії у праці “Нікомахова етика”. Філософ писав: “Все, що бере участь у обміні, має бути якимось чином співставленим ... за загальною домовленістю з’явилася монета... Від того й ім’я її, що вона існує не в природі, а за домовленістю”. Для здійснення обміну “має існувати

якась одиниця (виміру), при чому (обґрунтована) на умовності”. На думку філософа, виникнення грошей – необхідність, зумовлена розвитком торгівлі. Гроші існують для зручності обміну, і виконують основні дві природні функції: засіб обігу і міра вартості. Він розрізняв два види багатства: багатство як сукупність споживчих вартостей (природне, істинне багатство) і багатство як накопичення грошей. Багатство у вираженні споживання має певну межу, в той час як накопичення взагалі не має меж.

Розмірковуючи про походження грошей, відомий вчений Ф. Аквінський дотримувався думки, що вони виникли внаслідок домовленості між людьми. Їх призначення – полегшити справедливий обмін. При цьому поняття грошей та монети не розрізняв. Визнаючи необхідність грошей як засобу обігу, він розглядав їх і як міру вартості. “Монета, – писав Аквінський, – найповніша міра для матеріального життя в торгівлі та обороті”, а водночас і “мірило в роботі”. Фома Аквінський виділяв “внутрішню цінність” та “номінальну цінність” грошей (монети). Вважав, що останню може визначати держава і припускав можливість її незначного відхилення від “внутрішньої цінності”, виступаючи проти псування монети.

Проблемі грошей було присвячено працю “Трактат про походження, природу, юридичну підставу та зміну грошей”, написаний французьким ученим Н. Орезмом (1323-1382 рр.), в якому висловлено думку, що гроші є штучним інструментом, який люди винайшли задля полегшення товарообміну. Золото та срібло стали грошима завдяки своїм природним властивостям. Спочатку вони були звичайними товарами і лише поступово набули ролі грошових металів.

Однією з неоднозначних теорій є теологічна теорія походження грошей, яку запропонував Валиєддин Абдаррахман Ібн-Хальдун (1332-1406 рр.). Теолог вважав, що гроші були створенні Богом, точніше, Бог створив золото і срібло, щоб вони були грошима. Основними функціями грошей Ібн-Хальдун виділяє: засіб виміру, засіб накопичення і платежу.

У кінці XVI ст. – на початку XVII ст. яскравими представниками економічної думки того часу є вихідці з Італії: Антоніо Серра та Гаспар Скаруффі. При чому Гаспар Скаруффі у своїй праці “Роздуми про монету і справжню пропорційність між золотом і сріблом” (1582 р.) приділив велику увагу грошовому обігу та кредитній системі. Запропонував створити єдину грошову одиницю, на основі якої б функціонувала загальноєвропейська грошова система, та відмінити національні бар’єри, які заважають обігу.

Скаруффі Г. передбачив за 6 століть введення валюти євро, яка була запроваджена як офіційна валюта країн Європейського союзу лише 1 січня 1999 р. (у безготівковому вимірі) та з 1 січня 2002 р. у готівковій формі. Дорогоцінні метали (золото і срібло) трактує як звичайні товари, хоча й пропонує зробити їх валютними металами.

Представниками англійської школи, які критикували меркантилістів, Уільям Петті (1623-1687 рр.), Дадлі Норс (1641-1691 рр.), та Девід Юм (1711-1776 рр.) відстоювали думку, що не гроші, а капітал, тобто засоби, які приносить дохід, є джерелом багатства, адже гроші – це особливий товар, який має певні пропорційні відношення до товарообороту, і при надлишку грошей можливе підвищення рівня цін, тобто інфляційний процес, а при певному дефіциті грошей – скорочення виробництва та зменшення податкових надходжень до бюджету держави. “Гроші – не одне з коліс торгівлі, а масло, завдяки якому рух коліс стає більш плавним і вільним,” – зауважував Д. Юм. Його послідовником був Анн Робер Жак Тюрго (1727-1781 рр.), який підтримував позицію прибічників еволюційної теорії, оскільки наголошував, що гроші мають товарну природу. Розглядав гроші як звичайні товари, обґрунтовуючи тим, що в кожному товарі закладено потенційні гроші. Відповідно до його теорії кожний товар можна виміряти за допомогою іншого, і в свою чергу вимірює цінність іншого.

Класична школа політичної економії, зокрема А. Сміт вважав, що гроші стали загальноприйнятим еквівалентом з того часу, як бартерна / мінова торгівля зникла, коли з'явилась необхідність у певному товарі, який виконував би функцію загальноприйнятого засобу обміну. Вчений розглядає гроші, виходячи з основної, на його думку, функції обігу, як технічне знаряддя для обміну та торгівлі.

З представників XVIII ст. досить глибоко досліджував економічну цінність грошей Давид Рікардо. Теорію грошей Д. Рікардо будує на основі своєї теорії цінності. Гроші він розглядав як товар, що має цінність. Основою грошової системи є золото. Цінність золота і срібла, як і будь-якого іншого товару, визначається витратами праці. За даної цінності грошей їх кількість в обігу залежить від суми товарних цін. Проте використання золота Д. Рікардо вважав дорогим і нерозумним, тому розробив проект системи паперового грошового обігу.

Сеніор Нассау Вільям критично аналізує кількісну теорію грошей Торренса, Д. Рікардо і Джеймса Мілля. За вихідне він взяв положення про те, що гроші є товаром, який набрав особливої форми в процесі еволюції обміну. Пройшовши шлях від бартеру, де гроші виступали в натуральному вигляді, до сучасної універсальної форми, вони стали виконувати цілий ряд функцій. Вважав основним призначенням грошей – обслуговування кредиту. В той час як Роберт Оуен та П'єр Жозеф Прудон вважали, що гроші взагалі є недоліком капіталізму, тому їх потрібно ліквідувати.

Туган-Барановський М. зазначав, що ні товарна, ні кількісна теорія грошей не в змозі окремо пояснити питання походження грошей та утворення їх вартості. Вчений запропонував кон'юнктурну теорію, яка синтезувала обидві концепції. У межах своєї теорії автор виокремив три форми грошей: речові грошові знаки, металеві та паперові гроші. Так, на думку вченого, речові грошові знаки та монети виникли у результаті стихійного обміну. Це твердження співпадає з позицією еволюціоністів. Що стосується причин походження паперових грошей, то вчений підтримував номіналістичну теорію. Вчений писав: “Хоча гроші й виникли через збільшення обміну, однак вони для повного розвитку вимагають, щоб держава визнала певну річ за гроші. Форму монети гроші набирають тільки завдяки державі”⁹³. Крім того, вчений одним із перших аргументував необхідність проведення державної політики у сфері грошового обігу, та наполягав на її науковому обґрунтуванні: “для економічної науки висувається на перший план нове завдання великого практичного значення – виробити основи раціональної грошової політики”⁹⁴. Такий підхід до категорії “гроші” дозволив М. Туган-Барановському показати їх подвійну природу, а саме: кожний із наявних наукових напрямів розкриває одну зі змістовних сторін грошей і тому пояснює їх появу правильно⁹⁵. Таким чином, М. Туган-Барановський не заперечував точки зору інших вчених, а навпаки, спробував їх об'єднати, та дати більш змістовне пояснення щодо природи грошей.

Маркс К. довів у “Капіталі” генетичний характер походження грошей і стверджував, що їх сутність розкривається через аналіз товарного виробництва й товару, заперечуючи ідею Прудона стосовно можливого

⁹³ Історія економічних вчень: підручник/ за ред. В.Д. Базилевича. – [2-ге вид., випр.]. – К.: Знання, 2005., Ч.2. – 567 с., с. 124.

⁹⁴ Історія економічних вчень: підручник/ за ред. В.Д. Базилевича. – [2-ге вид., випр.]. – К.: Знання, 2005., Ч.2. – 567 с., с. 77.

⁹⁵ Там же, с. 101.

“вдосконалення” капіталізму з допомогою “скасування” грошей. Гроші – товар, який виступає в специфічній формі, але завдяки їх участі в процесі обміну вартість набирає форму ціни, яка може дорівнювати вартості, а може від неї відрізнятись. Виходячи з товарної форми, гроші стають першою формою прояву капіталу, але ці два поняття він не ототожнював, підкреслюючи, що за відповідних умов гроші виконують дану функцію.

Ще в 1890 р. А. Маршалл писав: “... гроші є центром, навколо якого концентрувала свою увагу економічна наука”⁹⁶. Сломан Дж. акцентував увагу на тому, що: “Економіка багато в чому пов’язана з грошима: скільки грошей ми отримуємо на руки; які наші витрати; в яку суму обходиться придбання того чи іншого товару; який дохід фірми; скільки грошей обертається в економіці в цілому”⁹⁷.

Діланян Ф.Т. зазначає, що в сучасних умовах в економічній літературі проблема феномену грошових коштів залишається суперечливою та теоретично не вирішеною, адже відсутні однаковість між науковцями щодо економічної сутності грошових коштів⁹⁸.

Проф. А.С. Гальчинський наголошує на тому, що визначення сутності грошей та фундаментальних основ їх розвитку складає базовий рівень монетарної теорії⁹⁹.

Проведені дослідження показали, що існує економічна категорія, яка, будучи основною характеристикою монетарних активів, одночасно має ключове значення для розуміння суті грошових коштів – це категорія ліквідності. Саме остання відрізняє гроші від інших активів. Балабанов І.Т., Гончарук О.В. та Савинська Н.А. вважають, що головною властивістю грошей є їх ліквідність, тобто здатність грошей брати участь в придбанні товару або інших благ¹⁰⁰.

Видатний економіст минулого століття Дж. М. Кейнс стверджував: “Суттєва різниця між грошима і всіма іншими активами (або більшістю з них) полягає якраз в тому, що для грошей їх премія за ліквідність набагато перевищує витрати на утримання, тоді як витрати на утримання інших активів

⁹⁶ Маршалл А. Принципи економіки/ А. Маршал. – Нью-Йорк, 1997. – 319 с., с. 22.

⁹⁷ Sloman John Asymmetric information and market failure [Електронний ресурс] / John Sloman // Teaching Business & Economics – 2006. – № 3. – Режим доступу до журн.: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3889/is_200610/ai_n17192783/.

⁹⁸ Діланян Ф.Т. Экономико-правовое содержание понятий денег, денежного обращения и денежной системы / Ф.Т. Діланян // Право и жизнь. – 2003. – № 53 (1).

⁹⁹ Гальчинський А.С. Теорія грошей: навч.-метод. посібник / А.С. Гальчинський. – К.: Основи, 1996. – 413 с.

¹⁰⁰ Аржевітін С.М. Монетарна політика в умовах фінансової кризи/ С.М. Аржевітін // Фінанси, облік і аудит. – 2009. – № 14. – С. 45-49.

набагато перевищують їх премію за ліквідність”. Під премією за ліквідність економіст розуміє величину (вимірювану в активі), яку люди бажають оплатити за потенційну зручність, або гарантію, яку дають цим правом розпорядження (без врахування доходів або витрат утримання, притаманних цьому активу)¹⁰¹. Таким чином, очевидним є той факт, що ліквідність монетарних активів є максимальною, а тривалість періоду трансформації для них рівна нулю.

З сучасників можна виділити американських вчених, які підтримують раціоналістичну концепцію походження грошей, таких як: Пол Ентоні Самуельсон (1915-2009 рр.), Джон Кеннет Гелбрейт (1908-2006 рр.), Самуельсон П.Е. у роботі “Економіка” (1948 р.) характеризує гроші, як штучну соціальну умовність, а Г.Ф. Кнапп назвав гроші “продуктом правопорядку”, а Дж.К. Гелбрейт висловив свою думку, що закріплення грошових функцій за благородними металами й іншими предметами – це лише предмет угоди між людьми, тим самим підтримуючи раціоналістичну теорію.

Огляд наукових поглядів на економічну категорію “гроші” дав можливість дослідити економічну природу, сутність, зміст та теорії походження грошей. Разом з тим дискусійним залишається питання щодо визначення грошей, грошових коштів, готівки та грошових потоків як категорій бухгалтерського обліку.

Розкриття економічної і облікової сутності

Відсутність чіткого розмежування економістами категорій “гроші” і “грошові кошти” зберігається і дотепер. Багато вчених і практиків ще й сьогодні ототожнюють ці поняття, не виділяючи відмінностей між ними. В економічній літературі можна зустріти багато різноманітних визначень понять “гроші” і “грошові кошти”, для позначення яких у науковому обороті використовується широкий спектр термінів: “гроші”, “грошові кошти”, “грошові потоки”, “готівка”, “фінансові ресурси”, що призводить до неоднозначного розуміння сутності цих понять, що зумовлює проблемні питання в бухгалтерському обліку таких об’єктів.

Дослідженнями сутності понять “*грошові кошти*” займалися Ю.А. Бабаєв, В.В. Бабіч, П.С. Безруких, І.Д. Бенько, С.Л. Береза, В.А. Бородін, Т.А. Бутинець, О.С. Височан, Л.Л. Горецька, Н.В. Дубенко, Т.І. Єфіменко, Т.М. Зарвій, І.П. Комісарова, Л.Н. Котенко, М.Р. Лучко, І.С. Несходовський, Г.В. Осовська, С.М. Остафійчук, С.В. Сагова, Г.А. Стецюк, О.С. Філімоненков, Н.В. Чабанова,

¹⁰¹ Агеева Е.И. Кредитная политика как инструмент управления дебиторскою задолженностью / Е.И. Агеева // Финансовый менеджмент. – 2004. – № 6. – С. 24-31.

Л.В. Чижевська та ін., “гроші” – М.М. Александрова, Ф.Ф. Бугинець, О.Д. Василюк, А.В. Демківський, А.Г. Загородній, Б.С. Івасів, Л.О. Канищенко, Г.Г. Кірейцев, Г.Н. Климко, С.Ф. Ковальчук, В.А. Коноплицький, О.І. Лаврушин, Л.Ш. Лозовський, С.О. Маслова, В.П. Нестеренко, Е.Б. Стародубцева, Г.І. Філіна, І.В. Форкун, А.А. Чухно, А.І. Щетинін та ін., “готівка” – В.Т. Бусел, Г.Л. Вознюк, О.В. Герасименко, Д.Д. Гордієнко, А.Г. Загородній, Б.А. Карпінський, А.Т. Ковальчук, А.М. Мороз, Г.В. Осовська, М.С. Пушкар та ін., “фінансові ресурси” – М.М. Александрова, М.М. Бердар, Б.О. Белов, І.О. Бланк, О.Д. Василюк, В.С. Гаркушецький, Т.В. Гуйда, Л.М. Єрис, О.В. Єрмошкіна, В.М. Опарін, К.В. Павлюк, Н.О. Рибалко, В.М. Родіонова, А.В. Смоленська, П.А. Стецюк, О.М. Угляренко, І.І. Чунницька та ін.

Незважаючи на вагомий внесок вчених у дослідження сутності грошових коштів, необхідним є поглиблення цих досліджень, оскільки у зв'язку з появою нових форм платіжних засобів виникає необхідність перегляду складу грошових коштів та їх еквівалентів.

Завданням дослідження є конкретизація сутності грошових коштів як найліквідніших активів підприємства, визначення і розмежування суті понять “гроші”, “грошові кошти”, “грошові потоки”, “готівка”, “фінансові ресурси” та встановлення взаємозв'язків між ними.

З метою уникнення непорозумінь в практичній діяльності підприємств вважаємо за необхідне детально розглянути сутність вищезазначених понять. В першу чергу, розглянемо трактування поняття “грошові кошти” в нормативних документах (табл. 1.12).

Таблиця 1.12. *Визначення поняття “грошові кошти” в нормативних документах*

<i>Джерело</i>	<i>Визначення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів” ¹⁰²	Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання
Інструкція “Про проведення контрольних заходів фінансово-господарської діяльності підгалузей, об’єднань, підприємств, установ та організацій системи” ¹⁰³	Грошові кошти – виступають як в готівковій, так і в безготівковій формах (перебувають на банківському рахунку і їхній обіг регулюється зобов’язальним правом), можуть бути як національною так і іноземною валютою

¹⁰² Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. №87 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0398-99>

¹⁰³ Інструкція “Про проведення контрольних заходів фінансово-господарської діяльності підгалузей, об’єднань, підприємств, установ та організацій системи Міністерства транспорту та зв’язку України” від 28.03.2006 р. № 275 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0275650-06>

1	2
Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств ¹⁰⁴	Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банку та депозити до запитання
Інструкція “Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України” ¹⁰⁵	Грошові кошти – готівкові кошти в касі та міжбанківські депозити до запитання
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 “Подання фінансової звітності” ¹⁰⁶	Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках в казначействі у банках та депозити до запитання

Отже, всі визначення поняття “грошові кошти”, що наведені в нормативних документах, сформульовані таким чином, що лише перераховують складові даного поняття. Так, згідно з нормативними документами до грошових коштів слід відносити готівку, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. Таке формулювання є досить недосконалим та потребує уточнення. На цьому наголошували й інші дослідники, зокрема, С.М. Остафійчук вважає, що так як грошові кошти є абсолютно ліквідними активами, тому до даного поняття не завжди можна віднести абсолютно всі залишки на рахунках в банках, тому що їх ліквідність може сильно відрізнятись від абсолютної¹⁰⁷. Підтримуємо думку автора, оскільки дійсно не всі кошти на рахунках в банках підприємство може використати в будь-який момент часу. Так, наприклад, якщо підприємство відкрило безвідкличний акредитив, то хоча ці кошти є його власністю, але використати їх в будь-який момент на власні потреби не може, так як зобов’язалося перерахувати їх іншому суб’єкту господарювання, на користь якого відкрито цей акредитив. У зв’язку з цим, такі кошти не можна вважати абсолютно ліквідними активами підприємства та відносити до грошових коштів.

Поряд з тим, не можна однозначно сказати, що до поняття “грошові кошти” слід включати тільки кошти на поточних рахунках у банківських установах, а кошти на інших рахунках в банках не слід включати. Так, кошти, що знаходяться

¹⁰⁴ Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств від 28.07.2006 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=n0005626-06>

¹⁰⁵ Інструкція “Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України”, затверджена постановою Правління Національного банку України від 27.12.2007 р. № 480 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0032-08>

¹⁰⁶ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 “Подання фінансової звітності” від 28.12.2009 р. № 1541 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0103-10>

¹⁰⁷ Остафійчук С.М. Грошові кошти та їх еквіваленти – найліквідніші активи підприємства / С.М. Остафійчук // Науковий вісник Ужгородського університету 2011. Серія Економіка. – Спецвипуск 33. Частина 2. – С. 215-220, с. 216.

на чекових книжках, банківських картках, які також вважаються коштами на інших рахунках в банках, підприємство може використати в будь-який момент часу, тому вони також є абсолютно ліквідними та належать до грошових коштів підприємства. У зв'язку з цим, точно визначити склад грошових коштів суб'єкта господарювання на практиці буває дуже важко.

Розглянемо підходи до трактування поняття “грошові кошти” в економічній літературі (табл. Ж.1 Додатку Ж, рис. 1.10).

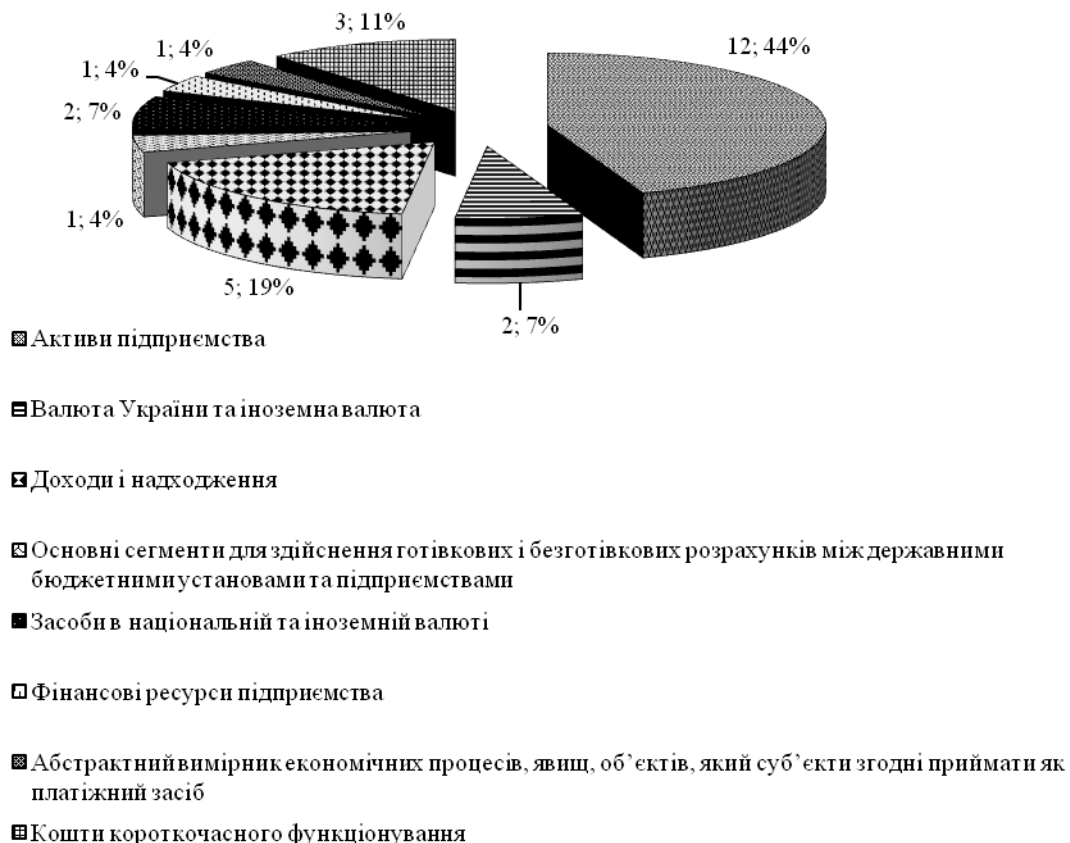

Рис 1.10. Підходи до трактування поняття “грошові кошти”

Ознайомлення з теоретичними та методологічними напрацюваннями зарубіжних і вітчизняних економістів свідчать про відсутність єдиного, загальноприйнятого визначення поняття “грошові кошти”. Більшість авторів трактують грошові кошти як активи підприємства (12 авторів або 42 %, дехто з них наголошують на тому, що грошові кошти є найліквіднішими активами). Не можна не погодитися з даною думкою, оскільки дійсно вони можуть у будь-який момент часу бути використані для здійснення розрахунків, але вважаємо, що таке визначення не відображає повною мірою сутності досліджуваного поняття.

Друга група авторів (Н.В. Дубенко¹⁰⁸, Й.С. Завадський¹⁰⁹, А.М. Мороз¹¹⁰, Г.В. Осовська¹¹¹, О.О. Юшкевич¹¹²) визначають грошові кошти як доходи та надходження (5 авторів або 19 %). Вважаємо, що не доцільно застосовувати такий підхід, тому що грошові кошти можуть виступати не тільки у формі доходів та надходжень, але й у формі витрачань.

Чацких Е.Д., Лисюк А.М. та Михайлова Т.П.¹¹³ під грошовими коштами розуміють кошти короткочасного функціонування. Вважаємо, що таке визначення є не чітким та не характеризує повною мірою сутності досліджуваного поняття. Крім того, в економічній літературі можна зустріти й інші визначення грошових коштів. Так, наприклад, В.В. Бабіч, С.В. Сагова¹¹⁴ зазначають, що грошові кошти – це валюта України та іноземна валюта; М. Дерій¹¹⁵ – як основні сегменти для здійснення готівкових і безготівкових розрахунків між державними бюджетними установами та підприємствами; С.К. Єгорова, К.Я. Денісова¹¹⁶ – як засоби в національній та іноземній валюті; О.П. Козлова¹¹⁷ – як фінансові ресурси підприємства; І.С. Несходовський¹¹⁸ – як абстрактний вимірник економічних процесів, явищ, об'єктів, який суб'єкти згодні приймати як платіжний засіб.

Сама логіка формулювання понять вимагає, щоб воно було коротким і лаконічним та зрозумілим за своїм змістом, що не можна сказати про вищенаведені визначення. Так, виходячи з вищенаведених

¹⁰⁸ Дубенко Н.В. Бухгалтерський облік і контроль грошових коштів та розрахунків на державних підприємствах Міністерства аграрної політики України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит” [Електронний ресурс] / Н.В. Дубенко. – К., 2006. — 19 с. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2006/06dnvapu.zip>

¹⁰⁹ Завадський Й.С. Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво / Й.С. Завадський, Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич. – Житомир, ЖІТІ, 1999. – 444 с.

¹¹⁰ Банківська енциклопедія / [під ред. Мороза А.М.]. – К.: Ельтон, 1993. – 327 с.

¹¹¹ Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В. Осовська, О.О. Юркевич, Й.С. Завадська. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.

¹¹² Завадський Й.С. Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво / Й.С. Завадський, Г.В. Осовська, О.О. Юркевич. – Житомир, ЖІТІ, 1999. – 444 с.

¹¹³ Чацких Е.Д. Бухгалтерский учет / Чацких Е.Д., Лысюк А.Н., Михайлова Т.П. – М.: Сталкер, 1997. – 572 с.

¹¹⁴ Бабіч В.В. Фінансовий облік (облік активів): навч. посіб. / В.В. Бабіч, С.В. Сагова. – К.: КНЕУ, 2006. – 282 с.

¹¹⁵ Дерій М. Дефініції “грошові кошти” і “грошові потоки”: відмінності та взаємозв'язок [Електронний ресурс] / М. Дерій // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 60-64. – Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2010_6/pdf/deriy.pdf

¹¹⁶ Єгорова С.К. Основы бухгалтерского учета в сферах сервиса: учебное пособие / С.К. Єгорова, К.Я. Денісова; под ред. проф. С.К. Єгоровой. – М.: Юристъ, 2000. – 382 с.

¹¹⁷ Козлова Е.П. Бухгалтерский учет в организациях / Козлова Е.П., Бабченко Т.Н., Галанина Е.Н. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 752 с.

¹¹⁸ Несходовський І.С. Облік грошових коштів та контроль їх виконання в підприємствах торгівлі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” [Електронний ресурс] / І.С. Несходовський. – К., 2009. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2009/09nisvpt.zip>

визначень виникає питання, що слід розуміти під такими поняттями, як сегменти, засоби, фінансові ресурси та абстрактні вимірники, що досить ускладнює розуміння досліджуваного поняття.

Значна частина авторів (56 авторів або 70 %) у визначенні грошових коштів перераховують складові цього поняття. Так, наприклад, Ф.Ф. Бутинець¹¹⁹, Л.Л. Горецька¹²⁰, О.М. Губачова¹²¹, С.І. Мельник¹²² зазначають: “грошові кошти – готівка, кошти на рахунках в банках і депозити до запитання”; В.І. Єфіменко, Л.І. Лук’яненко – “грошові кошти – це готівка, яка зберігається на підприємстві, гроші в банках (на рахунках); банківські векселі, грошові чеки та перекази від клієнтів”; Н.П. Кондраков – “грошові кошти – це кошти в касі у вигляді готівки та грошових документів, на рахунках в банках, в виставлених акредитивах та відкритих особистих рахунках, чекових книжках тощо”.

Неоднозначність підходів до визначення складових грошових коштів зумовлює необхідність їх аналізу (табл. Ж. 3 Додатку Ж, рис. 1.11).

Отже, за даними аналізу можна сказати, що основними складовими поняття “грошові кошти” є готівка в касі, кошти на рахунках в банках та депозити до запитання, що пов’язано, в першу чергу, з тим, що так визначено нормативними документами. Крім того, О.С. Височан¹²³ вважає, що до складу грошових коштів слід також відносити і електронні гроші. Електронні гроші, емітовані в закрито циркулюючих системах, не доречно відносити до грошей, тому вони є титульними знаками, які відображають грошову форму певної валюти. Проте, електронні гроші, які будуть емітуватися у відкрито циркулюючій системі, мають ті ж характеристики, що й готівка, тобто, виконують повноцінну роль засобу платежу, обміну і накопичення. Відтак, електронні гроші, випущені у відкрито циркулюючих системах, є реальними грошима¹²⁴. У зв’язку з вищезазначеним, електронні гроші можна віднести до грошових коштів.

¹¹⁹ Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів [Бутинець Ф.Ф. та ін.]; під заг. ред. Ф.Ф. Бутинця. – [8-ме вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП “Рута”, 2009. – 912 с.

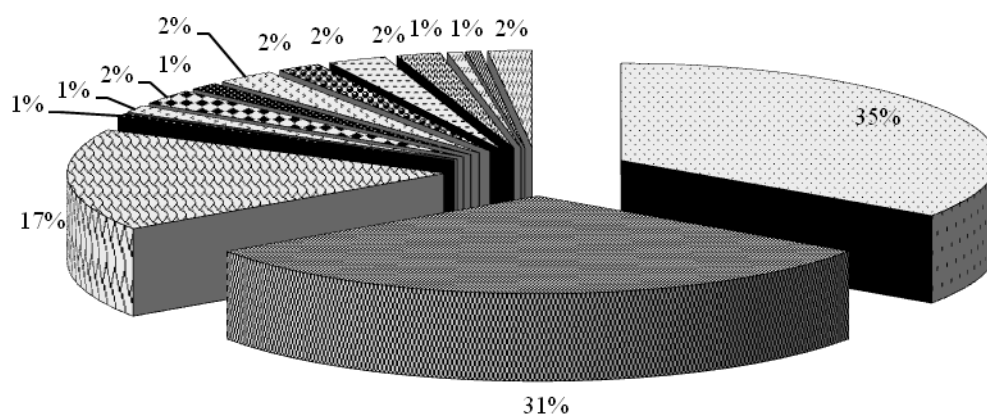
¹²⁰ Горецька Л.Л. Питання відображення в обліку грошових коштів та дебіторської заборгованості в практиці зарубіжних країн / Л.Л. Горецька // Вісник ЖІТІ. – 2001. – № 17. – С. 15-21.

¹²¹ Губачова О.М. Облік у зарубіжних країнах / О.М. Губачова, С.І. Мельник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 432 с.

¹²² Там же.

¹²³ Височан О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” [Електронний ресурс] / О.С. Височан. – К., 2009. – 23 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2006/06iompak.zip>.

¹²⁴ Дзямулич М.І. Сутність електронних грошей в сучасній фінансовій системі [Електронний ресурс] / М.І. Дзямулич // Економічні науки. Серія “Облік і фінанси”. – 2010. – Випуск 7 (25). – Ч. 4. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2010_7_4/18.pdf.

- ☐ Готівка в касі
- Кошти на рахунках в банках
- ▣ Депозити до запитання
- Електронні гроші
- ▣ Банківські векселі
- ▣ Грошові чеки
- Перекази від клієнтів
- ▣ Кошти у виставлених акредитивах та відкритих особистих рахунках
- ▣ Цінні папери, що належать підприємству
- ▣ Перекази в дорозі (кошти в дорозі)
- ▣ Грошові документи
- ▣ Еквіваленти грошових коштів
- ▣ Довгострокові та короткострокові фінансові інвестиції
- ▣ Кошти у підзвітних осіб

Рис. 1.11. Складові поняття "грошові кошти"

Єфіменко В.І. та Лук'яненко Л.І.¹²⁵ до складу грошових коштів відносять й банківські векселі. Проте вексель – це письмове боргове зобов'язання встановленої законом форми, що видається позичальником (векселедавцем) кредитору (векселедержателю), яке надає останньому право вимагати від позичальника сплати до визначеного терміну суми грошей, зазначеної у векселі¹²⁶. Виходячи із визначення поняття "вексель" вважаємо, що не слід банківські векселі відносити до складу грошових коштів, оскільки отримати грошові кошти в обмін на вексель можна лише в чітко визначений строк або ж продати його, що призведе до втрати частини коштів. Таким чином, не можна сказати, що банківські векселі характеризуються абсолютною ліквідністю.

¹²⁵ Єфіменко В.І. Облік у зарубіжних країнах: навч.-метод. посіб. [для самост. вивч. дисц.] / В.І. Єфіменко, Л.І. Лук'яненко; за ред. В.І. Єфіменка. – К.: КНЕУ, 2005. – 211 с.

¹²⁶ Большой бухгалтерский словарь [Электронный ресурс] / [под редакцией А.Н. Азрилияна]. – М.: Институт новой экономики, 1999. – Режим доступа: http://buhgalterskiy_slovar.academic.ru/2141/%D0%92%D0%95%D0%9A%D0%A1%D0%95%D0%9B%D0%AC

Єфіменко В.І., Лук'яненко Л.І.¹²⁷, Кондраков Н.П.¹²⁸, Ларионов О.Д.¹²⁹ до грошових коштів відносять грошові чеки. Вважаємо, що грошовий чек не слід включати до грошових коштів, через те, що чек – це вид цінного паперу, грошовий документ суворо встановленої форми, що містить нічим не обумовлений наказ власника рахунку (чекодавця) у кредитному закладі про виплату певній особі або пред'явнику чека зазначеної в ньому суми,¹³⁰ тобто ці кошти підприємство вже зобов'язане виплатити на користь іншого суб'єкта господарювання. Тоді, як кошти, що знаходяться на спеціальних рахунках, які відкриті для розрахунків за чеками, слід вважати грошовими коштами підприємства.

Коноплицький В.А.¹³¹, Філіна Т.І.¹³², Пошерстник Н.В.¹³³ вважають, що до складу грошових коштів слід віднести цінні папери, що належать підприємству; А.Д. Ларионов¹³⁴, Г.В. Нашкерська¹³⁵, Г.В. Папковська¹³⁶ – грошові документи; Г.В. Нашкерська¹³⁷ – евіваленти грошових коштів; Г.В. Папковська¹³⁸ – довгострокові та короткострокові фінансові інвестиції. Вважаємо, що наведені складові не відповідають головній ознаці грошових коштів – абсолютна ліквідність. Крім того, на нашу думку, недоцільно до складу грошових коштів відносити і кошти у підзвітних осіб, як це роблять А.М. Поддєрьогін¹³⁹, Г.А. Стецюк¹⁴⁰, О.С. Філімоненков¹⁴¹. Враховуючи те,

¹²⁷ Єфіменко В.І. Облік у зарубіжних країнах: навч.-метод. посіб. [для самост. вивч. дисц.] / В.І. Єфіменко, Л.І. Лук'яненко; за ред. В.І. Єфіменка. – К.: КНЕУ, 2005. – 211 с.

¹²⁸ Кондраков Н.П. Бухгалтерський учет: [учебное пособие] / Н.П. Кондраков. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 635 с.

¹²⁹ Бухгалтерский учет / [под ред. А.Д. Ларионова]. – М.: "Проспект", 1998. – 392 с.

¹³⁰ Большой бухгалтерский словарь [Электронный ресурс] / [под редакцией А.Н. Азрилияна]. – М.: Институт новой экономики. – 1999. – Режим доступа: http://bukhgalterskiy_slovar.academic.ru/9362/%D0%A7%D0%95%D0%9A

¹³¹ Коноплицький В.А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В.А. Коноплицький, Т.І. Філіна. – К.: КНТ, 2007. – 580 с.

¹³² Там же.

¹³³ Пошерстник Н.В. Бухгалтерский учет на современном предприятии: [учеб.-практ. пособие] / Н.В. Пошерстник. – М.: ТК Велби. – Издательство Проспект. – 2007. – 552 с.

¹³⁴ Бухгалтерский учет / [под ред. А.Д. Ларионова]. – М.: "Проспект", 1998. – 392 с.

¹³⁵ Нашкерська Г.В. Бухгалтерський облік: навчальний посібник / Г.В. Нашкерська. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 464 с.

¹³⁶ Бухгалтерський облік: історичний аспект. Результати дисертаційних досліджень Житомирської наукової бухгалтерської школи: монографія / [за ред. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир, 2006. – 620 с.

¹³⁷ Нашкерська Г.В. Бухгалтерський облік: навчальний посібник / Г.В. Нашкерська. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 464 с.

¹³⁸ Бухгалтерський облік: історичний аспект. Результати дисертаційних досліджень Житомирської наукової бухгалтерської школи: монографія / [за ред. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир, 2006. – 620 с.

¹³⁹ Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник. / А.М. Поддєрьогін. – [3-ге вид., перероб. та доп.]. – К.: КНЕУ, 2001. – 460 с.

¹⁴⁰ Стецюк П.А. Грошові потоки в декомпозиції фінансування економічного розвитку агроформувань / П.А. Стецюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2010. – № 1. – С. 3-6.

що кошти, які знаходять у підзвітних осіб, видані їм на чітко визначені цілі, так наприклад, на придбання матеріалів, тому фактично їх не можна відносити до грошових коштів. На наш погляд, недоцільно до складу грошових коштів відносити також і перекази від клієнтів, які включають В.І. Єфіменко та Л.І. Лук'яненко¹⁴², оскільки вони лише характеризують джерело надходження грошових коштів. Проте, підтримуємо думку таких дослідників, як А.М. Лисюк¹⁴³, А.Д. Ларионов¹⁴⁴, Т.П. Михайлова¹⁴⁵, Г.В. Папковська¹⁴⁶, Е.Д. Чацких¹⁴⁷ про необхідність віднесення до грошових коштів переказів в дорозі (кошти в дорозі).

Отже, вважаємо, що грошові кошти як найліквідніші активи підприємства включають наступні складові: готівка в касі; кошти на рахунках в банках (на поточному рахунку та частина коштів на інших рахунках, наприклад, рахунки відкриті для розрахунків за чеками); електронні гроші, які емітуються у відкрито циркулюючій системі; депозити до запитання та кошти в дорозі.

Для позначення сутності грошей та грошових коштів також застосовується термін “фінансові ресурси”, який давно користується широкою популярністю серед науковців та практиків, і сьогодні все більше і більше входить в обіг.

Як зазначає П.А. Стецюк¹⁴⁸ “фінансові ресурси” є однією з найбільш вживаних економічних категорій у понятійному апараті практичного менеджменту та економічної науки. Тому кожен дослідник питань фінансової теорії та фінансового менеджменту приділяє їм особливу увагу. Незважаючи на це, єдиної точки зору щодо змісту та економічної інтерпретації фінансових ресурсів не існує. Це пов'язано з тим, що як і будь-яке економічне явище, дане поняття має різні форми прояву. Крім того, кожен дослідник адаптує зміст використовуваних термінів до вирішення завдань власного дослідження для того, щоб найповніше розкрити досліджувану проблему. Тому, як зауважує

¹⁴¹ Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: [навчальний посібник] / О.С. Філімоненков. – [2-ге вид., допов. і перероб.]. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.

¹⁴² Єфіменко В.І. Облік у зарубіжних країнах: навч.-метод. посіб. [для самост. вивч. дисц.] / В.І. Єфіменко, Л.І. Лук'яненко; за ред. В.І. Єфіменка. – К.: КНЕУ, 2005. – 211 с.

¹⁴³ Чацких Е.Д. Бухгалтерский учет / Чацких Е.Д., Лысюк А.Н., Михайлова Т.П. – М.: Сталкер, 1997. – 572 с.

¹⁴⁴ Бухгалтерский учет / [под ред. А.Д. Ларионова]. – М.: “Проспект”, 1998. – 392 с.

¹⁴⁵ Чацких Е.Д. Бухгалтерский учет / Чацких Е.Д., Лысюк А.Н., Михайлова Т.П. – М.: Сталкер, 1997. – 572 с.

¹⁴⁶ Бухгалтерський облік: історичний аспект. Результати дисертаційних досліджень Житомирської наукової бухгалтерської школи: монографія / [за ред. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир, 2006. – 620 с.

¹⁴⁷ Там же.

¹⁴⁸ Стецюк П.А. Економічна суть фінансових ресурсів / П.А. Стецюк // Фінанси України. – 2007. – № 1-6. – С. 129 – 143.

відомий фахівець з корпоративних фінансів німецький професор Лутц Крушвіц, “... немає правильного чи неправильного визначення. Терміни можна створювати, лише враховуючи наші цілі”¹⁴⁹.

В загальноекономічних науках дана категорія широко досліджується, проте з точки зору бухгалтерського обліку її практично ніхто не розглядав. Саме тому ідентифікація фінансових ресурсів як об’єкта обліку сьогодні є актуальною і складною одночасно.

Грунтовним є підхід Ю.М. Воробйова щодо походження терміну “фінансові ресурси”. Незважаючи на досить широке використання цього поняття, в законодавчих та нормативних актах України офіційне його тлумачення відсутнє. Це певною мірою пояснює теорія вченого про те, що сучасна фінансова наука України запозичила цей термін із економічної науки колишнього Радянського Союзу, який був задіяний у науковий обіг ще в перші роки радянських п’ятирічок, щоб на відміну від капіталістичного терміну “грошовий капітал” використовувати більш привабливе словосполучення для соціалістичної економіки “фінансові ресурси”. Термін “фінансові ресурси” за часи Радянського Союзу використовували в розумінні грошові кошти при формуванні фінансових фондів і фінансових балансів першого державного п’ятирічного плану¹⁵⁰.

Продовжуючи думку Ю.М. Воробйов зазначає, що з формуванням України як самостійної держави та переорієнтацією її економіки до ринкових засад господарювання виникла необхідність переосмислення категорії “фінансові ресурси”. Ця необхідність була обумовлена тим, що в умовах планової економіки та державної власності на засоби виробництва, фінансовим ресурсам підприємств відводилася підпорядкована роль щодо фінансових ресурсів держави. Ця особливість фінансів соціалістичних підприємств чітко відображена у праці О.Д. Василика та А.М. Поддєрьогіна: “Фінансові ресурси промислових підприємств – це фонди грошових коштів, надані в їх розпорядження”¹⁵¹. Таким чином, відповідно до цього визначення підприємство володіє лише правом розпорядження фінансовими ресурсами

¹⁴⁹ Крушвіц Л. Инвестиционные расчеты / Л. Крушвіц; пер. з нім. під загальн. ред. В.В. Ковальова та З.А. Собова. – СПб: Питер. – 2001. – С. 2.

¹⁵⁰ Воробйов Ю.М. Теоритичні засади формування і використання фінансових ресурсів в соціально-економічній системі держави [Електронний ресурс] / Ю.М. Воробйов. – С. 16 – 24, с. 16. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nvfbi/2009_4/Magazine_04_09_st3_pp16-24.pdf

¹⁵¹ Поддєрьогін А.М. Суть і склад фінансових ресурсів промислового підприємства / А.М. Поддєрьогін, О.Д. Василик. – К., 1974. – 16 с., с. 8.

Отже, однозначність у трактуванні поняття “фінансові ресурси” у працях науковців відсутня. При чому підходи різняться в багатьох суттєвих для бухгалтерського обліку аспектах: деякі вважають фінансові ресурси активами як засобами ведення діяльності, інші – пасивами як джерелами формування цих засобів. У прихильників думки, що фінансові ресурси – це активи також наявні значні розбіжності в уявленнях: одні трактують їх як грошові кошти, інші лише як фонди грошових коштів, зосереджуючись на спеціальному призначенні цих коштів, треті розширюють це поняття до всіх високоліквідних активів, дехто узагальнює їх до фінансових активів. Виходячи з цього необхідним є проведення аналізу підходів до трактування фінансових ресурсів, узагальнені результати якого в розрізі підходів конкретних науковців до трактування сутності фінансових ресурсів наведені в табл. Ж.5 Додатку Ж.

Результати проведеного дослідження можна представити у вигляді діаграми (рис. 1.12).

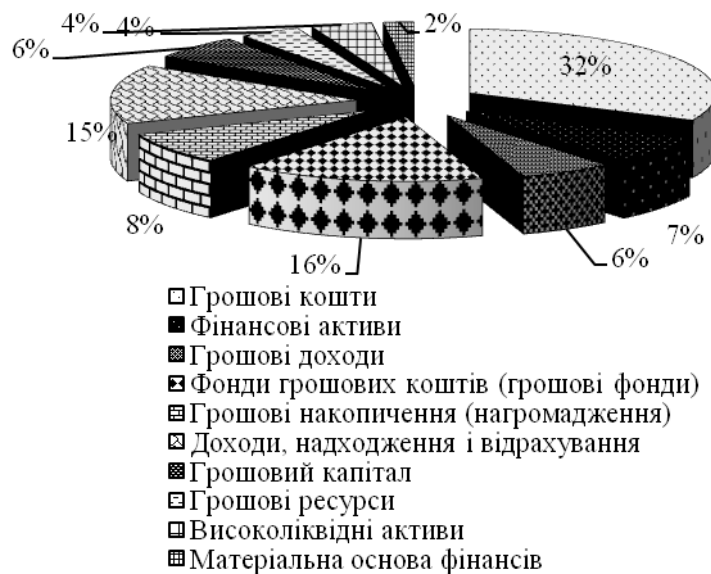

Рис. 1.12. Підходи до визначення сутності поняття “фінансові ресурси”

Отже, як бачимо, підходи до трактування фінансових ресурсів дослідниками значно різняться. Дехто вважає їх грошовими коштами, грошовими ресурсами, грошовими доходами, інші обмежують грошові кошти лише фондами, деякі мають зовсім інший підхід, розглядаючи їх як капітал, а інші, зосереджуючись на джерелах формування фінансових ресурсів називають їх доходами, надходженнями, відрахуваннями, накопиченнями, тощо. Для формування власного підходу до трактування сутності фінансових ресурсів розглянемо детальніше кожен з підходів.

Перша найбільша група науковців (32 %) ототожнює фінансові ресурси безпосередньо з грошовими коштами. Зокрема В.І.Оспіщев¹⁵² розглядає фінансові ресурси як “грошові кошти, які знаходяться у розпорядженні підприємства та беруть участь у процесі відтворення”. Угленко О.М.¹⁵³ вважає, що фінансові ресурси підприємства – це “кошти, залучені в господарський оборот підприємства з різних джерел з метою отримання економічних вигід, і використовуються для забезпечення поточної та інвестиційної діяльності”. Схожого підходу дотримується й Л.В. Сисоєва¹⁵⁴, яка під фінансовими ресурсами розуміє сукупність коштів підприємства, що спрямовуються на формування активів.

Вважаємо, що не можна повністю ототожнювати поняття фінансових ресурсів і власне грошових коштів. Мельник О.М.¹⁵⁵ зазначає, що “фінансові ресурси не просто грошові кошти, а деякий ресурс, що здатний перетворюватися на капітал, який не виступає у вигляді реальних грошей”.

Вітчизняні прихильники нефондової теорії (фінансові ресурси – це грошові кошти не фондового характеру) О.П. Близнюк, Л.І. Лачкова, В.І. Оспіщев дають розширене визначення сутності фінансових ресурсів як “сукупності коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб’єктів господарювання, характеризують фінансовий стан економіки і водночас є джерелом їх розвитку, формуються за рахунок різних видів грошових доходів, надходжень, відрахувань, а використовуються на розширене відтворення, матеріальне стимулювання, задоволення соціальних та інших потреб суспільства”¹⁵⁶. Це визначення повністю розкриває сутність фінансових ресурсів, оскільки визначає форми виявлення, джерела створення фінансових ресурсів, їх розпорядників та цільове призначення.

¹⁵² Фінанси: навч. посіб. / [Онищев В.І., Близнюк Л.І. та ін.]; за ред. В.І. Оспіщева. – [2-вид., перероб. і допов.]. – К.: Знання, 2008. – 366 с., с. 255.

¹⁵³ Угленко О.М. Формування фінансових ресурсів підприємств: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня кандидата ек. наук: спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / О.М. Угленко. – Київ, 2005. – 20 с.

¹⁵⁴ Сисоєва Л.В. Аналіз фінансових ресурсів та достатності власного капіталу, як рівень фінансової надійності страховика [Електронний ресурс] / Л.В. Сисоєва. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_43/statti/32.pdf

¹⁵⁵ Мельник О.М. Економічний зміст фінансових ресурсів підприємства / О.М. Мельник // Вісник ЖДТУ 2010. – № 2(52). – С. 350 – 354, с. 354.

¹⁵⁶ Фінанси: навчальний посібник / [Близнюк О.П., Лачкова Л.І., Оспіщев В.І. та ін.]; за ред. В.І. Оспіщева. – К.: Знання, 2006 – 415 с., с. 12.

Друга за величиною група з досліджуваної сукупності складає 17 % і включає представників фондової теорії, які вважають, що під фінансовими ресурсами слід розуміти фонди грошових коштів. Такої точки зору дотримуються такі вітчизняні науковці як В.Д. Базилевич, О.Д. Василик, К.В. Павлюк, І.О. Петровська, В.М. Федосов, С.І. Юрій та ін.

Фінансові ресурси часто визнають доходами, надходженнями та відрахуваннями. Саме такий підхід авторів займає третє за величиною місце, його питома вага в дослідженій сукупності складає 16 %. Наприклад, “фінансові ресурси – це грошові накопичення і доходи, що створюються в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту та зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб” – таке визначення наводить І.М. Гуменюк¹⁵⁷. Очевидно, що трактування охоплює лише фінансові ресурси державного рівня.

Варто зупинитись на особливостях фінансових ресурсів підприємства та держави. Розгляд категорії на макро- та мікрорівнях зумовлює ряд відмінностей. По-перше, це масштаби та кількість фінансових ресурсів, по-друге, джерела формування, а також характер використання, механізм управління, аналізу, тощо. Тобто, незважаючи на спільну природу понять, при зміні масштабу та форм власності виникають певні диференціації.

Але варто вказати, що і для мікрорівня дана точка зору досить розповсюджена. Зокрема яскравим прикладом такого трактування даного поняття є твердження Т.В. Гуйди: “фінансові ресурси – це сукупність доходів, відрахувань та надходжень, що перебувають у розпорядженні підприємств, організацій та держави і спрямовуються на задоволення суспільних потреб з метою розширення виробництва і зростання матеріального добробуту суспільства”¹⁵⁸. Дане визначення є значно ширшим, і охоплює всі сфери функціонування фінансових ресурсів.

Наступна група науковців, питома вага якої складає 8 % вважає фінансові ресурси грошовими накопиченнями (нагромадженнями). Наприклад,

¹⁵⁷ Гуменюк І.М. Фінансові ресурси підприємства: сутність та аналіз забезпеченості сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / І.М. Гуменюк. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_2/10gim.pdf

¹⁵⁸ Гуйда Т.В. Формирование и использование финансовых ресурсов: учебное пособие / Т.В. Гуйда. – М., 2004. – 361 с.

В.К. Сенчагов¹⁵⁹ зазначає, що фінансові ресурси – “це сукупність грошових накопичень, амортизаційних відрахувань та інших коштів, які утворюються в процесі створення, розподілу і перерозподілу сукупних суспільних процесів”. Дане визначення є дещо нетиповим, зокрема і тому, що враховує таку чітко виділену складову фінансових ресурсів як амортизаційні відрахування.

Взагалі, можна прослідкувати, що багато вчених у своїх визначеннях об’єднують погляди як цієї групи (фінансові ресурси – це грошові накопичення), так і попередньої (доходи, надходження). Об’єднання цих категорій при трактуванні даного поняття, на нашу думку, є цілком логічним, адже якщо при формуванні визначення відштовхуватись від джерел формування фінансових ресурсів, то очевидним є те, що вони можуть утворюватись як за рахунок певних зовнішніх надходжень, доходів, так і за рахунок певних накопичень (нагромаджень).

П’ята група розглянутих підходів до дефініції фінансових ресурсів у розмірі 7 % вважає їх фінансовими активами. Варто зазначити, що даний підхід рідко використовується відокремлено, оскільки досить часто фінансові ресурси ототожнюються з грошовими коштами. Також цікаво, що такий підхід у більшості випадках зустрічається саме в довідковій літературі. Для того, щоб розібратися з його сутністю необхідно розглянути трактування самих фінансових активів. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. розглядають фінансові активи як активи підприємства у формі наявних коштів та різного роду фінансових інструментів. Далі автори наводять їх складові, такі як грошові активи в національній та іноземних валютах (касова готівка, депозити в банках, вклади, чеки, грошові поліси), дебіторська заборгованість, короткострокові та довготермінові вкладення підприємства)¹⁶⁰.

Наступна група авторів з питомою вагою 6 % з опрацьованих джерел визначають фінансові ресурси як грошовий капітал. Наприклад, А.С. Філімоненков¹⁶¹ визначає фінансові ресурси як власний, позиковий, залучений грошовий капітал, що використовується підприємством для

¹⁵⁹ Сенчагов В.К. Эффективность использования основных фондов (показатели, факторы, стимулы) / В.К. Сенчагов. – М.: ИНФРА. – М, 2001, – с. 243.

¹⁶⁰ Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2005. – 714 с., с. 20.

¹⁶¹ Філімоненков А.С. Финансы предприятий: [учеб. пособ.] / А.С. Філімоненков. – К.: Вид-во “Ника-центр, Ольга”, 2002. – 280 с., с. 13.

формування активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою одержання відповідних доходів і прибутку. Таке визначення характеризує об'єкт дещо з іншого боку: не як актив, як у більшості вчених, а як пасив – джерело формування активів. Така думка, з одного боку, є слушною, адже фінансові ресурси дійсно виступають джерелом, допоміжним засобом для забезпечення фінансових відносин, формування нових активів. Проте, вона не враховує суті іншої сторони фінансових відносин – активної, адже вони одночасно виступають і активом, приймаючи форму грошових коштів, їх еквівалентів чи високоліквідних активів. Ця розбіжність має велике значення для цілей обліку фінансових ресурсів.

Ще 6 % дослідників трактують фінансові ресурси не просто як грошові кошти, а акцентують увагу на тому, що це високоліквідні активи. Наприклад, П.А. Стецюк¹⁶² зазначає, що фінансові ресурси “це найбільш ліквідні активи, які забезпечують неперервність руху грошових потоків підприємства в процесі реалізації його планів та виконання зобов'язань”. Таке трактування, на нашу думку, є більш ширшим та повніше відображає суть поняття, зважаючи на різноманітність форм функціонування фінансових ресурсів.

Найменшими ж за обсягом представників (4%) є трактування фінансових ресурсів як грошових ресурсів та як грошових доходів. Прикладом такого підходу є визначення В.Г. Белоліпецького¹⁶³: “фінансові ресурси фірми – це частина грошових ресурсів у вигляді доходів і зовнішніх надходжень, призначених для виконання фінансових зобов'язань і виконання затрат із забезпечення розширеного відтворення”. При такому підході в ключовому словосполученні просто замінюється одне слово: фінансові ресурси – це грошові ресурси. Таким чином, суть не змінюється, лише відбувається уточнення щодо форми існування фінансових ресурсів.

Отже, проаналізувавши різні підходи до визначення поняття “фінансові ресурси”, варто зазначити, що незважаючи на значні доробки вчених в цій галузі, цілісного поняття так і не сформовано. На основі проведених досліджень встановлено, що фінансові ресурси – поняття досить глибоке та багатогранне. Це пояснюється тим, що вони можуть бути як фондового характеру, так і не фондового; можуть розглядатись як на макрорівні

¹⁶² Стецюк П.А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / П.А. Стецюк // Економіка АПК. – 2005. – №11. – С. 111 – 116., с. 111.

¹⁶³ Белоліпецкий В.Г. Финансы фирмы: [курс лекций] / В.Г. Белоліпецкий. – М.: ИНФРА, 1998. – 64 с.

(фінансові ресурси держави), так і на макрорівні (фінансові ресурси підприємств), перебувати як в грошовій формі, так в не грошовій; їх можна розглядати як активи, і в той же час вони можуть виступати джерелами формування активів, тобто пасивами, тощо. Саме тому однозначне трактування даного поняття є настільки складним.

Не зважаючи на фінансове походження поняття, проблеми невизначеності в його трактування мають важливе значення саме для цілей бухгалтерського обліку. Адже при зміні формулювань фінансові ресурси стають абсолютно різними об'єктами в системі бухгалтерського обліку: відображаються на різних рахунках, мають різний вплив на відображення інформації у фінансовій звітності, та й взагалі можуть відобразитися як в активі, так і в пасиві балансу залежно від підходу до їх визначення. Проблема очевидна навіть на елементарному прикладі: якщо керівник чи інший управлінець запитає в бухгалтера підприємства інформацію про фінансові ресурси, бухгалтер не може знати, що саме його цікавить, чи то інформація про грошові кошти, чи про накопичені фонди, чи взагалі про власний капітал. Саме тому важливим є розробка єдиного підходу до трактування поняття фінансові ресурси для цілей бухгалтерського обліку.

На основі проведеного дослідження, вважаємо, що фінансові ресурси – це найбільш ліквідні активи підприємства, які включають такі об'єкти як грошові кошти, короткострокові фінансові інвестиції, короткострокову дебіторську заборгованість та короткострокові векселі отримані, залучені в господарський оборот з різних джерел та використовуються підприємством для забезпечення своєї діяльності.

На нашу думку, це визначення розкриває сутність фінансових ресурсів, оскільки визначає форми їх виявлення, джерела створення та цільове призначення, при цьому не ускладнюючи дефініцію даної категорії.

Таке трактування систематизує фінансові ресурси за складом та відокремлює їх від джерел формування, що сприяє підвищенню ефективності управління ними.

Також дане визначення відповідає вимогам бухгалтерського обліку. Адже чітко визначає об'єкти обліку – грошові кошти, короткострокові фінансові інвестиції, короткострокову дебіторську заборгованість та

короткострокові векселі отримані тобто активи підприємства, які знаходять відображення на 30, 31, 33, 34, 35, 36 та 37 рахунках.

Проведене дослідження дає змогу встановити об'єкти бухгалтерського обліку, які належать до категорії “фінансові ресурси” (рис. 1.13).

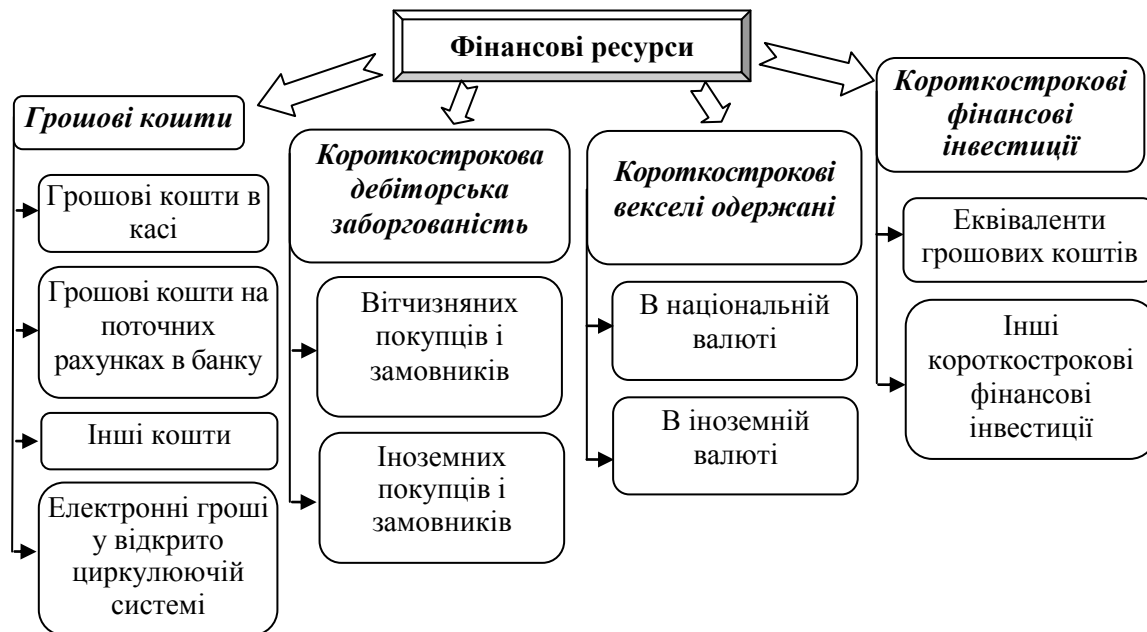

Рис. 1.13. Поняття бухгалтерського обліку, що характеризують категорію “фінансові ресурси”

Наведена схема викликає питання, які ж короткострокові фінансові інвестиції ми не відносимо до еквівалентів грошових коштів. Так, загальноприйнято розглядати грошові еквіваленти як короткострокові фінансові інвестиції. Проте, не всі короткострокові інвестиції задовольняють визначення грошових еквівалентів. Для того, щоб відповідати визначенню грошових еквівалентів, інвестиції повинні відповідати двом критеріям:

- 1) конвертуватися у відому суму грошових коштів;
- 2) наблизитися до дати погашення у такий спосіб, щоб їх ринкова вартість була відносно нечутливою до можливих змін відсоткової ставки¹⁶⁴.

Загалом, цим критеріям відповідають лише такі інвестиції, які придбані впродовж трьох місяців від дати погашення.

Взаємозв'язок між поняттями “гроші”, “готівка”, “грошові кошти”, “фінансові ресурси” та “грошові активи” наведено на рис. 1.14.

¹⁶⁴ Максимів Л.І. Конспект лекцій з дисципліни “Облік у зарубіжних країнах” для студентів економічного факультету напрямку підготовки 6.030509 “Облік і аудит”. – Львів, 2009. – 152 с., с. 42.

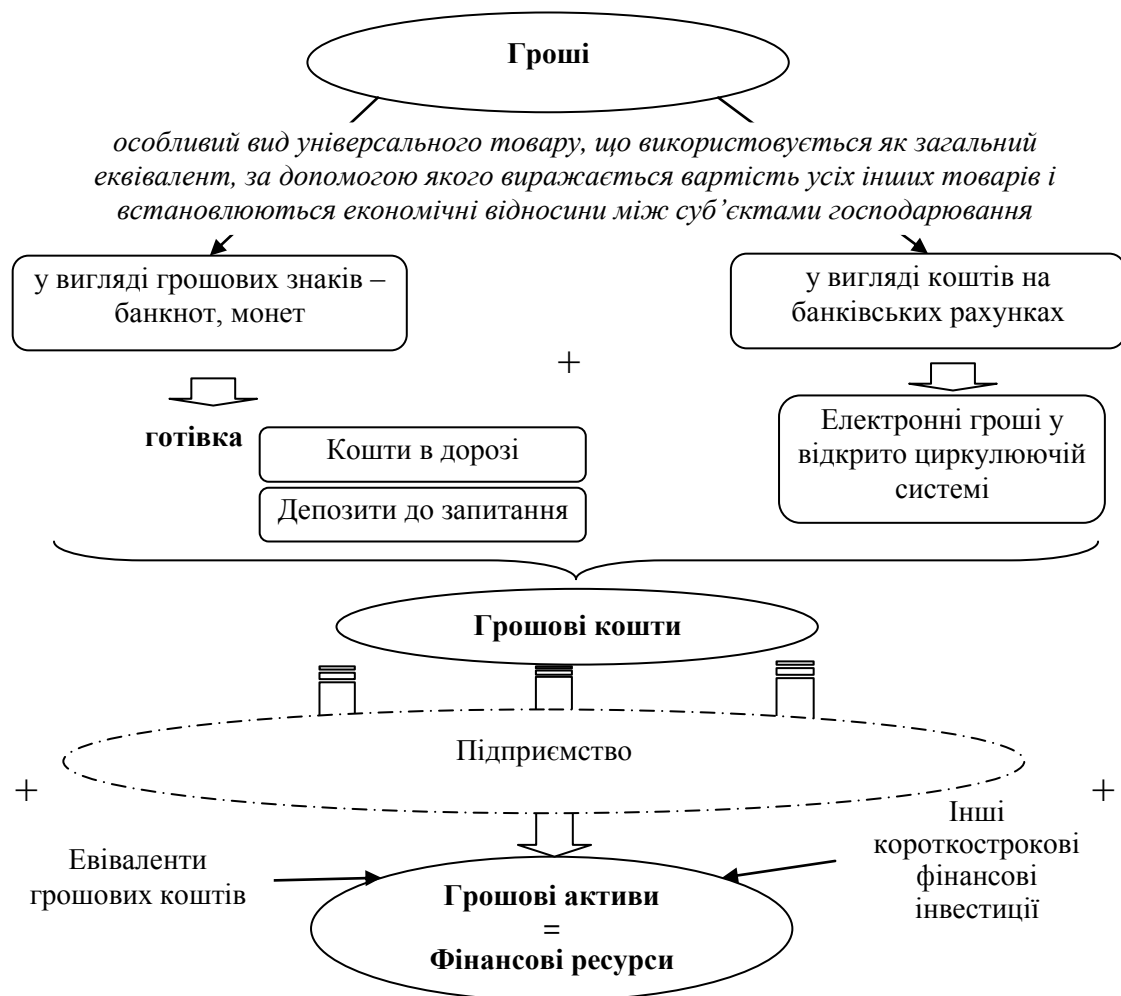

Рис. 1.14. Взаємозв'язок понять “гроші”, “готівка”, “грошові кошти”, “фінансові ресурси” та “грошові активи”

Отже, на основі аналізу даних Додатку Ж, вважаємо, що під поняттям “гроші” слід розуміти особливий вид універсального товару, що використовується як загальний еквівалент, за допомогою якого виражається вартість усіх інших товарів і встановлюються економічні відносини між суб'єктами господарювання. Гроші існують у двох формах: 1) у вигляді грошових знаків – банкнот, монет (готівка); 2) у вигляді коштів на банківських рахунках. Якщо ж до готівки в касі підприємства та коштів на банківських рахунках додати депозити до запитання, кошти в дорозі та електронні гроші у відкрито циркулюючій системі, то утвориться поняття “грошові кошти”. В свою чергу, грошові кошти, еквіваленти грошових коштів та інші короткострокові фінансові інвестиції формують грошові активи. Поняття “фінансові ресурси”, яке застосовується в сфері економіки, є аналогом поняття “грошові активи”, яке застосовується в бухгалтерському обліку.

Для більш наукового розуміння сутності понять “гроші”, “грошові кошти”, “грошові потоки”, “готівка”, “фінансові ресурси”, на нашу думку, слід чітко розуміти філософські основи в частині категорій, термінів та понять (Додаток К).

Таким чином, з даних Додатку К можна визначити, що термін – це слово, що окреслює поняття та фіксує його, в свою чергу, поняття узагальнює та розділяє терміни, відображає суттєві ознаки для глибшого пізнання предмету, явища, процесу тощо. Кожна наука оперує поняттями різного ступеня узагальнення і значущості, але фундамент кожної з наук складають головні поняття – категорії. Ще Арістотель визначав класифікацію термінів, в якій вищі роди отримують назву “категорія”¹⁶⁵. Бухгалтерський облік не є виключенням та оперує різними поняттями, як власними, так і запозиченими з інших наук. Вважаємо, що поняття, які не тільки узагальнюють більш вузьчі поняття, але й не є запозиченими з інших наук та застосовуються суто в бухгалтерському обліку є категоріями бухгалтерського обліку як науки. Вважаємо, що категорією бухгалтерського обліку в досліджуваному питанні є “грошові активи” (рис. 1.15).

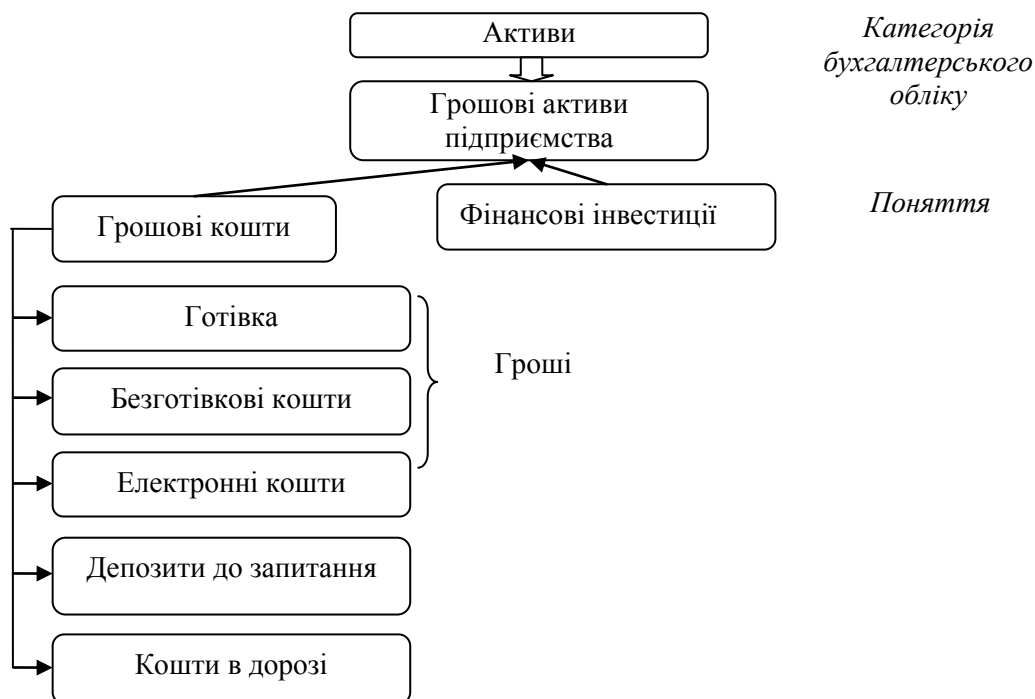

Рис. 1.15. Формування грошових активів як категорії бухгалтерського обліку

¹⁶⁵ Борисов Е.В. Дистинкционистское понятие категория у Г. Райла / Е.В. Борисов // Философия науки. Научное уздание по философии, методологии и логике естественных наук. – 2008. – № 4. – 122 с., с. 66.

На рис. 1.15. зображено схему формування поняття “грошові активи” в бухгалтерському обліку. Так, терміни “готівка” та “безготівкові кошти” в сукупності формують більш загальний термін “гроші”. Якщо ж до них додати такі терміни як електронні гроші, депозити до запитання та кошти в дорозі, то утвориться поняття “грошові кошти”. Також до понять слід віднести “фінансові інвестиції” та “грошові потоки”, які в сукупності утворюють категорію бухгалтерського обліку “грошові активи”.

Стосовно питання віднесення фінансових ресурсів до певної категорії, в працях вчених існує два підходи: фінансові ресурси як економічна і як фінансова категорія. Для роз’яснення ситуації розглянемо погляди науковців детальніше.

Що можна вважати економічною категорією? Найбільш чітко визначення саме економічної категорії наведено в економічному словнику-довіднику: “Економічні категорії – абстракція, теоретичний вираз, мислені форми реально існуючих економічних систем”. І нижче додається: “У кожній економічній категорії з урахуванням структури економічної системи відображаються і зв’язки, і відносини між людьми у процесі привласнення засобів виробництва, предметів споживання, інших об’єктів власності, з одного боку, та виробничі зв’язки між людьми у процесі праці, створення матеріальних благ, взаємодії людини з природою – з іншого”¹⁶⁶.

Яскравим прикладом прихильників ідентифікації фінансових ресурсів як економічної категорії є колектив авторів в складі Г.В. Ціх, В.М. Вовк, Р.В. Федорович, які розглядають фінансові ресурси підприємства як кошти, за рахунок яких формуються власний і позиковий капітал, що використовується для придбання активів і здійснення звичайної діяльності з метою забезпечення економічної вигоди, а також застосовується у разі виникнення надзвичайних подій¹⁶⁷.

Таке визначення, на думку авторів, дозволяє пересвідчитись, що дійсно фінансові ресурси є економічною категорією, оскільки відповідають критеріям її визнання: з допомогою фінансових ресурсів відображаються відносини між людьми у процесі привласнення об’єктів власності та виробничі зв’язки між ними у процесі створення матеріальних благ.

¹⁶⁶ Економічний словник-довідник / [за ред. С.В. Мочерного]. – К. : Феміна, 1995. – 368 с. – с. 86.

¹⁶⁷ Ціх Г.В. Фінансові ресурси як економічна категорія [Електронний ресурс] / Г.В. Ціх, В.М. Вовк, Р.В. Федорович // Наука й економіка. – 2010. – № 1 (17). – С. 63-69. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nie/2010_1/063-069.pdf

Грунтовною є і думка А.А. Марченко¹⁶⁸ з цього приводу. По-перше, вчений вважає фінансові ресурси “категорією в категорії”. Так, на думку автора, у функціонуванні категорії “фінансові ресурси” втілюється рух двох менш масштабних категорій: “фінансові ресурси держави” (макроекономічний рівень) і “фінансові ресурси суб’єктів господарювання” (мікроекономічний рівень). По-друге, А.А. Марченко чітко формулює, що з точки зору економічної теорії фінансові ресурси суб’єктів господарювання – це фінансова категорія, яка виражає фінансові відносини, пов’язані з рухом частини грошових коштів суб’єктів господарювання, що перебувають в їх розпорядженні і спрямовуються на виробничий і соціальний розвиток, матеріальне заохочення.

Такої ж думки дотримується Г.М. Александрова¹⁶⁹, характеризуючи фінансові ресурси підприємства як фінансову категорію, що складається з усіх поточних та потенційно можливих коштів підприємства у фондовій та не фондовій формі, які за необхідності можуть бути використані як знаки розподільчої вартості в процесі фінансово-господарської діяльності.

На нашу думку, незважаючи на виділення двох поглядів, не можна відкидати жоден з них, адже вони є взаємодоповнюючими. Відомо, що фінанси як наука є невіддільною складовою такої науки як економіка. Тому розгляд фінансових ресурсів як фінансової категорії не виключає її входження до більш ширшої категорії – економічної.

З розвитком фінансового ринку в Україні з’явилися нові види оборотних активів – еквіваленти грошових коштів, які характеризуються середнім рівнем ліквідності, проте здатні приносити інвестиційний прибуток. Серед вчених відсутня єдність, які саме активи відносити до еквівалентів грошових коштів. Основна проблема в тому, що більшість дослідників ототожнюють еквіваленти грошових коштів та поточні фінансові інвестиції, оскільки в П(С)БО 2 “Баланс” не визначено різниці між ними. Вважаємо, що еквіваленти грошових коштів і поточні фінансові активи не є тотожними

¹⁶⁸ Марченко А.А. Формування та використання фінансових ресурсів суб’єктів господарювання в умовах трансформації економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / А.А. Марченко. – Київ. – К., 2003. – 16 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2003/03maateu.zip>

¹⁶⁹ Александрова Г.М. Управління фінансовим ресурсозбереженням торговельних підприємств: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” [Електронний ресурс] / Г.М. Александрова. – Донецьк, 2009. – 19 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2009/09agmrtp.zip>

поняттями. Адже, по-перше, еквіваленти грошових коштів утримуються не для отримання доходу або корпоративних прав, а для забезпечення платоспроможності суб'єкта господарювання. По-друге, згідно з МСБО 7 “Звіт про рух грошових коштів” строк погашення еквівалентів грошових коштів становить до 3 місяців з дати придбання, а строк погашення поточних фінансових інвестицій – до одного року. Остафійчук С.М. зазначає, що еквіваленти грошових коштів характеризуються стабільністю вартості та відсоткових ставок в даних умовах, протягом певного часу, впевненістю в тому, що подібна стійкість буде мати місце і в майбутньому¹⁷⁰.

Відповідно до П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів” під еквівалентами грошових коштів розуміються короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певну суму грошових коштів і характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості.

В американських стандартах бухгалтерського обліку GAAP використовується поняття вторинні грошові ресурси, до яких відносяться найбільш розповсюджені види вторинних грошових ресурсів, а саме: цінні папери, які можна швидко реалізувати¹⁷¹.

В МСФЗ 7 “Фінансові інструменти: розкриття інформації” та в SFAS 95 еквіваленти грошових коштів розглядаються як різновид інвестицій. Фінансові інвестиції є частиною фінансових активів підприємства, які є фінансовими інструментами. Відповідно до П(С)БО 13 “Фінансові інструменти” фінансовим інструментом є контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу – в іншого. В МСФЗ 39 “Фінансові інструменти: призначення і оцінка” під фінансовим інструментом розуміється будь-який договір, за яким одночасно виникає фінансовий актив у однієї компанії і фінансові зобов'язання або пайовий інструмент – у іншої компанії.

¹⁷⁰ Остафійчук С.М. Грошові кошти та їх еквіваленти – найліквідніші активи підприємства / С.М. Остафійчук // Науковий вісник Ужгородського університету 2011. Серія Економіка. – Спецвыпуск 33. Частина 2. – С. 215-220, с. 219.

¹⁷¹ Вільямс Я. Справочник GAAP с комментариями. Выпуск 2 / Я. Вильямс; пер. С.К. Умрихиной. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 118 с. – с. 5.

Отже, відповідно до національного та міжнародного стандартів бухгалтерського обліку еквіваленти грошових коштів є фінансовим інструментом.

Згідно з МСФЗ 39 “Фінансові інструменти: призначення і оцінка” фінансові активи поділяють на чотири види: фінансові активи, відображені за справедливою вартістю з відображенням її зміни в прибутку або збитку, фінансові активи, що утримуються до погашення, позики і дебіторська заборгованість та фінансові активи для можливого продажу.

А в Україні відповідно до П(С)БО 13 “Фінансові інструменти” фінансові активи включають: грошові кошти та їх еквіваленти; контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства, контракт, що надає право обміну фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах, а також інструмент власного капіталу іншого підприємства. Таким чином, в Україні до фінансових активів відносяться грошові кошти та їх еквіваленти, дебіторська заборгованість, не призначена для перепродажу, фінансові інвестиції, що утримуються до погашення, фінансові активи, призначені для перепродажу.

Корягін М.В. і Височан О.С.¹⁷² зазначають, що відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності еквіваленти грошових коштів можна класифікувати наступним чином:

– еквіваленти грошових коштів – після початкового визнання переоцінюються за справедливою вартістю з відображенням змін в прибутку (збитку). До цієї категорії можна віднести еквіваленти грошових коштів щодо яких існує активний ринок, тобто їх справедливу вартість можливо достовірно визначити;

– еквіваленти грошових коштів, утримувані до погашення – мають фіксовані або точно встановлені терміни погашення;

– еквіваленти грошових коштів у вигляді позик і дебіторської заборгованості – короткострокові кредити, надані надійним контрагентам, дебіторська заборгованість, отримана внаслідок перевідступу права вимоги та інші специфічні види еквівалентів грошових коштів, щодо яких існує стабільна впевненість щодо повернення грошових коштів;

¹⁷² Корягін М.В. Місце еквівалентів грошових коштів у загальній структурі фінансових активів підприємства / М.В. Корягін, О.С. Височан // Вісник Національного університету Львівська Політехніка. – 2007. – № 577. – С. 175-184, с. 181.

– еквіваленти грошових коштів для можливого продажу – еквіваленти грошових коштів, які не входять в три попередні категорії.

Так, Дж. К. Ван Хорн та Дж. Вахович включають до еквівалентів грошових коштів високоліквідні, короткострокові цінні папери, які вільно обертаються на ринку, легко перетворюються в грошові кошти і мають, як правило, період погашення не більше трьох місяців з моменту придбання¹⁷³.

Остафійчук С.М. вважає, еквіваленти грошових коштів за своєю суттю є чимось середнім між грошовими коштами та поточними фінансовими інвестиціями¹⁷⁴.

Таким чином, еквіваленти грошових коштів утримуються товариствами для погашення короткострокових зобов'язань, а не для інвестиційних цілей. Для віднесення фінансових інвестицій до еквівалентів грошових коштів, вона повинна вільно конвертуватися у фіксовану суму коштів і характеризуватися незначним ризиком зміни вартості.

Отже, фінансові інвестиції можуть визнаватися еквівалентом грошових коштів лише в випадку, якщо вони були погашені протягом трьох місяців чи менше з дати придбання. Інвестиції в інструменти власного капіталу не входять до складу еквівалентів грошових коштів, якщо вони не є за сутністю еквівалентами грошових коштів, наприклад, у випадку привілейованих акцій, придбаних протягом короткого періоду їх погашення і з визначеною датою викупу.

Корягін М.В. і Височан О.С.¹⁷⁵ до основних видів еквівалентів грошових коштів відносять: оборотні депозитні (ощадні) сертифікати, казначейські векселі, банківські акцепти, угоди про продаж і зворотню покупку та інвестиції у фонди грошового ринку.

На основі аналізу економічної літератури встановлено, що для відображення сутності поняття “грошові кошти” в науковому обороті використовується широкий спектр термінів: “гроші”, “грошові активи”, “готівка”, “фінансові ресурси”, що призводить до неоднозначного

¹⁷³ Ван Хорн Дж.К. Основы финансового менеджмента / Ван Хорн Дж.К., Вахович Дж.М. – [12-е изд.]. – М.: “И.Д. Вильямс”, 2008. – 1232 с.

¹⁷⁴ Остафійчук С.М. Грошові кошти та їх еквіваленти – найліквідніші активи підприємства / С.М. Остафійчук // Науковий вісник Ужгородського університету 2011. Серія Економіка. – Спецвипуск 33. Частина 2. – С. 215-220, с. 219.

¹⁷⁵ Корягін М.В. Місце еквівалентів грошових коштів у загальній структурі фінансових активів підприємства / М.В. Корягін, О.С. Височан // Вісник Національного університету Львівська Політехніка. – 2007. – № 577. – С. 175-184, с. 184.

розуміння сутності цих понять та зумовлює проблеми в бухгалтерському відображенні таких об'єктів. З метою вирішення даної проблеми встановлено взаємозв'язки між вищезазначеними поняттями та обґрунтовано, що грошові кошти є поняттям бухгалтерського обліку, яке відображає найліквідніші активи підприємства та включає готівку в касі; кошти на рахунках в банках (на поточному рахунку та частина коштів на інших рахунках, наприклад, рахунки відкриті для розрахунків за чеками); електронні гроші, які емітуються у відкрито циркулюючій системі; депозити до запитання та кошти в дорозі.

1.5 Аналітичний огляд наукових поглядів щодо економічної сутності змішаних монетарних активів

Слід відмітити, що не всі об'єкти бухгалтерського обліку однозначно можливо віднести до монетарних чи немонетарних активів. У зв'язку з цим вважаємо, за доцільне виокремлення окремої групи – змішаних активів, тобто активів, які залежно від сутності господарської операції та умов договору можуть належати як до монетарних, так і до немонетарних. Основними складовими змішаних активів є:

– довгострокові та поточні фінансові інвестиції, якщо вони здійснюються грошовими коштами або їх еквівалентами залежно від умов погашення;

– довгострокова та поточна дебіторська заборгованість, якщо її погашення відбудеться грошовими коштами або їх еквівалентами;

– довгострокові та короткострокові векселі одержані, якщо їх погашення передбачається грошовими коштами або їх еквівалентами;

– поточні фінансові інвестиції, якщо їх погашення відбудеться грошовими коштами або їх еквівалентами;

– розрахунки з покупцями та замовниками, за виключенням бартерних угод та іншого погашення у не грошовій формі;

– розрахунки з різними дебіторами, заборгованість за якими буде погашена грошовими коштами або їх еквівалентами.

Таким чином, серед змішаних монетарних активів можна виділити три основних об'єкта бухгалтерського обліку – дебіторська заборгованість, фінансові інвестиції та векселі одержані, при чому як довгострокові, так і поточні, але тільки ті, що будуть погашатися в грошовій формі. Саме ці об'єкти досліджуються в цьому параграфі.

*Економічна сутність
дебіторської
заборгованості*

Розвиток ринкових відносин в Україні супроводжується посиленням конкурентної боротьби: швидко зростає номенклатура та обсяги виробництва товарів і послуг, збільшується кількість суб'єктів господарювання, вітчизняні підприємства виходять на міжнародні ринки товарів та послуг тощо. З метою забезпечення зростання прибутку в таких умовах суб'єкти господарювання використовують різноманітні механізми розширення клієнтської бази і збільшення обсягів реалізації, що у свою чергу призводить до зростання розміру дебіторської заборгованості.

Задля встановлення випадків, за яких така заборгованість відноситься до монетарної, необхідно дослідити сутність поняття “дебіторська заборгованість” та її класифікаційні ознаки для цілей бухгалтерського обліку.

Досить багато вітчизняних та зарубіжних авторів розглядали економічну сутність поняття “дебіторська заборгованість”, зокрема, такі як: С.Л. Береза, М.Д. Білик, О.Т. Бровко, Ф.Ф. Бутинець, Т.М. Знамеровська, П.Б. Кватирка, О.М. Кияшко, В.М. Костюченко, С.А. Кузнецова, К.І. Маліношевська, Н.П. Матицина, Л.А. Некрасенко, Н.М. Новікова, В.В. Олійник, Н.В. Соловей, К.С. Сурніна, Н.І. Ценклер, Т.В. Чорнак, В.Ю. Шип та інші. Проте серед науковців немає єдиної точки зору щодо сутності досліджуваного поняття, що є однією із причин визначення актуальності теми дослідження.

Еволюція розвитку поняття “дебіторська заборгованість” важлива для розуміння його сучасного стану і оцінки можливих напрямів розвитку. Переважна більшість представників економічної думки й філософів різного часу намагалися знайти закони й принципи відображення дебіторської заборгованості в різних сферах буття.

Визначення поняття “дебіторська заборгованість” в різні історичні часи розглядалося по-різному, що створює неоднозначність його розуміння (табл. Л.1 Додатку Л).

Починаючи від стародавніх часів (IV ст. до н.е.) й до сучасної України різні явища в економіці розглядали через поняття “цінність”. Щодо дебіторської заборгованості, то цінністю виступає зацікавленість в отриманні відповідних грошових коштів за реалізований товар. Тобто зміст дебіторської заборгованості дещо змінився, проте основне ототожнення із сумою боргів чи сумою заборгованості залишилося незмінним. Першочерговим для власника є отримання достовірної та об’єктивної інформації про суми коштів, які підприємству заборгували, тому починаючи з XVIII ст. закладається сучасне розуміння дебіторської заборгованості. Вагомим у цьому плані є внесок Е. Дегранжа і Дж. Дзаппи, які почали розглядати дебіторську заборгованість як один із показників, що характеризують фінансовий стан підприємства.

Щодо сучасного тлумачення поняття “дебіторська заборгованість”, в першу чергу, необхідно розглянути визначення цього поняття в законодавчих нормативно-правових актах (табл. 1.13).

Таблиця 1.13. Поняття “дебіторська заборгованість” в законодавчих документах

<i>Нормативний документ, що регулює</i>	<i>Коротка характеристика</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Інструкція з обліку коштів, розрахунків та інших активів бюджетних установ ¹⁷⁶	Дебіторська заборгованість – фінансовий актив установи, що виникає внаслідок договірних відносин між двома юридичними особами, серед яких одна, що є власником активу, після настання відповідних умов угоди має право на отримання платежів, товарів, робіт та послуг
Інструкція правління Національного Банку України Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України ¹⁷⁷	Дебіторська заборгованість – це сума вимог банку до юридичних і фізичних осіб на певну дату щодо отримання активів, послуг тощо
Інструкція щодо заповнення форми звітності № 1 (річна) “Звіт про зелене господарство” ¹⁷⁸	Дебіторська заборгованість – заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів (у тому числі, яка забезпечена вексями) за надані їм продукцію, товари, роботу або послуги; фінансових і податкових органів за податками, зборами та іншими платежами до бюджету; також заборгованість з сум нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, що підлягають надходженню; заборгованість пов’язаних сторін та з внутрішньовідомчих розрахунків; інша поточна дебіторська заборгованість

¹⁷⁶ Інструкція з обліку коштів, розрахунків та інших активів бюджетних установ, затверджена наказом Держказначейства України від 26.12.2003 р. № 242 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.dtkk.com.ua/show/2cid01714.html>.

¹⁷⁷ Інструкція правління Національного Банку України “Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України” від 17.06.2004 № 280 із змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0919-04>.

¹⁷⁸ Інструкція щодо заповнення форми звітності № 1 (річна) “Звіт про зелене господарство” від 24.12.2008 № 401 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0401662-08>.

Продовження табл. 1.13.

1	2
Міжгалузеві нормативи чисельності працівників бухгалтерського обліку ¹⁷⁹	Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 124 “Доходи” ¹⁸⁰	Дебіторська заборгованість – сума заборгованості суб’єкту державного сектору на певну дату, що виникає внаслідок обмінних та необмінних операцій
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” ¹⁸¹	Дебіторська заборгованість – сума заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату. Дебіторами є всі юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквіваленти або інші активи
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти” ¹⁸²	Дебіторська заборгованість, що не призначена для продажу – дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу

Таким чином, трактування поняття “дебіторська заборгованість” в законодавчих нормативних документах містить різні підходи до визначення його сутності. Так, в одних нормативних документах дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованостей дебіторів на певну дату, а в інших – як фінансовий актив установи, що виникає внаслідок договірних відносин між двома юридичними особами, серед яких одна сторона є власником активу. Проте спільним у тлумаченні даного поняття є те, що дебіторська заборгованість розглядається як сума боргів чи сума заборгованостей дебітора на певну дату.

Важливим аспектом при дослідженні сутності поняття “дебіторська заборгованість” є його трактування у міжнародних стандартах бухгалтерського обліку та міжнародних стандартах фінансової звітності. Розглянувши їх встановлено, що лише в п. 9 МСБО 39 “Фінансові

¹⁷⁹ Міжгалузеві нормативи чисельності працівників бухгалтерського обліку від 26 вересня 2003 р. № 269 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.dtk.com.ua/documents/dovidnyk/normy/normy.html>.

¹⁸⁰ Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 124 “Доходи” від 24.12.2010 № 1629 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0089-11>.

¹⁸¹ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” від 25 жовтня 1999 р. № 725/4018 із змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=293720&cat_id=293533.

¹⁸² Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти” від 19 грудня 2001 р. № 559 із змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=293860&cat_id=293533.

інструменти: визнання та оцінка”¹⁸³ зазначено, що позики та дебіторська заборгованість є непохідними фінансовими активами з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не можуть котируватися на активному ринку. Такий підхід необхідно розглядати, якщо під дебіторською заборгованістю будемо розуміти фінансовий інструмент з точки зору облікової категорії, до якої необхідно включати заборгованість покупців та замовників за товари, роботи, послуги, погашення якої очікується грошовими коштами або іншими фінансовими активами. В протилежному випадку, таку дебіторську заборгованість не можна відносити до фінансового інструменту.

Таким чином, на основі аналізу національних стандартів бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів фінансової звітності встановлено, що національні стандарти більш детально відображають сутність поняття “дебіторська заборгованість”, оскільки визначають, що дебіторська заборгованість, крім суми боргів та суми заборгованостей, включає в себе всі фінансові активи, що погашаються грошовими коштами дебіторів на визначену дату.

За результатами проведеного аналізу економічної літератури виявлено відсутність єдиного підходу до трактування сутності поняття “дебіторська заборгованість” (табл. Л. 2, Л. 3 Додатку Л, рис. 1.16).

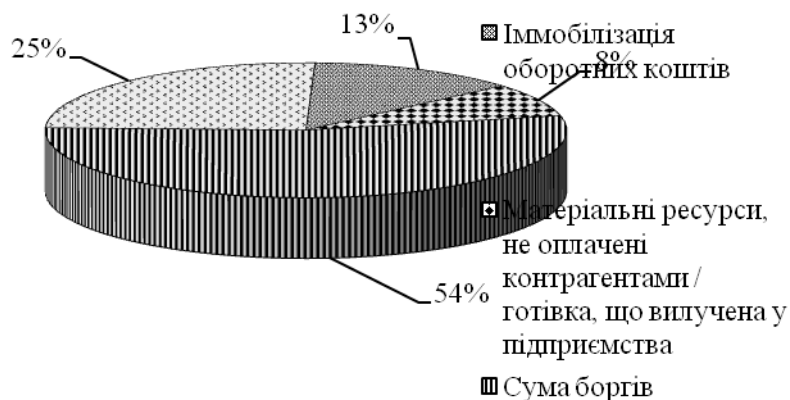

Рис. 1.16. Підходи до трактування сутності поняття “дебіторська заборгованість”

¹⁸³ Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка” [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408.

Аналіз даних рис. 1.16 вказує на існування чотирьох підходів до визначення сутності дебіторської заборгованості, за якими розподілено погляди вчених.

Найбільшого поширення в економічній літературі набула позиція, що дебіторська заборгованість – це сума боргів, яку мають сплатити підприємству юридичні або фізичні особи. Зокрема, так вважають О.М. Бандурко, А.Б. Борисов, К.Д. Гордієнко, М.Я. Дем'янченко, Й.С. Завадський, А.Г. Загородній, О.П. Орлюк, Г.В. Осовька, В.С. Сухарський, Н.В. Соловей. На наш погляд, це визначення є не зовсім вдалим, оскільки характеризує лише ту частину заборгованості, яка виникає при розрахунках з контрагентами в результаті реалізації.

Друга за величиною група (25 %) включає таких представників: Ф.Ф. Бутинець, О.М. Лишиленко, Н.М. Новікова, В.П. Пантелеєв, М.С. Пушкар, які трактують дебіторську заборгованість як суму заборгованостей дебіторів на певну дату. Вважаємо, що такий підхід є дещо ширшим, ніж попередній, оскільки під заборгованістю слід розуміти суму фінансового зобов'язання чи грошового боргу, яка підлягає погашенню (поверненню) протягом певного терміну¹⁸⁴. Тому можна стверджувати, що заборгованість є ширшим поняттям, ніж борг, оскільки перше складається із певних частин боргів (сум), що заборгував дебітор даному підприємству.

Наступна група науковців під дебіторською заборгованістю розуміє іммобілізацію оборотних коштів підприємства у вигляді заборгованості юридичних і фізичних осіб. Такої думки дотримуються В.А. Коноплицький, Н.П. Матицина, С.Ф. Мочерний. Вважаємо, що дебіторську заборгованість необхідно розглядати як фінансовий ресурс підприємства, що забезпечить отримання грошових коштів для здійснення своєї діяльності в майбутньому.

Четверта група з розглянутих підходів до розуміння сутності поняття “дебіторська заборгованість” вважає її матеріальними ресурсами, які не оплачені контрагентами, або готівкою, що вилучена у підприємства. Вважаємо, що такий підхід до трактування дебіторської заборгованості недоцільний, оскільки грошові кошти не є матеріальними, а фінансовими ресурсами підприємства.

На наш погляд, дебіторську заборгованість необхідно розглядати як суму грошової чи майнової заборгованості дебіторів підприємства на певну дату, яка виникає в процесі здійснення фінансово-господарської діяльності та передбачає отримання грошових коштів або інших активів у визначений

¹⁸⁴ Загородній А.Г. Облік і аудит: термінологічний словник / Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Партин Г.О. – Львів: “Центр Європи”, 2002. – 671 с., с. 213.

строк. Такий підхід покладено в основу удосконалення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості.

Крім сутності дебіторської заборгованості, важливим є питання визначення її видів за різними класифікаційними ознаками, оскільки, наукова класифікація представляє собою спосіб пізнання сутності, змісту, ступеня подібності та відмінності об'єктів і є методом дослідження множини об'єктів шляхом їх поділу на класи (групи) за відповідною загальною ознакою¹⁸⁵.

На основі дослідження та аналізу літературних джерел виокремлено значну кількість ознак класифікації дебіторської заборгованості (табл. 1.14).

Таблиця 1.14. Підходи до класифікації дебіторської заборгованості в економічній літературі

№ з/п	Види класифікаційних ознак	А в т о р и										
		Берега С.Л. ¹⁸⁶	Гуня В.О. ¹⁸⁷	Євлаш Т. ¹⁸⁸	Костюченко В. ¹⁸⁹	Кузнецова С.А. ¹⁹⁰	Матицина Н.П. ¹⁹¹	Федорченко О.Є. ¹⁹²	Ценклер Н.І. ¹⁹³	Шаповал Г. ¹⁹⁴	Шип В.Ю. ¹⁹⁵	Кількість авторів
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	За способом виникнення	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	2
2	За контрагентами	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	2
3	За терміном погашення	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	9

¹⁸⁵ Берега С.Л. Класифікація дебіторської заборгованості: нові підходи / С.Л. Берега // Вісник ЖІТІ. – 2001. – № 14. – С. 54-61, с. 54.

¹⁸⁶ Берега С.Л. Класифікація дебіторської заборгованості для цілей бухгалтерського обліку / С.Л. Берега // Вісник ЖДТУ. – 2004. – № 3 (29). – С. 21-29.

¹⁸⁷ Гуня В.О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств [Електронний ресурс] / В.О. Гуня // Економічний простір. – 2008. – № 19. – С. 124-131. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_19/gunya.pdf.

¹⁸⁸ Євлаш Т. Методичні підходи до класифікації дебіторської заборгованості / Т. Євлаш // Економічний аналіз. – 2010. – № 5. – С. 255-258.

¹⁸⁹ Костюченко В. Облік дебіторської заборгованості (частина 1) / В. Костюченко, Г. Шаповалова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 7. – С. 2-9.

¹⁹⁰ Кузнецова С.А. Проблеми класифікації дебіторської заборгованості в Україні / С.А. Кузнецова // Вісник ЖІТІ. – 2001. – № 15. – С. 144-148.

¹⁹¹ Матицина Н.П. Побудова моделі взаємозв'язку класифікації дебіторської заборгованості з управлінням підприємством / Н.П. Матицина // Вісник ЖДТУ. – 2005. – № 3(33). – С. 118-124.

¹⁹² Федорченко О.Є. Облік і аналіз розрахунків з дебіторами (на прикладі текстильних підприємств легкої промисловості): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.09 / Ольга Євгенівна Федорченко. – К., 2009. – 23 с.

¹⁹³ Ценклер Н.І. Вдосконалення класифікаційних ознак дебіторської заборгованості та їх значення в підвищенні контрольно-аналітичних функцій обліку / Н.І. Ценклер, П.Б. Кватирка // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2010. – № 29, Ч. 1. – С. 45-48. – Режим доступу до журн.: http://nbuv.gov.ua/Portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_29_1/statti/9.htm.

¹⁹⁴ Костюченко В. Облік дебіторської заборгованості (частина 1) / В. Костюченко, Г. Шаповалова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 7. – С. 2-9.

¹⁹⁵ Шип В.Ю. Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація / В.Ю. Шип // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2010. – № 29, Ч. 2. – С. 96-99. – Режим доступу до журн.: http://nbuv.gov.ua/Portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_29_2/statti/21.htm.

Продовження табл. 1.14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
4	За видом активів	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	1
5	За зв'язком з нормальним операційним циклом	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	8
6	За економічним змістом	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	1
7	За видом розрахунків	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	1
8	За часовим аспектом	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	1
9	За впевненістю в погашенні	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
10	За своєчасністю погашення (оплати)	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	5
11	За відношенням до бухгалтерського обліку і відображенням у звітності	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	1
12	За ступенем вірогідності погашення	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	2
13	За строками платежу	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
14	За контрагентами	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
15	За забезпеченістю	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	2
16	За формою виникнення	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	1
17	За формою погашення	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	2
18	За ступенем дотримання фінансової дисципліни	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	3
19	За галузевою приналежністю	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	1
20	За видами суб'єктів	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
21	За причинами виникнення	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	1
22	За видами об'єктів	-	+	+	+	-	-	-	-	+	+	5
23	За рівнем стійкості	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	1
24	За платоспроможністю	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	1

Найбільш поширеною є класифікація дебіторської заборгованості за терміном погашення, за зв'язком з нормальним операційним циклом, за видами об'єктів та своєчасністю погашення, за ступенем дотримання фінансової дисципліни.

Як видно з табл. 1.14 у 10 авторів наявні 24 класифікаційні ознаки, що ускладнює не лише саму класифікацію дебіторської заборгованості, але й відображення її в системі бухгалтерського обліку. Крім того, варто відмітити, що в більшості випадків виділено одні й ті самі види дебіторської заборгованості – різниця лише в самій назві класифікаційної ознаки.

Вважаємо, що більш доцільно виділяти такі ознаки та відповідно види дебіторської заборгованості, які впливають на бухгалтерське відображення (рис. 1.17).

Отже, можна зробити висновок, що розподіл дебіторської заборгованості на зазначені види є важливим інструментом для проведення фінансового аналізу з метою отримання корисної інформації, необхідної для зацікавлених користувачів звітності.

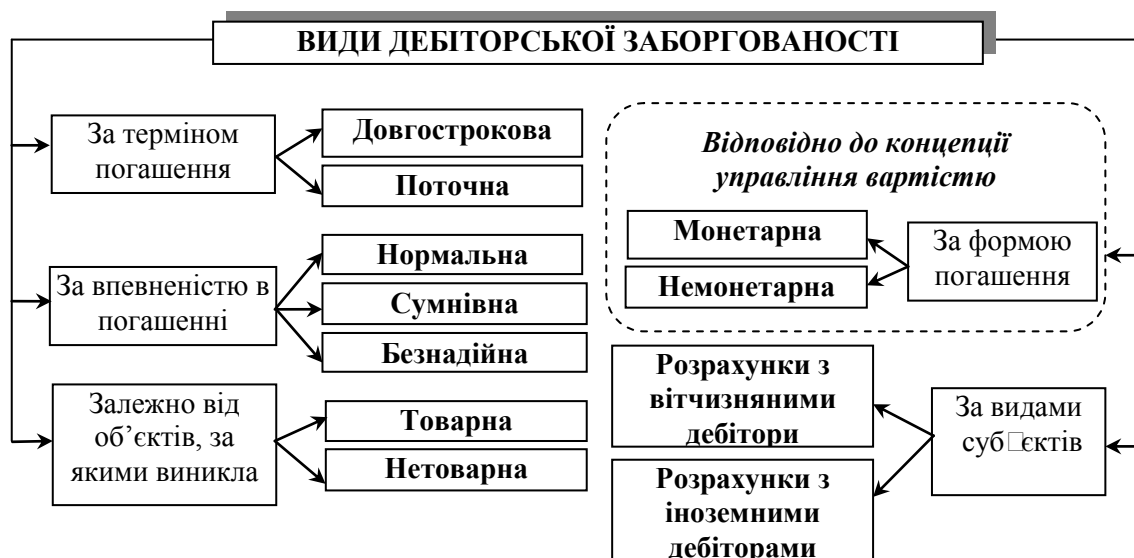

Рис. 1.17. Класифікація дебіторської заборгованості для потреб бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності

Так, за терміном погашення дебіторська заборгованість поділяється на поточну і довгострокову. Поточна дебіторська заборгованість виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу, а довгострокова – не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Такий поділ передбачений вимогами п. 4 П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” та повинен знаходити відображення на синтетичних рахунках бухгалтерського обліку у відповідних об’єктах для складання форми № 1 “Баланс”.

За впевненістю в погашенні виділяють нормальну, сумнівну та безнадійну дебіторську заборгованість. Нормальною дебіторською заборгованістю визначають таку, за якою існує впевненість у її погашенні боржником; сумнівну – за якою існує невпевненість у її погашенні боржником, а безнадійну – за якою немає впевненості у її погашенні боржником або закінчився строк позовної давності. Такий підхід також передбачений вимогам п. 4, 7-11, 13 П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” та забезпечує можливість нарахування резерву сумнівних боргів величина

якого відображається в балансі, а додаткова інформація розкривається у ф. № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”.

Залежно від об’єктів, за якими виникла дебіторська заборгованість можна виділяти товарну й нетоварну. Товарна дебіторська заборгованість виникає у випадку реалізації підприємством продукції, товарів, робіт та послуг. Нетоварна – в ході іншої діяльності, не пов’язаної з реалізацією товарів, робіт, послуг. Відповідний розподіл повинен знаходити відображення на аналітичних рахунках та може використовуватися як альтернативний до наведеного в П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”. Кожен з видів, в свою чергу, поділяється на довгострокову і короткострокову заборгованість, таким чином формуючи базу для проведення поточного та стратегічного фінансового аналізу показників діяльності.

За видами суб’єктів розрізняють дебіторську заборгованість вітчизняних дебіторів (виникає у випадку реалізації підприємством продукції, товарів, робіт та послуг на митній території країни) та іноземних дебіторів (виникає у випадку реалізації підприємством продукції, товарів, робіт та послуг на експорт). Такий розподіл передбачений вимогами Плану рахунків та Інструкції до його застосування і передбачає окреме відображення товарної заборгованості вітчизняних та іноземних дебіторів.

У вітчизняній науковій та практичній літературі значна увага приділяється питанням управління вартістю, що свідчить про зацікавленість у впровадженні та використанні зарубіжного досвіду в цій сфері, хоча багато аспектів даної концепції потребують адаптації до сучасних умов господарювання в Україні. Виходячи з цього, особливе місце в класифікації дебіторської заборгованості покупців та замовників для цілей бухгалтерського обліку займає її поділ за грошовою ознакою (за формою погашення) на монетарну та немонетарну. Подібний поділ займає важливе місце в сучасній концепції управління вартістю підприємства, яка дозволяє за допомогою використання різних методів оцінки активів впливати на вартість підприємства на ринку.

Встановлено, що основними критеріями віднесення дебіторської заборгованості до монетарних активів є її вираження в грошовій формі (готівковій чи безготівковій), а також, в основі операцій з такими активами лежить функція грошей як “засіб платежу”, що передбачає обслуговування грошима погашення різноманітних боргових зобов’язань, які виникають між суб’єктами економічних відносин¹⁹⁶. В свою чергу, основними

¹⁹⁶ Економічна теорія: політекономія: [підручник] / за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с. – С. 159.

критеріями віднесення до немонетарного активу є його вираження у формі певного об'єкту як матеріального (основні засоби, сировина), так і нематеріального, а також можливість вартісно його виміряти, що пов'язано з функцією грошей – “міра вартості”, яка полягає у здатності грошей як загального еквівалента вимірювати вартість усіх інших товарів, надавати форму ціни (грошового виразу)¹⁹⁷. При цьому, монетарна дебіторська заборгованість представлена фіксованою (визначеною) сумою грошей, які будуть отримані в майбутньому, а немонетарна – не передбачає надходження грошових коштів, оскільки вони вже надійшли як попередня оплата або відбудуться бартерні операції.

Така класифікація передбачена П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів” та П(С)БО 22 “Вплив інфляції” і повинна знаходити відображення в аналітичному обліку, що дасть можливість враховувати вплив зміни валютних курсів та інфляції, а також відповідати вимогам поділу активів згідно концепції управління вартістю підприємства.

Наприклад, в країнах англо-американської системи бухгалтерського обліку дебіторську заборгованість класифікують за трьома групами:

– рахунки до отримання – вид заборгованості, яка утворюється при реалізації товарів за “відкритим рахунком”, без письмового зобов'язання покупця оплатити рахунок, тобто заборгованість, що виникає в результаті надання продавцем короткострокового кредиту покупцю (за нормальних умов на строк 30-60 днів);

– дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією;

– векселі до отримання.

На відміну від законодавства інших країн, українські нормативні та методичні джерела містять різноманітну класифікацію дебіторської заборгованості: за способом виникнення, за терміном погашення, за видом активів, за формою погашення та ін. Проте, найбільшого поширення набула класифікація залежно від терміну погашення заборгованості, тобто періоду від дати виникнення до дати погашення заборгованості. Такий розподіл дебіторської заборгованості передбачений МСБО 13 “Подання поточних активів і поточних зобов'язань” та П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”, в яких дебіторську заборгованість в бухгалтерському обліку залежно від термінів погашення класифікують на довгострокову та поточну.

*Економічна сутність
векселів*

Однією із складових змішаних монетарних активів є вексель, який є одним

¹⁹⁷ Економічна теорія: політекономія: [підручник] / за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с. – С. 156.

із платіжних засобів, що використовується в господарській діяльності суб'єктів господарювання у зв'язку з тим, що дозволяє скоротити потребу в обігових коштах. У зв'язку з поширенням використання векселя як засобу розрахунків в господарській діяльності суб'єктів господарювання необхідно звернути увагу на умови та вимоги, що забезпечують гарантії і прозорість відносин учасників, оскільки це є основними передумовами функціональності та дієвості цього інструмента. Вексель може також використовуватися як додаткове джерело коштів для інвестування, оскільки має фіксований характер платежу, та як переказаний – може багаторазово обертатись на вторинному ринку.

Дослідженням сутності поняття “вексель” займалися такі вітчизняні дослідники як О.Ю. Большакова, Л.М. Гавриловська, Н.Й. Галушка, С.О. Гуткувич, А.В. Демківський, М.Д. Корінько, С.Л. Береза, Н.Є. Брюховецька, В.М. Костюченко, С.В. Мирославський, С.З. Мошенський та інші. Незважаючи на вагомий внесок вчених у дослідження сутності поняття “вексель”, необхідним є поглиблення цих досліджень, адже між вченими відсутня єдність при трактуванні цього поняття, що впливає на методику бухгалтерського обліку векселів, а також визначення сутності монетарних і немонетарних векселів.

В умовах кризового стану відбувається зменшення обігових коштів, що призводить до збільшення використання векселів підприємствами при здійсненні господарської діяльності. Вексель застосовується як засіб відстрочки платежу, забезпечуючи збереження договірних зв'язків між суб'єктами господарювання.

Вексель – слово німецького походження, що в перекладі означає – міна, обмін. Свою назву платіжний інструмент отримав через те, що в початковий момент своєї появи слугував засобом переведення грошей з однієї країни до іншої, це переведення було пов'язано з обміном грошей однієї держави на гроші іншої іноземної держави¹⁹⁸.

Незважаючи на те, що проблематика вексельних операцій була об'єктом дослідження багатьох вчених, єдиної точки зору щодо сутності поняття “вексель” не існує. Це зумовлено складністю вексельних відносин та відсутністю у чинному законодавстві України чіткого визначення цього поняття. Виокремлено підходи до розкриття сутності поняття “вексель” в

¹⁹⁸ Мороз Ю.Н. Вексельное дело / Ю.Н. Мороз. – К.: Наукова думка, Лад, 1996. – 472 с., с. 72.

національній та міжнародній обліковій практиці (табл. 1.15).

Таблиця 1.15. Тракткування сутності поняття “вексель” в нормативних актах України та інших країн

№ з/п	Країна	Законодавчий акт	Законодавчо закріплене визначення
1	Україна	Закон України “Про цінні папери і фондовий ринок” ¹⁹⁹	цінний папір
		Уніфікований закон про переказні і прості векселі ²⁰⁰	боргове зобов’язання
		Закон України “Про банки і банківську діяльність” ²⁰¹	платіжний інструмент
		Податковий кодекс ²⁰²	цінний папір, вид кредитних грошей
2	Російська Федерація	Федеральний закон “Про переказний і простий вексель” ²⁰³	цінний папір, боргове зобов’язання, засіб розрахунку
3	Казахстан	Закон Республіки Казахстан “Про платежі і переказ грошей” ²⁰⁴	платіжний документ
		Закон Республіки Казахстан “Про ринок цінних паперів” ²⁰⁵	фінансовий інструмент
4	Литовська Республіка	Закон “Про переказні і прості векселі” ²⁰⁶	цінний папір
5	Чеська Республіка	Закон “Про цінні папери” ²⁰⁷	цінний папір
6	Угорщина	Закон Угорської Республіки “Про цінні папери”	засіб платежу
7	Німеччина	Закон “Про вексельний обіг”	цінний папір, засіб платежу, кредитний засіб
8	Франція	Комерційний Кодекс	платіжний інструмент

Таким чином, в законодавчих актах України, Західної та Східної Європи відсутня єдина позиція при трактуванні поняття “вексель”, що призводить до

¹⁹⁹ Закон України “Про цінні папери і фондовий ринок” від 23.02.2006 № 3480-IV із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

²⁰⁰ Уніфікований Закон “Про переказні і прості векселі” від 07.06.1930 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_009

²⁰¹ Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

²⁰² Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

²⁰³ Федеральний закон “О переводном и простом векселе” от 11.03.1997 г. № 48-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=13669>.

²⁰⁴ Закон Республики Казахстан “О платежах и переводах денег” от 29 июня 1998 года № 237-І с изменениями и дополнениями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1009757.

²⁰⁵ Закон Республики Казахстан “О рынке ценных бумаг” от 02.08.2003 г. № 461-ІІ с изменениями и дополнениями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gnpf.kz/6248>.

²⁰⁶ Закон Республики Казахстан “О платежах и переводах денег” от 29 июня 1998 года № 237-І с изменениями и дополнениями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1009757.

²⁰⁷ Закон Чешской Республики “О ценных бумагах” № 591/1992 с изменениями и дополнениями [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://finance-romance.ru/cz/clanek/orientace-v-pravnich-ukonech/cenne-papiry-oru/1000818/53922/>

неузгодженості понятійного апарату. З метою формування раціональної методики бухгалтерського обліку необхідно розмежувати зазначенні підходи та визначити їх належність до бухгалтерського обліку.

В нормативних документах Російської Федерації, Республіки Казахстан і Німеччини наведено декілька підходів до визначення сутності векселя. В законодавчих актах Російської Федерації вексель розглядається як цінний папір, боргове зобов'язання та як засіб розрахунку, у Республіці Казахстан – платіжний документ або фінансовий інструмент, а в Німеччині – цінний папір, кредитний засіб і засіб платежу. В нормативних документах Литовської Республіки, Чеської Республіки вексель визначається як цінний папір. У Франції та Угорській Республіці вексель трактують схоже, а саме як платіжний інструмент та засіб платежу. В нормативних документах України відсутня єдина позиція при визначенні векселя, оскільки його ідентифікують як цінний папір, боргове зобов'язання та платіжний інструмент.

В законодавстві України прописана обов'язковість видачі векселя, що лише підтверджують розрахунки з контрагентами за відвантаженою продукцією (товари, роботи, послуги). Фінансові векселі з обігу виключені (видані під залучені пасиви). В законодавстві Російської Федерації, Угорської Республіки, Литви та Німеччини така норма відсутня. У Німеччині при використанні торговельного векселя може застосовуватися принцип товарного забезпечення, але основою такого векселя може бути і послуга – вже надана або ще не надана (ст. 1 WG)). У Ст. 511-7 Комерційного Кодексу Франції зазначена вимога про грошове покриття векселя, а не товарне. У Республіці Казахстан відповідно до ст. 80 Закону про вексельний обіг, вексель видається для відстрочення платежу за договорами купівлі-продажу, виконання робіт, надання послуг (за винятком фінансових). Згідно ст. 88 Закону № 461-ІІ, під покриттям векселя розуміється встановлення векселедавцем таких стосунків з особою, вказаною у векселі як платник, через яких векселедавець має право вимагати виконання платником будь-яких зобов'язань. Векселедержатель має право вимагати від векселедавця покриття векселя до настання терміну платежу.

Отже, найчастіше в нормативних актах України та країн Західної та Східної Європи під векселем розуміється цінний папір, засіб платежу та боргове зобов'язання.

За результатами проведеного дослідження економічної літератури

встановлено, що існує чотири підходи до трактування сутності поняття “вексель” (табл. 1.16).

Таблиця 1.16. Підходи до трактування поняття “вексель”

№ з/п	Визначення (група)	Визначення (підгрупа)	Автори
1	Зобов’язання	Боргове	Аваков А.Б., Гаєвой Г.І., Бешанов В.А., Саблук П.Т., Дем’яненко М.Я., Фельдман А.А., Азріліян А.Н., Борисов А.Б., Бутинець Ф.Ф., Вишневский А.А., Демківський А.В., Моїсєєв А.В., Каратуєв А.Г., Мельник В.А., Велш Глен А., Шорт Деніел Г.
2	Документ	Борговий	Бойко В.М., Вашков П.Г., Мороз Ю.Н., Гуткевич С.О., Корінько М.Д.
		Встановленої законом форми, письмової форми	Захарьїн В.Р., Каратуєв А.Г.
		Що дає право; що засвідчує право	Красько І.Е. Жушман В.П.
3	Цінний папір	Цінний папір; вид цінного паперу; має властивості цінного паперу	Белов В.А., Бутинець Ф.Ф., Гордієнко К.Д., Гордон В.М., Дахно І.І., Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Партин Г.О., Молдаванов М.І., Мочерний С.В., Ларіна Я.С. Устенко О.А., Юрій С.І., Палій В.Ф., Палій В.В., Мігус І.П., Райзенберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б., Рибалкін В.Е., Пантелєєв В.П. Мошенський С.З., Сухарський В.С., Сухарев А.Я., Фамінський І.П., Єрделєвський А.М.
4	Інвестиція	Документована інвестиція	Каратуєв А.Г.

За результатами аналізу даних табл. 1.16 встановлено, що переважна більшість авторів (49 %) визначає вексель як цінний папір. Слід зазначити, що в довідковій літературі цінний папір трактується як документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає відносини між суб’єктом господарювання, який його викупив (видав), і власником та передбачає виконання зобов’язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що випливають з цього документа, іншим особам²⁰⁸. Таким чином, головною

²⁰⁸ Пантелєєв В.П., Сніжко О.С. Словник бухгалтера та аудитора/ В.П. Пантелєєв, О.С. Сніжко. – Держ.ком. статистики України, Держ.акад. Статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП “Інформ. – Аналіт. Агентство”, 2009. – 239 с. – С. 190

ознакою цінного паперу є те, що для реалізації вираженого в цьому документі майнового права обов'язковим є пред'явлення законним власником самого цінного паперу.

Вважаємо, що трактування векселя лише як виду цінного паперу не розкриває його правової природи, оскільки основною ознакою векселя як документа є грошове зобов'язання, що дозволяє віднести його не тільки до цінних паперів, але й до боргових зобов'язань.

Відповідно до другого підходу (32 % авторів) вексель трактується як боргове зобов'язання. Бутинець Ф.Ф. під борговим зобов'язанням розглядає зобов'язання боржника заплатити кредитору певну суму відповідно до цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачених цивільним законодавством України²⁰⁹. Вважаємо, що у визначенні векселя як боргового зобов'язання розкривається лише юридичний аспект цього поняття, та не враховується обліковий аспект, оскільки вексель як цінний папір також має вартість.

За третім підходом (17 % дослідників) під векселем розуміється документ. Бойко В.М., Вашков П.Г., Мороз Ю.Н. акцентують увагу на тому, що це борговий документ за яким одна особа повинна сплатити іншій певну суму грошей у визначений термін. Захарьїн В.Р., Каратуєв А.Г. зазначають, що вексель є документом, який складений за встановленою законом формою і містить безумовне абстрактне грошове зобов'язання. На наш погляд, трактування векселя як документа встановленої форми не повністю розкриває його сутність, оскільки документ є письмовим свідченням про здійснення господарської операції, що є підставою для відображення даних у бухгалтерському обліку. Документ підтверджує факт здійснення господарської операції. А вексель є універсальним фінансовим інструментом, який застосовується не лише у відносинах між контрагентами, але й як засіб розміщення тимчасово вільних коштів у цінний папір для отримання прибутку.

Відповідно до четвертого підходу (2 % дослідників) вексель трактується як документована інвестиція короткострокового характеру. На наш погляд, визначати вексель інвестицією не доречно, оскільки інвестиція засвідчує факт вкладення грошових, матеріальних і нематеріальних цінностей в підприємство з метою отримання прибутку.

²⁰⁹ Бухгалтерський словник / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 224 с. – С. 74

Тобто інвестиція засвідчує вкладення вільних грошових коштів та інших активів у статутний капітал суб'єкта господарювання, а вексель має подвійну природу, оскільки з одного боку є цінним папером, а з іншого – документом, що містить боргове зобов'язання векселедавця сплатити у певний термін зазначену суму грошей його власникові.

Мошенський С.З. виокремив три підходи (обліково-економічний, юридичний та фінансовий) до трактування сутності поняття вексель (рис. 1.18).

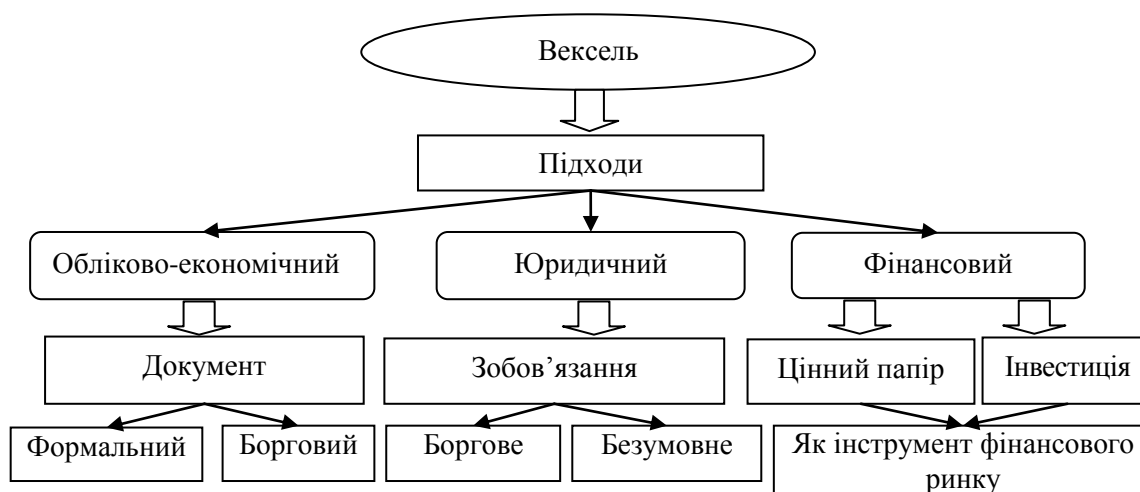

Рис. 1.18. Підходи до трактування поняття “вексель”²¹⁰

За обліково-економічним підходом вексель є документом, який містить боргове зобов'язання векселедавця погасити його у встановлений строк. З юридичної точки зору вексель слід розглядати як зобов'язання (боргове та безумовне). Вексель як фінансова категорія є цінним папером.

Мошенський С.З. тлумачить вексель як цінний папір, документ, що регулює договірно-угодові відносини векселездатних осіб, є безумовним, абстрактним та складеним за суворо встановленою формою одностороннім зобов'язанням векселедавця (простий вексель) або його пропозицією третій особі (переказний вексель) сплатити векселедержателю після настання строку визначену суму грошей в обумовлений термін²¹¹.

Галушка Н.Й. трактує вексель як унікальний фінансовий інструмент, який виконує роль боргового грошового документа, засобу розрахунку та цінного паперу, складеного у встановленій законодавством формі, що

²¹⁰ Мошенський С.З. Трактатування векселя в обліково-економічній літературі / С.З. Мошенський // Вісник ЖІТІ. – 2002. – № 21. – С. 147-153. – С. 153

²¹¹ Мошенський С.З. Трактатування векселя в обліково-економічній літературі / С.З. Мошенський // Вісник ЖІТІ. – 2002. – № 21. – С. 147-153, с. 153.

зобов'язує особу, котра його видала (векселедавця) сплатити у визначений термін суму грошей за векселем його власнику (векселедержателю) чи пред'явнику векселя²¹².

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення поняття вексель, вважаємо, що вексель є фінансовим інструментом, відповідно до якого векселедавець надає боргове зобов'язання векселедержателю або пред'явнику сплатити у визначений термін зазначену в векселі суму грошових коштів. На наш погляд, таке визначення є найбільш оптимальним для подальшої побудови методики бухгалтерського обліку операцій з векселями, оскільки найповніше враховані специфічні ознаки векселя як об'єкту бухгалтерського обліку.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин вексель є одним з інструментів ринкової економіки, оскільки виконує роль альтернативного джерела залучення інвестиційних ресурсів. Важливість використання векселя пов'язана з різноманітністю функцій, які він виконує, зокрема, може застосовуватися як платіжний документ, засіб вкладення тимчасово вільних грошей, засіб кредитування, а може бути й забезпеченням повернення кредитів банку. Широка сфера застосування обумовлюється вексельною силою, яка включає:

- формалізований характер – вексель має перелік обов'язкових реквізитів, а відсутність хоча б одного з них призводить до визнання цього документа недійсним, тобто в бухгалтерському обліку така операція відобразитися не буде;

- за вексельним зобов'язанням відповідають всі особи, що проставили індосаментні написи в рівній мірі;

- відповідальність усіх зобов'язаних за векселем осіб є солідарною, тобто в повній сумі векселя;

- власник векселя має можливість звертатися до будь-якої зобов'язаної за векселем особи з вимогою сплати вексельне зобов'язання²¹³.

Основні характеристики векселя як цінного паперу:

²¹² Галушка Н.Й. Облік і аудит вексельних операцій в Україні: автореферат дис.на здобуття наук ступеня канд. екон. наук : 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” / Н.Й. Галушка. – Київ, 2012. – 20 с., с. 5-6.

²¹³ Прокопенко Є.І. Вексель у господарському обороті / Є.І. Прокопенко // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції „Удосконалення обліку і аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні” (16-18 жовтня 2000 р.), КНЕУ, 2000. - С. 100-101. – С. 100

- за формою існування – документарний цінний папір, тобто паперовий бланк, який містить всі реквізити цінного паперу;
- за характером фіксованих відносин є борговим документом, в якому передбачається повернення боргу до певної дати;
- залежно від строку обігу – строковий цінний папір, строк дії якого передбачається умовами випуску;
- залежно від порядку розміщення є неемісійним цінним папером;
- за формою випуску – ордерний цінний папір, тобто вексель може передаватися векселедержателем іншій особі за індосаментом (запис на зворотньому боці векселя). Проте якщо на векселю є застереження, яке забороняє його передачу (наприклад, сплачує лише, платити підприємству без наступного індосаменту)²¹⁴.

Розглянемо класифікаційні ознаки, за якими виокремлюють векселі. На основі проведеного дослідження систематизовано існуючі види векселів (Додаток М). Проаналізувавши дані наведені в Додатку, виокремлено найбільш поширені класифікаційні ознаки векселів, зокрема, за змістом укладеної угоди, за порядком проведення розрахунків

За змістом укладеної угоди векселі поділяються на фінансові, товарні та казначейські. Фінансові векселі – це грошові зобов'язання, в основі розрахунків яких лежать фінансові операції, не пов'язані з купівлею-продажем (оформлення простроченої кредиторської заборгованості, надання позики іншому підприємству за рахунок вільних коштів). Тобто фінансові векселі є монетарною статтею, адже погашення векселя очікується в грошовій сумі. Товарні векселі розглядаються як зобов'язання боржника сплатити зазначену у векселі суму в обумовлений термін постачальникові за реалізовану ним у кредит продукцію, надані послуги чи виконані роботи, що гарантує забезпечення своєчасності та повноти погашення дебіторсько-кредиторської заборгованості. Казначейські векселі є короткостроковими кредитними зобов'язання держави, які випускаються в обіг з дисконтом та сплачуються за номінальною вартістю з настанням терміну платежу.

Проте велика кількість класифікаційних ознак векселів (Додаток М) не завжди знаходять своє відображення в бухгалтерському обліку, тому вони не мають особливого значення як для бухгалтерського обліку, так і для прийняття

²¹⁴ Радзівілов В. Вексельний обіг: правові нюанси / В. Радзівілом / Баланс. – 2012. - № 49 (1191). – С. 11-15. – С. 11

управлінських рішень в частині регулювання операцій з векселями. Для цілей бухгалтерського обліку розроблено класифікацію векселів, яка б задовольняла всі потреби та його завдання (рис. 1.19).

Рис. 1.19. Класифікація векселів для цілей бухгалтерського обліку

Запропонована класифікація векселів побудована з урахуванням особливостей відображення вексельних операцій на рахунках бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання.

Першочерговий вплив на організацію і методику бухгалтерського обліку векселів має класифікація за терміном погашення на довгострокові та поточні, адже в обліку такі векселі будуть відображатися на різних рахунках і оцінюватися за різними вартостями, що в результаті вплине на вартість підприємства.

Для цілей бухгалтерського обліку необхідно виокремлювати видані та отримані векселі. Виданими називаються векселі, у яких платником виступає позичальник. Такі векселі можуть виписуватися для здійснення розрахунку за отримані товари, зберігатися в комерційному банку в якості застави, використовуватись як додаткове забезпечення за простроченими і непогашеними заборгованостями.

Виокремлення векселів залежно від валюти, в якій виражене вексельне зобов'язання, є важливим, адже за векселями в іноземній валюті необхідно визначати курсові різниці на звітну дату та на дату погашення вексельного зобов'язання та відобразити її в бухгалтерському обліку.

Широко розповсюдженою є класифікація векселя на простий та переказний. Слід відмітити, що ці види виділено в законодавстві України, та чітко регламентовано перелік їх реквізитів, обігу, видачі, оформлення тощо. Простий (соло-вексель) виписується і підписується покупцем (векселедавцем) і є його борговим зобов'язанням оплатити кредиторі вказану суму у встановлений час. Оформляючи простий вексель, векселедавець є платником. Переказний вексель (тратта) – це документ, який регулює вексельні відносини трьох сторін: кредитора (трасанта), боржника (трасата) і отримувача платежу (ремітента). Такий вексель виписує та підписує кредитор (трасант).

За способом отримання доходу векселі доречно класифікувати на дисконтні, відсоткові та безвідсоткові. Відсотковим є вексель, в якому на вексельному бланку, де на номінальну вартість, яка підлягає оплаті, нараховуватимуться ще і проценти. Проте відповідно до ст. 77 Уніфікованого вексельного закону відсотки на вексель можна нараховувати тільки для векселів, що підлягають оплаті: або після пред'явлення, або у певний строк після пред'явлення²¹⁵. Дисконтним є вексель який придбаний за ціною нижчою від номінальної.

Відповідно до концепції управління, орієнтованої на вартість, запропоновано класифікувати активи за грошовою ознакою на монетарні та немонетарні. Встановлено, що вексель отриманий є змішаним активом. Розподіл векселів на монетарні та немонетарні є достатньо умовним, оскільки вексель в одній ситуації може бути розрахунковим засобом, тобто використовуватися при розрахунках, а в іншій ситуації – фінансовим

²¹⁵ Уніфікований Закон “Про переказні і прості векселі” [Електронний ресурс] / Юридичний журнал. – 2005. – № 1. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1538>.

інструментом. Монетарним є вексель, який використовується як розрахунковий інструмент, тобто у взаєминах покупця і продавця, при поставці продукції, виконанні робіт чи наданні послуг (рис. 1.20). Немонетарні векселі використовуються при так званих нетоварних операціях і, як правило, є об'єктом купівлі-продажу.

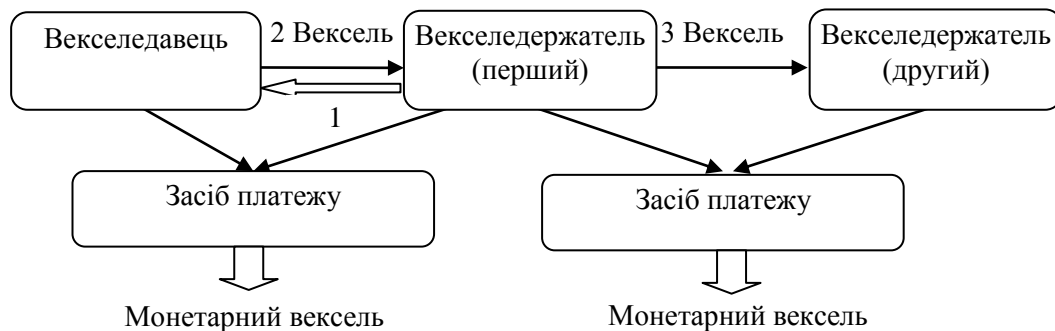

Рис. 1.20. Схема використання монетарного векселя

1 – відвантажені товари, надані послуги, виконані роботи постачальником (підрядником); 2 – виданий власний вексель покупця (замовника); 3 – перший векселедержатель передав вексель в погашення своєї кредиторської заборгованості

Отже, якщо вексель отриманий від покупця за відвантажені товари (надані послуги, виконані роботи), то вексель є монетарним, адже виконує роль засобу платежу. Переказний вексель, отриманий від іншого векселедержателя за індосаментом в погашення заборгованості за товари, роботи, послуги є також монетарним.

До немонетарних відносяться векселі, що придбані за грошові кошти, та ті що отримані в обмін на цінні папери, або за договором міни. Немонетарні векселі котируються на вторинному ринку цінних паперів, а отже, не виконують функцію засобу платежу, а є товаром. Таким чином, немонетарні векселі є фінансовими інвестиціями в цінні папери з метою отримання економічних вигід (прибутку, відсотків, дивідендів).

Векселі, що виставляються підприємствами на банк, носять комерційний характер, адже банк надає свій акцепт для загального або спеціального фінансування підприємства. Векселі, які виставлені банком на банк є фінансовими траттами, за допомогою яких один банк надає другому можливість скористатися кредитом шляхом продажу тратт на грошовому ринку²¹⁶.

²¹⁶ Гуткевич С.О., Корінько М.Д. Вексель у системі цінних паперів: проблеми становлення та розвитку: навч. Посібник. – К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2003. – 119 с., с. 51.

Передача векселя за індосаментом призводить до змішування понять монетарного і немонетарного векселя, оскільки вексель у цьому випадку є і розрахунковим засобом, і фінансовим інструментом, тобто з кожним наступним індосаментом категорія векселя може змінюватися²¹⁷. Наприклад, підприємство придбало немонетарний вексель у банку та вирішило передати його своєму постачальникові в оплату отриманих товарно-матеріальних цінностей, то вексель стає монетарним, оскільки є засобом проведення розрахунків між контрагентами. У випадку наступної передачі монетарного векселя, вексель стає фінансовим інструментом та немонетарним активом. Подібне чергування фінансової і комерційної спрямованості векселя може продовжуватися протягом всього терміну його дії. Трансформацію векселя за характером обслуговуваної операції наведено на рис. 1.21.

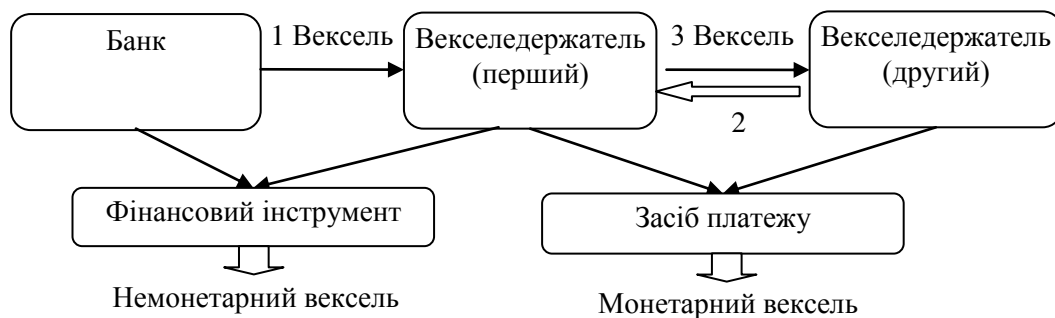

Рис. 1.21. Трансформація векселя залежно від характеру господарської операції

1 – підприємство придбає вексель у банківської установи з метою отримання економічних вигід; 2 – оприбутковано товари; 3 – перший векселедержатель передав вексель в погашення своєї кредиторської заборгованості

Таким чином, рис. 1.21 ілюструє зміну виду векселя, виходячи з операцій, в яких він бере участь. Відповідно, залежно від характеру операцій з векселем буде змінюватися бухгалтерський облік таких векселів. Віднесення векселів до монетарних чи немонетарних статей є важливим для здійснення державою регулювання економіки через застосування інструментів монетарної політики.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що визначення сутності поняття “вексель” є досить суперечливим питанням, оскільки існує

²¹⁷ Ивашевская Е.М. Учет товарных и финансовых операций с векселем: проблемы и пути решения / Е.М. Ивашевская // Технічний прогрес та ефективність виробництва: Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірка наукових праць. Випуск 24. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2001. — С. 185-187.

чотири різні підходи, що призводить до неоднозначності та суперечливості трактування такого поняття. Встановлено, що вексель має подвійну природу, оскільки з одного боку є борговим документом, а з іншого – цінним папером. Головною ознакою цінного паперу є те, що для реалізації вираженого в цьому документі майнового права обов'язковою умовою є пред'явлення законним власником самого цінного паперу. Проте визначення векселя лише як виду цінного паперу, не розкриває його правової природи. Основною сутністю векселя як документа є грошове зобов'язання, що дозволяє віднести його не тільки до цінних паперів, а і до боргових зобов'язань. При розгляді сутності векселя, важливим є те, в якій сфері він застосовується. Для цілей бухгалтерського обліку вексель слід розглядати як фінансовий інструмент, відповідно до якого векселедавець надає боргове зобов'язання векселедержателю або пред'явнику сплатити у визначений термін зазначену в векселі суму грошових коштів.

Виокремлення монетарних і немонетарних векселів залежить від функцій, які виконує цей фінансовий інструмент. Монетарний вексель опосередковує відносини між контрагентами та використовується як розрахунковий інструмент, у взаєминах покупця і продавця, при поставці продукції, виконанні робіт чи наданні послуг. Вексель стає немонетарним, тоді коли використовується як фінансовий інструмент. Немонетарний вексель застосовується при так званих нетоварних операціях і, як правило, є об'єктом купівлі-продажу. До немонетарних векселів відносяться векселі, які придбані в банківських і фінансових установах з метою отримання економічних вигід.

*Економічна сутність
фінансових інвестицій*

Однією із складових змішаних монетарних активів є фінансові інвестиції. Інвестиції є одним з найважливіших чинників, який сприяє впровадженню інноваційних технологій і загалом сприяє розвитку національної економіки.

У сучасних умовах господарювання інвестиції виступають важливою умовою здійснення структурної перебудови національної економіки, забезпечення технічного прогресу, підвищення показників господарської діяльності на макро- та мікрорівнях. Проте, здійснення інвестицій здійснює

позитивний вплив не лише на економіку країни в яку інвестуються кошти, але й для країни-інвестора (табл. 1.17).

Таблиця 1.17. Позитивні аспекти інвестування з економіки України*

<i>Характер впливу</i>	<i>Характеристика</i>
Політичний	Вирішення політичних питань шляхом інтенсифікації зв'язків
Економічний	Диверсифікація діяльності компанії, очікування прибутку, створення нових економічних умов, що просуватимуть взаємодію у інших сферах/галузях
Соціальний	Розширення зв'язків, поєднання культур
Правовий	Розширення можливостей взаємодії за рахунок універсифікації нормативно-правових систем
Культурний	Взаємне збагачення культур, можливість популяризації своїх традицій, звичаїв, релігії
Науковий	Обмін науковим досвідом, оскільки Україна володіє значним науковим потенціалом
Технічний	Розширення та збільшення торговельних зв'язків (продаж техніки, обладнання, механізмів)
Екологічний	Зменшення негативного екологічного впливу на спільне навколишнє середовище Землі
Загальний	Підвищення світової політичної, економічної, соціальної, екологічної і т.д. інтеграції, забезпечення взаєморозуміння та світового спокою

* систематизовано на основі досліджень І.І. Грецько²¹⁸

Отже, стимулювання інвестиційної діяльності є одним із основних пріоритетів сучасної економічної політики.

Дослідження теоретичних аспектів бухгалтерського обліку фінансових інвестицій важливо розпочати з дослідження сутності відповідного поняття.

Згідно з П(С)БО 2 “Баланс”²¹⁹ під фінансовими інвестиціями слід розуміти активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

Проте, Я.Д. Крупка зазначає, що визначення фінансових інвестицій надане в П(С)БО 2 “Баланс” є нечітким і недостатньо обґрунтованим, так як будь-які активи повинні приносити вигоду для власників, засновників, інвесторів у майбутньому. Вчений вважає більш логічним визначення

²¹⁸ Грецько І.І. Соціальний аспект іноземного інвестування приміської території м. Львова [Електронний ресурс] / І.І. Грецько. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vldfa/2010_18/Grecko.pdf

²¹⁹ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0396-99>

фінансових інвестицій як “вкладень, здійснених в інші (сторонні) суб’єкти господарювання з метою одержання прибутку чи інших вигод”²²⁰. Таке поняття уточнює місце здійснення інвестицій. Підходи до трактування поняття “фінансові інвестиції” наведено на рис. 1.22.

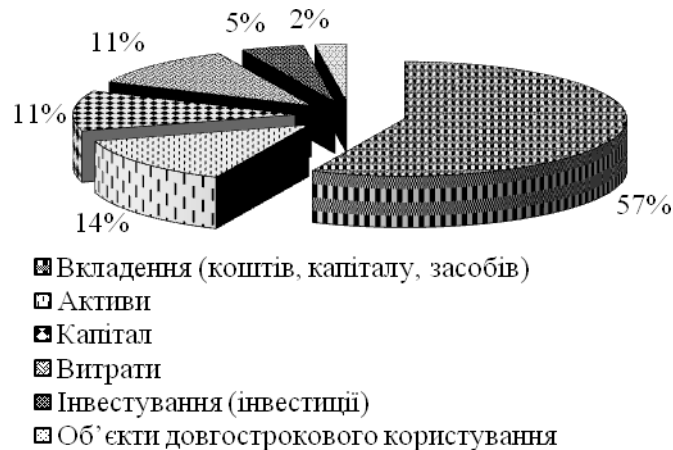

Рис. 1.22. Підходи до трактування поняття “фінансові інвестиції”

Слід відмітити, що більша частина дослідників (25 авторів або 57 %) підтримують думку, що під фінансовими інвестиціями слід розуміти вкладення (засобів, коштів, капіталу). Так, зокрема, В.Г. Андрійчук²²¹, О.Д. Данілов, І.М. Івашина, О.Г. Чумаченко²²², М.П. Денисенко²²³, Т.В. Майорова²²⁴, А.А. Пересада²²⁵, Ю.В. Петленко²²⁶ підтримують думку, що фінансові інвестиції – це вкладення лише грошових коштів. Вважаємо, такий підхід недоцільним, так слушною є думка В.В. Бабіча²²⁷, який вважає, що фінансові інвестиції – це вкладення коштів чи інших активів. Проте є й

²²⁰ Крупка Я.Д. Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємств: методологія та організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Я.Д. Крупка. – Тернопіль, 2002. – 29 с., с. 17.

²²¹ Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. — [2-ге вид., доп. і пер.]. - К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.

²²² Данілов О.Д. Інвестування: [навчальний посібник] / О.Д. Данілов, І.М. Івашина, О.Г. Чумаченко. – К.: Видавничий дім “Комп’ютерпрес”, 2001. –364 с.

²²³ Денисенко М. П. Основи інвестиційної діяльності: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / М.П. Денисенко. – К.: Алерта, 2003. – 338 с.

²²⁴ Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність / Т. В. Майорова. – К.: ЦУЛ, 2003. – 375 с.

²²⁵ Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні / А.А. Пересада. – К.: Видавництво “Лібра”, 2008. – 392 с.

²²⁶ Петленко Ю.В. Фінансовий менеджмент: [навч. посібник] / Ю.В. Петленко. – К.: Кондор, 2007. – 298 с.

²²⁷ Бабіч В.В. Фінансовий облік (облік активів): [навч. посіб.] / В.В. Бабіч, С.В. Сагова. – К.: КНЕУ, 2006. – 282 с.

інші думки, які теж слід віднести до цього підходу. Так, Н.Г. Богатко²²⁸ дотримується позиції, що це вкладення засобів; Н.И. Борисевський²²⁹, М.О. Данилюк, В.І. Савич²³⁰, А.П. Дука²³¹, Г.В. Козаченко, О.М. Антіпов, О.М. Ляшенко, Г.І. Дібніс²³², М.Я. Коробов²³³, У.Э. Микков²³⁴, С.М. Панчишин²³⁵ вважають, що це вкладення капіталу. На наш погляд, що такі підходи до розуміння сутності поняття фінансові інвестиції є дещо розмитими оскільки не відображають форму здійснення інвестицій.

Крім того, є досить схожим підхід дослідників, які під фінансовими інвестиціями розуміють капітал, що вкладається в певні фінансові інструменти. Такої думки дотримуються П.І. Вахрін²³⁶ та Ю.М. Коваленко²³⁷.

Наступний підхід – це розуміння під фінансовими інвестиціями активів. Так, Верига Ю.А.²³⁸ зазначає, що фінансові інвестиції – це активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора. Такої думки дотримуються також Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С.В. Шулепова²³⁹. Голубка Я.В.²⁴⁰ вважає, що фінансові інвестиції це активи, що вкладені у інші суб'єкти господарювання в обмін на

²²⁸ Богатко Н.Г. Облік та аналіз фінансових інвестицій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Н.Г. Богатко. — Х., 1999. — 17 с.

²²⁹ Бухгалтерский учет: учебное практическое пособие / [под ред. Борисевський Н.И, Дробішевський]. — м. Минск “ФУП Информ”, 175 с.

²³⁰ Данилюк М.О. Фінансовий менеджмент: [навчальний посібник] / М.О. Данилюк, В.І. Савич. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 204 с.

²³¹ Дука А.П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: [навч. посібник] / А.П. Дука. — [2-е вид.]. — К.: Каравела, 2008. — 432 с.

²³² Управління інвестиціями на підприємстві / [Козаченко Г.В., Антіпов О.М., Ляшенко О.М., Дібніс Г.І.]. — К.: Лібра, 2004. — 368 с.

²³³ Коробов М.Я. Фінанси промислового підприємства: підручник / М.Я. Коробов. — К.: Либідь, 2005. — 160 с.

²³⁴ Микков У.Э. Оценка эффективности капиталовложений / У.Э. Микков. — М.: Наука, 2001. — 208 с.

²³⁵ Панчишин С. Макроекономіка: [навч. посібник] / С. Панчишин. — К.: Либідь, 2007. — 616 с.

²³⁶ Вахрин П.И. Инвестиции: [учебник] / П.И. Вахрин. — М.: Издательство-торговая корпорация “Дашков и Ко”, 2002. — 384 с.

²³⁷ Коваленко Ю.М. Управління фінансовими інвестиціями: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / Ю.М. Коваленко. — Ірпінь, 2004. — 19 с.

²³⁸ Верига Ю.А. Фінансові інвестиції: оцінка і подання інформації у звітності / Ю.А. Верига // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. — 2007. — №577. — С.54-57.

²³⁹ Організація бухгалтерського обліку: навчальний посібник / [Бутинець Ф.Ф., Олійник О.В., Шигун М.М., Шулепова С.В. — [2-е вид., доп. і переоб.]. — Житомир: ЖДТУ, 2001. — 576 с.

²⁴⁰ Голубка Я.В. Облік та аудит фінансових інвестицій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Я.В. Голубка. — Тернопіль, 2006. — 20 с.

корпоративні права чи набуття боргових зобов'язань з метою отримання прибутку або інших вигод.

Козлова О.П., Т.Н. Бабченко, О.М. Галанина²⁴¹ П.Т. Саблук, М.Я. Дем'яненко²⁴² трактують фінансові інвестиції як витрати підприємства. Вважаємо, що така думка є неправильною, оскільки інвестиції не відвідають умовам визнання витрат, зокрема, не призводять до зменшення економічних вигід.

Наступний підхід – думка дослідників, що під фінансовими інвестиціями слід розуміти інвестиції або інвестування. Так, А.В. Воронцовський²⁴³ зазначає: “Фінансові інвестиції – інвестування в цінні папери”, а Я.Д. Крупка²⁴⁴ – “Фінансовими інвестиціями можуть вважатися інвестиції, здійснені в інші (сторонні) підприємства, суб'єкти з метою одержання прибутку, зростання вартості капіталу тощо”. Вважаємо, що такий підхід до розуміння досліджуваного поняття не розкриває його сутності, оскільки не зрозуміло в якій формі здійснюються інвестиції та чим фінансові інвестиції відрізняються від поняття “інвестиції”. Крім того, вважаємо, досить недоцільним обмежувати форму фінансових інвестицій лише цінними паперами, як зазначає А.В. Воронцовський²⁴⁵.

Крім того, слід відмітити думку Н.П. Кондракова²⁴⁶. Дослідник вважає, що під фінансовими інвестиціями слід розуміти об'єкти довгострокового користування (понад 1 рік), які не мають матеріально-речового змісту, але мають вартісну оцінку і приносять дохід. Такий підхід також є обмеженим, оскільки не розкриває форми здійснення інвестицій, а також передбачає, що інвестиції є лише довгостроковими. Таке визначення є розмитим та не відповідає в повній мірі сутності досліджуваного поняття.

²⁴¹ Козлова Е.П. Бухгалтерский учет в организациях / Е.П. Козлова, Т.Н. Бабченко, Е.Н. Галанина. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 720 с.

²⁴² Словник – довідник фінансиста АПК/ [за ред. П.Т. Саблука, М.Я. Дем'яненка]. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2007. – 234 с.

²⁴³ Воронцовский А.В. Инвестиции и финансирование: методы оценки и обоснования / А.В. Воронцовский. – С.Пб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1998. – 528 с.

²⁴⁴ Крупка Я.Д. Суть та оцінка фінансових інвестицій за стандартами обліку / Я.Д. Крупка // Вісник ЖІТІ. – 2001. – №14. – С.137-141.

²⁴⁵ Воронцовский А.В. Инвестиции и финансирование: методы оценки и обоснования / А.В. Воронцовский. – С.Пб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1998. – 528 с.

²⁴⁶ Кондраков Н.П. Бухгалтерский учет: учебное пособие / Н.П. Кондраков. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 560 с.

Отже, слід відмітити, що існуючі підходи до розуміння сутності поняття “фінансові інвестиції” недостатньо однозначно трактують цей об’єкт. Зокрема, трактування фінансових інвестицій як активів, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора не має чіткості: не відомо, які саме активи можна вважати фінансовими інвестиціями. Тобто, будь-які активи можна прирівняти до інвестицій, а це суперечить самій сутності інвестування.

З метою достовірного визначення сутності досліджуваного поняття необхідно визначити форми їх здійснення. Так, згідно з П(С)БО 2 “Баланс”²⁴⁷, до фінансових інвестицій зазвичай відносяться акції, облігації, інші цінні папери (наприклад, депозитні сертифікати, казначейські зобов’язання, тощо), корпоративні права.

Проте серед науковців відсутній єдиний підхід до форм фінансових інвестицій (Додаток Н, рис. 1.23).

Дослідники визначають велику кількість форм здійснення фінансового інвестування, але, значна частина їх повторюється. Так, наприклад, цінні папери та похідні від них; придбання облігацій. Зокрема, облігації є одним із видів цінних паперів; спеціальні та цільові банківські вклади тощо.

Інвестиції у об’єкти тезаризації, тобто предмети колекціонування, антикваріату, художні твори та інші цінності не слід відносити до форм фінансового інвестування, оскільки вважаємо, що це є одна з форм реального інвестування.

²⁴⁷ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO2.aspx>

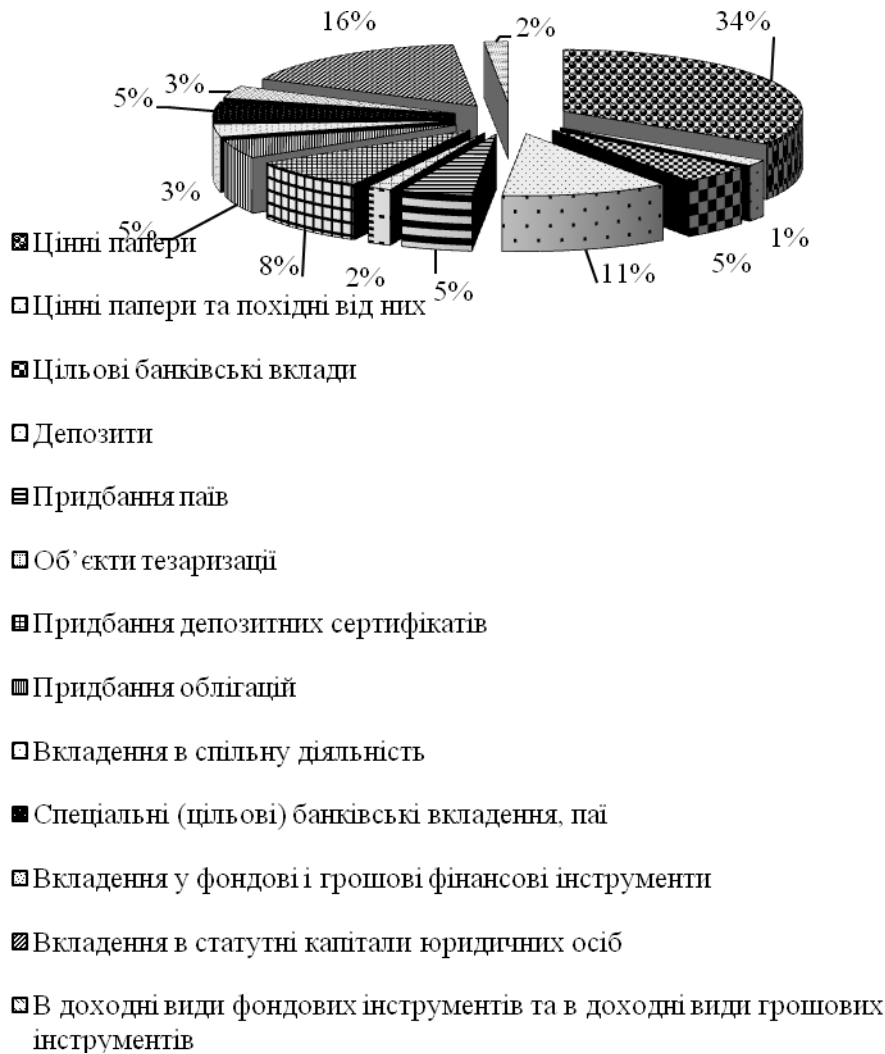

Рис. 1.23. *Форми фінансових інвестицій*

У зв'язку з цим, на нашу думку, доцільно узагальнити ці всі форми фінансових інвестицій в 3 основні (рис. 1.24).

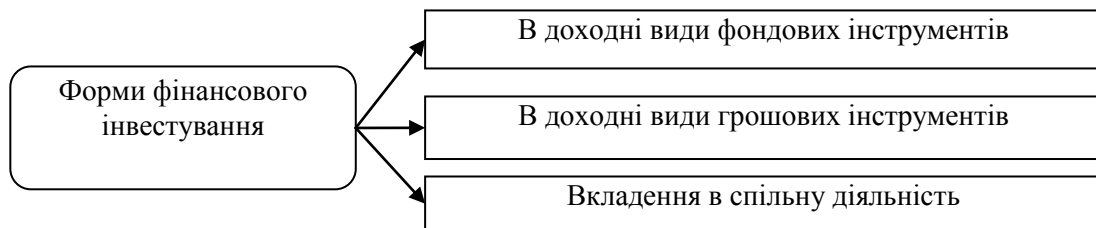

Рис. 1.24. *Форми фінансового інвестування*

Внесення коштів до статутних капіталів спільних підприємств має найбільш тісний зв'язок з операційною діяльністю підприємства. Ця форма забезпечує зміцнення стратегічних господарських зв'язків з постачальниками сировини і матеріалів (при участі в їх статутному капіталі); розвиток своєї виробничої інфраструктури; розширення можливостей збуту продукції або проникнення на інші регіональні ринки;

різноманітні форми галузевої і товарної диверсифікації операційної діяльності та інші стратегічні напрями розвитку підприємства.

Внесення капіталу в доходні види грошових інструментів. Ця форма фінансового інвестування спрямована, перш за все, на ефективне використання тимчасово вільних грошових активів підприємства. Основним видом інвестування грошових інструментів є депозитний внесок в комерційних банках. Як правило, ця форма використовується для короткострокового інвестування капіталу та її головною метою є генерування інвестиційного прибутку.

Внесення капіталу в доходні види фондових інструментів нині є найбільш масовою і перспективною формою фінансового інвестування. Вона характеризується внесенням капіталу в різноманітні види цінних паперів, що вільно обертаються на фондовому ринку²⁴⁸. Спеціально підібрана, відповідно до обраної інвестиційної стратегії сукупність об'єктів фінансового інвестування характеризується поняттям портфеля фінансових інвестицій. Портфель може бути сформований із цінних паперів одного типу (наприклад, акції) або різних фінансових інвестицій (акції, облігації тощо)²⁴⁹.

Згідно із Податковим Кодексом²⁵⁰, фінансові інвестиції – господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів. Таким чином, виходячи із визначення, яке надане Податковим Кодексом можна визначити форми здійснення фінансових інвестицій (рис. 1.25).

Корпоративні права – права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами²⁵¹.

Таким чином, придбання корпоративних прав, за вищенаведеними формами фінансового інвестування, можна віднести до внесення коштів до статутних капіталів спільних підприємств.

²⁴⁸ Ворсовський О.Л. Формування ринкових відносин в Україні / О.Л. Ворсовський. – 2008. – №3(82). – с. 87, с. 58-75.

²⁴⁹ Полозова В.М. Особливості управління портфелем фінансових інвестицій підприємства [Електронний ресурс] / В.М. Полозова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vchnu/Ekon/2009_4_2/pdf/114-117.pdf&sa=U&ei=wJfNT5izI-nd4QT7jCW_Ag&ved=0CBgQFjAB&usg=AFQjCNFyWkw0tse2keivm4W-QeFovdHxLg

²⁵⁰ Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

²⁵¹ Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

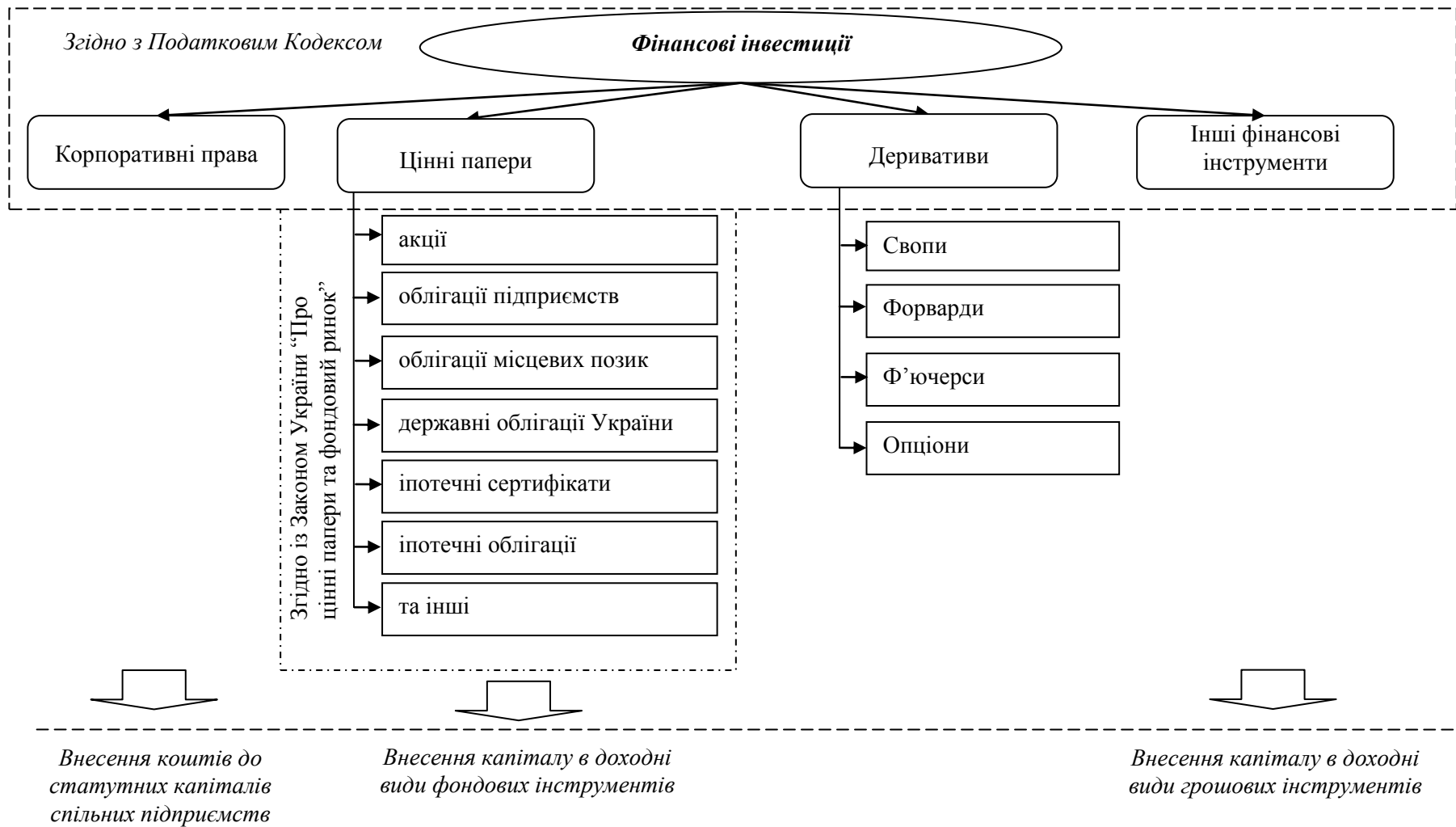

Рис. 1.25. *Форми здійснення фінансових інвестицій*

Наступною формою здійснення фінансових інвестицій є придбання цінних паперів. Згідно із Господарським кодексом²⁵², цінним папером є документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає відносини між суб'єктом господарювання, який його випустив (видав), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що впливають з цього документа, іншим особам.

Відповідно до Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” суб'єкти господарювання та державні органи можуть випускатися такі види цінних паперів: акції; облігації підприємств; облігації місцевих позик; державні облігації України; іпотечні сертифікати; іпотечні облігації; сертифікати фондів операцій з нерухомістю; інвестиційні сертифікати; казначейські зобов'язання України²⁵³.

Придбання цінних паперів умовно можна віднести до внесення капіталу в доходні види фондових інструментів.

Згідно з Податковим Кодексом, наступною формою фінансових інвестицій є придбання деривативів. Похідні інструменти (деривативи) – фінансові інструменти, які походять із (базуються на) інших фінансових інструментів, відомих як базові інструменти. До похідних інструментів належать свопи, форварди, ф'ючерси та опціони²⁵⁴. Слід відмітити, що ця форма фінансових інвестицій не розглядалася більшістю дослідниками в процесі дослідження форм фінансового інвестування.

Крім того, фінансові інвестиції можуть здійснюватися у формі інших фінансових інструментів. Згідно із Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства про цінні папери”²⁵⁵, фінансові інструменти – цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) у разі залежності ціни

²⁵² Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>

²⁵³ Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.2006 р. № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>

²⁵⁴ Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків” затверджене постановою Правління Національного банку України 15.03.2004 N 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>

²⁵⁵ Закон України “ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства про цінні папери” від 04.07.2012 № 5042-VI <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5042-17>

від відсоткової ставки, валютного курсу або фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсів та відсоткові опціони). Таким чином, не можна однозначно визначити, що ж саме відноситься до складу саме інших фінансових інструментів.

Отже, слід відмітити, що основними формами фінансових інвестицій є придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів. Проте, більшість дослідників не відносять деривативи до фінансових інвестицій.

З метою визначення, які саме із форм фінансових інвестицій є монетарними розглянемо їх більш детально.

Відповідно до змісту ст. 167 ГКУ можна виділити такі ознаки корпоративних прав:

1) суб'єктом цих прав є особа, яка має частку в статутному капіталі (майні) господарської організації. Частка в капіталі та корпоративні права співвідносяться між собою. Первинною є частка в статутному капіталі юридичної особи, її розмір визначає обсяг належних особі корпоративних прав;

2) складний зміст корпоративних прав, який визначає можливості особи, передбачені законом та установчими документами²⁵⁶.

Корпоративні права виникають у власника корпоративних прав щодо будь-яких юридичних осіб незалежно від того, чи формується статутний капітал, і мають відносний характер, тобто виникають лише щодо конкретної юридичної особи. Вони є комплексними за змістом і включають такі групи прав²⁵⁷.

1) управлінські – право брати участь в управлінні, право голосу, право на отримання інформації про діяльність юридичної особи (ці права походять від права участі);

2) майнові – право на отримання частки прибутку від діяльності юридичної особи, право на отримання частини активів у випадку її ліквідації (ці права походять від права на частку в статутному капіталі).

²⁵⁶ Пилипенко О.І. Корпоративні права в системі бухгалтерського обліку: монографія / О.І. Пилипенко. – Житомир, 2010. – 612 с., с. 193.

²⁵⁷ Нижний С.В. Правове регулювання застави корпоративних прав / С.В. Нижний // Університетські наукові записки. – 2006. – №3-4 (19-20). – С. 187-192.

Для акціонера обидва елементи є важливими, тому що він має намір одержати від своїх прав не лише прибуток, а й інтерес більшою мірою становить використання корпоративних прав для участі в управлінні товариством²⁵⁸.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що операції пов'язані з корпоративними правами, не слід відносити до монетарних у зв'язку з тим, що вони передбачають в більшій мірі участь в управлінні підприємством. А прибуток, який отримується у разі ефективної діяльності підприємства, не завжди направляється на виплату дивідендів, а може бути використаний на поповнення статутного, резервного капіталів, реінвестиції в діяльність підприємства. Але навіть у випадку виплати дивідендів, слід відмітити, що монетарною буде не стаття інвестицій, а стаття розрахунків з учасниками.

Наступний елемент фінансових інвестицій – цінні папери. До цінних паперів, в першу чергу, належать акції. Акція – це емісійний цінний папір, який закріплює право її власника на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів, на участь в управлінні акціонерним товариством і на частину майна, яке залишається після його ліквідації²⁵⁹. Виходячи з вищенаведеного, акції, як і корпоративні права, передбачають участь в управлінні підприємством та отримання дивідендів. Таким чином, акції не є монетарною статтею, а тому і не є об'єктом нашого дослідження.

Наступним елементом фінансових інвестицій є облігації. Облігація – цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений умовами розміщення облігацій строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення²⁶⁰.

Облігації можуть випускати: держава в особі державних органів влади, місцеві органи влади, акціонерні товариства, приватні підприємства.

²⁵⁸ Пилипенко О.І. Корпоративні права в системі бухгалтерського обліку: монографія / О.І. Пилипенко. – Житомир, 2010. – 612 с., с. 193.

²⁵⁹ Буренин А.Н. Рынок ценных бумаг и производственных финансовых инструментов: [учебное пособие] / А.Н. Буренин. – М., 1 Федеративная Книготорговая Компания, 1998. – 352 с., с. 66.

²⁶⁰ Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.2006 р. № 3480-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>

Найбільш важлива відмінність облігації від акції полягає в тому, що облігація представляє собою боргове зобов'язання емітента, тобто наданий йому кредит, оформлений у вигляді цінного паперу. Всі платежі за облігацією емітент повинен здійснювати в першу чергу порівняно з акціями і в обов'язковому порядку²⁶¹.

Таким чином, у випадку випуску підприємством власних облігацій, виникає кредиторська заборгованість цього підприємства перед його кредиторами, яка є пасивною статтею балансу. У зв'язку з цим об'єктом дослідження виступає лише облігації державних, місцевих позик та облігації, випущені іншими підприємствами.

Таким чином, якщо заборгованість за облігаціями буде погашатися грошовими коштами, то її можна вважати монетарною статтею.

Згідно із Законом України “Про цінні папери та фондовий ринок”, однією із складових цінних паперів є іпотечні сертифікати. Іпотечний сертифікат – особливий вид цінного паперу, забезпечений іпотечними активами або іпотеками²⁶². Основною метою створення національної системи іпотечного кредитування є формування ефективних ринкових механізмів залучення довгострокових фінансових ресурсів у фінансово-кредитну сферу та забезпечення функціонування на цій основі ринку довгострокового іпотечного кредитування із застосуванням сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів, які дають змогу поступово знизити вартість іпотечних кредитів для населення та суб'єктів господарювання і збільшити строки кредитування²⁶³.

Тобто іпотечне кредитування є, в принципі, звичайною кредитною операцією банку, але іпотечне кредитування, в ході якого банк отримує заставну, має суттєві відмінності для організації банком самого процесу отримання кредиту, тоді як сутність процесу суттєво не змінюється, оскільки

²⁶¹ Буренин А.Н. Рынок ценных бумаг и производственных финансовых инструментов: [учебное пособие] / А.Н. Буренин. – М., 1 Федеративная Книготорговая Компания, 1998. – 352 с., с. 79.

²⁶² Закон України “Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати” від 19.06.2003 р. № 979-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/979-15>

²⁶³ Коренева О.Г. Облік операцій з іпотечного кредитування: стан і перспективи / О.Г. Коренева, О.В. Карпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/5072/1/ipoteka.pdf>

передбачається надання коштів клієнту та їх повернення в грошовій формі (із наданням майна в заставу або ні).

Наступною складовою є іпотечні облигації, тобто облигації, виконання зобов'язань емітента за якими забезпечене іпотечним покриттям у порядку, встановленому Законом “Про іпотечні облигації”. Іпотечні облигації є іменними цінними паперами. Іпотечна облигація засвідчує внесення грошових коштів її власником і підтверджує зобов'язання емітента відшкодувати йому номінальну вартість цієї облигації та грошового доходу в порядку, встановленому цим Законом та проспектом емісії, а в разі невиконання емітентом зобов'язань за іпотечною облигацією надає її власнику право задовольнити свою вимогу за рахунок іпотечного покриття²⁶⁴.

Таким чином, слід відмітити, що іпотечні облигації, як і іпотечні сертифікати є монетарними статтями балансу.

Наступним елементом фінансових інвестицій є деривативи. Проте, фактично визначити монетарність фінансових інструментів, зокрема свопів, форвардів, ф'ючерсів та опціонів, не можливо, оскільки вони є лише угодами, які, згідно з принципом бухгалтерського обліку превалювання сутності над формою, не відображаються на рахунках бухгалтерського обліку та фінансовій звітності, що відповідно унеможлиблює віднесення їх до складу монетарних чи немонетарних статей.

Таким чином, під фінансовими інвестиціями слід розуміти вкладення грошових коштів або інших активів (у матеріальній та нематеріальній формах) в придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Для організації ведення бухгалтерського обліку фінансових інвестицій, здійснення контролю за ними, а також проведення економічного аналізу необхідною є їх обґрунтована класифікація. Адже метод оцінки фінансових інвестицій на дату балансу, рахунки бухгалтерського обліку, на яких будуть відображатися операції з фінансовими інвестиціями, методичні прийоми контролю за операціями з фінансовими інвестиціями – все це буде обиратися залежно від тієї чи

²⁶⁴ Закон України “Про іпотечні облигації” від 22.12.2005 № 3273-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3273-15>

іншої їх класифікаційної групи. Дослідження показало, що в економічній літературі, законодавстві і на практиці немає однозначності у визначенні інвестицій взагалі і фінансових інвестицій зокрема. Наслідком цього є не лише велика кількість тлумачень означених понять, а й наявність різних класифікацій. Це свідчить про те, що до цього часу відсутня єдина класифікація фінансових інвестицій, яка б забезпечила ефективну організацію та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві. Тому дане питання є актуальним і потребує подальшого вивчення.

Дослідженню питання класифікації фінансових інвестицій присвятили свої роботи такі вчені, як Ю.М. Акименко, Ю.А. Верига, Я.В. Голубка, О.О. Гончаренко, А.Г. Коваленко, Я.Д. Крупка, Т.П. Остапчук, О.В. Сагова (Додаток П).

Здійснивши дослідження, можна побачити, що класифікаційних ознак для поділу фінансових інвестицій є чимало, а одні й ті самі фінансові інвестиції за формальними ознаками можна класифікувати по-різному залежно від мети та умов їх придбання. Надзвичайно важливо серед всього різноманіття ознак, які існують виокремити ті, які є найбільш важливими для потреб бухгалтерського обліку фінансових інвестицій.

Нормативна та законодавча база, яка регулює питання бухгалтерського обліку фінансових інвестицій, не надає розгорнутої класифікації фінансових інвестицій. Так, у П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції” пункту, який би визначав класифікаційні групи фінансових інвестицій відсутній. Лише П(С)БО 2 “Баланс” містить поділ фінансових інвестицій на поточні та довгострокові, який ґрунтується на принципах відображення активів і зобов’язань згідно національних стандартів, відповідно до яких у фінансовій звітності оборотні та необоротні активи відображаються окремо. А такий поділ інвестицій на сьогодні є дуже суттєвим, тому що залежно від нього інвестиції по-різному відображаються в обліку й звітності.

Проаналізувавши підходи дослідників до класифікації фінансових інвестицій та в результаті проведених досліджень, пропонуємо узагальнену класифікацію, яка наведена на рис. 1.26.

Рис. 1.26. Класифікація фінансових інвестицій

Виділення класифікаційних ознак є свого роду підґрунтям для подальшого відображення операцій з фінансовими інвестиціями на рахунках бухгалтерського обліку, а також у фінансовій звітності. Адже від того, з яких сторін розкривається поняття фінансових інвестицій у їх класифікації, залежить те, на скільки будуть задоволені потреби користувачів у тій інформації, яка їх цікавить. Тому можна виділити види фінансових інвестицій, які безпосередньо впливають на відображення операцій в системі бухгалтерського обліку (табл. 1.18).

Таблиця 1.18. Види фінансових інвестицій для цілей бухгалтерського обліку

№ з/п	Характер впливу на бухгалтерський облік	Класифікаційна ознака	Вид фінансових інвестицій	Характеристика
1	Безпосередньо впливають на бухгалтерський облік	Залежно від терміну протягом якого керівництво планує утримувати фінансові інвестиції	Строком більше 1 року (довгострокові)	Для визначення рахунків, на яких потрібно відобразити фінансові інвестиції
			Строком менше 1 року (поточні)	
		За об'єктами	Корпоративні права	Для визначення рахунків, на яких потрібно відобразити фінансові інвестиції, склад первинних документів
			Цінні папери	
			Деривативи	
		За інвесторами	Іноземні	Впливає на вибір рахунків на рівні аналітики та наявність курсових різниць
			Вітчизняні	
			Спільні	
За формою погашення	Монетарні	Вплив на вибір рахунків та методів оцінки		
	Немонетарні			
2	Опосередковано впливають на бухгалтерський облік	За напрямками використання	Для перепродажу	Здійснює вплив на вибір методу оцінки фінансових інвестицій
			Для утримання до погашення	

Згідно із запропонованою класифікацією, вид фінансових інвестицій може здійснювати як прямий (безпосередній), так і опосередкований вплив на облікове відображення їх в системі бухгалтерського обліку. Так, безпосередній вплив на бухгалтерський облік можуть здійснювати види фінансових інвестицій, які можна класифікувати за такими ознаками: залежно від терміну протягом якого керівництво планує утримувати фінансові інвестиції, за об'єктами, за інвесторами. При чому, вплив поширюється як на кореспонденцію рахунків, так і на склад первинних документів. Види фінансових інвестицій за метою здійснення впливають опосередковано. Цей вплив проявляється через особливості методики оцінки фінансових інвестицій.

Саме економічно обґрунтована класифікація, яка здійснюється для досягнення певних цілей і полягає у спроможності інвестора реалізувати свою стратегію на фінансовому ринку, є основою організації обліку фінансових інвестицій.

Отже, в економічній літературі, законодавстві і на практиці немає однозначності у визначенні терміну “інвестиції” взагалі і поняття “фінансових інвестицій”, зокрема. Це призводить до різноманітних тлумачень означених категорій. А віднесення операцій з різними видами цінних паперів та деяких інших операцій до складу операцій з фінансового інвестування не дозволяє створити єдиний підхід до тлумачення фінансових інвестицій, який би був економічно обґрунтованим і відповідав вимогам бухгалтерського обліку.

Різні вчені наділяють фінансові інвестиції різним змістом і ця неузгодженість є проблемою у бухгалтерському обліку фінансових інвестицій, так як вона вносить певні суперечності в нього і ускладнює методику оцінки фінансових інвестицій на практиці. Тому важливим є узгодження поняття “фінансові інвестиції” та деяких інших понять, пов’язаних з ними. Саме це дозволить сформувати єдину науково обґрунтовану методику обліку фінансових інвестицій, опираючись на їх економічний зміст. А також, звичайно, ще одним кроком на шляху досягнення цієї мети має бути удосконалення національних стандартів бухгалтерського обліку, у частині питань, що стосуються обліку фінансових інвестицій, так як існує низка проблем, що пов’язані з ними.

Висновки до 1-го розділу

Вивчення питань виникнення, розвитку і формування облікової категорії “активи”, їх класифікації дає підстави зробити ряд висновків, що мають значення для подальшого її розвитку і удосконалення:

1. Дослідження історичних аспектів розвитку категорії “активи” показало, що формування цієї категорії пройшло довгий шлях еволюції разом з розвитком економічної науки. Сучасній категорії “актив” на території України, як і у Західній Європі, відповідали такі терміни як “майно”, “матеріальні цінності”, “інвентар”, “власність”. Вчені та науковці в різні періоди трактували категорію “актив” по-різному. Причиною цього було відсутність єдиного підходу до складових лівої частини балансу. Крім того, нерозуміння сутності економічної, юридичної та іншої термінології сприяло формуванню таких визначень, які не відображають сутність категорії “активи”, або ж розкривають його частково. Це зумовлює необхідність виявлення підходів до трактування поняття “актив”, що дозволить розробити напрями узгодження термінологічного апарату щодо зазначеного поняття.

2. Аналіз теоретичних досліджень показав, що досі не сформовано єдиного підходу до трактування поняття “актив”. Більшість авторів не повністю розкривають економічну сутність і природу даного поняття, а лише визначають їх призначення, не надаючи чіткого тлумачення. Інші автори трактують його занадто широко. Дана проблема призводить до неоднозначності та суперечливості трактувань понять та спричиняє проблемні питання в процесі правового регулювання діяльності підприємств.

Встановлено, що характерними ознаками активів є: по-перше, об'єктами як матеріальними, так і нематеріальними, над якими встановлений контроль власників (учасників) підприємства та здійснюється управління ними; по-друге, вони виникли в результаті минулих подій; по-третє, власники підприємства очікують отримання економічних вигід від їх використання.

З огляду на зазначене, вважаємо, що під активами підприємства слід розуміти сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей підприємства, які мають грошову оцінку, а також сукупність вартостей у

вигляді зносу, резерву, гудвілу тощо, формування та використання яких призведе до отримання економічних вигід у майбутньому.

3. Враховуючи інформаційні потреби власників підприємства, запропоновано класифікацію активів за грошовою ознакою, що дозволить достовірно та точно визначити вартість монетарних та немонетарних активів суб'єктів господарювання. Важливість вище наведеного поділу полягає, насамперед, у ефективному управлінні вартістю підприємства, шляхом достовірної та максимально вигідної оцінки активів підприємства.

Згідно з запропонованою класифікацією до монетарних активів віднесено всі активи, які відповідають критерію монетарності, а також в основі господарських операцій з якими покладено функцію грошей як “засобу платежу”. В основі віднесення об'єктів до немонетарних лежить критерій об'єктність, а також функція міри вартості, яка передбачає можливість надати грошового вираження об'єктам.

Крім того, можна виділити окрему групу активів, які не можна однозначно віднести до монетарних або немонетарних. До таких об'єктів слід віднести дебіторську заборгованість, векселі одержані, фінансові інвестиції. Крім того, визначено додаткові умови віднесення змішаних активів до складу монетарних та немонетарних. Змішані активи можна віднести до складу монетарних або ж немонетарних залежно від мети їх утримання. Так, якщо активи утримуються до погашення, тобто виступають у ролі розрахункового засобу, засобу капіталізації, то їх можна вважати монетарними. У випадку придбання активів та їх утримання з метою перепродажу, отримання економічних вигід, якщо такі активи виступають в ролі фінансового інструменту, то їх слід вважати немонетарними.

4. На основі аналізу економічної літератури встановлено, що для відображення сутності поняття “грошові кошти” в науковому обороті використовується широкий спектр термінів: “гроші”, “грошові активи”, “готівка”, “фінансові ресурси”, що призводить до неоднозначного розуміння сутності цих понять. На основі проведено дослідження встановлено сутність цих понять та взаємозв'язок між ними. Таким чином, вважаємо, що під поняттям “гроші” слід розуміти особливий вид

універсального товару, що використовується як загальний еквівалент, за допомогою якого виражається вартість усіх інших товарів і встановлюються економічні відносини між суб'єктами господарювання. Гроші існують у двох формах: 1) у вигляді грошових знаків – банкнот, монет (готівка); 2) у вигляді коштів на банківських рахунках. Якщо ж до готівки в касі підприємства та коштів на банківських рахунках додати депозити до запитання, кошти в дорозі та електронні гроші у відкрито циркулюючій системі, то утвориться поняття “грошові кошти”. В свою чергу, грошові кошти, еквіваленти грошових коштів та інші короткострокові фінансові інвестиції формують грошові активи. Поняття “фінансові ресурси”, яке застосовується в сфері економіки, є аналогом поняття “грошові активи”, яке застосовується в бухгалтерському обліку.

5. За результатами проведеного аналізу економічної літератури виявлено відсутність єдиного підходу до трактування сутності основних складових змішаних активів, зокрема таких понять, як “дебіторська заборгованість”, “вексель” та “фінансові інвестиції”.

На наш погляд, дебіторську заборгованість необхідно розглядати як суму грошової чи майнової заборгованості дебіторів підприємства на певну дату, яка виникає в процесі здійснення фінансово-господарської діяльності та передбачає отримання грошових коштів або інших активів у визначений строк. Такий підхід покладено в основу удосконалення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості. Вважаємо, що більш доцільно виділяти такі ознаки та відповідно види дебіторської заборгованості, які впливають на бухгалтерське відображення

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення поняття вексель, вважаємо, що вексель є фінансовим інструментом, відповідно до якого векселедавець надає боргове зобов'язання векселедержателю або пред'явнику сплатити у визначений термін зазначену в векселі суму грошових коштів. На наш погляд, таке визначення є найбільш оптимальним для подальшої побудови методики бухгалтерського обліку операцій з векселями, оскільки найповніше враховані специфічні ознаки векселя як об'єкту бухгалтерського обліку.

Під фінансовими інвестиціями слід розуміти вкладення грошових коштів або інших активів (у матеріальній та нематеріальній формах) в придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Основними формами фінансових інвестицій є придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів. Відповідно до сформованих критеріїв визнання активів монетарними, лише облігації можна вважати монетарною статтею.

РОЗДІЛ 2

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ МОНЕТАРНИХ АКТИВІВ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку монетарних активів

2.2. Концептуальні підходи до оцінки монетарних активів підприємства та напрями їх удосконалення

2.3. Стан вітчизняної системи бухгалтерського обліку монетарних активів підприємства

2.4. Відображення монетарних активів у фінансовій звітності: проблеми та шляхи їх вирішення

2.1. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку монетарних активів

Монетарні активи відносяться до недостатньо досліджених категорій бухгалтерського обліку, поява якої викликана впровадженням П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів”²⁶⁵. Нормативне регулювання бухгалтерського обліку монетарних активів має важливе значення для забезпечення повного та достовірного облікового відображення інформації про грошові активи суб’єктів господарювання. Виявлено, що основними проблемами бухгалтерського обліку монетарних активів є: по-перше, відсутність нормативних документів, що регулюють облікове відображення монетарних активів; по-друге, недосконалість нормативного регулювання бухгалтерського обліку складових монетарних активів. У зв’язку з цим, завданням дослідження є проведення систематизації та аналізу нормативно-правових документів, що регулюють бухгалтерський облік складових монетарних активів.

Законність здійснення операцій з об’єктами бухгалтерського обліку регламентується чинним законодавством України і визначається на основі нормативно-правових документів (Додаток Р). Рівні нормативного регулювання бухгалтерського обліку складових монетарних активів наведено на рис. 2.1.

²⁶⁵ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 “Вплив змін валютних курсів” затверджене наказом Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>

Рис. 2.1. Рівні нормативно-правового регулювання обліку монетарних активів

Проаналізуємо кожен із п'яти рівнів детально та спробуємо визначити проблемні питання у нормативному регулюванні бухгалтерського обліку операцій з монетарними активами.

Найвищим рівнем нормативного регулювання є міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Зокрема,

положення МСБО 21 “Вплив змін валютних курсів”²⁶⁶ і МСБО 29 “Фінансова звітність в умовах гіперінфляції”²⁶⁷ направлені на регулювання операцій з грошовими коштами.

Відповідно до МСБО 21 “Вплив змін валютних курсів” характерною ознакою монетарних активів є право отримувати фіксовану або визначену кількість одиниць певної валюти. На кінець кожного звітного періоду здійснюється перерахунок монетарних статей, які виражені в іноземній валюті. Курсові різниці, що виникають при розрахунках за монетарними активами або при переведенні монетарних статей за курсами, які відрізняються від тих, за якими вони були переведені при первісному визнанні протягом періоду або у попередніх фінансових звітах, визнаються у прибутку чи збитку за період, в якому вони виникли.

Відповідно до МСФЗ 29 монетарні статті не переоцінюються, оскільки вони вже виражені в грошових одиницях, що діють на кінець звітного періоду.

Державний рівень нормативного регулювання поділяється на три підрівні: перший представляє державні вихідні правові норми, які мають найвищу юридичну силу, тобто це кодекси та закони України; другий – укази та розпорядження Президента України, постанови Кабінету Міністрів; третій – підзаконні документи міністерств та відомств і державних комітетів (постанови НБУ та Положення (стандарти) бухгалтерського обліку).

Розглянемо основні положення нормативно-правових документів державного рівня, що регулюють бухгалтерський облік складових монетарних активів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Державні вихідні правові норми, що регламентують бухгалтерський облік монетарних активів

№ з/п	Нормативний документ	Питання, що регулює
1	2	3
1	Господарський кодекс України ²⁶⁸	Встановлено межі господарсько-правової відповідальності за невиконання договірних умов та порядок відшкодування збитків. Визначено

²⁶⁶ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 “Вплив змін валютних курсів” затверджене наказом Міністерства фінансів України від 10.08.2000 № 193 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>

²⁶⁷ Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 29 “Фінансова звітність в умовах гіперінфляції” зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_048

²⁶⁸ Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>

		особливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності
--	--	--

Продовження таблиці 2.1

1	2	3
2	Податковий кодекс України ²⁶⁹	Визначено сутність поняття кошти, а також можливість включення позитивної та негативної курсової різниці до складу доходів або витрат в податковому обліку
3	Цивільний кодекс України ²⁷⁰	Зазначено строк позовної давності дебіторської заборгованості, визначено права та обов'язки банку при відкритті поточного та інших рахунків у банку, прописано черговість списання грошових коштів з рахунків банку
4	Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” ²⁷¹	Визначено правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні
5	Закону України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у торгівлі, громадського харчування й послуг” ²⁷²	Регламентовано основні засади здійснення розрахунків між юридичними та фізичними особами. Встановлено вимоги до реєстраторів розрахункових операцій (далі – РРО)
6	Закон України “Про банки і банківську діяльність” ²⁷³	Визначено основні вимоги щодо банківського обслуговування рахунків. Глава 11 встановлює обов'язок банків ідентифікувати клієнтів, які відкривають рахунки, та осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів
7	Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” ²⁷⁴	Визначено коло осіб, яким банки мають право відкривати рахунки, а також орган (Національний банк України), який встановлює порядок відкриття банками рахунків. Встановлено види рахунків, що можуть відкриватися банками

²⁶⁹ Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

²⁷⁰ Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=435-15>

²⁷¹ Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. № 996-XIV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

²⁷² Закон України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг” від 06.07.1995 № 265/95-ВР зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/annot/265/95-вр>

²⁷³ Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

²⁷⁴ Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” від 05.04.2001 № 2346-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

Таким чином, Господарський та Цивільний кодекси України регламентують загальні питання щодо організації бухгалтерського обліку. Зокрема Господарський кодекс регулює договірні відносини між суб'єктами господарювання, відповідальність за невиконання договірних зобов'язань, а також регламентує поведінку суб'єктів господарювання при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Передбачено, що суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, після сплати передбачених законодавством податків та зборів, самостійно розпоряджаються валютною виручкою від проведених ними операцій, крім випадків, визначених цим Кодексом.

Цивільний кодекс України²⁷⁵ регулює питання щодо використання грошових коштів, які знаходяться на банківських рахунках, а також питання щодо строку позовної давності дебіторської заборгованості. Відповідно до ст. 1070 ЦКУ за користування грошовими коштами, що знаходяться на рахунку клієнта, банк повинен сплачувати проценти, сума яких зараховується на рахунок клієнта, якщо інше не встановлено договором або законодавством. Сума процентів зараховується на поточний рахунок клієнта у строки, встановлені договором, а якщо такі строки не встановлені, тоді в кінці кожного кварталу. В Податковому кодексі України²⁷⁶ розкрито сутність поняття “кошти” та зазначено, що позитивна курсова різниця від зміни курсу включається до доходів, а негативна – до витрат, також в п. 4.2 ст. 135 ПКУ зазначено, що доходи за кредитно-депозитними операціями включаються до оподаткованого доходу підприємства.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування й послуг”²⁷⁷ застосовувати РРО зобов'язані всі юридичні особи (їхні філії, відділення, підрозділи), а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють розрахунки в готівковій і безготівковій формі. Ст. 3 цього закону передбачає, що суб'єкти господарювання, які здійснюють розрахункові операції

²⁷⁵ Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=435-15>

²⁷⁶ Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

²⁷⁷ Закон України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг” від 06.07.1995 № 265/95-ВР зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80>

в готівковій та/або безготівковій формі (із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо) під час продажу товарів (надання послуг) у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг, зобов'язані проводити розрахункові операції на повну суму покупки через зареєстровані, опломбовані в установленому порядку і проведені у фіскальний режим реєстратори розрахункових операцій з роздруківкою відповідних розрахункових документів, що підтверджують виконання розрахункових операцій.

Основними нормативними документами, що регламентують бухгалтерський облік операцій з безготівковими коштами є Закон України “Про банки і банківську діяльність”²⁷⁸ та Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”²⁷⁹. Закон України “Про банки і банківську діяльність” визначає основні вимоги щодо банківського обслуговування рахунків. Глава 11 цього закону встановлює обов'язок банків щодо ідентифікації клієнтів, які відкривають рахунки та осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів. В Законі України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” зазначено коло осіб, яким банки мають право відкривати рахунки, а також регулюється порядок відкриття рахунків та визначено їх види.

Третім рівнем нормативного регулювання монетарних активів є Укази Президента України та Постанови Кабінету Міністрів. В Указі Президента України “Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки”²⁸⁰ встановлено розмір фінансових санкцій, які застосовуються до суб'єктів господарювання при порушенні операцій з готівковими коштами. Крім того, згідно зі ст. 1642 Кодексу про адміністративні правопорушення²⁸¹, за порушення правил ведення операцій з готівкою на підприємство накладається штраф від 8 до 15 н.м.д.г. (136 – 255 грн.). Відповідно до ст. 250 ГКУ, штрафні санкції можуть бути застосовані до суб'єктів господарювання протягом шести місяців з дня виявлення порушення,

²⁷⁸ Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

²⁷⁹ Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” від 05.04.2001 № 2346-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

²⁸⁰ Указ Президента України “Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки” від 12.06.95 р. № 436 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uazakon.com/big/text1163/pg1.htm>

²⁸¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

але не пізніше ніж через рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності. Проте у ст. 4 ГКУ зазначено, що фінансові відносини за участі суб'єктів господарювання, що виникають у процесі формування та контролю виконання бюджетів усіх рівнів, адміністративні та інші відносини управління за участі суб'єктів господарювання, в яких орган державної влади або місцевого самоврядування не є суб'єктом, наділеним господарською компетенцією, і безпосередньо не здійснює організаційно-господарських повноважень щодо суб'єкта господарювання, не є предметом регулювання ГКУ.

Проте представники державної податкової адміністрації дотримуються іншої думки щодо строків притягнення до відповідальності за порушення операцій з готівкою. У Листі ДПА № 5419 від 18.03.2011 р.²⁸² зазначено, що обмеження строків застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки, передбачених ст. 250 ГКУ, не поширюється на фінансові санкції у вигляді штрафу, що застосовується органами державної податкової служби до суб'єктів господарювання за порушення вимог Положення № 637 “Про ведення касових операцій у національній валюті в Україні”²⁸³. Вважаємо, що внесені корективи Державною податковою адміністрацією є достатньо виправданими. Так, як перевірки на підприємстві здійснюються не частіше ніж раз в три роки, але не рідше ніж один раз в три роки, то податкова не зможе застосовувати штрафні санкції до порушень, які були вчинені за весь період.

Четвертим рівнем нормативного регулювання є підзаконні нормативні документи міністерств і відомств. Основними документами на цьому рівні є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку.

Операції з коштами в іноземній валюті, які є однією з найважливіших складових монетарних активів, регламентуються П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів”. У цьому стандарті розкрито сутність монетарних активів, проте відсутні критерії віднесення до остатніх. Суттєвим недоліком цього стандарту також є його поширення лише на ті монетарні активи, які виражені в іноземній валюті, зокрема: кошти на валютному рахунку та готівку,

²⁸² Лист Державної податкової адміністрації України щодо особливостей ведення касових операцій від 18.03.2011 р. N 5419/6/29-7015/278 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1008.10639.0>

²⁸³ Положення “Про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою правління НБУ від 19.02.2001 р. № 72 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0040-05>

дебіторську заборгованість іноземного покупця, яка непогашена, векселі та фінансові інвестиції, якщо передбачається їх погашення грошовими коштами. Здійснено порівняння положень П(С)БО 21 та МСБО 21 щодо обліку монетарних активів в табл. 2.2.

Таблиця 2.2. Порівняльна характеристика П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів” та МСБО 21 “Вплив змін валютних курсів” щодо бухгалтерського обліку монетарних активів

№ з/п	Ознака	Україна	МСФЗ (IFRS) 21
		П(С)БО 21	
1	Визначення сутності поняття “монетарні статті”	Статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов’язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів	Утримувані одиниці валюти, а також активи та зобов’язання, що їх мають отримати або сплатити у фіксованій або визначеній кількості одиниць валюти
2	Основні характеристик и монетарної статті	Право на отримання фіксованої суми грошей або їх еквівалентів	Право на отримання фіксованої або визначеної кількості одиниць валюти
3	Склад монетарних статей	Гроші на розрахунковому рахунку в іноземній валюті, дебіторська заборгованість за відвантаженими нерезиденту товарами	Грошові кошти, довгострокова та поточна дебіторська заборгованість, позики надані, якщо їх погашення очікується в грошовій сумі
4	Первісне визнання монетарної статті	Монетарні активи, які виражені в іноземній валюті, під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції (дата визнання активів, доходів)	Операцію в іноземній валюті слід відображати після первісного визнання у функціональній валюті, застосовуючи до суми в іноземній валюті курс “спот” між функціональною валютою та іноземною валютою на дату операції
5	Оцінка монетарних статей на дату балансу	Монетарні статті в іноземній валюті відображаються з використанням валютного курсу на дату балансу	Монетарні статті в іноземній валюті слід переоцінювати, застосовуючи курс на кінець звітного періоду
6	Визначення курсових різниць за монетарними статтями	Курсові різниці за монетарними статтями визначаються на звітну дату та на дату погашення заборгованості	Курсова різниця виникає тоді, коли монетарні статті виникають від операції в іноземній валюті, а зміна у валютному курсі відбувається

			в період між датою операції і датою розрахунку. Коли розрахунки за операцією здійснюються протягом того самого облікового періоду, в якому операція відбулася, тоді вся курсова різниця визнається в цьому періоді
--	--	--	--

Проаналізувавши основні положення П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів” (далі – П(С)БО 21) та МСФЗ 21 “Вплив змін валютних курсів” (далі – МСФЗ 21), не виявлено суттєвих відмінностей між цими стандартами, у зв’язку з тим, що в основу національних стандартів покладені міжнародні. Виявлено схожі риси, зокрема щодо сутності терміну “монетарні активи” та їх складових, оцінки монетарних активів в іноземній валюті на дату первісного визнання та необхідності визначення курсових різниць на звітну дату та на дату здійснення розрахунків.

Поряд з цим виявлено, що відмінною рисою є те, що міжнародний стандарт дозволяє також застосовувати курс, який наближається до фактичного валютного курсу на дату здійснення операції. Наприклад, для всіх операцій, які були здійснені в іноземній валюті протягом тижня або місяця, може бути застосований середній валютний курс даної валюти. У вітчизняному стандарті бухгалтерського обліку такого положення не передбачено.

Таким чином, на основі проведеного дослідження нормативного регулювання бухгалтерського обліку монетарних активів, встановлено, що П(С)БО 21 та МСФЗ 21 застосовуються лише до монетарних активів, які виражені в іноземній валюті.

Щодо нормативного регулювання безготівкових розрахунків слід зазначити, що основним документом, який регулює механізм безготівкових розрахунків, їх форми, стандарти документів і документообіг є Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті²⁸⁴. Окрім цієї Інструкції існує ряд положень (в тому числі й П(С)БО 21), кожне з яких регулює порядок здійснення розрахунків за допомогою векселя, чека, акредитива та платіжних карток. В цілому необхідно відмітити, що безготівковий обіг в Україні регламентується достатньо великою кількістю нормативних документів різного рівня.

²⁸⁴ Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті від 21.01.2004 № 22 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>

П'ятий рівень нормативного регулювання представлений децентралізованими нормативними документами, до яких належать: рішення і постанови органів місцевого самоврядування та локальні нормативно-правові документи, положення про облікову політику.

Рішення і постанови органів місцевого самоврядування приймаються у межах компетенції органів місцевого самоврядування і діють на території відповідних міст, районів, сіл, селищ, мікрорайонів тощо. Як правило, ці документи регулюють відносини у сфері громадського порядку, охорони здоров'я, торгівлі у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Локальні нормативно-правові документи – це розпорядження керівників державних і громадських організацій (у вигляді наказів та інструкцій), прийняті у межах їх повноважень та регулюють їх службову і трудову діяльність²⁸⁵.

Документи цього рівня містять:

1) обрані підприємством способи ведення бухгалтерського обліку, методи оцінки, варіанти яких передбачені документами з бухгалтерського обліку і звітності першого, другого і третього рівнів регулювання;

2) способи ведення бухгалтерського обліку, опис яких відсутній в документах вищих рівнів;

3) способи ведення бухгалтерського обліку, принципи яких визначені вищими нормативними документами, а підприємство затверджує особливості їх застосування, виходячи зі специфіки умов господарювання: галузевої належності, структури, розмірів тощо;

4) порядок організації облікової роботи на підприємстві²⁸⁶.

До таких документів належать наказ про облікову політику підприємства, інші накази, положення та інструкції, які носять обов'язковий характер в межах одного окремого підприємства. Пріоритетність документів, їх зміст і статус, принципи побудови і взаємодії між собою, а також порядок підготовки і затвердження керівництвом підприємства встановлює самостійно.

Розглянемо відповідальність за порушення безготівкового обігу в Україні. Основним нормативним документом, який визначає

²⁸⁵ Зайчук О.В. Теорія держави і права: [підручник] / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 348 с.

²⁸⁶ Пархоменко В.М. Законодавче та нормативно-методичне забезпечення регулювання бухгалтерського обліку / В.М. Пархоменко, О.М. Петрук // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – № 18. – С. 107-117.

відповідальність за протиправні дії з коштами на банківських рахунках, є Кримінальний кодекс України (далі – ККУ)²⁸⁷, а саме розділ VII “Злочини в сфері господарської діяльності”. Згідно з положеннями цього нормативного документу, до відповідальності може бути притягнена особа за надання завідомо неправдивої інформації органам влади, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності.

Виходячи з суттєвості покарань та кількості правопорушень саме з безготівковими коштами, розглянемо детальніше певні норми відповідальності (табл. 2.3).

Таблиця 2.3. Кримінальна відповідальність посадової особи за незаконні дії з безготівковими коштами

<i>Протиправна дія</i>	<i>Стаття ККУ</i>	<i>Міра покарання</i>	<i>Розмір штрафу</i>
Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення	200	Позбавлення волі до 3 років	500 – 1000 н.м.д.г. (8500 – 17000 грн)
Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті	207	Виправні роботи до 2 років, обмеження волі до 3 років	600 – 1000 н.м.д.г. (10200 – 17000 грн)
Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків	208	Виправні роботи до 2 років, обмеження волі від 2-х до 4-х років, конфіскацією валютних цінностей на зазначених вище рахунках	500 – 1000 н.м.д.г. (8500 – 17000 грн)
Порушення законодавства про бюджетну систему України	210	Виправні роботи до 2 років, обмеження волі, позбавлення права обіймати певні посади до 3 років	100 – 300 н.м.д.г. (1700 – 5100 грн)
Ухилення від сплати податків, зборів, інших	212	Позбавлення права обіймати певні	300 – 500 н.м.д.г. (5100 –

²⁸⁷ Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. зі змінами та доповненнями. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

обов'язкових платежів		посади до 3 років	8500 грн)
Доведення до банкрутства	219	Обмеження волі до 3 років, позбавлення права обіймати певні посади до 3 років	500 – 800 н.м.д.г. (8500 – 13600 грн)
Приховування стійкої фінансової неспроможності	220	Обмеження волі до 2 років, позбавлення права обіймати певні посади до 3 років	2000 – 3000 н.м.д.г. (34000 – 51000 грн)
Шахрайство з фінансовими ресурсами	222	Обмеження волі до 3 років, позбавлення права обіймати певні посади до 3 років	500 - 1000 н.м.д.г. (8500 - 17000 грн)
Порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів	223	Позбавлення права обіймати певні посади до 5 років, ОВ до 3 р.	до 50 н.м.д.г. (850 грн)

На підставі табл. 2.3 можна зробити висновок, що чітко врегульовано операцій з коштами на банківських рахунках і встановлено значні міри покарання за порушення відповідних норм. Законодавством вимагається чітке дотримання вказаних норм, при їх порушенні посадові особи несуть юридичну відповідальність різних видів, включаючи кримінальну.

Про відсутність ефективного внутрішнього контролю за операціями з грошовими коштами в Україні свідчить кількість судових спорів між підприємствами протягом 2008-2011 рр. (Додаток С, рис. 2.2).

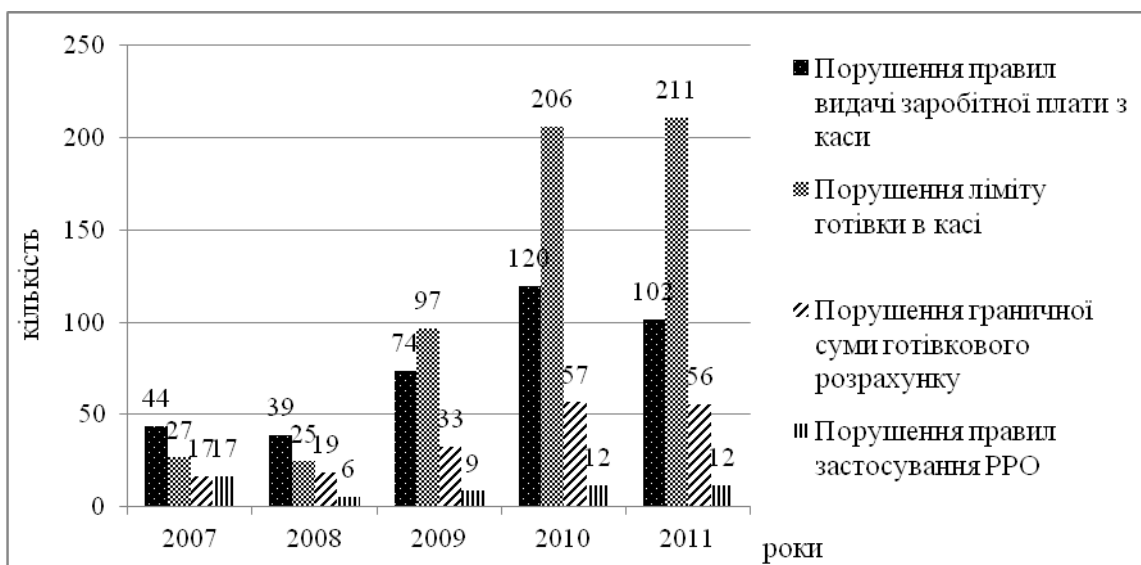

Рис. 2.2. Судові рішення щодо порушення готівкового обігу

Загальна тенденція свідчить про зростання кількості судових рішень щодо порушень бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами. Найбільш актуальним залишається питання дотримання ліміту готівки в касі, оскільки починаючи з 2007 р. і до 2011 р. кількість судових рішень збільшилась у 7,8 рази (від 27 до 211), що свідчить про недбале ставлення керівництва до регулювання цього питання. В 2010 р. відбулося стрімке зростання такого виду порушень на 112,3 %, порівняно з попереднім роком, що було зумовлено розгортанням фінансової кризи, яка спричинила недовіру підприємств до банків та призвела до того, що суб'єкти господарювання порушували дозволений граничний розмір готівкового розрахунку з контрагентами.

Порушення граничної суми готівкового розрахунку може призводити до порушення ліміту готівки, адже при перевищенні ліміту розрахунків у платника готівки кошти в розмірі такого перевищення розрахунково додаються до фактичних залишків готівки у касі на кінець дня одноразово у день здійснення цієї операції з подальшим порівнянням одержаної розрахункової суми із затвердженим лімітом каси. Якщо сума одержаного перевищення та залишків готівки буде більше дозволеного ліміту залишку готівки у касі, підприємство повинне буде понести відповідальність. Якщо ж, наприклад, розмір ліміту перевищує зазначену суму виявленого перевищення та фактичного залишку готівки у день перевищення, то підстав для притягнення до відповідальності платника немає.

Також не менш актуальним є питання видачі заробітної плати з каси, адже кількість судових рішень у 2011 р. зросла на 131,8 % в порівнянні з 2007 р. (від 44 до 102 відповідно).

У 2010 р. в порівнянні з 2009 роком на 62 % зросла кількість судових скарг від суб'єктів господарювання на органи Державної податкової адміністрації, пов'язані з нарахуванням останніми штрафних санкцій. 72 % проаналізованих судових рішень прийнято на користь підприємств, оскільки встановлено, що представники органів ДПА порушили основні вимоги щодо процедури самої перевірки, зокрема здійснення перевірки без повідомлення суб'єкта господарювання за десять днів до початку перевірки та без наявності відповідних документів (направлення на проведення перевірки, копія наказу про проведення перевірки, службові посвідчення осіб, зазначених у направленнях на проведення перевірки).

Основна проблема в тому, що в Законі України “Про застосування реєстраторів розрахунково-касових операцій у торгівлі, громадського харчування й послуг”²⁸⁸ та в Законі України “Про державну податкову службу України”²⁸⁹ до 02.12.2010 р. були суперечності, зокрема відповідно до ст. 11.1. та Законі України “Про державну податкову службу України” представники органів ДПА мали право проводити перевірки при наявності підстав для проведення планової або позапланової виїзної перевірки.

Розглянемо основні положення нормативних документів, які регулюють бухгалтерський облік готівки в Російській Федерації та Республіці Білорусь (Додаток Т).

Основним нормативним документом, що регулює бухгалтерський облік операцій з грошовими коштами в Російській Федерації є Положення “Про порядок ведення касових операцій з банкнотами і монетою Банку Росії на території Російської Федерації”²⁹⁰, а в Республіці Білорусь – Інструкція “Про порядок ведення касових операцій і порядок розрахунків готівковими коштами в білоруських рублях на території Білорусь”²⁹¹.

Порівняємо основні положення цих нормативно-правових документів щодо регулювання операцій з готівковими коштами (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Порівняльна характеристика нормативного регулювання операцій з готівковими коштами в Україні, Російській Федерації та Республіці Білорусь

Ознака	Україна	Російська Федерація	Республіка Білорусь
Вимоги до приміщення для зберігання готівки	Обов’язково повинно бути обладнане спеціальне приміщення, відповідальність за це несе керівник	Прямо не прописаний обов’язок керівника щодо необхідності створення спеціального приміщення для зберігання готівки	Обов’язково повинно бути обладнане спеціальне приміщення, відповідальність за яке несе

²⁸⁸ Закон України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг” від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр>

²⁸⁹ Закон України “Про державну податкову службу в Україні” від 04.12.1990 № 509-ХІІ зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/509-12>

²⁹⁰ Положение о порядке ведения кассовых операций с банкнотами и монетой банка России на территории Российской Федерации № 373-П от 12.10.2011 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bpl.ru/docum/pCB373>.

²⁹¹ Инструкция о порядке ведения кассовых операций и порядке расчетов наличными денежными средствами в Белорусских рублях на территории Республики Беларусь № 107 от 29.03.2011 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.credo.by/upload/docs/107.doc>

			керівник
Договір про повну матеріальну відповідальність	Обов'язково укладається з касиром при прийнятті на роботу	Не зазначено	Обов'язково укладається з касиром при прийнятті на роботу
Гранична сума готівкового розрахунку з одним підприємством	10000 грн.	100000 рублів	Не більше 300 базових величин протягом одного дня
Ліміт залишку готівки в касі	Встановлюється на основі середньоденних надходжень і витрачань за останні 3 місяці	Встановлюється на основі середньоденних надходжень і витрачань за період, який не повинен перевищувати 92 робочих дня	Встановлюється на основі середньоденних надходжень і витрачань за останні 3 місяці
Граничний термін зберігання готівки для виплати заробітної плати	Не більше 3 календарних днів, включаючи день отримання коштів з банку	Не більше 5 робочих днів, включаючи день отримання коштів з банку	Не більше 3 календарних днів, включаючи день отримання коштів з банку
Штрафні санкції за порушення касової дисципліни	Встановлюється залежно від виду порушення касової дисципліни	Від 4000 до 5000 рублів відносно посадових осіб та від 40000 до 50000 рублів щодо юридичних осіб	Встановлюється залежно від виду порушення касової дисципліни

Проаналізувавши особливості нормативного регулювання операцій з грошовими коштами в Україні, Російській Федерації та Білорусії виявлено, що норми українського та білоруського законодавства є більш суворішими та чіткіше регулюють операції з готівковими коштами, на відміну від законодавства Російської Федерації. Так, зокрема, в нормативних документах України та Республіки Білорусь передбачена обов'язкова вимога щодо необхідності створення спеціального приміщення для зберігання готівки та грошових документів, тоді як в нормативних документах Російської Федерації це не передбачено, проте зазначено, що керівник має право проводити операції з готівковими коштами.

Вважаємо, що суттєвим недоліком Положення “Про порядок ведення касових операцій з банкнотами і монетою Банку Росії на території

Російської Федерації”²⁹², яке регулює облік грошових коштів в Росії, є відсутність норми про укладення з касиром договору про повну матеріальну відповідальність. Проте укладення письмових договорів про повну матеріальну відповідальність з працівниками, які безпосередньо використовують грошові цінності, регламентовано ст. 244 Трудового кодексу Російської Федерації²⁹³. Крім того, значним недоліком Положення № 373-П є відсутність інформації про необхідність ведення журналу реєстрації прибуткових і видаткових касових ордерів.

Відповідно до постанови Національного банку України “Про встановлення граничної суми готівкового розрахунку”²⁹⁴, гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства (підприємця) з іншим суб’єктом господарювання протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами встановлена в розмірі 10000 грн. Зазначене обмеження стосується також розрахунків готівкою між підприємствами в оплату за товари, що придбані на виробничі (господарські) потреби за рахунок коштів, одержаних за корпоративними спеціальними платіжними засобами. Таким чином, якщо працівник отримав кошти під звіт або зняв їх з корпоративної картки підприємства з метою придбання товарів або сировини від імені підприємства, сума граничного розрахунку діє. Винятком є лише видача працівнику коштів на відрядження. У випадку здійснення підприємствами розрахунків з іншими підприємствами понад встановлену граничну суму коштів до підприємства будуть застосовуватися штрафні санкції, сума яких розраховується виходячи з фактичних залишків готівки в касі на кінець дня. Після цього здійснюється порівняння одержаної розрахункової суми з лімітом готівки каси. При встановленні факту перевищення ліміту готівки до суб’єкта господарювання застосовуються штрафні санкції.

Спільною рисою в нормативних документах України та Республіки Білорусь є норма про порядок розрахунку ліміту готівки, який встановлюється виходячи з обсягу середньоденних надходжень та обсягу видачі готівки за останні три місяці. Проте, розрахунковий період цих

²⁹² Положение о порядке ведения кассовых операций с банкнотами и монетой банка России на территории Российской Федерации № 373-П от 12.10.2011 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bpl.ru/docum/pCB373>.

²⁹³ Трудовой кодекс Российской Федерации от 30.12.2001 г. № 197-ФЗ. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.trudkodeks.ru/>

²⁹⁴ Постанова НБУ “Про встановлення граничної суми готівкового розрахунку” № 32 від 09.02.2005 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0410-05>

країн є відмінним від Російської Федерації. Так, в Україні та Республіці Білорусь він становить три місяці, тоді як в Російській Федерації розрахунковий період не повинен перевищувати 92 робочих дні, що становить більше чотирьох місяців.

Зберігати готівку понад ліміт, тобто вільні грошові кошти, на рахунках в банках – обов'язок підприємства. Відповідно до законодавчих документів Білорусії, Російської Федерації та України накопичення готівки в касі понад встановлений ліміт допускається в дні виплат заробітної плати, стипендій, виплат соціального характеру, а також у вихідні, неробочі святкові дні в разі ведення в ці дні касових операцій. Тривалість терміну видачі готівки з виплат заробітної плати, стипендій та інших виплат не може перевищувати п'яти робочих днів в Росії, а в Україні та Білорусії – не більше трьох банківських днів.

Виявлено також і відмінності щодо строків здачі готівки в банківські установи. В Україні та Російській Федерації виручка, яка перевищує встановлений ліміт, повинна передаватися до банку в день її надходження або в наступний банківський день. Тоді як в Республіці Білорусь відповідно до п. 15. Інструкції “Про порядок ведення касових операцій і порядок розрахунків готівковими коштами в білоруських рублях на території Білорусь”²⁹⁵ порядок і строки здачі виручки до банківських установ встановлюються юридичною особою та зазначаються в наказі керівника. Проте, терміни здачі виручки для уповноважених осіб встановлюються виходячи з необхідності забезпечення збереження готівкових грошей, але не рідше одного разу на 7 календарних днів.

Проаналізуємо відповідальність за порушення операцій з готівковими коштами в Республіці Білорусь, Україні та Російській Федерації.

В Україні штрафні санкції за порушення операцій з готівкою встановлюються Указом Президента України “Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки”²⁹⁶, в Республіці Білорусь – Інструкцією “Про заходи відповідальності за порушення правил

²⁹⁵ Инструкция о порядке ведения кассовых операций и порядке расчетов наличными денежными средствами в Белорусских рублях на территории Республики Беларусь № 107 от 29.03.2011 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.credo.by/upload/docs/107.doc>

²⁹⁶ Указ Президента України “Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки” № 436/95 від 12.06.1995 р. зі змінами та доповненнями – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436/95>

ведення касових операцій в Республіці Білорусь”²⁹⁷, а в Російській Федерації – Кодексом про адміністративні правопорушення²⁹⁸.

Штрафні санкції за порушення операцій з готівкою в Україні є досить схожими із санкціями Республіки Білорусь, тому наведемо інформацію про них в табл. 2.5.

Таблиця 2.5. Штрафні санкції за порушення операцій з готівковими коштами в Україні та Республіці Білорусь

№ з/п	Вид порушення	Україна	Білорусь
		Розмір штрафних санкцій	
1	2	3	4
1	За перевищення встановлених лімітів залишку готівки в касах	У двократному розмірі суми виявленої понадлімітної готівки за кожен день	25 % від суми виявленого перевищення ліміту залишку за кожен робочий день підприємства, а при кожному наступному порушенні протягом року – 50 %
2	За неповне та/або несвоєчасне оприбуткування у касах готівки	У п’ятикратному розмірі неоприбуткованої суми	50 % від несвоєчасно оприбуткованої суми
3	За витрачання готівки з виручки та інших касових надходжень (крім коштів, отриманих із кас установ банків) на виплати, що пов’язані з оплатою праці (за винятком екстрених (невідкладних) обставин)	У розмірі здійснених виплат	

Продовження табл. 2.5.

1	2	3	4
4	За невстановлення установами банків лімітів залишку готівки в касі	У 50-кратному розмірі н.м.д.г. за кожний випадок такого невстановлення	-
5	За перевищення встановлених строків використання виданої під звіт готівки, а також за видачу готівкових коштів під звіт без повного звітування щодо раніше виданих коштів	У розмірі 25 % виданих під звіт сум	10 % від суми виданого авансу

²⁹⁷ Інструкція о мерах ответственности за нарушение правил ведения кассовых операций в Республике Беларусь № 125 от 27.06.2003 г. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.levonevski.net/pravo/temy/tema11/vtor/docm1282.html>

²⁹⁸ Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 20.12.2001 г. № 195-ФЗ. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://base.garant.ru/12125267>

6	За проведення готівкових розрахунків без подання одержувачем коштів платіжного документа, який би підтверджував сплату покупцем готівкових коштів	У розмірі сплачених коштів	
7	За використання одержаних в установі банку готівкових коштів не за цільовим призначенням	У розмірі витраченої готівки	10 % від суми порушення
8	За здійснення розрахунків готівкою між підприємствами понад визначений законодавством граничний розмір розрахунків	Сума перевищення додається до залишку готівки в касі на дату здійснення операцій	У двократному розмірі суми платежу з кожного з учасників розрахунків

Таким чином, в Україні штрафні санкції за порушення операцій з готівковими коштами набагато перевищують штрафи за аналогічні порушення в Білорусії. Зокрема, за перевищення ліміту готівки в касі на кінець робочого дня в Україні з суми перевищення сплачується двократний розмір від виявленої суми за кожний день, тоді як в Білорусії – лише 25 % від суми виявленого перевищення ліміту залишку за кожен робочий день підприємства, а при кожному наступному порушенні протягом року – 50 %.

Слід зазначити, що в законодавстві Російської Федерації не передбачено розмежування штрафних санкцій за видами правопорушень. П. 1 ст. 15.1 Кодексу про адміністративні правопорушення²⁹⁹ встановлена відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з готівкою. Штраф встановлюється в розмірі:

- від 4000 до 5000 рублів відносно посадових осіб;
- від 40 000 до 50 000 рублів щодо юридичних осіб.

Крім того, в Положенні “Про порядок ведення касових операцій з банкнотами і монетою Банку Росії на території Російської Федерації”³⁰⁰ відсутні вказівки щодо обов’язку банківських установ систематично перевіряти дотримання підприємствами вимог порядку ведення операцій з

²⁹⁹ Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 20.12.2001 г. № 195-ФЗ. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://base.garant.ru/12125267>

³⁰⁰ Положение о порядке ведения кассовых операций с банкнотами и монетой банка России на территории Российской Федерации № 373-П от 12.10.2011 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www. bpl.ru/docum/pCB373>.

готівкою. Проте, в ст. 15.2 Кодексу про адміністративні правопорушення³⁰¹ передбачена відповідальність (штраф в розмірі від 2000 до 3000 рублів) за невиконання посадовою особою установи банку обов'язків щодо контролю за виконанням підприємствами або їх об'єднаннями правил ведення операцій з готівковими коштами.

Згідно з приміткою до ст. 2.4 Кодексу про адміністративні правопорушення Російської Федерації особи, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, що вчинили адміністративні правопорушення, несуть адміністративну відповідальність як посадові особи, якщо самим Кодексом не встановлено інше. Таким чином, за накопичення понадлімітної готівки штраф буде нараховуватися в розмірі від 4000 до 5000 рублів.

На основі проведеного дослідження виявлено, що основними проблемами бухгалтерського обліку монетарних активів є: по-перше, відсутність нормативних документів, що регулюють бухгалтерський облік монетарних активів; по-друге, недосконалість нормативного регулювання бухгалтерського обліку складових монетарних активів, оскільки П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів” розкриває лише сутність монетарних активів та поширюється лише на ті монетарні активи, які виражені в іноземній валюті. Така ситуація призводить до викривлення інформації про монетарні активи в національній валюті.

³⁰¹ Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 20.12.2001 г. № 195-ФЗ. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://base.garant.ru/12125267>

2.2. Концептуальні підходи до оцінки монетарних активів підприємства та напрями їх удосконалення

Протягом всієї історії бухгалтерського обліку науковці та практики намагались визначити справжню цінність об'єктів обліку, тобто здійснити їх оцінку. Оцінка активів дає можливість визначити їх вартість, що дозволяє узагальнити облікову інформацію в системі управління активами, а отже, і підприємством.

У сучасних умовах господарювання саме оцінка є тим важливим інструментом, що забезпечує достовірність інформації щодо майнового стану та результатів господарської діяльності суб'єктів господарювання. Значний внесок у теоретичне обґрунтування сутності та функцій оцінки здійснив проф. Я.В. Соколову. Вчений наголошував на тому, що оцінка – це не лише спосіб переведення облікових об'єктів з натурального вимірника у грошовий, а також і завдання обліку. Підкреслюючи роль та значення оцінки, професор відмічає, що введення вартісної оцінки в бухгалтерському обліку зумовило появу подвійного запису. Соколов Я.В. зазначає: "...Без грошової оцінки немає і не може бути системи бухгалтерського обліку"³⁰².

До монетарних активів відносяться активи, що забезпечують діяльність суб'єктів господарювання та функціонування економіки загалом. Проте при проведенні огляду наукової літератури встановлено, що недостатньо розкриті питання обліку та оцінки монетарних активів. Зокрема, лише в роботі І.В. Жиглей³⁰³ розглянуті питання відображення валютних операцій в системі бухгалтерського обліку з точки зору поділу активів на монетарні, немонетарні та змішані.

Дослідженню питань оцінки грошових коштів у ринкових умовах присвячені праці відомих вітчизняних та зарубіжних економістів, зокрема, М.Т. Білухи, С.Л. Берези, О.С. Височана, С.Ф. Голова, Г.Г. Кірейцева, М.В. Кужельного, Н.М. Малюги, Є.В. Мниха, М.С. Пушкаря, В.В. Сопка, І.В. Супрунової та інших.

³⁰² Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с., с. 111.

³⁰³ Жиглей І.В. Становлення та розвиток бухгалтерського обліку як значимої для суспільства науки: аналіз англійської періодичної літератури / І.В. Жиглей // Міжнародний збірник наукових праць, 2009. – Випуск 3 (15). – С. 126-137, с. 126.

Однією із найважливіших складових монетарних активів є грошові кошти. Загально прийнятою є думка, що грошові кошти оцінюються за номінальною вартістю, проте в сучасних ринкових умовах господарювання при оцінці грошових коштів необхідно враховувати концепцію часової зміни вартості грошей для достовірного відображення майнового стану підприємства.

Грошові кошти – це найліквідніші активи підприємства, які виражені як в готівковій (кошти в касі підприємства), так і в безготівковій формах (кошти на банківських рахунках), можуть бути як в національній, так і в іноземній валюті. У процесі купівлі-продажу товарів, надання послуг, а також виконання різного роду зобов'язань у грошовій формі, відбуваються різноманітні розрахунки та платежі. Платежі також здійснюються за розподілу й перерозподілу грошових коштів. Сукупність усіх платежів створює грошовий оборот.

Грошовий оборот характеризує такий показник, як грошова маса. Грошова маса – це вся кількість грошей, що перебуває у юридичних, фізичних осіб та держави³⁰⁴. Грошова маса формується з грошових агрегатів.

В Україні, починаючи з 1993 р., Національний банк виокремлює чотири грошові агрегати, які представлені на рис. 2.3.

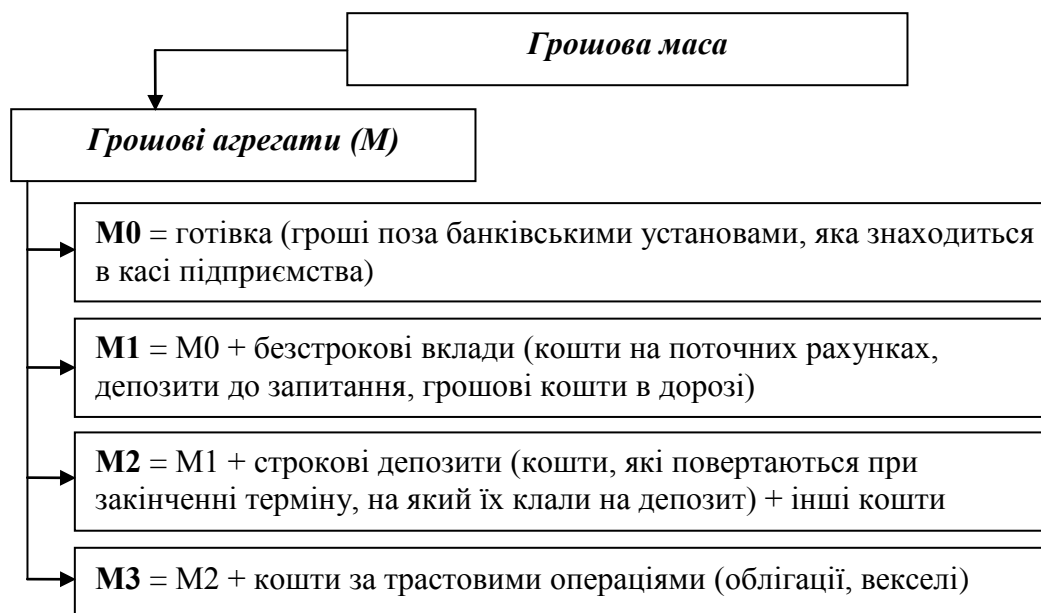

Рис. 2.3. Структура грошової маси

³⁰⁴ Базилевич В.Д. Макроекономіка: підручник / Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О.; за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2007. – 703 с., с. 248.

Отже, грошові агрегати – це види грошових коштів, які відрізняються між собою за ступенем ліквідності. Грошові агрегати в Україні побудовані за принципом зменшення ліквідності. Рівень ліквідності визначається тривалістю періоду, впродовж якого відбувається трансформація активів у готівку. Чим коротший цей період, тим вища ліквідність. Базилевич В.Д. зазначає: “Ліквідність грошей означає їх здатність швидко і без втрат вартості або з мінімальною втратами вартості обмінюватися на інші активи. Ліквідність інших активів означає здатність їх з мінімальними втратами вартості і часу перетворюватися на готівку”³⁰⁵.

Рівень ліквідності активів балансу впливає на платоспроможність суб’єкта господарювання. Слід відмітити, що ліквідність характеризує не тільки поточний стан активів, але й перспективний. Під ліквідністю підприємства розуміється наявність на підприємстві оборотних коштів у розмірі теоретично достатньому для погашення короткострокових зобов’язань, хоч і з порушенням термінів погашення, передбачених контрактами³⁰⁶.

Розглянемо прояв грошової маси на рівні підприємства. Готівка, що знаходиться в касі підприємства, є абсолютно ліквідним активом, оскільки її в будь-який момент часу можна швидко перетворити в будь-яку іншу форму активів. Безстрокові вклади включають кошти на поточних рахунках та депозити до запитання. Грошовий агрегат М1 можна досить легко без втрат вартості перетворити на готівку. Проте, їх ліквідність менша, ніж готівки в касі, оскільки може виникнути ситуація, за якою кошти терміново потрібні в вечірній час або у вихідний день, коли банківські установи не працюють.

Строкові депозити та кошти на безвідкличних акредитивних рахунках відносяться до грошового агрегату М2. Для перетворення зазначених активів у готівку необхідно набагато більше часу та швидкість їх перетворення є нижчою, адже підприємству для зняття коштів потрібно спочатку звернутися в банк з заявою про зняття коштів. Слід враховувати і той факт, що інфляційні процеси призводять до знецінення коштів на депозитних рахунках і зменшення їх купівельної спроможності.

³⁰⁵ Базилевич В.Д. Макроекономіка: підручник / Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О.; за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2007. – 703 с., с. 245.

³⁰⁶ Подольська В.О. Фінансовий аналіз: [навч. посібн.] / В.О. Подольська, О.В. Яріш. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.

Векселі, облігації характеризуються найнижчою ліквідністю з усіх монетарних активів, оскільки при їх перетворенні в грошові кошти підприємство зазнає суттєвих трансакційних витрат, а також існує ризик втрати частини їх вартості, відносяться до грошового агрегату МЗ.

Розглянемо детальніше особливості оцінки готівки та грошових коштів на рахунках в банку. Гроші – це безпосередньо монетарний актив, проте, як відомо, вони виконують функцію не тільки засобу платежу, а й міри вартості, засобу обігу, нагромадження та світових грошей; виступають всезагальним еквівалентом. На відміну від решти активів, готівка має лише один вид оцінки – номінальну вартість, яка зазначена на банкнотах або за якою обліковується на рахунках в банку. Номінальна вартість не залежить від цінності самого носія, тобто вартості паперу, металу або пам'яті обчислювальної машини.

Погоджуємося зі слушним зауваженням Я.В. Соколова³⁰⁷, що коли вартість грошового знаку починає відрізнятися від його номінальної вартості (дорогоцінні метали, рідкісні монети та купюри), тоді він перестає використовуватися як гроші та відображається як дорогоцінний метал.

Як зазначає Н.М. Малюга, "...касова готівка вступає до балансу за твердим курсом (частіше він співпадає з номінальною вартістю), за тією ж номінальною ціною грошові кошти залишаються на балансі, і за нею ж вони виходять з балансу, не підлягаючи ні амортизації, ні переоцінці"³⁰⁸.

Отже, готівка в національній валюті оцінюється за номінальною вартістю і при надходженні, і при вибутті та на дату балансу. Відповідно до П(С)БО 22 "Вплив інфляції"³⁰⁹ монетарні активи, які згідно з угодою між підприємством та іншою стороною підлягають індексації (депозити, облігації тощо), відображаються в балансі в сумі, передбаченій угодою. Показники інших монетарних статей не коригуються. Отже, грошові кошти переоцінці не підлягають.

³⁰⁷ Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: [учебник] / Я.В. Соколов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Велби, Проспект, 2005. – 776 с., с. 221-222.

³⁰⁸ Малюга Н.М. Шляхи удосконалення оцінки в бухгалтерському обліку: теорія, практика, перспективи / Н.М. Малюга. – Житомир: ЖІТІ, 1998. – 384 с., с. 275

³⁰⁹ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 22 "Вплив інфляції" від 28.02.2002 № 147 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0269-02>

У бухгалтерському обліку операції в іноземній валюті відображаються як в національній грошовій одиниці України, так і в валюті розрахунків. Тобто в первинних документах зазначається сума в іноземній та національній валюті, а в фінансовій звітності лише в національній валюті шляхом перерахування монетарних активів у гривні за діючим на даний момент курсом.

Гроші в іноземній валюті відповідно до принципу єдиного грошового вимірника при відображенні в обліку також повинні бути виражені в національній валюті. Сутність цього принципу полягає в тому, що вимірювання і узагальнення всіх господарських операцій суб'єктів господарювання у фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій валюті – гривні. Важливу роль при оцінці грошових коштів відіграє принцип обачності, що передбачає застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки грошових коштів, які повинні запобігати завищенню оцінки активів.

В п. 5 П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів” визначено, що операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат). На дату балансу монетарні статті в іноземній валюті відображаються з використанням спот-курсу на дату балансу. Спот-курс – це валютний курс на момент укладання угоди за умови купівлі-продажу валюти не пізніше, ніж на другий робочий день з дня укладання угоди³¹⁰. Тобто на кінець кожного звітного місяця необхідно переоцінювати кошти в іноземній валюті, визнаючи або позитивні курсові різниці, які є доходом підприємства та відображаються за кредитом рахунку 714 “Дохід від операційної курсової різниці” або 744 “Дохід від неопераційної курсової різниці”, або негативні – витрати підприємства, які відображаються в складі витрат за дебетом рахунку 945 “Втрати від операційної курсової різниці”, 974 “Втрати від неопераційних курсових різниць.”

У міжнародній практиці використовуються два методи встановлення валютних курсів: режим фіксованих та плаваючих курсів валют.

³¹⁰ Жиглей І.В. Методика оцінки активів та пасивів, виражених в іноземній валюті / І.В. Жиглей // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2002. – № 20. – С. 78-88, с. 80.

Перший метод діяв до 70-х рр. ХХ ст. у межах Бреттон-Вудської валютної системи і передбачав обмеження коливання національних валют відносно встановленого між ними співвідношення. Другий метод, відповідно до якого курси визначаються на валютному ринку під впливом попиту та пропозиції, на сьогодні використовують розвинені країни світу.

На міжбанківському ринку або на валютній біржі операції з купівлі-продажу іноземної валюти здійснюються шляхом котирування валют, що являє собою офіційно встановлений центральним банком ринковий курс (ціни) національної валюти до відповідних іноземних валют на день проведення операцій. Інакше кажучи, котирування валют – це встановлення ринкового курсу дня.

Процедура котирування, яка складається шляхом послідовного зіставлення попиту і пропозиції за кожною валютою, називається “фіксинг”. На основі фіксинга встановлюються курси продавця і покупця, які публікуються в офіційних бюлетенях. В операціях на міжбанківському валютному ринку котирування проводиться переважно по відношенню до долара США, так як він являється міжнародним платіжним і резервним засобом.

Певним варіантом плаваючого курсу може бути валютний коридор. Цей спосіб визначення валютного курсу полягає в тому, що центральний банк встановлює верхню і нижню межу можливих коливань національної валюти. В Україні використовується вищезазначений плаваючий курс, який ще називають регульованим. Курс валют НБУ встановлюється за його операціями купівлі-продажу валют, цінової та курсової динаміки світових торговельних і фінансових ринків, а також за міжбанківським курсом валют, тобто котируваннями великих гравців на міжбанківському ринку.

Така система дає змогу уникати різких коливань курсу національної грошової одиниці шляхом коригування Національним банком України різких короткострокових, а іноді й середньострокових коливань курсу з метою зробити його передбачуваним таким, що стимулює зовнішню торгівлю.

На даному етапі розвитку та функціонування валютної системи, як світової, так і України, валютний курс встановлюється на основі попиту та пропозиції щодо останньої, не зважаючи на регулятивну роль НБУ, який виступає в певній мірі гарантом стабільності економічного розвитку в країні.

Отже, грошові кошти, що знаходять на поточному рахунку в національній та іноземній валюті, грошові кошти в дорозі, а також кошти на депозитних рахунках оцінюються за номінальною вартістю. Проте у випадку здійснення вкладу на депозитний рахунок на термін більше 12 місяців вважаємо, що слід розрахувати доцільність такого вкладу, оскільки під впливом інфляційних процесів кошти будуть втрачати частину вартості, а також слід врахувати, що сума нарахованих відсотків відноситься до доходів підприємства та з неї сплачується 21 % податку на прибуток.

Таким чином, враховуючи, що ставка депозиту складає 12 % річних³¹¹, вплив інфляційних процесів і необхідність сплати податку на прибуток з суми нарахованих відсотків, суб'єктам господарювання не вигідно розміщувати тимчасові вільні кошти на депозитних рахунках. Вважаємо, що вільні кошти більш вигідно вкласти в еквіваленти грошових коштів або в ліквідні цінні папери.

В умовах, коли надходження (вибуття) грошових коштів очікуються через певні проміжки часу (більше 1 року) і за умови, що поточна оцінка цих надходжень (платежів) є нижчою, ніж реальна сума до отримання (до сплати), активи або зобов'язання підприємства необхідно оцінювати за теперішньою вартістю. Адже чим довший період очікування, тим меншою буде їх поточна оцінка. Розрахунок теперішньої вартості передбачає дисконтування, яке враховує зниження купівельної вартості грошей та ризик їх неотримання (несплати).

Готівка, яка є сьогодні, та грошова одиниця, яка очікується до одержання через деякий час, не є рівноцінними, оскільки існує принцип, який діє незалежно від зміни загального рівня цін: мати певну суму грошей сьогодні завжди краще, ніж мати її завтра³¹². Це пояснюється дією трьох основних факторів: інфляції, оборотності коштів та ризику.

Інфляційні процеси спричиняють втрату частини вартості грошових коштів. Також завжди існує ризик недержання очікуваної суми, оскільки будь-який договір, за яким очікується надходження грошових коштів в майбутньому, має певну ймовірність бути невиконаним взагалі або

³¹¹ З вогню та в полум'я: огляд ринку депозитів за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.prostobank.ua/depoziti/statti/z_vognyu_ta_v_polum_ya_oglyad_rinku_depozitiv_za_2011_rik

³¹² Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / [за ред. проф. Г.Г. Кірейцева]. – К.: ЦУЛ, 2002. – 496 с., с. 111.

виконаним частково. У випадку непогашення дебіторської заборгованості у встановлений термін зменшується платоспроможність підприємства.

Оборотність – швидкість обертання грошових коштів. Для стабілізації фінансового стану суб'єктів господарювання важливе значення має швидкість руху грошових коштів. На підприємстві завжди повинен бути мінімальний залишок грошових коштів, що покриває поточні зобов'язання. Відсутність такого запасу свідчить про наявність фінансових ускладнень на підприємстві. Надмірна їх величина говорить про те, що реально підприємство зазнає збитків, пов'язаних з інфляцією і знецінюванням грошей.

Грошові кошти, як і будь-який актив, повинні з часом генерувати доход за ставкою, яка задовольняє власника цих коштів. Тому сума, очікувана до одержання через деякий час, повинна перевищувати початкову суму, якою володіє інвестор в момент прийняття рішення, на величину можливого доходу. Саме на базі розрахунку вартості використання грошей протягом певного періоду часу і ґрунтуються концепції майбутньої та теперішньої вартості³¹³.

Концепція зміни вартості грошей у часі в бухгалтерському обліку використовується для відображення взаємозв'язку часу та грошей. Вона підтверджує те, що отримані сьогодні гроші є значно дорожчими, ніж ті, які будуть отримані в майбутньому. Причини зміни вартості грошей в часі наступні: по-перше, можливість інвестувати вільні грошові кошти вже сьогодні з тим, щоб отримати додаткові прибутки; по-друге, існує ризик неповернення грошей, а тому чим більший період очікування, тим вищим буде ризик; по-третє, за період очікування можливе зростання цін на активи, необхідні підприємству для здійснення діяльності.

Для порівняння суми грошей в часі їх необхідно привести до одного часового знаменника. При здійсненні фінансових розрахунків прийнято приводити суми коштів, які одержить інвестор, до сьогоднішнього дня (початкової точки відліку), тобто необхідно визначити величину суми P , яка в майбутньому повинна скласти задану величину P_n . В цьому випадку P буде називатись поточною (теперішньою, приведеною) величиною суми P_n ³¹⁴.

³¹³ Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / [за ред. проф. Г.Г. Кірейцева]. – К.: ЦУЛ, 2002. – 496 с., с. 112.

³¹⁴ Там же, с. 124.

Кошти на рахунках в банках менше всього захищені від впливу інфляційних процесів. Так, середня ставка за поточними рахунками клієнтів в іноземній валюті в банках України складає 2-3 % річних, при тому, що реальний показник інфляції є значно вищим за офіційний³¹⁵.

Коливання валютного курсу сприяють спотворенню інформації про монетарні активи в іноземній валюті. Корінько М.Д. і Тітаренко Г.Б.³¹⁶ для вирішення цієї проблеми пропонують при оцінці оборотних активів в іноземній валюті враховувати відсоток реальної інфляції при укладанні валютних контрактів. Вчені наголошують на тому, що не варто покладатися лише на офіційний курс, встановлений НБУ, а необхідно застосовувати інші ринкові методи. Розрахунок відсотку інфляції запропоновано здійснювати за допомогою аналізу коливань цін в іноземній валюті за основними видами товарів на товарній біржі.

Однією із найважливіших складових монетарних активів є грошові кошти. На основі проведеного дослідження встановлено, що в міжнародних стандартах фінансової звітності грошові кошти відображаються у звітності за дисконтованою вартістю грошових потоків, а відповідно до вітчизняних – за номінальною вартістю. Депозитні вклади на дату балансу слід обліковувати за номінальною вартістю вкладених на депозит коштів. При оцінці строкових депозитів пропонуємо використовувати метод теперішньої вартості, тобто враховувати часову зміну вартості коштів.

³¹⁵ Корінько М.Д. Бухгалтерський облік при реорганізації суб'єктів господарювання України: напрями наукових досліджень: монографія / М.Д. Корінько, Г.Б. Тітаренко. – К.: Видавництво "Клякса", 2010. – 320 с., с. 83.

³¹⁶ Там же, с. 102.

2.3. Стан вітчизняної системи бухгалтерського обліку монетарних активів підприємства

У господарській діяльності підприємства грошові кошти є важливим складовим елементом оборотних активів, однією з основних умов фінансового добробуту підприємства та є основою для забезпечення сучасної схеми здійснення розрахункових операцій. Наявність на підприємстві обігових коштів у достатній мірі є запорукою нарощення активів, підвищення рівня рентабельності, ліквідності і, як результат, забезпечення фінансової рівноваги та платоспроможності.

Успіх діяльності підприємства визначається здатністю раціонально розподіляти й використовувати грошові кошти. Тому прийняття ефективних управлінських рішень можливе лише за умови володіння необхідною інформацією про рух грошових коштів, яку може надати саме бухгалтерська служба. Відповідно, правильно організоване ведення бухгалтерського обліку є важливим елементом для функціонування грошових коштів на підприємстві.

Облікова інформація про грошові кошти та їх еквіваленти як найбільш ліквідної частини оборотних активів є однією з основних ланок управлінського процесу, спрямованого на забезпечення і подальше покращення фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності підприємства.

Дослідженню питань обліку грошових коштів та грошових потоків у ринкових умовах присвячені праці відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, А.М. Андросова, В.П. Астахова, С.Л. Берези, М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, І.С. Варавки, А.С. Гальчинського, А.М. Герасимовича, С.Ф. Голова, А.В. Грилицької, Г.Е. Гронтковської, З.В. Задорожного, Є.В. Калюги, Г.Г. Кірейцева, А.Ф. Косіка, Я.Д. Крупки, М.В. Кужельного, А.М. Кузьмінського, О.Н. Литнєва, Л.Г. Логвінської, Н.М. Малюги, С.А. Мальцева, Є.В. Мниха, І.С. Несходовського, Х. Нюрнберга, В.О. Озерана, В.Ф. Палія, О.М. Петрука, А.А. Пилипенка, А.М. Поддєрьогіна, М.С. Пушкаря, Т.Б. Рубінштейна, Г.В. Савіцької, Г.А. Салтикової, О.В. Соловйової, В.В. Сопка, О.М. Сорокіної, В.П. Суйца, Л.К. Сука, Р.Л. Хом'яка, С.Г. Хорунжия, М.Г. Чумаченка, В.Г. Швеця, В.О. Шевчука, О.В. Шевчука, Л.З. Шнейдмана та інших. Вчені досліджували

питання теорії, методики, організації обліку та аналізу грошових коштів та їх еквівалентів. Однак, з розвитком інформаційних технологій, що дозволяє не лише вдосконалити інформаційну систему управління, а й сприяє появі нових об'єктів бухгалтерського обліку коштів, зокрема електронних грошей постає потреба в поглибленому дослідженні такого питання.

Парадокс поняття грошових коштів як оборотного активу полягає в наступному: незважаючи на те, що частка грошових коштів та їх еквівалентів в сукупному обсязі оборотних активів підприємств України є чи не найменшою, лише 7 %, питанню їх управління повинно приділятися чи не найбільше уваги³¹⁷.

Неефективна інформаційна система управління коштами не дає можливості оперативно надавати необхідну інформацію про їх стан, виявляти відхилення від нормативних або планових показників у грошовому обороті підприємства, приймати обґрунтовані управлінські рішення³¹⁸.

Оскільки облік є окремою функцією управління, можна стверджувати, що питання правильного та своєчасного обліку грошових коштів та їх еквівалентів на підприємстві є одним із першочергових.

Однією з основних проблем бухгалтерського обліку грошових коштів суб'єкта господарювання в Україні О. Панщанна³¹⁹ вважає повноту та своєчасність їх відображення у системі бухгалтерського обліку. Адже, якщо грошові кошти не будуть повністю та своєчасно оприбутковані, то не буде чіткого відображення наявності коштів, що призведе до нарахування штрафних санкцій контролюючими органами.

На початковому етапі обліку грошових коштів одним із основних завдань бухгалтера є складання первинних документів (рис. 2.4). Цей процес повинен виконуватись вчасно і, головне, правильно. Важливе значення має форма первинного документу. Адже вона повинна містити одночасно максимум інформації про здійснену операцію, оскільки документ може використовуватись неодноразово для формування різних видів звітів, і в той

³¹⁷ Височан, О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / О.С. Височан. – К., 2009. – 268 с., с. 40.

³¹⁸ Лукашова І.О. Усунення протиріч у методології бухгалтерського обліку коштів / І.О. Лукашова. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2010_30_1/Lukash.pdf

³¹⁹ Панщанна О. Проблеми обліку грошових коштів на підприємстві / О. Панщанна // Бібліотека онлайн [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=923>

же час не переважуватись зайвими даними. Питання документування операцій з монетарними активами висвітлене в Додатку Ф.

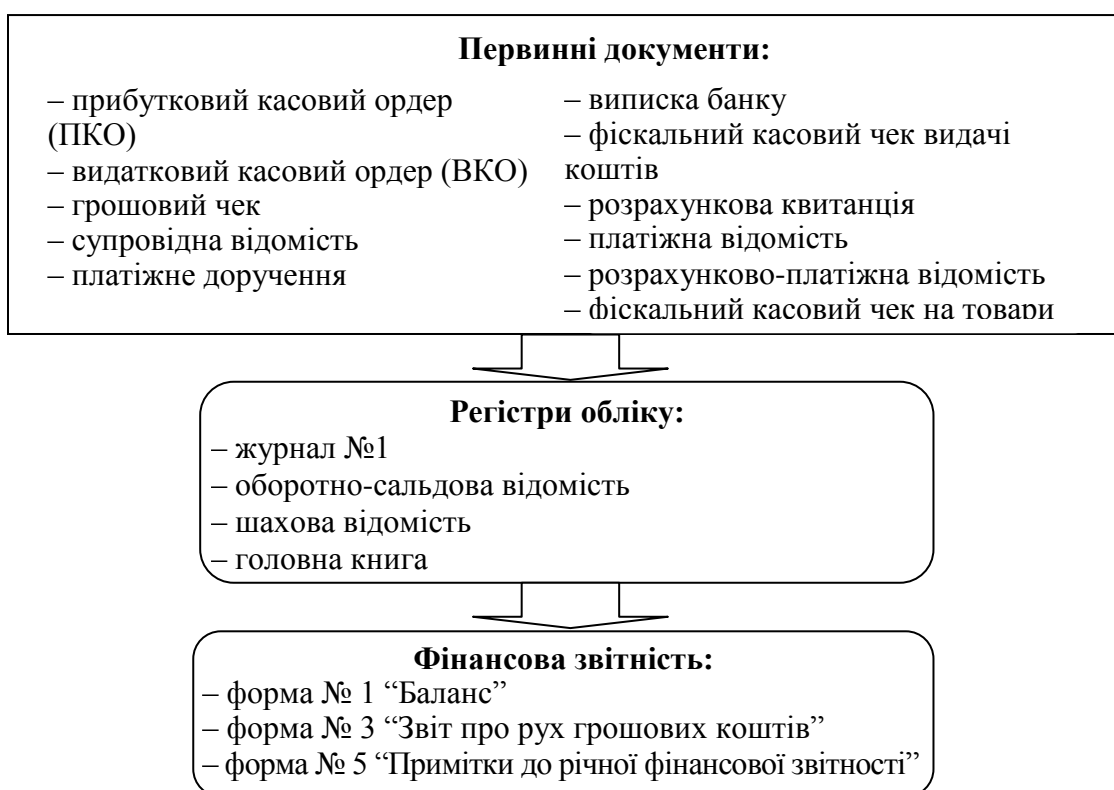

Рис. 2.4. Відображення інформації про грошові кошти в системі бухгалтерського обліку

Таким чином, касові операції оформлюються документами, типові міжвідомчі форми яких затверджені Міністерством статистики України, Національним банком України і Міністерством Фінансів України, які повинні застосовуватись без змін на всіх підприємствах, незалежно від їх відомчої підпорядкованості та форми власності. Спеціальні форми документів розроблені також і для безготівкових розрахунків.

Щодо питань вдосконалення первинного обліку, варто прийняти до уваги рекомендації Я.М. Чумака³²⁰ про спрощення форми платіжного доручення. Дослідник запропонував та юридично обґрунтував відміну таких реквізитів даного документу як “Одержано банком” та зазначення суми ПДВ. Такі рекомендації є раціональними, адже дійсно пропозиція видалити прямокутник призначений для заповнення суми ПДВ, що

³²⁰ Чумак Я.М. Фінансовий облік грошових коштів на рахунках в банках / Я.М. Чумак // Вісник Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького – [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн.: <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v6/v6pp189-191.pdf>

знаходиться в нижньому правому боці напроти реквізиту “Призначення платежу”, обґрунтовується тим, що сума ПДВ не є обов’язковим реквізитом платіжного документа від 9 квітня 2001 року. Інструкція № 22³²¹ не зобов’язує платника зазначати в платіжному дорученні суму ПДВ. Банки слідкують за заповненням цього реквізиту виключно за зовнішніми ознакам, без перевірки його змісту і не мають права вимагати його обов’язкового заповнення платниками³²².

А пропозиція відміни реквізиту платіжного доручення під назвою “Одержано банком” сформульована на підставі того, що дата одержання і проведення банком платежу збігаються. Таким чином, відбувається звичайне дублювання однієї і тієї ж дати здійснення переказу готівки банком за напрямками підприємства, адже отримання та проведення платежу відбувається тепер завжди в один і той же день. Вважаємо, що пропозиції автора є доречними та обґрунтованими.

Відомо, що операція з надходження готівки в касу оформлюється прибутковим касовим ордером (ПКО), на якому проставляються підписи касира, головного бухгалтера або особи, яка уповноважена керівником підприємства. Проблемні питання виникають в ситуації, коли на підприємстві не передбачено посаду касира. У Положенні № 637³²³ зазначено, що його обов’язки може виконувати бухгалтер або працівник підприємства, з яким укладено договір про повну матеріальну відповідальність. Проте, виникає питання правильності оформлення ПКО у випадку, якщо бухгалтер суміщає дві посади. Розглядаючи таку ситуацію, Т.Г. Китайчук, С.І. Тимощук пропонують два варіанта її вирішення: або бухгалтеру відмічати, що виконав обов’язки касира з оформлення документа, і бухгалтера – з його перевірки, або ж ставити підпис замість касира іншій особі. В другому варіанті виникає ще питання у потребі зазначати посаду другої особи у документі. Вищезазначені автори зазначають, що оскільки про передачу прав складається і

³²¹ Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті від 21.01.2004 № 22 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>

³²² Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

³²³ Положення “Про затвердження касових операцій у національній валюті в Україні”, затверджене постановою правління НБУ від 15.12.2004 р. №637 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0040-05>

затверджується наказ, то такі виправлення непотрібні, тим більше, що вони не дозволяються при заповненні первинних документів³²⁴.

Відповідно до п. 4.8 Положення № 637³²⁵ на підприємствах, які мають одного касира, у разі потреби тимчасової його заміни виконання обов'язків касира покладається на іншого працівника за письмовим наказом керівника. З працівником укладається договір про повну матеріальну відповідальність на час виконання обов'язків касира³²⁶.

Таким чином, на підприємствах у разі потреби тимчасової заміни касира або відсутності такої посади виконання його обов'язків може покладатися за письмовим наказом керівника на бухгалтера (у тому числі залученого на договірних засадах) або іншого працівника з укладанням договору про повну матеріальну відповідальність. При цьому підпис керівника на видаткових касових документах має бути обов'язково³²⁷.

Крім того, вважаємо, що керівник, за наявності на підприємстві посад головного бухгалтера та касира, не має права одноосібно підписувати касові документи.

Водночас у разі відсутності на підприємстві інших працівників керівник має право підписувати касові документи одноосібно, як керівник підприємства³²⁸.

На основі попередніх досліджень було встановлено, що грошові кошти включають наступні складові: готівку в касі; кошти на рахунках в банках (на поточному рахунку та частина коштів на інших рахунках, наприклад, рахунки відкриті для розрахунків за чеками); електронні гроші, які емітуються у відкрито циркулюючій системі, депозити до запитання та кошти в дорозі.

Визначимо, на яких рахунках бухгалтерського обліку будуть відображатися складові грошових коштів як частина монетарних активів.

³²⁴ Китайчук Т.Г. Особливості обліку касових операцій на підприємствах [Електронний ресурс] / Т.Г. Китайчук, С.І. Тимошук // Інноваційна економіка. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2011_4/139.pdf

³²⁵ Положення “Про затвердження касових операцій у національній валюті в Україні”, затверджене постановою правління НБУ від 15.12.2004 р. №637 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0040-05>

³²⁶ Грань століть. Бухгалтер. – 2012. – № 14 (638). – С. 28, с. 28.

³²⁷ Там же.

³²⁸ Там же.

Згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій³²⁹ для відображення в системі бухгалтерського обліку готівки в касі застосовується рахунок 30 “Каса” в розрізі валюти, в якій здійснено розрахунки (301 “Каса в національній валюті”; 302 “Каса в іноземній валюті”).

Відповідно до вимог раціональної побудови Плану рахунків доцільно змінити назви окремих рахунків і субрахунків. Це дозволить точніше відображати призначення рахунків і об'єктів, що обліковуються на них.

Зокрема, С.Л. Береза³³⁰, А.В. Гриліцька³³¹ зазначають, що назва рахунка 30 “Каса” є суперечливою та теоретично неправильно вживати поняття “каса”, оскільки сутність об'єкта, який на ньому обліковується, не відображається. З метою вирішення такої проблеми А.В. Гриліцька³³² пропонує змінити назву рахунка 30 “Каса” на “Грошові кошти в касі та їх еквіваленти” і передбачити субрахунки: 301 “Грошові кошти в касі в національній валюті”, 302 “Грошові кошти в касі в іноземній валюті”, 303 “Еквіваленти грошових коштів у національній валюті”, 304 “Еквіваленти грошових коштів в іноземній валюті”³³³. Вважаємо, що незважаючи на те, що еквіваленти грошових коштів та грошові документи зберігаються в касі, вони не обов'язково повинні відображатися на цьому рахунку, оскільки вони не абсолютно ліквідні як грошові кошти в касі та порушується принцип ліквідності при побудові плану рахунків.

Береза С.Л.³³⁴ пропонує використовувати термін “касова готівка”, якщо мова йде про облік наявності готівки, що зберігається в касі підприємства, або “грошові кошти”, якщо мова йде про облік усіх грошових коштів

³²⁹ Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

³³⁰ Береза С.Л. Облік і контроль грошових активів та дебіторської заборгованості: теорія і практика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / С.Л. Береза. – К., 2003. – 20 с.

³³¹ Гриліцька А.В. Облік, аудит і аналіз грошових коштів: управлінський аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / А.В. Гриліцька. – К., 2009. – 23 с.

³³² Там же.

³³³ Там же.

³³⁴ Береза С.Л. Облік і контроль грошових активів та дебіторської заборгованості: теорія і практика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / С.Л. Береза. – К., 2003. – 20 с.

підприємства. Вважаємо, що застосовувати поняття “касова готівка” не доцільно, оскільки кошти в касі і є готівкою підприємства, тому пропонуємо назву рахунку 30 “Каса” замінити на “Грошові кошти в касі” та передбачити субрахунки: 301 “Грошові кошти в касі в національній валюті”; 302 “Грошові кошти в касі в іноземній валюті”.

Наступною складовою грошових коштів є кошти на рахунках в банках. Так, слід відмітити, що всі розвинуті країни світу йдуть одним шляхом – поступового виведення готівки із обігу. Так, в США частка безготівкових розрахунків складає близько 90 %, в Європі – 91 %, Китаї – 93,8 %, Південній Кореї – 97,8 %. Згідно з дослідженням Government E-Payment Adoption Ranking, Україна посіла 60-е місце за рівнем розвитку електронних платежів серед 62 досліджених країн в 2011 році, випередивши лише Уганду та Нігерію³³⁵. Відмова від використання готівки і перехід виключно на безготівковий розрахунок – кінцевий пункт цього шляху. І зараз найближче до цієї цілі Швеція. За нею слідують такі країни як Скандинавія, Японія, Канада, Нова Зеландія. В США, найбільшій світовій економіці, вже давно існує обмеження на використання готівки, і з кожним роком вони стають все жорсткіші, що призводить до активізації різних видів безготівкових розрахунків. Тим, хто захоче зберігати, а тим більше розвивати з цими країнами економічні і політичні зв'язки, доведеться відповідним чином регулювати свій грошовий обіг³³⁶.

Як зазначає А. Охрименко, А. Пасхавер, готівка – це кров тіньової економіки, частка якої в Україні досить немала. Але країна змушена обирати – або разом з розвинутими країнами формувати глобальну економіку світу з сучасними безготівковими системами платежів, або залишитися на обочині цивілізації з паперовими грошима³³⁷.

Проте, слід відмітити позитивні зміни і в економіці України, так, станом на 1 серпня 2012 року частка готівки в загальному обороті України складає лише 27,9 %, що є найнижчим показником за останні 10 років.

³³⁵ Губарь Е. Переход на безналичность. В Украине сокращается объем живых денег / Е. Губарь // Деловые новости. – 2012. – № 132. – С. 5, с. 5.

³³⁶ Охрименко А. Стоит ли полностью выводить из оборота наличные? / А. Охрименко, А. Пасхавер // Бизнес. – 2012. – № 15 (1002). – С. 8, с. 8.

³³⁷ Там же, с. 8.

Для обліку наявності та руху грошових коштів, що знаходяться на поточних рахунках в банку та які можуть бути використані для поточних операцій, використовується субрахунок 311 “Поточні рахунки в національній валюті”. Для відображення наявності та руху грошових коштів в іноземній валюті призначений субрахунок 312 “Поточні рахунки в іноземній валюті”. Кошти на інших рахунках в банках, які відкрито для розрахунків чеками, обліковуються на субрахунках 313 “Інші рахунки в банку в національній валюті” та 314 “Інші рахунки в банку в іноземній валюті” до рахунку 31 “Рахунки в банках”. Для відображення грошових коштів в дорозі призначені субрахунки 333 “Грошові кошти в дорозі в національній валюті” та 334 “Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті” до рахунку 33 “Інші кошти”.

Проте, назва “Рахунки в банках” не відображає сутність коштів, які на них обліковуються. Тому, вважаємо за потрібне, назву цього рахунку замінити на “Грошові кошти на рахунках в банках”. А назва рахунку “Інші кошти” не тільки не відображає сутність об’єктів, які на ньому обліковуються, але є і суперечливою, тому пропонуємо замінити її назвою “Інші грошові активи”.

Лукашова І.О.³³⁸ зазначає, що грошові документи не можна віднести до грошових коштів. Такої ж думки дотримується О.С. Височан, який пропонує грошові документи відображати в бухгалтерському обліку наступним чином:

– поштові марки – як виробничі запаси, оскільки за своєю економічною сутністю вони є запасами, що належать підприємству та можуть бути використані в загальногосподарських, збутових та інших цілях;

– сплачені проїзні документи, путівки до санаторіїв, пансіонів, будинків відпочинку – як витрати майбутніх періодів з обов’язковим відображенням номінальної вартості самих документів в позабалансовому обліку, оскільки витрати на придбання даних активів було здійснено у звітному періоді, однак вони підлягають віднесенню на витрати в майбутніх звітних періодах³³⁹.

Підтримуємо думку О.С. Височана в частині віднесення грошових документів до складу запасів з відображенням на рахунку 209 “Інші матеріали”.

³³⁸ Лукашова І.О. Усунення протиріччя у методології бухгалтерського обліку коштів / І.О. Лукашова. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2010_30_1/Lukash.pdf

³³⁹ Височан, О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / О.С. Височан. – К., 2009. – 268 с., с. 93.

Крім того, О.С. Височан зазначає, що сумнівність необхідності відображення виокремлення грошових коштів в дорозі в окрему категорію в складі грошових активів, оскільки по своїй суті вони є дебіторською заборгованістю банку, що підтверджується дослідженнями Ф.Ф. Бутинця та Л.Л. Горецької з посиланням на західні стандарти обліку³⁴⁰. Тому, на думку дослідника, грошові кошти в дорозі слід відображати на рахунок 377 “Розрахунки з іншими дебіторами”. У зв’язку з цим, взагалі недоцільно виокремлювати рахунок 33 “Інші кошти”³⁴¹.

Вважаємо, що такий підхід є нераціональним, у зв’язку з тим, що не можна вважати таку суму коштів дебіторською заборгованістю, оскільки за своєю сутністю дебіторська заборгованість передбачає заборгованість за надані послуги, товари та послуги. А оскільки такої заборгованості зі сторони банку не виникає та вартість наданих банком послуг оплачується окремо, тому, на нашу думку, слід все ж таки використовувати субрахунки 331 “Грошові кошти в дорозі в національній валюті” та 332 “Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті”, які змінять субрахунки у зв’язку із перенесенням грошових документів до складу запасів.

Щодо вибору рахунків для облікового відображення вищеперерахованих монетарних активів сумнівів не виникає, оскільки ці питання чітко врегульовані на законодавчому рівні, чого не можна сказати про інші складові монетарних активів, а саме: депозити до запитання та електронні гроші у відкрито циркулюючій системі. Крім того, для них є характерним відсутність єдності між дослідниками щодо того, до якої категорії включати кошти на депозитному рахунку в банку. Зокрема, М. Стрельников³⁴² пропонує відносити грошові кошти на депозитному рахунку в банку до поточних фінансових інвестицій. Харченко Н.³⁴³ депозити, термін погашення яких менше року, відносить до грошових коштів в національній / іноземній валюті на інших рахунках в банку. Височан О.С.³⁴⁴ зазначає, що депозити до запитання відносяться до

³⁴⁰ Височан, О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / О.С. Височан. – К., 2009. – 268 с., с. 93.

³⁴¹ Там же, с. 93.

³⁴² Стрельников М. Особенности размещения и учета на предприятии банковских депозитов / М. Стрельников // Вестник бухгалтера и аудитора Украины. – 2005. – № 1-2. – С. 44-45, с. 44.

³⁴³ Харченко Н. Вкладаємо гроші в депозит / Н. Харченко // Баланс. – 2004. – № 14 (504). – С. 62-65, с. 63.

³⁴⁴ Височан, О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / О.С. Височан. – К., 2009. – 268 с., с. 93.

грошових коштів, а строкові депозити на термін до 12 місяців – до поточних фінансових інвестицій, а строкові депозити на термін від 12 місяців до довгострокових інвестицій.

Кушина О.³⁴⁵ вважає, що депозит, строк дії якого менше 12 місяців, слід відображати як кошти на інших рахунках, а довгострокові депозити є необоротним активом і обліковуються на рахунку 184 “Інші необоротні активи”.

При відображенні депозиту в бухгалтерському обліку вважаємо, що необхідно враховувати дві умови, зокрема, строк його погашення та зменшення ліквідності коштів, які знаходяться на депозитному рахунку.

Для визначення достовірності думки щодо віднесення грошових коштів на депозитах до фінансових інвестицій вважаємо, що необхідно з’ясувати сутність поняття “фінансові інвестиції”. Так, згідно з Податковим Кодексом України³⁴⁶, фінансові інвестиції – господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів.

Згідно із Законом України “Про цінні папери та фондовий ринок”³⁴⁷, фінансові інструменти – цінні папери, строкові контракти (ф’ючерси), інструменти грошового обігу, відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) в разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу чи фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони).

Виходячи з вищенаведеного, вважаємо, що недоцільно кошти за строковими депозитами відносити до складу фінансових інвестицій. У зв’язку з цим, строкові депозити на термін до 12 місяців пропонуємо відносити до складу інших рахунків в банках. Тоді, як строкові депозити на термін більше 12 місяців пропонуємо включати до інших необоротних активів та відображати

³⁴⁵ Кушина О. Облік депозитів і депозитних сертифікатів / О. Кушина, Н. Тарасова // Гроші до грошей, або Фінанси як інвестиції: збірник систематизованого законодавства. – К.: Бліц – Інформ, 2010. – Вип. 10. – 192 с., с. 175-178.

³⁴⁶ Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

³⁴⁷ Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.2006 № 3480-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>

на субрахунку 184 “Інші необоротні активи” до рахунку 18 “Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи”.

Розглянемо також відображення на рахунках бухгалтерського обліку акредитивів. Височан О.С. зазначає, що доволі часто у вітчизняному обліку при відкритті акредитива заявником дебетуються рахунки 313 “Інші рахунки в банку в національній валюті”, тобто кошти на акредитивному рахунку вважаються грошовими. Проте, зустрічаються й інші варіанти. Так, зокрема, В. Єфіменко і О. Кирнас³⁴⁸ для обліку коштів на акредитивному рахунку використовують довільний рахунок 378 “Розрахунки по відкритому акредитиву”, пояснюючи це тим, що до виконання умов акредитиву грошові кошти вилучаються з обліку підприємства та зберігаються на спеціальному резервному рахунку в банку. Такої ж думки дотримується О.С. Височан, а також додає, що, оскільки кошти під час відкриття акредитивного рахунку є своєрідним забезпеченням майбутнього платежу, необхідно одночасно з відображенням сум на акредитивному рахунку в складі дебіторської заборгованості одночасно відобразити їх за балансом на рахунку 05 “Гарантії та забезпечення надані”³⁴⁹.

Крім того, на думку О.С. Височана, відкличний акредитив логічно відображати на рахунках обліку грошових коштів, у зв’язку з тим, що заявник акредитива може в будь-який момент забрати кошти з даного рахунку і використати їх на власні потреби, що свідчить про грошову основу відкличного акредитиву³⁵⁰.

Погоджуємося з думкою дослідника щодо вибору субрахунку 313 “Інші рахунки в банку в національній валюті” для відображення відкличного акредитива. Проте, вважаємо, що не слід використовувати рахунок 378 “Розрахунки по відкритому акредитиву” для відображення безвідкличного акредитиву, у зв’язку з тим, що за сутністю дана операція передбачає лише перерахунок коштів на інший рахунок в банку, а не постачальнику та дебіторська заборгованість не виникає у підприємства.

³⁴⁸ Єфіменко В. Акредитиви в міжнародних розрахунках: суть, види та облік / В. Єфіменко, О. Кирнас // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 12. – С. 9-15, с. 9.

³⁴⁹ Височан, О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / О.С. Височан. – К., 2009. – 268 с., с. 95.

³⁵⁰ Там же, с. 95.

На основі вищевикладеного матеріалу виявлено проблему, яка виникає в бухгалтерському обліку грошових коштів. Так, до коштів на інших рахунках в банках (що відображаються на субрахунках 313 “Інші рахунки в банку в національній валюті” та 314 “Інші рахунки в банку в іноземній валюті”) включаються кошти, які підприємство може використати в будь-який момент та кошти, які підприємство не може використати для розрахунків за поточними операціями. Така ситуація призводить до асиметрії інформації в управлінського персоналу щодо суми грошових коштів, що наявні та доступні для використання. У зв’язку з цим, пропонуємо розмежовувати такі кошти шляхом створення окремого рахунку, так, зокрема, з використанням рахунку 33 “Інші грошові активи” з відповідними субрахунками:

– 333 “Грошові кошти на інших рахунках з обмеженим доступом в національній валюті”;

– 334 “Грошові кошти на інших рахунках з обмеженим доступом в іноземній валюті”.

Таким чином, кошти, що підприємство зможе використати для розрахунків за поточними операціями, але які знаходять на інших рахунках в банках (кошти на рахунках в банках відкриті для розрахунків за чеками та депозити до запитання) слід відображати на субрахунках 313 “Інші рахунки в банку в національній валюті” та 314 “Інші рахунки в банку в іноземній валюті”. Тоді, як кошти підприємства, які знаходять на рахунках в банку, але які не можливо використати для поточних операцій та розрахунків, зокрема, кошти за відкритими безвідкличними акредитивами, строкові депозити на термін до 12 місяців слід обліковувати на рахунку 331 “Грошові кошти на інших рахунках з обмеженим доступом в національній валюті”.

Такий підхід забезпечить управлінський персонал достовірною інформацією про наявність доступних коштів для проведення поточних операцій та розрахунків.

Глобальну економіку обслуговують безготівкові розрахунки, в тому числі і електронні платежі. Вони зручні, швидкі, достатньо безпечні, недорогі³⁵¹. Так, частку країн, які відправляють грошові перекази в Україну

³⁵¹ Охрименко А. Стоит ли полностью выводить из оборота наличные? / А. Охрименко, А. Пасхавер // Бизнес. – 2012. – № 15 (1002). – С. 8.

та частку країн, в які надходять грошові перекази з України за 2011 рік зображено на рис. 2.5 та 2.6.

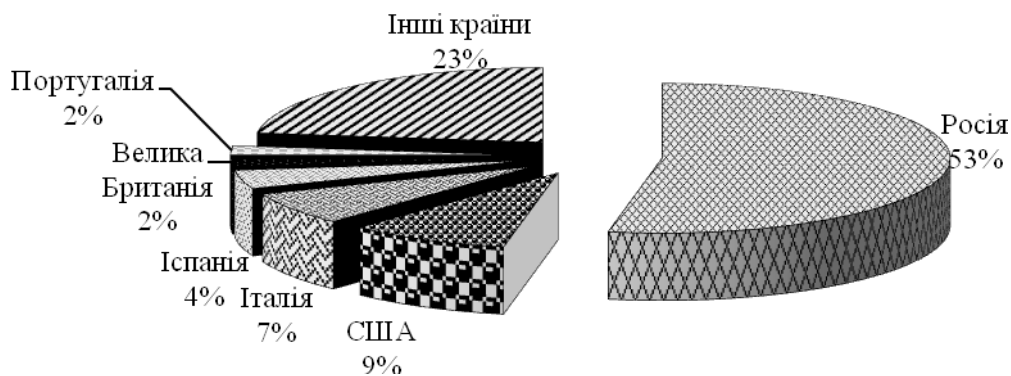

Рис. 2.5. Частка країн, які відправляють грошові перекази в Україну в 2011 році³⁵²

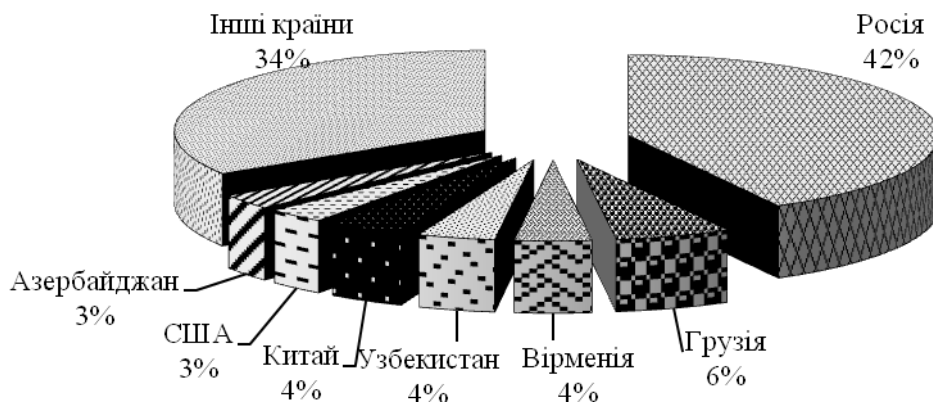

Рис. 2.6. Частка країн, в які надходять грошові перекази з України в 2011 році³⁵³

Сьогодні додатково актуальності набуває проблема ідентифікації як об'єкта обліку електронних грошей. Електронні гроші є особливим та новим видом грошей, що потребує як правового регулювання, так і фінансового контролю з боку держави.

Відомим є визначення, наведене у 1998 р. в документі Європейського центрального банку "Звіт про електронні гроші": електронні гроші – грошова вартість, яка зберігається в електронному вигляді на технічному пристрої і може широко використовуватися для здійснення платежів підприємствам

³⁵² Основні країни – відправники грошових переказів в Україну 2011 р. // Контракти. – 2012. – № 13-14. – С. 13.

³⁵³ Там же.

іншим, ніж емітент, без необхідності використання при цьому банківських рахунків, але яка діє як наперед оплачений інструмент на пред'явника³⁵⁴.

Згідно з Положенням про електронні гроші в Україні³⁵⁵, електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента.

З юридичної точки зору, електронні гроші є грошовим зобов'язанням емітента, який повинен обміняти їх на традиційні гроші за вимогою пред'явника. З технічної точки зору, електронні гроші – це електронний запис про певний обсяг вартості, який захищений відповідними криптографічними алгоритмами. З економічної точки зору, електронні гроші прив'язані до певної традиційної грошової одиниці або мають установлений фіксований курс обміну, тому їм властиві функції, які притаманні традиційним грошам, а саме міра вартості та засіб обігу. Вони фактично є ідеальною формою грошей, яка не має матеріальної форми і має цінність тільки тому, що інші учасники погоджуються приймати їх як платіжний засіб³⁵⁶.

Елі Б. зазначає, що електронні гроші можна порівняти з дорожніми чеками – вони не відрізняються від інших видів грошей, які існують сьогодні, адже всі види грошей можуть не тільки виконувати функцію кредитних коштів, а й бути засобом обміну³⁵⁷.

Сьогодні більшість дослідників виділяють два основних види електронних грошей:

- на основі карток (card-based e-money);
- на програмній основі (software-based electronic money) (рис. 2.7)³⁵⁸.

³⁵⁴ Report on electronic money, ECB, 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/emoneyen.pdf>

³⁵⁵ Положення про електронні гроші в Україні затверджене Постановою Національного банку України від 04.11.2010 р. № 481 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>

³⁵⁶ Скоробогата Л.В. Електронна комерція в форматі обліку [Електронний ресурс] / Л.В. Скоробогата. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer26/89.pdf>

³⁵⁷ Ely B. Electronic money and monetary policy: separating fact from fiction / B. Ely // The Cato Institute's 14 Annual Monetary Conference on "The Future of Money in the Information Age". – Washington D.C. – 1996. – 23 May. – с. 48.

³⁵⁸ Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні: науково-аналітичні матеріали / Сенищ П.М., Кравець В.М., Міщенко В.І., Махаєва О.О., Крилова В.В., Гришук Н.В. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. – Вип. 10. – 145 с., с. 17.

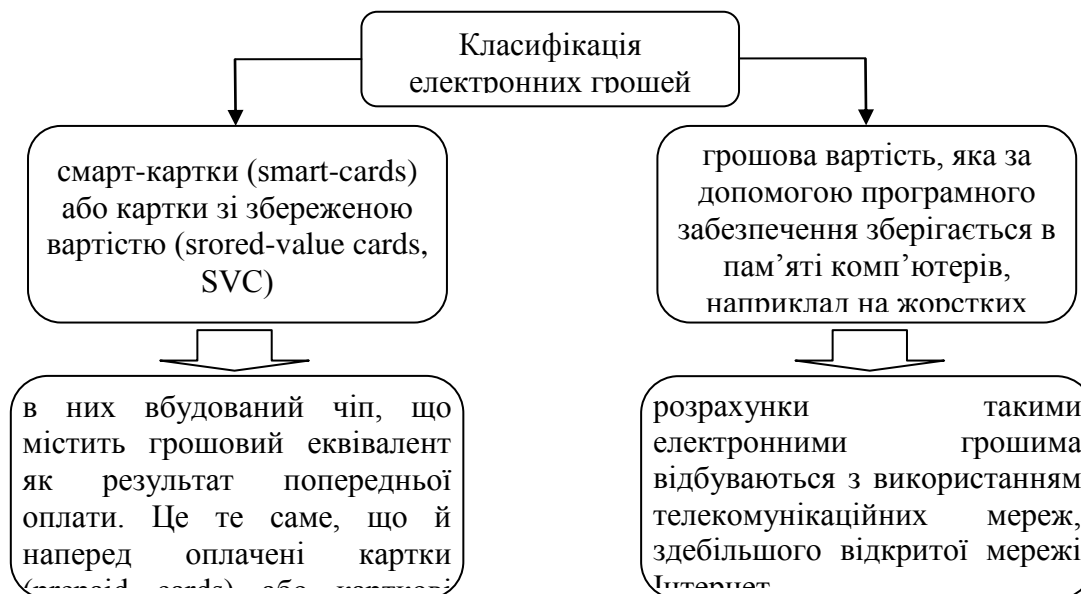

Рис. 2.7. Класифікація електронних грошей за видами*

* систематизовано на основі досліджень П.М. Сениці, В.М. Кравець, В.І. Міщенко, О.О. Махаєва, В.В. Крилова, Н.В. Грищук³⁵⁹

Поділ електронних грошей на два основних види знайшов відображення і в Директиві 2000/46/ЄС, і у звітності, яка надається центральними банками ЄС Європейському центральному банку³⁶⁰.

Зауважимо, що до електронних грошей відносять лише наперед оплачені картки багатоцільового використання (multipurpose prepaid cards), які застосовуються держателем для розрахунків не тільки з емітентом, а й з “третьою стороною”. Таким чином, картки зі збереженою грошовою вартістю, які випускаються телефонними компаніями, операторами мобільного зв'язку, транспортними фірмами, Інтернет-провайдерами й іншими підприємствами і які приймаються до оплати виключно їх емітентами, електронних грошей не містять. Інша річ, якщо грошову вартість таких карток починають приймати інші підприємства, як це, наприклад, сьогодні відбувається з картками Управління міського транспорту Нью-Йорку або з картками певних телефонних компаній в Японії³⁶¹.

Системи розрахунків електронними грошима на програмній основі за кількістю та сумою електронних грошей в обігу поступаються тим, що

³⁵⁹ Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні: науково-аналітичні матеріали / Сениці П.М., Кравець В.М., Міщенко В.І., Махаєва О.О., Крилова В.В., Грищук Н.В. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. – Вип. 10. – 145 с., с. 17.

³⁶⁰ Там же.

³⁶¹ Грачева М. Центральные банки в эпоху электронных денег: потеря былого могущества? / М. Грачева // Мир электронной комерции. – 2001. – № 1.– с. 18, с. 18.

використовують для збереження електронних грошей на карткових носіях, але за темпами росту емісії, що спостерігається в останні роки в Європі, такі системи домінують³⁶².

Однією з поширених помилок є віднесення до електронних грошей сучасних засобів доступу до банківського рахунку, зокрема, традиційних банківських платіжних карток (як мікропроцесорних, так і з магнітною смугою), он-лайнного банкінгу тощо³⁶³.

Розглянемо кілька найбільш популярних електронних платіжних систем, які використовуються в Internet (табл. 2.6).

Таблиця 2.6. Характеристика найбільш популярних електронних платіжних систем *

№ з/п	Електронні платіжні системи	Характеристика
1	2	3
1.	WebMoney Transfer	це електронна система, за допомогою якої можна проводити миттєві розрахунки в мережі Інтернет. Зареєструватися в системі може будь-хто. Важлива особливість цієї платіжної системи, що робить її зручною для користувачів пострадянського простору – це наявність російськомовного інтерфейсу
2.	E-Gold	це міжнародна платіжна система, створена в 1996 р. компанією Gold&Silver Reserve, Inc. Кошти системи переведені в дорогоцінні метали: срібло, золото, платину і паладій. Ця особливість робить платіжну систему E-Gold ефективною для проведення міжнародних платежів, оскільки рахунки користувачів не прив'язані до жодної національної валюти та зміни курсу будь-якої валюти жодним чином не позначаються на добробуті власника електронного гаманця в e-gold
3.	PayPal	платіжна система PayPal була заснована в 1998 р. Пітером Тіелом (Peter Thiel) та Максом Левчіном (Max Levchin). Система своїм користувачам можливість приймати і відправляти платежі за допомогою електронної пошти або мобільного телефону з доступом до Internet
4.	“Яндекс. Гроші”	у середині 2002 р. компанія Paycash уклала угоду з найбільшою пошуковою системою Рунета Яндекс про запуск проекту “Яндекс. Деньги” – універсальної платіжної системи. Завдяки бездоганній репутації

³⁶² Грачева М. Центральные банки в эпоху электронных денег: потеря былого могущества? / М. Грачева // Мир электронной коммерции. – 2001. – № 1. – с. 18, с. 18.

³⁶³ Там же, с. 8.

		порталу Яндекс цей спільний проект мав успіх. Сьогодні платіжна система “Яндекс. Деньги” займає одне з перших місць серед російських платіжних систем і продовжує розвиватися стрімкими темпами
--	--	---

Продовження табл. 2.6

1	2	3
5.	“Інтернет. Гроші”	українська платіжна система “Інтернет. Гроші” є небанківською системою розрахунків. З погляду користувача (продавця або покупця), така система – це сукупність електронних гаманців, кожен з яких являє собою захищену клієнтську програму, що дозволяє переводити та отримувати електронні кошти з інших гаманців, зберігати їх в Internet-банку, виводити із системи на банківські рахунки або в інші платіжні системи

* систематизовано на основі досліджень Т.С. Доля³⁶⁴

Розглянемо більш детально особливості функціонування таких систем на прикладі системи моментальних інтернет-розрахунків – WebMoney Transfer. Дана система передбачає наявність у кожного користувача свого особового рахунку, який називається WMID (складається з 12 цифр, кожен WMID в системі унікальний). Усередині нього може бути відкрито безліч гаманців – спеціальних облікових записів, на яких ведеться облік коштів користувача. Засоби, що обліковуються в гаманцях, можуть бути номіновані в різних валютах. Номер гаманця складається з букви, що вказує на його тип (U, R, Z і т.д.) і 12 цифр, кожен номер гаманця в системі унікальний. Управління гаманцями проводиться за допомогою клієнтського програмного забезпечення. За допомогою цих інструментів користувач може здійснювати перекази з свого гаманця в гаманець іншого користувача системи за кілька натискань мишкою. Транзакція проходить за частки секунди, і одержувач бачить надходження на свій гаманець негайно ж. Переказ коштів відображається в історії (виписці) по гаманцю обох контрагентів і зберігається в базі даних системи³⁶⁵.

WebMoney в Україні забезпечує можливість поповнення гривневих (WMU) гаманців у готівковій або безготівковій формі і зняття коштів з U-гаманців в готівкову або безготівкову гривню. Коли користувач хоче зробити

³⁶⁴ Доля Т.С. Платіжні системи Internet як інструменти електронної комерції [Електронний ресурс] / Т.С. Доля. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Torg/2009_10/13.pdf&sa=U&ei=yu6eT7WoKM_s-gb-2cyZDw&ved=0CBcQFjAB&usq=AFQjCNE6ULE5_caSPU_5J6FbQFLmMSP-w

³⁶⁵ <http://webmoney.ua/about>

“введення” коштів в систему, він передає системі WebMoney готівкову або безготівкову гривню, при цьому баланс його гаманця збільшується на відповідну кількість WMU. Якщо користувач хоче зробити зворотну дію – “виведення” коштів із системи, – він передає системі WebMoney WMU і отримує взамін готівку або безготівкові гривні³⁶⁶.

Лукашова І.О.³⁶⁷ та Несходовський І.С.³⁶⁸ рекомендують для синтетичного обліку електронних коштів використовувати зарезервований рахунок 32 з назвою “Електронні кошти”, а аналітичний облік здійснювати за їх видами. У фінансовій звітності сальдо по рахунку 32 “Електронні кошти” пропонується відображати в балансі у складі статті “Грошові кошти та їх еквіваленти”. Крім того, визначенням терміну “Електронні кошти” необхідно доповнити П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів”. Під грошовими коштами І.О. Лукашова пропонує розуміти різновид депозитних грошей, які є у пам’яті комп’ютерів і здійснюють свій рух автоматично за допомогою комп’ютерних систем за безпосередніми розпорядженнями власників поточних рахунків.

Підтримуємо думку дослідників щодо необхідності виокремлення окремого рахунку для відображення електронних грошей підприємства, у зв’язку з тим, що такі кошти зберігаються на особовому рахунку, але не в банку, а в певній іншій системі, що обумовлює недоцільність застосування рахунку 31 “Рахунки в банку”.

Таким чином, в бухгалтерському обліку наявність електронних коштів слід відображати на рахунку 32 “Електронні кошти”. Типові операції з бухгалтерського обліку такого об’єкту бухгалтерського обліку наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7. Бухгалтерське відображення операцій з електронними грошима підприємства

№ з/п	Зміст господарської операції	Первинний документ	Кореспонденція рахунків	
			Д-т	К-т
1	2	3	4	5
1.	Введено кошти в систему шляхом	Угода про трансфер майнових прав	32 “Електронні кошти”	311 “Поточні рахунки в

³⁶⁶ <http://webmoney.ua/about>

³⁶⁷ Лукашова І.О. Усунення протиріч у методології бухгалтерського обліку коштів / І.О. Лукашова. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2010_30_1/Lukash.pdf

³⁶⁸ Несходовський І.С. Облік грошових коштів та контроль їх виконання в підприємствах торгівлі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” [Електронний ресурс] / І.С. Несходовський. – К., 2009. – 20 с.

	перерахування поточного рахунку з	цифровими титульними знаками, договір поступки прав вимоги і їх облік, платіжне доручення, виписка банку		національній валюті”
--	-----------------------------------	--	--	----------------------

Продовження табл. 2.7.

1	2	3	4	5
2.	Введено кошти в систему шляхом придбання підзвітною особою	Угода про трансфер майнових прав цифровими титульними знаками, договір поступки прав вимоги і їх облік	32 “Електрон-ні кошти”	372 “Розрахунки з підзвітними особами”
3.	Перераховано з особистого рахунку електронні кошти для розрахунку з постачальником	Договір про переведення коштів	631 “Розрахунки вітчизняними постачальниками”	32 “Електрон-ні кошти”
4.	Виведено кошти із системи та зараховано на поточний рахунок в банку	Виписка банку	311 “Поточні рахунки в національній валюті”	32 “Електрон-ні кошти”

Основними первинними документами, які використовуються для переказів електронних коштів є:

1) загальні угоди в системі WebMoney:

– угода про трансфер майнових прав цифровими титульними знаками, яка акцептується користувачем при реєстрації в системі та встановленні WM Кеерер і визначає загальні положення, можливості й обов’язки клієнтів, тарифи, межі відповідальності, зміни, призупинення та анулювання угоди;

– кодекс системи WebMoney Transfer – основний нормативний документ в системі, який комплексно описує систему WebMoney;

– угода про боротьбу з незаконною торгівлею, яка забороняє використання WebMoney для проведення шахрайських і сумнівних операцій;

2) документи для українських користувачів, які використовують WMU:

– договір поступки прав вимоги і їх облік (публічна оферта), який укладається кожним користувачем, який використовує U-гаманець;

– договір про прийом і перерахування платежу (публічна оферта), який укладається між Фінансовою установою “ВМ-Фактор” і користувачем, яким платить WMU на користь продавців товарів / послуг.

3) документи для українських бізнесменів, які використовують WMU у своїй діяльності:

– договір поступки прав вимоги і їх обліку (для юридичних осіб), який укладається між юридичними особами, які хочуть використовувати WM-гаманці і продавати WMU на банківський рахунок;

– договір поступки прав вимоги і їх обліку (для ФОП), який укладається між підприємцями, які хочуть використовувати WM-гаманці і купувати / продавати WMU / на банківський рахунок;

– договір про переведення коштів, який укладається між Фінансовою установою “ВМ-Фактор” і компанією / підприємцем, дозволяє приймати WM за товари / послуги без реєстрації в WebMoney з регулярним отриманням коштів на банківський рахунок;

– платіжні інтерфейси WebMoney – опис технічних інтерфейсів, які дозволяють запрограмувати прийом платежів WebMoney на сайті, в мобільному додатку, оффлайнової точці і т.п.

4) типові договори, які пропонуються використовувати українським підприємцям у своїй діяльності:

– договір купівлі-продажу прав-вимоги – типовий договір, який описує угоду між підприємством і його клієнтом з купівлі / продажу WMU.

– договір міни (публічна оферта) – типовий договір, який описує угоду між підприємством і його клієнтом з купівлі клієнтом товарів / послуг цього підприємства за WMU³⁶⁹.

Слід відмітити відсутність обмеження суми розрахунків за день, на відміну від розрахунків готівкою, згідно з положенням про ведення касових операцій у національній валюті в Україні³⁷⁰, але поряд з цим існує інший обмежуючий фактор, зокрема наявність комісії в розмірі 0,8 % від суми переказу, яка стягується з відправника в момент проведення кожної транзакції

³⁶⁹ <http://webmoney.ua/about/docs>

³⁷⁰ Положення “Про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвержене постановою правління НБУ від 19.02.2001 р. № 72 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0040-05>

усередині системи³⁷¹. Поряд з цим, є й інше обмеження – встановлено перелік товарів, для розрахунків за які забороняється використовувати таку систему. Так, наприклад, предмети історії та мистецтва, складові культурні цінності країни, в якій знаходиться споживач; підроблена валюта, підроблені монети та підроблені марки; наркотичні речовини і супутні вироби, опис наркотиків чи наркотичних речовин; електронне обладнання, заборонене на території країни споживача (наприклад, дешифратори для кабельного ТБ, радары та пристрої контролю за світлофорами, електронне обладнання для спостереження, підслуховування і телефонні жучки і т.п.); вогнепальна зброя, засоби захисту, ножі, перцевий спрей, точні копії вогнепальної зброї та електрошоки тощо.

Запропоновані зміни у назвах рахунків, дозволяють достовірно відображати економічну сутність об'єктів, які на них обліковуються (табл. 2.8).

Таблиця 2.8. *Зміни до Плану рахунків щодо коригування в назві об'єктів обліку складових монетарних активів*

Код	Чинна назва		Запропонована назва	
	Синтетичні рахунки	Субрахунки	Синтетичні рахунки	Субрахунки
1	2	3	4	5
30	Каса	301 “Каса національній валюті”	Грошові кошти в касі	301 “Грошові кошти в касі в національній валюті”
		302 “Каса в іноземній валюті”		302 “Грошові кошти в касі в іноземній валюті”
31	Рахунки в банках	311 “Поточні рахунки національній валюті”	Грошові кошти на рахунках в банках	311 “Грошові кошти на поточних рахунках в національній валюті”
		312 “Поточні рахунки в іноземній валюті”		312 “Грошові кошти на поточних рахунках в іноземній валюті”
		313 “Інші рахунки в банку національній валюті”		313 “Грошові кошти на інших рахунках з безпосереднім доступом в національній валюті”
		314 “Інші рахунки в банку в іноземній валюті”		314 “Грошові кошти на інших рахунках з безпосереднім доступом в іноземній валюті”
32	...	-	32 “Електронні	321 “Електронні кошти на основі карток”

³⁷¹ <http://webmoney.ua/about>

			кошти”	322 “Електронні кошти на програмній основі”
33	Інші кошти	331 “Грошові документи національній валюті”	33 “Інші грошові активи”	331 “Грошові кошти в дорозі в національній валюті”
		332 “Грошові документи в іноземній валюті”		332 “Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті”
		333 “Грошові кошти в дорозі в національній валюті”		333 “Грошові кошти на інших рахунках з обмеженим доступом в національній валюті”
		334 “Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті”		334 “Грошові кошти на інших рахунках з обмеженим доступом в іноземній валюті”

Запропоновані уточнення сприяють більш точному та коректному обліку грошових коштів, ефективнішому контролю за їх надходженням і використанням, а також забезпечують потреби аналізу, точніше характеризуючи показник абсолютної ліквідності підприємства.

Оскільки ефективне управління грошовими коштами та контроль за ними вимагають від бухгалтерського обліку високого ступеня деталізації інформації, важливу роль відіграє аналітичний облік. Досліджуючи це питання, В.В. Варавка³⁷² запропонував робочий план рахунків обліку руху грошових коштів, що враховує наступні характеристики руху грошових коштів: форму розрахунку, валюту платежу, тривалість формування, вид господарської діяльності, центр фінансової відповідальності, місце зберігання грошових коштів та економічний зміст господарської операції. Така деталізація призводить до збільшення аналітичної цінності облікової інформації.

Отже, на основі проведеного дослідження визначено основні проблемні питання бухгалтерського обліку грошових коштів. Так, одним із таких питань є те, що кошти, якими підприємство може розпоряджатися в процесі здійснення поточної діяльності, та кошти, які підприємство фактично не може використати (кошти за безвідкличними акредитивами, строковими депозитами), відображаються в системі бухгалтерського обліку в загальній сумі. Це призводить до відсутності в управлінського персоналу достовірної

³⁷² Варавка В.В. Облік, контроль і аналіз руху грошових коштів підприємства: методика і організація: автореф. дис. на здобуття канд. екон. наук: 08.00.09 [Електронний ресурс] / В.В. Варавка. – К., 2009. – 23 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2009/09vvvpmo.zip>

інформації про суму грошових коштів наявних та доступних для використання. З метою вирішення зазначеної проблеми, запропоновано розмежовувати такі кошти шляхом створення окремого рахунку, так, зокрема, з використанням рахунку 33 “Інші грошові активи” з відповідними субрахунками: 333 “Грошові кошти на інших рахунках з обмеженим доступом в національній валюті” та 334 “Грошові кошти на інших рахунках з обмеженим доступом в іноземній валюті”. Такий підхід забезпечить управлінський персонал достовірною інформацією про наявність доступних коштів для проведення поточних операцій та розрахунків.

Крім того, слід відмітити недосконалість назв рахунків. Тому необхідно здійснити коригування в назві таких рахунків, як “Каса”, “Рахунки в банках”, “Інші кошти”. Назви “Каса” та “Рахунки в банках”, що не відображають сутності об’єктів, які на них обліковуються. Вважаємо, що потрібно назви цих рахунків замінити на наступні: “Грошові кошти в касі” та “Грошові кошти на рахунках в банках” відповідно. Назва рахунку “Інші кошти” не тільки не відображає сутності об’єктів, які на ньому обліковуються, але є суперечливою, тому пропонуємо замінити її назвою “Інші грошові активи”.

Розвиток інформаційних технологій сприяє появі нових об’єктів бухгалтерського обліку коштів, зокрема електронних грошей. У зв’язку з цим, запропоновано передбачити в плані рахунків бухгалтерського обліку рахунок 32 “Електронні кошти”. Такі зміни в плані рахунків бухгалтерського обліку дозволяють підвищити ефективність контролю та аналітичного обліку монетарних активів підприємства.

2.4. Відображення монетарних активів у фінансовій звітності: проблеми та шляхи їх вирішення

Як найліквідніші активи грошові кошти є важливим елементом ринкової економіки. Грошові активи зумовлюють активізацію суб’єктів господарювання до самофінансування. Значущість інформації про рух грошових коштів обумовлюється необхідністю надання користувачам для

прийняття рішень повної та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів.

Однією із вагомих проблем бухгалтерського обліку монетарних активів є відсутність спеціально розроблених форм звітності, які б відображали інформацію про монетарні активи підприємства, та недосконалість існуючих форм звітності в частині відображення її основних складових, зокрема, грошових коштів. У зв'язку з цим, завданням дослідження є аналіз і удосконалення показників форм фінансової звітності, які характеризують монетарні активи.

Питанню облікового відображення монетарних активів у звітності підприємства приділяли увагу в своїх наукових дослідженнях такі науковці, як О.С. Височан, Т.А. Перейминов, О. Тучак. У зв'язку з комп'ютеризацією бухгалтерського обліку, що призвела до зникнення деяких проблемних питань, які існували при заповненні фінансової звітності вручну, та виникненням нових, вважаємо, що питання відображення монетарних активів у зовнішній та внутрішній звітності підприємства потребує подальшого дослідження.

Звітність є важливим інструментом управління, який базується на даних бухгалтерського обліку як системи суцільного та безперервного документального оформлення господарських операцій. У звітності відображаються результати діяльності суб'єктів господарювання, що дає можливість прогнозувати напрями підвищення ефективності господарювання і пропонувати необхідні для управління рішення в частині монетарних активів підприємства.

Методологічні основи формування в бухгалтерському обліку інформації про монетарні активи та розкриття її у звітності встановлені П(С)БО 2 “Баланс” та П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів”.

Дані про наявність та рух грошових коштів та їх еквівалентів, накопичені на рахунках третього класу, через систему облікових регістрів, узагальнюються в формах фінансової звітності № 1 “Баланс”, № 3 “Звіт про рух грошових коштів” та формі № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”. Головна роль належить Звіту про рух грошових коштів, який найбільш розгорнуто відображає суми грошових потоків, що виникають в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

У формі фінансової звітності № 1 “Баланс” передбачена стаття “Грошові кошти та їх еквіваленти”, в якій відображаються кошти в касі, на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій, а також еквіваленти грошових коштів. У цій статті окремо наводяться кошти в національній та іноземній валютах. Кошти, які не можна використати для операцій протягом одного року, починаючи з дати балансу або протягом операційного циклу внаслідок обмежень, слід виключати зі складу оборотних активів та відображати як необоротні активи. У рядку 231 “у т.ч. в касі” наводять суму наявної в касах підприємства готівки³⁷³.

На думку А.В. Гриліцької³⁷⁴ інформація про грошові кошти, яка наводиться у формі № 1 “Баланс” окремо в національній та іноземній валюті, переобтяжує баланс і не вносить додаткової змістовної інформації про фінансовий стан підприємства. Тому дані про наявність грошових коштів автор пропонує наводити у балансі одним рядком, а інформацію про склад, переведення та хеджування іноземної валюти відображати у Примітках, як вимагають Міжнародні стандарти фінансової звітності.

Вважаємо, що такі зміни є досить недоцільними у зв’язку з тим, що інформація про наявність коштів в розрізі валют є принципово важливою для користувачів, оскільки вартість іноземної валюти змінюється під впливом зміни валютного курсу.

Єдиною формою фінансової звітності, яка надає детальну інформацію про рух грошових коштів, як однієї з найголовніших складових монетарних активів є форма № 3 “Звіт про рух грошових коштів”.

Розуміння важливості цієї форми та її місця в системі звітності підприємства є неможливим без детальної характеристики структури звіту, як результату завершального етапу облікового циклу і його історичного розвитку в Україні та за кордоном.

Звіт про рух грошових коштів на сьогодні складається лише прямим методом, відповідно до якого наводиться інформація про рух монетарних активів, що знаходить відображення в частині їх безпосереднього

³⁷³ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0396-99>

³⁷⁴ Гриліцька А.В. Облік, аудит та аналіз грошових коштів: управлінський аспект (на прикладі підприємств споживчої кооперації): дис. канд. екон. наук: 08.06.04 [Електронний ресурс] / А.В. Гриліцька. – К., 2006. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/content/137053.html>

надходження (дебетові обороти по рахунках грошових коштів та їх еквівалентів) та витрачання (кредитові обороти). Тобто, прямий метод передбачає послідовне відображення всіх надходжень і вибуття грошових коштів, а також визначення приросту або зменшення грошових коштів за звітний період як різниці між ними. При складанні звіту не враховується внутрішній рух грошових коштів при зміні їх стану та виду, а також місцезнаходження.

Після введення нової форми даного звіту зникло багато проблем, пов'язаних з складністю заповнення. Так, до 2010 року форма № 3 була чи не найскладнішою для заповнення, сьогодні ж виникає лише проблема правильного віднесення певної операції до відповідного виду діяльності.

Литнев О.Н.³⁷⁵ зазначає, що прямий метод заповнення дозволяє визначити основні джерела надходжень та виплат грошових коштів та їх еквівалентів від операційної діяльності, що є дуже корисним для прогнозування майбутніх грошових потоків та контролю виявлення відхилень. Проте непрямий метод дозволяв виявляти причини відхилень чистого прибутку від чистого грошового потоку, "...прослідкувати весь шлях, який проходять фінансові ресурси для того, щоб перетворитися у грошову форму".

Теслюк В.М. та Дегтяренко А.В. вважають, що прямий метод складання звіту про рух грошових коштів є більш наочним, дає змогу чітко виділити відповідні напрями надходження й витрачання грошей, простежити рух грошових коштів та їх еквівалентів на підприємстві. Крім того, змінена форма є доступнішою для сприйняття та заповнення. Висловлювалося застереження, що прямий метод потребуватиме збору даних щодо руху грошових коштів протягом усього року, внаслідок чого буде досить трудомістким. Проте згідно із затвердженою новою формою звіту застосування прямого методу складання Звіту про рух грошових коштів ґрунтується на безпосередньому використанні даних з реєстрів бухгалтерського обліку, а саме журналів, відомостей та Головної книги, є досить зручним і наочним³⁷⁶.

³⁷⁵ Литнев О.Н. Основы финансового менеджмента: учеб. пособие. / О.Н. Литнев. – Калининград: Калининградский государственный университет, 2000. – Ч. 1. – 118 с.

³⁷⁶ Теслюк В.М. Складання звіту про рух грошових коштів [Електронний ресурс] / В.М. Теслюк, А.В. Дегтяренко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Vsnau/2011_1/22Tesluk.pdf

Для формування першої частини Звіту про рух грошових коштів можна використовувати інформацію з облікових реєстрів – Головної книги, журналів – ордерів (насамперед 1 і 2) та відомостей до них. Водночас за окремими рахунками необхідна більша деталізація – за видами цільового фінансування, з виділенням сум ПДВ, повернутих з бюджету, із дебетових оборотів за субрахунком розрахунків з бюджетом з ПДВ, з виділенням по дебету субрахунку 372 повернутих підзвітних сум працівникам тощо. Для цього необхідно скористатись даними з інших журналів та відомостей, в окремих випадках – даними аналітичного обліку³⁷⁷.

З метою підвищення зрозумілості, уникнення зайвих арифметичних дій, максимізації достовірності даних, їх точності та оперативності, а також для забезпечення можливості постійного контролю О.С. Височан³⁷⁸ пропонує методику заповнення звіту про рух грошових коштів. На відміну від існуючих, вона ґрунтується на постійному оперативному збиранні даних для складання звітної форми і полягає в тому, що бухгалтер, сформувавши проведення під час або безпосередньо після здійснення конкретної господарської операції, одночасно виконує необхідні коригування та виділяє суми, які в кінці періоду переноситимуться до Звіту про рух грошових коштів. Для цього автор пропонує використовувати модифікований Журнал реєстрації господарських операцій (табл. 2.9).

Таблиця 2.9. Шапка модифікованого Журналу реєстрації господарських операцій для заповнення звіту про рух грошових коштів³⁷⁹

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума	Коригування	Сума після коригування		Вид діяльності	Код статті в Звіті про рух грошових коштів
		Дебет	Кредит			Надходження	Видаток		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

³⁷⁷ Там же.

³⁷⁸ Височан О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” [Електронний ресурс] / О.С. Височан. – К., 2009. – 23 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2009/09vostmo.zip>

³⁷⁹ Височан О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” [Електронний ресурс] / О.С. Височан. – К., 2009. – 23 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2009/09vostmo.zip>

Вважаємо, що використання такої форми журналу реєстрації господарських операцій є недоцільним, у зв'язку з тим, що завдяки комп'ютеризації бухгалтерського обліку необхідність використання такої методики відпадає, так як звіт формується в бухгалтерській програмі за декілька секунд. На малих підприємствах, де відсутній комп'ютеризований облік теж не виникає необхідності у формуванні такого журналу у зв'язку з тим, що підприємства ведуть спрощений бухгалтерський облік, тобто заповнюють лише перші дві форми бухгалтерського обліку.

Вважаємо, що основним недоліком Звіту про рух грошових коштів є відсутність розмежування сум надходження та витрачання грошових коштів в розрізі валюти, що призводить до викривлення інформації про дійсно наявну суму грошових коштів. Так, наприклад, в статті надходження коштів від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), як і в усіх інших статтях звіту, наводиться узагальнена інформація про суму надходжень як в національній, так і в іноземній валюті. Враховуючи те, що звіт про рух грошових коштів складається раз у рік, станом на 31 грудня і сума коштів в іноземній валюті включається за курсом на цю дату, то через деякий час користувачі отримають недостовірну інформацію про суми витрачань та надходжень у зв'язку із зміною валютного курсу.

Перейминовк Т.А.³⁸⁰ наголошує, що від правильності складання звіту про рух грошових коштів залежить: по-перше, визначення підприємством пріоритетних напрямів розвитку; по-друге, встановлення більш ефективних методів управління грошовими коштами; по-третє, при оптимальних значеннях показників витрачання та отримання грошових коштів зацікавлення як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів. Крім того, відповідно до принципу висвітлення, у фінансовій звітності повинна наводитися інформація про монетарні активи, яка здатна впливати на прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Тому, для більшої інформативності та достовірності даних звіту, пропонуємо статті надходжень та витрачань розмежовувати в залежності від валюти здійснення операції. Так, наприклад, суму коштів від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) слід

³⁸⁰ Перейминовк Т.А. Аудит звіту підприємства про рух грошових коштів: теорія, методика, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)" [Електронний ресурс] / Т.А. Перейминовк. – Київ, 2010. – 21 с. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe

розмежовувати на суму коштів, яка була отримана в національній та іноземній валюті. Інші статті звіту, які відображають надходження або витрачання грошових коштів також слід відображати в такому розрізі, але лише в тому випадку, якщо надходження або витрачання за звітний період були як в національній валюті, так і в іноземній (Додаток Х).

Однією із форм фінансової звітності, яка відображає інформацію про монетарні активи, а саме, в частині грошових коштів, є форма № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”. В шостому розділі цієї форми звітності, який має назву “Грошові кошти” відображається інформація про суму коштів в касі, на поточному рахунку в банку, інших рахунках в банку, грошові кошти в дорозі та еквіваленти грошових коштів на кінець року. Вважаємо, що інформація про грошові кошти потребує більшої деталізації за складовими. Крім того, поява нових видів грошей та форм розрахунків також потребує їх відображення в звітності (табл. 2.10).

Таблиця 2.10. Розділ 6 Приміток до річної фінансової звітності

Існуючий порядок відображення		На кінець року	Запропонований порядок відображення		На кінець року
Найменування показника	Код рядка		Найменування показника	Код рядка	
1	2	3	4	5	6
Каса	640		Кошти в касі	640	
Поточний рахунок в банку	650		Кошти на поточному рахунку в банку	650	
Інші рахунки в банку (акредитиви, чекові книжки)	660		Кошти на інших рахунках в банку без обмеженого доступу	660	
			Електронні гроші	670	
Грошові кошти в дорозі	670		Грошові кошти в дорозі	680	
			Кошти з обмеженим доступом	690	
Еквіваленти грошових коштів	680		Еквіваленти грошових коштів	700	
Разом	690		Разом	710	

Вважаємо, що розділ шість Приміток до річної фінансової звітності має суттєві недоліки:

1) назва розділу “грошові кошти”, тоді як в ньому відображаються не тільки складові грошових коштів, але й еквіваленти грошових коштів, що свідчить про невідповідність. У зв’язку з цим, вважаємо, що назву розділу необхідно змінити на “Грошові кошти та їх еквіваленти”;

2) назви показника не в повній мірі характеризують сутність понять, які вони відображають. Так, зокрема, краще замінити назви показників “Каса” на “Кошти в касі”, “Поточний рахунок в банку” – на “Кошти на поточному рахунку в банку”;

3) показник “Інші рахунки в банку”, який відображав суму акредитивів та коштів за чековими книжками, необхідно розмежувати на два показника: кошти на інших рахунках в банку без обмеженого доступу та кошти з обмеженим доступом. Таким чином, кошти за чековими книжками будуть відноситися до складу коштів без обмеженого доступу, а кошти за відкритими безвідзивними акредитивами – до складу коштів з обмеженим доступом;

4) у зв’язку з появою нового виду грошей – електронних грошей, їх необхідно виділити в окремий показник у Примітках до річної фінансової звітності.

Таким чином, удосконалена форма розділу “Грошові кошти та їх еквіваленти” містить більш детальну інформацію про складові грошових коштів.

Слід відмітити, що фінансова звітність розкриває інформацію про монетарні активи лише в частині грошових коштів, тоді як інформація про інші складові таких активів відсутня, що є суттєвим недоліком. Але з метою задоволення потреб управлінців будь-якого рівня в детальній інформації про певні аспекти діяльності підприємства для прийняття ними обґрунтованих рішень слід передбачати форми внутрішньої звітності. Їх розробка в частині монетарних активів підприємства дає змогу забезпечити ефективну політику управління та контролю монетарних активів. У зв’язку з цим вважаємо, що підприємство повинно окремо формувати звіт про монетарні активи (табл. 2.11).

Звіт про монетарні активи відображає залишок монетарних активів на початок та кінець звітного періоду, суми надходжень та витрачань за складовими, які розміщені за ліквідністю, тобто в порядку від найліквідніших до найменш ліквідних. В графі “Відхилення” слід відображати розрахований розмір абсолютного або відносного відхилення суми монетарних активів на кінець періоду від суми на початок періоду.

Вважаємо, що впровадження на практиці такої форми внутрішньої звітності забезпечує належний рівень аналітичності з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо доцільності використання монетарних активів та контролю в частині надходження і витрачання монетарних активів підприємства.

На основі проведеного дослідження встановлено, що вагомою проблемою є відсутність спеціально розроблених форм фінансової звітності, які б відображали монетарні активи підприємства та недосконалість існуючих форм фінансової звітності в частині відображення її основних складових, зокрема, грошових коштів. З метою вирішення зазначеної проблеми, запропоновано удосконалити форми № 3 “Звіт про рух грошових коштів” та № 5 “Примітки до річної фінансової звітності” в частині розмежування статей звіту про рух грошових коштів залежно від валюти здійснення операції та доповнити розділ 6 “Грошові кошти” Приміток до річної фінансової звітності інформацією про складові монетарних активів, які виникли у зв’язку з розвитком економічних відносин та інноваційних технологій. Такі зміни забезпечують підвищення інформативності, достовірності та корисності даних фінансової звітності.

Таблиця 2.11. Звіт про монетарні активи підприємства

	Код	Залишок на початок звітного періоду	Надходження			Витрачання			Залишок на кінець звітного періоду
			Операційна діяльність	Інвестиційна діяльність	Фінансова діяльність	Операційна діяльність	Інвестиційна діяльність	Фінансова діяльність	
Готівка	010								
I. Мо	020								
Кошти на поточному рахунку	030								
Депозити до запитання	040								
Грошові кошти в дорозі	050								
Електронні гроші	060								
II. M₁	070								
Строкові депозити	080								
Кошти на валютних рахунках	090								
Кошти з обмеженим доступом (за акредитивами)	100								
III. M₂	110								
Монетарні активи	120								

Крім того, з метою задоволення потреб управлінців будь-якого рівня в детальній інформації про монетарні активи підприємства для прийняття ними обґрунтованих рішень розроблено форму внутрішньої звітності, яка має назву “Звіт про монетарні активи підприємства” та відображає залишок монетарних активів на початок та кінець звітного періоду, суми надходжень та витрачань за складовими, які розміщені за ліквідністю. Використання такої форми звіту забезпечує належний рівень аналітичності з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо доцільності використання монетарних активів та контролю в частині надходження та витрачання монетарних активів підприємства.

Висновки до 2-го розділу

В результаті дослідження теоретичних аспектів бухгалтерського монетарних активів встановлено наступне:

1. Відсутність нормативно-правових актів, які безпосередньо регламентують бухгалтерський облік монетарних активів призводить до вільної інтерпретації бухгалтерського законодавства. Існуючі нормативно-правові документи, які регулюють бухгалтерський облік окремих складових монетарних активів поширюються лише на такі активи, що виражені в іноземній валюті. Крім того, постійна зміна законодавства України в частині регулювання питань організації та ведення бухгалтерського обліку призводять до зростання кількості судових спорів.

2. Основною складовою монетарних активів є грошові кошти. На основі проведеного дослідження встановлено, що в міжнародних стандартах фінансової звітності грошові кошти відображаються у звітності за дисконтованою вартістю грошових потоків, а відповідно до вітчизняних – за номінальною вартістю. Депозитні вклади на дату балансу слід обліковувати за номінальною вартістю вкладених на депозит коштів. При оцінці строкових депозитів пропонуємо використовувати метод теперішньої вартості, тобто враховувати часову зміну вартості коштів.

3. Проведений аналіз показав, що основним проблемним питанням в бухгалтерському обліку грошових коштів є те, що кошти, якими

підприємство може розпоряджатися в процесі здійснення поточної діяльності та кошти, які підприємство фактично не може використати (кошти за безвідзивними акредитивами, строковими депозитами) відображаються в системі бухгалтерського обліку разом. Це призводить до відсутності в управлінського персоналу достовірної інформації про суму грошових коштів наявних та доступних для використання. З метою вирішення зазначеної проблеми, запропоновано розмежовувати такі кошти шляхом створення окремого рахунку, так, зокрема, з використанням рахунку 33 “Інші грошові активи” з відповідними субрахунками: 333 “Грошові кошти на інших рахунках з обмеженим доступом в національній валюті” та 334 “Грошові кошти на інших рахунках з обмеженим доступом в іноземній валюті”. Такий підхід забезпечить управлінський персонал достовірною інформацією про наявність доступних коштів для проведення поточних операцій та розрахунків.

Розвиток інформаційних технологій сприяє появі нових об’єктів бухгалтерського обліку коштів, зокрема електронних грошей. У зв’язку з чим, запропоновано передбачити в плані рахунків бухгалтерського обліку рахунок 32 “Електронні кошти”. Такі зміни в плані рахунків бухгалтерського обліку дозволять підвищити ефективність контролю та аналітичного обліку.

3. Вагомою проблемою є відсутність в бухгалтерському обліку спеціально розроблених форм звітності, які б відображали монетарні активи підприємства та недосконалість існуючих форм звітності в частині відображення її основних складових, зокрема, грошових коштів. Відповідно до принципу висвітлення, у фінансовій звітності повинна наводитися інформація про монетарні активи, яка здатна впливати на прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Тому, для більшої інформативності та достовірності даних звіту, пропонуємо статті надходжень та витрачачь розмежовувати в залежності від валюти здійснення операції. Крім того, розділ шість Приміток до річної фінансової звітності слід удосконалити в частині зміни назв складових про які наводиться інформація відповідно до зміни назв рахунків бухгалтерського обліку запропонованих в п. 2.3, розмежувати інформацію про суми коштів на інших рахунках в банках на кошти без обмеженого доступу та кошти з обмеженим доступом, а також доповнити рядком про електронні гроші.

З метою задоволення потреб управлінського персоналу будь-якого рівня в детальній інформації про діяльність підприємства для прийняття ними обґрунтованих рішень слід передбачати форми внутрішньої звітності. У зв'язку з цим вважаємо, що підприємство повинно окремо формувати звіт про монетарні активи. Впровадження на практиці такої форми внутрішньої звітності забезпечує належний рівень аналітичності з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо доцільності використання монетарних активів та контролю в частині надходження і витрачання монетарних активів підприємства.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗМІШАНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку змішаних активів

3.2. Сутність і роль оцінки змішаних активів у формуванні інформаційної бухгалтерської системи

3.3. Методика бухгалтерського обліку складових змішаних активів підприємства

3.4. Облікова політика підприємства щодо монетарних та змішаних активів

3.5. Відображення змішаних активів у фінансовій звітності

3.1. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку змішаних активів

Суб'єкти господарювання в процесі функціонування повинні керуватися певними правилами, нормами, що посідають особливе місце в господарській діяльності кожного суб'єкта господарювання. Саме від кількості нормативних документів та їх інформаційного наповнення залежить розвиток не лише окремої галузі, але й економіка всієї країни.

Завданням дослідження є проведення систематизації та аналізу нормативно-правових актів, що регулюють бухгалтерський облік складових змішаних активів.

До змішаних активів відносяться активи, які в залежності від економічної сутності господарської операції можуть бути як монетарними, так і немонетарними. Фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість та векселі не мають явно вираженої грошової форми. Основною проблемою нормативного регулювання бухгалтерського обліку складових змішаних активів є відсутність нормативних актів, які регулюють їх облікове відображення, оскільки П(С)БО 21 поширюється лише на змішані активи, виражені в іноземній валюті. Для забезпечення належного рівня нормативного регулювання бухгалтерського обліку змішаних активів необхідним є розробка законодавчої бази в частині оцінки та облікового відображення складових змішаних активів.

Система правового регулювання бухгалтерського обліку змішаних активів здійснюється міжнародними, державними та місцевими органами влади на певних ієрархічних рівнях щодо яких охарактеризовано кожен з складових змішаних активів (рис. 3.1).

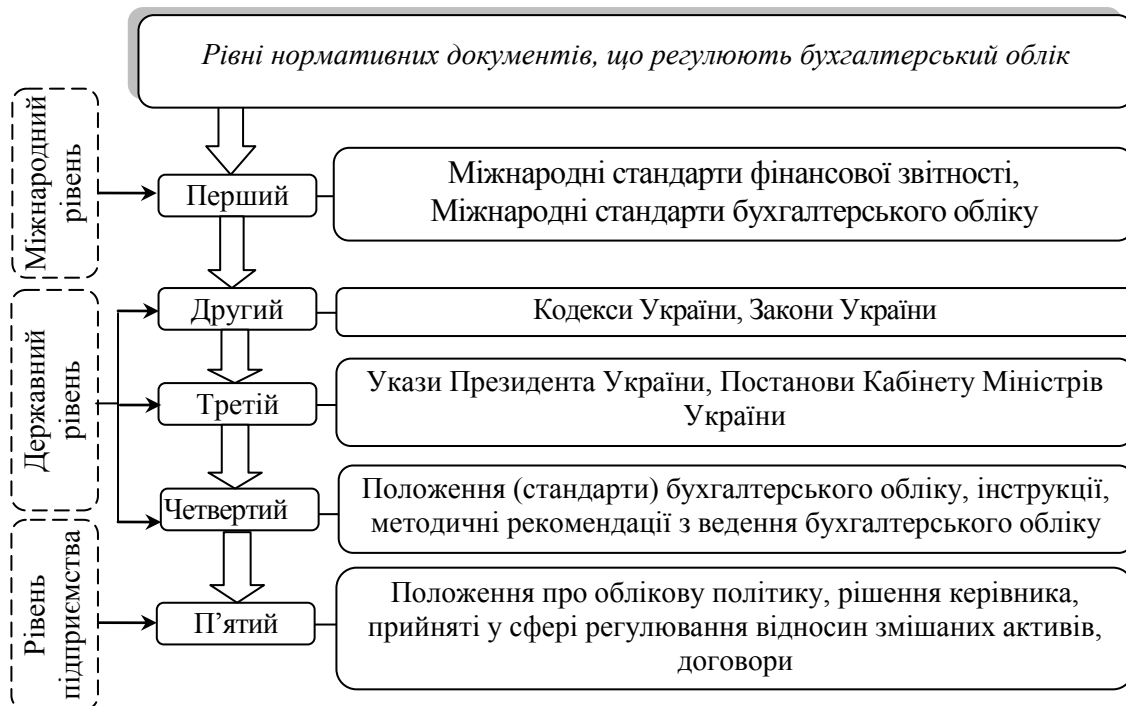

Рис. 3.1. Рівні нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку змішаних активів

Порядок відображення монетарних статей в іноземній валюті в бухгалтерському обліку та звітності визначено в МСБО 21 “Вплив змін валютних курсів”. Це пов’язано з тим, що коливання валютних курсів можуть суттєво вплинути на фінансову стійкість підприємства, особливо в сучасних кризових умовах.

МСБО 29 “Фінансова звітність в умовах гіперінфляції” наведено інформацію про фінансові інвестиції, дебіторську заборгованість та векселі як змішаних активів та зазначено, що монетарні статті не перераховуються, оскільки вони вже виражені в одиниці виміру на кінець звітного періоду, а щодо немонетарних – відображаються за сумами, що діють на кінець звітного періоду, такі як чиста вартість реалізації та справедлива вартість. Тому вони не перераховуються. Усі інші немонетарні активи і зобов’язання перераховуються.

Таким чином, в МСФЗ 21 та МСФЗ 29 не передбачено виокремлення змішаних активів, що призводить до того, що не регулюються питання оцінки та облікового відображення таких активів у звітності суб’єктів господарювання.

Аналогічна ситуація з національними стандартами бухгалтерського обліку, оскільки вони побудовані на основі міжнародних. П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів” регламентує визначення монетарних та немонетарних

статей в бухгалтерському обліку, а також визначення курсових різниць за монетарними активами в іноземній валюті на звітну дату та на дату проведення розрахунків. Проте в Україні відсутній перелік статей, за якими проводиться перерахунок. У зв'язку з цим та поділом активів на монетарні та немонетарні, необхідно навести перелік цих статей в П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів”. Недоліком даного стандарту є те, що він поширюється лише на змішані активи, виражені в іноземній валюті.

Врахування інфляційних процесів, порядку коригування фінансової звітності, що оприлюднюється та розкриття інформації у Примітках до річної фінансової звітності, регламентується П(С)БО 22 “Вплив інфляції”. Тобто монетарні активи, які згідно з угодою між підприємством та іншою стороною підлягають індексації (депозити, облігації тощо), відображаються в балансі в сумі, передбаченій угодою. Показники інших монетарних статей не коригуються. У зв'язку з цим порядок коригування за такими статтями балансу як “Фінансові інвестиції”, “Дебіторська заборгованість”, “Векселі отримані” не здійснюється.

Отже, національні стандарти бухгалтерського обліку можуть застосовуватися лише до складових змішаних активів, що виражені в іноземній валюті. А оцінка та облікове відображення складових змішаних активів, виражені в національній валюті, не регламентується на законодавчому рівні.

*Нормативно-правове
регулювання
бухгалтерського обліку
дебіторської
заборгованості*

Одним із важливих та основних проблемних питань законодавчої сфери регулювання є розкриття облікової інформації про монетарну дебіторську заборгованість, а також невідповідність вітчизняної системи міжнародним правилам та нормам в частині розкриття інформації у звітності суб'єкта господарювання, що потребує удосконалення та відповідного інформаційного забезпечення.

Проблемні питання нормативно-правового регулювання дебіторської заборгованості висвітлено в працях таких вчених як: С.Л. Береза, І.О. Власова, А.М. Карбовник, І.П. Курочкіна, О.В. Лиса, Н.О. Максименцева, С.Г. Михалевич, О.В. Руденко, К.С. Сурніна, М.М. Уткіна, Л.В. Черненко, В.О. Юрускул та ін. Проте залишаються невирішеними порядок відображення монетарної дебіторської заборгованості у бухгалтерському

обліку та у фінансовій звітності суб'єкта господарювання за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

Проаналізувавши міжнародний рівень нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості слід відмітити, що на цьому рівні зазначене питання регулюється декількома міжнародними стандартами, серед яких МСФЗ 1 “Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності”, МСФЗ 7 “Фінансові інструменти: розкриття інформації”, МСФЗ 9 “Фінансові інструменти”, МСБО 1 “Подання фінансових звітів”, МСБО 21 “Вплив змін валютних курсів”, МСБО 29 “Фінансова звітність в умовах гіперінфляції”, МСБО 32 “Фінансові інструменти: розкриття та подання”, МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка”. Таким чином, для регулювання відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку та звітності не передбачено єдиного стандарту.

МСФЗ 1³⁸¹, МСФЗ 7³⁸², МСБО 1³⁸³ та МСБО 32³⁸⁴ визначають лише загальні рекомендації щодо розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності (сутність та види дебіторської заборгованості, підходи до оцінки, визнання, розкриття інформації у Примітках до річної фінансової звітності), що дає змогу її користувачам оцінити значимість такої дебіторської заборгованості для фінансового стану та результатів діяльності суб'єкта господарювання.

У МСФЗ 9 “Фінансові інструменти” та МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка” зазначено лише те, що дебіторська заборгованість визнається як фінансовий актив, що є контрактним правом отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства.

Таким чином, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку містять лише загальну інформацію щодо відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, зокрема інформацію про

³⁸¹ Міжнародний стандарт фінансової звітності 1 “Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності” від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/929_004

³⁸² Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 “Фінансові інструменти: розкриття інформації” від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_007

³⁸³ Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 “Подання фінансових звітів” від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_013

³⁸⁴ Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 “Фінансові інструменти: розкриття та подання” 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_029

склад дебіторської заборгованості, її оцінку, визнання та розкриття інформації у Примітках до річної фінансової звітності. Проте дані щодо регулювання бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості як змішаного активу майже відсутні. Тому питання монетарної та немонетарної дебіторської заборгованості в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку потребує подальшого дослідження та вдосконалення.

Важливими є питання регулювання відносин в сфері бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на державному рівні, що визначені Господарським, Цивільним і Податковим кодексами України.

ГКУ регламентує лише загальні умови та порядок укладання договорів; розмір штрафних санкцій та порядок їх застосування; визначає граничний розмір штрафних санкцій, що нараховуються у відсотках, розмір яких визначається обліковою ставкою НБУ та визначає умови виконання грошових зобов'язань. В ЦКУ наведено трактування поняття “позовна давність” та встановлено строк позовної давності дебіторської заборгованості. Тоді, як у Податковому кодексі більш детально розкривається інформація щодо визначення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості та включення її до складу доходів і витрат підприємства.

На державному рівні важливим є також Закон України “Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності”³⁸⁵, який містить інформацію про регулювання немонетарної дебіторської заборгованості суб'єктів ЗЕД у бухгалтерському обліку, зокрема інформація про оцінку товарів за бартерним договором; строки проведення товарообмінних (бартерних) операцій, а також відповідальність за порушення строків проведення товарообмінних (бартерних) операцій.

Щодо монетарної дебіторської заборгованості, відсутні нормативні акти, що регулюють порядок її відображення у бухгалтерському обліку та звітності. Проте можна користуватися основними законодавчими актами, що регулюють рух готівкових коштів, оскільки монетарна дебіторська заборгованість погашається грошовими коштами. До таких документів необхідно віднести Указ Президента України “Про застосування штрафних

³⁸⁵Закон України “Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності” від 23.12.1998 р. № 351-XIV, із змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/351-14>.

санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки”, Інструкцію “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті”, Інструкцію НБУ “Про безготівкові розрахунки в господарському обороті України”.

Наступним рівнем державного регулювання дебіторської заборгованості є положення (стандарт) бухгалтерського обліку.

П(С)БО 2 “Баланс” визначає загальні вимоги щодо розкриття інформації про дебіторську заборгованість в балансі. Відповідно до п. 27 П(С)БО 2³⁸⁶, у статті активу балансу “Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги” відображається заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселем). У підсумок балансу вводять чисту реалізаційну вартість, яка визначається шляхом вирахування з дебіторської заборгованості резерву сумнівних боргів. У ст. 28-31 П(С)БО 2 наводиться інформація про дебіторську заборгованість в розрізі її складових: розрахунки з бюджетом; за виданими авансами; з нарахованих доходів; із внутрішніх розрахунків.

Одним із основних документів, що регулює методологічні засади щодо формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності є П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”, що містить інформацію про визначення сутності досліджуваного поняття, класифікацію за різними складовими елементами, оцінку, визнання, визначення величини резерву сумнівних боргів на основі класифікації дебіторської заборгованості.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість, яка за результатами проведеного дослідження віднесена до немонетарної, регламентується П(С)БО 13 “Фінансові інструменти”³⁸⁷. Так, як до складу фінансових інструментів належить дебіторська заборгованість, грошові кошти та інші активи, можна стверджувати, що поняття “фінансові інструменти” є ширшим, оскільки включає не тільки розрахунки, пов’язані з дебіторами, а інші грошові активи. Тому застосовувати П(С)БО 13 “Фінансові

³⁸⁶ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0396-99>

³⁸⁷ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559 із змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>

інструменти” для розгляду питань, пов’язаних з розрахунками із різними дебіторами для бухгалтерського обліку є також доречним та значущим.

Проаналізувавши особливості бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості за міжнародними та національними стандартами (Додаток Ц) виявлено розбіжності, так зокрема:

– у МСФЗ 13 дебіторська заборгованість трактується як фінансовий актив, а в П(С)БО 10 – як сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Фінансовий актив – це частина активів підприємства, яка являє собою фінансові ресурси: грошові кошти, цінні папери, боргові зобов’язання. У зв’язку з цим можна стверджувати, що поняття дебіторської заборгованості за міжнародними стандартами є ширшим, ніж за національними;

– відповідно до національного стандарту дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і її сума може бути достовірно визначена, а згідно з міжнародним – визнається у балансі, коли вона стає стороною контрактних зобов’язань;

– при зарахуванні на баланс відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги оцінюється за первісною вартістю, а на дату балансу – за чистою реалізаційною вартістю, натомість за міжнародним – за справедливою та амортизованою вартістю;

– в МСФЗ методи розрахунку величини резерву сумнівних боргів не передбачаються.

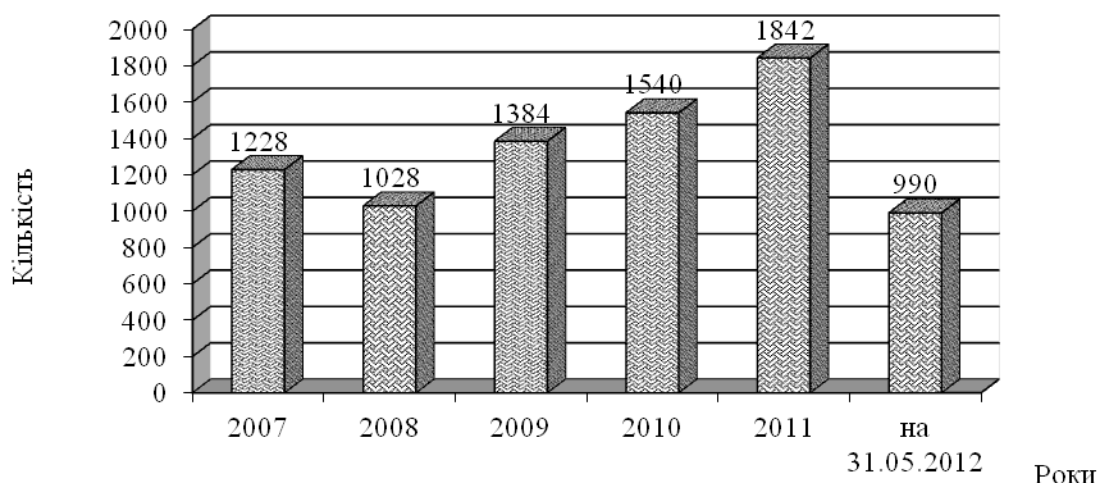
Наявність суперечностей між національними та міжнародними стандартами викликані економічними та національними особливостями, що склалися в Україні. Крім того є й спільні риси: види дебіторської заборгованості та розкриття інформації у фінансовій звітності підприємства. Українські підприємства, які співпрацюють з нерезидентами на міжнародних ринках повинні оформлювати та подавати свою звітність згідно МСФЗ.

Наступним рівнем нормативного регулювання бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості є рівень підприємства. До даного рівня включають документи, які перебувають безпосередньо в компетенції підприємства і є внутрішніми робочими стандартами. До них слід віднести: Положення про облікову політику підприємства, робочий план рахунків бухгалтерського обліку, посадові інструкції, договори та інші.

Найбільшої актуальності набувають договори підприємства як спосіб

регулювання відносин в сфері бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості. Дебіторська заборгованість є результатом виконання чи невиконання зобов'язання (момент укладання договору) підприємством. Підписання договору та пред'явлення покупцю розрахункових документів згідно з фактом відвантаження йому товарів є підставою для виникнення у продавця заборгованості із врахуванням усіх істотних умов договору купівлі-продажу (предмет, ціна, умови та терміни виконання договору). Проте, якщо в договорі не прописано умов про відповідальність за невчасне проведення розрахунків чи за не проведення розрахунків взагалі, то це може стати провокаційним фактором для боржника щодо невчасного та \ або неповного виконання власного зобов'язання або невиконання зобов'язання взагалі перед кредитором³⁸⁸. Тому, для попередження виникнення простроченої чи безнадійної дебіторської заборгованості, покупець та продавець, при укладанні договору повинні самі передбачити всі істотні умови щодо забезпечення виконання договору належним чином.

Проблеми, пов'язані з питаннями дебіторської заборгованості мають не лише теоретичне, а й практичне значення. Проблеми практичного характеру щодо дебіторської заборгованості яскраво проявляються в кількості розглянутих судових справ (рис. 3.2).

³⁸⁸Покутий А. Повернення боргів та зменшення дебіторської заборгованості [Електронний ресурс] / А. Покутий // Еженедельник. – 2006. – Режим доступу до журн.: <http://2000.net.ua/2000/nedelja-ukrainy/11088>.

Рис. 3.2. Динаміка господарських й цивільних судових справ, пов'язаних з проблемами погашення сумнівної та безнадійної заборгованості³⁸⁹

Аналіз рис. 3.2 дає можливість зробити висновок, що починаючи з 2008 р. і станом на 31.05.2012 р. кількість судових справ щодо сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості зростає. Така ситуація свідчить про послаблення контролю за веденням бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві, а також відсутність налагодженої та системної роботи з боржниками. Наявність сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості в складі активів суб'єктів господарювання уповільнює обертання обігових коштів, що негативно впливає на загальні показники фінансового стану підприємства та призводить до його погіршення.

Проаналізувавши практику господарських судів у вирішенні справ, пов'язаних з проблемами погашення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості за період з 2006 р. і станом на 31.05.2012 р. встановлено, що у 60 % розглянутих справ суд відмовляє у задоволенні позову за наступних обставин: відсутній укладений договір, який повинен регламентувати права та обов'язки сторін щодо спірних правовідносин, або минув термін позовної давності.

Отже, судова практика свідчить про те, що особи, відповідальні за ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, повинні чітко знати та розуміти чинне законодавство України. Оскільки наявність порушень в формуванні договору чи будь-якому первинному документі, в тому числі й первинні документи щодо дебіторської заборгованості, призводить до відповідальності: сплати штрафів, пені, неустойок чи отриманні збитку підприємства.

Питання бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості регламентується великою кількістю нормативно-правових актів, починаючи від МСФЗ, кодексів та законів, закінчуючи інструкціями та положеннями. Така нормативна всеохопленість пояснюється передусім тим, що розрахунки з дебіторами займають центральне місце в середовищі підприємства, як в бухгалтерському (призведе до формування інформації про стан та наявність дебіторів), так і в економічному (отримання інформації для покращення здійснення господарської діяльності). Проте, при вивченні нормативної бази

³⁸⁹ Згідно з даними сайту Єдиного державного реєстру судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

регулювання розрахунків з монетарною дебіторською заборгованістю виявлено деякі недоліки. Зокрема, не передбачено чітко встановленого нормативного документу, який би регламентував порядок її відображення в бухгалтерському обліку та звітності. Так, вказано лише, що при відображенні монетарної дебіторської заборгованості можна користуватися основними законодавчими актами, що регулюють рух готівкових коштів, оскільки монетарна дебіторська заборгованість погашається грошовими коштами, а також порядок її відображення в П(С)БО та МСФЗ в частині регулювання монетарної дебіторської заборгованості в іноземній валюті. У зв'язку з цим, бухгалтерам необхідно самостійно приймати рішення щодо їх відображення у бухгалтерському обліку або затвердити основні положення щодо дебіторської заборгованості у внутрішніх розпорядчих документах, зокрема в Наказі про облікову політику підприємства, що є досить доречним для користувачів в умовах швидкого та оперативного процесу прийняття управлінських рішень.

*Нормативно-правове
регулювання
бухгалтерського обліку
векселів одержаних*

Застосування вексельного обігу, особливості його правового регулювання, правильної організації документального відображення господарських операцій з векселями та їх обліку, потребують глибшого вивчення та усвідомлення ролі векселя в сучасних умовах господарювання. Саме тому, необхідним є проведення аналізу нормативних документів, що регламентують порядок функціонування вексельного обігу та його обліку.

Проблема вексельного законодавства полягає в тому, що однозначно не визначено ієрархію основних нормативних документів, що регулюють вексельний обіг в Україні, зокрема щодо співвідношення положень Женевських конвенцій та національного вексельного законодавства, що призводить до вирішення спірних питань в судовому порядку.

Проблематиці нормативного регулювання вексельних операцій присвячені дослідження Н.Й. Галушки, С.О. Гуткувича, А.В. Демківського, М.Д. Корінька, С.З. Мошенського, А.С. Ємельянова, С.М. Грудницької. Дослідження проводиться в контексті аналізу нормативних документів, які регулюють облік монетарних векселів.

Завданням дослідження є аналіз нормативно-правових активів, що регламентують порядок використання векселів для розробки шляхів удосконалення вексельного законодавства.

Правовою основою обігу векселів в Україні є законодавчі акти, розроблені згідно з положеннями Єдиного вексельного закону, ухваленого Женевською вексельною конвенцією. У липні 1999 р. Верховна Рада України ухвалила три закони про приєднання до трьох Женевських вексельних конвенцій 1930 року (Конвенцій № 358, 359, 360). Положення нормативно-правових документів, які регулюють бухгалтерський облік векселів наведено в Додатку Ч.

Найвищим рівнем нормативного регулювання є міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, зокрема МСБО 9 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка”, де визначено особливості оцінки векселя, що виконує функції фінансового інструменту.

Державний рівень включає три підрівні, першим з яких є Цивільний Кодекс і Кодекс про адміністративні правопорушення, Закон “Про обіг векселів в Україні”, Закон “Про цінні папери та фондову біржу”, Закон “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”, Закон “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні”.

Виявлено суперечність щодо співвідношення норм спеціального вексельного законодавства та норм Цивільного кодексу. Відповідно до ст. 625 ЦКУ³⁹⁰ передбачено нарахування штрафних санкцій за порушення термінів погашення боргового зобов’язання за векселем, проте така норма відсутня і в Законі “Про обіг векселів в Україні”, і в Уніфікованому законі. За результатами проведеного аналізу судових рішень слід констатувати, що при вирішенні цієї проблемної ситуації інфляційні 3 % в більшості випадків не сплачуються, тобто перевага надається Уніфікованому вексельному закону.

Відповідальність за порушення умов видачі та обігу векселя визначена в Кодексі України про адміністративні правопорушення³⁹¹ (табл. 3.1).

Таблиця 3.1. Штрафні санкції за порушення умов видачі векселя

<i>Вид порушення</i>	<i>Розмір штрафних санкцій</i>
----------------------	--------------------------------

³⁹⁰ Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=435-15>

³⁹¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

Видача векселя без наявності грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги або без визначення у відповідному договорі умов проведення розрахунків із застосуванням векселів чи із зазначенням суми платежу за векселем, що є більшою від суми зобов'язань трасата перед трасантом або векселедавця (за переказним векселем –трасанта) перед особою, якій чи за наказом якої має бути здійснений платіж	Від 400 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Несвоечасне розкриття інформації на фондовому ринку, вчинене посадовою особою емітента чи професійного учасника фондового ринку	Від 20 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

Таким чином, у випадку недотримання правил документального оформлення векселя на векселедавця накладаються штрафні санкції. Для уникнення фінансових санкцій необхідно правильно здійснити документальне оформлення видачі векселя, яке складається з трьох етапів:

I етап – укладання договору щодо поставки товарів (робіт, послуг), в якому слід передбачити можливість вексельного розрахунку;

II етап – поставка товарів (робіт, послуг);

III етап – оформлення векселя та передача його векселедержателю за актом приймання-передачі.

Основним нормативним актом, що регламентує операції з векселями в Україні є Закон “Про обіг векселів в Україні”³⁹². Відповідно до ст. 2 цього закону визначено особливості дії Уніфікованого вексельного законодавства (УВЗ) в Україні, а також передбачено використання не всіх 23 застережень, а лише тих, що обумовлені в ст. 3, 7, 9, 10, і 13 Додатка II до УВЗ. Зокрема, в п. 1 ст. 2 Закону зазначено, що ст. 10 УВЗ³⁹³, яка регламентує обіг бланкових векселів, не використовується в Україні. У вітчизняному законодавстві відсутні детальні положення про бланковий вексель. Якщо вексель, не повністю заповнений у момент видачі та не відповідно до укладеної угоди, то до його власника не можна висувати претензії з цього приводу, крім випадків, коли він придбав такий вексель з нечесними намірами або виявив неуважність під час придбання такого векселя.

³⁹² Закон України “Про обіг векселів” від 05.04.2001 р. № 2374-III зі змінами та доповненнями - [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>

³⁹³ Уніфікований Закон “Про переказні і прості векселі” від 07.06.1930 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_009

У Законі “Про обіг векселів в Україні” передбачена заборона на випуск фінансових векселів, проте на практиці вона не діє, оскільки фінансові векселі фактично існують, а державне регулювання їх обігу на фондовому ринку не здійснюється. Норми Уніфікованого вексельного законодавства допускають випуск як товарних, так і фінансових векселів, а також і трансформацію в процесі здійснення господарських операцій з векселем з одного виду векселя в інший. У більшості випадків при судових розглядах зазначеної неузгодженості перевага надається нормам Уніфікованого закону, оскільки у вітчизняному законодавстві визначено пріоритет норм міжнародних документів, які ратифіковані Верховною Радою України.

Суттєві, на наш погляд, обмеження вексельного обігу в Україні створює п. 5 ст. 2 Закону № 2374-III. Якщо п. 2 ст. 48 та п. 2 ст. 49 УВЗ передбачають нарахування і сплату відсотків за неакцептованим або несплаченим векселем у розмірі 6 % від суми вексельного зобов’язання. А в Законі “Про обіг векселів в Україні” зазначено, що відсотки на вексельну суму нараховуються на основі розміру облікової ставки НБУ на день надання чека. Високий розмір облікової ставки в Україні є однією з причин, яка гальмує розвиток вексельного обігу.

Відповідно до ст. 41 Уніфікованого вексельного законодавства³⁹⁴ оплата переказного векселя, що виражений в іноземній валюті, може бути здійснена у національній валюті за надзвичайних обставин (наприклад, якщо та валюта, в якій видано вексель, не перебуває в обігу в місці здійснення платежу). Це правило не використовується, якщо трасат обумовив валюту сплати. Проте в національному законодавстві згідно з п. 2 ст. 2 Закону “Про обіг векселів в Україні” прописано, що навіть якщо трасат визначив у векселі валюту, оплата здійснюється в національній валюті за курсом НБУ на день терміну оплати, а в разі прострочення оплати на розсуд держателя векселя може бути використаний курс на момент здійснення платежу.

Таким чином, в Україні вексель номінований в іноземній валюті може бути погашений лише в національній валюті України (тільки за особливих обставин – в іноземній валюті за індивідуальною ліцензією НБУ).

Ще однією відмінністю вітчизняного та Уніфікованого вексельного

³⁹⁴ Уніфікований Закон “Про переказні і прості векселі” від 07.06.1930 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_009

законодавства є кількість підписів, що повинні бути на векселі та наявність печатки. Відповідно до ст. 5 Закону № 2374-III вексель повинен бути підписаний керівником і головним бухгалтером, а також ці підписи повинні бути завірені печаткою. Проте зазначена норма суперечить ст. 7-8 УВЗ, де зазначено, що вексель повинен містити лише один підпис і для завірення цього підпису не потрібна печатка. Це положення суперечить не тільки УВЗ, а й Закону “Про міжнародні договори України”³⁹⁵, згідно з яким, якщо міжнародним договором передбачені інші правила, ніж українським законодавством, то застосовують правила міжнародного договору.

Згідно з ст. 10 Закону № 2374-III передбачено обов’язковість ведення реєстру виданих векселів за формою, затвердженою Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР). Проте не зазначено порядок проведення контролю за його веденням і не визначена відповідальність за невиконання цієї вимоги в Законі.

Векселедержувач може пред’явити вексель до оплати векселедавцю в день сплати, визначений у векселі, або в один із двох наступних за ним робочих днів. Факт сплати заборгованості за векселем фіксується в акті, який підписується двома сторонами. В УВЗ встановлені строки, протягом яких може бути стягнена заборгованість за векселем (табл. 3.2).

Таблиця 3.2. Позовні вимоги щодо стягнення заборгованості за векселем³⁹⁶

№ з/п	Строк позову щодо пред’явлення вимог	Вимоги
1	1 рік із дня вчинення протесту за векселем або з дня настання строку платежу	Строк для заяви векселедержателя до індосаментів і векселедавця
2	3 роки з настання строку платежу	Строк пред’явлення вимоги векселедержателя до основного платника (акцептанту переказного і векселедавця простого векселя) про оплату векселя
3	6 місяців від дня, коли індосамент оплатив вексель, або з дня, коли до нього пред’явлено позов	Строк заяви вимоги індосаментів один до одного і до векселедавця

³⁹⁵ Закон України “Про міжнародні договори України” від 22.11.1993 р. № 3767-XII зі змінами та доповненнями. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

³⁹⁶ Уніфікований Закон “Про переказні і прості векселі” від 07.06.1930 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_009

Визначені в законодавстві строки позовної давності розрахунків за векселями не можуть бути змінені сторонами угоди. Закінчення вексельних строків давності означає, що позовні вимоги не можуть бути задоволені, адже строк їх позовної давності минув. Строк давності за вже виписаним векселем можна змінити, якщо внести зміни до строку платежу за ним. Такі коригування може зробити векселедавець (трасант), закреслюючи старий реквізит і вписуючи новий.

Другим рівнем державного регулювання вексельних операцій є Указ Президента України “Про випуск та обіг векселів для покриття взаємної заборгованості суб’єктів підприємницької діяльності”, Указ Президента України “Про розширення сфери обігу векселів”, Постанова Верховної Ради “Про застосування векселів в господарському обороті України”.

Указом Президента України № 530/94³⁹⁷ запроваджено використання простого товарного векселя у господарській діяльності підприємств. Вексель почали застосовувати як засіб оформлення взаємної заборгованості суб’єктів підприємницької діяльності. Порядок проведення заліку взаємної заборгованості з використанням векселів включає чотири етапи: 1) оформлення та облік платіжних документів; 2) проведення заліку взаємної заборгованості; 3) вексельне оформлення прострочених заборгованостей; 4) наступні операції з векселями.

Указом Президента України “Про розширення сфери обігу векселів”³⁹⁸ скасовано обмеження суми зобов’язань за одним векселем, яке діяло до 1995 р. Розмір боргового зобов’язання за векселем нині визначається за згодою векселедавця і векселедержувача.

Третій рівень державного регулювання векселів включає П(С)БО 13 “Фінансові інструменти”, П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”, Лист Міністерства фінансів України “Про бухгалтерський облік вексельного обігу”, План рахунків бухгалтерського обліку.

У П(С)БО 12 та П(С)БО 13 визначено порядок оцінки та визнання в бухгалтерському обліку операцій з векселями, призначеними для перепродажу.

³⁹⁷ Указ Президента України “Про випуск та обіг векселів для покриття взаємної заборгованості суб’єктів підприємницької діяльності” від 14.09.94 р. № 530/94 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/530/94>

³⁹⁸ Указ Президента України “Про розширення сфери обігу векселів” від 26.07.1995 р. № 658/95 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/658/95>

Таким чином, обіг векселів в Україні регламентується великою кількістю нормативних документів. Демківський А.В. зазначав, що численність нормативних актів, що регулюють вексельний обіг, насамперед визначається функціями векселя як провідного знаряддя кредиту³⁹⁹.

Проаналізовано судові спори між підприємствами, що пов'язані з вексельними операціями протягом 2007-2011 рр. (рис. 3.3).

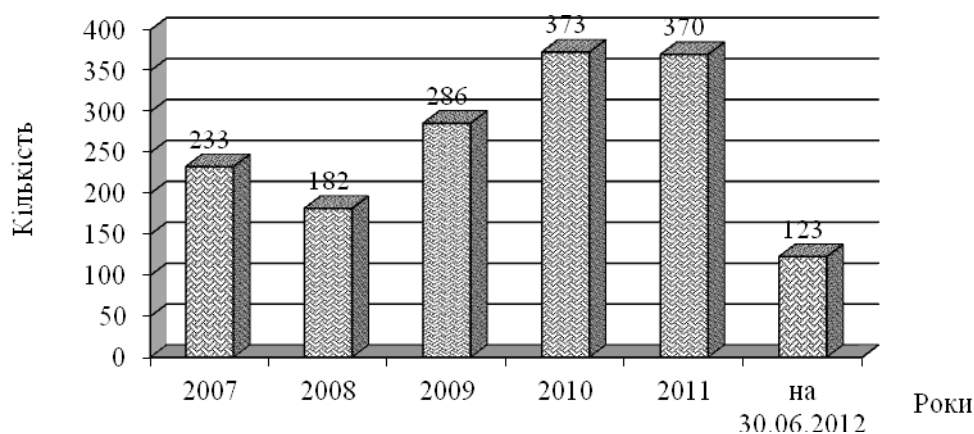

Рис. 3.3. Судові рішення щодо порушення вексельного обігу⁴⁰⁰

Проведений аналіз свідчить про збільшення кількості судових рішень починаючи з 2008 р. на 57,15 %, порівняно з 2007 р., які пов'язані з векселем. Станом на 30.06.2012 р. розглянуто 123 справи. Більшість із розглянутих справ стосуються порушення строку позовної давності заборгованості, що забезпечена векселем, а також щодо інфляційних відсотків за прострочення погашення вексельної заборгованості, нарахування яких передбачено ЦКУ, але така норма відсутня в Законі “Про обіг векселів в Україні”, і в Уніфікованому законі.

Таким чином, вважаємо, що вексельне законодавство потребує подальшого удосконалення, адже існують неузгодженості, які негативно впливають на методику бухгалтерського обліку та аналізу операцій з векселями. На наш погляд, необхідно виокремити в законі № 2374-III два види векселів – товарний та фінансовий. Чітке розмежування векселя, враховуючи його подвійну природу, на товарний і фінансовий дозволить вирішити всі суперечності щодо регулювання обігу фінансового векселя.

³⁹⁹ Демківський А.В. Сучасний вексельний обіг: [навчальний посібник] / А.В. Демківський. – К.: Знання, 1996. – 138 с., с. 32.

⁴⁰⁰ За даними сайту Єдиного державного реєстру судових рішень - [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

Наступним етапом у формуванні вексельного законодавства, на наш погляд, повинно бути розроблення та прийняття Вексельного кодексу в Україні, в якому будуть узгоджені всі вище перераховані суперечності, що виникають в процесі обігу векселя. Вважаємо, що впровадження Вексельного кодексу призведе до розширення сфери використання векселів як вітчизняними суб'єктами господарювання, так і іноземними.

*Нормативно-правове
регулювання
бухгалтерського обліку
фінансових інвестицій*

Наступною складовою змішаних активів є фінансові інвестиції. Розглянемо особливості нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку фінансових інвестицій за рівнями.

До першого рівня слід віднести міжнародні стандарти, зокрема: МСБО 25 “Облік інвестицій”, МСБО 27 “Консолідовані та окремі фінансові звіти”, МСБО 28 “Інвестиції в асоційовані підприємства”, МСБО 31 “Частки у спільних підприємствах”, МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка”. Окрім вищезазначених МСБО, у серпні 2005 р. Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку затвердила Міжнародний стандарт фінансової звітності (МСФЗ) 7 “Фінансові інструменти: розкриття інформації”, який набув чинності з 1 січня 2007 р. МСФЗ 7 замінює МСБО 32 “Фінансові інструменти: визнання та подання” у частині, яка стосується розкриття інформації у фінансовій звітності, а також повністю замінить МСБО 30 “Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ”⁴⁰¹.

Порівняння МСФЗ 9 “Фінансові інструменти”, МСФЗ 7 “Фінансові інструменти: розкриття інформації” та МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання і оцінка” наведено в Додатку III. Слід відмітити, що в цих стандартах виявлені незначні відмінності. Зокрема, вбудовані виробничі інструменти згідно із МСФЗ 9 “Фінансові інструменти” та МСФЗ 7 “Фінансові інструменти: розкриття інформації” можуть бути відокремлені від основного договору, а згідно із МСБО 39 виробничі фінансові інструменти, вбудовані в фінансовий актив, не повинні враховуватись окремо від такого фінансового активу. Крім того, згідно з МСФЗ 9 та МСФЗ 7 пайові інструменти повинні оцінюватися в звіті про

⁴⁰¹Литвин Н.Б. Проблеми обліку фінансових інвестицій / Н.Б. Литвин // Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. – 2006. – Тернопіль: ТДТУ. – С. 120-122., с. 121.

фінансовий стан за справедливо вартістю, а прибутки та збитки від змін справедливої вартості визнаються в звіті про прибутки та збитки, тоді як МСБО 39 не визначає оцінку, а лише встановлює перелік статей, які можна вважати пайовими інструментами. Щодо інших питань суперечності та відмінності відсутні, так, зокрема, щодо первісної та наступної оцінки фінансових активів і зобов'язань, припинення визнання фінансових активів та зобов'язань, щодо оцінки боргових інструментів, проте, слід відмітити, що в МСБО 39 відсутнє поняття “бізнес-моделі”.

Для різних країн сила впливу та авторитет комітету МСФЗ неоднаковий. Так, у ряді країн бухгалтерські стандарти комітету МСФЗ взяті за основу побудови національних систем обліку цілком або з незначними змінами. У Франції, наприклад, при складанні консолідованих рахунків національні та транснаціональні компанії мають право допускати відхилення від національного Комерційного кодексу і керуватися міжнародними принципами обліку. В Італії законодавство про регулювання фондових бірж вимагає, щоб підприємства, що зареєстровані на біржі й приймають участь у лістингу (в котируваннях акцій), застосовували міжнародні стандарти для відображення операцій, не передбачених італійським законодавством.

Вплив МСБО на бухгалтерські системи розвинених капіталістичних країн значно менший. Головним чином це пов'язано з тим, що в більшості індустріально розвинених країнах склалися свої усталені принципи і традиції бухгалтерського обліку, що задовольняють специфічним вимогам національних ринкових моделей. Так, у країнах Західної Європи і Японії основні фінансові потоки та інвестування економіки здійснюються через банківські структури, а не через фондові біржі. Тому пріоритетним напрямом як законодавчого, так і власне бухгалтерського регулювання є захист інтересів кредиторів, а не задоволення інформаційних потреб акціонерів.

Найвищими нормативними документами державного рівня, які регулюють здійснення фінансових інвестицій є Господарський та Податковий кодекси. Так, в ст. 390 ГКУ визначено перелік суб'єктів, які здійснюють інвестиційну діяльність на території України, що можуть визнаватися іноземними інвесторами. В Податковому кодексі України розкрито сутність поняття “інвестиції” та “фінансові інвестиції”, наведено класифікацію інвестицій, а також визначено порядок оподаткування інвестиційного прибутку.

Загальний режим правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні забезпечують понад 100 законів України, таких як Закон “Про режим іноземного інвестування”, Закон “Про захист іноземних інвестицій на Україні”, Закон “Про інвестиційну діяльність”, Закон “Про стимулювання розвитку Регіонів”, Закон “Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб’єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження”. Проте вищеперераховані нормативні акти визначають лише загальні засади організації інвестиційної діяльності та не стосуються питань відображення фінансових інвестицій в системі бухгалтерського обліку.

Відносини, пов’язані з іноземними інвестиціями в Україні регулюються також й іншими нормативно-правовими документами, зокрема Указом Президента “Про план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності”; Указом Президента “Про додаткові заходи по залученню іноземних інвестицій в економіку України”; Указом Президента “Про заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні”; Указом Президента України “Про деякі питання іноземного інвестування”; Положенням про Державне агентство України з інвестицій та інновацій, затверджене постановою КМУ від 16.05.2007 р. № 749; Положенням про порядок іноземного інвестування в Україну, затверджене постановою Правління НБУ від 10.08.2005 р. № 280, Положенням про порядок і умови торгівлі іноземною валютою, затверджене постановою Правління НБУ від 10.08.2005 р. № 281, іншими законодавчими актами та чинними міжнародними договорами, згоду на обов’язковість яких надано Верховною Радою України. У разі якщо міжнародним договором встановлено інші правила, ніж ті що передбачено законодавством України про іноземні інвестиції, застосовуються правила міжнародного договору.

Третім рівнем державного регулювання є Підзаконні нормативні акти міністерств і відомств. Основними документами на цьому рівні є Положення (стандарти) бухгалтерського обліку.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції та її розкриття у фінансовій звітності визначає П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”. Слід відмітити, що в процесі практичного застосування цього стандарту можуть виникати певні проблеми при трактуванні окремих термінів, оцінці інвестицій в момент придбання

(створення) чи на дату балансу. Все це викликає труднощі при встановленні методів розрахунків, визнанні активів, доходів чи витрат. У зв'язку з цим, в процесі застосування П(С)БО 12 виникає потреба звертатися до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Тому надзвичайно актуальним є вивчення міжнародних стандартів, що стосуються цього питання, та їх порівняння з національними (Додаток Ю).

Виявлено спірні моменти в обліку фінансових інвестицій за національними та міжнародними стандартами:

– оцінка фінансових інвестицій на дату балансу. Так, зокрема, національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку передбачають три основні види оцінки: за справедливою вартістю (крім інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення або обліковуються за методом участі в капіталі); фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення, відображаються за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій; фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні підприємства та в спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільного підприємства) відображаються за вартістю, що визначена за методом участі в капіталі. Тоді як, міжнародний стандарт розмежовує оцінку поточних та довгострокових інвестицій. Так, інвестиції, які класифікуються як поточні активи, слід відображати: за ринковою вартістю; за нижчою з двох оцінок – собівартістю чи ринковою вартістю. Інвестиції, які класифікуються як довгострокові активи, слід відображати: за собівартістю; за сумою переоцінки, а у випадку придбання ринкових цінних паперів, що надають право власності, – за нижчою з двох оцінок: собівартістю або ринковою вартістю, визначеною на основі інвестиційного портфелю;

– продаж фінансових інвестицій. Згідно з вітчизняними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку сума прибутку (збитку) від внеску або продажу спільному, асоційованому підприємству активів, що припадає на частку інвестора, включається до складу доходів (витрат) майбутніх періодів з визнанням їх прибутком (збитком) інвестора лише після продажу спільним, асоційованим підприємством цього активу іншим особам або в періодах амортизації одержаних чи придбаних необоротних активів. Тоді як за міжнародним стандартом передбачено, що після продажу інвестиції, різницю між чистою виручкою від реалізації та балансовою вартістю слід визнавати як дохід або витрати.

– інформація про фінансові інвестиції, яка розкривається у фінансовій звітності. Так, зокрема згідно із МСБО 25 “Облік інвестицій” фінансова звітність повинна містити значно більше інформації про фінансові інвестиції, зокрема: інформацію про облікову політику щодо визначення балансової вартості інвестицій, підходу до змін ринкової вартості поточних інвестицій, які відображаються за ринковою вартістю, підходу до дооцінки на момент продажу інвестиції, що переоцінювалася; значні обмеження щодо можливості реалізації інвестицій або переведення доходу і виручки від реалізації; аналіз портфелю інвестицій – для підприємств, основною діяльністю яких є утримання інвестицій тощо.

На основі аналізу основних положень МСБО 25 та П(С)БО 12 виявлено, що існують обмеження, за якими інвестиціями не вважаються запаси та основні засоби, а у національному стандарті такі обмеження відсутні. Крім цього, міжнародні правила обліку інвестицій визнають лише вкладення у сторонні суб’єкти. Реальні вкладення коштів у розвиток власної матеріальної бази не вважається інвестиціями.

У вітчизняній практиці прийнято інший підхід, за яким придбання необоротних активів для власних потреб підприємства вважається капітальними інвестиціями, а вкладення в інші суб’єкти – фінансовими. Це одна з найважливіших особливостей, що відрізняє національні стандарти обліку від міжнародних у сфері інвестування.

Вважаємо, що такі відмінності пов’язані з різним рівнем та особливостями розвитку країн, а, можливо, навіть і ментальними особливостями народів. Вивченням суперечливих питань обліку фінансових інвестицій з точки зору національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку присвячені дослідження Р.В. Бойко, Д.О. Касича, Я.Д. Крупки, Н.Б. Литвин, О.В. Сагова, Р.М. Циган.

Також до нормативних документів цього рівня слід віднести П(С)БО 23 “Розкриття інформації щодо пов’язаних сторін”, що стосується фінансових інвестицій в частині операцій, що виникають між пов’язаними сторонами, а також визначено методи оцінки активів та зобов’язань в операціях пов’язаних сторін та інформацію, яка повинна бути розкрита у фінансовій звітності.

П’ятий рівень нормативного регулювання представлений децентралізованими нормативними актами, до яких належать: рішення і

постанови органів місцевого самоврядування та локальні нормативно-правові акти. До таких документів належать наказ про облікову політику підприємства, інші накази, положення та інструкції, які носять обов'язковий характер в межах одного окремого суб'єкта господарювання. Пріоритетність документів, їх зміст і статус, принципи побудови і взаємодії між собою, а також порядок підготовки і затвердження керівництво підприємства встановлює самостійно.

Слід наголосити на тому, що облік фінансових інвестицій ускладнюють також і численні неузгодження в нормативно-правовому полі, що регулює інвестиційну діяльність. Саме на такі проблеми звертають увагу такі вчені як, Я.В. Голубка, О.О. Гончаренко, З.В. Задорожний, А.Г. Коваленко, Я.Д. Крупка, О.М. Матрос, К.В. Шиманська.

Існує проблема неузгодженості П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати” та П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів” щодо віднесення доходів і витрат до певного виду діяльності, зокрема, фінансової чи інвестиційної. Відповідно до П(С)БО 4 надходження грошових коштів у вигляді відсотків за позики, надані іншим сторонам (інші, ніж позики, здійснені фінансовою установою), за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери, за використання переданих у фінансову оренду необоротних активів належать до витрат від інвестиційної діяльності. Тоді як, згідно із П(С)БО 3 до складу фінансових доходів належать дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі). Наявність таких суперечностей у національних стандартах свідчить про необхідність внесення змін та уточнень до їх змісту з метою забезпечення єдиного підходу до структури доходів і витрат від різних видів діяльності.

Слід відмітити, що в наш час, залишається невирішеною ціла низка питань, пов'язаних з адаптацією міжнародних принципів і підходів до оцінки та обліку фінансових інвестицій до вітчизняних умов господарювання. Так, Я.В. Голубка зазначає, що сучасна система обліку фінансових інвестицій, потребує деяких уточнень, оскільки не враховує прийнятого в міжнародній практиці поділу таких інвестицій на боргові та корпоративні. Зазначена проблема виникла через невідповідність норм П(С)БО 13 “Фінансові

інструменти” та міжнародного стандарту МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка”⁴⁰².

Норми П(С)БО 12 поширюються на підприємства всіх форм власності, крім бюджетних установ. Але для професійних торговців, основною діяльністю яких є купівля-продаж цінних паперів, такі інвестиції є звичайним товаром. Голубка Я.В. зазначає, що норми і правила, визначені П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”, повинні стосуватися усіх підприємств, крім бюджетних установ і професійних торговців цінними паперами⁴⁰³.

Особливістю міжнародних стандартів є те, що за ними підприємство може в балансі не розподіляти інвестиції на поточні і довгострокові, хоча їх оцінка повинна здійснюватися за відповідними методами, що встановлені для кожного з вказаних видів інвестування⁴⁰⁴.

В Україні, як і в інших країнах СНД, за часів Радянського Союзу фондовий ринок тлумачився як система інфраструктурних елементів, що ізолює фінансові ресурси від виробництва з метою привласнення спекулятивного прибутку⁴⁰⁵. Нині ні у кого не викликає сумніву той факт, що інвестиційний ринок є потужним важелем розвитку економіки країни, дійовим засобом мобілізації нагромаджень і спрямування фінансових ресурсів у ті галузі виробництва, які принесуть найбільший прибуток. На сьогодні фондовий ринок проходить фазу становлення, має інфраструктуру, що формується, недосконалу законодавчу і нормативну базу, потребує вдосконалення з метою розвитку та інтеграції в європейський і світовий ринки.

Розглянемо кількість судових спорів між підприємствами протягом 2007-2011 років щодо фінансових інвестицій (рис. 3.4).

⁴⁰² Голубка Я.В. Облік та аудит фінансових інвестицій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Я.В. Голубка. – Тернопіль, 2006. – 20 с., с. 6.

⁴⁰³ Крупка Д. Сутність та оцінка фінансових інвестицій за стандартами обліку / Я.Д. Крупка // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2001. – № 14. – С. 137-141., с. 137.

⁴⁰⁴ Голубка Я.В. Актуальні питання обліку фінансових інвестицій / Я.В. Голубка // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль, 2005. – № 1. – С. 109-115, с. 111.

⁴⁰⁵ <http://www.minfin.gov.ua/file/link/58289/file.ppt>

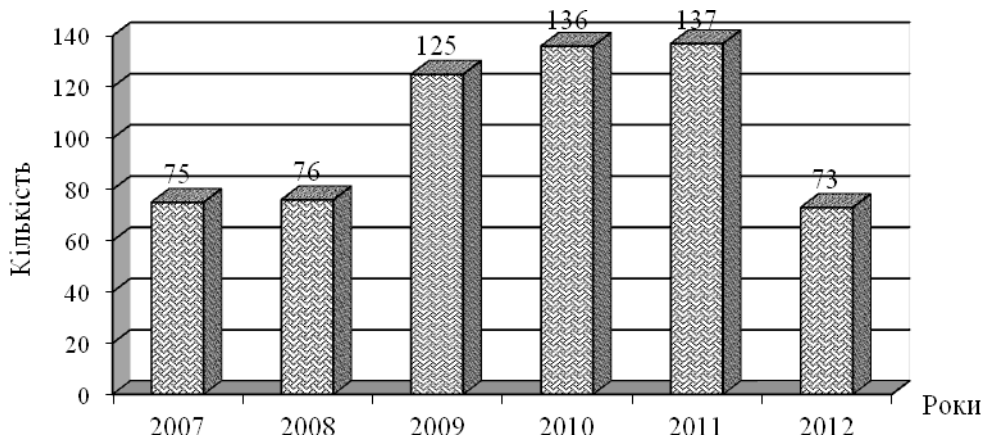

Рис. 3.4. Кількість судових рішень щодо фінансових інвестицій

За даними рис. 3.4 можемо спостерігати зростання кількості судових рішень пов'язаних із фінансовими інвестиціями. Так, зокрема, в 2009 р відбулося значне зростання судових справ за цією тематикою на 64,5 % (49 справ), що пов'язано із зростанням обсягів здійснення інвестицій саме в ці роки. Крім того, станом на 30.06.2012 року вже було розглянуто 73 справи щодо фінансових інвестицій. Так, одним із найбільш поширених є порушення законних прав та інтересів інвесторів, у зв'язку з чим вони звертають до суду з позовом про захист іноземних інвестицій та вимогою їх повернення.

Підсумовуючи, варто зазначити, що законодавча база в Україні щодо фінансових інвестицій є недосконалою і не сприяє збільшенню обсягу інвестицій. У більшості законодавчих актах наявні неточності у формулюваннях. Постійна зміна законодавчих умов забезпечення іноземного інвестування спричинює плутанину щодо застосування законодавства до підприємств з іноземними інвестиціями. Відсутні будь-які конкретні положення щодо найважливіших об'єктів регулювання, пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери та території, що заплутує розв'язання проблем пільгового режиму інвестування.

На основі проведеного дослідження виявлено, що основними проблеми бухгалтерського обліку змішаних активів є відсутність нормативних актів, що регулюють бухгалтерський облік монетарних активів, оскільки П(С)БО 21 "Вплив змін валютних курсів" розкриває лише сутність монетарних активів та поширюється тільки на ті монетарні активи, які виражені в іноземній валюті.

Тому, доцільною є розробка та затвердження на державному рівні нормативного документу, який би регулював всі суперечності, наявні в діючих законодавчих актах з обліку складових змішаних активів. Нормативний документ дозволить на теоретичному та практичному рівні вирішити суперечності щодо питань бухгалтерського обліку таких активів і забезпечить одноманітний склад змішаних активів, їх оцінку та відображення в системі бухгалтерського обліку.

3.2. Сутність і роль оцінки змішаних активів у формуванні інформаційної бухгалтерської системи

Оцінка відіграє важливу роль в господарській діяльності суб'єктів господарювання, оскільки від обґрунтованості та точності вибору оцінки залежить ліквідність активів і платоспроможність підприємства. Вартісна оцінка є обов'язковою до застосування щодо всіх об'єктів бухгалтерського обліку. У плановій економіці оцінка об'єктів бухгалтерського обліку регулювалась централізовано. Тому в умовах ринкової економіки проблема оцінки об'єктів бухгалтерського обліку набуває великого значення, оскільки є одним із інструментів, що забезпечує достовірність даних про стан підприємства і результати його господарської діяльності, надає оперативну інформацію для прийняття управлінських рішень.

Аналіз сучасних наукових досліджень у сфері бухгалтерського обліку складових змішаних активів, зокрема дебіторської заборгованості, векселів одержаних, облігацій свідчить про відсутність єдиного, загально визнаного методичного підходу щодо їх вартісного оцінювання. Таким чином, на сьогоднішній день надзвичайно актуальним є аналіз підходів до оцінки складових змішаних активів.

Завданням дослідження є систематизація існуючих методів оцінки складових змішаних активів в бухгалтерському обліку та побудова комплексної методики їх оцінки.

*Підходи до оцінки
дебіторської
заборгованості як
змішаного активу*

В процесі функціонування суб'єкти господарювання кожного дня здійснюють розрахунки із контрагентами, що призводить

до виникнення дебіторської заборгованості. Проаналізувавши структуру оборотних й необоротних активів вітчизняних підприємствах за період з 2007 по 2011 роки, виявлено постійне зростання обсягів дебіторської заборгованості. На кінець 2010 р. обсяг дебіторської заборгованості становив 1374810,4 млн. грн. або 26 % вартості всіх оборотних активів. Порівнюючи 2010 р. з аналогічним періодом 2009 р. відбулося збільшення обсягів дебіторської заборгованості на 159614,6 млн. грн. або на 3 %. Станом на 30 вересня 2011 р. обсяг дебіторської заборгованості становить 977226,7 млн. грн. (18 %). Розмір, стан та строки погашення дебіторської заборгованості є важливими, оскільки впливають на ліквідність і платоспроможність підприємства.

Оцінці дебіторської заборгованості присвячені праці вітчизняних вчених: С.Л. Берези, І.О. Власової, С.Ф. Голова, Н.М. Курганської, Ю.М. Лазебної, В.С. Леня, В.В. Сопка, О.Є. Федорченка та інших. Дебіторська заборгованість є об'єктом дослідження зарубіжних вчених, зокрема: В.В. Ковальова, Г.В. Савицької, Я.В. Соколова, Є.С. Хендріксена та ін. Проте відсутність досвіду, а також чітких рекомендацій щодо оцінки поточної і довгострокової дебіторської заборгованості як змішаного активу призводить до викривлення показників фінансової звітності, що обумовило актуальність дослідження.

За твердженням А.Г. Загороднього⁴⁰⁶ основною вимогою до оцінки є її реальність, яка забезпечується достовірністю облікових даних та принципами бухгалтерського обліку господарських операцій.

Відповідно до МСФЗ та П(С)БО при визнанні дебіторська заборгованість повинна відповідати загальним критеріям визнання активів, зокрема:

- існує вірогідність того, що підприємство отримає або втратить будь-які майбутні економічні вигоди, обумовлені об'єктом визнання;
- можливість достовірно визначити її вартість.

У практиці суб'єктів господарювання застосовуються різні підходи до оцінки дебіторської заборгованості. Так, вітчизняна практика щодо підходів до оцінки дебіторської заборгованості відрізняється від міжнародної, що призводить до виникнення труднощів при її відображенні у звітності підприємства (табл. 3.3).

Таблиця 3.3. Підходи до оцінки дебіторської заборгованості

⁴⁰⁶ Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Л.: Львів. ун-т, 2005. –714 с., с. 617.

Період оцінювання	Довгострокова дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість			
	за П(С)БО 10	утримана до погашення	не призначена для перепродажу	призначена для перепродажу	не призначена для перепродажу
		за П(С)БО 10	за П(С)БО 13		за МСФЗ 39
При первісному визнанні	первісна вартість	первісна вартість	фактична вартість	фактична вартість	справедлива вартість
На дату складання балансу	теперішня вартість	чиста реалізаційна вартість	фактична вартість	справедлива вартість	амортизована собівартість

У міжнародній практиці оцінка довгострокової дебіторської заборгованості не визначена. Але відповідно до п. 12 П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”⁴⁰⁷ така заборгованість відображається в балансі за теперішньою вартістю (за умови, що на таку дебіторську заборгованість нараховуються відсотки). Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості: дебіторська заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду; довгострокові векселі одержані; інша довгострокова дебіторська заборгованість. Такі суперечності вітчизняного та міжнародного законодавства викликані різним економічним розвитком країн та підходами до відображення інформації щодо довгострокової дебіторської заборгованості в облікових регістрах та фінансовій звітності.

Дебіторська заборгованість за майно, передане у фінансову оренду відображається в балансі за сумою чистих інвестицій в оренду. Це валові інвестиції в оренду, дисконтовані за відсотковою ставкою, припустимою при оренді⁴⁰⁸. Інша довгострокова дебіторська заборгованість відображається в балансі за сумою погашення, тобто недисконтованою сумою грошових

⁴⁰⁷ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість”, затверджене наказом Міністерства фінансів № 237 від 08.10.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu10>.

⁴⁰⁸ Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 17 “Оренда” від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_018.

коштів або їх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства⁴⁰⁹.

Вважаємо, що підхід до оцінки довгострокової дебіторської заборгованості за дисконтованою вартістю відрізняється від оцінки за сумою погашення складністю розрахунків. Курганська Н.М. зазначає, що використання дисконтованої вартості у бухгалтерському обліку пов'язане зі зміною вартості грошей у часі, інфляційними процесами в економіці, комерційною ненадійністю бізнес-партнерів. Використання такої оцінки забезпечить зіставлення інформації у фінансовій звітності⁴¹⁰. На нашу думку, такий підхід дозволить проілюструвати реальну вартість довгострокової дебіторської заборгованості, а також надасть можливість оперативно реагувати на зміни, пов'язані із заборгованістю та контролювати її наявність та стан погашення.

Федорченко О.Є.⁴¹¹ запропонувала відображати у балансі довгострокову дебіторську заборгованість за дисконтованою вартістю. Це первісна вартість довгострокової дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів такої заборгованості та сумуванням суми зміни її вартості за звітний період. На думку автора, такий підхід надасть змогу достовірно та точно відображати інформацію про довгострокову дебіторську заборгованість з урахуванням вимог сучасного ринкового середовища. Оцінка за дисконтованою вартістю майбутніх платежів застосовується орендодавцями для відображення платежів за договорами фінансової оренди. Інакше кажучи, сума таких платежів повинна відображатися в сумі чистих інвестицій в оренду, що дорівнює загальній сумі мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням незаробленого фінансового доходу. Натомість М.О. Козлова⁴¹² з вищезазначеним твердження не погоджується та вважає, що в практичній діяльності суб'єктів господарювання необхідно застосовувати два методи

⁴⁰⁹ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання", затверджене наказом Міністерства фінансів № 20 від 31.01.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO11.aspx>.

⁴¹⁰ Курганська Н.М. Оцінка зобов'язань у бухгалтерському обліку [Електронний ресурс] / Н.М. Курганська. – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/5100/1/2008_23_44.pdf.

⁴¹¹ Федорченко О.Є. Облік і аналіз розрахунків з дебіторами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / О.Є. Федорченко. – Київ, 2009. – 23 с., с. 11.

⁴¹² Козлова М.О. Оцінка зобов'язань в бухгалтерському обліку / М.О. Козлова // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2003. – № 4. – С. 121-131, с. 125.

визначення дисконтної суми майбутніх платежів: 1) за допомогою спеціально розроблених таблиць, не застосовуючи складних математичних дій; 2) використовуючи спеціальні формули.

Погоджуємося із думкою М.О. Козлової, що підхід О.Є. Федорченка є не досить правильним, що пов'язано із некоректністю не лише його застосування як такого, але й способу проведення, зазначимо, що оцінювати довгострокову дебіторську заборгованість досить складно. У зв'язку з цим підприємствам необхідно застосовувати такі методи оцінки, які б не ускладнювали роботу бухгалтера.

Лень В.С.⁴¹³ та Сахарцева І.І.⁴¹⁴ вважають, що довгострокову дебіторську заборгованість необхідно оцінювати за теперішньою вартістю та пропонують для її визначення використовувати такі показники як орендна плата, ставка податку, амортизаційні відрахування, теперішня вартість залишкової (ліквідаційної) вартості устаткування на кінець терміну операції, початкові інвестиції (вартість зданого в оренду устаткування), норма дисконту (норма прибутковості).

Лазебна Ю.М.⁴¹⁵ з такою пропозицією не погоджується та пропонує для розрахунку теперішньої вартості довгострокової дебіторської заборгованості з формули виключити початкові інвестиції, оскільки, необхідно розрахувати їх вартість, а не чистий дисконтований дохід, та доповнити таким показником як рівень інфляції.

Вважаємо, що пропозиції авторів є не досить доречними. Початкові інвестиції необхідно включати для розрахунку оцінки довгострокової дебіторської заборгованості за теперішньою вартістю, оскільки відображає первісну вартість майна, переданого в оренду. У зв'язку з цим, пропонуємо визначати теперішню вартість за такими показниками як орендна плата, ставка податку, початкові інвестиції, норма дисконту, теперішня вартість залишкової (ліквідаційної) вартості устаткування на кінець терміну операції та рівень інфляції, у випадку розрахунку теперішньої вартості в орендодавця врахувати такий показник як амортизаційні відрахування. Це надасть

⁴¹³ Лень В.С. Управлінський облік: [навчальний посібник] / В.С. Лень. – К.: Знання-Прес, 2003. – 287 с., с. 240-246.

⁴¹⁴ Сахарцева І.І. Основи складання бухгалтерської звітності за вимогами Національних стандартів України: [навч. посібник] / І.І. Сахарцева. – К.: Кондор, 2003. – 614 с., с. 64-68.

⁴¹⁵ Лазебна Ю.М. Відображення довгострокової дебіторської заборгованості з фінансового лізингу в обліку та звітності [Електронний ресурс] / Ю.М. Лазебна. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_35/23.htm.

можливість отримувати систематизовану інформацію про суми довгострокової дебіторської заборгованості.

Проблемним питанням є визначення вартості, за якою слід оцінювати дебіторську заборгованість на дату складання балансу, адже загально прийнятою є думка, що всі види довгострокової дебіторської заборгованості повинні оцінюватись за майбутньою дисконтованою сумою грошей. В більшості випадків величина дисконту незначна і при розрахунку річного чистого прибутку підприємства до уваги не береться. Тому основна частина дебіторської заборгованості враховується в сумі очікуваного погашення, а заборгованість за безпроцентними позиками – за номінальною вартістю позики⁴¹⁶. Тоді як Н.М. Курганська зазначає, що основна проблема в оцінці довгострокової дебіторської заборгованості на сьогодні полягає в тому, що спосіб оцінки за теперішньою чи дисконтованою вартістю в національних стандартах бухгалтерського обліку розкрито недостатньо. Слід відмітити, що, не дивлячись на вимоги дисконтування, на практиці механізм відображення в бухгалтерському обліку і звітності одержаних сум довгострокової дебіторської заборгованості в цілому не розроблено⁴¹⁷. Тому вважаємо, що довгострокову дебіторську заборгованість необхідно відображати за теперішньою вартістю, що надасть можливість отримувати необхідну інформацію про довгострокову дебіторську заборгованість для цілей бухгалтерського обліку, управління та контролю.

Достовірна оцінка поточної дебіторської заборгованості має суттєвий вплив на відображення інформації в облікових регістрах та фінансовій звітності. Важливу роль при цьому відіграє принцип обачності, який передбачає застосування в бухгалтерському обліку таких методів оцінки, які будуть запобігати завищенню оцінки активів.

Виходячи з норм п. 6 П(С)БО 10⁴¹⁸ поточна дебіторська заборгованість, пов'язана з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у разі наявності, окрім наведених двох додаткових умов:

⁴¹⁶ Хендриксен Э.С. Теория бухгалтерского учета / Э.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бреда; под ред. Я.В. Соколова; пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 576 с., с. 351.

⁴¹⁷ Курганська Н.М. Оцінка зобов'язань у бухгалтерському обліку [Електронний ресурс] / Н.М. Курганська. – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/5100/1/2008_23_44.pdf.

⁴¹⁸ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість”, затверджене наказом Міністерства фінансів № 237 від 08.10.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu10>.

– покупцеві передані ризики й вигоди, пов’язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);

– підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами).

Оцінка поточної дебіторської заборгованості залежить від причини її виникнення та умов її погашення. Так, у міжнародній практиці при первісному визнанні дебіторська заборгованість оцінюється за справедливою вартістю (за вартістю операції), включаючи витрати із здійснення операцій, які безпосередньо пов’язані з придбанням або випуском фінансового активу або фінансового зобов’язання⁴¹⁹.

Відповідно до існуючих норм вітчизняного законодавства дебіторська заборгованість покупців та замовників відображається за вимогами П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” при первісному визнанні оцінюється за первісною вартістю. Сума доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), яка виникає в результаті операції, визнається угодою між підприємством і покупцем. Така сума є справедливою вартістю компенсації, яку було отримано або, яка підлягає отриманню. Відповідно до п. 4 П(С)БО 19 “Об’єднання підприємств”⁴²⁰ справедлива вартість визначається як сума, за якою можна обміняти актив або погасити заборгованість в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Таким чином, первісна вартість дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги) є справедливою вартістю, за якою відбувається продаж продукції (товарів, робіт, послуг), що залежить від знижок наданих покупцеві та періоду часу з дати відвантаження товарів до дати надходження грошових коштів. Проте в окремих випадках сума доходу може не збігатися із справедливою вартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Так, якщо продукція (товари, роботи, послуги) реалізована з торгівельною знижкою або зі знижкою з обсягу, дохід визначається за меншою сумою, ніж справедлива вартість.

⁴¹⁹ Фартушняк О.В. Учет дебиторской задолженности: сравнительная характеристика международного и отечественного опыта / О.В. Фартушняк, И.Ю. Пасичник // Бизнес Информ. – 2010. – № 6. – С. 36–40.

⁴²⁰ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 “Об’єднання підприємств”, затверджене наказом Міністерства фінансів № 163 від 07.07.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO19.aspx>.

Оцінка поточної дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) на дату балансу значною мірою залежить від ступеня визначеності її погашення. Так, залежно від умов платоспроможності дебіторів можуть мати місце:

– поточна дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) щодо якої існує невпевненість її погашення боржником (в п. 7 П(С)БО 10 визначена як **сумнівний борг**);

– поточна заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності (в п. 4 П(С)БО 10 визначена як **безнадійна дебіторська заборгованість**).⁴²¹

Відповідно до норм п. 7 П(С)БО 10⁴²² дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги), крім придбаної заборгованості й заборгованості, призначеної для продажу, включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – це сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Проте в П(С)БО 13 “Фінансові інструменти”⁴²³ наведений дещо інший підхід до оцінки дебіторської заборгованості. Відповідно до цього стандарту оцінка дебіторської заборгованості залежить від її подальшого використання, зокрема виокремлено дебіторську заборгованість, що призначена для перепродажу і не призначена для перепродажу, зокрема:

– згідно з п. 29 П(С)БО 13 фінансові інструменти, до яких належить і дебіторська заборгованість, первісно оцінюються та відображаються за їх фактичною собівартістю, що складається із справедливої вартості активів, зобов’язань або інструментів власного капіталу, наданих або отриманих в обмін на відповідний фінансовий інструмент, і витрат, які безпосередньо пов’язані з придбанням або вибуттям фінансового інструмента (комісійні,

⁴²¹ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість”, затверджене наказом Міністерства фінансів № 237 від 08.10.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu10>.

⁴²² Там же.

⁴²³ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти”, затверджене наказом Міністерства фінансів № 559 від 30.11.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO13.aspx>.

обов'язкові збори та платежі при передачі цінних паперів тощо);

– на кожну наступну після визнання дату балансу дебіторська заборгованість, оцінюються за їх справедливою вартістю, крім дебіторської заборгованості, що не призначена для перепродажу (п. 30 П(С)БО 13). Тобто дебіторська заборгованість, що призначена для продажу оцінюється за справедливою вартістю, а дебіторська заборгованість, що не призначена для продажу, – за фактичною вартістю.

Відповідно до п. 33 П(С)БО 13 балансова вартість дебіторської заборгованості, що призначена для перепродажу, переглядається щодо можливого зменшення корисності на кожну дату балансу на основі аналізу очікуваних грошових потоків. Сума втрат від зменшення корисності при цьому визначається як різниця між його балансовою вартістю та теперішньою вартістю очікуваних грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою відсотка на подібний фінансовий актив, з визнанням цієї різниці іншими витратами звітного періоду.

Таким чином, оцінка дебіторської заборгованості відповідно до вимог П(С)БО 13 “Фінансові інструменти” охоплює більший спектр питань щодо дебіторської заборгованості, ніж її оцінка за П(С)БО 10. Оскільки надає детальну інформацію про оцінку дебіторської заборгованості, що призначена для продажу та її оцінку, що не призначена для продажу.

Відповідно до концепції управління вартістю підприємства *дебіторську заборгованість можна класифікувати за грошовою ознакою. Дебіторська заборгованість є змішаним активом, оскільки може бути як монетарною, так і немонетарною. Найголовнішим критерієм віднесення заборгованості покупців та замовників до тієї чи іншої групи є форма її вираження та погашення (рис. 3.5).*

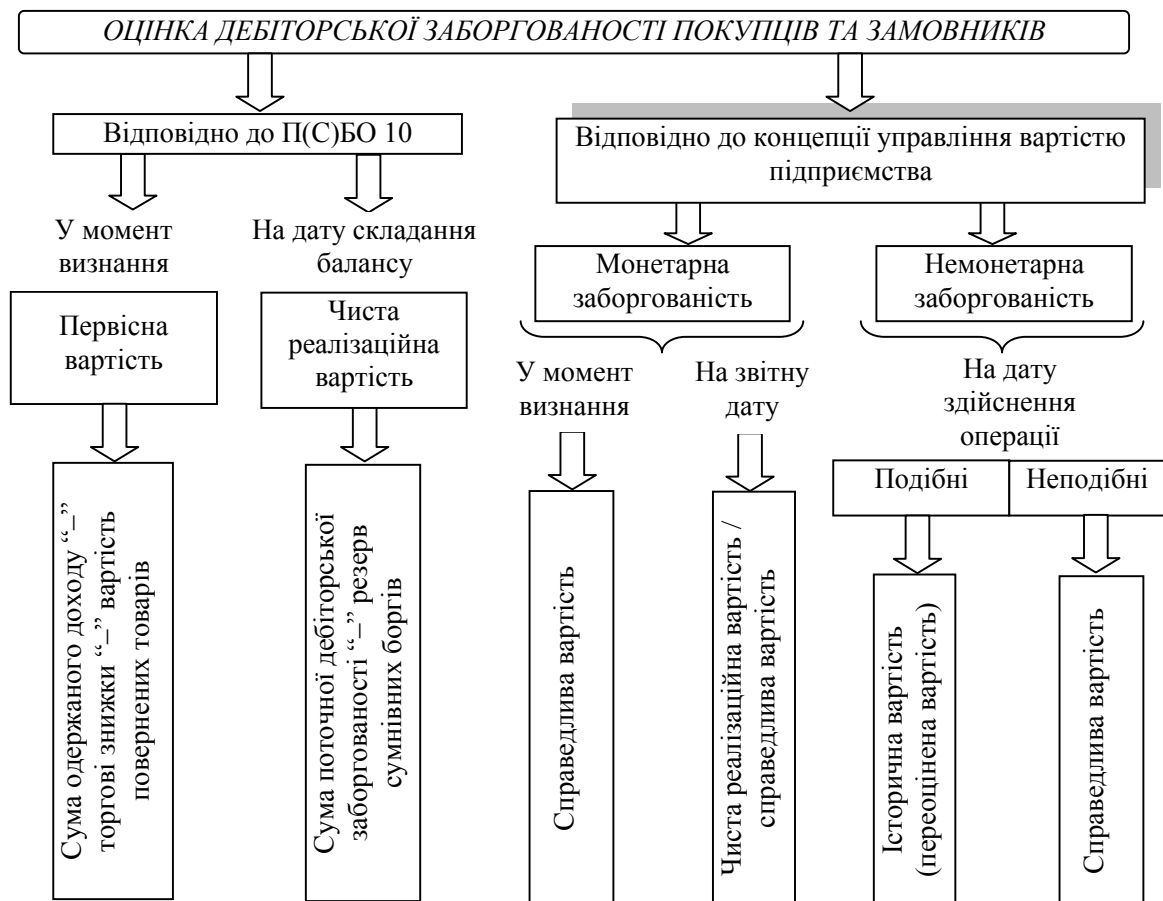

Рис. 3.5. Оцінка дебіторської заборгованості покупців та замовників

Так, у момент визнання монетарна заборгованість оцінюється за справедливою вартістю. Основою для її визначення є ринкові ціни, які діють на немонополізованих активних ринках. Вважаємо, що за існуючої методики оцінки первісна вартість дебіторської заборгованості покупців та замовників наближена до її справедливої вартості, оскільки продавці та покупці в момент здійснення операції аналізують ціни, що склалися на ринку, на певний вид продукції чи послуг.

На звітну дату монетарна дебіторська заборгованість оцінюється за однією з видів вартості: чистою реалізаційною вартістю або за справедливою вартістю. Якщо резерв сумнівних боргів не нараховувався, то монетарна дебіторська заборгованість оцінюється за справедливою вартістю.

Резерв сумнівних боргів нараховується на поточну монетарну дебіторську заборгованість за наступних умов:

– заборгованість виникла внаслідок звичайної господарської діяльності (окрім заборгованості, призначеної для продажу);

– заборгованість є поточною дебіторською заборгованістю, оскільки для довгострокової заборгованості резерв не розраховується;

– заборгованість не є безнадійною, оскільки за безнадійною заборгованістю є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

На наш погляд, на звітну дату дебіторська заборгованість може переоцінюватися у випадку настання однієї з подій:

– буде здійснене її погашення;

– виникне різниця між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою коштів або їх еквівалентів, які підлягають одержанню за реалізований товар.

У першому випадку дебіторська заборгованість списується з балансу за тією сумою за якою вона оцінювалася на момент списання. Другий випадок складніший, оскільки зумовлює проблему визначення справедливої вартості для такої дебіторської заборгованості на дату проведення переоцінки. У випадку, якщо передбачається передача іншому підприємству права вимоги за даною заборгованістю, то справедлива вартість визначається, виходячи з ринкової вартості аналогічних зобов'язань при здійсненні передачі права їх вимоги. Справедлива вартість дебіторської заборгованості як компенсація за поставлений товар визначається виходячи з ринкової вартості переданого покупцеві та не оплаченого товару. Отже, в обох випадках справедлива вартість буде різною, при чому різниця може бути досить значною.

Немонетарна заборгованість виникає під час обміну активами між суб'єктами господарювання. Оцінка такої заборгованості залежить від виду активу (подібні, неподібні), який виступає об'єктом обміну між контрагентами.

Відповідно до п. 7 П(С)БО 7 “Основні засоби”⁴²⁴ подібними є об'єкти, що мають однакове функціональне призначення і однакоvu справедливu вартість. Первісною вартістю об'єкта, отриманого в обмін на подібний актив, визнається вартість переданого об'єкта. Якщо залишкова вартість переданого об'єкта перевищує його справедливu вартість, то первісною вартістю,

⁴²⁴ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби” затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0288-00>

отриманого в обмін на подібний об'єкт, є справедлива вартість переданого об'єкта з включенням різниці до витрат звітного періоду.

Оцінка при обміні неподібними активами визначається за п. 13 П(С)БО 7 “Основні засоби”, п. 12 П(С)БО 8 Нематеріальні активи”⁴²⁵ та п. 13 П(С)БО 9 “Запаси”⁴²⁶. Первісна вартість об'єкта, придбаного в обмін (або частковий обмін) на неподібний актив, дорівнює справедливій вартості переданого немонетарного активу, збільшеній (зменшеній) на суму грошових коштів чи їх еквівалентів, що була передана (отримана) під час обміну. Тому на дату здійснення операцій з неподібними активами дебіторську заборгованість необхідно оцінювати за справедливою вартістю.

Таким чином, у момент визнання немонетарна дебіторська заборгованість, що виникає під час обміну активами між суб'єктами господарювання, оцінюється за історичною вартістю (переоціненою вартістю) для подібних активів та за справедливою вартістю для неподібних активів. Такий підхід забезпечить достовірне відображення сум дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку, облікових регістрах та у фінансовій звітності суб'єктів господарювання.

Важливим є питання оцінки дебіторської заборгованості, вираженої в іноземній валюті. Так, С.Л. Береза зазначає, що головними особливостями, проблемами в бухгалтерському обліку операцій в іноземній валюті з моменту набрання чинності П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів” є необхідність чіткого розмежування заборгованості на монетарну та немонетарну⁴²⁷.

Монетарна дебіторська заборгованість виражена фіксованою сумою грошових коштів, а немонетарна – в іншій формі (наприклад, бартерні операції, попередня оплата одержана від покупця). Тобто монетарні статті в іноземній валюті відображаються з використанням валютного курсу на дату балансу, а немонетарні статті – за валютним курсом на дату здійснення операції (якщо відображені за історичною собівартістю та зарахування яких

⁴²⁵ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 “Нематеріальні активи”, затверджене наказом Міністерства фінансів № 242 від 18.10.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>

⁴²⁶ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>

⁴²⁷ Береза С.Л. Облік і контроль грошових активів та дебіторської заборгованості: теорія і практика: дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / С.Л. Береза. – Ж., 2002. – 208 с., с. 70.

до балансу пов'язано з операцією в іноземній валюті) та за валютним курсом на дату визначення справедливої вартості. Визначення курсових різниць за монетарними статтями в іноземній валюті проводиться на дату здійснення розрахунків та на дату балансу.

Отже, згідно з п. 7 та 8 П(С)БО 21 "Вплив змін валютних курсів" тільки монетарна заборгованість, виражена в іноземній валюті, за товарами (роботами, послугами) підлягає перерахунку.

На основі проведеного дослідження встановлено, що однією із найбільш актуальних проблем є відсутність підходів до оцінки поточної й довгострокової дебіторської заборгованості як змішаного активу, що може призвести до викривлення показників фінансової звітності. З метою вирішення зазначеної проблеми пропонуємо оцінювати монетарну дебіторську заборгованість у момент визнання за справедливою вартістю, а на звітну дату – за найменшою з двох оцінок: чистою реалізаційною або справедливою вартістю. Немонетарну дебіторську заборгованість необхідно оцінювати в залежності від виду активу, що виступає об'єктом обміну: на подібні (історична або переоцінена вартість) й неподібні (справедлива вартість). Монетарна довгострокова дебіторська заборгованість на момент визнання оцінюється за справедливою вартістю, а на дату балансу рекомендовано використовувати оцінку за теперішньою вартістю. Запропоновані зміни нададуть можливість більш достовірно відображати інформацію про дебіторську заборгованість у бухгалтерському обліку та звітності з урахуванням вимог сучасного ринкового середовища.

*Підходи до оцінки векселя
одержаного як змішаного
активу*

Оцінка векселя є однією з найскладніших проблем сьогодення, що викликано наступними причинами: по-перше, відсутністю окремого Положення стандарту бухгалтерського обліку, що регулює бухгалтерський облік векселів в Україні; по-друге, наявністю різних видів оцінки векселя, по-третє, складністю виокремлення одного підходу до оцінки у зв'язку з його подвійною природою.

Проблематика оцінки векселів досліджена в працях вітчизняних вчених О.В. Амеліної, М.Т. Білухи, О.Ю. Большакової, Ф.Ф. Бутинця, Л.М. Гавриловської, Н.Й. Галушки, С.Ф. Голова, Л.Б. Долінського,

О.В. Козакова, С.З. Мошенського, В.В. Сопка, М.Г. Чумаченка, В.Г. Швеця, а також зарубіжних дослідників: А.С. Бакаєва, С.М. Бараца, Т.Б. Берднікової, М.Ф. Ван Бреда, Глен А. Велша, Деніел Г. Шорта, Б. Нідлза, Х. Андерсона, Д. Колдуелла, О.В. Казакова, В.В. Палія, В.Ф. Палія, М.Л. Пятова, Я.В. Соколова, Л.З. Шнейдмана, Е.С. Хендріксена. Проте теоретичні розробки вчених щодо підходів до оцінки векселів одержаних мають значні відмінності, що призводить до труднощів при визначенні їх вартості. У зв'язку з цим необхідно розробити комплексну методику оцінки векселів одержаних, яка має враховувати унікальні властивості монетарних і немонетарних векселів.

Об'єктом оцінки є не тільки сам вексель, як борговий документ або фінансові інвестиції, а вексельні операції, тобто сукупність відносин, які виникають навколо векселя.

Проаналізувавши історію становлення методів оцінки векселів, виділено три підходи до їх оцінки:

Відповідно до першого підходу векселі необхідно оцінювати за собівартістю. Російський вчений Е.О. Мудров (1846 р.) зазначав, що векселі, які є предметом торгівлі купця слід відображати за собівартістю – в сумі, сплаченій векседавцю або індосанту за придбаний вексель, а векселі, що не є предметом торгівлі, обліковувати за номіналом⁴²⁸. Проте такий підхід не набув широкого поширення у зв'язку з тим що більшість вчених виступали проти поділу векселів за джерелом їх походження, тобто не відокремлювали фінансові векселі.

Другий підхід передбачає необхідність відображення в бухгалтерському обліку векселів за вартістю їх придбання. Такого підходу дотримується А.М. Баженов, який вважав, що вексель, виданий за товар чи за інші цінності, необхідно відображати в бухгалтерському обліку за вартістю цінностей, придбаних за допомогою цього векселя (а не згідно з сумою, зазначеною в самому векселі) з додаванням суми відсотків, нарахованих відповідно до строку платежу⁴²⁹. На нашу думку, такий підхід не може застосовувати, оскільки слід виокремлювати суму вексельної заборгованості та відсотки, що нараховуються на неї.

⁴²⁸ Мошенський С.З. Розвиток обліку вексельних операцій: [монографія] / С.З. Мошенський; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Ж.: ЖДТУ, 2006. – 620 с., с. 431.

⁴²⁹ Мошенський С.З. Розвиток обліку вексельних операцій: [монографія] / С.З. Мошенський; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Ж.: ЖДТУ, 2006. – 620 с., с. 431.

Прибічники третього підходу виступали за оцінку векселя за номінальною вартістю. Саме цей підхід набув найбільшого поширення та використовується і нині.

Таким чином, на основі проведеного історичного огляду підходів до оцінки векселя виявлено, що з початку ХХ ст. векселі почали відображати на рахунках бухгалтерського обліку за номінальною вартістю. Проте з розвитком економічних відносин змінилися погляди щодо підходів до оцінки векселя, оскільки домінуючою є позиція, що вартісна оцінка повинна залежати від подальшого використання. Порядок визначення та види оцінки векселя наведена в табл. 3.4.

Таблиця 3.4. Види оцінки векселів одержаних та порядок її визначення

<i>№ з/п</i>	<i>Вид вартості</i>	<i>Порядок визначення</i>	<i>Доцільність застосування</i>
1	Номінальна	Вартість грошових знаків, право на одержання яких надає вексель	При оприбуткуванні
2	Фактична	Сума витрат на придбання або випуск	При первісному визнанні вексельного бланку
3	Ринкова	На основі попиту на пропозиції на аналогічні цінні папери	При продажу, на звітну дату для фінансових векселів
4	Дисконтована	Визначається на основі дисконтування грошових потоків з застосуванням коефіцієнта дисконтування	Для оцінки дисконтних і довгострокових векселів на звітну дату

Отже, при виборі виду оцінки векселя необхідно враховувати цілі його використання, а також його подвійну природу. Не можливо застосувати один єдиний підхід до оцінки монетарного і немонетарного векселя, оскільки вони мають різну економічну природу. Монетарний вексель є засобом платежу, що використовується у розрахунках з контрагентами, а немонетарний – фінансовими інвестиціями, які утримуються на підприємстві з метою отримання економічних вигід. Тому необхідно розробити комплексний підхід до вартісного оцінювання таких об'єктів бухгалтерського обліку.

Складність оцінки векселя пов'язана з відсутністю єдиного стандарту бухгалтерського обліку, що регламентує його облікове відображення. У зв'язку з тим, що вексель є фінансовим інструментом вважаємо, що при відображенні в бухгалтерському обліку векселів одержаних слід

керуватися нормами МСФЗ 32 “Фінансові інструменти: представлення інформації”, МСФЗ 39 “Фінансові інструменти: визнання і оцінка” та МСБО 9 “Фінансові інструменти”. Відповідно до п. 66 МСФЗ 39⁴³⁰ вексель відображається в бухгалтерському обліку з моменту, коли підприємство має юридичне право на отримання грошових коштів відповідно до умов договору за номінальною вартістю.

Згідно з п. 69 МСФЗ 39 після первісного визнання підприємство зобов’язане оцінювати фінансові активи за справедливою вартістю, крім фінансових активів, що відносяться до дебіторської заборгованості за векселями, що отримані від покупців за відвантажену продукцію. Основою для визначення справедливої вартості є котирування на активному ринку між незалежними, обізнаними та бажаючими здійснити операцію сторонами.

Відповідно до п. 73 МСФЗ 39 фінансові активи з фіксованим строком погашення відображаються на звітну дату за сумою амортизованих витрат з використанням методу ефективної ставки процента. Активи, щодо яких не визначено фіксованого строку погашення, оцінюються за фактичною вартістю.

Таким чином, немонетарний вексель, тобто вексель, що утримується для продажу, на звітну дату оцінюється за справедливою вартістю, а монетарний вексель – за амортизованою вартістю із застосуванням методу ефективної ставки процента, який передбачає аналіз дисконтованих грошових потоків з урахуванням нарахованих відсотків і дисконтів.

В Україні для облікового відображення векселів одержаних, які є фінансовим інструментом, слід керуватися методологічними засадами, що визначені в П(С)БО 13 “Фінансові інструменти” та П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”. Відповідно до П(С)БО 13 розрізняється оцінка векселя одержаного, що утримується до погашення та оцінка векселя, що утримується для перепродажу.

Відповідно до п. 29 П(С)БО 13⁴³¹ фінансові інструменти первісно оцінюють за їх фактичною собівартістю, яка складається із справедливої вартості активів, зобов’язань або інструментів власного капіталу, наданих або отриманих в обмін на відповідний фінансовий інструмент, і

⁴³⁰ Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/929_015

⁴³¹ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти” від 30.11.2001 р. № 559 із змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>

витрат, які безпосередньо пов'язані з придбанням або вибуттям фінансового інструмента (комісійні, обов'язкові збори та платежі при передачі цінних паперів тощо).

Відповідно до п. 30 П(С)БО 13 на кожен наступний після визнання дати балансу фінансові активи оцінюються за їх справедливою вартістю, крім фінансових інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення; фінансових активів, справедливу вартість яких неможливо достовірно визначити. Вважаємо, що цей пункт поширюється також і на оцінку немонетарних векселів, які відносяться до поточних фінансових інвестицій.

А балансова вартість монетарних векселів щодо яких не застосовується оцінка за справедливою вартістю, згідно з п. 33 П(С)БО 13 може переглядається щодо можливого зменшення корисності на кожен дату балансу на основі аналізу очікуваних грошових потоків. Сума втрат від зменшення корисності фінансового активу визначається як різниця між його балансовою вартістю та теперішньою вартістю очікуваних грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою відсотка на подібний фінансовий актив, з визнанням цієї різниці іншими витратами звітного періоду.

Оцінка векселів, які придбані у банківських установ і фінансово-кредитних установ або інших суб'єктів господарювання з метою отримання прибутку, регламентується П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції"⁴³². Відповідно до норм п. 4-6 П(С)БО 12 та п. 29, 30 П(С)БО 13 такі векселі на дату балансу оцінюються за справедливою вартістю.

Таким чином, при оцінці векселів одержаних слід керуватися нормами П(С)БО 13 та П(С)БО 12, а також МСФЗ 32, МСФЗ 39 та МСБО 9. Відповідно до вищезазначених стандартів бухгалтерського обліку оцінка векселів на дату балансу залежить від подальшого використання векселя.

Між науковцями також ведеться дискусія щодо того, за якою вартістю відображати в бухгалтерському обліку векселі одержані при первісному визнанні та на звітну дату. Одні дослідники, зокрема, Н.Н. Карзаєва і М.І. Колтакова, виступають за оцінку векселя при надходженні за

⁴³² Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 "Фінансові інвестиції" від 26.04.2000 р. № 91 із змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>

фактичною вартістю придбання, а інші – В.В. Палій, Л.М. Пятова, С.З. Мошенський та Л.М. Гавриловська – за номінальною вартістю векселя.

Фактична вартість придбання векселів визначає лише вартість векселя як цінного паперу на момент здійснення угоди. До складу фактичної вартості векселя включаються витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням (отриманням) векселя. Витрати, пов'язані зі сплатою відсотків по залученим грошовим коштам, до складу фактичної вартості векселя не відносяться.

Карзаєва Н.Н. і Колтакова М.І.⁴³³ до фактичних витрат на придбання векселів пропонують включати витрати зі сплати відсотків за позикові кошти, які використовуються при придбанні векселів. Вважаємо, що ця пропозиція суперечить нормам П(С)БО 16 “Витрати”, в яких відсотки, що нараховуються на кошти, що взяті в кредит відносяться до фінансових витрат.

Однак, В.В. Палій⁴³⁴, Л.М. Пятов⁴³⁵ та С.З. Мошенський⁴³⁶ наголошують на тому, що векселі не слід оцінювати за фактичною вартістю, а пропонують при первісному визнанні використовувати номінальну вартість, оскільки вона свідчить про суму грошей, що належить до одержання за векселем, проте тільки в момент настання строку платежу за ним.

Гавриловська Л.М.⁴³⁷ вважає, що вексель, який використовується на підприємстві як боргова розписка, слід оцінювати за номінальною вартістю. Історичну (фактичну) вартість необхідно застосовувати у тому випадку, коли витрати на придбання менші від його номінальної вартості і достовірно відомі.

Велш Глен А., Шорт Деніел Г.⁴³⁸, та Хендріксон Є.С.⁴³⁹ зазначають, що в США векселі одержані, які є частиною оборотних коштів, відображаються в бухгалтерському обліку за мінімальною з двох оцінок – собівартістю або

⁴³³ Карзаєва Н.Н. Учет приобретения долевых и долговых ценных бумаг / Н.Н. Карзаева, М.И. Колтакова // Бухгалтерский учет. – 2002. – № 3. – С. 26, с. 26.

⁴³⁴ Палій В.В. Бухгалтерський учет и аудит операций с векселями: дис. канд. эк. наук / В.В. Палій. – М., 1995, – 182 с., с. 60.

⁴³⁵ Пятов М.Л. Бухгалтерський учет вексельных операций: дис. канд. эк. наук. / М.Л. Пятов. – М., 1997. – 189 с., с. 74.

⁴³⁶ Мошенський С.З. Облік і контроль вексельних операцій: дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / С.З. Мошенський. – Житомир, 2004. – 258 с., с. 95.

⁴³⁷ Гавриловська Л.М. Облік та аудит вексельних операцій в системі розрахунків на підприємствах (на матеріалах підприємств паливно-енергетичної галузі України): дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / Л.М. Гавриловська. – Київ, 2001. – 170 с., с. 58.

⁴³⁸ Велш Глен А. Основи фінансового обліку / Велш Глен А., Шорт Деніел Г.; пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. – К.: Основи, 1997. – 943 с., с. 372.

⁴³⁹ Хендріксон Э.С. Теория бухгалтерского учета / Э.С. Хендріксон, М.Ф. Ван Брад; перевод с англ. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 576 с.

ринковою вартістю. На думку Є.С. Хендріксона та М.Ф. Ван Брада⁴⁴⁰, такий підхід до оцінки є доречним, адже він може застосовуватися при визначенні прибутків або збитків у випадку продажу цінних паперів. Якщо ринкова ціна перевищує собівартість, приріст вартості, зазвичай, не відображається в бухгалтерському обліку, оскільки прибуток в цьому випадку формально не виникає. Однак якщо ринкова вартість цінних паперів стає менше їх собівартості, вважається, що збиток слід зареєструвати, а цінні папери відобразити в балансі за поточною вартістю їх реалізації.

Ринкова вартість векселя – це найбільш імовірна ціна, за якої вексель може бути проданий на відкритому ринку в умовах конкуренції, коли сторони угоди мають всю необхідну інформацію, а на величину ціни угоди не впливають надзвичайні обставини. Оцінка може бути проведена для простих і переказних векселів, емітованих юридичними особами. Вважаємо, що ринкова вартість надає інвесторам корисну інформацію, оскільки дозволяє визначити ефект від вкладення в цінні папери, що не менш важливо, ніж виявлення прибутку або збитку від їх продажу.

На наш погляд, при первісному визнанні оцінка монетарного векселя, одержаного від покупця за реалізовані товари, надані послуги, виконані роботи повинна здійснюватися за номінальною вартістю, а монетарного векселя, придбаного за грошові кошти, – за фактичною вартістю.

Одним із проблемних питань є оцінка векселя одержаного на звітну дату. Відповідно до п. 26 П(С)БО 2 “Баланс”⁴⁴¹ передбачено, що в статті “Векселі одержані” відображається заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), інші активи, виконані роботи та надані послуги, яка забезпечена векселями. Таким чином, згідно з П(С)БО 2 на звітну дату вексель одержаний оцінюється за номінальною вартістю. Проте номінальна вартість не завжди відображає реальну вартість векселя, оскільки під впливом інфляційних процесів відбувається його знецінення. У зв’язку з цим доречною є пропозиція Н.М. Малюги⁴⁴² щодо відображення в звітності векселів, що забезпечують дебіторську заборгованість, за дисконтованою вартістю на день складання звітності.

⁴⁴⁰ Там же, с. 355.

⁴⁴¹ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0396-99>

⁴⁴² Малюга Н.М. Шляхи удосконалення оцінки в бухгалтерському обліку: теорія, практика, перспективи / Н.М. Малюга. – Житомир: ЖІТІ, 1998. – 384 с., с. 299.

Мошенський С.З. підтримує позицію Н.М. Малюги щодо оцінки векселів на звітну дату за дисконтованою вартістю. Різницю між номінальною і дисконтною вартістю слід амортизувати протягом строку, на який видається вексель. Списання дисконту пропонується проводити протягом всього часу утримання векселя на підприємстві одним із методів: прямолінійним або методом ефективної ставки відсотку⁴⁴³.

Підтримуємо цю позицію та вважаємо, що монетарні дисконтні векселі одержані необхідно відображати у звітності за дисконтованою вартістю, різницю між номінальною і дисконтною вартістю слід амортизувати протягом строку, на який видається вексель.

Галушка Н.Й.⁴⁴⁴ виокремлює різні підходи до оцінки векселів одержаних залежно від цілей її утримання, зокрема: утримується до погашення та утримується для продажу. Поточну заборгованість за векселями отриманими в національній та іноземній валюті, що утримується до погашення пропонує оцінювати за чистою вартістю реалізації на основі розрахунку резерву сумнівних боргів за методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів. Векселі одержані, які утримуються для продажу запропоновано оцінювати за фактичною вартістю. Вексель, який має ознаки фінансового активу необхідно відображати за справедливою вартістю.

На нашу думку, пропозиції Н.Й. Галушки щодо оцінки на звітну дату векселів одержаних за чистою вартістю реалізації, можна застосувати лише для оцінки монетарного векселя, оскільки на немонетарний вексель, що призначений для перепродажу резерв сумнівних боргів не нараховується. Проте такий підхід не є доречним, оскільки вексель є високоліквідним фінансовим інструментом, що характеризується незначною дохідністю, але має високий рівень надійності та конвертованості. Відповідно до вексельного законодавства, специфіка векселя полягає в тому, що він може бути трасований на платника, авальований банком або індосований необмежену кількість разів шляхом здійснення відповідного передавального напису (індосаменту) на підтвердження переходу права власності за векселем до

⁴⁴³ Мошенський С.З. Облік і контроль вексельних операцій: дис. канд. екон. наук : 08.06.04 / С.З. Мошенський. – Житомир, 2004. – 258 с., с. 98.

⁴⁴⁴ Галушка Н.Й. Облік і аудит вексельних операцій в Україні: автореферат дис.на здобуття наук ступеня канд. екон. наук : 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” / Н.Й. Галушка. – Київ, 2012. – 20 с., с. 9.

іншої особи. У зв'язку з цим вважаємо, що резерв сумнівних боргів на монетарні векселі нараховувати не потрібно.

Большакова О.Ю. виступає за відображення на рахунках бухгалтерського обліку одержаних короткострокових векселів за чистою реалізаційною вартістю, урахування ризиків і забезпечення внутрішнього страхування виданих, акцептованих та індосованих підприємством векселів, а також щодо перспектив розвитку обліку довгострокових векселів та відображення їх у фінансовій звітності за справедливою вартістю⁴⁴⁵.

Берега С.Л. виступає проти оцінки векселів одержаних за чистою реалізаційною вартістю, аргументуючи свою позицію наступним: по-перше, платоспроможність можна визначити тільки наближено і лише в одиничних випадках – достовірно, по-друге, оцінка ускладнюється через відсутність своєчасної та повної інформації про платоспроможність боржника, по-третє, призводить до порушення принципів відповідності доходів і витрат та об'єктивності⁴⁴⁶.

Амеліна О.В. зазначає, що векселів, що обліковуються як фінансові інвестиції, необхідно оцінювати за справедливою вартістю. Відповідно до запропонованої дослідником методики передбачено визначення очікуваних грошових потоків за векселем, дисконтованих за ставкою, яка відповідає діючій ставці дохідності подібної фінансовій інвестиції, що котирується на ринку цінних паперів за умови подібності таких характеристик: номінальної вартості, відсоткової ставки, терміну, що залишився до погашення, класу зобов'язаної за векселем особи. За відсутності векселя зі схожими характеристиками, пропонується для векселів класу В, Г, Д визначати внутрішню норму доходу способом множення середньоринкової внутрішньої дохідності: за векселем класу А на відповідні коефіцієнти ризику (1,2 – для класу В; 1,5 – для класу Г та 2,0 – для класу Д)⁴⁴⁷. На нашу думку, дана

⁴⁴⁵ Большакова О.Ю. Бухгалтерський облік, аналіз та контроль операцій з векселями суб'єктів підприємницької діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз і аудит" / О.Ю. Большакова. – Київ, 2001. – 22 с., с. 13.

⁴⁴⁶ Берега С.Л. Облік і контроль грошових активів та дебіторської заборгованості: теорія і практика: дис. канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / С.Л. Берега. – К., 2002. – 191 с., с. 79-80.

⁴⁴⁷ Амеліна О.В. Облік та контроль операцій з векселями в системі управління фінансовими ресурсами комерційних банків: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / О.В. Амеліна. – Київ, 2001. – 20 с., с. 9.

методика забезпечує підвищення рівня управління розподіленими у часі грошовими потоками вексельного обігу, проте є складною в застосуванні.

Американський вчений К.Д. Ларсон⁴⁴⁸ зазначає, що на дату балансу вексель відображається в бухгалтерському обліку за номінальною вартістю за вирахуванням неамортизованої знижки або з урахуванням неамортизованої надбавки. Балансова вартість також може розраховуватися як приведена вартість всіх платежів, які дисконтуються за ринковою відсотковою ставкою на момент оформлення векселя.

Хендриксон Є.С. та Ван Бред М.Ф. дотримуються думки, що векселі, які отримані від дебітора, дата і вартість погашення яких визначені, слід оприбутковувати за чистою поточною дисконтованою вартістю при величині дисконту на рівні переважаючих ринкових ставок. Вартість цінних паперів необхідно зазначати з урахуванням фактора ризику непогашення. Відсоток, розрахований на основі ринкової ставки дисконту, слід відносити на рахунок процента за дебіторською заборгованістю⁴⁴⁹. Погоджуємося з пропозицією дослідника, проте слід відмітити, що вона може застосовуватися лише до оцінки монетарного векселя, а до немонетарного векселя не доречно застосовувати такий підхід.

Проаналізувавши пропозиції дослідників, встановлено відсутність комплексного підходу до оцінки векселів одержаних. Адже одна група дослідників пропонує підхід, що може бути використаний лише до векселів одержаних від дебіторів в забезпечення заборгованості за товари, роботи, послуги. А дослідження другої менш численної групи науковців стосуються векселів, які обліковуються як фінансові інвестиції. Для вирішення проблеми достовірної оцінки векселя одержаного розроблено підхід до оцінки з врахуванням його подвійної природи (рис. 3.6).

⁴⁴⁸ Основные принципы бухгалтерського учета / Кермит Д., Ларсон К.Д., Уайлд Д., Чиаппетта Б.; пер. с англ. В.О. Шагоян; под науч. ред.: В. О. Шагоян, Т. В. Герасимова. – 2007. – Том 2 – 1308 с., с. 639.

⁴⁴⁹ Хендриксон Э.С. Теория бухгалтерського учета / Э.С. Хендриксон, М.Ф. Ван Бред; перевод с англ. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 576 с, с. 355.

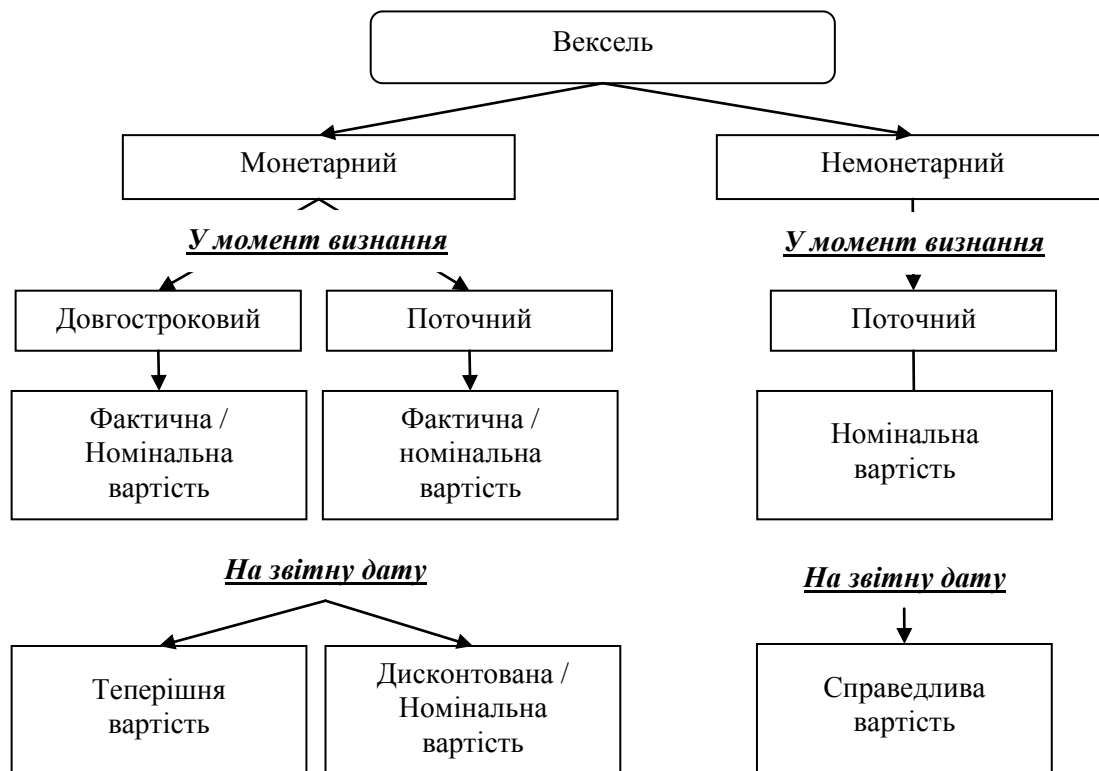

Рис. 3.6. Підхід до оцінки монетарних і немонетарних векселів одержаних

Довгострокові векселі отримані можуть утримуватися лише до погашення, оскільки активи, які утримуються для продажу повинні бути продані протягом року. При первісному визнанні монетарний довгостроковий вексель, що отриманий в забезпечення дебіторської заборгованості, слід оцінювати за номінальною вартістю, а на звітну дату – за теперішньою вартістю. Монетарний довгостроковий вексель, що придбаний в банківській установі або інших суб'єктів господарювання, при первісному визнанні відображається в бухгалтерському обліку за фактичною вартістю, а на звітну дату оцінки – теперішньою.

Відповідно до проведеного дослідження монетарний короткостроковий вексель, отриманий в забезпечення дебіторської заборгованості, при первісному визнанні слід оцінювати за номінальною вартістю, зазначеною у векселі, оскільки ця вартість є справедливою вартістю реалізованих товарів (робіт, послуг). На звітну дату його вартісна оцінка залежатиме від подальшого використання. У випадку утримання монетарного векселя до строку погашення його слід відображати в звітності за номінальною вартістю. Якщо підприємство планує продати

вексель в найближчій перспективі, тоді вексель стає немонетарним та його необхідно обліковувати за справедливою вартістю.

Монетарний короткостроковий вексель, що придбаний в банківській установі або інших суб'єктів господарювання, при первісному визнанні відображається в бухгалтерському обліку за фактичною вартістю, що сплачена при придбанні, а на звітну дату оцінка залежить від його подальшого використання. Якщо монетарний вексель утримується до строку погашення, то його слід відображати в звітності за дисконтованою вартістю. Якщо підприємство збирається продати вексель, тоді вексель стає немонетарним та його необхідно обліковувати за справедливою вартістю.

Основою для визначення справедливої вартості є котирування на активному ринку між незалежними, обізнаними та бажаючими здійснити операцію сторонами. Останнє котирування на покупку за звітний день відображає справедливу вартість паперу. При відсутності активного ринку для фінансового інструменту визначення справедливої вартості відбувається шляхом застосування однієї з методик оцінки. Наприклад, можна використовувати наявні на звітну дату котирування аналогічних боргових зобов'язань підприємства, порівнянних із зобов'язаннями інших підприємств.

Підходи до оцінки облігацій

Фінансові інвестиції – це активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку, зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора. Через свою економічну природу фінансові інвестиції швидко змінюють свою вартість, тому виникає проблема у формуванні підходів щодо вибору методів їх оцінки та переоцінки для реального відображення їх вартості в системі бухгалтерського обліку та надання об'єктивної інформації щодо фінансового стану і результатів діяльності підприємства.

Проблеми оцінки фінансових інвестицій отримали певне висвітлення в працях як вітчизняних вчених, серед яких слід відзначити розробки Ю.С. Бездушної, І.О. Бланка, Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, О.О. Гончаренко, В.І. Єфіменко, А.А. Пересади, С.В. Рудейчук, Н.А. Хрущ, так і зарубіжних науковців – Т.Б. Берникової, В.Ф. Палія, А.Д. Шеремета. Проте, питання класифікації фінансових інвестицій за грошовою ознакою і застосування відповідних методів їх оцінки не розглядалися, тому потребують наукових досліджень.

За роки функціонування фондового ринку України відбулися певні позитивні зрушення, зокрема, зусиллями Комісії з цінних паперів та фондового ринку і Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку активно розвивається нормативно-правова база, не припиняється розвиток інфраструктури, запроваджено системи моніторингу та розкриття інформації, вдосконалено систему захисту прав інвесторів, підвищується рівень знань населення щодо роботи фондового ринку. Також завдяки широкому використанню новітніх інформаційних технологій розроблено систему електронної подачі звітності емітентів цінних паперів та створено єдину інформаційну базу даних учасників фондового ринку⁴⁵⁰.

Основною функцією, яку виконує ринок цінних паперів в економіці країни, є перерозподіл інвестиційних ресурсів та забезпечення грошовим капіталом потреб виробництва. Для виконання цієї функції повинна діяти розвинена інфраструктура фондового ринку, а також запроваджено широкий спектр інструментів та ефективні механізми взаємодії учасників ринку⁴⁵¹.

Вважаємо, що основними цілями оцінки облігацій є:

- визначення вартості облігацій по відношенню до цінних паперів;
- порівняння їх вартості іншими інвестиційними альтернативами фінансових вкладень;
- визначення справедливої вартості облігацій.

Берникова Т.Б. вважає, що критеріями, на основі яких здійснюється оцінка цінних паперів є їх вид, тип, різновидність; вартість; дата на яку виконується оцінка; інвестиційні характеристики (дохідність, ліквідність, надійність, безпечність); цілі оцінки, суб'єкт оцінки (державний, професійний або інституціональний інвестор, емітент, посередник); період фондової операції (придбання, поставлення на облік, знаходження в портфелі цінних паперів, списання, погашення)⁴⁵². Проте, всі ці критерії не враховуються при оцінці цінних паперів, зокрема облігацій.

Фінансові інвестиції переважають в багатьох провідних країнах з ринковою економікою, адже саме в цих країнах основним джерелом залучення коштів для реалізації інвестиційних проектів є випуск цінних паперів та реалізація їх на фондовому ринку. Приведення національної

⁴⁵⁰ Розвиток ринку Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу до звіту: <http://www.nssmc.gov.ua/fund/development>

⁴⁵¹ Там же.

⁴⁵² Берникова Т.Б. Оценка ценных бумаг: [учеб. пособие] / Т.Б. Берникова. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 144 с., с. 45.

системи бухгалтерського обліку у відповідність до міжнародних стандартів сприятиме інтеграції України до світових тенденцій, а відповідно і залученню інвестицій іноземних інвесторів. Тому порівняємо основні положення міжнародних та вітчизняних стандартів з питань оцінки інвестицій (табл. 3.5).

Таблиця 3.5. Методи оцінки фінансових інвестицій відповідно до вітчизняного та закордонного законодавства

Методи оцінки	Згідно П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції” ⁴⁵³	Згідно МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка” ⁴⁵⁴
Первісна оцінка	Фінансові інвестиції первісно оцінюються та відображаються у бухгалтерському обліку за собівартістю	Під час первісного визнання фінансового активу або фінансового зобов’язання суб’єкту господарювання слід оцінювати за їхньою справедливою вартістю плюс (у випадку фінансового активу або фінансового зобов’язання не за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку) витрати на операцію, які прямо відносяться до придбання або випуску фінансового активу чи фінансового зобов’язання
На дату балансу	Оцінюються за справедливою вартістю або за амортизованою собівартістю	Для оцінки фінансового активу класифікують за чотирма категоріями: а) фінансові активи за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку; б) інвестиції, утримувані до погашення; в) позики та дебіторська заборгованість; г) фінансові активи, доступні для продажу. Їх оцінка здійснюється за одним із методів: справедливою вартістю, амортизованою собівартістю, собівартістю

З таблиці 3.5. видно, що методи оцінки фінансових інвестицій за міжнародними та національними стандартами в основному однакові, проте первісна оцінка фінансових інвестицій згідно П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції” здійснюється за собівартістю, тоді як за МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка” за їхньою справедливою вартістю. Спільним для цих двох документів є те, що при первісному визнанні витрати, пов’язані із придбанням включаються до вартості інвестицій.

⁴⁵³ П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції” від 26.04.2000 р. № 91 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>

⁴⁵⁴ Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015/page2

Відповідно до вітчизняного законодавства важливе значення має лише життєвий цикл, так оцінка розглядається в трьох аспектах: оцінка при придбанні (первісна), на дату балансу, оцінка при вибутті (рис. 3.7).

Згідно з П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції” облігації первісно оцінюються та відображаються у бухгалтерському обліку за собівартістю. Собівартість фінансової інвестиції складається з ціни її придбання, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов’язкових платежів та інших витрат, безпосередньо пов’язаних з придбанням фінансової інвестиції. Якщо придбання фінансової інвестиції здійснюється шляхом обміну на цінні папери власної емісії, то собівартість фінансової інвестиції визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів. При оприбуткуванні облігацій, що надходять шляхом обміну на інші активи, то її собівартість визначається за справедливою вартістю цих активів⁴⁵⁵.

⁴⁵⁵ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 “Фінансові інвестиції” від 26.04.2000 № 91 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>

Рис. 3.7. Методи оцінки фінансових інвестицій *

** систематизовано на основі ⁴⁵⁶*

Проте, слід відмітити наявність певних недоліків та неточностей. Так, О.О. Гончаренко⁴⁵⁷ зазначає, що у випадку включення до первісної вартості фінансових інвестицій, що утримуються до їх погашення, витрат на оплату послуг третіх осіб або комісійних винагород третім особам на дату погашення вартість інвестицій не буде дорівнювати номіналу як цього вимагає П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”. У зв’язку з цим, О.О. Гончаренко вважає, що необхідно внести уточнення до П(С)БО, щодо включення таких витрат до первісної вартості саме інвестицій, що утримуються до погашення. Вважаємо, що первісна оцінка облігацій залежить від їх виду, так, облігації за способом отримання доходу поділяються на відсоткові та дисконтні. У випадку придбання відсоткових облігацій в бухгалтерському обліку відображаються за номінальною вартістю, тоді як дисконтні облігації, незалежно від цілі придбання (для продажу або погашення) – за вартістю фактично сплачених коштів емітенту, а витрати на оплату послуг третіх осіб або комісійних винагород брокерам, маклерам включаються до витрат звітного періоду. Такий підхід забезпечить вирішення проблеми – виникнення фіктивних інвестицій, тобто за рахунок віднесення таких витрат до собівартості інвестицій формується враження наявності на підприємстві інвестицій, вартість яких не відповідає реальній.

Щодо оцінки фінансових інвестицій на дату балансу, слід відмітити, що використання конкретних методів оцінки залежить від намірів інвестора щодо використання інвестицій (продаж, утримання до погашення). Для оцінки фінансових інвестицій на дату балансу можуть застосовуватися три основні методи: справедлива вартість, амортизована собівартість і за методом участі в капіталі. Хоча облігації і відносяться до складу фінансових інвестицій, проте оцінка за методом участі в капіталі до них не може бути застосована, оскільки цей метод застосовується лише

⁴⁵⁶ Там же.

⁴⁵⁷ Гончаренко О.О. Проблемні аспекти оцінки та обліку фінансових інвестицій / О.О. Гончаренко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Черкаси, 2003. – Вип.8. – С. 209-218, с. 212.

для оцінки інвестицій в асоційовані і дочірні підприємства та в спільну діяльність зі створенням юридичної особи.

Облігації, що утримуються для продажу, відображаються за справедливою вартістю. Сума збільшення або зменшення їх балансової вартості на дату балансу відображається у складі інших доходів або інших витрат відповідно (рис. 3.8).

Проблемним питанням є оцінка облігацій, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо. Такі інвестиції відображаються на дату балансу за собівартістю з урахуванням зменшення корисності інвестицій. Втрати від зменшення корисності фінансових інвестицій відображаються у складі інших витрат з одночасним зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій (п. 9 П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”).

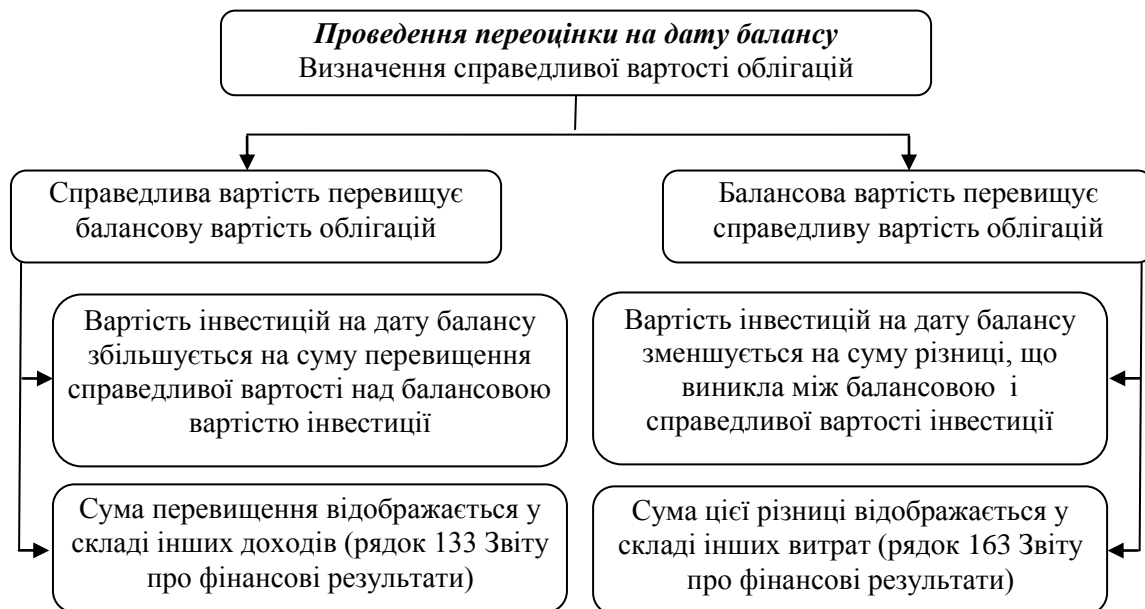

Рис. 3.8. Порядок проведення переоцінки облігацій

Інвестиції в облігації, що утримуються підприємством до погашення, оцінюються за амортизованою вартістю (п. 10 П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”). Однак, варто враховувати що на ринку облігації не обов’язково можна придбати за номінальною вартістю. Ціна, за якою інвестор придбає облігації, залежить від ринкової ставки відсотка – показника прибутковості цінних паперів, сформованого ринком цінних паперів. Тобто, це ставка відсотків, під яку покупці в будь-який момент часу можуть і бажають інвестувати свої кошти. У випадку рівності ринкової ставки відсотків і

номінальної ставки відсотків за облігаціями, облігації придбають за номіналом. При перевищенні ринкової ставки відсотків над встановленою ставкою, облігації придбаються зі знижкою (дисконтом). Якщо ринкова ставка відсотків нижче за встановлену, облігації придбаються з премією. Саме це варто брати до уваги під час обліку за амортизованою вартістю фінансової інвестиції у відсоткові облігації. Дисконти облігації завжди продаватимуться із уже закладеним в умовах їх випуску дисконтом (своєрідними відсотками, що їх виплачують під час погашення облігації)⁴⁵⁸.

Відповідно, оцінка облігацій передбачає розрахунок трьох сум:

– сума, що є первісною вартістю фінансової інвестиції під час зарахування на баланс (така вартість не обов'язково дорівнюватиме номінальній вартості облігацій);

– сума відсотків, отриманих за облігацією (дорівнює номінальній вартості облігації, яка помножена на ставку відсотків);

– сума, яку списують з балансу під час погашення фінансової інвестиції (дорівнює номінальній вартості облігації)⁴⁵⁹.

Щодо бухгалтерського обліку фінансових інвестицій в облігації, які утримують до погашення і оцінюються за амортизованою вартістю, передбачено:

– згідно з п. 19 П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції” різницю між первісною вартістю фінансової інвестиції і вартістю її погашення (тобто, дисконт або премія, надані інвесторові під час придбання) списують протягом усього часу утримання інвестиції на підприємстві;

– відповідно до п. 10 П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції” на суму накопиченої амортизації дисконту (премії) збільшується (зменшуються) собівартість фінансової інвестиції;

– наприкінці кожного звітного періоду згідно з принципом нарахування і відповідності доходів і витрат нараховуються відсотки за фінансовою інвестицією у відсоткові облігації, навіть якщо протягом звітного періоду вони не були отримані (ст. 4 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність”);

– п. 10 П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції” передбачає, що сума амортизації дисконту або премії нараховується одночасно з нарахуванням

⁴⁵⁸ Рудейчук С.В. Розвиток бухгалтерського обліку операцій з облігаціями: дис. канд. ек. наук: 08.00.09 / С.В. Рудейчук. – Житомир, 2011. – 268 с., с. 96.

⁴⁵⁹ Там же.

відсотків, що підлягають отриманню, і відображається у складі інших фінансових доходів та інших фінансових витрат з одночасним збільшенням або зменшенням балансової вартості фінансової інвестиції. Сума амортизації дисконту і премії визначається за методом ефективної ставки відсотків, тобто ринкової ставки.

Фінансові інвестиції, придбані для перепродажу, оцінюються за справедливою вартістю або, якщо справедливу вартість визначити неможливо, з урахуванням зменшення корисності (п. 8-9 П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”). Сума збільшення або зменшення балансової вартості фінансової інвестиції на дату балансу відображається у складі інших доходів або інших витрат відповідно.

Досить цікавим є підхід до поділу боргових інструментів за Ю.С. Бездушною⁴⁶⁰ на:

– довгострокові (утримувані до погашення) – облігації придбані (випущені) з метою їх утримання (реалізації) протягом всього терміну дії (до погашення);

– короткострокові (утримувані для продажу) – облігації придбані з метою подальшого перепродажу та отримання прибутку від короткотермінових змін їх ціни (для продажу)⁴⁶¹.

Бездушна Ю.С.⁴⁶² вважає, що облігації, утримувані для погашення, слід оцінювати за амортизованою вартістю, що визначається як різниця між собівартістю (теперішньою вартістю) та номінальною вартістю інструменту. Облігації, утримувані для продажу, необхідно оцінювати за справедливою вартістю.

Вважаємо, що такий поділ є дещо некоректним, оскільки поточні облігації можуть утримуватися не лише для продажу, але й до погашення. У зв'язку з цим, пропонуємо фінансові інвестиції (в частині облігацій) поділяти на дві групи: облігації, утримувані до погашення (монетарні) та облігації, утримувані для продажу (немонетарні). Причому довгострокові облігації

⁴⁶⁰ Бездушна Ю.С. Методологія обліку і оцінки фінансових інструментів та її застосування аграрними підприємствами [Електронний ресурс] / Ю.С. Бездушна // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – 2010. – Випуск № 53. – Режим доступу: Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/avpch/En/2010_53/Bezdushn.pdf&sa=U&ei=edYtUPKUJ8XQtAaqIHQAQ&ved=0CBQQFjAA&usq=AFQjCNG82slv6J16lGQJB6iQDjwUIbS9_Q

⁴⁶¹ Там же.

⁴⁶² Там же.

можуть утримуватися лише до погашення, оскільки п. 1 розділу II П(С)БО 27 передбачає, що активи, які утримуються для продажу мають бути продані протягом року з дати визнання утримуваними для продажу (рис. 3.9).

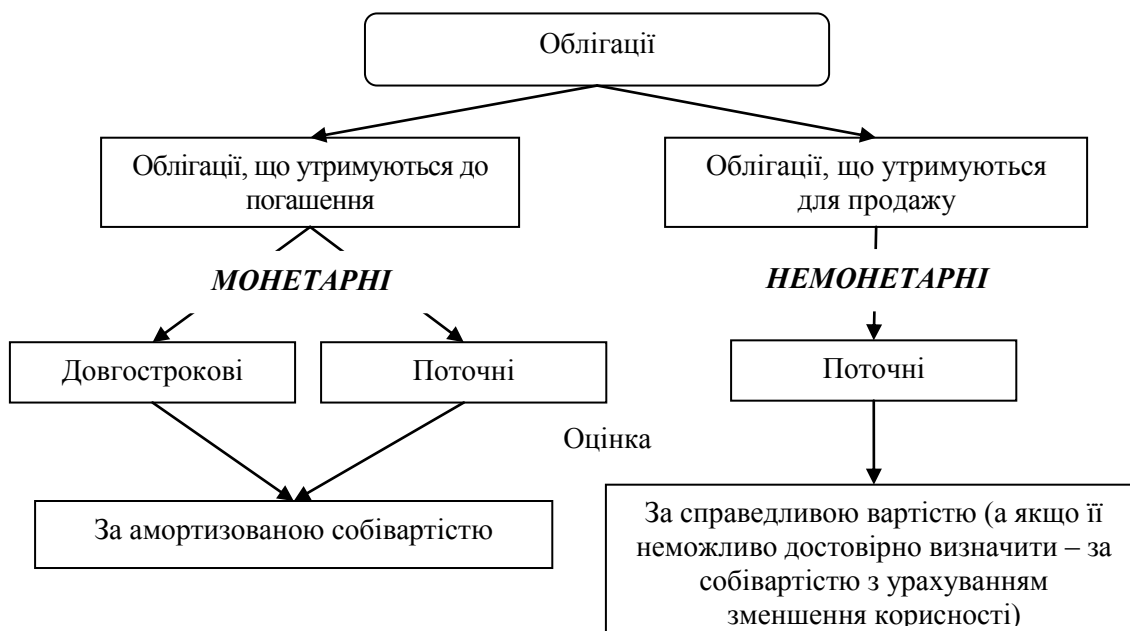

Рис. 3.9. Оцінка облігацій на дату балансу

Облігації, що утримуються до погашення, слід визнавати фінансовими активами з фіксованими або визначеними платежами та терміном погашення, щодо яких підприємство твердо має намір і здатне володіти до настання терміну погашення. Тобто, в цьому випадку буде виконуватися умова віднесення активів до монетарних – засіб платежу. Тому, облігації, утримувані для продажу, слід вважати немонетарними активами.

Щодо облігацій призначених для продажу, то їх варто розглядати відповідно до вимог П(С)БО 13 “Фінансові інструменти”, як активи утримувані з метою подальшого продажу для отримання прибутку від короткотермінових змін їх ціни та/або винагороди посередника. Такі облігації відносяться до немонетарних активів.

Оцінка використання базується на принципах обачності, превальювання змісту над формою. Такий підхід означає можливість зміни оцінки в період перебування в портфелі інвестора.

Собівартість фінансової інвестиції або балансова вартість (БВ) може бути вищою або нижчою за справедливу вартість (СВ). У цьому разі

фінансові інвестиції підлягають переоцінюванню, результати якої визнаються як інші доходи чи інші витрати.

Хрущ Н.А.⁴⁶³ зазначає, що інвестиції переоцінюються чотири рази на рік, адже відповідно до Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність” баланс підприємства складається щоквартально.

Вважаємо, що після кожної переоцінки облігацій необхідно складати звіт про результати переоцінки облігацій. Звіт призначений для реєстрації змін на кожну дату переоцінки та подання управлінському персоналу з метою прийняття оперативних управлінських рішень.

Запропонований Звіт про результати переоцінки облігацій забезпечить систематизацію даних про результати переоцінки та сприятиме посиленню контрольних функцій за дотриманням кінцевої мети здійснення операцій з облігаціями.

Проблемний момент оцінки фінансових інвестицій при вибутті полягає у тому, що положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку не визначено методів їх оцінки.

Рудейчук С.В.⁴⁶⁴ зазначає, що на дату погашення фінансової інвестиції і облігації, які утримуються до погашення і оцінюється за амортизованою вартістю, їх балансова вартість дорівнюватиме номінальній. Сума дисконту (премії) фінансової інвестиції пропорційно розподіляється між звітними періодами від дати купівлі інвестиції до дати її погашення, змінюючи балансову вартість фінансової інвестиції. Амортизація дисконту (премії) зі збільшенням (зменшенням) балансової вартості фінансової інвестиції на суму амортизації дисконту (премії) зумовить те, що на дату балансу буде відображена її справжня вартість.

Якщо облігації придбані для перепродажу, то на дату продажу варто визнати дохід від їх реалізації зі списанням балансової вартості інвестиції до складу інших витрат поточного року⁴⁶⁵.

Адекватна класифікація та оцінка фінансових інвестицій в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності підприємств є необхідною умовою забезпечення високої якості облікової інформації. Виходячи з

⁴⁶³ Хрущ Н.А. Методи оцінки фінансових інвестицій залежно від їх виду / Н.А. Хрущ, О.М. Семенюк // Вісник Хмельницького національного університету, 2009. – № 6, Т. 1. – С. 196-199.

⁴⁶⁴ Рудейчук С.В. Розвиток бухгалтерського обліку операцій з облігаціями: дис. канд. ек. наук: 08.00.09 / С.В. Рудейчук. – Житомир, 2011. – 268 с., 98 с.

⁴⁶⁵ Там же.

цього, для вдосконалення вітчизняної практики нормативно-правового регулювання обліку фінансових інвестицій доцільно змінити деякі норми оцінки. Так, зокрема, вважаємо, що оцінка облігацій на момент придбання буде залежати від їх виду за способом отримання доходу. У випадку придбання відсоткових облігацій в бухгалтерському обліку вони повинні відображатися за номінальною вартістю, тоді як дисконтні облігації, незалежно від цілі придбання (для продажу або погашення) – за вартістю фактично сплачених коштів емітенту облігацій. При чому витрати, пов'язані із придбанням повинні включатися не до вартості таких інвестицій, а до витрат звітного періоду.

Подальша оцінка облігацій буде залежати від мети їх утримання. Облігації, що утримуються до погашення (монетарні) оцінюються за амортизованою собівартістю, а облігації, які придбані з метою продажу (немонетарні) – за справедливою вартістю. Такий підхід до оцінки інвестицій забезпечить реальне відображення їх вартості в системі бухгалтерського обліку та надання об'єктивної інформації щодо фінансового стану і результатів діяльності підприємства.

На основі проведеного дослідження встановлено, що відсутній комплексний підхід до оцінки складових змішаних активів, що призводить до викривлення їх вартості в фінансовій звітності. З метою вирішення зазначеної проблеми розроблено комплексний підхід до оцінки складових змішаних активів.

Так, довгострокову монетарну дебіторську заборгованість запропоновано оцінювати у момент визнання за номінальною вартістю, а на дату балансу рекомендовано використовувати оцінку за теперішньою вартістю. Оцінка монетарної поточної дебіторської заборгованості у момент визнання здійснюється за справедливою вартістю, а на звітну дату – за найменшою з двох оцінок: чистою реалізаційною або справедливою вартістю. Немонетарну дебіторську заборгованість необхідно оцінювати в залежності від виду активу, що виступає об'єктом обміну: на подібні (історична або переоцінена вартість) й неподібні (справедлива вартість).

Довгострокові векселі отримані можуть утримуватися лише до погашення, оскільки активи, які утримуються для продажу повинні бути

продані протягом року. При первісному визнанні монетарний довгостроковий вексель, отриманий в забезпечення дебіторської заборгованості, слід оцінювати за номінальною вартістю, а на звітну дату – за теперішньою вартістю. Монетарний довгостроковий вексель, що придбаний в банківській установи або інших суб'єктів господарювання, при первісному визнанні відображається в бухгалтерському обліку за фактичною вартістю, а на звітну дату оцінка – за теперішньою.

Відповідно до проведеного дослідження монетарний короткостроковий вексель, отриманий в забезпечення дебіторської заборгованості, при первісному визнанні слід оцінювати за номінальною вартістю, яка зазначена у векселі, оскільки ця вартість є справедливою вартістю реалізованих товарів (робіт, послуг). На звітну дату його вартісна оцінка залежатиме від подальшого використання. У випадку утримання монетарного векселя до строку погашення його слід відображати в звітності за номінальною вартістю. Якщо підприємство збирається продати вексель в найближчій перспективі, тоді вексель стає немонетарним та потребує відображення в бухгалтерському обліку за справедливою вартістю.

Оцінка боргових цінних паперів (векселів, облігацій) на момент придбання буде залежати від їх виду за способом отримання доходу. Відсоткові боргові цінні папери в бухгалтерському обліку повинні відображатися за номінальною вартістю, тоді як дисконтні, незалежно від цілі придбання (для продажу або погашення) – за вартістю фактично сплачених коштів емітенту. При чому витрати, пов'язані із придбанням повинні включатися не до вартості таких інвестицій, а до витрат звітного періоду.

Подальша оцінка боргових цінних паперів буде залежати від мети їх утримання. Боргові цінні папери, що утримуються до погашення (монетарні) оцінюються за амортизованою собівартістю, а боргові цінні папери, які придбані з метою продажу (немонетарні) – за справедливою вартістю.

Запропонований підхід до оцінки складових змішаних активів забезпечить реальне відображення їх вартості в системі бухгалтерського обліку та надання об'єктивної інформації щодо фінансового стану і результатів діяльності підприємства з урахуванням вимог сучасного ринкового середовища.

3.3. Методика бухгалтерського обліку складових змішаних активів підприємства

Система бухгалтерського обліку як основне джерело інформації про господарську підприємства має відповідати цілям та стратегії його діяльності. Однією з найпоширеніших, на сьогодні, є стратегія управління орієнтована на вартість, основною метою якої є підвищення вартості активів, з метою усунення різниці між його ринковою та фактичною вартістю. Виокремлення в окрему групу змішаних активів спрямоване на управління вартістю підприємства, оскільки до монетарних і немонетарних активів застосовуються різні підходи до оцінки. Фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість та векселі не мають явно вираженої грошової форми, тобто залежно від змісту господарських операцій можуть бути як монетарними, так і немонетарними, що призводить до того, що в бухгалтерському обліку такі об'єкти будуть відображатися по-різному. У зв'язку з цим постає потреба в побудові методики облікового відображення складованих змішаних активів.

Проблемам бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості присвячені праці вітчизняних вчених-економістів, а саме: М.Д. Білика, Т.А. Бутинець, В.В. Сопка, С.Ф. Голова, З.В. Гуцайлюка, В.П. Завгороднього, О.Д. Заруби, В.В. Ковальова, О.І. Кобилянської, В.М. Костюченко, Л.О. Лігоненка, Н.М. Малюги, Н.П. Матициної, Р.І. Назарбаєвої, Л.В. Нападовської та російських вчених, таких як С.Д. Батехіна, І.О. Бланка, А.А. Мазаракі, Г.В. Савицької, Я.В. Соколова, А.П. Шаповалова та інших. Проте не дослідженим залишається питання бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості як змішаного активу, оскільки з такої тематики відсутні наукові праці.

Вагомий внесок у дослідження проблем організації бухгалтерського обліку векселів зробили такі вітчизняні науковці, як О.В. Амеліна, М.Т. Білуха, О.Ю. Большакова, Ф.Ф. Бутинець, Л.М. Гавриловська, Н.Й. Галушка, С.О. Гуткевич, С.Ф. Голова, О.О. Жук, М.Д. Корінько, М.В. Кужельний, С.З. Мошенський, В.В. Сопко, Ю.Д. Чацкіс, М.Г. Чумаченко В.Г. Швець та ін., а також зарубіжні дослідники:

А.С. Бакаєв, С.М. Барац, М.Ф. Ван Бред, Глен А. Велш, Деніел Г. Шорт, Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл О.В. Казаков, В.В. Палій, В.Ф. Палій, М.Л. Пятов, Я.В. Соколов, Л.З. Шнейдман, Е.С. Хендріксен. Однак відсутній комплексний підхід до методики бухгалтерського обліку векселів, оскільки більшість дослідників розглядали лише облікове відображення векселів, що забезпечені дебіторською заборгованістю, а векселя, що утримуються на підприємстві з метою отримання економічних вигід, тобто фактично є фінансовими інвестиціями, увага не приділялася. У зв'язку з цим актуальною є розробка комплексної методики бухгалтерського обліку векселів з врахуванням їх подвійної природи.

Деякі питання теорії та методики бухгалтерського обліку операцій з облігаціями досліджували вітчизняні вчені: С.О. Башкірова, О.П. Білик, І.В. Білоус, І.А. Бойко, М.І. Бондар, М.П. Войнаренко, І.І. Гончар, Т.В. Грищенко, Т.В. Ковальова, Ю.О. Костенко, Ю.Я. Кравченко, Ю.В. Лавров, О.І. Лебідь, О.В. Любкіна, С.З. Мошенський, І.В. Орлов, О.С. Панченко, О.М. Пономаренко, С.В. Сагова, Т.П. Сахно, І.В. Стешенко, С.Ю. Фомічова, М.М. Шевченко, Т.П. Якимчук та ін.; російські вчені – В.А. Белов, Г.М. Колоножніков, С.В. Лялін, Я.М. Міркін; вчені інших зарубіжних країн: С. Анткевич (S. Antkiewicz), Ю.Ф. Брігхем (Eu.F. Brigham), С. Бучек (S. Buczek), М.С. Ерхардт (M.S. Erhard), Р. Колечек (R. Kołeczek), Д. Майерс (D. Mayers), П. Фернандес (P. Fernandez).

Проте наше дослідження проводиться з позиції поділу активів на монетарні та немонетарні в контексті стратегії управління вартістю підприємства.

Завданням дослідження є вивчення та аналіз існуючої системи обліку змішаних активів, в частині дебіторської заборгованості, векселів, облігацій та удосконалення їх бухгалтерського відображення.

*Облікове відображення
дебіторської
заборгованості як
складової змішаних
активів*

Щоденно підприємства здійснюють розрахунки з контрагентами, проте не завжди дебіторська заборгованість погашається вчасно. Така ситуація призводить до виникнення в балансі підприємства значних обсягів дебіторської заборгованості, що спричиняє вилучення грошових коштів з господарської діяльності та погіршує фінансовий стан суб'єкта господарювання.

Методика бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості є цілісною багаторівневою складною системою взаємопов'язаних, взаємоузгоджених способів і методів, які утворюють чітку послідовність облікових робіт від реєстрації господарських операцій до складання звітності, що призначена забезпечувати потреби управління та створювати можливості для прийняття управлінських рішень.

Виникнення та погашення як монетарної, так і немонетарної дебіторської заборгованості можна відобразити за допомогою розроблено алгоритму розрахунків з покупцями та замовниками, який може використовуватися всіма підприємствами та дозволить проведення ефективнішого контролю за станом їх розрахунків (рис. 3.10).

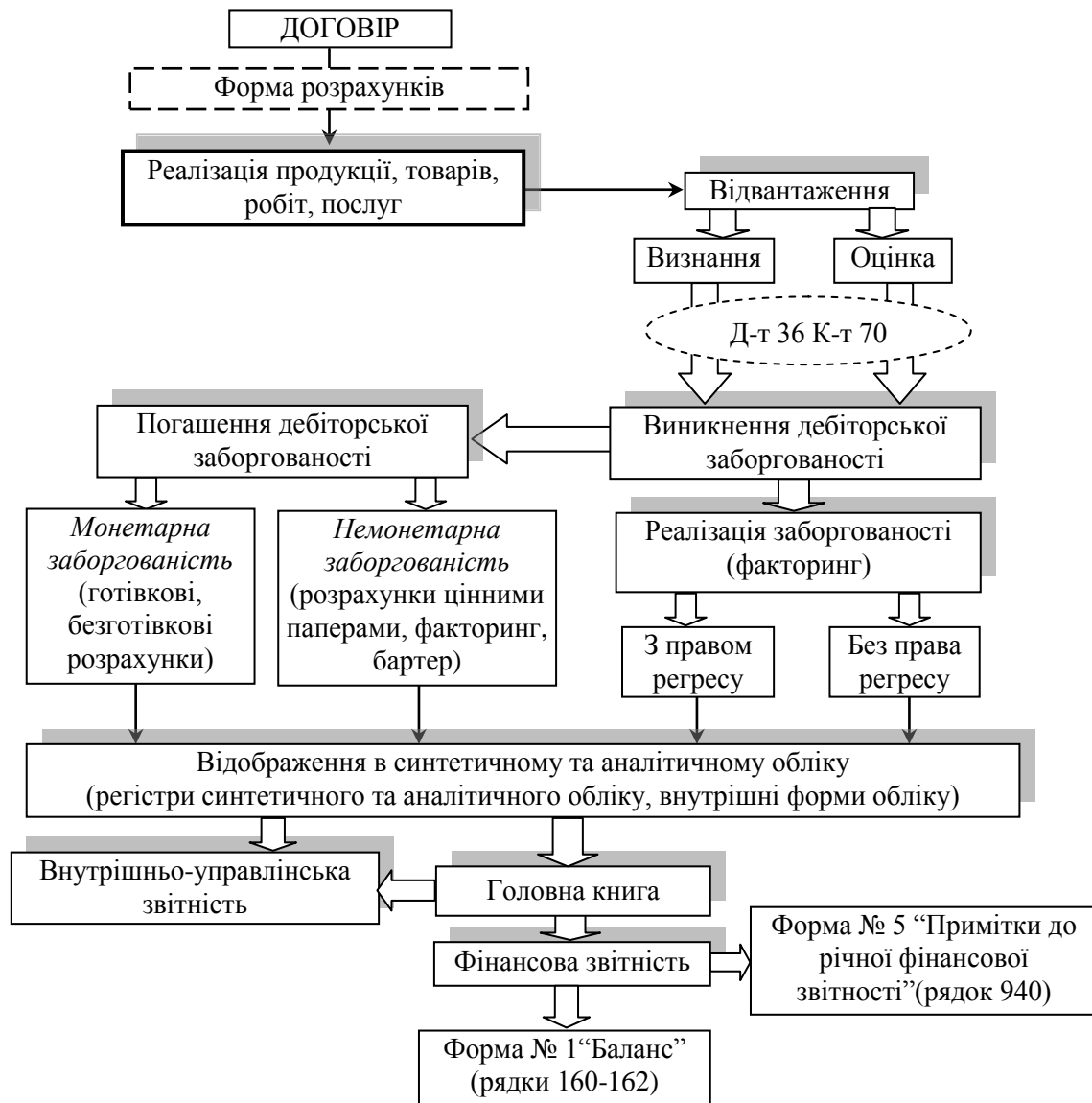

Рис. 3.10. Алгоритм виникнення і погашення дебіторської заборгованості

Розглянемо кожен складову такого алгоритму більш детально.

Документальне оформлення фактів господарського життя, зокрема операцій з дебіторською заборгованістю, забезпечують спостереження і первинний контроль за господарською діяльністю підприємства. Тобто первинні документи є юридичним свідченням господарських операцій, що здійснюються та джерелом контролю для зовнішніх і внутрішніх користувачів при проведенні ревізії, аудиту й аналізу господарської діяльності.

При дослідженні дебіторської заборгованості, як змішаного активу, важливо звернути увагу на її документальне оформлення, оскільки наявність первинного документу є законодавчим підтвердженням факту здійснення господарської операції. Про її виникнення свідчить велика кількість первинних документів (табл. 3.6).

Таблиця 3.6. Первинні документи з оформлення операцій щодо дебіторської заборгованості

Вид дебіторської заборгованості		Довгострокова дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість	
			Розрахунки з вітчизняними покупцями	Розрахунки з іноземними покупцями
Форми розрахунків	Попередня оплата	Договір оренди, акт приймання-передачі, акт виконаних робіт (наданих послуг), виписка банку	Договір купівлі-продажу, акт виконаних робіт (наданих послуг), виписка банку	Договір купівлі-продажу, акт виконаних робіт (наданих послуг), виписка банку
	Наступна оплата	Договір безвідсоткової позики, акт приймання-передачі, рахунок-фактура, акт виконаних робіт (наданих послуг)	Накладна, податкова накладна, акт виконаних робіт (наданих послуг), рахунок-фактура, товарно-транспортна накладна	Накладна, рахунок-фактура, товарно-транспортна накладна, платіжні документи на перерахування платежів до митниці, вантажно-митна декларація, інвойс
Форма оплати	Готівкові розрахунки	Прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер, довіреність, звіт про використання наданих коштів у відрядження або підзвіт		
	Безготівкові розрахунки	Довгостроковий вексель, платіжне доручення, виписка банку	Короткостроковий вексель, платіжне доручення, виписка банку, акредитив	Виписка банку, акредитив, платіжне доручення, інкасо

Основним юридичним документом, за яким підприємство здійснює розрахунки з контрагентами є договір, проте він не є підставою для відображення господарських операцій в бухгалтерському обліку. Скрипак Н.⁴⁶⁶ зазначає: “Договір як головна підстава виникнення договірних відносин є основною правовою формою організації економічних відносин між рівноправними суб’єктами господарювання. Він також є засобом планування підприємницької діяльності”.

Досить цікавими є думки К.В. Романчук та Дн. Л. Кузьміна, які вважають, що при укладанні договорів необхідно враховувати дію двох факторів, які впливатимуть на порядок відображення їх результатів у бухгалтерському й податковому обліку: 1) форми розрахунків за товари (попередня чи наступна оплата) та 2) момент переходу права власності в договорі (момент передачі товарів чи момент оплати)⁴⁶⁷.

Погоджуємося із зазначеними позиціями та вважаємо, що договір є одним із ефективних способів організації взаємовідносин сторін, що враховує їх спільні інтереси, мету та визначає необхідні дії для її досягнення.

Однією із умов, яку необхідно враховувати при укладанні договорів є термін оплати (наступна оплата та передоплата). Так, О.В. Павелко⁴⁶⁸ зазначає, що попередня оплата є своєрідною гарантією платоспроможності покупця (замовника) щодо якої немає сумнівів у погашенні заборгованості та виконанням зобов’язань перед постачальником. Такий вид розрахунку вигідний для постачальників, оскільки зменшується ризик неотримання грошових коштів у майбутньому. Щодо наступної оплати, то вона є кращим розрахунком для покупців, що купують невелику кількість товарів, оскільки надає змогу визначити її якісні та технологічні особливості й характеристики.

Важливе значення на вибір первинного документу здійснює форма оплати. Це пов’язано в першу чергу із грошовими потоками на

⁴⁶⁶ Скрипак Н. Договір поставки як спосіб захисту від недобросовісних боржників [Електронний ресурс] / Н. Скрипак // Правовий тиждень. – № 16 (142). – Режим доступу до журн.: http://introjus.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=64%3A2010-01-28-12-58-32&catid=8%3A2010-01-04-22-27%3A13&Itemid=68&lang=ru.

⁴⁶⁷ Романчук К.В. Момент переходу права власності за договором поставки і його вплив на оподаткування та бухгалтерський облік операцій / К.В. Романчук, Дн.Л. Кузьмін // Вісник ЖДТУ. Серія: економічні науки. – 2011. – № 2(56). – С. 192-197, с. 193.

⁴⁶⁸ Павелко О.В. Аванси в обліку будівництва: особливості віднесення до доходів і витрат [Електронний ресурс] / О.В. Павелко. – Режим доступу: nuwm.rv.ua/metods/asp/vd/v41ek31.doc.

підприємстві. Тобто, якщо форма оплати є готівковою, то відповідно первинні документи будуть застосовуватись лише ті, які необхідні для оформлення операцій пов'язаних із готівковим рухом коштів (ПКО, ВКО, касова книга). Якщо ж форма оплати є безготівковою, відповідно і первинні документи будуть відповідати такій формі оплати (платіжне доручення, виписка банку, вексель).

На думку В.Т. Венцеля⁴⁶⁹, оптимальною формою розрахунків для зменшення комерційних ризиків, поліпшення надійності виконання своїх зобов'язань сторонами договору і забезпечення швидкості розрахунків для вітчизняних підприємств є банківський переказ (аванс) та акредитив. Іваненко І.А. й Антонова А.А.⁴⁷⁰ погоджуються із такою думкою, проте додають, що важливою формою розрахунків, крім авансу та акредитиву, є також інкасо.

Малію Н.В. вважає, що акредитив забезпечує надання гарантій як для продавця, так і для покупця, виступаючи одночасно засобом для фінансування виробництва. Це пояснюється тим, що акредитив, як форма безготівкових розрахунків, дозволяє врахувати інтереси всіх сторін контракту, про що свідчать як можливість його переказу, так і можливість отримання платником кредиту при відкритті акредитиву⁴⁷¹. Натомість М.Р. Лучко стверджує, що на сьогодні вексель є не тільки найкращим засобом заміни надходження вимоги і переведення боргу, а й надійним розрахунковим інструментом в умовах грошового дефіциту та практичним для забезпечення боргових зобов'язань⁴⁷².

Стверджувати, що найкращим і надійним засобом розрахункових інструментів з погашення дебіторської заборгованості є один з них (вексель, акредитив чи інкасо) є недоречним. Оскільки кожна із зазначених форм розрахунків з покупцями та замовниками має свої

⁴⁶⁹ Венцель В.Т. Теоретико-обліковий аспект розрахунків з іноземними контрагентами / В.Т. Венцель // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 1(55). – С. 47-51, с. 49.

⁴⁷⁰ Іваненко І.А. Форми міжнародних розрахунків при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності України / І.А. Іваненко, А.А. Антонова // Економічний простір. – 2011. – № 48/1. – С. 13-19, с. 14.

⁴⁷¹ Малію Н.В. Правовий режим акредитиву як форми безготівкових розрахунків [Електронний режим] / Н.В. Малію // Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/statti/%D4%E0%EA%F3%EB%FC%F2%E5%F2%20%EE%E1%EB%B3%EA%F3%20%B3%20%F4%B3%ED%E0%ED%F1%B3%E2%8.050104/99_%CC%E0%EB%B3%EE_%CD%C2.doc.

⁴⁷² Лучко М. Вексель в господарській діяльності підприємств України [Електронний ресурс] / М. Лучко // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 2 (5). – Режим доступу до журн.: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11lmrhd.pdf>.

переваги та недоліки, тому підприємству необхідно самостійно обирати первинні документи, які є для нього зручними, надійними та, які забезпечать швидкість отримання грошових коштів від різних дебіторів та залежно від операцій, що здійснюють підприємства. Проте такі умови необхідно в обов'язковому порядку зазначати в договорі купівлі-продажу (надання послуг, виконання робіт).

Досить суперечливою є думка К.О. Дударевої⁴⁷³, яка вважає, що виписка банку не є підтверджуючим документом в бухгалтерському обліку, а є реєстром для банку. В свою чергу, підтверджуючими документами є додатки до виписки банку, зокрема, платіжні доручення, рахунки, накладні тощо. Проте Державна податкова служба України дотримується позиції, що належно оформлена виписка банку з рахунку клієнта є первинним документом⁴⁷⁴.

Вважаємо, що доцільно погодитися із твердженням ДПС, оскільки згідно з переліком затверджених типових форм виписку банку відносять до первинних документів.

Відображення в бухгалтерському обліку операцій з іноземними покупцями за товарами здійснюється на підставі вантажно-митної декларації, рахунку-фактури та податкової накладної. Податкова накладна, як первинний документ, підтверджує здійснення розрахунків за податком на додану вартість та є підставою для відображення виникнення податкового кредиту та податкових зобов'язань в бухгалтерському обліку⁴⁷⁵. Вантажно-митна декларація виконує роль податкової декларації, оскільки містить дані про сплату податку. А щодо рахунка-фактури, то цю форму первинного документу на сьогодні використовують велика кількість підприємств при здійсненні операцій з купівлі-продажу товарів.

Принципово важливе значення для бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості відіграє її класифікація за строками погашення.

⁴⁷³ Дударева К.О. Типологія первинних документів в межах бухгалтерського обліку / К.О. Дударева // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 2(56). – С. 71-76, с. 75.

⁴⁷⁴ Податкова погодилась з УКБС, що виписка банку є первинним документом (Бізнес-новини) [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.vlasnasprava.info/ua/business_news.html?_m=publications&_t=rec&id=14862.

⁴⁷⁵ Чирка М.Д. Документування на підприємствах зовнішньоекономічної діяльності / М.Д. Чирка // Міжнародний збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 1(19). – С. 393-400, с. 399.

Для відображення довгострокової дебіторської заборгованості в системі бухгалтерського обліку Планом передбачено рахунок 18 “Довгострокова дебіторська заборгованість” із використанням відповідних субрахунків.

Методика облікового відображення довгострокової дебіторської заборгованості має певні недоліки, оскільки на сьогоднішній день відсутні рекомендації щодо розрахунку вартості довгострокової дебіторської заборгованості та відображення її видів в системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Так, Ю.М. Лазебна⁴⁷⁶ пропонує для бухгалтерського обліку довгострокової дебіторської заборгованості за фінансовим лізингом внести до Плану рахунків субрахунок 185 “Різниця між обліковою та теперішньою вартістю довгострокової дебіторської заборгованості на яку нараховуються відсотки”, який необхідно відображати у складі власного капіталу, а саме у складі іншого додаткового капіталу.

На нашу думку, використання такого підходу в практичній діяльності суб’єктів господарської діяльності є не доречним, оскільки потребує складних математичних розрахунків для визначення вартості дебіторської заборгованості, що у свою чергу ускладнить роботу бухгалтера.

На думку В.О. Гуні⁴⁷⁷ у складі довгострокової дебіторської заборгованості не виділено окремо такий важливий її об’єктний елемент, як дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Аналогічну позицію висуває Т. Євлаш⁴⁷⁸, яка вважає, що необхідно замінити назву субрахунка 181 “Довгострокова дебіторська заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду” на 181 “Довгострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги”. На нашу думку, такий підхід з одного боку може бути корисним для користувачів фінансової звітності з метою оцінки фінансового стану підприємства та надасть повнішу інформацію про рівень дебіторської заборгованості. Проте є один вагомий недолік: використання на

⁴⁷⁶ Лазебна Ю.М. Відображення довгострокової дебіторської заборгованості з фінансового лізингу в обліку та звітності [Електронний ресурс] / Ю.М. Лазебна // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_35/23.htm.

⁴⁷⁷ Гуня В.О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств [Електронний ресурс] / В.О. Гуня // Економічний простір. – 2008. – № 19. – С. 124-131, с. 126. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_19/gunya.pdf.

⁴⁷⁸ Євлаш Т. Методичні підходи до удосконалення класифікації дебіторської заборгованості [Електронний ресурс] / Т. Євлаш // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 5. – С. 255-258, с. 256. – Режим доступу: http://www.econa.at.ua/Vypusk_5/yevlash.pdf.

практиці суб'єктами господарювання такого рахунка в умовах інфляції призведе до накопичення значних сум дебіторської заборгованості та виникнення простроченої дебіторської заборгованості, що призведе до зниження як величини реально існуючих коштів, так і швидкості їх обертання. Як наслідок, у підприємства підвищиться потреба у залученні додаткових ресурсів для своєчасного погашення своїх зобов'язань. Тому підприємство змушене перетворювати власні високоліквідні активи з метою здійснення подальшої виробничої діяльності.

Вважаємо, що методика облікового відображення довгострокової дебіторської заборгованості має враховувати вітчизняну практику щодо її відображення на рахунках бухгалтерського обліку. У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідно замінити назву 18 рахунка на “Монетарна довгострокова дебіторська заборгованість”, оскільки за результатами проведеного дослідження встановлено, що на цьому рахунку відображається монетарна довгострокова заборгованість покупців (замовників), що сприятиме побудові її аналітичних розрізів з бухгалтерського обліку довгострокової дебіторської заборгованості (табл. 3.7).

Таблиця 3.7. Структура побудови аналітичного обліку монетарної довгострокової дебіторської заборгованості

Рахунок	Субрахунки	Назва	Аналітика
18 “Монетарна довгострокова дебіторська заборгованість”	181	“Монетарна довгострокова дебіторська заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду”	1 – термін погашення 2 – валюта розрахунків
	182	“Монетарні довгострокові векселі одержані”	
	183	“Інша монетарна довгострокова дебіторська заборгованість”	

Запропоновані зміни дозволять задовольняти інформаційні потреби управлінського персоналу в розрізі структурних елементів монетарного довгострокової дебіторської заборгованості, а також окреслити суми заборгованості, що вилучені із господарського обороту різними дебіторами для цілей управління й контролю.

Процес ведення підприємницької діяльності потребує достовірної й оперативної інформації, на основі якої необхідно приймати певні економічні рішення. В такому процесі принципово важливе значення займає поточна

дебіторська заборгованість, оскільки потребує постійної реєстрації фактів господарського життя та контролю, як з боку боржника, так і кредитора. Вона займає значну питому вагу (63 %) в складі оборотних активів і впливає на фінансовий стан підприємства (рис. 3.11).

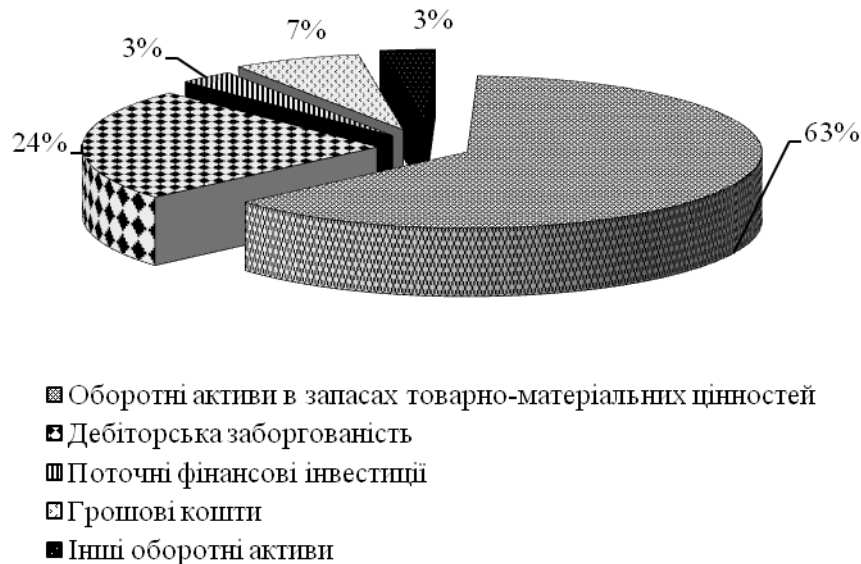

Рис. 3.11. Структура оборотних активів⁴⁷⁹

Значна частка дебіторської заборгованості в структурі оборотних активів спричиняє зниження ліквідності та фінансової стійкості підприємства, також підвищує ризик фінансових збитків. У зв'язку з цим виникає потреба управління такою заборгованістю, де важливе місце посідає система бухгалтерського обліку на підприємстві.

Для відображення поточної дебіторської заборгованості згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків використовують рахунки: 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками” та 37 “Розрахунки з різними дебіторами”.

Поділ рахунка 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками” на відповідні субрахунки викликає дискусії між дослідниками. Так, І.О. Власова вважає, що доцільно передбачити виділення в Плані рахунків окремого рахунка “Поточна заборгованість операційного циклу”, а в Примітках до фінансової звітності вказувати причини такого порядку погашення

⁴⁷⁹ За даними Державного комітету статистики: <http://www.ukrsat.gov.ua/> станом на 30 вересня 2011 р.

заборгованості⁴⁸⁰. Зазначена позиція не підсилить аналітичності бухгалтерському обліку, оскільки буде відображатися лише загальна сума поточної дебіторської заборгованості. Проте такий підхід може застосовуватися в тому випадку, якщо підприємство не буде використовувати в господарській діяльності аналітичного обліку.

Цікавою є думка К.С. Сурніної⁴⁸¹ та Л.В. Черненко⁴⁸², які пропонують до рахунку 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками” ввести субрахунок 363 “Розрахунки за відстроченими платежами”, на якому слід обліковувати розрахунки за тією дебіторською заборгованістю, за якою відстрочено виконання зобов’язань за договорами. Виокремлення цього субрахунку надасть можливість здійснювати ефективний контроль за погашенням дебіторською заборгованістю та чітко окреслити суми тієї заборгованості, на яку слід нараховувати резерв сумнівних боргів. З цією думкою погоджується А.П. Сиротинська⁴⁸³. Натомість С.Л. Береза⁴⁸⁴ вважає, що необхідно змінити назву субрахунку 363 “Розрахунки за відстроченими платежами” на 363 “Сумнівні борги”. Це надасть можливість відображати в бухгалтерському обліку суму заборгованості боржників, в погашенні якої є сумніви.

Вважаємо, що доцільно погодитися із думкою С.Л. Берези, проте необхідно дещо змінити назву такого субрахунку, зокрема на 363 “Розрахунки за сумнівною заборгованістю покупців”. Рахунок слід відкривати у разі наявності у підприємства дебіторської заборгованості, щодо якої існує ризик несвоєчасного надходження платежів. Зазначений рахунок необхідно застосовувати до монетарної дебіторської заборгованості покупців і замовників та відкривати у випадку виникнення простроченої дебіторської заборгованості. Аналітичний облік такої заборгованості потрібно здійснювати за кожним дебітором-резидентом та нерезидентом.

⁴⁸⁰ Власова І.О. Облік розрахунків з дебіторами та кредиторами: дис. канд. екон. наук : 08.06.04 / І.О. Власова. – Д.: 2004. – 178 с., с. 87.

⁴⁸¹ Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської та кредиторської заборгованості промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / К.С. Сурніна. – Луганськ, 2002. – 19 с., с. 8.

⁴⁸² Черненко Л.В. Управління дебіторською заборгованістю в аграрних підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємством” / Л.В. Черненко. – Київ, 2008. – 15 с., с. 4.

⁴⁸³ Сиротинська А.П. Дебіторська заборгованість як джерело прискорення обертання коштів [Електронний ресурс] / А.П. Сиротинська // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_3/26.pdf.

⁴⁸⁴ Береза С.Л. Облік і контроль грошових активів та дебіторської заборгованості: теорія і практика: дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / С.Л. Береза. – Ж., 2002. – 208 с., с. 91-92.

Грошові розрахунки були актуальними у всі часи. Однак із розвитком економіки, вони тісно пов'язані із розрахунками, зокрема дебіторською заборгованістю. При її ідентифікації важливе місце займає виокремлення монетарної та немонетарної дебіторської заборгованості, так як сучасні умови ведення господарської діяльності потребують дещо іншого підходу до виокремлення певних явищ та процесів. У зв'язку з цим, вважаємо, що необхідно відкорегувати існуючі субрахунки поточної дебіторської заборгованості (табл. 3.8).

Таблиця 3.8. Структура побудови аналітичного обліку монетарної і немонетарної поточної дебіторської заборгованості

Рахунок	Субрахунки	Назва	Аналітика
36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”	361	“Монетарна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги ”	1 – розрахунки з резидентами країни
	362	“Немонетарна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги”	2 – розрахунки з нерезидентами країни
	363	“Розрахунки за сумнівною заборгованістю покупців”	

Виокремлення зазначених субрахунків надасть змогу відобразити монетарну та немонетарну дебіторську заборгованість, а також надасть змогу окреслити суми дебіторської заборгованості, яка визнана сумнівною, тобто такою щодо якої існує невпевненість у погашенні боржником та виділити суми тієї заборгованості, за якою слід нараховувати резерв сумнівних боргів, що підвищить ефективність контролю за погашенням дебіторської заборгованості. Це підсилить аналітичність інформації про поточну дебіторську заборгованість.

Поділ рахунка 37 “Розрахунки з різними дебіторами” на відповідні субрахунки, визначений Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією № 291, цілком придатний для використання в бухгалтерському обліку. Проте необхідно зробити деякі уточнення, зокрема розділити такі субрахунки відповідно до концепції управління вартістю на монетарні і немонетарні (табл. 3.9).

Таблиця 3.9. Структура побудови аналітичного обліку монетарних і немонетарних розрахунків з різними дебіторами

Рахунок	Субрахунки			
	Монетарні		Немонетарні	
	код	назва	код	назва
37 “Розрахунки	373	“Розрахунки за	371	“Розрахунки за виданими

з різними дебіторами”		нарахованими доходами”		авансами”
	377	“Розрахунки з іншими дебіторами”	372	“Розрахунки з підзвітними особами”
			374	“Розрахунки за претензіями”
			375	“Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків”
			376	“Розрахунки за позиками членам кредитних спілок”

Виокремлення таких субрахунків за грошовою ознакою дозволять здійснювати групування розрахунків з різними дебіторами за монетарними й немонетарними активами, які необхідні для проведення економічного чи фінансового аналізу в цілому та за окремими їх показниками; дозволять визначити, які з них є економічно доцільними для господарської діяльності підприємства, що матимуть вплив на прийняття ефективних оперативних рішень.

Однією із важливих проблем в бухгалтерському обліку монетарної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги є формування резерву сумнівних боргів, який виступає в ролі інструмента коригування оцінки дебіторської заборгованості. При цьому актуальними проблемами ведення бухгалтерського обліку є питання, пов’язані з визначенням терміну його нарахування, необхідністю створення резерву та вибором методу.

Резерв сумнівних боргів створюється з метою мінімізації збитків від непогашення дебіторської заборгованості. Створення резерву є заходом застереження, адже головним завданням господарської діяльності є максимізація прибутків, при мінімальних ризиках.

На думку О.М. Колеснікова резерв сумнівних боргів необхідно нараховувати за наступних умов:

- заборгованість виникла внаслідок звичайної господарської діяльності (окрім заборгованості, призначеної для продажу);
- заборгованість є поточною дебіторською заборгованістю, оскільки для довгострокової заборгованості резерв не розраховується;
- заборгованість не є безнадійною, оскільки за безнадійною заборгованістю є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності⁴⁸⁵.

⁴⁸⁵ Колеснікова О.М. Проблемні питання обліку резерву сумнівних боргів в контексті податкового кодексу України [Електронний ресурс] / О.М. Колеснікова // Ефективна економіка. – Режим доступу до журн.: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=772>.

Виділяють ситуації, за яких резерв сумнівних боргів створювати та нараховувати не потрібно. Так, О.І. Целюх⁴⁸⁶ зазначає, що резерв сумнівних боргів не нараховується у двох ситуаціях: 1) підприємство має заборгованість тих покупців, яким продає товари (роботи, послуги) виключно на умовах передоплати, оскільки при цьому не виникає дебіторської заборгованості як такої; 2) підприємства роздрібної торгівлі, реалізація товарів, яких відбувається за готівку. Тоді, як К.С. Сурніна⁴⁸⁷ запропонувала чотири ситуації: 1) підприємство має іншу (некомерційну) дебіторську заборгованість; 2) поточна дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) визнана безнадійною та списується з балансу з відображенням збитків у складі інших витрат; 3) підприємство має заборгованість тих покупців, яким продає товари (роботи, послуги) виключно на умовах передоплати, оскільки при цьому не виникає дебіторської заборгованості як такої; 4) за торговими дебіторами у звітному кварталі закривається дебетове сальдо розрахунків.

На нашу думку, в першу чергу необхідно врахувати дію трьох факторів, за яких такий резерв нараховується, що запропонувала О.М. Колеснікова.

Кожне підприємство повинно створювати та нараховувати резерв сумнівних боргів для достовірного відображення суми дебіторської заборгованості, що буде погашена в майбутньому з врахування ситуацій, за яких він не створюється. Якщо цієї умови не дотримуватися, відповідно, буде порушено принцип обачності в бухгалтерському обліку, який полягає в тому, що необхідно застосовувати такі методи оцінки, які повинні запобігати зниженню зобов'язань та витрат і завищенню активів та доходів підприємства. Зазначений принцип є також однією із умов забезпечення достовірності та корисності інформації, яка формується в системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських та економічних рішень.

Одним із питань, що пов'язане з нарахуванням резерву сумнівних боргів є вибір методів його нарахування. Ці методи визначені п. 8

⁴⁸⁶ Целюх О.І. Доцільність створення резерву сумнівних боргів на підприємстві / О.І. Целюх // Тези доповідей Другої студентської наукової конференції “Проблеми обліку, контролю та аналізу в економіці України”. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2009. – 196 с., с. 166.

⁴⁸⁷ Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / К.С. Сурніна. – Луганськ, 2002. – 19 с.

П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість”, до яких належать метод абсолютної суми сумнівної заборгованості або метод застосування коефіцієнта сумнівності.

На думку О.А. Боярової та Н.П. Кузика перший метод нарахування резерву сумнівних боргів є порівняно простим у його застосуванні та може застосовуватися підприємствами, які мають невелику кількість дебіторів, що дає можливість аналізувати платоспроможність кожного з них. З іншого боку – виникає потреба у відповідних даних для оцінки фінансового стану дебіторів. Тобто від контрагента необхідно вимагати фінансову звітність, яку до того ж необхідно належним чином проаналізувати. За умови, якщо підприємство має значну кількість операцій, доцільним є застосування іншого методу формування резерву сумнівних боргів – методу застосування коефіцієнта сумнівності, що базується на статистичних розрахунках. З метою застосування цього методу підприємству слід проаналізувати інформацію за декількома попередніми звітними періодами щодо виникнення безнадійної заборгованості за продукцію, товари, роботи або послуги. При цьому слід враховувати те, коли саме кожна конкретна заборгованість стала безнадійною – до настання строків оплати за договором чи після того, як вона стала простроченою⁴⁸⁸.

Вважаємо, що такі пропозиції є доречними й обґрунтованими та дозволяють аналізувати платоспроможність різних дебіторів на основі їх фінансового стану і використовувати статистичні дані за декілька періодів для розрахунку їх платоспроможності, ліквідності.

Проблемним питанням, яке часто виникає при формуванні резерву сумнівних боргів є визначення термінів його нарахування. За твердженням К.С. Сурніної резерв сумнівних боргів необхідно створювати тільки за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року, в той же час необхідно розраховувати резерв перед складанням звітності, а використовувати протягом звітного року при потребі або безпосередньо перед складанням звітності⁴⁸⁹.

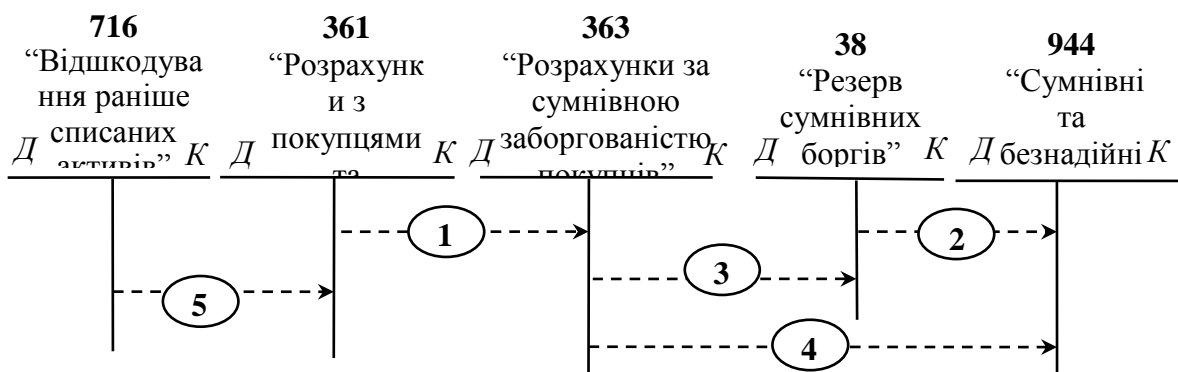
Вважаємо, що терміни нарахування резерву сумнівних боргів залежать безпосередньо від розмірів підприємства та обсягів діяльності. Наприклад,

⁴⁸⁸ Боярова О.А. Резерв сумнівних боргів як обачний інструмент впливу на діяльність підприємства / О.А. Боярова, Н.П. Кузик // Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 4. – С. 41-44, с. 43.

⁴⁸⁹ Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / К.С. Сурніна. – Луганськ, 2002. – 19 с., с. 17.

якщо підприємство за обсягами своєї господарської діяльності є досить потужним, то доцільно нараховувати резерв сумнівних боргів щомісячно. Це дасть можливість отримувати більше інформації про стан непогашення своїх боргів різними дебіторами протягом місяця. Підприємства, обсяг діяльності яких є незначним, доцільно нараховувати резерв сумнівних боргів в кінці звітного року перед складанням фінансової звітності. Такий підхід є також виправданим, оскільки сприятиме отриманню інформації відразу про всіх дебіторів та стан їх розрахунків.

Для нарахування та відображення в бухгалтерському обліку резерву сумнівних боргів Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією про його застосування передбачено балансовий контрактивний рахунок 38 “Резерв сумнівних боргів”. Аналітичний облік необхідно здійснювати в розрізі кожного з боржників чи за термінами непогашення дебіторської заборгованості, загальну схему відображення якого в системі бухгалтерського обліку можна подати в наступному вигляді (рис. 3.12).

1. Визнано дебіторську заборгованість покупців та замовників сумнівною
2. Нарахований резерв сумнівних боргів
3. Списано сумнівну заборгованість визнану безнадійною в межах нарахованого резерву
4. Списано сумнівну заборгованість визнану безнадійною понад суму резерву на витрати звітного періоду
5. Відновлено суму заборгованості, що раніше була визнана безнадійною і

Рис. 3.12. Порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку резерву сумнівних боргів та його списання

Таким чином, зазначена методика для відображення резерву сумнівних боргів в бухгалтерському обліку надасть можливість отримувати інформацію про суми дебіторської заборгованості, яка визнана сумнівною; про суми

списаної дебіторської заборгованості в межах та понад резерву сумнівних боргів; про суми заборгованості, що раніше була визнана безнадійною.

Формування резерву сумнівних боргів в бухгалтерському обліку жодним чином не впливає на податковий облік. Втім визнання заборгованості безнадійною повинно відобразитися в податковому обліку з урахуванням встановлених правил. Так, відповідно до п. 14.1.11 ПКУ⁴⁹⁰ безнадійною вважається заборгованість, яка відповідає будь-якій з перерахованих ознак:

– заборгованість за зобов'язаннями щодо яких минув строк позовної давності;

– прострочена заборгованість, що не погашена внаслідок недостатності майна фізичної особи, за умови, що дії кредитора, спрямовані на примусове стягнення майна боржника, не призвели до повного погашення заборгованості;

– заборгованість суб'єктів господарювання, визнаних банкрутами у встановленому законом порядку або припинених як юридичні особи у зв'язку з їх ліквідацією;

– заборгованість, яка виявилася непогашеною внаслідок недостатності коштів, одержаних після звернення кредитором стягнення на заставлене майно відповідно до законодавства та договору, за умови, що інші дії кредитора щодо примусового стягнення іншого майна позичальника, визначені нормативно-правовими актами, не призвели до повного покриття заборгованості;

– заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажорних обставин), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством;

– прострочена заборгованість померлих фізичних осіб, а також осіб, які у судовому порядку визнані безвісно відсутніми, недієздатними або оголошені померлими, а також прострочена заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі⁴⁹¹.

Загальні умови визнання заборгованості в цілому збігаються з умовами, передбаченими Податковим кодексом України, хоча перелік таких умов, визначені ПКУ є ширшим. Тому можливі варіанти, за яких заборгованість в бухгалтерському обліку буде визнана безнадійною, але в податковому обліку цього не відбудеться (не буде виконана одна з

⁴⁹⁰Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

⁴⁹¹ Там же.

наведених вище умов п. 14.1.11 ПКУ). Необхідно зауважити, що правила визнання заборгованості безнадійною в податковому обліку більш складні, ніж у бухгалтерському, оскільки за умови виконання умов ПКУ, безнадійна заборгованість може бути списана одночасно як в податковому обліку (з відповідним коригуванням показників податкового обліку в декларації), так і в бухгалтерському⁴⁹².

Одним із проблемних питань немонетарної дебіторської заборгованості є відображення в системі бухгалтерського обліку факторингових операцій. Так, О.М. Левченко зазначає, що факторингові операції для України є досить новим і гнучким фінансовим інструментом, який достатньо оперативно може задовольнити інтереси сторін. З огляду на те, що побудова продажу в кредит потребує не тільки інвестицій в оборотний капітал, але й значного обсягу ресурсів на побудову відповідних сучасних технологій для здійснення контролю, запровадження факторингу є необхідним⁴⁹³.

На думку О.О. Зелениної, факторинг – це особливо вигідна для підприємств дрібного і середнього бізнесу форма фінансування, що дає змогу керівництву і працівникам сконцентруватися на виробничих проблемах і максимізації прибутку, що прискорює одержання більшої частини платежів, гарантує повне погашення заборгованості і знижує витрати з ведення рахунків⁴⁹⁴.

Погоджуюся із зазначеними думками дослідників, адже факторинг дозволяє прискорювати оборотність коштів у розрахунках, що сприяє економії, підвищенню ефективності виробництва, а також усуває небезпеку непогашення дебіторської заборгованості.

Відповідно до конвенції про міжнародний факторинг, фінансова послуга вважається факторингом у тому випадку, якщо вона відповідає одній з чотирьох ознак: наявність кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог; ведення бухгалтерського обліку постачальника, насамперед процесу реалізації; інкасування його заборгованості; страхування постачальника від кредитного ризику. На сьогоднішній день

⁴⁹² Формування і відображення резерву сумнівних боргів у бухгалтерському обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DG090615.html.

⁴⁹³ Левченко О.М. Факторинг: методика облікового процесу / О.М. Левченко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 11(113). – С. 219-233, с. 221.

⁴⁹⁴ Зеленина О.О. Бухгалтерський облік факторингу як елементу позикового капіталу / О.О. Зеленина // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2010. – № 4(54). – С.78-81, с. 81.

в Україні факторингові послуги, як правило, відповідають першій, другій і четвертій ознакам⁴⁹⁵.

Оскільки факторинг є досить новою фінансовою послугою, що активно розвивається, існує безліч підходів науковців щодо його облікового відображення. Так, Р.Е. Грачева пропонує обліковувати дебіторську заборгованість як короткостроковий кредит⁴⁹⁶, відобразити в складі інших витрат та доходів звичайної діяльності – К.С. Сурніна⁴⁹⁷, а О.Г. Веренич та А.П. Шаповалова відносити такі операції до реалізації інших оборотних активів та інших витрат операційної діяльності⁴⁹⁸.

На сьогоднішній день важливе значення для бухгалтерського обліку має класифікація факторингу залежно від оплати боргових вимог постачальником, зокрема виділяють факторинг без права регресу та з правом регресу. У разі факторингу з регресом фактор (банк), не отримавши грошей від покупця, має право через певний строк вимагати їх від продавця (клієнта). У цьому випадку фактор бере на себе ліквідний ризик (ризик несплати у строк), але кредитний ризик залишається за продавцем (клієнтом). Грошові вимоги в разі факторингу з регресом є, по суті, забезпеченням короткострокового фінансування. У разі факторингу без регресу ризик несплати з боку дебіторів повністю переходить до фактора. Також фактор веде бухгалтерський облік стану та руху дебіторської заборгованості, надаючи клієнту періодично різні звіти з цього приводу.

В ході здійсненого дослідження встановлено, що велику кількість питань приділено вивченню бухгалтерського обліку регресному факторингу. Так, стверджують, якщо право грошової вимоги передається клієнтом як плата за фінансування, то він фактично втрачає право вимоги до боржника (ст. 1077 ЦКУ). У цьому випадку існує два варіанти відображення такої операції в бухгалтерському обліку: перший передбачає, що заборгованість

⁴⁹⁵ Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг від 28.05.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_210.

⁴⁹⁶ Грачева Р.Е. Енциклопедія бухгалтерського обліку / Р.Е. Грачева. – К.: Галицькі контракти, 2004. – 832 с., с. 448.

⁴⁹⁷ Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств: дис. канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / К.С. Сурніна. – Луганськ, 2001. – 242 с., с. 68-74.

⁴⁹⁸ Веренич О.Г. Облікові аспекти факторингу / О.Г. Веренич, А.П. Шаповалова // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: зб. наук. праць. – Львів: НУ “Львівська політехніка”, 2007. – №577. – С. 50-54, с. 52.

боржника списується клієнтом у дебет рахунка 377 “Розрахунки з іншими дебіторами”, а на суму отриманих від фактора коштів кредитується рахунок 377 “Розрахунки з іншими дебіторами”, сума винагороди включається до витрат і списується; другий – полягає в тому, що заборгованість боржника визнається фінансовими витратами, а отримана від фактора сума коштів – доходами. Такий підхід не дає змоги повністю відобразити правову суть факторингових операцій, тому він не використовується⁴⁹⁹.

Відповідно до П(С)БО 13 “Фінансові інструменти” дебіторська заборгованість покупців, що призначена для перепродажу, є фінансовим активом підприємства. У разі її реалізації має визнаватися дохід від такої операції. Згідно з П(С)БО 15 “Дохід” дохід визнається, якщо підприємство передає покупцеві всі вигоди й ризики, пов’язані з правом власності на актив. Однак при регресному факторингу дохід не може бути визнаний, адже ризики, пов’язані з передачею права грошової вимоги фактору, надалі несе підприємство-постачальник. У цьому разі економічна сутність збігається з юридичною – в бухгалтерському обліку постачальника при відступленні права грошової вимоги за договором регресного факторингу дохід не відображається. Надане фактором фінансування не може бути визнане зобов’язанням для цілей бухгалтерського обліку, адже таке зобов’язання виникає тільки в разі непогашення дебітором зобов’язання перед фактором (настання права регресу до постачальника). Отже, при регресному факторингу сума наданого фінансування є непередбаченим зобов’язанням: її доцільно відображати на позабалансовому рахунку 042 “Непередбачені зобов’язання”. Малоімовірно, що за всією отриманою постачальником сумою фінансування настане право регресу, тому необов’язково відображати отримане фінансування у повному обсязі на позабалансовому рахунку. Постачальник може відображати певну суму виходячи з розрахунків ступеня ризику несплати за кожним дебітором.

Найбільш дискусійним питанням в бухгалтерському обліку регресного факторингу залишається відображення плати, встановленої у вигляді винагороди за факторингові послуги та посередницьких послуг. Карп’як Я.С.⁵⁰⁰

⁴⁹⁹ Зеленіна О.О. Бухгалтерський облік факторингу як елементу позикового капіталу підприємства / О.О. Зеленіна // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2010. – № 4(54). – С. 78-81, с. 80.

⁵⁰⁰ Карп’як Я.С. Факторинг як інструмент вирішення фінансових проблем підприємства [Електронний ресурс] / Я.С. Карп’як, Л.І. Ріжко // Вісн. Нац. ун-ту “Львів. Політехніка”. Менедж. та підприємництво в Україні: етапи становлення і пробл. розв. – 2009. – № 647. – С. 70-74.

та Ріжко Л.І.⁵⁰¹, винагороду за факторингові послуги пропонують обліковувати на рахунку 951 “Відсотки за кредит”, а посередницькі послуги – на рахунку 952 “Інші фінансові витрати”. Івашевська О.М.⁵⁰² дотримується думки, що винагороду за факторингові послуги необхідно обліковувати на рахунку 949 “Інші витрати операційної діяльності”, супутні послуги – на рахунку 92 “Адміністративні витрати”. З цією позицією погоджуються і практикуючі бухгалтери Т. Омеляненко⁵⁰³ та І. Копанська⁵⁰⁴.

Винагорода за факторингові послуги відображається у кореспонденції з рахунками: К-т рах. 684 – якщо відсотки (винагорода) клієнтом сплачуються окремо; К-т рах. 377 – якщо відсотки (винагорода) зменшують заборгованість фактора за фінансуванням. У зв’язку з цим необхідно з’ясувати, до яких витрат господарської діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна) необхідно включати такі послуги.

На рахунку 95 “Фінансові витрати” обліковують витрати, відсотки та інші витрати підприємства, пов’язані із залученням позикового капіталу. Згідно ст. 1046 ЦКУ за договором позики грошові кошти, надані позикодавцем, позичальник повертає в такій самій сумі. При регресному факторингу суму наданого фактором фінансування повертає дебітор підприємства, тільки в разі настання регресу до постачальника останній оплачує власні кошти. Крім того, договором регресного факторингу передбачено зобов’язання постачальника (клієнта) відступити фактору право грошової вимоги до третьої особи (тобто покупця-дебітора). Тому фінансування, отримане за договором регресного факторингу і плата фактору у вигляді відсотків до суми наданого фінансування не може відобразитися на рахунку 95 “Фінансові витрати”. У зв’язку з цим вважаємо, що такі витрати слід включати до складу інших витрат та обліковувати на рахунку 949 “Інші витрати операційної діяльності”. А інші складові оплати за факторинг, а саме витрати на комісійну винагороду фактора та збір за обробку документів, доцільно відобразити в бухгалтерському обліку постачальника на рахунку 92 “Адміністративні витрати”, які відповідно до П(С)БО 16 “Витрати” включають витрати за послуги банків.

⁵⁰¹ Там же.

⁵⁰² Івашевська О.М. Про розвиток методики обліку факторингу / О.М. Івашевська // Вісник Національного університету водного господарства та природоконсервування. Економіка: зб. наук. праць. – 2006. – Вип. 4(6). – Ч. 3. – 512 с.

⁵⁰³ Омеляненко Т. Особливості обліку операцій факторингу з правом регресу / Т. Омеляненко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 3 – С. 19-23.

⁵⁰⁴ Копанська І. Відступлення права вимоги при банкрутстві боржника / І. Копанська // Головбух. – 2009. – № 16 (639). – С 11-13.

Узагальнюючи існуючі підходи до облікового відображення, бухгалтерський облік факторингових послуг можна зобразити наступним чином (рис. 3.13).

Впровадження вищезазначених рекомендацій в практичну діяльність підприємств надасть можливість вдосконалити їх облікове відображення, а також отримати облікову інформацію в розрізі дебіторської заборгованості, яка є немонетарною.

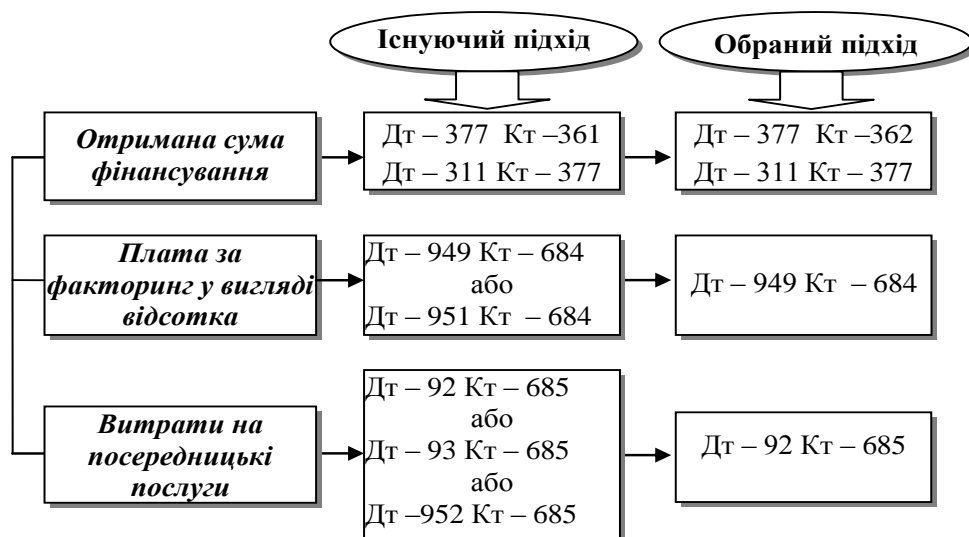

Рис. 3.13. Підходи до облікового відображення факторингових операцій

Отже, незважаючи на те, що факторинг в Україні існує не так довго, проте є одним із гнучких та вигідних фінансових інструментів, адже має безліч переваг, зокрема дозволяє переведення дебіторської заборгованості в інші форми оборотних активів, що наразі є дуже актуальним в сучасних умовах. Такий вид послуг забезпечує своєчасне погашення дебіторської заборгованості, скорочення витрат, що виникли з причин затримки платежів, запобігає появі сумнівних боргів і підвищенню ліквідності підприємства. За сучасних умов господарювання факторинг допомагає усунути взаємні неплатежі та прискорити оборотність капіталу підприємства.

При здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, зокрема експортно-імпортних операцій, кожне підприємство постає перед необхідністю відображення в бухгалтерському обліку курсових різниць, що виникають в результаті змін курсів валют на дату здійснення господарської операції та фактичного перерахування коштів⁵⁰⁵.

⁵⁰⁵ Посацький М.В. Експортно-імпортні операції підприємства: проблема визначення курсових різниць [Електронний ресурс] / М.В. Посацький // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2007_4_2/zbirnik_O_FN_4has_2_80.pdf.

Основним документом, яким слід керуватися при визначенні курсових різниць за монетарними статтями в бухгалтерському обліку є П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів”. Визначення курсових різниць за монетарними статтями в іноземній валюті проводиться на дату здійснення розрахунків та на дату балансу, а за немонетарними – курсові різниці не визначаються.

В бухгалтерському обліку курсові різниці слід відображати на підставі п. 8 П(С)БО 21, тобто включати до складу доходів або витрат залежно від виду діяльності (операційна чи неопераційна). Доходи (витрати), отримані / нараховані платником податку в іноземній валюті у зв'язку з продажем товарів, виконанням робіт, наданням послуг, у частині їхньої вартості, що не була сплачена в попередніх звітних податкових періодах, перераховуються в національну валюту за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти, що діяв на дату визнання таких доходів, а в частині раніше проведеної оплати – за таким курсом, що діяв на дату здійснення оплати (ст. 153.1.1, 153.1.2 ПКУ).

Доходи за статтями, що виникли внаслідок операційної діяльності, необхідно відображати на рахунку 714 “Дохід від операційної курсової різниці”. Узагальнення інформації про доходи від курсових різниць за статтями, які пов'язані з фінансовою та інвестиційною діяльністю, здійснюється на рахунку 744 “Дохід від неопераційної курсової різниці”, а витрати – на рахунках 945 “Втрати від операційної курсової різниці” та 974 “Втрати від неопераційних курсових різниць”. В податковому обліку визначення курсових різниць від перерахунку операцій, виражених в іноземній валюті, заборгованості та іноземної валюти здійснюється відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. При цьому прибуток (позитивне значення курсових різниць) враховується у склад доходів підприємства, а збиток (від'ємне значення курсових різниць) – у склад витрат.

Отже, основна проблема відображення курсових різниць полягає у неузгодженості питання бухгалтерського і податкового обліку, зокрема, щодо перерахунку активів підприємства, виражених в іноземній валюті.

Таким чином, застосування методики облікового відображення дебіторської заборгованості з поділом на монетарну і немонетарну відіграє досить важливу роль. Це зумовлено тим, що такі активи є різними за своїм економічним змістом та юридичною формою, що зумовлено різними підходами до її методичного відображення в системі бухгалтерського обліку. Тому, нами запропоновано комплексну методику її відображення в системі бухгалтерського обліку, на основі якої можна приймати різноманітні ефективні управлінські рішення (Додаток АА, рис. 3.14).

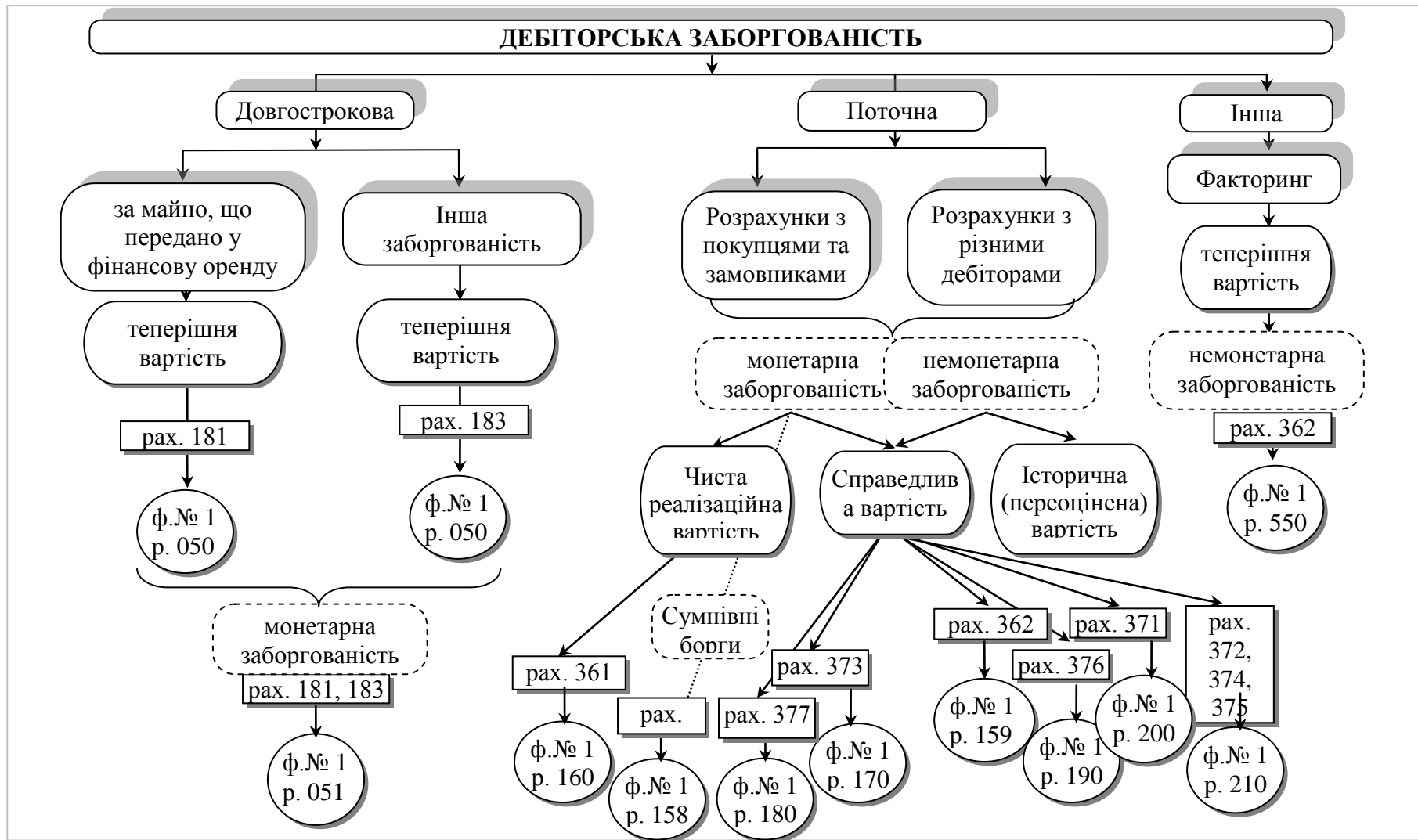

Рис. 3.14. Узагальнення інформації про монетарну і немонетарну дебіторську заборгованість

Виокремлення запропонованої методики бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості дозволить уникнути ризиків неплатоспроможності і зниження показників ліквідності внаслідок отримання об'єктивної та своєчасної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень.

За результатами дослідження встановлено, що одним із проблемних питань є не коректне відображення розрахунків з покупцями і замовниками в бухгалтерському обліку, оскільки не враховує повноту та достовірність тієї інформації, яка необхідна зацікавленим користувачам. З метою вирішення цієї проблеми, запропоновано змінити назву існуючих субрахунків поточної дебіторської заборгованості на монетарну і немонетарну. Для відображення довгострокової дебіторської заборгованості запропоновано ознаки, за якими необхідно будувати синтетичний та аналітичний облік, зокрема терміни погашення заборгованості й валюта розрахунків, а також змінити назву рахунку на “Монетарну довгострокову дебіторську заборгованість”. Використання таких підходів щодо ведення аналітичного й синтетичного обліку дебіторської заборгованості, як змішаного активу, надасть можливість задовольняти інформаційні потреби облікового персоналу в розрізі її структурних елементів, а також дозволить окреслити суми заборгованості, що вилучені із господарського обороту різними дебіторами для цілей управління й контролю.

Таким чином, методика облікового відображення монетарної й немонетарної дебіторської заборгованості сприятиме отриманню інформації з метою прийняття ефективних економічних та управлінських рішень, а також забезпечить надійну систему внутрішнього контролю за станом їх розрахунків.

*Методичні особливості
бухгалтерського обліку
монетарних векселів
одержаних*

Облік вексельних операцій є одним із найбільш суперечливих і складних питань, що пов'язано з його подвійною природою. Суб'єкти господарювання можуть використовувати векселі для розрахунків за товари, продукцію, виконані роботи та надані послуги, здійснення заліку взаємної заборгованості. Також вексель може виступати засобом приросту капіталу, оскільки придбання векселя за грошові кошти здійснюється з метою отримання додаткового доходу. У зв'язку з цим вирішення проблем практичного використання векселів потребує правильного відображення операцій з векселями в

бухгалтерському обліку з урахуванням специфічної природи цього фінансового інструменту.

Бухгалтерський облік векселів в Україні здійснювався ще з давніх-давен, проте провести історичний огляд обліку вексельних операцій в Україні можливо лише, починаючи з ХІХ ст., оскільки саме тоді з'явилися перші книги з обліку, що використовувалися для фіксування їх надходження та вибуття. З метою розуміння специфічності векселя як об'єкта бухгалтерського обліку розглянемо історію вексельних операцій. До ХІХ століття відсутні відомості про ведення окремих облікових реєстрів і спеціальних рахунків для відображення вексельних операцій. Операції з отримання чи видачі векселів обліковувались на рахунках, що відображали операції з особами, від яких векселі отримувались, яким видавались або на яких були трасовані.

У праці Е.О. Мудрова “Счетоводство для всех родов торговли” (1846 р.) запропоновано вести бухгалтерський облік векселів виданих та одержаних на окремих рахунках, а також виокремлено поділ векселів на два типи, – ті, що є предметом торгівлі, і ті, що не є предметом торгівлі⁵⁰⁶.

Російський вчений П.І. Рейнбот в “Полном курсе коммерческой бухгалтерии” (1866 р.)⁵⁰⁷ обґрунтував необхідність застосування вексельної книги, яка складалася з двох частини: в першій – розміщувались римеси, векселі, за якими необхідно одержати платіж, а в другій – тратти – векселі, за якими підприємство зобов'язане погасити заборгованість.

У кінці ХІХ ст. М.Н. Штрик в книзі “Новейшая двойная бухгалтерия” (1891 р.) виділив рахунки одержаних та виданих векселів. Вчений відносив вексель до кредитних паперів та класифікував на наступні окремі категорії:

- векселі, пред'явлені нами іншим;
- векселі, пред'явлені іншими до нас;
- державні кредитні папери;
- громадські і промислові кредитні папери.

Також М.Н. Штрик відокремив рахунок “Векселів римес”, який призначався для обліку отриманих векселів, дебетувався за всіма одержаними

⁵⁰⁶Мошенський С.З. Розвиток обліку вексельних операцій: [монографія] / С.З. Мошенський; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Ж.: ЖДТУ, 2006. – 620 с., с. 431.

⁵⁰⁷Рейнбот П.И. Полный курс коммерческой бухгалтерии / П.И. Рейнбот. – СПб., 1866. – 373 с., с. 59.

векселями, і кредитувався за всіма платежами за ними, а також рахунок “Векселів тратт”, який відкривався для виданих векселів і кредитувався за виданими векселями, а дебетувався за сплаченими сумами. Дисконтовані векселі автор пропонував обліковувати за номінальною вартістю, а різницю відсотків відображати на рахунку інтересів чи дисконту⁵⁰⁸.

Мохов М.І. в праці “Бухгалтерия” (1911 р.) запропонував виокремити окремі рахунки для відображення заборгованості за векселями. Ці рахунки дослідник називав “Рахунок векселя до одержання” – для векселів, за якими є право одержати гроші та “Рахунок векселів до платежу” – для векселів, за якими необхідно платити. Вчений вважав, що векселі можна продавати і купувати, тому й борг, який ґрунтується на векселі, записується в книзі не в особовий рахунок боржника чи кредитора, як борги за розписками та позиковими листами, а в особливі рахунки⁵⁰⁹. Таким чином, М.І. Мохов, обґрунтував виділення окремих рахунків для обліку одержаних і виданих векселів.

Вагомий внесок в розвиток відображення в обліку векселів зробив С.М. Барац, який наголошував на необхідності ведення допоміжних книг, зокрема: книги виданих соло-векселів, книги акцептованих векселів, вексельної книги, строкової книги векселів до платежу, строкової книги векселів до одержання, книги боргів з видачі векселів і поставленні надписів (пред’явленню). Вчений виділяв рахунки “Векселів до одержання” і “Векселів до платежу”. Барац С.М. зазначав, що і підписувач векселя (соло-векселя), і трасат-акцептант (платник) виступають як вексельно-зобов’язані особи (установи), а тому для бухгалтерії немає різниці в якості векселедавця простого векселя чи в якості трасата виступає підприємство⁵¹⁰. Тому дослідник не виділяв рахунки простих і переказних векселів, а заборгованість за ними відображав на одному рахунку.

На основі аналізу поглядів науковців в ХІХ ст. - початку ХХ ст. на облікове відображення векселів встановлено, що спочатку заборгованість за векселями відображалась на особових рахунках боржників або кредиторів, тобто окремі рахунки для обліку заборгованості за векселем не відкривалися. Проте з

⁵⁰⁸ Мошенський С.З. Вексельний обіг та його облік в Україні: історичний аспект / С.З. Мошенський // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2003. – № 3(25). – С. 148-157, с. 152.

⁵⁰⁹ Там же с. 153.

⁵¹⁰ Барац С.М. Курс вексельного права / С.М. Барац. – Спб.: Т-во “Общественная польза”, 1893. – 778 с., с. 430.

розвитком вексельного обігу, коли векселі стали не тільки засобом розрахунку, але й об'єктом купівлі-продажу, в бухгалтерському обліку їх почали відображати на окремих рахунку з розмежуванням одержаних і виданих векселів. Однією з проблем облікового відображення векселів була відсутність однаковості в поглядах вчених з приводу застосування допоміжних книг.

Операції з вексями відображаються в системі бухгалтерського обліку як у векселедавця, так і у векселедержателя. У векселедавця при видачі векся виникають зобов'язання, що фіксуються в пасиві балансу (рис. 3.15). Векселі одержані відображаються в активі балансу векселедержателя, адже залежно від економічної сутності господарської операції є або дебіторською заборгованістю (при умові, що вексель виступає засобом платежу за поставлений товар, виконані роботи, надані послуги), або фінансовою інвестицією (при придбанні векся за грошові кошти з метою отримання додаткового доходу).

Рис. 3.15. Обліковий аспект сутності векселів

У зв'язку з тим, що об'єктом дослідження є активи, розглядатиметься методика бухгалтерського обліку векселів лише у векселедержателя.

Бухгалтерський облік векся починається з його оприбуткування. Вексель належить до категорії суворо формальних документів, тобто для відображення в бухгалтерському обліку повинні бути заповнені всі обов'язкові реквізити. У випадку наявності виправлень та недотримання чітко встановленої форми останній втрачає вексельну силу. Підставою для відображення операцій в обліку є належним чином оформлені первинні документи (рис. 3.16).

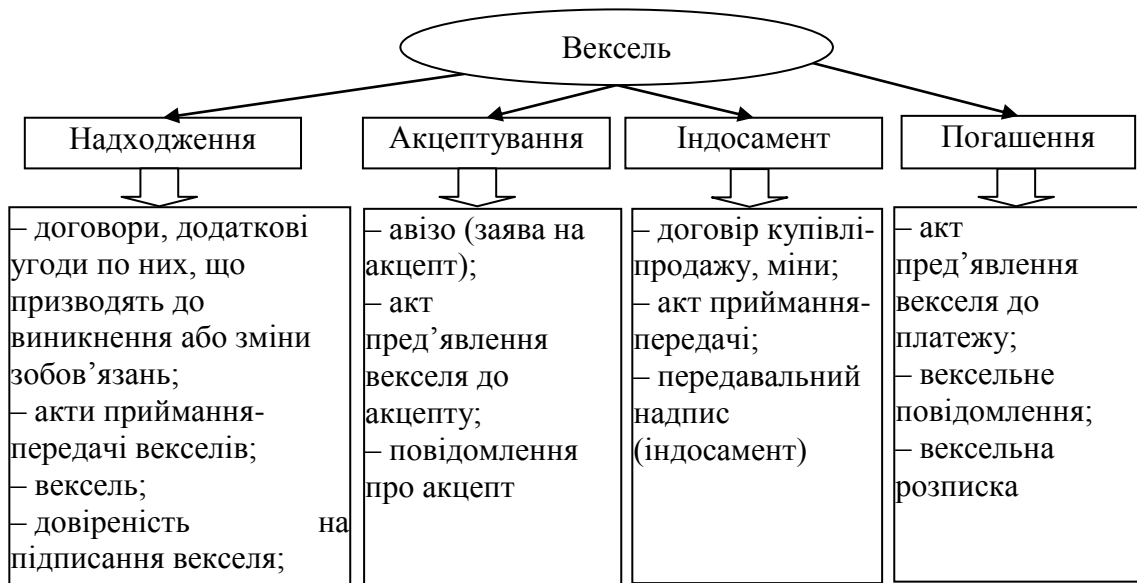

Рис. 3.16. Документальне оформлення операцій з векселем

Отже, під час організації документального оформлення векселів одержаних, необхідно звернути увагу на оформлення первинних документів. Згідно із ст. 4 Закону України “Про обіг векселів в Україні” підставою для виникнення вексельних зобов'язань є договір, в якому передбачається форма розрахунку між контрагентами. Факт одержання векселя оформлюється актом приймання-передачі векселя. Проте на законодавчому рівні не затверджена його типова форма, а тому підприємства самостійно розробляють власні форми. Акт підписується уповноваженими особами сторін, і підписи завіряються печатками сторін⁵¹¹.

Реєстрацію надходження та вибуття векселів необхідно відображати в книзі обліку векселів та в книзі реєстрації актів приймання-передачі векселів. В книзі обліку векселів реєструють всі одержані підприємством векселі, а в разі випуску власних векселів заводять окрему книгу реєстрації випущених векселів.

Таким чином, договір, вексель та акт приймання-передачі векселя є документами, що підтверджують надходження векселя та підставою для його відображення в бухгалтерському обліку.

Пред'явленню векселя до акцепту передують наступні документи: повідомлення майбутнього платника за векселем (авізо), отримання від нього згоди. Авізо містить відомості про дату видачі, терміни сплати вексельної суми, номер векселя і дані про ремітента. Акцепт – це письмова згода

⁵¹¹ Закон України “Про обіг векселів” від 05.04.2001 р. № 2374-III зі змінами та доповненнями - [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>

платника оплатити переказний вексель. Акцепт оформлюють на підставі акта пред'явлення векселя до акцепту.

При погашенні векселя складається акт пред'явлення векселя до платежу та вексельна розписка. Порядок процедури пред'явлення векселя до платежу вексельним законодавством не визначений. А тому, факт пред'явлення необхідно зафіксувати у акті пред'явлення векселя до платежу, який підписується обома сторонами. Відповідно до ст. 39 УВЗ платник при оплаті векселя має право вимагати повернення йому векселя утримувачем з розпискою про отримання платежу. Розписку (напис) про отримання повного або часткового платежу дає утримувач векселя виконуючи її на лицьовому або зворотному його боці.

На основі аналізу наукової літератури виявлено два підходи до облікового відображення вексельних операцій, які були сформовані ще в працях Л.З. Шнейдмана. Дослідження набули подальшого розвитку у працях С.З. Мошенського (рис. 3.17).

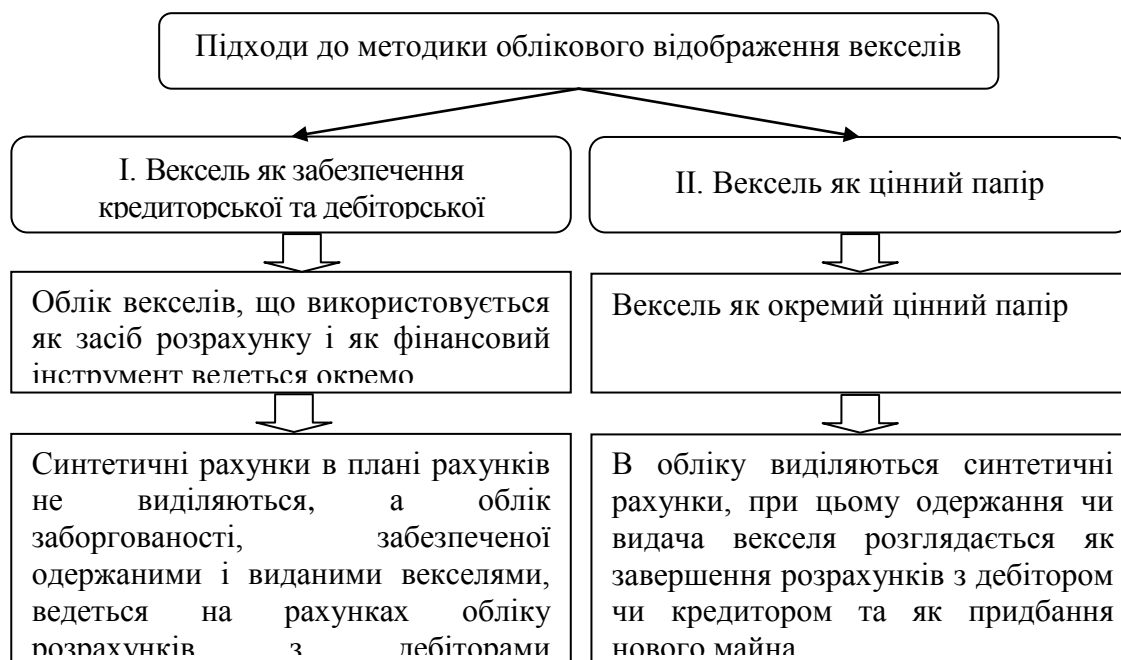

Рис. 3.17. Підходи до методики облікового відображення векселів одержаних⁵¹²

Відповідно до першого підходу особливості облікового відображення векселів враховують поділ векселів на товарні та фінансові. Тобто векселі,

⁵¹² Мошенський С.З. Облік і контроль вексельних операцій: дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / С.З. Мошенський. – Житомир, 2004. – 258 с., с. 109.

які отримані від дебіторів за відвантажену продукцію (товари, роботи, послуги) обліковуються на окремому рахунку, а векселі, придбані за грошові кошти на іншому, оскільки вони є фінансовими інвестиціями. Прибічниками першого підходу є Л.З. Шнейдман, О.Ю. Большакова, Л.М. Гавриловська, Н.Й. Галушка, С.З. Мошенський.

Шнейдман Л.З. вважає, що вексель для цілей бухгалтерського обліку слід розглядати як засіб забезпечення розрахунків і платежів. Проте при побудові методики обліку вексельних операцій вчений не враховував, що векселі можуть бути відсотковими.

Другого підходу дотримуються А.В. Козаков, В.В. Палій, В.В. Сопко. Вчені зазначають, що вексель є цінним папером, а для його облікового відображення необхідно використовувати тільки рахунки “Векселів одержаних” і “Векселів виданих”.

Для побудови методики бухгалтерського обліку обґрунтовано використання 1-ого підходу, оскільки вексель слід розглядати з двох позицій. У випадку отримання векселя від дебітора за відвантажену продукцію або якщо вексель, переданий за індосаментом, розглядається як засіб платежу, тобто відноситься до монетарної статті активу балансу. З іншого боку вексель може надійти на підприємство шляхом придбання за грошові кошти або в обмін на товари (роботи, послуги) або інші цінні папери. Такий вексель може бути як монетарним, так і немонетарним активом. Якщо підприємство планує перепродати його на вторинному ринку, тоді вексель є немонетарним активом, який суб'єкти господарювання придбають з метою отримання прибутку, тому його слід розглядати як фінансову інвестицію. У випадку утримання придбаного векселя до дати погашення, він є монетарним. У зв'язку з вищезазначеним вважаємо, що слід розрізнити методику бухгалтерського обліку монетарних і немонетарних векселів одержаних.

Вважаємо, що методика бухгалтерського обліку вексельних операцій залежать від багатьох аспектів, а саме: від монетарності або немонетарності, терміну погашення, подальшого використання векселя (погашення або перепродаж), наявності відсотків або суми дисконту за векселем.

Відповідно до Інструкції № 291⁵¹³ для бухгалтерського обліку векселів одержаних від дебіторів передбачено використання спеціальних рахунків

⁵¹³ Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. № 291 зі змінами та жоповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

залежно від строку погашення, зокрема: для довгострокових векселів – 182 “Довгострокові векселі одержані”, а для короткострокових – 34 “Короткострокові векселі одержані”. Для обліку векселів, що виконують функцію засобу капіталізації, використовуються рахунки фінансових інвестицій – 142 “Інші інвестиції пов’язаним сторонам”, 143 “Інвестиції непов’язаним сторонам” та 352 “Інші поточні фінансові інвестиції”.

Для обліку вексельних бланків, які відносяться до бланків суворого обліку, призначено рахунок 08 “Бланки суворого обліку”, який відкривається при оприбуткуванні вексельних бланків у векселедавця, а у векселедержателя в бухгалтерському обліку не відображається вартість бланка векселя, адже фіксується заборгованість дебіторів, яка буде погашена в майбутньому.

При дослідженні економічних літературних джерел виявлено, що між вченими немає єдності щодо відображення векселів одержаних на рахунках бухгалтерського обліку. Основна дискусія між дослідниками стосується доцільності віднесення векселя до фінансових інвестицій.

Вітчизняні дослідники, зокрема Д. Винокуров, А. Клименко⁵¹⁴ і Б. Юровський⁵¹⁵ зазначають, що векселі одержані, що виступають борговим інструментом залежно від строку погашення обліковуються на рахунок 34 “Короткострокові векселі одержані”, та субрахунку 182 “Довгострокові векселі одержані”, а ті векселі, що підприємство придбало за грошові кошти, слід обліковувати як фінансові інвестиції на рахунок 35 “Поточні фінансові інвестиції” або на 14 “Довгострокові фінансові інвестиції”.

Підтримує цю позицію і Н.Й. Галушка⁵¹⁶, яка запропонувала для відображення в бухгалтерському обліку векселів придбаних, що є фінансовим активом, використовувати субрахунок 144 “Довгострокові векселі придбані” або субрахунок 353 “Короткострокові векселі придбані”. На зазначених субрахунках автор пропонує обліковувати векселі, які в подальшому підприємство планує перепродати. Облік векселів одержаних від дебіторів запропоновано вести в розрізі двох їх типів: довгострокової та поточної заборгованості, що утримується до погашення, та такої, що утримується для продажу. Облік векселів одержаних необхідно вести на

⁵¹⁴ Винокуров Д. Вексель та вексельний обіг / Д. Винокуров, А. Клименко. – Х.: Фактор, 2005. – 376 с.

⁵¹⁵ Юровский Б. Вексель. Налогообложение и бухгалтерский учет / Б. Юровский. – Х.: ЭБЭ, 2001. – 415 с.

⁵¹⁶ Галушка Н.Й. Облік і аудит вексельних операцій в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.00.09. “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит” (за видами економічної діяльності) / Н.Й. Галушка. – Київ. – 2012. – 20 с., с. 8.

субрахунку 182 “Довгострокові векселі одержані” та на рахунку 34 “Поточна заборгованість за векселями одержаними”.

Для відображення векселя як поточної фінансової інвестиції С.З. Мошенський⁵¹⁷ вважає за необхідне використовувати рахунок 35 “Поточні фінансові інвестиції”, який поділений на два субрахунки, різниця між якими тільки в терміні інвестування: на субрахунку 352 “Інші поточні фінансові інвестиції” враховуються фінансові вкладення у вексель на термін, що не перевищує 3 місяців, а на субрахунку 351 “Еквіваленти грошових коштів” – на термін, що не перевищує 12 місяців.

Інструкцією про застосування Плану рахунків⁵¹⁸ виокремлено два субрахунки до рахунку 34 залежно від валюти платежу: 341 “Короткострокові векселі одержані в національній валюті” та 341 “Короткострокові векселі одержані в іноземній валюті”. Большакова О.Ю.⁵¹⁹ підтримує запропонований Інструкцією порядок обліку векселів, а також вважає, що такий розподіл необхідно поширити і на довгострокові векселі.

Балащук Я.О.⁵²⁰, Завійський І.І. та Романець Ф.М.⁵²¹ вважають, що облік векселів отриманих необхідно вести в розрізі терміну погашення на субрахунку 182 “Довгострокові векселі одержані” та рахунку 34 “Короткострокові векселі одержані”. Виокремлення векселів залежно від валюти, в якій виражене вексельне зобов’язання дослідники називають економічно недоцільним та таким, що порушує принцип превілеювання сутності над формою. Вважаємо, що дана позиція є помилковою, оскільки валюта, в якій виражене вексельне зобов’язання має значний вплив на

⁵¹⁷ Мошенський С.З. Облік і контроль вексельних операцій: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / С.З. Мошенський. – Житомир, 2004. – 258 с., с. 137.

⁵¹⁸ Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. № 291 зі змінами та жоповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

⁵¹⁹ Большакова О.Ю. Бухгалтерський облік, аналіз та контроль операцій з векселями суб’єктів підприємницької діяльності: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.04 / О.Ю. Большакова. – Київ, 2001. – 217 с., с. 79.

⁵²⁰ Балащук Я.О. Напрями вдосконалення обліку вексельних операцій / Я.О. Балащук // Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів “Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економік” (3 грудня 2010 р.). – Луцьк: HDD Луцького національного технічного університету, 2010. – 608 с., с. 36-37.

⁵²¹ Завійський І.І. Фінансово-облікові проблеми здійснення вексельних операцій в умовах економічної нестабільності [Електронний ресурс] / І.І. Завійський, Ф.М. Романець. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca/Ekon/2009_30/09.pdf

бухгалтерський облік. За векселями, що отримані від іноземного контрагента визначаються курсові різниці на звітну дату та на дату здійснення розрахунків.

Представники американської бухгалтерської школи Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл⁵²² також виступають за відображення векселі, що придбані за грошові кошти, на рахунках фінансових інвестицій.

Вважаємо, що відображення короткострокових векселів одержаних, які суб'єкт господарювання використовує як фінансовий інструмент доцільно відображати на рахунку 35, оскільки: по-перше, при придбанні векселя за грошові кошти у підприємства не виникає ні дебіторської, ні кредиторської заборгованості, а суб'єкт господарювання вкладає тимчасово вільні кошти в цінний папір з метою отримання економічної вигоди, тобто їх можна вважати фінансовими інвестиціями; по-друге, необхідно враховувати подвійну природу векселя. Шершеневич Г.Ф.⁵²³ вперше довів, що цінні папери мають подвійну природу – матеріальну (змістовну) та формальну. Відповідно до формального значення вексель розглядається для цілей бухгалтерського обліку як придбане у власність майно – річ, документ, цінний папір. За змістовною стороною в бухгалтерському обліку відображається придбане векселедержателем право на одержання певної суми грошових коштів, тобто борг, що забезпечений векселем.

Відповідно до Уніфікованого вексельного закону вексель за формою є письмовим актом, а його змістовна сторона – вексельне зобов'язання. Отже, в бухгалтерському обліку відображається змістовна сторона векселя, оскільки на рахунках фіксується сума дебіторської заборгованості, яка буде погашена в майбутньому.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що вексель, який виконує функцію засобу платежу, є монетарним активом і його слід відображати на рахунку 34 “Монетарні короткострокові векселі одержані”, а векселі, одержані у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості, – на субрахунку 182 “Монетарні довгострокові векселі одержані”. Вексель, який виступає засобом накопичення доходу, необхідно обліковувати на субрахунках 352 “Немонетарні фінансові інвестиції” та 142 “Боргові цінні папери”.

⁵²² Нідлз Б. Принципы бухгалтерского учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл; пер. с англ.; под ред. Я.В. Соколова. – [2-е изд., стереотип]. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с., с. 148.

⁵²³ Мошенський С.З. Облік і контроль вексельних операцій: дис. канд. ек. наук: 08.06.04 / С.З. Мошенський. – Житомир, 2004. - 258 с., с. 116.

Однією з проблем бухгалтерського обліку векселів одержаних є відсутність відображення в обліку інформації про суму прострочених вексельних зобов'язань, що може призвести до зниження платоспроможності підприємства та ліквідності його активів. З метою вирішення цієї проблеми запропоновано виокремлювати субрахунки для відображення векселів, які не погашені у визначений строк. У випадку несплати заборгованості за монетарним векселем векселедержатель зобов'язаний перевести заборгованість за векселем до складу простроченої. У зв'язку з вищезазначеним пропонуємо внести змінами до Інструкції до плану рахунків, що пов'язані з коригуванням назви рахунків векселів одержаних (табл. 3.10)

Таблиця 3.10. *Зміни до Інструкції до плану рахунків щодо коригування в назві об'єктів обліку складових монетарних і немонетарних векселів*

<i>Чинна назва</i>		<i>Запропонована назва</i>	
<i>Синтетичні рахунки</i>	<i>Субрахунки</i>	<i>Синтетичні рахунки</i>	<i>Субрахунки</i>
14 “Довгострокові фінансові інвестиції”	142 “Інші інвестиції пов’язаним сторонам” 143 “Інвестиції непов’язаним сторонам”	14 “Довгострокові фінансові інвестиції”	142 “Боргові цінні папери”
18 “Довгострокова дебіторська заборгованість”	182 “Довгострокові векселі одержані”	18 “Довгострокова дебіторська заборгованість”	182 “Монетарний довгостроковий вексель одержаний”
34 “Короткострокові векселі одержані”	341 “Короткострокові векселі одержані в національній валюті”	34 “Монетарні короткострокові векселі одержані”	341 “Монетарні короткострокові векселі одержані в національній валюті”
	342 “Короткострокові векселі одержані в іноземній валюті”		342 “Монетарні короткострокові векселі одержані в іноземній валюті” 343 “Прострочена заборгованість за монетарним векселем одержаним в національній валюті” 344 “Прострочена заборгованість за монетарним векселем одержаним в іноземній валюті”
35 “Поточні	351 “Еквіваленти	35 “Поточні	351 “Монетарні

фінансові інвестиції”	грошових коштів”	фінансові інвестиції”	фінансові інвестиції”; 352 “Немонетарні фінансові інвестиції”
	352 “Інші поточні фінансові інвестиції”		

Виокремлення запропонованих субрахунків дозволить відображати в бухгалтерському обліку монетарні та немонетарні векселі, сприятиме підвищенню ефективності контролю за їх надходженням, індосаментом і погашенням, а також слугуватиме підвищенню достовірності даних економічного аналізу, адже забезпечить точність при визначенні показника абсолютної ліквідності підприємства.

Аналітичний облік монетарних і немонетарних векселів для забезпечення управлінського персоналу достовірною інформацією необхідно вести в розрізі: своєчасності погашення векселями та за платником. Таким чином, бухгалтерський облік вексельних операцій залежить від функцій, які виконує вексель, валюти, в якій виражене вексельне зобов'язання та порядку передачі та авалю векселів. Після одержання вексель може залишатись у підприємства-векселедержателя до настання строків платежу, може бути переданий іншій організації або особі в рахунок оплати за товари чи використаний для одержання кредиту в банку.

Запропонована методика бухгалтерського обліку надходження простого монетарного векселя наведена в табл. 3.11.

Таблиця 3.11. Облікове відображення простого монетарного векселя

№ з/п	Зміст господарської операції	Первинний документ	Кореспонденція рахунків	
			Д-т	К-т
1	Відвантажено товари покупцеві	Рахунок, ТТН	361	702
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	Податкова накладна	702	641
3	Отримано від покупця вексель за відвантажені товари	Вексель, акт приймання-передачі векселя	341	361
4	Погашено заборгованість за простим монетарним простим векселем	Виписка банку, акт приймання-передачі векселя	311	341

При отриманні монетарного векселя від іноземного покупця виникають курсові різниці у зв'язку зі зміною валютного курсу. Підвищення валютного

курсу є позитивним для векселеодержувача, адже фактично передбачається надходження більшої суми грошових коштів. Позитивні курсові різниці відображаються в бухгалтерському обліку кореспонденцією Д-т 342 “Монетарні короткострокові векселі одержані в іноземній валюті” К-т 714 “Дохід від операційної курсової різниці”. Негативні курсові різниці виникають при зниженні валютного курсу та відносяться до витрат підприємства, а в бухгалтерському обліку відображаються кореспонденцією рахунків Д-т 945 “Втрати від операційної курсової різниці” К-т 342 “Монетарні короткострокові векселі одержані в іноземній валюті”. Таким чином, запропонована методика облікового відображення дозволить чітко розмежувати монетарні і немонетарні векселі, а також обрати певний підхід до їх оцінки.

Після оприбуткування монетарний поточний вексель може залишатися у векселедержателя до настання строку платежу, а може бути переданий іншому підприємству в рахунок оплати за товари, або реалізований іншому суб’єкту господарювання.

При передачі монетарного векселя іншому підприємству не відбувається його трансформація в немонетарний, оскільки вексель виконує функцію засобу платежу. Переказ може бути зроблений з правом регресії, тобто трасант бере на себе відповідальність за сплату векселя третій стороні у випадку прострочення терміну сплати векселедавцем. Вексель може також передаватися і без права регресії, тобто підприємство, що передає вексель, не несе відповідальність за своєчасність погашення векселя⁵²⁴. Отже, при індосаменті переказного векселя у суб’єкта господарювання виникає умовне зобов’язання перед третьою стороною, адже якщо векселедавець не оплатить вексель у визначений строк, оплату за векселем зобов’язаний здійснити 1-й векселедержатель. Таким чином, при передачі монетарного векселя одержаного з правом регресії підприємство-ремітент на позабалансовому рахунку визнає умовні зобов’язання (табл. 3.12).

Таблиця 3.12 Облікове відображення індосаменту монетарного векселя

№ з/п	Зміст господарської операції	З правом регресії	Без права регресії
		Кореспонденція рахунків	Кореспонденція рахунків

⁵²⁴ Велш Глен А. Основи фінансового обліку / А. Велш Глен, Г. Шорт Деніел; пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. – К.: Основи, 1997. – 943 с., с. 380.

		<i>Д-т</i>	<i>Д-т</i>	<i>К-т</i>	<i>К-т</i>
1	Відображено надходження товарів від покупця	281	631	281	631
2	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	631	641	631
3	Передано монетарний вексель постачальнику за відвантажені товари за індосаментом	631	341	631	341
4	Відображено на позабалансовому рахунку ймовірне зобов'язання за векселем, що переданий з правом регресії	042	-	-	-

Право на списання умовного зобов'язання за індосаментом з правом регресії виникає тільки при припиненні терміну платежу, що зазначений в векселі, або при його погашенні векселедавцем.

Особливістю переказного векселя є те, що підприємство у випадку термінової необхідності грошових коштів може реалізувати його, проте з дисконтом. При реалізації переказного монетарного векселя відбувається його трансформація в немонетарний (табл. 3.13).

Таблиця 3.13. Трансформація монетарного векселя в немонетарний у зв'язку з продажем

№ з/п	Зміст господарської операції	Первинний документ	Кореспонденція рахунків	
			<i>Д-т</i>	<i>К-т</i>
1	Відвантажено товари покупцеві	Рахунок, ТГН	361	702
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	Податкова накладна	702	641
3	Отримано від покупця вексель за відвантажені товари	Вексель, акт приймання-передачі векселя	341	361
4	Переведено монетарний вексель до складу немонетарного у зв'язку з прийняттям рішення про реалізацію	Довідка бухгалтерії	352	341
5	Реалізовано немонетарний вексель банку	Акт приймання-передачі векселя, Виписка банку	311	741
6	Списано собівартість реалізованого немонетарного векселя	Довідка бухгалтерії	971	352
7	Відображено дисконт від продажу немонетарного векселя	Довідка бухгалтерії	977	352

При реалізації немонетарного векселя в бухгалтерському обліку необхідно відображати дохід і витрати від реалізації цінного паперу, які списуються в кінці звітного періоду на фінансові результати. При перевищенні

доходу над витратами (собівартість векселя) визнається прибуток від операцій з цінними паперами, який включається до оподаткованого доходу підприємства. При понесенні збитків від реалізації немонетарного векселя, їх сума враховується при зменшенні оподаткованого доходу підприємства.

Отже, в умовах дефіциту грошових коштів продаж векселя дозволяє отримати додаткові кошти до настання терміну його погашення. Несвоєчасне погашення заборгованостей перед постачальниками, бюджетом за податками та зборами призводить до нарахування фінансових санкцій, тому підприємству вигідніше реалізувати вексель за нижчу вартість за номінальну, але при цьому штрафні санкції за несвоєчасне погашення заборгованостей не будуть нараховуватися.

Однією з проблем бухгалтерського обліку векселів одержаних є облікове відображення відсоткових і дисконтних векселів.

Американські дослідники Глен А. Велш і Деніел Г. Шорт вважають, що відсоткові та дисконтні векселі мають однакову економічну природу, оскільки містять певний відсоток. Перший з них містить дані про ставку процентів, під яку він виписаний. Відсотки сплачуються додатково до основної суми, зазначеної у векселі. У безвідсоткових (дисконтних) векселях, за якими проценти не фіксуються юридично, сума проценту фактично включається до основної суми, зазначеної в векселі⁵²⁵.

Таким чином, відмінність між дисконтним і відсотковим векселем полягає в наступному: розмір відсотків зазначений у векселі та може бути змінений векселедавцем, а дисконт у векселі не зазначається, оскільки встановлюється на основі відсоткових ставок, що визначаються за згодою сторін.

Між вченими немає єдиної позиції щодо відображення в бухгалтерському обліку дисконту за векселем. Одна група дослідників, серед яких М. Арінушніка, В.В. Палій, В.Ф. Палій, О.В. Козакова, С.З. Мошенський, виступають за відображення дисконту отриманого за векселем на рахунку 69 “Доходи майбутніх періодів”.

Мошенський С.З.⁵²⁶ пропонує відсотки (дисконт) за векселем нараховувати кожний звітний період протягом строку його обігу та обліковувати на субрахунку 691 “Проценти по векселях”. Вчений вважає, що

⁵²⁵ Велш Глен А. Основи фінансового обліку / А. Велш Глен, Г. Шорт Деніел; пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. – К.: Основи, 1997. – 943 с., с. 379.

⁵²⁶ Мошенський С.З. Облік і контроль вексельних операцій: дис. канд. екон. наук : 08.06.04 / С.З. Мошенський. – Житомир, 2004. – 258 с., с. 126.

відсотки (дисконт) в бухгалтерському обліку слід відображати кореспонденцією Д-т 34 “Короткостроковий вексель одержаний” К-т 691 “Проценти по векселях” на суму майбутнього доходу за векселем.

Отже, відповідно до підходу, запропонованого дослідниками, при надходженні вексель в бухгалтерському обліку відображається не за номінальною, а за фактичною вартістю, що була сплачена при придбанні. А дисконт обліковується за рахунку 69. На нашу думку, така методика облікового відображення не може бути використана на практиці, оскільки: по-перше, згідно з Інструкцією⁵²⁷ рахунок 69 “Доходи майбутніх періодів” не кореспондує ні з рахунком 34 “Короткострокові векселі одержані”, ні з рахунком 79 “Фінансові результати”. По-друге, не дозволяє визначити що конкретно нараховано відсотки за монетарним векселем або дисконт за немонетарним.

Відповідно до загально прийнятої методики відсотки, що нараховані за векселем, є доходом підприємства та відображаються в бухгалтерському обліку кореспонденцією Д-т 373 “Розрахунки за нарахованими доходами” Кт-т 732 “Відсотки одержані” (табл. 3.14). Відсотки за відсотковим векселем визнаються доходом за П(С)БО 15 “Дохід”⁵²⁸ в тому звітному періоді, в якому вони були отримані. При визнанні доходу слід ретельно вивчити умови договору з векселедавцем. Відповідно до договору відсотки можуть сплачуватися щомісячно, щоквартально або при погашенні вексельної заборгованості. У випадку сплати відсотків при погашенні заборгованості за монетарним векселем векселедержатель не має права відображати в бухгалтерському обліку дохід до настання цього терміну, оскільки до моменту погашення заборгованості може передати вексель за індосаментом або реалізувати його.

Таблиця 3.14. Облікове відображення відсоткового монетарного векселя

№ з/п	Зміст господарської операції	Первинний документ	Кореспонденція рахунків	
			Д-т	К-т
1	Відвантажено товари покупцеві	Рахунок, ТГН	361	702
2	Відображено податкове зобов'язання з	Податкова	702	641

⁵²⁷ Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. № 291 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

⁵²⁸ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Доходи”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>

	ПДВ	накладна		
3	Отримано від покупця вексель за відвантажені товари	Вексель, акт приймання-передачі векселя	341	361
4	Погашено заборгованість за монетарним простим векселем	Виписка банку, акт приймання-передачі векселя	311	341
5	Нараховано відсотки за монетарним відсотковим векселем	Довідка бухгалтерії	373	732
6	Нараховано ПЗ з ПДВ у складі доходів від відсотків	Довідка бухгалтерії	732	641

Дохід, одержаний від відсоткового монетарного векселя, включається до оподаткованого доходу підприємства. Відповідно до п. 135.5.1. Податкового кодексу України⁵²⁹ до складу інших доходів включаються доходи від володіння борговими вимогами, датою визнання яких є дата їх виникнення згідно з Положення бухгалтерського обліку. Отже, векселедержатель зобов'язаний нараховувати відсотків за монетарним векселем відповідно до умов, що зазначені в договорі (щомісячно, щоквартально або при погашенні заборгованості за векселем).

В п. 189.7 ПКУ⁵³⁰ зазначено, що операції постачання під забезпечення боргових зобов'язань покупця, виданих продавцеві у формі простого та переказного векселя, емітованого таким покупцем, є об'єктом нарахування ПДВ на номінальну вартість процентного векселя. ПДВ нараховується не на номінальну вартість, а лише на отримані відсотки за монетарним векселем. Податкові зобов'язання з ПДВ необхідно відображати після нарахування процентів.

Вексель, що придбаний за грошові кошти, при первісному визнанні відображається за фактичною вартістю та відноситься до монетарної статті активу. Проте, якщо підприємство в подальшому планує його перепродати, він стає немонетарним. Запропонована методика облікового відображення монетарних і немонетарних векселів придбаних (табл. 3.15).

Таблиця 3.15. Відображення в бухгалтерському обліку операцій з немонетарним векселем

529 Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

⁵³⁰ Там же.

№ з/п	Зміст господарської операції	Первинний документ	Кореспонденція рахунків	
			Д-т	К-т
1	Придбано вексель з дисконтом	Вексель, платіжне доручення, виписка банку	351	311
2	Відображено дохід від придбання векселя (на суму дисконту)	Податкова накладна	351	733
3	Погашено номінальну вартість немонетарного векселя	Вексель, акт приймання-передачі векселя, виписка банку	311	351
4	Списано на фінансові результати дохід від придбання немонетарного векселя	Довідка бухгалтерії	733	79

Дохід від придбання немонетарного векселя в бухгалтерському обліку слід відобразити не в момент його придбання, а при погашення його номінальної вартості. Оскільки дохід підприємство може взагалі не отримати, наприклад, у зв'язку з перепродажем або індосаментом векселя. Запропонований варіант бухгалтерського обліку немонетарного дисконтного векселя забезпечить можливість одержання в будь-який момент часу інформації про величину реально сплачених коштів за вексель та суму дисконту.

Отже, на основі проведеного дослідження встановлено, що основним проблемним питанням бухгалтерського обліку монетарних і немонетарних векселів є відсутність методики їх облікового відображення. З метою вирішення зазначеної проблеми, запропоновано розмежовувати монетарні векселі та обліковувати їх на рахунку 34 "Монетарні короткострокові векселі одержані" з відкриттям наступних субрахунків: 341 "Монетарні короткострокові векселі одержані в національній валюті", 342 "Монетарні короткострокові векселі одержані в іноземній валюті", 343 "Прострочена заборгованість за монетарним векселем одержаним в національній валюті" та 344 "Прострочена заборгованість за монетарним векселем одержаним в іноземній валюті". А вексель, який суб'єкти господарювання використовують як засіб капіталізації, необхідно обліковувати залежно від терміну погашення або на субрахунку 351 "Немонетарний короткостроковий вексель одержаний" або на субрахунку 142 "Боргові цінні папери". Виокремленні рахунки для облікового відображення монетарних і немонетарних векселів дозволяють побудувати методику їх облікового

відображення з врахуванням подвійної природи векселя. Запропонована методика дозволить точно та достовірно відображати в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформацію про вартість векселів.

*Бухгалтерський облік
облігацій*

За результатами проведеного дослідження встановлено, що такі складові фінансових інвестицій як облігації відносять до змішаних активів.

Як відомо, попередниками облігацій є банківські білети, тобто банкноти (bank papers, banknotes), а початок випуску банкнот прийнято пов'язувати з діяльністю італійських банків середини XVII ст. Однак Ю.А. Вайденгаммер акцентує увагу на тому, що у Європі банкноти починали використовувати ще з 1215 р.⁵³¹.

Облігації як цінні папери вперше з'являються на Антверпенській біржі. Це відбулося незадовго після її затвердження (1531 р.). Спочатку це були казначейські зобов'язання Брюссельської державної ради, потім і багатьох інших європейських міст, особливо іспанських⁵³². Таким чином, спочатку облігації представляли собою муніципальні та державні зобов'язання, а вже згодом – зобов'язання приватних торговельно-промислових та фінансових установ.

Слід відмітити, що історія бухгалтерського обліку облігацій має подібні риси з історією облікового відображення операцій з векселями, саме у частині відображення на рахунках бухгалтерського обліку простого векселя.

Щодо облікового відображення облігацій, то у Плані системи рахунків торгового товариства, наведеного І.Ф. Шерром у своїй праці, облігації та ренти відображаються у 5 класі “Цінні папери”, рахунку 0511 “Облігації і ренти”⁵³³. В балансі облігації разом з акціями та рентними паперами відображалися в активі у складі матеріальних цінностей (запасів). У пасиві балансу відображаються облігації під іпотеку або без неї, у значенні “твердих позик”⁵³⁴.

⁵³¹ Вайденгаммер Ю.А. Банк и его операции / Ю.А. Вайденгаммер. – [3-е изд.]. – М., 1923. – с. 12.

⁵³² Полянский Ф.Я. Экономическая история зарубежных стран. Эпоха феодализма / Ф.Я. Полянский. – М., 1954. – с. 373.

⁵³³ Шерр И.Ф. Бухгалтерия и баланс / И.Ф. Шерр; [перевод с 5-ого немецкого изд. С.И. Цедербаума]; ред., доп. и примеч. проф. Н.С. Лунского. – [3-е изд.]. – М.: Издательство “Экономическая жизнь”, 1925. – 576 с., с. 89.

⁵³⁴ Там же, с. 241-246.

На підставі аналізу сучасних поглядів вітчизняних і зарубіжних вчених на сутність облігації зроблено висновок, що науковці виокремлюють подвійну природу облігації як цінного паперу. З одного боку, вона являє собою фінансовий інструмент, який визначає відносини позики; з іншого – це об’єкт договору між емітентом та інвестором, який встановлює право на фінансове зобов’язання.

Дослідження обліку цінних паперів показали, що вони послідовно переходять з одного стану в інший, неодноразово змінюють свій зміст. Спочатку вони є бланками, які крім того, що повинні бути бланками суворого обліку, ніяк не відображаються. З моменту оформлення цінний папір стає документом, який закріплює права та обов’язки власника.

Операції з облігаціями відображаються в системі бухгалтерського обліку як у інвестора, так і у емітента. Операції з облігаціями у інвестора відображаються в системі бухгалтерського обліку як інвестиції та відповідно є активами, а в емітента – визнаються зобов’язаннями, тобто є пасивом (рис. 3.18).

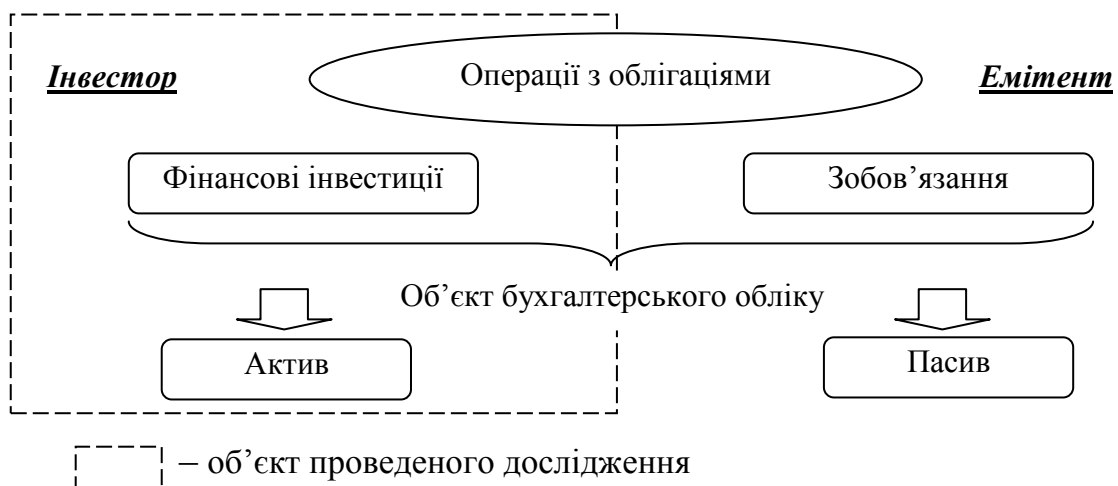

Рис. 3.18. Обліковий аспект сутності облігації

Оскільки об’єктом дослідження є активи, тому далі розглядатимемо лише бухгалтерське відображення операцій з облігаціями у інвестора (рис. 3.19).

Рис. 3.19. Операції підприємств з придбаними облігаціями

Так, основними операціями з облігаціями у інвестора можуть бути відображення в обліку придбання та перепродажу облігацій, їх зберігання (на підприємстві або в банку), а також отримання відсотків за ними.

Перше, з чого починається бухгалтерський облік фінансових інвестицій – це визнання об’єктів здійсненої господарської операції. Підставою для визнання операцій в обліку має бути належним чином оформлений первинний документ.

Слід зазначити, що перелік первинних документів, якими оперує бухгалтер при здійсненні обліку фінансових інвестицій, варіюється залежно від здійснених господарських операції (табл. 3.16).

Таблиця 3.16. Документування операцій з облігаціями

№ з/п	Операції	Первинні документи
1	Надходження	якщо придбання цінного паперу здійснюється через посередника, то документом про перехід права власності є виписка з рахунку у реєстратора, яку роблять на основі договору (акту) купівлі-продажу цінних паперів, касові (касові ордери) та банківські (виписка банку) документи
2	Переоцінка	довідка бухгалтерії, в якій зазначається списання або донарахування частини різниці між купівельною та номінальною вартістю (по розрахунку) цінного паперу
3	Нарахування і одержання відсотків	розрахунок бухгалтерії

4	Погашення і реалізація	і договір купівлі-продажу цінних паперів
---	------------------------	--

Таким чином, придбання облігацій оформлюється касовими (касові ордери) та банківськими (виписка банку) документами. Проте, придбання таких активів може здійснюватися не лише за грошові кошти, а й за матеріальні та нематеріальні цінності, що обов'язково повинно бути зазначено в договорі. У такому разі підставою для здійснення відповідних записів в бухгалтерському обліку є документи, які підтверджують факт передачі матеріальних та (або) нематеріальних цінностей – акт приймання передачі основних засобів, накладна на відпуск матеріалів на сторону тощо.

Якщо вартість придбаних (перепроданих) цінних паперів (таких як облігації та інші аналогічні цінні папери) вища або нижча від їх номінальної вартості, додатково складається довідка бухгалтерії, в якій зазначається списання або донарахування частини різниці між купівельною та номінальною вартістю (по розрахунку) цінного паперу⁵³⁵.

Придбання облігацій можливе як за грошові кошти, так і в обмін на інші активи (рис. 3.20).

Рис. 3.20. Відображення в обліку придбання облігацій

Якщо придбані цінні папери передають до банку на зберігання, у реєстрах аналітичного обліку вносить посилання на відповідний документ, одержаний від банку. Витрати, пов'язані зі сплатою банку винагороди за

⁵³⁵ Матрос О.М. Облік фінансових інвестицій в ринкових умовах господарювання / О.М. Матрос // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: традиції, проблеми, перспективи: тези доповідей 5 наукової конференції присвяченої пам'яті д.е.н., професора, заслуженого діяча науки і техніки України О.С. Бородіна. – К., 2007. – С. 63-69, с. 66.

зберігання та перепродаж цінних паперів, відображають за дебетом рахунку 95 “Фінансові витрати”⁵³⁶.

За кожним пакетом придбаних облігацій у 2-х примірниках складається реєстр, який повинен містити наступні обов’язкові реквізити: найменування емітента; номінальну вартість цінного паперу; купівельну вартість; номер, серію тощо; загальну кількість; дату купівлі; дату продажу.

Гуторова Е.А.⁵³⁷ стверджує, що відсутня методологія відображення облігацій на балансових рахунках. Так, дійсно, аналіз нормативних документів свідчить про відсутність єдиного підходу не тільки до бухгалтерського відображення, але й взагалі до розуміння понять, пов’язаних з обігом цінних паперів та боргових зобов’язань.

Відображення в системі бухгалтерського обліку облігацій залежить також від їх виду. Так, облігації за способом отримання доходу поділяються на відсоткові та дисконтні. Дохід від перших визначається відсотком від номінальної вартості, який встановлюється при емісії. Відсотки нараховуються при погашенні облігації або її купону та відображаються за дебетом рахунку 373 “Розрахунки за нарахованими доходами” та кредитом рахунку 732 “Відсотки одержані”.

За дисконтними облігаціями відсотки не виплачуються, їх власники отримують дохід завдяки тому, що купують ці облігації з дисконтом (знижка проти номінальної вартості), а погашення – за номіналом (облігації з нульовим купоном)⁵³⁸.

Премія і дисконт амортизуються інвестором протягом періоду з дати придбання до дати погашення облігації за методом ефективної ставки відсотка, що визначається діленням суми річного відсотка та дисконту (або різниці суми річного відсотка та премії) на середню величину собівартості її погашення⁵³⁹.

⁵³⁶ Рудейчук С.В. Бухгалтерське відображення операцій з облігаціями / С.В. Рудейчук // Міжнародний збірник наукових праць. – 2009. – Випуск 2(14). – с. 182-188. – с. 187.

⁵³⁷ Гуторова Е.А. Удосконалення обліку і контролю цінних паперів на підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит” / Е.А. Гуторова. – Луганськ – 2003. – 18 с., с. 8.

⁵³⁸ Мелкумов Я.С. Рынок ценных бумаг: [учеб. пособие] / Я.С. Мелкумов. – М.: ИД “Камерон”, 2006. – 248 с., с. 47.

⁵³⁹ Шваб В.М. Вдосконалення обліку інвестицій в облігації / В.М. Шваб, О.М. Райковська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/625/35/>

Шваб В.М. та Райковська О.М.⁵⁴⁰ акцентують увагу на існуванні такої проблеми, як виникнення “паперових” доходів (витрат). Так, якщо підприємство придбало облігації з дисконтом, то воно отримує на цю суму прихований дохід, тобто дохід майбутніх періодів, матеріалізація якого відбудеться в момент погашення облігації. І навпаки, якщо облігації придбані з премією, то підприємство має на цю суму перевитрати в момент придбання активу. Сам же актив (облігація) має одну вартість – номінальну, яка буде відшкодована підприємству в момент погашення облігації. Отже, суми дисконту і премії повинні бути відображені в обліку як доходи і витрати в момент їх виникнення. Тому, дослідники вважають, що придбану облігацію слід зараховувати на баланс за номінальною вартістю, яка не повинна змінюватись до моменту погашення. Запропонована дослідниками методика облікового відображення інвестицій в облігації (табл. 3.17).

Таблиця 3.17. Кореспонденція рахунків запропонована Шваб В.М. та Райковською О.М.⁵⁴¹ щодо облікового відображення придбання облігації

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		дебет	кредит
1	Придбано облігацій з дисконтом: - на ринкову вартість - на суму дисконту	142 “Інші інвестиції пов’язаним сторонам” 142 “Інші інвестиції пов’язаним сторонам”	311 “Поточні рахунки в національній валюті” 69 “Доходи майбутніх періодів”
2	Придбано облігації з премією: - на ринкову вартість - на суму премії	142 “Інші інвестиції пов’язаним сторонам” 952 “Інші фінансові витрати”	311 “Поточні рахунки в національній валюті” 142 “Інші інвестиції пов’язаним сторонам”
3	Нараховано відсотки за облігаціями, що підлягають отриманню	373 “Розрахунки за нарахованими доходами”	732 “Відсотки одержані”
4	Зараховано відсотки на поточний рахунок в банк	311 “Поточні рахунки в національній валюті”	373 “Розрахунки за нарахованими доходами”
5	Погашено номінальну вартість облігації	311 “Поточні рахунки в національній валюті”	142 “Інші інвестиції пов’язаним сторонам”
6	Віднесено дохід в сумі дисконту на фінансові результати	69 “Доходи майбутніх періодів”	79 “Фінансові результати”

⁵⁴⁰ Там же.

⁵⁴¹ Шваб В.М. Вдосконалення обліку інвестицій в облігації / В.М. Шваб, О.М. Райковська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazine.faa.org.ua/content/view/625/35/>

Слід відмітити, що згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків рахунок 69 “Доходи майбутніх періодів” не кореспондує ні з рахунком 14 “Довгострокові фінансові інвестиції”, ні з рахунком 79 “Фінансові результати”. Тому запропонована методика В.М. Шваб та О.М. Райковською порушує методологічні принципи бухгалтерського обліку. Крім того, згідно з цією методикою емітент облігацій двічі виплачує дохід, оскільки дисконтні облігації не передбачають виплату відсотків, а отримання доходу забезпечується завдяки купівлі облігацій за вартістю нижчою за номінальну, тобто з дисконтом.

Досить цікавою є думка Я.Д. Крупки, який вважає, що фінансові активи, що придбані та утримуються для подальшого продажу, хоч і віднесені за П(С)БО до інвестицій, повинні відображатися в обліку як товар. Дохід від таких інвестицій формується від різниці в ціні (продажної і купівельної), а не за рахунок ринкових механізмів інвестування (дивідендів, відсотків, приросту капіталу)⁵⁴².

Так, згідно із Законом України “Про зовнішньоекономічну діяльність” під товаром слід розуміти не тільки продукцію, послуги, роботи, але й права інтелектуальної власності та інші немайнові права призначені для продажу (оплатної передачі)⁵⁴³. Тоді, як Закон України “Про рекламу” конкретизовано, що товарами можуть виступати цінні папери, об’єкти права інтелектуальної власності⁵⁴⁴. У зв’язку з цим, вважаємо, що фінансові інвестиції, зокрема, облігації, повинні відображатися у складі товарів лише тими підприємствами, основною діяльністю яких є купівля та продаж цінних паперів, оскільки вони отримують дохід не шляхом надходження відсотків, а за рахунок коливання вартості таких цінних паперів. Всі інші підприємства повинні відображати облігації у складі фінансових інвестицій. При чому, у випадку їх перепродажу таким підприємствам не рекомендуємо використовувати рахунок товарів, а слід переводити такі облігації до складу таких, що утримуються для продажу (немонетарних).

⁵⁴² Крупка Я.Д. Сутність та оцінка фінансових інвестицій за стандартами обліку / Я.Д. Крупка / Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2001. – № 14. – с. 138.

⁵⁴³ Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

⁵⁴⁴ Закон України “Про рекламу” від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>

Однією із важливих проблем бухгалтерського обліку, як стверджує Гуторова Е.А.⁵⁴⁵, є недостатній рівень аналітичності інформації. Аналітичний облік фінансових інвестицій здійснюється відповідно до Інструкції № 291 за видами фінансових інвестицій із забезпеченням можливості одержання інформації про інвестиції як на території країни, так і за її межами⁵⁴⁶. Проте такий поділ не надає повної інформації про корпоративні та боргові цінні папери. З метою вирішення зазначеної проблеми К.Г. Відіней⁵⁴⁷ пропонує для облікового відображення фінансових інвестицій відкривати наступні субрахунки: 1431 “Довгострокові фінансові інвестиції в акції”, 1432 “Довгострокові фінансові інвестиції в боргові цінні папери”.

Рудейчук С.В.⁵⁴⁸ пропонує для відображення придбаних облігацій використовувати субрахунок 144 “Інвестиції в облігації” з відповідними субрахунками 2-го і 3-го порядку.

Бондар М.І.⁵⁴⁹ вносить пропозиції щодо запровадження відображення фінансових інвестицій, зокрема облігацій, на рахунку 18 “Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи”, виділивши для цього субрахунок 181 “Боргові цінні папери”. Дослідник вважає, що на рахунку 14 “Довгострокові фінансові інвестиції” необхідно обліковувати лише цінні папери, що пов’язані з участю в капіталі інших підприємств і мають корпоративну природу (акції та пов’язані з ними похідні фінансові інструменти). На нашу думку, недоцільно обліковувати заборгованість за придбаними облігаціями на субрахунку 181 “Боргові цінні папери”, оскільки цінні папери належать до складу фінансових інвестицій, а не дебіторські заборгованості, і тому логічно, облігації відображати саме в їх складі. Таким

⁵⁴⁵ Гуторова Е.А. Удосконалення обліку і контролю цінних паперів на підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит” / Е.А. Гуторова. – Луганськ – 2003. – 18 с., с. 8.

⁵⁴⁶ План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dtk.com.ua/documents/dovidnyk/plan_rah/plan-u.html

⁵⁴⁷ Відіней К.Г. Удосконалення обліку фінансових інвестицій / К.Г. Відіней [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Economics/7_108762.doc.htm

⁵⁴⁸ Рудейчук С.В. Розвиток бухгалтерського обліку операцій з облігаціями: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / С.В. Рудейчук. – Житомир, 2011. – 268 с., с. 111.

⁵⁴⁹ Бондар М.І. Особливості обліку інвестицій в обліку: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції [“Реформування обліку, звітності та аудиту в системі АПК України: стан та перспективи”] (Київ, 29-30 листопада 2007 р.) / М.І. Бондар / Відп. за вип. В.М. Жук. – К.: “Юр-Агро-Веста”, 2007. – 268 с., с. 247-250.

чином, субрахунки до рахунку 14 “Довгосрокові фінансові інвестиції” краще побудувати таким чином:

- 141 “Корпоративні цінні папери”;
- 142 “Боргові цінні папери”;
- 143 “Інвестиції в інші цінні папери”.

Вважаємо, що для внутрішніх користувачів фінансової звітності, таких як власники чи керівники, важливим є отримання інформації про те, якими саме фінансовими інвестиціями воно володіє, що забезпечується завдяки аналітичному розрізу при відображенні в системі бухгалтерського обліку. Наявність таких даних надасть користувачам звітності можливість більш ефективно скеровувати діяльність підприємства.

Вважаємо, що для всіх підприємств незалежно від галузевої приналежності, необхідно прийняти такий порядок бухгалтерського обліку облігацій, який би передбачав відображення придбаних облігацій за вартістю фактично сплачених коштів. Запропонована методика облікового відображення операцій з дисконтними облігаціями (табл. 3.18).

Таблиця 3.18. Відображення в системі бухгалтерського обліку придбання облігацій з дисконтом та премією

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Придбання облігацій з дисконтом		
Придбано облігації з дисконтом (відображається за вартістю фактично сплачених коштів)	142 “Боргові цінні папери”	311 “Поточні рахунки в національній валюті”
Відображено дохід від придбання облігацій (на суму дисконту)	142 “Боргові цінні папери”	733 “Інші доходи від фінансових операцій”
Погашено номінальну вартість облігацій	311 “Поточні рахунки в національній валюті”	142 “Боргові цінні папери”
Списано на фінансові результати дохід від придбання інвестицій	733 “Інші доходи від фінансових операцій”	79 “Фінансові результати”
Придбання облігацій з премією		
Придбано облігації з премією (відображається за вартістю фактично сплачених коштів)	142 “Боргові цінні папери”	311 “Поточні рахунки в національній валюті”
Відображено витрати від придбання облігацій (на суму премії)	952 “Інші фінансові витрати”	142 “Боргові цінні папери”
Погашено номінальну вартість облігацій	311 “Поточні рахунки в національній валюті”	142 “Боргові цінні папери”
Списано на фінансові результати витрати від придбання інвестицій	79 “Фінансові результати”	952 “Інші фінансові витрати”

Дохід (витрати) від придбання облігацій слід відображати не в момент придбання облігацій, а в момент погашення їх номінальної вартості, що забезпечить відсутність такої проблеми, як виникнення “паперових” доходів (витрат). Крім того, фінансові інвестиції протягом тривалого часу будуть відображатися за вартість фактично витрачених грошових коштів, що є позитивним, оскільки дохід від їх придбання підприємство може взагалі не отримати, наприклад, у зв’язку їх перепродажем.

Запропонований варіант бухгалтерського обліку облігацій забезпечить можливість одержання будь-якої миті інформації про величину реально сплачених коштів та суму дисконту чи премії, що дозволить деталізувати порядок відображення в балансі інформації про інвестиції, що є необхідним для користувачів бухгалтерської інформації.

Для обліку короткострокових облігацій застосовується рахунок 35 “Поточні фінансові інвестиції”. Аналітичний облік здійснюється за видами фінансових інвестицій із забезпеченням можливості одержання інформації про інвестиції як на території країни, так і за її межами.

Гончаренко О.О. вважає, що поділ синтетичних рахунків необхідно здійснювати за такою структурою:

1. рахунки першого порядку передбачають поділ інвестицій на вітчизняні (у національній валюті) та іноземні (в іноземній валюті);
2. рахунки другого порядку передбачають поділ інвестицій на документарні та бездокументарні;
3. рахунки третього порядку необхідні для виділення інвестицій за типами цінних паперів (боргові корпоративні облігації та пайові акції);
4. рахунки четвертого порядку забезпечать виділення інвестицій за видами цінних паперів (акції прості, привілейовані, на пред’явника та іменні)⁵⁵⁰.

Автор вважає, що запропонована структура рахунків з обліку інвестицій дасть змогу упорядкувати наявну фінансову інформацію з метою забезпечення оперативного прийняття ефективних управлінських рішень.

Рудейчук С.В.⁵⁵¹ пропонує для відображення придбаних облігацій використовувати субрахунок 353 “Поточні фінансові інвестиції в облігації” з відповідними субрахунками 2-го і 3-го порядку.

⁵⁵⁰ Гончаренко О.О. Облік і аудит інвестиційної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / О.О. Гончаренко. – К.: КНЕУ, 2005. – 20 с., с. 8.

На нашу думку, субрахунки до рахунку 35 “Поточні фінансові інвестиції” необхідно формувати з врахуванням поділу фінансових інвестицій за грошовою ознакою на монетарні та немонетарні (табл. 3.19).

Таблиця 3.19. *Зміни до Плану рахунків щодо коригування в назві об’єктів обліку складових монетарних активів*

Код	Чинна назва		Запропонована назва
	Синтетичний рахунок	Субрахунки	Субрахунки
35	Поточні фінансові інвестиції	351 “Еквіваленти грошових коштів”	351 “Монетарні фінансові інвестиції”
		352 “Інші поточні фінансові інвестиції”	352 “Немонетарні фінансові інвестиції”

Таким чином, на субрахунку 351 “Монетарні фінансові інвестиції” узагальнюється інформація про фінансові інвестиції, які утримуються підприємством до погашення, а на рахунку 352 “Немонетарні фінансові інвестиції” – інвестиції, що утримуються підприємством з метою перепродажу.

Деривативи відносяться до складових елементів фінансових інвестицій, проте в системі бухгалтерського обліку вони не відображаються, а лише розрахунки за ними. У зв’язку з цим, фактично визначити їх монетарність неможливо. Проте, В.С. Здреник⁵⁵² пропонує відображати на рахунках бухгалтерського обліку укладання угод (форвардних, ф’ючерсних, опціонів, свопів) з використанням субрахунків 322 “Майбутні розрахунки за похідним фінансовим інструментом” та 686 “Фінансові зобов’язання з похідними фінансовими інструментами”. Проте, виходячи з визначених критеріїв розмежування активів на монетарні та немонетарні (розділ 1, п. 1.3) не можливо визначити, до якої саме групи належать деривативи, оскільки в них фіксується господарські операції, що будуть здійснені в майбутньому.

Крім того, в бухгалтерському обліку слід відображати результати переоцінки облігацій на дату балансу та у випадку їх переведення із однієї групи активів до іншої (із групи утримуваних до погашення до активів, утримуваних для продажу) (рис. 3.21).

⁵⁵¹ Рудейчук С.В. Розвиток бухгалтерського обліку операцій з облігаціями: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / С.В. Рудейчук. – Житомир, 2011. – 268 с., с. 111.

⁵⁵² Здреник В.С. Бухгалтерський облік і контроль операцій з похідними фінансовими інструментами: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / В.С. Здреник. – Житомир, 2010. – 309 с.

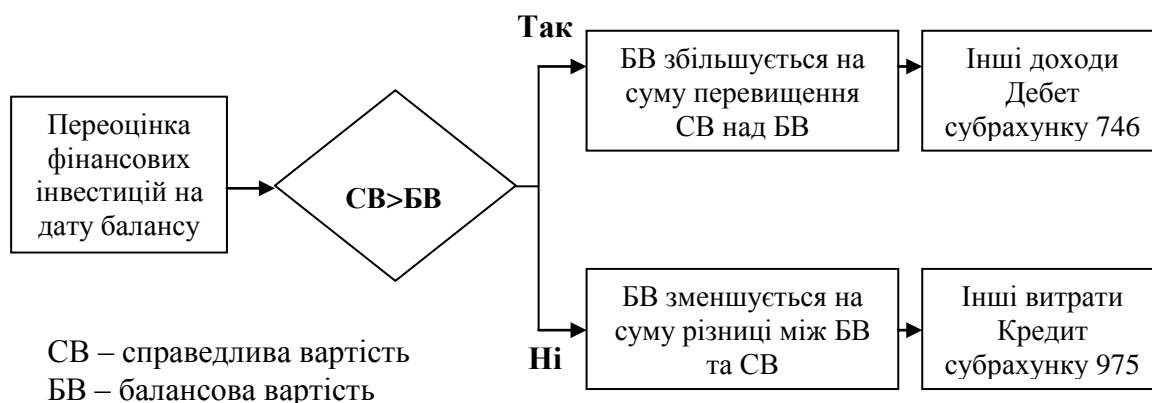

Рис. 3.21. Механізм відображення результатів переоцінки в обліку

Сума збільшення балансової вартості фінансових інвестицій, які відображаються за справедливою вартістю (крім інвестицій, що обліковуються за методом участі в капіталі) відносяться до інших доходів: Д-т 352 “Немонетарні фінансові інвестиції”, К-т 746 “Інші доходи від звичайної діяльності” - на суму дооцінки; зменшення у складі інших витрат: Д-т 975 “Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій”, 352 “Немонетарні фінансові інвестиції” – на різницю між первісною і справедливою вартістю.

Новим об’єктом бухгалтерського обліку є конвертовані облигації. Значну увагу дослідженню саме конвертованих облигацій було приділено С.В. Рудейчук⁵⁵³.

В юридичній енциклопедії зазначається, що конвертовані облигації – це вид облигацій, характерною рисою яких є те, що їх погашення здійснюється не у вигляді сплати доходу у грошовій формі, а у вигляді видачі їх власникам інших цінних паперів, здебільшого акцій або інших облигацій. При настанні строку погашення конвертованих облигацій власники повертають їх емітенту цінних паперів, який натомість здійснює безоплатну видачу їм інших цінних паперів. Отже, конвертованість у даному контексті означає заміну одних цінних паперів іншими.

Отже, конвертовані облигації не передбачають сплату грошовими коштами, тому вони є немонетарною статтею та не є об’єктом нашого дослідження.

⁵⁵³ Рудейчук С.В. Розвиток бухгалтерського обліку операцій з облигаціями: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / С.В. Рудейчук. – Житомир, 2011. – 268 с.

Таким чином, на основі проведеного дослідження встановлено, що наявна система бухгалтерського обліку не забезпечує достатнього системного відображення інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо інвестування в облігації. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне, внести зміни до існуючої методики облікового відображення фінансових інвестицій. Так, вважаємо, що довгострокові облігації повинні відображатися на субрахунку 142 “Боргові цінні папери”, а поточні на рахунку 35 “Поточні фінансові інвестиції” залежно від мети їх утримання. Облігації, що утримуються до погашення відображаються на субрахунку 351 “Монетарні фінансові інвестиції”, а облігації, утримувані для продажу – на субрахунку 352 “Немонетарні фінансові інвестиції”. Запропонований варіант бухгалтерського обліку таких об'єктів забезпечить можливість одержання будь-якої миті інформації про інвестиції, мету їх утримання та спосіб погашення.

Отже, на основі проведеного дослідження було встановлено, що основною проблемою бухгалтерського обліку складових змішаних активів є відсутність комплексного підходу до їх облікового відображення. З метою вирішення зазначеної проблеми, запропоновано розмежовувати складові змішаних активів на монетарні та немонетарні на відповідних рахунках бухгалтерського обліку. Виокремленні рахунки для облікового відображення складових змішаних активів дозволи побудувати методику їх облікового відображення з врахуванням подвійної природи змішаних активів. Запропонована методика дозволить точно та достовірно відображати в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформацію про змішані активи та забезпечить можливість одержання будь-якої миті інформації про складові, мету їх утримання та спосіб погашення.

3.4. Облікова політика підприємства щодо монетарних та змішаних активів

Однією з найважливіших складових механізму управління господарською діяльністю підприємства є вміло сформована облікова політика. Основою для прийняття рішень про облікову політику має бути

формування повної, достовірної, правдивої інформації, яка максимально ефективно розкривала б дані про фінансово-господарську діяльність підприємства для зацікавлених осіб – користувачів. При формуванні облікової політики слід враховувати особливості діяльності підприємства та стратегію його розвитку на тривалу перспективу, оскільки це дозволить ефективно організувати бухгалтерський облік на підприємстві.

Головною проблемою управлінського та облікового персоналу підприємства є відсутність належної уваги до облікової політики. Так, на більшості підприємств, в основному малих і середніх, Положення про облікову політику має формальний характер та не використовується в практичній діяльності. Крім того, при формуванні облікової політики, керівництво використовує стандартні формулювання, або ж просто цитують інструкції, закони та накази. Цього слід уникати, адже облікова політика є інструментом, який забезпечує певну свободу суб'єктам господарювання.

Особливості формування облікової політики та її принципи висвітлені в наукових працях вітчизняних вчених, зокрема Т.В. Барановської, С.Л. Берези, Ф.Ф. Бутинця, З.Ф. Канурної, С.М. Міщенко, О.І. Пилипенка, М.С. Пушкаря, В.Г. Швеця та інших. За кордоном питання облікової політики розглядали у своїх наукових працях А.О. Єфремова, Н.П. Кондраков, М.І. Кутер, В.В. Панков, а також Г. Уолк (H. Wolk), Дж. Френсіс (J. Francis) та інші. Проте в сучасних умовах господарювання з появою нових об'єктів бухгалтерського обліку, варто детальніше зупинитися на окремих об'єктах облікової політики підприємства, зокрема на монетарних і змішаних активах.

Завдання дослідження – побудова ефективної структури облікової політики щодо монетарних і змішаних активів з врахуванням вимог бухгалтерського та управлінського обліку.

Встановлено, що між дослідниками відсутня єдність при трактуванні сутності поняття “облікова політика”. Одні автори (Т.В. Барановська, А.О. Єфремова, М.С. Міщенко) розглядають це поняття з позиції, що облікова політика є сукупністю принципів та способів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Барановська Т.В.⁵⁵⁴ під обліковою політикою підприємства розуміє

⁵⁵⁴ Барановська Т.В. Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика: дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / Т.В. Барановська. – Житомир, 2004. – 282 с., с. 26.

сукупність дій із формування комплексу методичних прийомів, способів, процедур організації та ведення бухгалтерського обліку, який відповідає особливостям діяльності підприємства та інтересам його власників. Міщенко С.М.⁵⁵⁵ трактує облікову політику підприємства як обрану суб'єктом господарювання систему облікових заходів, спрямованих на досягнення його стратегічних і поточних цілей та завдань. Єфремова А.О.⁵⁵⁶ наголошує на тому, що облікова політика є саме тим важливим засобом, завдяки якому існує можливість розумного поєднання державного регулювання та власної ініціативи підприємства щодо ведення бухгалтерського обліку.

Інші дослідники (Є.Є. Лялькова, Н.Н. Макарова) визначають облікову політику як підходи, які підприємство обрало для ведення фінансового, управлінського та податкового обліку. Макарова Н.Н.⁵⁵⁷ зазначає, що облікова політика – це позиція економічного суб'єкта з конкретних питань: правових, бухгалтерських, податкових. Лялькова Є.Є.⁵⁵⁸ під обліковою політикою розуміє сукупність способів ведення управлінського обліку, які забезпечують його безперервність і послідовність, а також сприяють реалізації можливостей його елементів (бюджетування, власне обліку і звітності, внутрішнього контролю та управлінського аналізу) в інтересах внутрішньофірмового управління суб'єктом господарювання.

Підтримуємо вчених, які трактують облікову політику відповідно до першого підходу та вважаємо, що облікова політика є інструментом організації бухгалтерського обліку на конкретному підприємстві, оскільки кожен суб'єкт господарювання самостійно може обрати способи та процедури ведення обліку, враховуючи специфіку своєї діяльності та довгострокові цілі, з тих варіантів, які затверджені на законодавчому рівні та щодо яких існують альтернативні варіанти.

⁵⁵⁵ Міщенко С.М. Облікова політика в системі управління банком: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / С.М. Міщенко. – Київ, 2004. – 26 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe

⁵⁵⁶ Єфремова А.А. Учетная политика предприятия: содержание и формирование / А.А. Єфремова. – М.: Книжный мир, 2000. – 478 с.

⁵⁵⁷ Макарова Н.Н. Концепции формирования учетной политики экономических субъектов: автореф. дис. на соискание науч. степени док. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / Н.Н. Макарова. – Йошкар-Ола, 2011. – 36 с.

⁵⁵⁸ Лялькова Е.Е. Учётная политика в системе управленческого учета: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / Е.Е. Лялькова. – Москва, 2008. – 23 с., с. 13.

Згідно із Законом “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні”⁵⁵⁹ під обліковою політикою слід розуміти сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. У МСФЗ 8 “Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки”⁵⁶⁰ під обліковою політикою розуміються конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, які застосовуються суб’єктами господарювання при складанні та поданні фінансових звітів.

Вміло сформована облікова політика впливає на ефективність управління господарською діяльністю суб’єктів господарювання. Облікова політика застосовується з урахуванням принципу послідовності, що передбачає постійне (із року в рік) її застосування.

Складові облікової політики підприємства щодо монетарних і змішаних активів представлено на рис. 3.22.

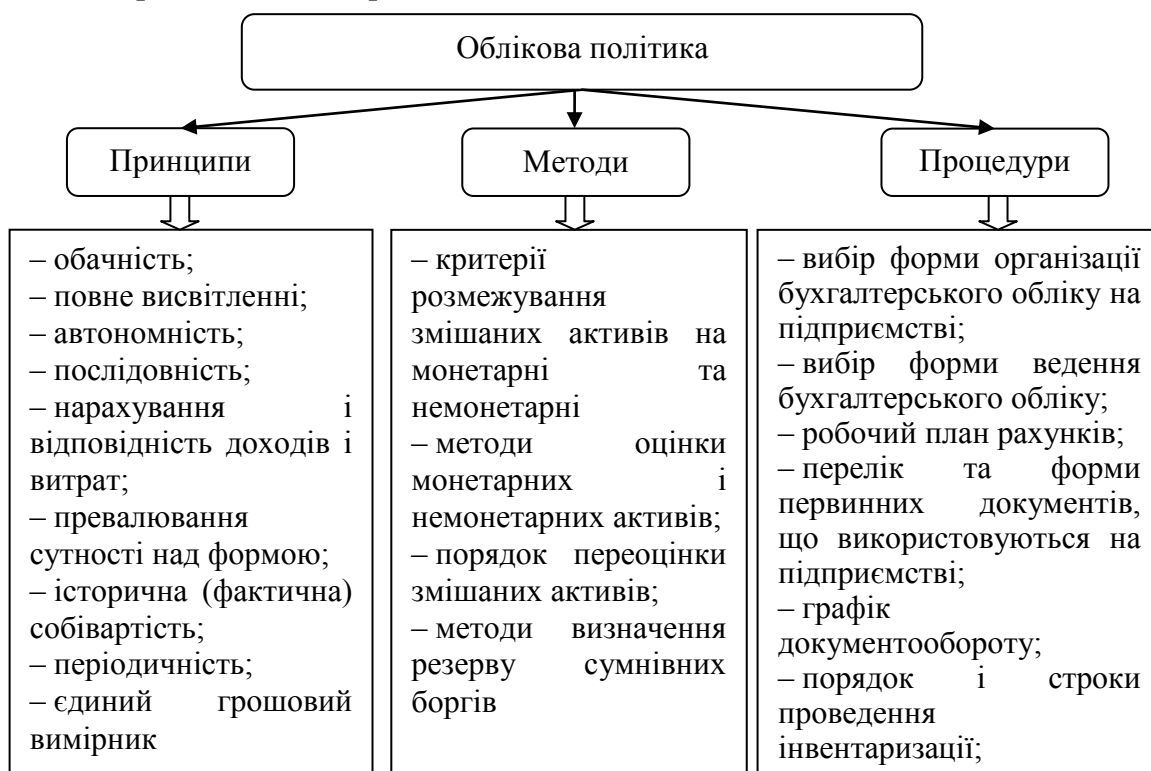

Рис. 3.22. Складові облікової політики підприємства щодо монетарних і змішаних активів

⁵⁵⁹ Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. № 996-XIV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>

⁵⁶⁰ Міжнародний стандарт фінансової звітності 8 “Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/929_020

При розробці облікової політики необхідно керуватися не тільки принципами бухгалтерського обліку, але й загальнонауковими організаційно-управлінськими принципами, які впливають на вибір істотних чинників і характеризують зв'язки внутрішніх господарських процесів із зовнішнім середовищем. Вчені С.Д. Чацкіс, Е.С. Гейер, О.А. Наумчик, І.О. Власова⁵⁶¹ вважають, що при формуванні облікової політики слід враховувати такі загальнонаукові принципи як системність, комплексність, науковість, обґрунтованість, раціональність.

Принципи в практичній діяльності суб'єктів господарювання реалізуються за допомогою методів. Під методами слід розуміти способи вирішення конкретних завдань, які поставлені перед підприємством при веденні бухгалтерського обліку. Використання того чи іншого методу передбачає здійснення певної кількості процедур.

Організація бухгалтерського обліку монетарних активів – це процес вибору та впорядкування способів і прийомів збору, обробки та надання достовірної та своєчасної інформації про наявність, рух, стан і використання наявних на підприємстві монетарних активів для прийняття необхідних управлінських рішень.

Розкриття специфічних принципів та методів організації бухгалтерського обліку відображається в Положенні про облікову політику, який є основним внутрішньогосподарським нормативно-правовим актом підприємства у сфері методики та організації бухгалтерського обліку. На законодавчому рівні не затверджена форма цього положення, тому воно складається в довільній формі з врахуванням специфіки діяльності, форми власності, цілей та стратегії розвитку підприємства. В основному цей документ містить три розділи: перший розділ присвячений організації роботи бухгалтерської служби, другий розділ – розкриває методику бухгалтерського обліку, а третій – висвітлює організаційно-технічні аспекти організації бухгалтерського обліку.

Положення про облікову політику обов'язково повинно містити перелік обраних підприємством методів оцінки, процедур обліку, щодо яких нормативна база бухгалтерського обліку передбачає альтернативні варіанти.

⁵⁶¹ Організація бухгалтерського обліку: навч. посіб. / Чацкіс С.Д., Гейер Е.С., Наумчик О.А., Власова І.О. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 564 с., с. 65.

Вважаємо, що основними завданнями організації бухгалтерського обліку монетарних активів є:

- чітке розмежування змішаних активів на монетарні та немонетарні;
- розробка методики оцінки монетарних і немонетарних активів;
- забезпечення контролю за наявністю і рухом монетарних активів;
- правильність і своєчасність відображення операцій з монетарними активами в бухгалтерському обліку та звітності.

Враховуючи значення монетарних активів, пропонуємо виокремити окремий розділ “Монетарні та змішані активи” в другому розділі Положення про облікову політику, який буде включати наступні пункти:

- “Монетарні активи в національній валюті”;
- “Монетарні активи в іноземній валюті”;
- “Змішані активи як об’єкти бухгалтерського обліку”.

Пункт “Монетарні активи в національній валюті” повинен розкривати інформацію щодо:

1) критеріїв віднесення активів до монетарних та визначення їх складових;

В цьому підпункті слід зазначити, що актив визнається монетарним, якщо відповідає наступним критеріям:

– монетарності, тобто актив виступає у вигляді грошових коштів, як у готівковій, так і у безготівковій формі або їх еквівалентів;

– в основу господарської операції покладено функцію грошей “засіб платежу”, тобто передбачає розрахунки, в даному випадку з дебіторами.

2) особливості оцінки складових монетарних активів, що виражені в національній валюті;

Грошові кошти (готівка, безготівкові кошти та депозити) оцінюються за номінальною вартістю, яка зазначена на банкнотах або обліковується на рахунках в банку. Номінальна вартість не залежить від цінності самого носія, тобто вартості паперу, металу або пам’яті ЕОМ. Грошові кошти на дату балансу оцінюються за номінальною вартістю, і за нею ж вони списуються з балансу. Грошові кошти, як одна з основних і найліквідніших складових монетарних активів, не підлягають ні переоцінці, ні амортизації.

3) особливості відображення в бухгалтерському обліку складових монетарних активів;

Необхідно розмежовувати грошові кошти, що зберігаються в банку, шляхом створення окремого рахунку, так, зокрема, з використанням рахунку 33 “Інші грошові активи” з відповідними субрахунками:

– 333 “Грошові кошти на інших рахунках з обмеженим доступом в національній валюті”;

– 334 “Грошові кошти на інших рахунках з обмеженим доступом в іноземній валюті”.

Грошові кошти, що підприємство зможе використати для розрахунків за поточними операціями, але які знаходять на інших рахунках в банках (кошти на рахунках в банках відкриті для розрахунків за чеками та депозити до запитання) слід відображати на субрахунках 313 “Інші рахунки в банку в національній валюті” та 314 “Інші рахунки в банку в іноземній валюті”. Тоді, як кошти підприємства, які знаходять на рахунках в банку, але які не можливо використати для поточних операцій та розрахунків, зокрема, кошти за відкритими безвідкличними акредитивами, строкові депозити на термін до 12 місяців слід обліковувати на рахунку 32 “Грошові кошти з обмеженим доступом” в аналітичному розрізі за валютою.

Наявність електронних коштів слід відображати на рахунку 32 “Електронні кошти”.

У пункті “Монетарні активи в іноземній валюті” доцільно висвітлити наступному інформацію:

1) порядок відображення в бухгалтерському обліку монетарних активів в іноземній валюті.

Монетарні активи, що виражені в іноземній валюті відображаються в обліку за офіційним курсом НБУ на дату здійснення операції з такими активами;

2) порядок проведення перерахунку монетарних активів в іноземній валюті.

За залишками грошових коштів в касі та на банківських рахунках в іноземній валюті на кінець звітного періоду визнається курсова різниця у зв'язку зі зміною валютного курсу. У випадку підвищення валютного курсу НБУ по відношенню до гривні виникає позитивна курсова різниця, яка може бути як операційною, тобто відобразитися за кредитом субрахунку

714 “Дохід від операційної курсової різниці”, так і неопераційною та обліковуватися за кредитом 744 субрахунку “Дохід від неопераційної курсової різниці”. Якщо курс НБУ на кінець звітного періоду знизився в бухгалтерському обліку необхідно визнати негативну курсову різницю, що фіксується за дебетом субрахунку 945 “Втрати від операційної курсової різниці” або 974 “Втрати від неопераційної курсової різниці”.

У пункті “Змішані активи” слід зафіксувати наступну інформацію:

1) передбачити всі випадки, коли змішані активи є монетарними та коли немонетарними;

2) окреслити підходи до оцінки змішаних активів та до їх відображення в фінансовій звітності;

3) порядок розкриття інформації про монетарні активи в іноземній валюті у фінансовій звітності.

З метою підвищення ефективності організації облікової політики запропоновано обов’язкові елементи облікової політики, які необхідно враховувати в Положенні про облікову політику, щодо монетарних і змішаних активів (табл. 3.20).

Таблиця 3.20. Елементи облікової політики щодо бухгалтерського обліку монетарних активів

№ з/п	Елемент облікової політики	Можливі варіанти
1	Визначення складових монетарних активів	До монетарних активів відносяться: готівка в національній та іноземній валюті, кошти на рахунки в банках в національній та іноземній валюті, як поточні так і інші, електронні гроші та грошові кошти в дорозі. До змішаних активів відноситься: фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість, векселі отримані, розрахунки з іншими дебіторами. Необхідно чітко приписати у яких випадках змішані активи відносяться до монетарних, адже це сприятиме підвищенню ліквідності активів підприємства та його платоспроможності
2	Критерії віднесення дебіторської заборгованості до монетарної	Має важливе значення чітке визначення якою є дебіторська заборгованість монетарною чи немонетарною, адже це впливає на ліквідність активів суб’єктів господарювання
3	Ранжування дебіторської заборгованості за терміном погашення	Доцільно здійснювати для підвищення контролю за дебіторською заборгованістю з метою забезпечення платоспроможності підприємства
4	Порядок створення	Визначити строки проведення інвентаризації

	резерву сумнівних боргів	дебіторської заборгованості та порядок нарахування резерву сумнівних боргів. Зазначити термін і на підставі чого нараховується резерв сумнівних боргів. Методи нарахування резерву сумнівних боргів: 1) на підставі платоспроможності окремих дебіторів; 2) на підставі класифікації заборгованості за терміном її виникнення
5	Порядок списання дебіторської заборгованості	Зазначаються критерії віднесення дебіторської заборгованості до безнадійної, а також передбачити термін протягом якого безнадійна заборгованість обліковується на позабалансовому рахунку: 1) протягом 3 -х років, 2) протягом 5-ти років
6	Критерії віднесення векселів до монетарних статей	Немонетарний вексель використовується у взаєминах покупця і продавця, при поставці продукції, виконанні робіт чи наданні послуг. Монетарні векселі використовуються при так званих нетоварних операціях і, як правило, є об'єктом купівлі-продажу
7	Порядок розмежування векселів отриманих до фінансових або товарних	Векселі, отримані підприємством в оплату за відвантажену продукцію (товари, роботи, послуги) обліковувати на рахунку 18 "Довгострокова дебіторська заборгованість за векселями" та на рахунку 34 "Короткострокові векселі одержані", якщо строк погашення становить до одного року. Векселі, які придбані підприємством, відносяться до категорії фінансових векселів та відносяться до еквівалентів грошових коштів

Таким чином, основними елементами облікової політики є склад монетарних активів та умовами віднесення змішаних активів до монетарних.

В обліковій політиці щодо змішаних активів необхідно чітко прописати умови, за яких такі активи є монетарними, а за яких немонетарними. Саме в договорах прописуються умови оплати за товари, роботи, послуги. Тому доцільно розглянути основні види договорів, які можуть укладатися між суб'єктами господарювання. Порядок укладання, істотні умови та розірвання договорів регулюється положеннями Цивільного кодексу України.

В сутєвих умовах договорів (купівлі-продажу, поставки, підряду, послуг) необхідно чітко прописувати умови погашення та порядок здійснення розрахунків. Необхідно в першу чергу звернути увагу на порядок здійснення розрахунків та форми оплати за реалізовані товари, роботи, послуги (табл. 3.21). В залежності саме від вищеперерахованих умов дебіторська заборгованість буде відноситися або до монетарної, або до немонетарної.

Таблиця 3.21. Умови віднесення дебіторської заборгованості до монетарної, прописані в договорах

Договір Умови договору	Купівлі-продажу	Поставки	Підряду	Надання послуг	Міни (бартеру)
Попередня оплата	Н*	Н	Н	Н	х
Наступна оплата:					
– погашення грошовими коштами	М**	М	М	М	х
– погашення іншими активами	Н	Н	Н	Н	Н

* Н – немонетарний актив;

** М – монетарний актив

Встановлено, що найголовнішим критерієм віднесення дебіторської заборгованості до монетарної або немонетарної статті є форма її вираження та погашення. Якщо погашення дебіторської заборгованості в договорі передбачено шляхом перерахування відповідних грошових коштів на розрахункові рахунки (безготівкова форма розрахунків) або готівкою через касу підприємства (готівкова форма розрахунків), така заборгованість є монетарною. Її погашення може здійснюватися готівкою, але в переважній більшості випадків застосовуються безготівкові форми розрахунків. Для здійснення розрахунків суб'єкти господарювання самостійно обирають види платіжних інструментів, які в свою чергу, передбачені Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: платіжне доручення; платіжна вимога-доручення; платіжна вимога; розрахунковий чек; акредитив.

Немонетарною є дебіторська заборгованість, погашення якої відбудеться в іншій формі, ніж грошова. До таких форм розрахунку належать: бартерні операції, толінг (операції з давальницькою сировиною), якщо погашення заборгованості за переробку давальницької сировини передбачено в натуральній формі, взаємозаліки та розрахунки цінними паперами, зокрема товарними векселями. Натуральна форма розрахунку використовується переважно в умовах дефіциту вільних грошових коштів і кризи неплатежів.

Для суб'єкта господарювання важливим є вірогідність отримання дебіторської заборгованості в повній сумі у визначений в договорі період. Практична діяльність вітчизняних підприємств свідчить, що чим більший строк не погашення дебіторської заборгованості, тим нижча вірогідність її одержання взагалі.

В Положенні про облікову політику щодо оцінки монетарної дебіторської заборгованості необхідно передбачити:

1. Дебіторська заборгованість в іноземній валюті під час первісного визнання відображається у звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції. На дату балансу монетарні статті в іноземній валюті відображаються з використанням валютного курсу на дату балансу.

2. На дату здійснення розрахунків та на дату балансу необхідно визначати курсові різниці за монетарною дебіторською заборгованістю в іноземній валюті.

3. У момент визнання монетарна заборгованість оцінюється за справедливою вартістю. Дебіторська заборгованість покупців та замовників переоцінюється у випадку виникнення суттєвої різниці між справедливою вартістю даної дебіторської заборгованості та номінальною сумою коштів або їх еквівалентів, які підлягають одержанню за реалізований товар (роботу, послугу).

4. Немонетарна дебіторська заборгованість оцінюються при виникненні за справедливою вартістю збільшеною або зменшеною на суму грошових коштів чи їх еквівалентів, що були передані або отримані під час обміну, або іншою вартістю, залежно від виду активу та умов обміну.

5. Оцінка, як монетарної так і немонетарної дебіторської заборгованості на дату балансу здійснюється за чистою вартістю реалізації, тобто за вирахуванням суми резерву сумнівних боргів.

Векселі одержані є змішаною статтею. Розподіл векселів на монетарні та немонетарні є достатньо умовним, оскільки вексель в одній ситуації може бути розрахунковим засобом, тобто використовуватися при розрахунках, а в іншій ситуації – фінансовою інвестицією. Монетарний вексель використовується у взаєминах покупця і продавця, при поставці продукції, виконанні робіт чи наданні послуг. Немонетарні векселі використовуються при так званих нетоварних операціях і, як правило, є об'єктом купівлі-продажу.

Розробляючи Положення про облікову політику в частині операцій з векселями необхідно враховувати можливі способи використання векселів. Зокрема, поширеною операцією з векселями є облік (дисконт) векселів – як одна з форм кредитування підприємства.

Вексель, який виконує функцію засобу платежу, є монетарним активом і його слід відображати на рахунку 34 “Монетарні короткострокові векселі одержані”, а векселі, одержані у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості, – на субрахунку 182 “Монетарні довгострокові векселі одержані”. Вексель, який виступає засобом накопичення доходу, необхідно обліковувати на субрахунку 351 “Монетарні фінансові інвестиції”, якщо підприємство планує утримувати вексель до дати його погашення, або на субрахунках 352 “Немонетарні фінансові інвестиції” (при продажу) та 142 “Боргові цінні папери”.

Монетарні векселі оцінюються при надходженні за номінальною вартістю векселя, тобто фіксується сума коштів, що належить до одержання за векселем, проте тільки в момент настання строку платежу за ним. На дату балансу монетарний вексель оцінюється за теперішньою вартістю з врахуванням облікової ставки НБУ. При вибутті оцінка векселів здійснюється за фактичною вартістю.

Наступними елементами змішаних активів є облігації, які в бухгалтерському обліку відображаються у складі фінансових інвестицій. Такі активи будуть монетарними у випадку утримання їх підприємством до погашення, та немонетарними – у випадку утримання для продажу. Довгострокові облігації слід обліковувати на субрахунку 142 “Боргові цінні папери”. У випадку, якщо основною діяльністю підприємства є купівля та продаж цінних паперів, то вартість таких облігацій слід відображати у складі товарів.

Для обліку короткострокових облігацій застосовується рахунок 35 “Поточні фінансові інвестиції”. На субрахунку 351 “Монетарні фінансові інвестиції” узагальнюється інформація про фінансові інвестиції, які утримуються підприємством до погашення, а на субрахунку 352 “Немонетарні фінансові інвестиції” – інвестиції, що утримуються підприємством з метою перепродажу.

Оцінка облігацій на момент придбання буде залежати від їх виду за способом отримання доходу. У випадку придбання відсоткових облігацій в

бухгалтерському обліку вони повинні відображатися за номінальною вартістю, тоді як дисконтні облигації, незалежно від цілі придбання (для продажу або погашення) – за вартістю фактично сплачених коштів емітенту облигацій. Подальша оцінка облигацій буде залежати від мети їх утримання. Облигації, що утримуються до погашення (монетарні) оцінюються за амортизованою собівартістю, а облигації, які придбані з метою продажу (немонетарні) – за справедливою вартістю.

Успішність функціонування суб'єкта господарювання неможливе без чіткої організації бухгалтерського обліку, яка ґрунтується на нормативно-правових актах держави та прийнятій підприємством обліковій політиці. Встановлено, що організація бухгалтерського обліку монетарних активів – це процес вибору та впорядкування способів і прийомів збору, обробки та надання достовірної та своєчасної інформації про наявність, рух, стан і використання наявних на підприємстві монетарних активів для прийняття необхідних управлінських рішень.

У зв'язку з важливим значенням монетарних активів для суб'єктів господарювання, вважаємо, що в Положенні про облікову політику слід виокремити в окремий розділ “Монетарні та змішані активи”, в якому слід зафіксувати особливості бухгалтерського обліку монетарних і змішаних активів. З метою підвищення ефективності управлінського та бухгалтерського обліку розроблено типову структуру облікової політики, яка включає всі аспекти здійснення операцій з монетарними активами з врахуванням вимог бухгалтерського та управлінського обліку.

Визначено елементи облікової політики щодо монетарних активів за такими об'єктами: визначення складових монетарних активів, критерії віднесення дебіторської заборгованості до монетарної, порядок створення резерву сумнівних боргів, порядок списання дебіторської заборгованості, критерії віднесення векселів до монетарних активів, визначення теперішньої вартості монетарних векселів. Врахування зазначених елементів при формуванні облікової політики дозволить застосовувати єдину методику до визнання та оцінки монетарних активів. Запропоновані практичні рекомендації щодо покращення організації бухгалтерського обліку монетарних активів дозволять підвищити інформативність і достовірність інформації про складові монетарних та змішаних активів.

3.5. Відображення змішаних активів у фінансовій звітності

У сучасних умовах господарювання одним із основних проблемних питань є об'єктивне визначення вартості підприємства. У зв'язку з цим фінансова звітність суб'єкта господарювання повинна містити достовірну, реальну та повну інформацію про стан його активів, зобов'язань та капіталу. Проте, існуючі форми фінансової звітності не відповідають таким вимогам, що у свою чергу, унеможлиблює отримання достовірної та повної інформації про діяльність підприємства та призводить до стримування залучення, як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій у діяльність підприємств. З метою вирішення такої ситуації необхідно відобразити в фінансовій звітності інформацію про змішані активи з розмежуванням їх на монетарні та немонетарні. Значення такої інформації для внутрішній і зовнішніх користувачів є досить вагомим, вона виступає засобом для проведення фінансового й економічного аналізу та оцінки показників діяльності підприємства.

При проведенні огляду наукової літератури встановлено, що відсутні ґрунтовні праці в частині розкриття питання відображення в фінансовій звітності змішаних активів, проте дослідники розглядали окремо складові таких активів. Так, зокрема питання відображення *дебіторської заборгованості* у фінансовій звітності висвітлюється у працях відомих вчених, таких як: М.Т. Білухи, О.Н. Бородкіна, Ф.Ф. Бутинця, В.В. Євдокимова, А.М. Герасимовича, В.В. Гливенка, Д.Д. Гордієнка, Й.Я. Даньківа, К.П. Дудки, В.М. Жука, В.П. Завгороднього, О.М. Коробка, В.М. Костюченка, Л.І. Лариненка, О.А. Лаговської, Я.В. Лебедзевич, В.С. Леня, В.Б. Моссаковського, Б.А. Райзберга, В.В. Сопка, Б.Г. Федорова, П.Я. Хомина, Л.В. Чижевської, В.О. Шевчука та інших; *векселів* – О.В. Амеліна, М.Т. Білуха, О.Ю. Большакова, Ф.Ф. Бутинець, Л.М. Гавриловська, Н.Й. Галушка, С.Ф. Голов, Д.Ю. Ляшко, С.З. Мошенський, В.В. Сопко, М.Г. Чумаченко В.Г. Швець та ін., а також зарубіжні дослідники: А.С. Бакаєв, М.Ф. Ван Бред, Глен А. Велш, Деніел Г. Шорт, Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл, В.В. Палій, В.Ф. Палій,

М.Л. Пятов, Я.В. Соколов, Е.С. Хендріксен; *фінансових інвестицій* – Ю.А. Верига, Я.В. Голубка, О.М. Райковська, О.В. Сагова та ін. Проте, незважаючи на широке висвітлення зазначеного питання в науковій літературі, воно потребує подальшого дослідження у зв'язку з тим, що форми фінансової звітності не надають достатньо інформації про складові монетарних активів для проведення економічного аналізу, а також не задовольняють інформаційні потреби управлінського персоналу.

Завданням дослідження є розробка практичних рекомендацій з удосконалення форм фінансової та управлінської звітності щодо відображення складових змішаних активів.

Фінансова звітність – це сукупність форм звітності, складених на підставі даних фінансового обліку з метою надання користувачам узагальненої інформації про фінансовий стан і діяльність підприємства, а також його зміни за звітний період в зручній та зрозумілій формі для прийняття цими користувачами ділових рішень.

Проте багато дослідників акцентують увагу на недоліках діючих форм фінансової звітності. Зокрема Д.Ю. Ляшко зазначає, що на сьогодні існує багато нерозв'язаних проблем щодо інформаційної змістовності статей фінансових звітів, які негативно впливають на адекватність управлінської інформації, що необхідна для оцінки вартості підприємства⁵⁶².

Горелов В.А.⁵⁶³ наголошує на тому, що існуюча методика облікового відображення у фінансовій звітності не містить достатньо інформації для проведення економічного аналізу.

Підтримуємо позиції Д.Ю. Ляшка і В.А. Горелова, вважаємо, що з метою отримання достовірної та повної інформації про діяльність підприємства необхідно розмежовувати в формах фінансової звітності активи на монетарні на немонетарні.

Узагальнення інформації про складові змішаних активів здійснюється в регістрах бухгалтерського обліку та фінансовій звітності (рис. 3.23).

⁵⁶² Ляшко Д.Ю. Особливості формування економічної інформації за статтями балансу вітчизняних підприємств / Д.Ю. Ляшко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2011. – № 1 (4). – С. 241- 246, с. 241.

⁵⁶³ Горелов В.А. Учет вексельных расчетных операций. дис. канд. екон. наук / В.А. Горелов. – М., 2000, – 154 с., с. 63.

Рис. 3.23. Узагальнення інформації про монетарні (змішані) активи в облікових регістрах і фінансовій звітності

Інформація накопичена в первинних документах про дебіторську заборгованість узагальнюється в Журналі 3, відомості аналітичного обліку 3.1 та 3.2. Відповідно до п. 29.5 Методичних рекомендацій⁵⁶⁴ відомість 3.1 призначена для аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, що відображаються на рахунку 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками", крім заборгованості, яка забезпечена векселем. Відомість 3.2 призначена для аналітичного обліку поточної дебіторської заборгованості (з підзвітними особами, за авансами виданими, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями).

У нормативних документах, в наукових публікаціях висувається цілий ряд вимог щодо змісту та форми бухгалтерської звітності. Разом з тим,

⁵⁶⁴ Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку від 29.12.2000 р. № 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=196041

підходи до формування бухгалтерської звітності відрізняються в країнах світу, що пояснюється переважно обліковою моделлю, яку використовує та чи інша країна. Зокрема, в країнах, які застосовують континентальну модель бухгалтерського обліку (до якої відноситься Україна й інші країни СНД), характерним є певний рівень державної регламентації ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. У переважній більшості країн континентальної моделі бухгалтерського обліку форми фінансової звітності є уніфікованими та єдиними для усіх суб'єктів господарювання⁵⁶⁵.

В країнах англо-американської системи бухгалтерського обліку дебіторську заборгованість поділяють на такі групи: рахунки до отримання, векселі до отримання та дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією. Крім дебіторської заборгованості покупців в балансі відображається інша заборгованість. Так, в естонському балансі відображається дебіторська заборгованість дочірніх та материнських підприємств, дебіторська заборгованість пов'язаних підприємств, розрахунки з акціонерами й інша короткострокова дебіторська заборгованість⁵⁶⁶.

Інформація про дебіторську заборгованість відображається у таких формах звітності, як ф. № 1 "Баланс" та ф. № 5 "Примітки до річної фінансової звітності".

Форма № 1 "Баланс" містить інформацію про дебіторську заборгованість в розрізі її класифікації за строками погашення, зокрема про довгострокову й поточну. У статті "Довгострокова дебіторська заборгованість" показується заборгованість фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

У статті "Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги" відображається заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселем). Інформація про поточну дебіторську заборгованість відображається в розрізі чистої реалізаційної, первісної

⁵⁶⁵ Чирка Д.М. Розкриття інформації про операції в іноземній валюті у фінансовій звітності суб'єктів господарювання / Д.М. Чирка, А.А. Поплавська // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 1(59). – С. 219-221, с. 219.

⁵⁶⁶ Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Ф.Ф. Бутинець, Л.Л. Горещька. – Житомир: ПП "Рута", 2002. – 544 с., с. 367.

вартостей та резерву сумнівних боргів.

За результатами дослідження встановлено, що існуючий перелік статей балансу не забезпечує повноту та достовірність інформації про суми дебіторської заборгованості, необхідної зацікавленим користувачам облікової інформації. Так, зокрема Ю.М. Лазебна⁵⁶⁷ пропонує відображати в балансі у додатковій статті 055 “Різниця між обліковою та теперішньою вартістю довгострокової дебіторської заборгованості, на яку нараховуються відсотки”. На нашу думку, такий підхід є не виправданим, оскільки потребує складних математичних розрахунків для визначення вартості дебіторської заборгованості, що, у свою чергу, ускладнить роботу бухгалтера.

Власова І.О.⁵⁶⁸ вважає, що необхідно розділити рядок 161 форми № 1 “Баланс” “Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за первісною вартістю” на два: “Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за первісною вартістю, термін сплати якої не настав” та “Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за первісною вартістю, не сплачена в належний термін”. На думку автора, такі пропозиції нададуть можливість посилити аналітичну цінність балансу, його інформативність, співставність показників.

Вважаємо за необхідне не погодитися з такою думкою, оскільки в національних та міжнародних стандартах бухгалтерського обліку існують різні підходи до оцінки поточної дебіторської заборгованості залежно від умов її виникнення. Так, зокрема виділяють первісну, переоцінену, фактичну й справедливу вартість тощо. Проте, автор вважає, що дебіторську заборгованість слід відображати лише за первісною вартістю, що не сприятиме достовірному відображенню таких активів у фінансовій звітності.

Тому пропонуємо вдосконалити існуючу методику відображення дебіторської заборгованості у формі № 1 “Баланс” (табл. 3.22).

Таблиця 3.22. Фрагмент удосконаленої форми № 1 “Баланс”

Існуюча методика	Запропонована методика
------------------	------------------------

⁵⁶⁷ Лазебна Ю.М. Відображення довгострокової дебіторської заборгованості з фінансового лізингу в обліку та звітності [Електронний ресурс] / Ю.М. Лазебна // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_35/23.htm.

⁵⁶⁸ Власова І.О. Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” [Електронний ресурс] / І.О. Власова. – К., 2005. – 20 с. – Режим доступу: <http://dissert.com.ua/contents/36155.html>.

Найменування показника	Код рядка	Найменування показника	Код рядка
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	Довгострокова дебіторська заборгованість:	x
		– менетарна заборгованість	051
		– немонетарна заборгованість	052
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:	x	Розрахунки за сумнівною заборгованістю	158
		Немонетарна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	159
		Монетарна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:	x
– чиста реалізаційна вартість	160	– чиста реалізаційна вартість	160
– первісна вартість	161	– первісна вартість	161
– резерв сумнівних боргів	162	– резерв сумнівних боргів	163
Дебіторська заборгованість за розрахунками:	x	Монетарна дебіторська заборгованість за розрахунками:	x
– з бюджетом	170	– з нарахованих доходів	170
– за виданими авансами	180	– інша поточна дебіторська заборгованість	180
– з нарахованих доходів	190	Немонетарна дебіторська заборгованість за розрахунками:	x
– із внутрішніх розрахунків	200	– з бюджетом	190
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	– за виданими авансами	200
		– із внутрішніх розрахунків	210

Відображення в Балансі інформації про дебіторську заборгованість в розрізі монетарної і немонетарної заборгованості забезпечать об'єктивною й достовірною інформацією про реальну вартість грошових коштів, що не надійшли від розрахунків з дебіторами, а також запропоновані зміни підвищать рівень її якості й контролю за рухом готівкових коштів, необхідної для зацікавлених користувачів облікової інформації та забезпечать здійснення більш ґрунтовного економічного чи фінансового аналізу для цілей управління.

Однією з форм фінансової звітності, яка відображає детальну інформацію про дебіторську заборгованість за строками її погашення є форма № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”.

Ця форма фінансової звітності потребує більшої деталізації, оскільки повинна відображати не тільки інформацію про поточну дебіторську заборгованість, а й довгострокову. Крім того, пропонуємо виділити аналітику за грошовою ознакою, яка дозволить відразу побачити стан

монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості за строками її непогашення (табл. 3.23).

Таблиця 3.23. Фрагмент удосконаленої форми № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”

Розділ IX. Дебіторська заборгованість

Найменування показника	Код рядка	Всього на кінець року	В т.ч. за строками непогашення						
			до 3-х місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 12 місяців	Разом за рік	від 1 до 3 р.	від 3 до 5 р.	більше 5 р.
Довгострокова дебіторська заборгованість, з них:	940	200	x	x	x	x	450	–	–
– монетарна заборгованість	941	200	x	x	x	x	450	–	–
Монетарна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	950						x	x	x
Дебіторська заборгованість за розрахунками, з них:	951						x	x	x
– монетарна заборгованість	952						x	x	x
Розрахунки за сумнівною заборгованістю	955						x	x	x

Запропонована форма Приміток є більш доцільною для підсумкового узагальнення інформації, оскільки є розгорнутою та дозволяє отримувати достовірну інформацію в розрізі монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості.

Наступним елементом змішаних активів є векселі одержані. Відомості про надходження векселя записуються в реєстрі одержаних векселів. Формування інформації про розрахунки за отриманими короткостроковими та довгостроковими векселями, здійснюються у Журналі 3 та в Відомості аналітичного обліку до нього 3.4, в якій здійснюється розмежування векселів на одержані та видані, короткострокові та довгострокові, в національній та іноземній валюті. В цій відомості формується інформація про заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантаженою продукцією (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечується векселями.

Відповідно до п. 29.5 Методичних рекомендацій⁵⁶⁹ у Відомості 3.4 відображається заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена одержаними векселями, а також розрахунки за зобов'язаннями постачальникам, підрядникам та іншим кредиторам за одержані сировину, матеріали, товари, послуги, роботи та за іншими операціями, на яку підприємства видало векселі (рахунки 18 “Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи”, 34 “Короткострокові векселі одержані”, 51 “Довгострокові векселі видані”, 62 “Короткострокові векселі видані”).

Інформація про придбані векселі за грошові кошти, що відносяться до фінансових інвестицій, фіксується в Журналі 4 та у Відомості 4.2 ведеться аналітичний облік за видами цих інвестицій та за строком погашення. У кінці кожного місяця підсумки за Журналом 3 та 4 підсумовуються та переносяться до Головної книги, на основі якої складаються всі форми фінансової звітності.

Узагальнена інформація про векселі відображається у наступних формах фінансової звітності: формі № 1 “Баланс”, формі № 2 “Звіт про фінансові результати”, форма № 3 “Звіт про рух грошових коштів”, форма № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”.

Для відображення векселів одержаних в формі № 1 “Баланс” передбачено декілька рядків в активі (табл. 3.24).

Таблиця 3.24. Узагальнення інформації про векселі одержані в Балансі

№ з/п	Шифр і назва статті	Облікове відображення
1	2	3
1	045 “Інші фінансові інвестиції”	Довгострокові боргові цінні папери, що придбані за грошові кошти, строк погашення яких більше 1 року, які обліковуються на субрахунках 142 “Інші інвестиції пов’язаним сторонам” та 143 “Інвестиції непов’язаним сторонам”
2	050 “Довгострокова дебіторська заборгованість”	Загальна сума довгострокової дебіторської заборгованості в тому числі і тієї, що забезпечена векселем, яка в бухгалтерському обліку обліковуються на субрахунку 182 “Довгострокові векселі одержані”

Продовження табл. 3.24.

1	2	3
---	---	---

⁵⁶⁹ Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку від 29.12.2000 р. № 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=196041

3	150 “Векселі одержані”	Векселі, якими оформлена дебіторська заборгованість та векселі, що отримані за індосаментом. Відображається інформація про короткострокові векселі одержані, які обліковуються на рахунку 34 “Короткострокові векселі одержані”, за якими оформлена заборгованість за відвантажену продукцію (виконані роботи, надані послуги)
4	220 “Поточні фінансові інвестиції”	Векселі, що придбані за грошові кошти, тобто утримуються на підприємстві як фінансові інвестиції які в бухгалтерському обліку обліковуються у складі поточних фінансових інвестицій, а саме на рахунку 352 “Інші поточні фінансові інвестиції”

Ляшко Д.Ю.⁵⁷⁰ вважає, що недоліком форми № 1 “Баланс” є те, що не передбачено створення резерву сумнівних боргів за дебіторською заборгованістю, що забезпечуються одержаними вексями. Адже в балансі векселі одержані будуть відображені тільки за чистою вартістю, розрахунок якої аналітично здійснюється за межами балансу. Не погоджуємося з пропозицією автора, оскільки вважаємо, що резерв сумнівних боргів не доречно створювати на векселі одержані. У зв’язку з тим, що вексель є високоліквідним фінансовим інструментом, що характеризується незначною дохідністю, проте має високий рівень надійності та конвертованості, а також враховуючи специфіку векся, що полягає в тому, що він може бути трасований на платника, авальований банком або індосований необмежену кількість разів шляхом здійснення відповідного передавального напису (індосаменту) на підтвердження переходу права власності за векселем до іншої особи. У зв’язку з цим вважаємо, що резерв сумнівних боргів на векселі нараховувати не потрібно.

Ляшко Д.Ю.⁵⁷¹ зазначає, що з балансової статті “Векселі отримані” необхідно виключити векселі, які були отримані підприємством за індосаментом. Такі векселі необхідно розглядати як цінні папери і використовувати до них відповідні методи оцінки. Наявність векселів, які були придбані незалежно від операцій з продажу товарів, робіт, послуг у

⁵⁷⁰ Ляшко Д.Ю. Особливості формування економічної інформації за статтями балансу вітчизняних підприємств / Д.Ю Ляшко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2011. – № 1 (4). – С. 241- 246, с. 242.

⁵⁷¹ Там же, с. 243.

складі цієї статті, хоч і відповідає Плану рахунків, але може розцінюватися як порушення вимог П(С)БО № 2, згідно з яким стаття “Векселі отримані” відображає тільки векселі, які були отримані в обмін на реалізовані товари. Підтримуємо пропозицію автора та вважаємо, векселі, що отримані за індосаментом слід обліковувати на 352 рахунку та відображати в балансі у рядку 220 “Поточні фінансові інвестиції”.

Галушка Н.Й.⁵⁷² зазначає, що неврахування векселів придбаних у балансі унеможлиблює здійснення аналізу та прогнозування впливу цього фінансового інструменту на економіку. З метою вирішення цієї проблеми пропонує в формі № 1 “Баланс” ввести підграфу “Векселі придбані” до графи “Інші цінні папери”.

Вважаємо, що в балансі необхідно розмежувати довгострокові та поточні фінансові інвестиції на корпоративні та боргові цінні папери. Фінансові інвестиції в боргові цінні папери доцільно відображати у фінансовій звітності за такими рядками (табл. 3.25).

Таблиця 3.25. Відображення довгострокових і короткострокових фінансових інвестицій в балансі

<i>Актив</i>	<i>Код рядка</i>	<i>На початок звітнього періоду</i>	<i>На кінець звітнього періоду</i>
Довгострокові боргові фінансові інвестиції:	045	-	-
– векселі	046	-	-
– облігації	047		
– інші фінансові інвестиції	048	-	-
.....
Короткострокові боргові фінансові інвестиції:	220	-	-
– векселі	221	-	-
– облігації	222		
– інші фінансові інвестиції	223	-	-

Вважаємо, внесення таких змін до форми фінансової звітності № 1 дасть змогу її користувачам визначити вартість кожної зі складових фінансових інвестицій, а також дозволять проконтролювати кожну з складових боргових фінансових інвестицій.

⁵⁷² Галушка Н.Й. Облік і аудит вексельних операцій в Україні: авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” / Н.Й. Галушка. – Київ, 2012. – 20 с., с. 14.

Ще одним із недоліків балансу є невідповідність при відображенні довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованості, забезпеченої отриманими векселями. Так, зокрема, у II розділі балансу “Оборотні активи” відводиться окремий рядок для відображення отриманих короткострокових векселів (рядок 150), а в I розділі балансу “Необоротні активи” стаття “Довгострокова дебіторська заборгованість” містить як заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду, так і довгострокові векселі отримані, що, на нашу думку, зменшує інформативність балансу та надає користувачам неповну інформацію про фінансовий стан підприємства.

Для подолання даної невідповідності пропонуємо введення додаткових рядків у форму балансу, а саме: 050 “Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду”; 051 “Довгострокові векселі отримані”; 052 “Інша довгострокова дебіторська заборгованість”.

Доходи та витрати, які виникають при здійсненні господарських операцій за участю векселів, відображаються у формі № 2 “Звіт про фінансові результати” в рядках:

– інші фінансові доходи (рядок 120) відображається загальна сума нарахованих дивідендів, відсотків, а також інших доходів, отриманих від здійснення фінансових інвестицій (дисконт за векселем);

– інші доходи (рядок 130) фіксується дохід від реалізації як боргових цінних паперів (вексель, облігація), так і від корпоративних цінних паперів (акції);

– інші витрати (рядок 160) відображаються загальна собівартість реалізованих фінансових інвестицій та втрати від уцінки фінансових інвестицій (в тому числі від реалізації немонетарних векселів).

Микитюк Н.Я.⁵⁷³ вважає, що одним із недоліків “Звіту про фінансові результати” є те, що фінансовий результат визначається лише від операційної та всієї звичайної діяльності. Відсутнє чітке розмежування витрат і доходів фінансової та інвестиційної діяльності. Підтримуємо думку автора та вважаємо, що існуюча методика представлення інформації в формі № 2 не задовольняє інформаційних потреб її користувачів, оскільки надає

⁵⁷³ Микитюк Н.Я. Фінансова та інвестиційна діяльність у системі обліку / Н.Я. Микитюк, Н.В. Гудзь // Інноваційна економіка Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – С.113-116, с. 113. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2011_7/113.pdf

узагальнену інформацію про доходи і витрати від володіння корпоративними та борговими цінними паперами. Крім того, “Звіт про фінансові результати” не дозволяє визначити ефективність від вкладення коштів у векселі. З метою вирішення цієї проблеми запропоновано внести зміни до форми № 2 фінансової звітності (табл. 3.26).

Таблиця 3.26. *Зміни до Звіту про фінансові результати*

<i>Фінансові результати від операційної діяльності</i>	<i>Код рядка</i>	<i>На початок звітнього періоду</i>	<i>На кінець звітнього періоду</i>
Інші фінансові доходи	120		
– нараховані дивіденди	121		
– нараховані відсотки	122		
– дисконт за борговими цінними паперами	123		
Інші доходи:	130		
– від реалізації корпоративних цінних паперів	131		
– від реалізації боргових цінних паперів	132		
– від переоцінки цінних паперів	133		
.....			
Інші витрати:	160		
– собівартість реалізованих корпоративних цінних паперів	161		
– собівартість реалізованих боргових цінних паперів	162		
– втрати від знецінення цінних паперів	163		

Запропоновані уточнення дозволять в будь-який момент часу надати користувачам фінансової звітності інформацію про доходи (витрати) від операцій з корпоративними та борговими цінними паперами. Показники витрат і доходів є важливими для аналізу господарської діяльності, оскільки на їх основі обчислюють рентабельність капіталу, ефективність використання матеріальних і фінансових ресурсів.

Інформація про чистий рух грошових коштів за вексельними операціями знаходить своє відображення у формі № 3 “Звіт про рух грошових коштів”. В цій формі розкривається наступна інформація щодо векселів:

– у рядку 180 “Реалізація фінансових інвестицій” відображають суми грошових надходжень від продажу акцій або боргових зобов’язань інших підприємств, а також часток у капіталі інших підприємств (інші, ніж надходження за такими інструментами, що визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей);

– у рядку 210 “Отримані відсотки” фіксуються надходження грошових коштів у вигляді відсотків за отриманими борговими цінними паперами;

– у рядку 240 “Придбання фінансових інвестицій” відображаються витрати на придбання акцій або боргових зобов’язань інших підприємств, а також часток участі у спільних підприємствах (інші, ніж виплати за такими інструментами, що визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

Інформація про фінансові інвестиції як об’єкт бухгалтерського обліку знаходить своє відображення також і у формі № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”.

В рядку 410 “Інші фінансові інвестиції” відображається сумарна вартість вкладення коштів в векселі, облігації та інші цінні папери.

В розділі V. “Доходи і витрати” Приміток до річної фінансової звітності наводиться узагальнена сума отриманих доходів і понесених витрат від фінансової діяльності. Відсутність чіткого розмежування витрат і доходів фінансової та інвестиційної діяльності унеможливило визначення доцільності вкладення коштів в боргові цінні папери в майбутньому.

Таким чином, що форма № 5 “Примітки до річної фінансової звітності” не задовольняє інформаційні потреби її користувачів, оскільки не містить інформації про доходи та витрати, що виникають при придбанні та реалізації боргових цінних паперів. У зв’язку з цим пропонуємо внести наступні зміни до V – го розділу що форма № 5 (табл. 3.27).

Таблиця 3.27. Зміни до розділу V. “Доходи і витрати” “Приміток до річної фінансової звітності”

Найменування показника	Код рядка	Доходи	Витрати
Інші фінансові доходи і витрати:	560		
– нараховані дивіденди	561		
– нараховані відсотки	562		
– дисконт за борговими цінними паперами	563		
Г. Інші доходи і витрати			
Реалізація корпоративних цінних паперів	570		
Реалізація боргових цінних паперів	575		
Переоцінка цінних паперів	576		

Таким чином, удосконалений розділ V. “Доходи і витрати” Приміток до річної фінансової звітності дозволить визначити ефективність вкладення грошових коштів в боргові цінні папери, оскільки містить інформацію про

доходи та витрати, що виникають при придбанні та реалізації боргових цінних паперів. Запропоновані зміни дозволять на основі форми № 5 здійснювати економічний аналіз для визначення основних показників діяльності підприємства, зокрема ліквідності, рентабельності, платоспроможності та інших.

Наступними елементами змішаних активів є облігації, які є видами фінансових інвестицій. Інформація накопичена в первинних документах про фінансові інвестиції узагальнюється в Журналі 4 (за кредитом рахунків 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 35). Аналітичний облік фінансових інвестицій ведеться у Відомості 4.2 за видами цих інвестицій і окремо відкриваються відомості для обліку короткострокових і довгострокових фінансових інвестицій. Організація аналітичного обліку повинна забезпечити можливість отримання інформації про фінансові інвестиції, як в об'єкти на території України, так і за кордоном.

У кінці кожного місяця підсумки в Журналі 4 підлягають підсумуванню і перенесенню до Головної книги, яка є системним реєстром синтетичного обліку. Дані, які містяться у Головній книзі є основним джерелом для складання фінансової звітності.

Якщо користувач прагне ознайомитися з інформацією про фінансові інвестиції, то він може знайти її відображення у наступних формах фінансової звітності, а саме: форма № 1 “Баланс”, форма № 2 “Звіт про фінансові результати”, форма № 3 “Звіт про рух грошових коштів”, форма № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”.

У формі фінансової звітності № 1 “Баланс” інформація про фінансові інвестиції наводиться в розрізі термінів їх використання. Так, вартість довгострокових облігацій відображається у першому розділі активу Балансу, у статті “Довгострокові фінансові інвестиції”. Ті з них, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств знаходять своє відображення у складі статті 040, а вартість інших довгострокових інвестицій відображається у статті 045. Для заповнення цих рядків Балансу використовуються залишки рахунків 141 “Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі”, 142 “Інші інвестиції пов'язаним сторонам” та 143 “Інвестиції непов'язаним сторонам”.

У статті “Поточні фінансові інвестиції” відображають фінансові інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно

реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів), інформацію за цим об'єктом відображається в рядку 220. Для цього використовують дані рахунка 352 "Інші поточні фінансові інвестиції". Поточні фінансові інвестиції у вигляді еквівалентів грошових коштів знаходять своє відображення у складі статті 230 "Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті" та у складі статті 240 "Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті" форми № 1 "Баланс". Для цього використовують дані рахунка 351 "Еквіваленти грошових коштів".

Голубка Я.В.⁵⁷⁴ зазначає, що при складанні фінансової звітності необхідним є чіткий розподіл інвестицій, що мають боргову та корпоративну природу. А тому необхідними є внесення змін до форм фінансової звітності в частині відображення інформації про фінансові інвестиції, щоб у користувача була можливість отримати інформацію про ті фінансових інвестицій, що засвідчують право власності, та ті, що мають боргову природу. Довгострокові фінансові інвестиції доцільно відображати у фінансовій звітності такими рядками (табл. 3.28).

Таблиця 3.28. Пропозиції Я.В. Голубки, щодо відображення довгострокових фінансових інвестицій в балансі [⁵⁷⁵, с. 112]

<i>Актив</i>	<i>Код рядка</i>	<i>На початок звітнього періоду</i>	<i>На кінець звітнього періоду</i>
Довгострокові фінансові інвестиції:			
Боргові фінансові інвестиції	040	-	-
Корпоративні фінансові інвестиції (042+045):	041	-	-
– які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств (043+044)	042	-	-
– актив (довідково)	043	-	-
– зобов'язання (довідково)	044	-	-
– інші фінансові інвестиції в корпоративні права	045	-	-

Таким чином, Я.В. Голубка пропонує відображати в балансі окремо боргові та корпоративні фінансові інвестиції, при цьому деталізувавши статтю корпоративні фінансові інвестиції на ті, що обліковуються за методом участі в капіталі та інші фінансові інвестиції в корпоративні права. В свою чергу інвестиції, що обліковуються за методом участі в капіталі, записуються

⁵⁷⁴ Голубка Я.В. Актуальні питання обліку фінансових інвестицій / Я.В. Голубка // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль, 2005. – №1. – С. 109-115.

⁵⁷⁵ Там же.

трьома рядками, виходячи з наступної формули: *Вартість фінансових інвестицій, визначених за методом участі в капіталі = Активи об'єкта інвестування – Зобов'язання об'єкта інвестування*⁵⁷⁶.

Погоджуємося з даною пропозицією автора, так як вважаємо, що такі зміни будуть тільки позитивними, адже у користувачів з'явиться можливість отримати повну та деталізовану інформації за здійсненими інвестиціями, що, у свою чергу, дозволить проаналізувати ефективність вкладення коштів у фінансові інвестиції.

Сагова О.В. також наголошує на необхідності внесення змін до форм фінансової звітності. Так як відображення у розгорнутому вигляді (актив, зобов'язання) корпоративних фінансових інвестицій із суттєвим впливом дасть можливість проведення аналізу операцій з цінними паперами та фінансовими інвестиціями і, відповідно, проведення аналізу ефективності інвестиційної діяльності та фінансового стану підприємства⁵⁷⁷.

У валюту балансу включається лише чиста вартість фінансових інвестицій як різниця між активами і зобов'язаннями об'єкта інвестування. Таким чином, користувачі фінансової звітності матимуть як абсолютний показник розміру власне здійснених вкладень, так і додаткові показники про вартість активів і зобов'язань стосовно об'єкта довгострокового фінансового інвестування⁵⁷⁸.

Суми доходів, які отримують підприємства, та витрат, які вони несуть при здійсненні інвестиційної діяльності знаходять своє відображення у формі № 2 “Звіт про фінансові результати” в частині:

– інші фінансові доходи (рядок 120) показуються дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі);

– інші доходи (рядок 130) показується дохід від реалізації фінансових інвестицій;

– інші витрати (рядок 160) відображаються собівартість реалізації фінансових інвестицій; втрати від уцінки фінансових інвестицій.

⁵⁷⁶ Голубка Я.В. Актуальні питання обліку фінансових інвестицій / Я.В. Голубка // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль, 2005. – №1. – С. 109-115, с. 112.

⁵⁷⁷ Сагова О.В. Особливості обліку довгострокових фінансових інвестицій [Електронний ресурс] / О.В. Сагова. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Foa/2009_13/13_38.pdf.

⁵⁷⁸ Голубка Я.В. Актуальні питання обліку фінансових інвестицій / Я.В. Голубка // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль, 2005. – №1. – С. 109-115, с. 113.

Прокопенко І.Ф., Ганін В.І., Петряєва З.Ф.⁵⁷⁹ зазначають, що проблемою практичного характеру є нелогічність віднесення доходів та витрат від володіння фінансовими інвестиціями та розпорядження ними. Це зумовлює неузгодженість різних форм фінансової звітності в частині визначення доходів і витрат від інвестиційної і фінансової діяльності.

Райковська О.М. наголошує на тому, що в діючій формі Звіту про фінансові результати визначається фінансовий результат лише операційної і звичайної діяльності, у зв'язку з цим необхідно переглянути і доопрацювати дану форму фінансової звітності з метою визначення в ній фінансових результатів від основних складових господарської діяльності: від фінансової, інвестиційної, інших звичайних операцій. Інвестиційна діяльність в даному фінансовому документі розглядається як процес придбання і продажу довгострокових та поточних активів, тому фінансовий результат інвестиційної діяльності необхідно визначати за наступною формулою: Фінансовий результат від інвестиційної діяльності (прибуток/збиток) (рядок 150, 155) = Дохід від участі в капіталі (130) + Інші інвестиційні доходи (135) – Втрати від участі в капіталі (140) – Інші інвестиційні витрати (145)⁵⁸⁰.

Вважаємо, що пропозиції автора є досить доцільними та корисними.

Наступною формою фінансової звітності, в якій узагальнюється інформація про фінансові інвестиції є форма №3 “Звіт про рух грошових коштів”. Тут відображається інформація про рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності, визначається на основі аналізу змін у статтях розділу балансу “Необоротні активи” та статті “Поточні фінансові інвестиції”, а саме:

– реалізація фінансових інвестицій (рядок 180) відображають суми грошових надходжень від продажу акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток у капіталі інших підприємств (інші, ніж надходження за такими інструментами, що визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей);

⁵⁷⁹ Прокопенко І.Ф. Курс економічного аналізу: [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / Прокопенко І.Ф., Ганін В.І., Петряєва З.Ф.; за ред. І.Ф. Прокопенко. – Харків: Легас, 2004. – 384 с., с. 186.

⁵⁸⁰ Райковська О.М. Відображення результату від інвестиційної діяльності на рахунках та в фінансовій звітності сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / Райковська О.М. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/717/35/>

– отримані відсотки (рядок 210) відображаються надходження грошових коштів у вигляді відсотків за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери;

– придбання фінансових інвестицій (рядок 240) відображаються виплати грошових коштів для придбання акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток участі у спільних підприємствах (інші, ніж виплати за такими інструментами, що визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

Згідно П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів”, інвестиційна діяльність – придбання і реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів. Фінансова діяльність – це діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства⁵⁸¹.

Проте, згідно П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати”⁵⁸² у статті “Інші фінансові доходи” показуються дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі). Отже, чітко видно розбіжності між вимогами цих нормативних документів. Тому, доцільним буде порівняти положення П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати” та П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів” у частині визнання доходів і витрат від інвестиційної діяльності (табл. 3.29).

Таблиця 3.29. *Зміст доходів і витрат від інвестиційної та фінансової діяльності відповідно до вимог П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати” та П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів”*⁵⁸³

Об'єкт бухгалтерського обліку	П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати”	П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів”
1	2	3
Надходження (придбання) фінансових інвестицій	—	Інвестиційна діяльність (стаття “Придбання фінансових інвестицій”)
Відсоток за фінансовими інвестиціями в боргові цінні	Фінансова діяльність (стаття “Відсотки	Інвестиційна діяльність (стаття “Отримані

⁵⁸¹ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. №87 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0398-99>

⁵⁸² Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0860-99>

⁵⁸³ Прокопенко І.Ф. Курс економічного аналізу: [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / Прокопенко І.Ф., Ганін В.І., Петряєва З.Ф.; за ред. І.Ф. Прокопенко. – Харків: Легас, 2004. – 384 с., с. 186.

папери	одержані”)	відсотки”)
Дивіденди як результат придбання акцій або часток в капіталі	Фінансова діяльність (стаття “Дивіденди одержані”)	Інвестиційна діяльність (стаття “Отримані дивіденди”)
Амортизація дисконту, що утворився в результаті здійснення фінансових інвестицій в боргові цінні папери	Фінансова діяльність (стаття “Інші фінансові доходи”)	—
Амортизація премії, що утворилася в результаті здійснення фінансових інвестицій в боргові цінні папери	Фінансова діяльність (стаття “Інші фінансові витрати”)	—
Збільшення власного капіталу підприємства, інвестиції в яке обліковуються за методом участі в капіталі	Дохід від участі в капіталі	—

Продовження табл. 3.29

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Зменшення власного капіталу підприємства, інвестиції в яке обліковуються за методом участі в капіталі	Втрати від участі в капіталі	—
Вартість реалізації фінансових інвестицій	Інша звичайна діяльність (стаття “Інші доходи”)	Інвестиційна діяльність (стаття “Реалізація фінансових інвестицій”)
Собівартість реалізованих фінансових інвестицій	Інша звичайна діяльність (стаття “Інші витрати”)	—

Таким чином, відсотки за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери та дивіденди як результат придбання акцій або часток в капіталі згідно з П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати слід відносити до складу фінансової діяльності, проте згідно із П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів” – до складу інвестиційної. Такі неузгодження серед діючих нормативних документів призводять до плутанини та викривлення показників звітності.

Інформація про фінансові інвестиції як об’єкт бухгалтерського обліку знаходить своє відображення також і у формі № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”, в частині:

– інших фінансових інвестицій, а саме: частки і паї у статутному капіталі інших підприємств (рядок 380), акції (рядок 390), облігації (рядок 400) та інші фінансові інвестиції (рядок 410).

Голубка Я.В. наголошує, що порядок відображення інформації у Примітках до річної фінансової звітності вимагає також подальшого

вдосконалення. Розкриття інформації у затвердженій формі Приміток не може повністю задовольнити потреб користувачів фінансової звітності. Інформація про інвестиції, що обліковуються за методом участі в капіталі, цікавить користувача з позиції форми вкладення капіталу – частки і паї у статутному капіталі інших підприємств, акції, облигації, інші. І навпаки, фінансові інвестиції можуть бути вкладені інвестором як в асоційовані, дочірні підприємства, так і в спільну діяльність підприємства і не обліковуються за методом участі в капіталі. Інформація про фінансові інвестиції також повинна враховувати найважливіший за їх економічною сутністю поділ на боргові та корпоративні⁵⁸⁴.

Для задоволення потреб користувачів фінансової звітності Я.В. Голубка⁵⁸⁵ пропонує наступне: Розділ V приміток поділити на два підрозділи, наприклад, V “а” та V “б”. Інформацію в кожному з них подавати одночасно в розрізі підконтрольності об’єкту інвестування (розділ А існуючої форми) та у розрізі форми вкладання інвестицій (розділ Б існуючої форми).

Вважаємо, що такі зміни до форми № 5 “Примітки до річної фінансової звітності” з метою її вдосконалення, які запропоновані Я.В. Голубкою, значно поліпшать якість цієї інформації, яка надається користувачам у звітності, проте їх слід деталізувати шляхом надання інформації про те, які з них є монетарними, а які немонетарними (табл. 3.30).

Таблиця 3.30. Розділ V.ІІ. Боргові фінансові інвестиції

Найменування показника	Код рядка	За рік	На кінець року		На кінець року		На кінець року	
			довгострокові	поточні	довгострокові	поточні	довгострокові	поточні
Боргові інвестиції	фінансові		асоційовані підприємства		дочірні підприємства		інші	
Облігації		-	-	-	-	-	-	-
– монетарні								
– немонетарні								
Векселі								
– монетарні								
– немонетарні								
Інші		-	-	-	-	-	-	-

⁵⁸⁴ Голубка Я.В. Актуальні питання обліку фінансових інвестицій / Я.В. Голубка // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль, 2005. – №1. – С. 109-115, с. 113.

⁵⁸⁵ Голубка Я.В. Актуальні питання обліку фінансових інвестицій / Я.В. Голубка // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль, 2005. – №1. – С. 109-115, с. 114.

Разом		-	-	-	-	-	-	-
-------	--	---	---	---	---	---	---	---

Таким чином, удосконалена форма розділу “Фінансові інвестиції” Приміток до річної фінансової звітності містить детальну інформацію про вартість кожного з видів придбаних цінних паперів.

У фінансовій звітності зарубіжних країн передбачено відображати фінансові інвестиції з розподілом їх на ринкові цінні папери у складі оборотних активів та інвестиції – у складі необоротних активів⁵⁸⁶.

Крім того, у звітності повинна бути подана ще й наступна інформація: облікова політика щодо визнання та оцінки фінансових інвестицій; собівартість і ринкова ціна портфеля інвестицій; різниця між собівартістю і ринковою ціною; прибутки та збитки операцій з цінними паперами⁵⁸⁷.

Однак, у фінансовій звітності підприємств України розкривається дещо інша інформація. Так, у фінансовій звітності українських підприємств надається інформація в розрізі фінансових інвестицій за їх видами (довгострокові та поточні) та методами оцінки. Але, на відміну від зарубіжних країн, не наводиться порівняльна інформація між собівартістю та ринковою ціною портфеля інвестицій та окремо не наводять фінансові результати від операцій з цінними паперами⁵⁸⁸.

Як зазначає, В.С. Здреник⁵⁸⁹ фінансова звітність покликана детально розкривати процеси, що відбуваються на підприємстві, а також задовольняти вимоги щодо необхідного обсягу інформації, можливостей її задоволення зовнішніми та внутрішніми зацікавленими компетентними користувачами. Проте, враховуючи інформаційні потреби користувачів фінансова звітність не задовольняє їх в повній мірі.

За сучасних умов господарювання, коли бухгалтерський облік орієнтований на потреби апарату управління та учасників підприємства, важливу роль відіграє управлінська звітність, оскільки її складання передбачає надання потрібної інформації і в зручній для них формі. Структура та зміст внутрішньої управлінської звітності визначаються

⁵⁸⁶ Верига Ю.А. Фінансові інвестиції: оцінка і подання інформації у звітності / Ю.А. Верига // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. – 2007. – №577. – С.54-57, с. 56.

⁵⁸⁷ Там же, с. 56.

⁵⁸⁸ Верига Ю.А. Фінансові інвестиції: оцінка і подання інформації у звітності / Ю.А. Верига // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. – 2007. – №577. – С.54-57, с. 56.

⁵⁸⁹ Здреник В.С. Бухгалтерський облік і контроль операцій з похідними фінансовими інструментами: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / Василь Степанович Здреник. – Житомир, 2010. – 309 с.

потребами підприємства в інформації, заради отримання якої і організується сам управлінський облік.

Основне завдання складання внутрішньої звітності – надання оперативної інформації відповідно до вимог управлінського персоналу.

Безверхня Ю.В. вважає, що постійно зростаюча концентрація капіталу, високий рівень зовнішньої та внутрішньої конкуренції, непередбачуваність інфляційних рухів, навіть у країнах зі стабільними грошовими системами, значний ріст виробничих витрат і частки доданої вартості у собівартості продукції, та інші фактори, специфічні для сучасного бізнесу – все це обумовлює посилений інтерес до внутрішнього й управлінського обліку⁵⁹⁰. Тому така інформація потребує систематизації для прийняття відповідних рішень, що робить актуальним питання правильного та своєчасного складання управлінської звітності. У зв'язку з цим, доцільним є розробка форми внутрішньої звітності, що дасть змогу надавати інформацію про дебіторську заборгованість за формою погашення (табл. 3.31).

Таблиця 3.31. Запропонована форма Звіту про дебіторську заборгованість

№ з/п	Показник	Облікові дані, тис. грн.				Відхилення					
		I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	I кв./ II кв.		II кв./ III кв.		III кв./ IV кв.	
						+/-	%	+/-	%	+/-	%
1	Заборгованість вітчизняних покупців та замовників, в т.ч.:	50	80	20	20	30	60	-60	-75	0	0
1.1	–монетарна заборгованість	20	30	10	15	10	50	-20	-67	5	50
1.2	–немонетарна заборгованість										
2	Заборгованість іноземних покупців та замовників, в т.ч.:										
2.1	–монетарна заборгованість										
2.2	–немонетарна заборгованість										
3	Заборгованість покупців та										

⁵⁹⁰ Безверхня Ю.В. Внутрішня звітність у системі управлінського обліку [Електронний ресурс] / Ю.В. Безверхня. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znptdau/2012_17_1/17-1-06.pdf.

	замовників, що визнана сумнівною, в т.ч.:										
3.1	– монетарна заборгованість										
3.2	– немонетарна заборгованість										
4	Загальна сума заборгованості покупців та замовників (Σ (р.1, 2, 3), в т.ч.:										
4.1	–монетарна заборгованість (Σ (р.1.1, 2.1, 3.1)										
4.2	–немонетарна заборгованість (Σ (р.1.2, 2.2, 3.2)										

Такий внутрішній звіт повинен складатися бухгалтером з розрахунків чи дебіторської заборгованості та затверджуватися і підписуватися головним бухгалтером підприємства, хоча можливий варіант його складання самим головним бухгалтером, але в такому випадку спеціаліст відповідальний за дану ділянку бухгалтерського обліку повинен бути ознайомлений з його змістом під підпис. Такий порядок надасть змогу підвищити якість інформації, що міститься в звіті та є джерелом додаткового контролю за достовірністю наведених даних.

Для ефективної господарської діяльності будь-якого підприємства необхідне постійне інформаційне забезпечення щодо дебіторської заборгованості, на основі якої управлінський персонал буде приймати ефективні рішення. Проте відсутність практичного українського досвіду в цій сфері показує, що існують проблеми щодо її організації та здійснення. Це може бути пов'язано з неорганізованістю управлінського апарату, що призводить до негативних наслідків господарської діяльності підприємства. У зв'язку з цим, для цілей управлінського обліку пропонуємо використовувати таку форму звітності, що показуватиме як наявність та погашення дебіторської заборгованості (Додаток АБ).

Запропонована форма управлінської звітності є зведеним обліковим документом. Цей звіт заповнюється помічником бухгалтера та складається на підставі первинних документів одного спрямування за відповідний звітний

період (місяць або квартал). Такий документ узагальнює однорідні господарські операції на підставі первинних документів одного спрямування і надає можливість слідкувати за станом фактичної, простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості. Це надасть можливість оперативніше отримувати необхідну систематизовану інформацію зацікавленими користувачами, насамперед внутрішніми, з метою прийняття управлінських рішень.

Для отримання інформації про векселі одержані запропоновано складати Звіт про короткострокову заборгованість за векселями одержаними (Додаток АВ). Звіт може деталізуватись за наступними ознаками: видами векселів, строками погашення; контрагентами; видами потреб; простроченою заборгованістю. Зміст цього звіту залежить від того, які дані бажає отримати керівник підприємства та інші внутрішні користувачі.

Звіт складається на підставі записів у регістрах аналітичного обліку; Головній книзі, журналах або інших регістрах синтетичного обліку. Звіт доцільно складати щомісячно, а відповідальним за його формування необхідно призначити працівника відділу розрахунків. Основними користувачем звіту є управлінський персонал, а також він може надаватися учасникам господарського товариства та інвесторам за їх вимогою.

Отже, зі Звіту про векселі одержані можна отримати дані про стан розрахунків з кожним контрагентом підприємства на звітну дату, а саме про те, наскільки повно та в які строки здійснюються розрахунки, чи є і, якщо є яка величина простроченої заборгованості, наскільки зменшилася за векселем, що необхідно повернути, наскільки чітко виконуються умови укладених договорів. Даний звіт зручний тим, що дозволяє оперативно надати інформацію щодо надходження монетарних і немонетарних векселів, реалізацію немонетарних векселів, а також визначити їх динаміку.

Вважаємо, що з метою отримання детальної інформації про фінансові інвестиції, в частині облігацій необхідно запровадити відомість аналітичного обліку операцій з придбаними борговими цінними паперами (Додаток АД).

Ця форма внутрішньої звітності призначена для отримання інформації за всіма характеристиками про наявність та рух боргових цінних паперів, а також про доходи та витрати за ними. Складається ця форма щомісячно та подається головному бухгалтеру, фінансисту (аналітику).

Проте, з метою задоволення потреб управлінців в детальній інформації про змішані активи в цілому необхідно запровадити Звіт про змішані активи

(Додаток АЖ), який містить детальну інформацію про суму наявних складових та зміни в їх структурі. Використання такого звіту забезпечить ефективну політику управління та контролю змішаних активів.

Отже, існуюча фінансова звітність в частині відображення операцій з фінансовими інвестиціями потребує вдосконалення з метою більш повного задоволення потреб користувачів. Необхідною є більш глибока деталізація в фінансовій звітності підприємств інформації щодо фінансових інвестицій, які утримуються для одержання прибутку, здійснення контролю чи з метою подальшого продажу. Важливе значення при цьому має відображення боргових та корпоративних фінансових інвестицій. Якщо користувачам буде надана така інформація, то вони відповідно зможуть здійснити більш глибокий аналіз даного питання і прийняти більш зважене рішення. А це, у свою чергу, значно підвищить ефективність інвестиційної діяльності підприємств.

Таким чином, в час, коли інвестиційна діяльність активізується і охоплює світові масштаби, необхідним є більш детальне відображення інформації про фінансові інвестиції. А для цього потрібно розробити нові відомості, вдосконалити форми звітності, а бо ж, навіть, розробити нові. Необхідність здійснення таких кроків підтверджує той факт, що на українських підприємствах не розроблені такі форми внутрішньої звітності щодо фінансових інвестицій, які б надавали керівництву ту інформацію, що його цікавить, а встановлені форми фінансової звітності не можуть також цього зробити. А внесення змін до фінансової звітності в частині відображення інформації про боргові та корпоративні фінансові інвестиції окремо дасть можливість користувачам оперативного отримати ту інформацію, яка їх цікавить.

Отже, на основі проведеного дослідження встановлено, що вагомою проблемою є відсутність в бухгалтерському обліку спеціально розроблених форм звітності, які б відображали змішані активи підприємства та недосконалість існуючих форм звітності в частині відображення їх основних складових. З метою вирішення зазначених проблем запропоновано доповнити показники фінансових звітів інформацією про дебіторську заборгованість, фінансові інвестиції та векселі в розрізі монетарних та немонетарних статей.

Форма № 2 “Звіт про фінансові результати” не задовольняє інформаційних потреб її користувачів, оскільки надає узагальнену інформацію про доходи і витрати від володіння фінансовими інвестиціями.

Запропоновано розмежувати доходи та витрати від володіння корпоративними та борговими цінними паперами, що дозволить в будь-який момент часу визначити ефективність вкладення коштів в боргові цінні папери, а також провести економічний аналіз рентабельність капіталу, ефективність використання матеріальних і фінансових ресурсів.

Для внутрішніх користувачів з метою проведення фінансового та економічного аналізу та для прийняття оперативних управлінських рішень розроблено звіти для узагальнення інформації про кожну складову змішаних активів (“Звіт про наявність та рух погашення дебіторської заборгованості”, “Звіт про короткострокову заборгованість за векселями одержаними” та “Відомість аналітичного обліку операцій з придбаними борговими цінними паперами”) та звіт, який містить інформацію про залишок таких активів на початок та кінець звітного періоду, суми надходжень та витрачань за складовими (“Звіт про змішані активи підприємства”). Використання запропонованих форм внутрішньої звітності підвищить об’єктивність й достовірність результатів аналізу та ефективність управлінських рішень.

Висновки до 3-го розділу

Дослідивши питання бухгалтерського обліку та оцінки складових змішаних активів, можна зробити наступні висновки:

1. Законодавча база в Україні щодо складових змішаних активів (дебіторської заборгованості, векселів та облігацій) є недосконалою і не сприяє збільшенню обсягу інвестицій. У більшості законодавчих актах наявні неточності у формулюваннях. Постійна зміна законодавчих умов спричинює плутанину щодо застосування законодавства до підприємств з іноземними інвестиціями. Відсутні будь-які конкретні положення щодо найважливіших об’єктів регулювання, пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери та території, що заплуває розв’язання проблем пільгового режиму інвестування.

Тому, доцільною є розробка та затвердження на державному рівні нормативного документу, який би врегулював всі суперечності, наявні в діючих законодавчих актах з обліку складових змішаних активів. Нормативний документ дозволить на теоретичному та практичному рівні вирішити суперечності щодо питань бухгалтерського обліку таких активів і

забезпечить чітке визначення складових змішаних активів, їх оцінку та відображення в системі бухгалтерського обліку.

2. На основі проведеного дослідження встановлено, що однією із найбільш актуальних проблем є відсутність підходів до оцінки складових змішаних активів, що може призвести до викривлення показників фінансової звітності. З метою вирішення зазначеної проблеми запропоновано методи оцінки кожної складової таких активів на різних етапах. Запропонований підхід до оцінки складових змішаних активів забезпечить реальне відображення їх вартості в системі бухгалтерського обліку та надання об'єктивної інформації щодо фінансового стану і результатів діяльності підприємства з урахуванням вимог сучасного ринкового середовища.

3. Наявна система бухгалтерського обліку не забезпечує достатнього системного відображення інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо складових змішаних активів. У зв'язку з цим, нами запропоновано ряд змін в системі бухгалтерського обліку цих складових. Так, зокрема, в частині дебіторської заборгованості запропоновано змінити назву існуючих субрахунків поточної дебіторської заборгованості на монетарну і немонетарну. Для відображення довгострокової дебіторської заборгованості запропоновано ознаки, за якими необхідно будувати синтетичний та аналітичний облік, зокрема терміни погашення заборгованості й валюта розрахунків. В частині векселів, запропоновано розмежовувати монетарні векселі та обліковувати їх на рахунку 34 “Монетарні короткострокові векселі одержані”. А вексель, який суб'єкти господарювання використовують як засіб капіталізації, необхідно обліковувати залежно від терміну погашення або на субрахунку 351 “Немонетарний короткостроковий вексель одержаний” або на субрахунку 142 “Боргові цінні папери”. Виокремленні рахунки для облікового відображення монетарних і немонетарних векселів дозволяють побудувати методику їх облікового відображення з врахуванням подвійної природи векселя. Довгострокові облігації повинні відображатися на субрахунку 142 “Боргові цінні папери”, а поточні на рахунку 35 “Поточні фінансові інвестиції” залежно від мети їх утримання. Облігації, що утримуються до погашення відображаються на субрахунку 351 “Монетарні фінансові інвестиції”, а облігації, утримувані для продажу – на субрахунку

352 “Немонетарні фінансові інвестиції”. Запропонований варіант бухгалтерського обліку таких об’єктів дозволить точно та достовірно відображати в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформацію про змішані активи та забезпечить можливість одержання будь-якої миті інформації про складові, мету їх утримання та спосіб погашення.

4. Успішність функціонування суб’єкта господарювання неможливе без чіткої організації бухгалтерського обліку, яка ґрунтується на нормативно-правових актах держави та прийнятій підприємством обліковій політиці. У зв’язку з важливим значенням монетарних активів для суб’єктів господарювання, вважаємо, що в Положенні про облікову політику слід виокремити в окремий розділ “Монетарні та змішані активи”, в якому слід зафіксувати особливості бухгалтерського обліку монетарних і змішаних активів. З метою підвищення ефективності управлінського та бухгалтерського обліку розроблено типову структуру облікової політики, яка включає всі аспекти здійснення операцій з монетарними активами з врахуванням вимог бухгалтерського та управлінського обліку. Визначено елементи облікової політики щодо монетарних активів за такими об’єктами. Врахування зазначених елементів при формуванні облікової політики дозволить застосовувати єдину методику до визнання та оцінки монетарних активів.

5. З метою відображення ретельної та повної інформації про складові змішаних активів у фінансовій звітності здійснено ряд пропозицій щодо деталізації інформації про такі активи в розрізі монетарної і немонетарної заборгованості.

Для внутрішніх користувачів з метою проведення фінансового та економічного аналізу та для прийняття оперативних управлінських рішень розроблено звіти для узагальнення інформації про кожну складову змішаних активів та звіт, який містить інформацію про залишок таких активів на початок та кінець звітного періоду, суми надходжень та витрачань за складовими. Використання запропонованих форм внутрішньої звітності підвищить об’єктивність й достовірність результатів аналізу та ефективність управлінських рішень.

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ МОНЕТАРНИХ ТА ЗМІШАНИХ АКТИВІВ

4.1. Організація внутрішнього контролю монетарних і змішаних активів підприємства

4.2. Методичні підходи до контролю монетарних активів вітчизняних підприємств

4.3. Розвиток методики контролю змішаних активів підприємства в Україні

4.1. Організація внутрішнього контролю монетарних і змішаних активів підприємства

Контроль є одним із інструментів управління підприємством в цілому та його структурними підрозділами. З метою отримання достовірної та своєчасної облікової інформації та виявлення негативних факторів впливу на господарську діяльність, а також прийняття обґрунтованих й ефективних управлінських рішень, на підприємстві має бути побудована дієва система внутрішнього контролю.

Теоретичним та практичним аспектам організації внутрішнього контролю на підприємстві присвячені наукові праці вчених, зокрема: І.А. Белобжецького, М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, Т.А. Бутинець, Б.І. Валусєва, Н.Г. Виговської, Л.В. Дікана, В.А. Калькутіна, В.М. Митрофанова, В.М. Мурашки, Л.В. Нападовської, М.Л. Пятова, В.П. Суйца, В.В. Сопка, Я.В. Соколова, Б.Ф. Усача, В.О. Шевчука, А.А. Шпиги, М.Я. Штеймана та ін. Проте, не применшуючи внеску дослідників у розвиток питань організації внутрішнього контролю, залишається ряд невирішених питань щодо організації контролю монетарних та змішаних активів підприємства, оскільки вони не розглядаються як самостійні об'єкти бухгалтерського обліку.

Звданням дослідження є обґрунтування теоретичних положень та удосконалення організації внутрішнього контролю операцій з монетарними та змішаними активами.

Поняття “контроль” містить загальнонауковий, філософський зміст та є одним із ефективних і гнучких інструментів економіки, який забезпечує достовірною обліковою інформацією всі рівні управління та є надійним засобом отримання інформації.

На думку Т.Ю. Серебрякової⁵⁹¹ поняття “контроль” необхідно розглядати з двох підходів, а саме: контроль як діяльність та контроль як модель управління. Перша визначається як перевірка відповідності. Така концепція породжує прикладні форми контролю, такі як експертиза,

⁵⁹¹ Серебрякова Т.Ю. Концептуальные модели сквозного внутреннего контроля: автореф. дис. д.э.н.: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / Т.Ю. Серебрякова. – Йошкар-Ола. – 2010. – 46 с., с. 10-12.

інвентаризація, ревізія, засновані на перевірці відповідності та підтвердження. Відповідно до другого підходу, контроль розглядається як спосіб зворотних зв'язків, тобто забезпечує зв'язок між суб'єктом та об'єктом контролю; як функція управління, тобто при такому розумінні сутності контролю висувається якісна характеристика об'єкта контролю на основі використання специфічних прийомів аналізу та бухгалтерського обліку. З цією думкою погоджується І.А. Белобжецький⁵⁹², зазначаючи, що контроль необхідно розглядати ще й з точки зору правової концепції.

Вважаємо, що думки Т.Ю. Серебрякової та І.А. Белобжецького є доречними. Оскільки поняття “контроль”, як стверджує американський професор Дж. Ріггс, служить двом цілям: направляти діяльність підприємств на виконання заздалегідь встановлених завдань; управляти процесом безперервного вдосконалення виробництва з тим, щоб своєчасно розкривати і усувати відхилення, що виникають. На думку автора, контрольні функції є елементом виробничого процесу⁵⁹³. Погоджуємося із думками авторів, оскільки контроль є одним із ефективних інструментів підвищення рівня функціонування й привабливості підприємства.

Досить цікавою є думка Т.А. Бутинець, яка вважає, що контроль – це комплексна міжфункціональна концепція управління, метою якої є координація систем планування, обліку та аналізу, інформаційного забезпечення системи управління з метою збереження майна власника та прийняття відповідних рішень; цілеспрямована дія на процес суспільної праці для досягнення поставленої власником мети шляхом ефективного використання ресурсів, здійснення профілактики порушень та запобігання втрат майна власника⁵⁹⁴.

Вважаємо, що пропозиція Т.А. Бутинець є доречною, оскільки розгляд контролю як цілісної системи надасть можливість належним чином організувати та розробити методіку, яка є необхідною для прийняття в подальшому ефективних управлінських рішень.

⁵⁹² Белобжецкий И.А. Финансовый контроль и новый хозяйственный механизм / И.А. Белобжецкий. – М.: “Финансы и статистика”, 1989. – 256 с., с. 20-21.

⁵⁹³ Риггс Дж. Производственные системы: планирование, анализ, контроль / Дж. Риггс; сокр. пер. с англ. общ. ред. и послесл. А.И. Анчишкина. – М.: “Прогресс”, 1972. – 340 с., с. 265.

⁵⁹⁴ Бутинець Т.А. Развитие науки господарського контролю: проблеми теорії, методології, практики: дис. доктора екон наук: 08.00.09 / Т.А. Бутинець. – Житомир, 2012. – 408 с., с. 39.

У зв'язку з цим, вважаємо, що поняття “контроль” необхідно розглядати як систему заходів та інструментів, що забезпечують достовірне та ефективне ведення господарської діяльності підприємства, збереження його майна, запобігання шахрайства, а також виявлення й виправлення помилок та забезпечення своєчасності відображення показників у звітності підприємства для зацікавлених користувачів бухгалтерської інформації.

Здійснення контролю передбачає наявність суб'єктів контролю, зокрема зовнішніх та внутрішніх.

В сучасних умовах функціонування вітчизняного ринкового середовища існує розмаїття суб'єктів зовнішнього контролю, які здійснюють свою діяльність від імені держави, зокрема, Державна фінансова інспекція України, Державна податкова адміністрація України, а також на підприємницьких засадах - аудиторські фірми та приватно-практикуючі аудитори. Так, контроль за використанням бюджетних коштів здійснює Державна фінансова інспекція України (ДФІУ). ДФІУ здійснює державний контроль через інспектування, що полягає у виявленні фактів порушень чинного законодавства та встановлення винних осіб у їх допущенні (здійснюється у формі ревізії) та проведення державного аудиту, що полягає в оцінці законності та ефективності використання ресурсів держави.

За січень-травень 2012 р. Державною фінансовою інспекцією України виявлено фінансові порушення, які призвели до втрати фінансових і матеріальних ресурсів, на загальну суму майже 2,3 млрд. грн. (74,5 % від загальної сукупності порушень). До таких витрат слід відносити витрати ресурсів при виконанні державних цільових програм, витрати з оплати отриманих товарно-матеріальних цінностей, ремонтно-будівельних робіт, спожитих комунальних послуг. При цьому, виявлено незаконне і нецільове витрачання загальнодержавних і комунальних ресурсів, їх недостачі, а також недоотримання бюджетами всіх рівнів фінансових ресурсів загалом на 2,1 млрд. грн., що становить 25,5 % від загальної сукупності порушень (рис. 4.1).

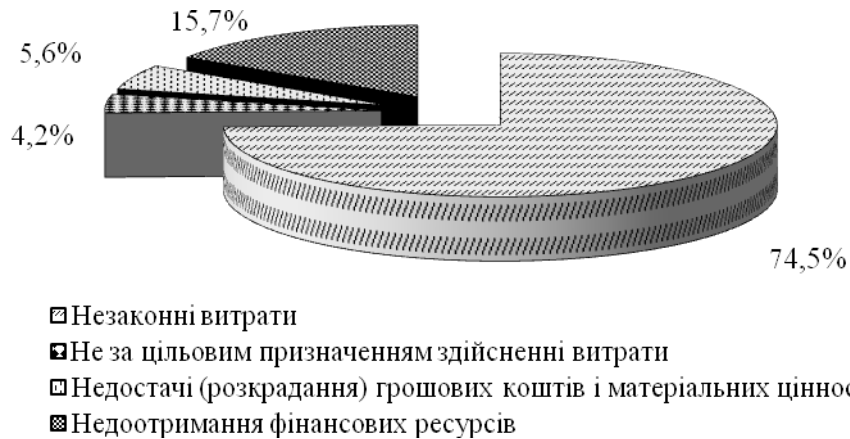

Рис. 4.1. Структура порушень, що призвели до втрат фінансових матеріальних ресурсів держави, виявлені органами ДФІУ в січні-травні 2012 р.⁵⁹⁵

Одним із суб'єктів зовнішнього контролю є Державна податкова адміністрація, яка здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, правильністю обчислення податків, своєчасністю та повнотою сплати основних видів податків.

За результатами перевірки сплати основних видів податків, виявлено загальну суму податків, яка не надійшла до державних та місцевих бюджетів станом на 01.07.2012 р., серед яких найбільшу частку займає податок на додану вартість (58 %). Це обумовлено значною ставкою оподаткування порівняно з іншими податками та частотою здійснення операцій, які є об'єктом оподаткування (рис. 4.2).

⁵⁹⁵ Згідно з даними сайту Державно-контрольно-ревізійної служби України за січень-травень 2012 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/88248>.

Рис. 4.2. Перелік основних видів податків, які не надійшли до державних та місцевих бюджетів від платників податків станом на 01.07.2012 р.⁵⁹⁶

Аудиторські фірми та приватно-практикуючі аудитори відносяться також до суб'єктів зовнішнього контролю. Вони здійснюють контроль за правильністю складання річної фінансової звітності, що підтверджується аудиторським висновком. Зовнішній аудит проводиться не тільки за вимогою власника або керівника підприємства, але є обов'язковим для підприємств, які оприлюднюють фінансову звітність.

Динаміка зовнішніх перевірок аудиторськими фірмами та приватно-практикуючими аудиторами свідчить про зменшення кількості перевірених суб'єктів господарювання протягом 2010-2012 рр. (рис. 4.3).

Рис. 4.3. Динаміка кількості зовнішніх перевірок аудиторськими фірмами системи контролю на підприємствах різних форм власності за період з 2010-2011 рр. та планові показники станом на 2012 р.⁵⁹⁷

Так, за 2010 р. перевірено 436 000 підприємств, за 2011 р. – 395 000, в 2012 році планується перевірити лише 333 000 підприємств. Це свідчить про зменшення кількості підприємств, які оприлюднюють річну фінансову звітність, для яких зовнішній аудит є обов'язковим. Наприклад, кількість акціонерних товариств за останні 10 років має стійку тенденцію до зниження – з 34 942 на початок 2001 р. до 28 748 на початок 2011 р. Таку ж тенденцію спостерігаємо і щодо співвідношення приватних та публічних

⁵⁹⁶ Про роботу комісії щодо забезпечення сплати податків до бюджетів всіх рівнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://severcity.info/wp-content/uploads/2012/07/pic03.jpg>.

⁵⁹⁷ Згідно з даними сайту Аудиторської палати України за період 2010-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://apu.com.ua/content.php?lang=ukr&c=page.php&id=18&lang=ukr>.

акціонерних товариств до загальної кількості суб'єктів господарювання – з 4,1 % до 0,69 % на початок 2001 р. і 2011 р. відповідно⁵⁹⁸.

Контроль операцій з монетарними активами, в частині грошових коштів, суб'єктами зовнішнього контролю повинен здійснювати за наступними напрямками:

- дотримання встановлених лімітів залишку готівки в касах;
- перевірка повного та своєчасного оприбуткування готівки в касах;
- дотримання встановлених норм щодо витрачання готівки з виручки від реалізації продукції (робіт, послуг);
- дотримання встановлених строків використання виданої під звіт готівки;
- перевірка дотримання правил готівкових розрахунків;
- дотримання правил цільового використання одержаних в установі банку готівкових коштів;
- перевірка встановлення установами банків лімітів залишку готівки в касах⁵⁹⁹.

При перевірці дебіторської заборгованості суб'єктами зовнішнього контролю необхідно:

- 1) встановити законність виникнення та своєчасності погашення дебіторської заборгованості;
- 2) оцінити правильність оформлення первинних документів щодо дебіторської заборгованості;
- 3) перевірити своєчасність і правильність відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку, зокрема перевірити достовірність відображення:

– монетарної дебіторської заборгованості на рахунках (субрахунках) бухгалтерського обліку, таких як: 18 “Довгострокова монетарна дебіторська заборгованість” із відповідними субрахунками; 361 “Монетарна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги”, 363 “Розрахунки за сумнівною заборгованістю”, 373 “Розрахунки за нарахованими доходами”, 377 “Розрахунки з іншими дебіторами” та 38 “Резерв сумнівних боргів”;

⁵⁹⁸ Розвиток обліку та аудиту як основи інформаційно-аналітичної системи підприємства України: кол. монографія / [Ю.Б. Слободяник, Ю.М. Тимошенко та ін.]; за ред. С.А. Меховича, В.О. Матросової, Н.Ю. Єршової. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2011. – 431 с., с. 19-28.

⁵⁹⁹ Гусак Н.Б. Контроль податкових органів за діяльністю підприємств: навчальний посібник / Н.Б. Гусак, Ю.Д. Гусак. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 320 с., с. 132-133.

– немонетарної дебіторської заборгованості на субрахунках бухгалтерського обліку, а саме: 362 “Немонетарна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги”, 371 “Розрахунки за виданими авансами”, 372 “Розрахунки з підзвітними особами”, 374 “Розрахунки за претензіями”, 375 “Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків”, 376 “Розрахунки за позиками членам кредитних спілок”.

4) перевірити правильність оцінки дебіторської заборгованості;

5) перевірити правильність списання заборгованості, строк позовної давності за якою минув;

6) встановити доцільність заходів, використаних підприємством щодо ліквідації причин, які спричинили прострочену заборгованість;

7) визначити достовірність показників дебіторської заборгованості відображені у звітності підприємства.

Щодо перевірки дебіторської заборгованості як змішаного активу, органам ДПА, насамперед, необхідно звертати увагу на правомірне визначення бази оподаткування, зокрема, в частині заниження податкового зобов'язання та завищення податкового кредиту при виникненні та погашенні дебіторської заборгованості; здійснення коригування сум податкового зобов'язання при непогашенні дебіторської заборгованості; правильності віднесення сум дебіторської заборгованості при її неповному погашенні до складу витрат.

При перевірці суб'єктами зовнішнього контролю операцій з цінними паперами, зокрема векселями та облігаціями необхідно перевірити їх фактичну наявність шляхом проведення інвентаризації, а також визначити правильність розмежування монетарних та немонетарних векселів та облігацій; правильність визначення прибутку від операцій з цінними паперами тощо.

Отже, зовнішній контроль передбачає перевірку діяльності суб'єкта господарювання відповідними уповноваженими органами контролю, метою яких є встановлення відповідності господарської діяльності чинному законодавству.

Одним із видів контролю, в залежності від суб'єкта отримання й надання інформації, є внутрішній контроль. Сучасний стан внутрішнього контролю на підприємствах, є незадовільним, про що свідчать наступні статистичні дані (рис. 4.4).

Рис. 4.4. Кількість правопорушень в системі внутрішнього контролю щодо невиконання службових та посадових обов'язків керівниками (власниками) підприємства⁶⁰⁰

Як видно з рис. 4.4, кількість правопорушень кожного року зростає, тоді як кількість осіб, притягнутих до відповідальності зменшується. Найбільш поширеними зареєстрованими злочинами є зловживання службовим становищем, невиконання або неякісне виконання службових обов'язків, неправильна оцінка операцій, надання недостовірного висновку про здійснення діяльності підприємства. Це пов'язано з тим, що Україна відноситься до країн безпрецедентного права, тобто одні й ті ж рішення в різних судах вирішуються по-різному, що є одним із факторів зменшення кількості осіб, притягнутих до відповідальності.

Тому, розробки потребує дієва система внутрішнього контролю на підприємствах, що сприятиме виявленню різноманітних відхилень та отриманню достовірної облікової інформації для забезпечення захисту від помилок та зловживань; визначення об'єктів економічних ризиків й можливість усунення майбутніх недоліків чи нестач, що допомагає ідентифікувати й усунути слабкі місця в системі управління; виявлення принципів управління, які було порушено, а також збереження майна власника (керівника) підприємства.

⁶⁰⁰ Згідно з даними сайту Державного комітету статистики України за період з 2009-2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/pp_rik/pp_u/90-2002.html.

Внутрішній контроль – це система заходів, визначених управлінським персоналом підприємства та здійснюваних на підприємстві з метою найбільш ефективного виконання усіма працівниками своїх обов’язків із забезпечення та здійснення господарських операцій⁶⁰¹.

Для забезпечення поставленої мети, суб’єкти контролю повинні чітко визначитися з порядком здійснення етапів, необхідних для раціональної та ефективної роботи системи внутрішнього контролю (рис. 4.5).

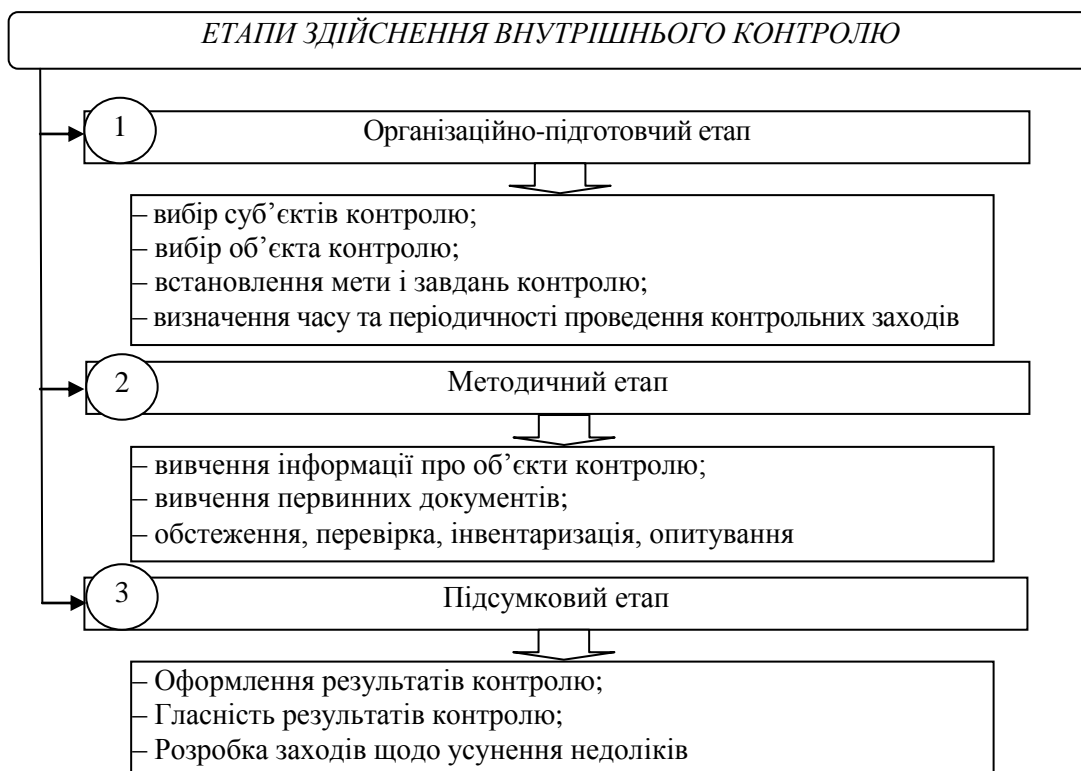

Рис. 4.5. Етапи здійснення внутрішнього контролю операцій з монетарними і змішаними активами підприємства

На першому етапі контролю необхідно визначити об’єкти контролю, перелік суб’єктів проведення, окреслити завдання контролю, спрямованих на досягнення мети, а також обрати найбільш повне інформаційне забезпечення процесу контролю.

Другим етапом є методичний, який передбачає застосування різноманітних способів й методів перевірки даних бухгалтерського обліку та оформлення їх результатів у спеціально розроблених робочих документах.

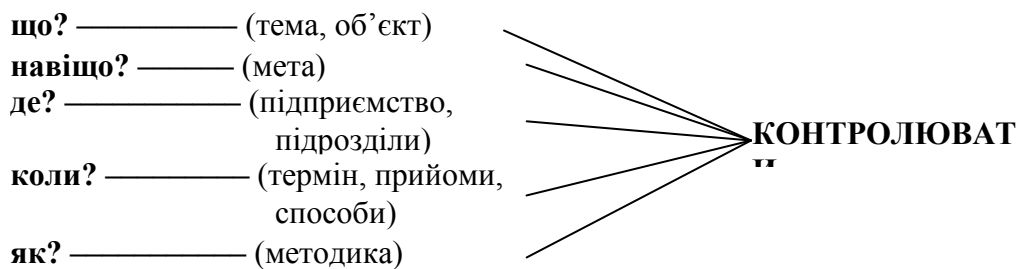
⁶⁰¹ Внутрішній контроль господарської діяльності підприємства: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. к.е.н. проф. М.Д. Корінька. – Фастів: “Поліфаст”, 2006. – 440 с., с. 46.

На третьому етапі узагальнення результатів контролю аналізуються виявлені причини відхилень та їх вплив на господарську діяльність підприємства, формується висновок про проведену перевірку та надаються пропозиції щодо удосконалення бухгалтерського обліку.

Останнім і заключним етапом є етап реалізації результатів контролю, який передбачає здійснення перевірки ходу виконання прийнятих рішень, реалізації розроблених заходів на результативній стадії, надання підсумкової оцінки здійсненої господарської операції на всіх етапах її реалізації, внесення уточнення щодо її доцільності, виходячи з отриманих результатів; перевірку правильності бухгалтерських записів щодо здійснених за кожною операцією розрахунків; оцінку фінансових результатів кожної господарської операції.

Розглянемо детальніше організаційний етап внутрішнього контролю операцій з монетарними і змішаними активами підприємства.

Організація (підготовчі дії процесу) контролю має давати можливість ще до початку його здійснення отримати відповіді на питання⁶⁰²:

*Рис. 4.6. Питання, на які дає відповіді організація контролю*⁶⁰³

Це дасть змогу підвищити рівень відповідальності уповноважених осіб, отримати відшкодування збитків та попередити порушення у майбутньому.

Суб'єктами внутрішнього контролю монетарних та змішаних активів виступають особи або групи осіб, які наділені відповідними повноваженнями зі здійснення контрольних процедур над об'єктом контролю, а саме: обліковий персонал чи менеджер підприємства, керівник або власник підприємства, які спеціалізуються в галузі організації виробництва, економіки, фінансів та бухгалтерського обліку чи спеціально створена служба внутрішнього контролю.

⁶⁰² Бутинець Т.А. Система внутрішнього контролю: організаційні підходи / Т.А. Бутинець // Науковий вісник Державної академії статистики, обліку та аудиту. Збірник наукових праць. – Київ, 2010. – № 2. – 139 с., с. 33.

⁶⁰³ Там же, с. 33.

Вибір суб'єктів контролю безпосередньо залежатиме від факторів, які впливають на господарську діяльність підприємства. Так, В.Д. Белік вважає, що внутрішній контроль залежатиме від правової форми підприємства, видів і масштабів діяльності, здійснюваних ним, складності його організаційної структури, наявності достатніх фінансових ресурсів, доцільності охоплення контролем різних аспектів діяльності і відношення керівництва підприємства до контролю⁶⁰⁴.

Вважаємо, що великі підприємства, організаційна структура яких є ускладненою, тобто мають дочірні компанії, філії чи представництва та здійснюють різноманітні види господарської діяльності, потребують створення служби (відділу) внутрішнього контролю. На малих і середніх підприємствах не доцільно створювати самостійні служби контролю, тому відповідні функції може виконувати внутрішній контролер.

Визначивши суб'єктів здійснення контролю, важливим аспектом є вибір об'єктів контролю, за якими необхідно здійснювати перевірку, що полягає у своєчасному виявленні порушень принципів законності, ефективності та доцільності здійснення таких операцій (рис. 4.7).

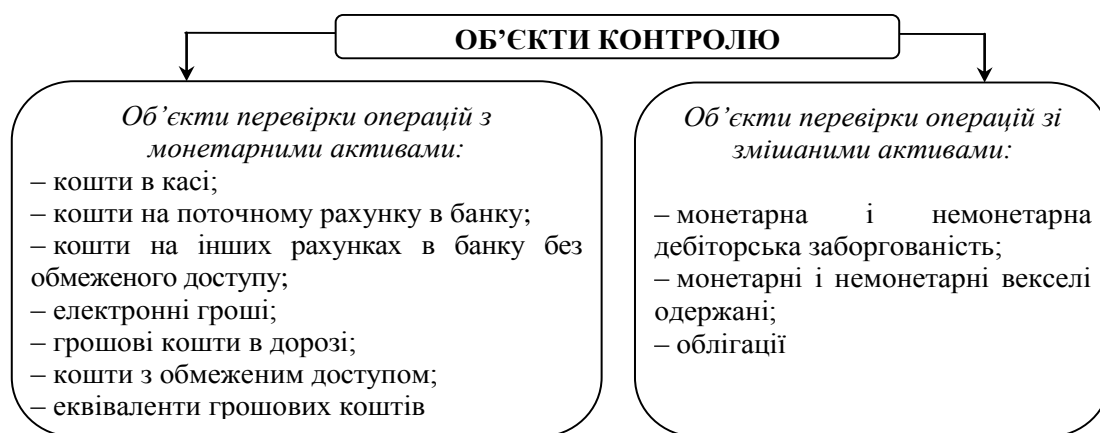

Рис. 4.7. Об'єкти контролю операцій з монетарними і змішаними активами підприємства

Відповідно до поставленої мети, суб'єкти внутрішнього контролю повинні чітко визначитися з основними завданнями щодо перевірки об'єкта контролю (табл. 4.1).

⁶⁰⁴ Белік В.Д. Підходи до організації системи внутрішнього контролю [Електронний ресурс] / В.Д. Белік // Міжнародний збірник наукових праць. – Випуск 3(15). – Режим доступу до журн.: <http://eztuir.ztu.edu.ua/1460/1/9.pdf>.

Таблиця 4.1. Основні завдання організації внутрішнього контролю операцій з монетарними та змішаними активами підприємства

Завдання внутрішнього контролю монетарних активів	Завдання внутрішнього контролю змішаних активів	
	Дебіторська заборгованість	Векселі одержані, облигації
<p>– перевірка своєчасності та повноти оприбуткування грошових коштів;</p> <p>– перевірка забезпечення умов збереження готівки та інших цінностей в касі та при їх доставці з банку;</p> <p>– перевірка дотримання правил документального оформлення операцій щодо руху готівки; перевірка дотримання касової дисципліни при проведенні касових операцій; цільове використання грошових коштів;</p> <p>– перевірка дотримання ліміту готівки в касі, умов видачі на поточні потреби та на інші цілі;</p> <p>– перевірка дотримання встановленого порядку збереження чекових книжок, а також отримання на них готівки;</p> <p>– перевірка стану обліку касових операцій, ведення касової книги, книг аналітичного обліку інших цінностей, які зберігаються в касі;</p> <p>– перевірка дотримання граничних обмежень на здійснення готівкових розрахунків;</p> <p>– своєчасності та повноти відображення руху готівки в касовій книзі та в звіті касира;</p> <p>– дотримання умов видачі готівки підзвіт на операційні і господарські витрати та інші потреби підприємства;</p> <p>– законність вибуття грошових коштів;</p> <p>– достовірність оцінки та реальність відображення в регістрах і фінансовій звітності грошових коштів</p>	<p>– перевірка правильності оформлення договорів оренди, договорів купівлі-продажу, договорів факторингу та їх реєстрації в журналі реєстрації договорів;</p> <p>– перевірка правильності оформлення первинного обліку та їх реєстрації на спеціальних носіях облікової інформації;</p> <p>– перевірка правильності розмежування монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості;</p> <p>– перевірка правильності визнання та оцінки монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості з метою недопущення викривлення даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності;</p> <p>– перевірка правильності створення й нарахування резерву сумнівних боргів (в частині вибору методу нарахування, терміну й необхідності нарахування);</p> <p>– перевірка повноти бухгалтерських даних щодо розрахунків з покупцями та замовниками (попередня чи наступна оплата, готівкові чи безготівкові розрахунки);</p> <p>– перевірка правильності відображення розрахунків з покупцями та замовниками у звітності</p>	<p>– перевірка правильності та повноти відображення в бухгалтерському обліку операцій з векселями (правильність розмежування векселів на монетарні та немонетарні, довго- та короткострокові);</p> <p>– законність випуску векселя (зокрема, підстав випуску та дотримання вексельного законодавства при здійсненні операцій з векселями);</p> <p>– перевірка заборгованості за розрахунками забезпеченими векселями, одержаними у розрізі векселів, що утримуються до погашення та для продажу;</p> <p>– перевірка своєчасності погашення монетарних і немонетарних векселів;</p> <p>– перевірка правильності та своєчасності нарахування відсотків за процентними векселями одержаними;</p> <p>– встановлення випадків неправильного облікового відображення монетарних і немонетарних векселів;</p> <p>– перевірка дотримання підприємством податкового законодавства за операціями, що пов'язані з надходженням монетарного векселя та реалізацією немонетарного</p>

Формування таких завдань суб'єктами внутрішнього контролю надасть можливість зосередити увагу на найбільш актуальних питаннях, що дозволить підвищити якість та достовірність облікової інформації.

Джерелами інформації для здійснення контролю операцій з монетарними та змішаними активами в бухгалтерському обліку підприємства є інформація, яку умовно можна поділити на облікову, яка включає сукупність різноманітних облікових документів з оформлення операцій щодо грошових коштів, векселів одержаних, дебіторської заборгованості (табл. 4.2) та нормативну, зокрема, міжнародних та національних стандартів бухгалтерського обліку, Кодексів України, Законів України, Указів Президента України, Постанов Кабінету Міністрів України, Інструкцій та Методичних рекомендацій з ведення бухгалтерського обліку.

Перелік нормативно-правових документів, якими суб'єкти контролю повинні керуватися в процесі здійснення контрольних процедур наведені в 2 та 3 розділах роботи.

Таблиця 4.2. Інформаційна база контролера щодо перевірки операцій з монетарними та змішаними активами підприємства

Група	Вид документу	
	Монетарні активи	Змішані активи
1	2	3
Договори	Договір купівлі-продажу, договір оренди	Договір оренди, договір купівлі-продажу, договір факторингу, договір бартерних операцій
Первинні документи	Прибуткові і видаткові касові ордери; чеки на отримання готівки; виписки банку; марки, талони на харчування; корінці чеків, квитанції оголошень на внесок готівкою; платіжні й розрахунково-платіжні відомості; заяви на видачу грошей; розпорядницькі документи (накази); рахунки до оплати; договірна документація; договір про матеріальну відповідальність	Акт приймання-передачі, акт виконаних робіт (наданих послуг), виписка банку, платіжне доручення, рахунок-фактура, накладна, податкова накладна, платіжні документи на перерахування платежів до митниці, вантажно-митна декларація, інвойс, вексель, акредитив, прибуткові та видаткові касові ордери, довіреність, звіт про використання наданих коштів у відрядження або підзвіт
Регістри бухгалтерського обліку	Касові книги; журнал реєстрації прибуткових і видаткових касових ордерів, відомостей; звіти	Журнал-регістр № 3, 4 відомості 3.1 та 3.2, 3.4, 4.2

	касира; обліковий реєстр позабалансового рахунку 08 “Бланки суворого обліку”; журнал-реєстр № 1, відомість № 1.1, № 1.2, № 1.3	
--	--	--

Продовження таблиці 4.2

1	2	3
Фінансова звітність	Форма № 1 “Баланс”, форма № 3 “Звіт про рух грошових коштів”, № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”	Форма № 1 “Баланс”, форма № 2 “Звіт про фінансові результати”, форма № 3 “Звіт про рух грошових коштів”, форма № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”
Внутрішньо-управлінська звітність	Звіт про монетарні активи	Звіт про дебіторську заборгованість, Звіт про наявність, рух та погашення дебіторської заборгованості, Звіт про короткострокову заборгованість за вексями одержаними, Відомість аналітичного обліку операцій з придбаними борговими цінними паперами, Звіт про змішані активи

Систематизація інформаційного забезпечення контролера щодо монетарних та змішаних активів підприємства надасть можливість зібрати всі наявні докази, правильно оцінити процеси, явища, що виникають, а також перевірити всі наявні господарські операції, які необхідні для підтвердження результатів господарської діяльності підприємства.

Внутрішній контроль залежно від часу проведення поділяється на попередній, поточний та наступний.

Попередній контроль проводиться до моменту здійснення операції, тобто в момент укладання договору (зібрання інформації про резидентів і нерезидентів країни; аналіз стану дебіторської заборгованості за договором купівлі-продажу; попередження про виявленні порушення до моменту відображення заборгованості в бухгалтерському обліку).

Поточний контроль проводиться в момент здійснення господарської операції. Облікові працівники, особливо головні бухгалтери, повинні здійснювати повсякденний поточний контроль за повнотою, правомірністю і своєчасністю операцій, пов’язаних з надходженням коштів та їх правильним

і ефективним використанням⁶⁰⁵. На цьому етапі суб'єкти внутрішнього контролю також виявляють відповідність операцій за договором купівлі-продажу, договором оренди чи договором факторингу Положенню про облікову політику підприємства, нормативно-правовим актам; встановлення правильності оформлення первинного обліку та її реєстрації в системі бухгалтерського обліку; встановлення правильності відображення розрахунків з покупцями та замовниками у фінансовій та управлінській звітності; співставлення даних бухгалтерського обліку та показників фінансової й управлінської звітності.

На відміну від двох попередніх методів контролю, наступний контроль передбачає перевірку операцій з монетарною і немонетарною дебіторською заборгованістю після їх здійснення. Він характеризується більш повним підходом до аналізу здійснених господарських операцій та передбачає вибір методу перевірки розрахунків з покупцями та замовниками.

Таким чином, ефективність організації внутрішнього контролю монетарних і змішаних активів підприємства залежать від чітко визначеної мети і завдань підприємства. Це допоможе суб'єктам господарювання зібрати всі наявні докази, правильно оцінити процеси, явища, що виникають, а також перевірити всі наявні господарські операції, які необхідні для підтвердження результатів діяльності та реагувати на можливі негативні наслідки.

За результатами дослідження встановлено, що основним проблемним питанням в організації внутрішнього контролю є те, що організація внутрішнього контролю розглядається в цілому для всіх структурних елементів (об'єктів), що наявні у власності суб'єкта господарювання, а не конкретно до кожного об'єкта дослідження. Це призводить до неправильного розуміння сутності всіх господарських операцій, що здійснюються на підприємстві, невизначеності завдань, функцій та контрольних процедур, що здійснюються суб'єктами контролю. Визначено суб'єктів, об'єкти, встановлено мету і завдання внутрішнього контролю, час проведення, а також періодичність проведення внутрішнього контролю монетарних та змішаних

⁶⁰⁵ Мурашко В.М. Контроль і ревізія фінансово-господарської діяльності: навчальний посібник / Мурашко В.М., Сторожук Т.М., Мурашко О.В.; за заг. ред. П.В. Мельника. – Київ: ЦУЛ, 2003. – 311 с., с. 92.

активів підприємства, що стало основою для розробки методики внутрішнього контролю таких активів.

4.2. Методичні підходи до контролю монетарних активів вітчизняних підприємств

Основною складовою монетарних активів є грошові кошти. Більшість операцій, що здійснюються на підприємстві, пов'язані з рухом грошових коштів, зокрема, проведенням розрахунків між підприємствами. А оскільки грошові кошти надзвичайно вразливі до шахрайств і крадіжок, тому окрім державного контролю, в суб'єктів господарювання має бути розроблена ефективна система внутрішнього контролю, що дасть змогу забезпечити їх збереження та ефективного використання. Адже неефективне використання грошових коштів, як правило, призводить до зниження платоспроможності суб'єкта господарювання, збільшення можливості розкрадання коштів підприємства та відповідно збільшує ризик його банкрутства. У зв'язку з цим контроль за операціями з грошовими активами є надзвичайно важливим.

Питання контролю грошових коштів висвітлені у працях таких вітчизняних вчених, як: С.Л. Берези, Ф.Ф. Бутинця, Н.Д. Бровкіна, С.Ф. Голова, Т.А. Гринь, Є.В. Калюги, В.В. Кожарського, М.В. Кужельного, Л.Г. Ловінської, В.О. Озерана, О.М. Петрука, А.А. Пилипенка, В.В. Сопка, Л.К. Сука, В.А. Хмельницького, В.О. Шевчука М.С. Шидловської та закордонних, таких як: В.П. Астахова, Х. Нюрнберга, В.Ф. Палія, Т.Б. Рубінштейна, Г.А. Салтикової, О.В. Соловйової, О.М. Сорокіної, В.П. Суйца, Л.З. Шнейдмана. Проте, у зв'язку з появою нових об'єктів бухгалтерського обліку, таких як електронні гроші виникає необхідність розробки комплексної методики внутрішнього контролю монетарних активів підприємства. У зв'язку з цим, метою дослідження є розробка методики внутрішнього контролю монетарних активів підприємства.

Більшість існуючих методик внутрішнього контролю зводяться до виявлення відхилень від заданих параметрів діяльності (нормативів,

стандартів) з метою прийняття управлінських рішень. Так, основними недоліками існуючих методик контролю є недостатня якість підготовки інформації для прийняття управлінських рішень; невпорядкованість аналітичних процедур для виявлення та оцінки резервів оптимізації надходжень, відсутність системних засад контролю монетарних активів.

Розглянемо основні пропозиції дослідників щодо усунення зазначених недоліків. Так, Варавка В.В. запропонувала методику контролю руху грошових коштів від поточної господарської діяльності, що передбачає: контроль обсягів та структури руху грошових коштів; контроль тривалості фінансового циклу; контроль оптимальності залишків грошових коштів; контроль виконання платіжного календаря та аналіз відхилень; контроль платоспроможності підприємства; контроль ліквідності, рівномірності, синхронності та збалансованості руху грошових коштів. Для кожного об'єкту розроблено моделі контролю і аналізу, що визначають зміст контрольно-аналітичних процедур, суб'єкти, періодичність, вхідну інформацію, методичне забезпечення та вихідну інформацію.⁶⁰⁶

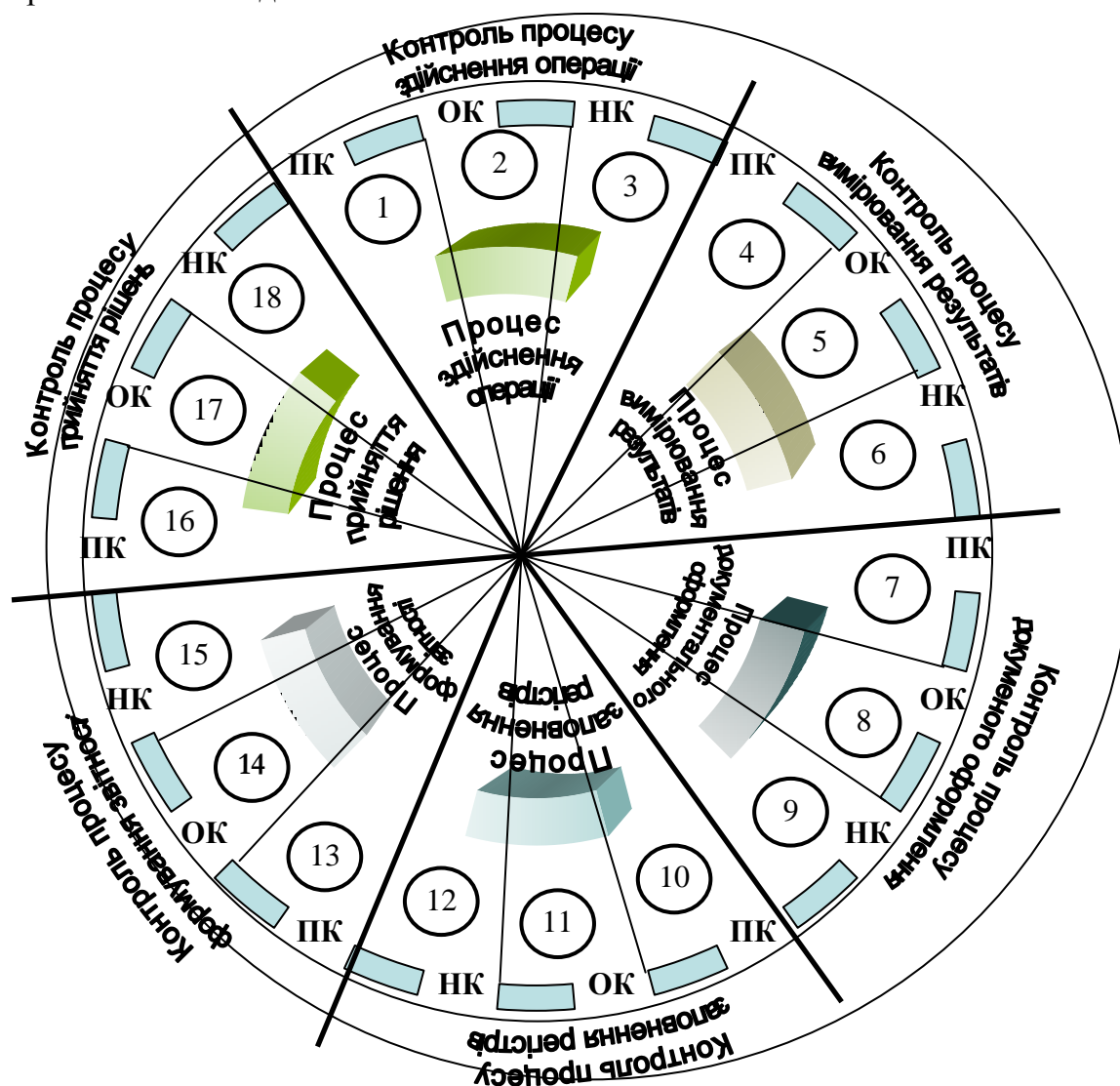
Височан О.С.⁶⁰⁷ пропонує використання моделі попроцесного контролю за станом ведення бухгалтерського обліку, яка полягає в розподілі конкретних процедур між видами контролю (початковий, оперативний, наступний) з чіткою прив'язкою до етапів облікового процесу з метою комплексного дослідження системи бухгалтерського обліку на предмет ефективності її функціонування (рис. 4.8).

В запропонованій моделі континуум контролю облікового процесу розділено на 6 основних стадій (етапів) контролю, для яких характерні особливі методи та прийоми перевірки: контроль процесу здійснення операції, контроль процесу вимірювання результатів, контроль процесу документального оформлення, контроль процесу заповнення реєстрів, контроль процесу формування звітності та контроль процесу прийняття рішень. На кожному з цих етапів присутній як початковий і наступний, так і

⁶⁰⁶ Варавка В.В. Облік, контроль і аналіз руху грошових коштів підприємства: методика і організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)" / В.В. Варавка. – Київ, 2009. – 21 с., с. 12.

⁶⁰⁷ Височан О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)" / О.С. Височан. – Київ, 2009. – 21 с., с. 12.

оперативний контроль, які в сукупності формують 18 секторів контролю з притаманними задачами і об'єктами⁶⁰⁸.

- ПК – початковий контроль;
- ОК – оперативний контроль;
- НК – наступний контроль.

Рис. 4.8. Модель контролю ведення бухгалтерського обліку на ділянці обліку грошових коштів та їх еквівалентів⁶⁰⁹

⁶⁰⁸ Там же, с. 12.

⁶⁰⁹ Височан О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” / О.С. Височан. – Київ, 2009. – 266 с., с. 130.

Подана на рис. 4.8 модель реалізована на ділянці обліку грошових коштів та їх еквівалентів, в результаті чого сформована матриця процедур контролю (табл. 4.3).

Таблиця 4.3. Матриця процедур контролю грошових коштів та їх еквівалентів⁶¹⁰

Обліковий процес	Види контролю		
	Попередній	Оперативний	Наступний
Здійснення госпо-дарської операції	СК № 1. Перевірка економічної доцільності та законності здійснення операцій з грошовими активами	СК № 2. Перевірка дотримання встановлених вимог, строків та порядку здійснення операцій з грошовими активами	СК № 3. Перевірка правильності віднесення активів до грошових коштів та їх еквівалентів
Вимірювання результатів	СК № 4. Перевірка наявності на підприємстві технічного, організаційного та методичного забезпечення для правильного та своєчасного оприбуткування, оцінки та витрачання грошових активів	СК № 5. Перевірка об'єктивності та своєчасності оцінки грошових коштів та їх еквівалентів	СК № 6. Перевірка правильності та повноти оприбуткування і списання грошових коштів та їх еквівалентів
Докумен-тальне оформлення	СК № 7. Перевірка наявності уніфікованих або затверджених підприємством форм документів з надходження і списання грошових коштів та їх еквівалентів	СК № 8. Перевірка своєчасності та правильності оформлення документів на ділянці обліку грошових коштів та їх еквівалентів	СК № 9. Перевірка повноти, відповідності даних та правильності розрахунків сум у документах з обліку грошових активів
Заповнення облікових регістрів	СК № 10. Перевірка наявності регістрів аналітичного обліку грошових коштів та їх еквівалентів на підприємстві	СК № 11. Перевірка правильності використовуваних кореспонденцій рахунків та своєчасності здійснення записів в облікових регістрах	СК № 12. Інвентаризація грошових коштів та їх еквівалентів та звіряння даних за обліковими регістрами
Формування звітності	СК № 13. Перевірка наявності звітних форм та вивірених методик з їх заповнення на підприємстві	СК № 14. Перевірка правильності формування звітності з руху грошових коштів та їх еквівалентів та своєчасності її подання	СК № 15. Аналіз даних звітності та зіставлення із запланованими показниками і виявлення причин відхилень

⁶¹⁰ Височан О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)" / О.С. Височан. – Київ, 2009. – 266 с., с. 131-132.

Прийняття рішень	СК № 16. Перевірка наявності на підприємстві технічного, інформаційного, організаційного, методичного та інших видів забезпечення прийняття рішення	СК № 17. Перевірка своєчасності виконання прийнятих рішень у сфері управління грошовими коштами та їх еквівалентами	СК № 18. Перевірка досягнення тактичних та стратегічних цілей
------------------	---	---	---

Запропонована модель внутрішнього контролю О.С. Височаном є ефективною та дієвою та спрямована на те, щоб не допускати та вчасно виявляти втрати, розкрадання та облікові помилки. Проте, у зв'язку з появою такого об'єкту бухгалтерського обліку як електронні гроші, формування двох окремих груп грошей, таких як кошти з обмеженим доступом та без обмеженого доступу, виникає необхідність розробки дієвої методики внутрішнього контролю монетарних активів, в частині грошових коштів (рис. 4.9).

Рис. 4.9. Запропонована методика внутрішнього контролю операцій з монетарними активами підприємства

Організаційно-підготовчий етап внутрішнього контролю монетарних активів детально описаний в попередньому параграфі роботи. Методичний етап передбачає застосування прийомів фактичного та документального контролю. Фактичний контроль передбачає проведення інвентаризації.

Інвентаризація монетарних активів проводиться з метою контролю за їх фактичною наявністю та збереженням. Така інвентаризація повинна проводитись на кожному підприємстві в терміни, встановлені керівником (але не рідше одного разу на квартал). Чим частіше проводиться інвентаризація монетарних активів та операцій з ними на підприємстві, тим менше помилок, порушень законодавства та зловживань виявляють фіскальні органи.

Процес інвентаризації здійснюється в певній послідовності. Основними етапами здійснення інвентаризації монетарних активів на підприємствах є: організаційно-підготовчий, технологічно-документальний, порівняльно-аналітичний та результативний (рис. 4.10).

Процес здійснення будь-якої інвентаризації розпочинається з організаційно-підготовчого етапу, на якому керівник підприємства визначає об'єкти, періодичність проведення інвентаризації, крім випадків обов'язкової інвентаризації. Для проведення інвентаризаційної роботи розпорядчим документом керівника підприємства створюється постійно діюча інвентаризаційна комісія, яку він (або його заступник) очолює. До її складу, як правило, входять керівники структурних підрозділів, а також головний бухгалтер підприємства⁶¹¹.

До початку інвентаризації у касі підприємства комісією записуються останні номери прибуткового та видаткового касових ордерів, чекової книжки, також інвентаризаційна комісія повинна одержати у касира звіт про грошові активи, що знаходяться в касі на момент інвентаризації, перевірити його і встановити правильність виведеного залишку грошових коштів.

⁶¹¹ Чудовець В. Науково-практичний підхід до визначення етапів проведення інвентаризації / В. Чудовець // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – №8. – С. 12-19, с. 14.

Рис. 4.10. Характеристика етапів проведення інвентаризації монетарних активів

Інвентаризація каси проводиться в присутності касира і головного бухгалтера, (в разі наявності на підприємстві декількох кас їх потрібно опечатувати, щоб уникнути можливості покрити нестачу в одних касах за рахунок грошей інших). Під час проведення інвентаризації необхідно звернути увагу на:

- наказ керівника підприємства про призначення касира;

- наявність договору про повну матеріальну відповідальність касира підприємства;
- умови зберігання готівки в касі;
- повноту і своєчасність оприбуткування грошових коштів за чеками у банку;
- правильність оформлення прибуткових і видаткових касових ордерів та наявність усіх необхідних реквізитів;
- погашення видаткових і прибуткових касових ордерів відповідними штампами;
- правильність виведення арифметичних підсумків у платіжних відомостях;
- визначення депонованих сум, а також розрахунків за видатковими чеками;
- дотримання ліміту готівки в касі.

Наступний етап інвентаризації – технологічно-документальний, передбачає комплекс послідовних дій, пов'язаних із безпосередньою перевіркою стану монетарних активів, правильністю їх визнання, формуванням інформаційної бази для перевірки облікових оцінок та визначення підстав для подальшого перегляду.

Комісія шляхом повного перерахунку перевіряє наявність у касі усіх грошових коштів, цінних паперів, лімітованих чекових книжок, поштових марок тощо⁶¹².

В період інвентаризації в касі можуть знаходитись частково оплачені платіжні відомості на виплату зарплати, матеріальних допомог та на інші виплати, а також різного роду тимчасові, належним чином не оформлені розписки про отримання працівниками підприємства грошей з каси. Виплати за платіжними відомостями, які оплачуються частинами, можна прийняти до заліку, про що робиться відмітка в акті; суми розписок до наявного залишку сальдуватися не повинні.

Видача грошей з каси не підтверджена розпискою отримувача у видатковому касовому ордері або в іншому документі, який його замінює,

⁶¹² Інструкція з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів, розрахунків та інших статей балансу від 30.10.98 р. №90 із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0728-98>

вважається недостачею і стягується з касира. Наявні грошові кошти, не оформлені прибуткових касовим ордером, вважаються лишками в касі і зараховуються до доходу підприємства.

В процесі перевірки контролеру необхідно підтвердити дотримання встановлених лімітів каси: для визначення понадлімітних залишків готівки в касі, порівнюються записи про фактичні її залишки за касовою книгою з установленим підприємством лімітом каси за кожний день незалежно від того, здійснювалися в цей день касові обороти (надходження і витрати готівки) чи ні. Якщо в періоді, що перевіряється, виявлено перевищення ліміту каси, то визначаються, протягом якого часу (у днях) і які понадлімітні суми не здавалися в установлені строки до банку і з якої причини, а також загальна сума понадлімітних залишків.

Метою перевірки дотримання порядку видачі готівки під звіт та її використання є здійснення контролю за дотриманням встановленого порядку видачі готівкових коштів під звіт (у тому числі на відрядження) та їх використання. Під час проведення перевірок аналізується порядок видачі сум під звіт, їх цільове використання, виявляються факти неправомірної видачі готівки під звіт працівникам, які повністю не розраховалися за попередньо видані їм кошти, несвоєчасного звітування, а також випадки передавання підзвітних коштів одним працівником іншому тощо.

Для контролю за дотриманням підприємством установлених обмежень (10 тис. грн.) при здійсненні між ними готівкових розрахунків перевіряються розрахункові операції підприємства - платника готівкових коштів.

Результати інвентаризації оформлюються актом за формою № інв-15, в якому зазначаються виявлені недостачі або лишки грошових коштів, їх сума, причини виникнення. Акт складається в 2-х примірниках: один передається до бухгалтерії, а другий залишається у касира.

В акті відображається фактична наявність коштів, поштових марок, розрахункових чекових книжок та інших грошових документів, встановлена при інвентаризації і за обліковими даними. При цьому використовуються дані касових книг, відомостей аналітичного обліку грошових документів, описів з обліку цінних паперів. Якщо цінні папери зберігаються в депозитарії, то їх наявність підтверджується випискою депозитарія. Іноземна валюта записується в акті за курсом, який діє на день інвентаризації.

Для відображення результатів інвентаризації бланків документів суворої звітності та виявлення кількісних розходжень їх з обліковими даними застосовується Інвентаризаційний опис бланків документів суворої звітності.

За наявності бланків документів суворої звітності, що нумеруються одним номером, складається комплект із вказівкою кількості документів у ньому⁶¹³.

Інвентаризація грошових коштів на рахунках в банках, причому коштів без обмеженого доступу, так і з обмеженим доступом, здійснюється методом звірки залишків, які обліковуються на рахунках бухгалтерського обліку із залишками за банківськими виписками.

Виписки банків про залишки коштів на поточних, спеціальних, валютних, акредитивних рахунках повинні бути підтверджені актом взаємозвірки.

В банківських установах отримують останні виписки із виправдовуючими документами, на яких голова інвентаризаційної комісії робить відмітку: “Записи про виписку належать інвентаризації”. Необхідно прослідкувати, щоб в бухгалтерії ці банківські виписки і документи до них були перевірені, опрацьовані і дані за ними відображені в обліковому реєстрі Журналі 1 та в Відомості 1.1, 1.2. Суть інвентаризації, в такому випадку, полягає у встановленні реальності залишків шляхом перевірки відповідності сальдо за всіма банківськими виписками і облікових реєстрах на кінець інвентаризаційного періоду, встановлення можливих розбіжностей і претензій до обслуговуючого банку, якщо останні мали місце. При наявності таких розбіжностей результати інвентаризації оформлюються актом із зазначенням в ньому причин, спорів в розрахунках, що виникли і які підтверджуються засвідченими довідками банку. У випадку необхідності встановлення достовірності виписок проводять зустрічну перевірку в банківських установах.

При інвентаризації не повинні залишатися поза увагою банківські операції, не підтверджені відповідними документами. Незалежно від наявності відповідного запису в банківській виписці необхідно з’ясувати причину відсутності документів і, у випадку необхідності, – звернутись до банку за роз’ясненнями за даною операцією. Повідомлення про отримання

⁶¹³ Інструкція з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів, розрахунків та інших статей балансу від 30.10.98 р. №90 із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0728-98>

виписок банківськими установами в триденний строк, а за помилково записаними сумами в кредит або дебет рахунку – не пізніше ніж через 10 днів (якщо власник рахунку знаходиться в іншому населеному пункту – не пізніше ніж через 20 днів після отримання виписки).

Інвентаризація грошових коштів в дорозі здійснюється методом порівняння сум на субрахунках бухгалтерського обліку з даними квитанцій банківських установ, поштових відділень, копій супровідних відомостей на здачу виручки інкасаторам банку тощо. Потім перевіряються обороти, тобто операції з грошовими коштами в дорозі, шляхом звірки квитанцій банку або копій супровідних відомостей на здану виручку з виписками банку про зарахування сум на розрахунковий рахунок підприємства. В результаті цього з'ясовується повнота та своєчасність зарахування, а також відображення банком грошової виручки підприємства на його розрахунковому рахунку⁶¹⁴.

Акт складається інвентаризаційною комісією на підставі виявлених залишків сум за документами, які відображаються на відповідних субрахунках, підписується і передається до бухгалтерії.

Інвентаризація електронних грошей в Інтернет-гаманцях здійснюється методом звірки залишків, які обліковуються на рахунках в бухгалтерії, із залишками в банківських виписках.

На початку порівняльно-аналітичного етапу контролер бере облікові дані у бухгалтерів щодо залишків монетарних активів та вносить їх до інвентаризаційних описів для порівняння їх з фактичними, встановленими під час перевірки. Далі з метою виявлення результатів інвентаризації складаються порівняльні відомості, в яких фіксуються розбіжності між даними інвентаризаційних описів (актів) і даними обліку. Причому в порівняльних відомостях вказуються лише ті об'єкти інвентаризації, де виявлено розбіжності⁶¹⁵.

При визначенні попередніх результатів інвентаризації може бути встановлено:

- 1) відповідність фактичних і облікових даних;
- 2) нестачу – фактичні залишки менші від облікових;
- 3) лишки – фактичні залишки більші облікових⁶¹⁶.

⁶¹⁴ Мельник М.В. Ревизия и контроль: учебное пособие / Мельник М.В., Пантелеев А.С., Зведин А.Л.; под. ред. проф. М.В. Мельник. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 520 с., с. 243-244.

⁶¹⁵ Чудовець В. Науково-практичний підхід до визначення етапів проведення інвентаризації / В. Чудовець // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – №8. – С. 12-19, с. 16-17.

⁶¹⁶ Там же, с. 17.

Саме другий та третій випадки отримали в бухгалтерському обліку низку інвентаризаційних різниць.

У результаті інвентаризації може бути виявлено надлишки монетарних активів. У бухгалтерському обліку така операція відображається за дебетом рахунків монетарних активів (30, 31, 32, 33) у кореспонденції з рахунком 719 “Інші доходи операційної діяльності”. Наприкінці звітного періоду сума, відображена на рахунку 719, списується в кредит рахунку 791 “Результат основної діяльності”.

Якщо при інвентаризації виявлена недостача і винна особа встановлена, то ця особа може внести певну суму грошових коштів у касу добровільно або ж таке відшкодування проводиться шляхом вирахування із заробітної плати на підставі наказу керівника. Якщо працівник категорично не згодний з думкою інвентаризаційної комісії і не визнає недостачі, то такі питання вирішуються в судовому порядку. Суми, які відшкодовуються винною особою, насамперед, йдуть на покриття шкоди, завданої підприємству, а залишок перераховується до бюджету.

Якщо винну особу не встановлено або у відшкодуванні збитку відмовлено судом, наднормативна недостача списується на результати господарської діяльності, а саме відображається за дебетом субрахунку 947 “Нестачі і втрати від псування цінностей” у кореспонденції з кредитом рахунків 30 “Грошові кошти в касі”, 31 “Грошові кошти на рахунках в банках”, 32 “Електронні кошти”, 33 “Інші грошові активи”.

Одночасно зі списанням суми недостачі її необхідно відобразити на позабалансовому субрахунку 072 “Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей”. При встановленні винної особи сума недостачі списується із субрахунку 072 одночасно з визначенням заборгованості винної особи і виникненням доходу записами за дебетом субрахунку 375 “Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків” і кредитом субрахунку 716 “Відшкодування раніше списаних активів” у сумі, що підлягає відшкодуванню винною особою. Якщо винну особу не встановлено або у відшкодуванні відмовлено судом, сума недостачі має відобразитися на субрахунку 072 “Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей” не менше строку позовної давності (звичайно він становить 3 роки) з моменту встановлення факту недостачі.

Наступним етапом внутрішнього контролю є перевірка первинних документів, якими оформлюються операції з монетарними активами.

На цьому етапі застосовуються прийоми документального контролю, зокрема формальна, арифметична, нормативно-правова, взаємна перевірка первинних документів, якими оформлені операції щодо руху монетарних активів:

1) перевірка відповідності записів у касовому звіті та касовій книзі;

2) перевірка наявності касових документів (ПКО, ВКО, Звіт про використання коштів, наданих на відрядження або під звіт, що відображені в касовому звіті);

3) перевірка ПКО і ВКО, що додані до касових звітів, за формою та суттю відображених в них операцій (можуть бути ПКО і ВКО, в яких записи здійснені з порушенням встановленого порядку ведення касових операцій та облікових реєстрів, документи неякісні за формальними ознаками де є безтоварні або безгрошові бухгалтерські записи);

4) перевірка достовірності арифметичних підрахунків у касових документах (платіжна відомість);

5) перевірка повноти оприбуткування виручки, що надходить у касу підприємства (ПКО, звіт касира, касова книга, виписка банку, журнал № 1, звіт про використання коштів, наданих на відрядження або під звіт, розрахунки за рахунком 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками” та 37 “Розрахунки з різними дебіторами”, накладні на відвантаження тощо);

6) наявність та арифметична звірка сум платіжних відомостей, що додані до звітів касира (наявність підписів керівника, головного бухгалтера, касира, наявність сум, строки видачі оплати праці по платіжних відомостях);

7) перевірка кореспонденції рахунків, складеної за касовими операціями;

8) перевірка правильності відображення касових операцій в реєстрах синтетичного і аналітичного обліку. Кожна підсумкова сума реєстру обліку, відомості порівнюється з підсумками оприбуткування і видачі коштів відповідно до касового звіту;

9) перевірка встановлених банком лімітів лишків готівки в касі (перевірити, чи затверджено ліміт каси банком на звітний період, чи були своєчасно подані заявки на встановлення ліміту готівки в касі, встановити, чи не існувало випадків несвоєчасного повернення невикористаних підзвітних сум тощо);

10) перевірка правильності та відповідності цільового використання коштів, що отримані банком за чеками. Необхідно звернути увагу на касові операції щодо видачі сум, які списуються на виробничі потреби.

На практиці мають місце випадки порушень, що зазначені в табл. 4.4.

Таблиця 4.4. Систематизований перелік порушень в операціях з грошовими коштами в касі

№ з/п	Можливі порушення	Характеристика порушення
1	Пряме розкрадання грошових коштів	Нічим не обґрунтоване пряме розкрадання грошових коштів, розкрадання грошових коштів, що маскується розписками посадових осіб, працівників бухгалтерії та інших працівників підприємства
2	Не оприбуткування та привласнення грошових коштів, що надійшли	Не оприбуткування і привласнення грошових коштів, що надійшли з банку, від різних фізичних та юридичних осіб за прибутковими ордерами, від різних юридичних осіб за довіреностями, неповне оприбуткування грошових сум
3	Надлишкове списання грошей по касі	Повторне використання одних і тих же документів для списання грошей по касі, надлишкове списання грошей по касі шляхом неправильного підрахунку підсумків в касових документах і звітах касира, надлишкове списання грошей по касі без підстав або за фальсифікованими документами, надлишкове списання грошей по касі шляхом підробки законно оформлених документів зі збільшенням сум списань
3	Надлишкове списання грошей по касі	Повторне використання одних і тих же документів для списання грошей по касі, надлишкове списання грошей по касі шляхом неправильного підрахунку підсумків в касових документах і звітах касира, надлишкове списання грошей по касі без підстав або за фальсифікованими документами, надлишкове списання грошей по касі шляхом підробки законно оформлених документів зі збільшенням сум списань
4	Привласнення сум, законно нарахованих різним особам та організаціям	Привласнення депонованої заробітної плати та коштів, нарахованих за іншими підставами, привласнення сум, що належать іншим підприємствам
5	Недотримання лімітів залишку готівки	Розрахунки готівкою в сумі, що перевищує ліміт, не встановлення ліміту залишку готівки, несвоєчасна здача понадлімітних залишків готівки в банк
6	Проведення розрахунків з	Розрахунки готівкою в сумі, що перевищує

	різними особами понад встановлені ліміти	гранично встановлену норму
7	Некоректне відображення касових операцій в регістрах синтетичного обліку	Некоректне складання проводок, неправильне виведення залишків, невідповідність записів в регістрах записам в касовій книзі, звітах касира і документах
8	Розрахунки з населенням готівкою за готову продукцію, (товари, виконані роботи, надані послуги) без застосування реєстраторів розрахункових операцій (РРО)	Не застосовуються реєстратори розрахункових операцій, використовуються реєстратори розрахункових операцій, що не зареєстровані в податкових органах

Наступним об'єктом контролю є грошові кошти на рахунках в банку. Контроль банківських операцій доцільно проводити окремо за кожним рахунком. Особливу увагу слід приділити поточному рахунку. Перш за все, необхідно звірити залишки на рахунках грошових коштів, що перевіряється з виписками, даними бухгалтерського обліку і звітності. Перевірка банківських виписок повинна поєднуватися із вивченням банківських операцій по суті. При цьому контролер має з'ясувати:

- чи мали місце незаконні банківські операції (відсутні договірні відносини);
- чи повно і своєчасно оприбутковані та оплачені матеріальні цінності;
- чи правильно відображені в обліку і законно використовувалися чекові книжки для безготівкових розрахунків;
- чи видаються вони підзвітним особам під розписку;
- чи складаються звіти про використання чекових книжок.

Контроль банківських операцій доцільно проводити в такій послідовності:

- 1) перевірка порядку відкриття та режиму банківських рахунків;
- 2) встановлення наявності поточних та інших рахунків у банку в національній та іноземній валютах;
- 3) перевірка законності здійснення операцій з грошовими коштами на банківських рахунках та правильності їх документального оформлення;
- 4) перевірка повноти і своєчасності оприбуткування грошових коштів, що надійшли до банку;
- 5) перевірка своєчасності перерахування податків до бюджету та інших обов'язкових платежів до позабюджетних фондів;

б) перевірка отриманих з поточного та інших рахунків грошових коштів та їх оприбуткування у касі підприємства, а також цільового використання цих коштів;

7) перевірка відповідності даних договірних взаємовідносин за кожним безготівковим розрахунком;

8) перевірка достовірності та доцільності здійснення окремих банківських операцій;

9) перевірка відповідності даних про наявність і рух грошових коштів.

Усі порушення чинних нормативних документів щодо господарських операцій за банківськими рахунками виявляються суцільною перевіркою документів та взаємною звіркою реєстрів обліку на відповідність.

На практиці мають місце випадки порушень, що зазначені у табл. 4.5.

Таблиця 4.5. Основні порушення при проведенні операцій з грошовими коштами, що розміщені на рахунках в банках

№ з/п	Можливе порушення	Характеристика порушення
1	Неповне відображення в обліку операцій по рахунках в банках	Не відображення надходження сум, одержаних з банку і одночасне не відображення надходження сум на рахунок на таку ж суму, тимчасове віднесення відповідних сум на розрахунки з банком за претензіями, відсутність документів, що підтверджують списання грошових коштів з банківського рахунку
2	Безготівкові перерахування коштів не за призначенням	Перерахування коштів постачальникам з викривленням тексту, що оплачуються з рахунку або з підміною копій банківських доручень, переказ грошових коштів підставним особам за нібито виконані роботи або в порядку погашення заборгованості
3	Некоректне відображення операцій на рахунках в банках в реєстрах синтетичного обліку	Некоректне складання проводок, неправильне виведення залишків, невідповідність записів в реєстрах записам в первинних документах

В процесі перевірки контролеру необхідно значну увагу приділити саме цим питанням з метою виявлення порушень, а працівникам бухгалтерської служби – з метою запобігання їх виникненню.

Також однією із складових грошових коштів підприємства є електронні гроші, які на сьогоднішній час не контролюються законодавством і потребують розробки дієвих методів контролю.

Основними етапами контролю операцій з електронними грошима є:

- вивчення законності і доцільності проведення операцій з електронними грошима, своєчасності і повноти їх оприбуткування та витрачання;
- перевірка законності відкриття підприємством Інтернет-гаманців, своєчасності одержання і обробки виписок банку за ними;
- перевірка стану грошових коштів на рахунках та електронних грошей в Інтернет-гаманцях на день проведення внутрішнього контролю за даними виписок банку і за балансом підприємства;
- виявлення напрямів використання електронних грошей, що зберігаються в Інтернет-гаманцях, оцінка правильності проведення взаємозаліків з підприємством-посередником – постачальником електронних грошей;
- перевірка наявності договорів та їх реєстрації у відповідних журналах;
- перевірка правильності документального оформлення операцій з електронними грошима та відображення цих операцій в бухгалтерському обліку і звітності;
- перевірка дотримання підприємством податкового законодавства за операціями, пов'язаними із рухом електронних грошей;
- перевірка відображення в розпорядчих документах керівника підприємства надання права електронного підпису іншим особам, крім головного бухгалтера і керівника підприємства.

Порушення, які можуть виникати при проведенні операцій з електронними грошима є аналогічними до порушень, які виникають при проведенні операцій з грошовими коштами, які розміщені на рахунках в банках та наведені в табл. 4.5.

Наступним етапом внутрішнього контролю операцій з монетарними активами є звірка оборотів і залишків, відображених у первинних документах, із записами в облікових регістрах. Для цього підраховують обороти за виписками в банку, касовими ордерами і ці дані порівнюють із записами в журналі № 1 та відомості до нього, Головній книзі.

Документи, які викликають сумнів, уважно перевіряються як за формою, так і за змістом. При цьому, як правило, необхідно провести за згодою замовника зустрічну перевірку і взаємний контроль операцій.

Останнім етапом внутрішнього контролю монетарних активів є зіставлення залишку монетарних активів, що обліковуються на балансі підприємства, із залишком в облікових регістрах.

Результати здійсненого внутрішнього контролю операцій з монетарними активами узагальнюються в Звіті контролера.

Слід відмітити, що І.С. Несходовський⁶¹⁷ розкриває питання контролю грошових коштів в комп'ютерному середовищі. Так, зокрема, дослідник зазначає, що контроль необхідно здійснювати за наступними напрямками: організаційний, технічний, програмний контроль.

Організаційний контроль включає:

– фізичний захист технічних пристроїв, що забезпечують функціонування електронної форми обліку, зокрема, захист серверів, робочих місць, засобів електронного зв'язку;

– забезпечення надійності зберігання, а також регламентація правил використання електронних підписів та паролів доступу до електронної форми обліку, забезпечення протоколювання дій користувачів;

– розмежування обов'язків, прав і відповідальності посадових осіб і технічного персоналу відповідальних за належну роботу електронної форми обліку;

– контроль за доступом до інформації щодо фінансово-господарських операцій торговельного підприємства і електронних грошей зокрема⁶¹⁸.

Технічний контроль забезпечує належну організацію та функціонування технічних засобів, що використовуються при обігу електронних грошей: комп'ютерні, засоби електронного зв'язку, інші прилади необхідні для повноцінного функціонування обігу електронних грошей⁶¹⁹.

Програмний контроль забезпечує:

– контроль за правильністю функціонування програмних засобів, що забезпечують обіг електронних грошей;

– контроль за правильністю використання Плану рахунків, відповідністю Інструкції щодо застосування плану рахунків, електронних документів вимогам чинних нормативно-правових документів;

– контроль за відповідністю алгоритмів обробки інформації чинному законодавству, інструкціям, положенням, стандартам та іншим нормативним документам, що регламентують ведення бухгалтерського обліку⁶²⁰.

⁶¹⁷ Несходовський І.С. Облік грошових коштів та контроль їх використання в підприємствах торгівлі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” / І.С. Несходовський. – Київ, 2009. – 21 с.

⁶¹⁸ Несходовський І.С. Облік грошових коштів та контроль їх використання в підприємствах торгівлі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” / І.С. Несходовський. – Київ, 2009. – 21 с.

⁶¹⁹ Там же.

⁶²⁰ Там же.

Так, дійсно особливого значення набуває контроль в комп'ютерному середовищі, проте, вважаємо, що пропозиції щодо удосконалення внутрішнього контролю слід здійснювати на рівні певного програмного продукту, шляхом формування відповідних модулів програми.

З появою нових об'єктів бухгалтерського обліку виникає необхідність формування ефективної системи внутрішнього контролю. У зв'язку з цим, запропоновано методику контролю операцій з монетарними активами, що полягає в розробці контрольних процедур, необхідних для встановлення правильності розрахунків та відображення в регістрах обліку та звітності, а також встановленні типових помилок. Такий підхід дасть можливість правильно та послідовно виконувати контрольні процедури та полегшить контролеру роботу з вимірювання залишків монетарних активів та встановлення достовірності операцій з ними.

4.3. Розвиток методики контролю змішаних активів підприємства в Україні

Внутрішній контроль є однією з основних функцій управління, оскільки забезпечує захист від помилок та зловживань, визначає об'єкти економічних ризиків і можливість усунення майбутніх недоліків чи нестач, допомагає ідентифікувати й усунути слабкі місця в системі управління і виявити принципи управління, які було порушено. Характерною особливістю внутрішнього контролю є те, що він здійснюється у процесі фінансово-господарської діяльності, відіграє важливу роль у забезпеченні збереження майна підприємства та достовірності визначення фінансових результатів. Органи управління підприємством користуються інформацією внутрішнього контролю про виявлені відхилення в об'єктах, що контролювалися, для вчасного запобігання негативним впливам таких відхилень на результат усієї діяльності.

Особливу увагу слід приділити внутрішньому контролю за змішаними активами, оскільки до монетарних і немонетарних активів застосовуються різні підходи до оцінки та облікового відображення. Облігації, дебіторська заборгованість та векселі залежно від змісту господарських операцій можуть бути як монетарними, так і немонетарними, що призводить до того, що в бухгалтерському обліку такі об'єкти відображатимуться по-різному. Отже, не правильне розмежування складових змішаних активів на монетарні та немонетарні може спотворювати дані бухгалтерського обліку

та показники фінансової звітності. У зв'язку з цим потребує розробки методика внутрішнього контролю складових змішаних активів, що забезпечить достовірність відображення монетарних і немонетарних активів у системі бухгалтерського обліку.

Завданням дослідження є розробка методики внутрішнього контролю операцій зі складовими змішаних активів, що дозволить підтвердити достовірність даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності, необхідної для здійснення економічного аналізу (рис. 4.11). Детальний опис організаційно-підготовчого етапу внутрішнього контролю змішаних активів наведено в попередньому параграфі роботи, тоді як характеристика методичного та підсумкового етапів внутрішнього контролю змішаних активів буде наведено в наступних параграфах роботи окремо за кожною складовою.

Рис. 4.11. Методика внутрішнього контролю операцій зі змішаними активами підприємства

В сучасних умовах ведення підприємницької діяльності, контроль є гарантом досягнення поставлених перед суб'єктом господарювання цілей, а також

необхідним для прийняття раціональних та оперативних рішень щодо питань розвитку підприємства. В процесі функціонування суб'єктів господарювання можуть виникати негативні явища, зокрема, спотворення інформації про фінансовий стан та стан розрахунків, а також платоспроможність. Тому на сьогодні практично всі суб'єкти господарювання велику увагу приділяють системі внутрішнього контролю розрахунків, зокрема розрахункам з покупцями та замовниками.

Контроль операцій з дебіторською заборгованістю повинен підвищити рівень відповідальності контрагентів щодо її погашення та забезпечити своєчасність руху грошових потоків на підприємстві. Проте завжди існує невпевненість про її повне та своєчасне повернення. Така ситуація призводить до погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання. Тому на особливу увагу заслуговує контроль за операціями з дебіторською заборгованістю, оскільки він забезпечує захист від помилок та зловживань, та відіграє важливу роль у забезпеченні збереження майна підприємства.

Питання внутрішнього контролю операцій з дебіторською заборгованістю висвітлені в роботах вітчизняних вчених, серед яких: С.В. Бардаш, Н.Г. Белов, В.Г. Жила, Є.В. Калюга, Н.М. Малюга, Л.В. Нападовська, Н.І. Петренко, В.Д. Понікарова, Б.Ф. Усач, В.О. Шевчук, А.А. Шпиґа та ін. Незважаючи на широке висвітлення цього питання в науковій літературі, питанням монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості як самостійних об'єктів бухгалтерського обліку не приділено уваги, що зумовлює відсутність дієвої методики внутрішнього контролю операцій з ними.

В сучасних ринкових умовах будь-яке підприємство застосовує новітні підходи до здійснення внутрішнього контролю залежно від виду діяльності підприємства. У зв'язку з чим постає проблема вибору принципів, методів, прийомів й способів контролю та порядку їх застосування, за якими контролер здійснюватиме перевірку операцій з монетарною і немонетарною дебіторською заборгованістю.

Методичний етап внутрішнього контролю операцій з монетарною і немонетарною дебіторською заборгованістю складається з певного порядку дій, які здійснює контролер (рис. 4.12).

***Рис. 4.12.** Методичний етап внутрішнього контролю операцій з монетарною і немонетарною дебіторською заборгованістю*

На першому етапі внутрішнього контролю здійснюється інвентаризація, яка полягає у виявленні за відповідними документами залишків дебіторської заборгованості та ретельній перевірці обґрунтованості сум, які обліковуються на рахунках 18 “Монетарна довгострокова

дебіторська заборгованість”, 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками за товари, роботи, послуги”, 37 “Розрахунки з різними дебіторами” та 38 “Резерв сумнівних боргів”.

В процесі інвентаризації розрахунків інвентаризаційна комісія направляє запити контрагентам, покупцям та замовникам для підтвердження суми їх заборгованості. Особливу увагу інвентаризаційна комісія повинна приділити перевірці дат виникнення, строків та форми погашення заборгованості, оцінці та визнанні в бухгалтерському обліку.

За підсумками проведення перевірки фактичної наявності сум дебіторської заборгованості інвентаризаційна комісія складає акт інвентаризації, що містить інформацію про розмір суми заборгованості за даними бухгалтерського обліку та результатами інвентаризації, а також відхилення в цих сумах. Такі розбіжності оформлюються в акті інвентаризації (Додаток АК), який складається в трьох екземплярах інвентаризаційною комісією на підставі одержаних запитів від дебіторів, що підтверджують суми їх заборгованості. Акт підписується членами і головою інвентаризаційної комісії та передається до бухгалтерії.

Формування акту інвентаризації забезпечить здійснення ефективного контролю за строками погашення такої заборгованості та терміном прострочення сплати та є тим матеріалом, який використовується контролером у процесі підготовки і обґрунтування внутрішнього звіту для керівника підприємства.

Наділі, члени інвентаризаційної комісії встановлюють терміни виникнення монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості, її реальність, винних осіб у пропущенні строку позовної давності, а також перевіряють вжиті заходи щодо стягнення такої заборгованості.

Отже, інвентаризація монетарної та немонетарної дебіторської заборгованості здійснюється з метою забезпечення достовірного відображення обґрунтованих сум монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку та в фінансовій звітності.

Після проведення інвентаризації контролер застосовує прийоми документального контролю, зокрема, формальну, арифметичну, логічну, нормативно-правову, взаємну та зустрічну перевірки. За допомогою вищезазначених прийомів внутрішнього контролю, в першу чергу, необхідно встановити чи є в наявності всі договори на постачання продукції (товарів,

робіт, послуг)⁶²¹, договори на здійснення факторингових послуг та бартерні договори⁶²², та чи зареєстровані вони в журналі реєстрації договорів. При аналізі договорів необхідно перевірити термін та форму оплати дебіторської заборгованості. Це є необхідним для зменшення ризиків неплатежу, поліпшення надійності виконання своїх зобов'язань сторонами договору і забезпечення швидкості розрахунків з контрагентами.

Контролеру також необхідно перевірити правильність оформлення первинних документів на відпущену на місці або відвантажену продукцію (товари, роботи, послуги), своєчасність подання до бухгалтерії для виставлення рахунків покупцям і замовникам.

Досить часто контролер при перевірці монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості виявляє такі помилки та неточності, що виникають при документальному оформленні:

- заміна виписок банку іншими або виправлення відповідних сум, що свідчать про погашення дебіторської заборгованості;
- невідповідність сум, зазначених у первинних документах;
- неправильне оформленням або відсутність договорів, які є підставою для відвантаження товарів і виникнення дебіторської заборгованості.

Такі порушення можуть свідчити про недостовірну реєстрацію операцій з дебіторською заборгованістю на рахунках бухгалтерського обліку.

На третьому етапі внутрішнього контролю здійснюється перевірка відображення монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку.

Контролер здійснює такі контрольні процедури, як:

- перевірка вибору методу оцінки монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості з метою недопущення викривлення даних в бухгалтерського обліку та фінансовій звітності;
- перевірка правильності створення й нарахування резерву сумнівних боргів, зокрема, в частині вибору методу нарахування, терміну й необхідності нарахування, а також його відображення на рахунках бухгалтерського обліку (монетарна дебіторська заборгованість);
- перевірка правильності відображення немонетарної дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку, зокрема факторингових і бартерних операцій;

⁶²¹ У випадку здійснення перевірки монетарної дебіторської заборгованості

⁶²² У випадку здійснення перевірки немонетарної дебіторської заборгованості

– перевірка форми здійснення розрахунків за монетарною і немонетарною дебіторською заборгованістю;

– перевірка правильності ведення аналітичного та синтетичного обліку за монетарною і немонетарною дебіторською заборгованістю.

Так, для перевірки вибору методу оцінки монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості, методу нарахування резерву сумнівних боргів для монетарної дебіторської заборгованості контролеру необхідно, насамперед, перевірити чи визначено в Положенні про облікову політику метод нарахування та методика відображення в бухгалтерському обліку.

Детальну увагу слід приділити перевірці немонетарної дебіторської заборгованості, зокрема факторинговим операціям. При цьому необхідно перевірити:

– достовірність та правильність облікового відображення факторингових операцій;

– включення сум боргових зобов'язань приватних осіб, зобов'язання філій і відділень суб'єктів господарювання, сум авансів або компенсаційних чи бартерних угод за договором до суми факторингових послуг (при таких операціях факторингові операції не здійснюються, і як наслідок, не правильне визнання та оцінка факторингових операцій);

– який ризик несе підприємство при здійсненні факторингових операцій: валютний чи ризик неплатежу, зокрема, при факторингу з правом регресу та без права регресу.

Особливу увагу при перевірці факторингових операцій слід приділити факторингу з правом регресу, оскільки у підприємства залишається ризик, що дебіторська заборгованість не буде погашена. Це призведе до того, що підприємство змушене буде погашати заборгованість. При цьому, значну увагу контролеру необхідно приділити її відображенню на позабалансовому рахунку 042 “Непередбачені зобов'язання”.

Перевірку розрахунків із різними дебіторами доцільно провести за окремими балансовими рахунками. При цьому необхідно з'ясувати відповідність сум заборгованості на момент перевірки за регістрами аналітичного й синтетичного обліку розрахунків, а виявлені розбіжності оформлюють у розроблений робочий документ контролера “Відомість з перевірки показників синтетичного й аналітичного обліку монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості” (Додаток АЛ).

Відомість з перевірки показників синтетичного й аналітичного обліку монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості підписується головним бухгалтером та керівником підприємства. Таку відомість необхідно складати в кінці кожного місяця, що забезпечить повну реєстрацію фактів господарського життя та дозволить виявити суму розходжень заборгованості (платоспроможності) дебіторів та причин їх виникнення.

При здійсненні перевірки з відображення монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку контролер може виявити такі помилки, як:

- неправильний розрахунок суми резерву сумнівних боргів, що може бути спричинений відсутністю зіставної інформації за попередні звітні періоди, арифметичними неточностями, не прийнятими до уваги вхідного сальдо за рахунком 38 “Резерв сумнівних боргів” та 363 “Розрахунки за сумнівною заборгованістю покупців”;

- неправильне групування дебіторів за періодами несвоєчасного погашення заборгованості;

- навмисне завищення суми резерву сумнівних боргів або сум прямого списання дебіторської заборгованості з метою завищення величини загальних витрат звітного періоду і як наслідок – зменшення суми оподаткованого прибутку;

- відображення дебіторської заборгованості, яка не належить підприємству;

- неправильна класифікація дебіторської заборгованості, внаслідок чого спотворюються показники фінансової звітності, які необхідні для проведення економічного аналізу;

- невідповідність даних синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості;

- неправильне визначення вартості монетарної дебіторської заборгованості в іноземній валюті, зокрема, у зв’язку з коливанням курсу валют на дату складання Балансу;

- неправильне розмежування монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку.

Такі порушення можуть завищувати чи занижувати суми дебіторської заборгованості у бухгалтерському обліку та, як наслідок, спричинити викривлення показників фінансової звітності.

На четвертому етапі контролер здійснює перевірку показників дебіторської заборгованості у регістрах бухгалтерського обліку й звітності підприємства, зокрема, необхідно здійснити ряд процедур, які будуть включати формальну й аналітичну перевірку кожної з форм, арифметичну перевірку та перевірку відповідності показників фінансової звітності з даними Головної книги. У зв'язку з цим пропонуємо застосовувати наступні прийоми перевірки показників фінансової звітності та регістрів бухгалтерського обліку щодо монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості (табл. 4.6).

Таблиця 4.6. Прийоми перевірки показників фінансової звітності та регістрів бухгалтерського обліку щодо дебіторської заборгованості як змішаного активу

<i>Етап</i>	<i>Критерій (що перевіряється)</i>	<i>Коротка характеристика</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
<i>I</i>	<i>Формальна та аналітична перевірка кожної з форм</i>	
	Повнота заповнення реквізитів і граф звітності	Формальна перевірка полягає у візуальній перевірці правильності записів усіх реквізитів звітності та виявленні наявності самостійних змін у встановлених формах звітності, необумовлених виправлень, підчисток, наявності підписів.
	Правильність показників на початок та кінець звітного періоду	Аналітична – оцінки за допомогою вивчення залежностей між показниками з метою виявлення суттєвих відхилень, вивчення яких дає змогу встановити факти помилок та порушень, що призводять до перекручення звітності
	Дотримання строків і термінів подання фінансової звітності	
<i>II</i>	<i>Арифметична перевірка кожної з форм</i>	
<i>III</i>	<i>Перевірка відповідності показників фінансової звітності з даними бухгалтерського обліку:</i>	
	Перевірка відповідності показників регістрів обліку та оборотно-сальдової відомості	ж. № 3 відомості № 3.1 та рядок оборотно-сальдової відомості рахунку 18 “Монетарна довгострокова дебіторська заборгованість”; 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”, 37 “Розрахунки з різними дебіторами”
	Перевірка відповідності показників оборотно-сальдової відомості та Головної книги	Рядок оборотно-сальдової відомості рахунків 18, 36, 37 із рядками в Головній книзі відповідних рахунків
	Перевірка формування	р. 050 гр.3, 4 ф. № 1 “Баланс” та рахунку 18

показників Головної книги та ф. № 1 “Баланс”	Головної книги р. 158, 159, 160, 161, 163 гр.3, 4 ф. № 1 “Баланс” та рахунку 36 Головної книги р. 170, 180, 190, 200, 210 гр.3, 4 ф. № 1 “Баланс” та рахунку 37 Головної книги
--	--

Продовження табл. 4.6

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
	Перевірка відповідності показників ф. № 1 “Баланс” та ф. № 5 “Приміток до річної фінансової звітності”	р. 050 гр.3, 4 ф. № 1 “Баланс” та р. 940 гр. 8, 9,10 р. 159, 160, 161, 163 гр.3,4 ф. № 1 “Баланс” та р. 950 гр. 4, 5, 6 р. 159, 160, 161, 163 гр.3,4 ф. № 1 “Баланс” та р. 950 гр. 4, 5, 6 р. 170, 180, 190, 200, 210 гр.3,4 ф. № 1 “Баланс” та р. 951, 952 гр. 4, 5, 6 р. 158 гр.3,4 ф. № 1 “Баланс” та р. 955 гр. 4, 5, 6

Отже, зазначені в табл. 4.6 прийоми перевірки показників фінансової звітності та її співставлення з показниками реєстрів бухгалтерського обліку дозволять виявити порушення та сприятимуть оперативному прийнятті управлінських рішень та усуненню відхилень в процесі діяльності підприємства.

Застосовуючи такі прийоми, контролери можуть виявити наступні порушення:

– приховування дебіторської заборгованості відображенням у Балансі згорнутого залишку замість розгорнутого (слід докладно вивчити склад статей: “Монетарна довгострокова дебіторська заборгованість”, “Розрахунки за сумнівною заборгованістю”, “Немонетарна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги”);

– відображення монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості у Балансі не за теперішньою (оцінка, що використовується для довгострокової монетарної дебіторської заборгованості) чи справедливою вартістю (оцінка, що використовується для поточної монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості), що передбачені Положенням про облікову політику, а за переоціненою вартістю, що призводить до спотворення реальної вартості дебіторської заборгованості.

Вважаємо, що такі порушення повинні бути документально підтверджені. Тому пропонуємо робочий документ контролера “Відомість з перевірки показників Головної книги та фінансової звітності щодо операцій з монетарною і немонетарною дебіторською заборгованістю” (Додаток АМ).

Такий документ дозволить виявляти розбіжності у формах № 1 “Баланс”

та № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”, а саме: заборгованість за допомогою згорненого сальдо, наявність сум нереальної заборгованості в регістрах аналітичного обліку. Згорнене сальдо в балансі деякі бухгалтери іноді неправильно відображають з метою штучного зменшення сум заборгованості та з метою викривлення дійсного стану розрахунків на підприємстві. Тому фактичні залишки дебіторської заборгованості на момент перевірки необхідно зіставляти із регістрами бухгалтерського обліку, що дозволить виявити не тільки відхилення, але і їх причини.

Отже, вищезазначені порушення при перевірці операцій з монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості повинні прийматися до уваги як бухгалтерами-практиками для їх уникнення, так і контролерами з метою надання пропозицій щодо їх вирішення.

За результатами здійсненої перевірки контролер повинен скласти підсумковий документ – “Звіт про результати внутрішнього контролю операцій з монетарною і немонетарною дебіторською заборгованістю”, в якому наводиться інформація про вид порушення; відповідальність осіб за проведення контролю; період, в якому були допущені помилки і порушення та їх причини; як і ким виявлені помилки; наслідки виявлених порушень; прийняття заходів щодо усунення порушень та помилок. Такий звіт спрямований на отримання облікової інформації про хід здійсненої перевірки та може використовуватися як базовий для кожного суб’єкта господарювання.

В процесі дослідження встановлено відсутність дієвої методики внутрішнього контролю операцій з дебіторською заборгованістю як змішаного активу, внаслідок чого ускладнюється дотримання основних методичних принципів ведення бухгалтерського обліку, спотворюється інформація про стан розрахунків підприємства, знижується ефективність прийняття управлінських рішень. Для вирішення даної проблеми запропоновано методику внутрішнього контролю операцій з дебіторською заборгованістю як складової змішаних активів підприємства та форми робочих документів контролера, використання яких надасть можливість обґрунтувати суми дебіторської заборгованості, правильність відображення на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності, а також приймати ефективні і зважені рішення на основі отриманої облікової інформації, необхідної для здійснення економічного аналізу.

Методика внутрішнього контролю операцій з монетарними та немонетарними вексями одержаними і облігаціями

З метою забезпечення ефективності та результативності господарських операцій з використанням монетарних і немонетарних векселів і облігацій необхідно постійно здійснювати контроль за господарськими операціями з їх використанням. У сучасних умовах господарювання зростає роль оперативного реагування на факти і причини виникнення відхилень від заданих параметрів. Внаслідок цього виникає необхідність оперативної перевірки отриманої інформації, визначенні та оцінці її доречності та якості. Задоволення потреб користувачів різних рівнів у своєчасних поточних даних забезпечується системою оперативного внутрішнього контролю.

Проблеми методології внутрішнього контролю операцій з вексями одержаними висвітлені в дослідженнях багатьох вчених, зокрема: О.В. Амеліної, Т.А. Бутинець, Ф.Ф. Бутинця, С.Л. Берези, О.Ю. Большакової, М.Т. Білухи, Й.Я. Даньків, С.З. Мошенського, В.М. Мурашко, В.Ф. Палія, В.В. Палія, Н.П. Русина, Н.С. Станасюка, Р.Н. Стрельнікова, Р.Л. Хом'яка, Б.Ф. Усача та інших. Не применшуючи внеску інших дослідників слід відмітити, що відсутній комплексний підхід до методики внутрішнього контролю операцій з вексями одержаними, оскільки частина дослідників розглядала лише методику контролю векселів, що забезпечені дебіторською заборгованістю, а методиці внутрішнього контролю векселів, що утримуються на підприємстві як фінансові інвестиції, увага не приділялася. У зв'язку з цим актуальною є розробка комплексної методики внутрішнього контролю операцій з вексями з врахуванням їх подвійної природи.

На основі проведеного дослідження економічної літератури встановлено, що автори розглядають:

- методику контролю векселів, що забезпечені дебіторською заборгованістю (Л.С. Береза, О.Ю. Большакова, Н.С. Станасюк, Р.Л. Хом'як),
- методику контролю векся як цінного паперу (В.М. Мурашко, Б.Ф. Усач).

Мошенський С.З.⁶²³ акцентує увагу на тому, що методичні основи та процедури контролю операцій з вексями не розроблені повною мірою, а

⁶²³ Мошенський С.З. Облік і контроль вексельних операцій: дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / С.З. Мошенський. – Житомир, 2004. – 258 с., с. 144.

розвиваються лише фрагментарно. Зокрема, не вивчені теоретичні положення і принципи внутрішнього контролю системи вексельного обігу, а також не достатньо використовується досвід зарубіжних країн у цьому питанні. Крім того, Мошенський С.З.⁶²⁴ удосконалив методику проведення внутрішньогосподарського контролю вексельних операцій, в якій виокремив об'єкти контролю, методи та прийоми його здійснення як на балансових, так і на позабалансових рахунках, яка дозволяє провести комплексне дослідження вексельних операцій. Дослідником обґрунтовано неправильність використання такого поняття, як “експертиза векселів”. Доведено, юридична експертиза векселя є одним з прийомів документального контролю, а саме формальною перевіркою, а фінансова експертиза векселя за своєю сутністю є одним з методів господарського контролю – аналізом господарської діяльності, метою якого є виявлення недоліків діяльності, оцінка невикористаних резервів і прийняття оптимальних управлінських рішень.

При побудові системи внутрішнього контролю операцій з векселями одержаними необхідно враховувати специфіку об'єкта контролю, зокрема його подвійну природу, що впливає на застосування специфічних прийомів і способів контролю.

Контроль за операціями з векселями одержаними та облігаціями є надзвичайно важливим, адже проводиться з метою перевірки доцільності та правильності здійснених розрахунків з дебіторами, а також своєчасності та повноти погашення заборгованості контрагентами.

Внутрішній контроль за операціями з монетарними та немонетарними векселями – це організована учасниками господарського товариства або уповноваженими ними органами система нагляду та перевірки ефективності здійснення операцій з векселями та своєчасності погашення заборгованості дебіторів, що забезпечені векселем та векселі, які придбані за грошові кошти, з метою забезпечення ліквідності активів та платоспроможності підприємства.

Проведення внутрішнього контролю за операціями з векселями одержаними та облігаціями сприяє виявленню несвоєчасного відображення в бухгалтерському обліку їх надходження або реалізації, встановленню

⁶²⁴ Мошенський С.З. Облік і контроль вексельних операцій: автореферат на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 / С.З. Мошенський. – Київ, 2004. – 18 с., с. 12-13.

випадків завищення або заниження вартості векселя або облігації, встановленню причин їх виникнення та розробленню рекомендацій щодо уникнення помилок у майбутньому. Це допомагає підвищити рентабельність та ринкову привабливість підприємства тощо.

Отже, внутрішній контроль операцій з монетарними та немонетарними векселями та облігаціями спрямований на перевірку та підтвердження інформації щодо повноти, достовірності, законності та об'єктивності здійснених і відображених у бухгалтерському обліку й звітності вексельних і облігаційних операцій.

При проведенні внутрішнього контролю вексельних операцій контролеру слід перевірити правильність класифікації векселів і відображення їх за відповідними статтями. Класифікація залежить від терміну, на який видано вексель, та від характеру оформленої ним операції.

Послідовність дій внутрішнього контролера на методичному етапі контролю операцій з векселями одержаними та облігаціями наведені на рис. 4.13.

Внутрішній контроль операцій з монетарними та немонетарними векселями одержаними необхідно розпочати з проведення інвентаризації. Інвентаризація векселів проводиться комісією, яка створюється за наказом керівника підприємства. Інвентаризація векселів проводиться окремо за векселями одержаними від дебіторів за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги) та за векселями, що обліковуються як фінансові інвестиції.

За результатами інвентаризації монетарних і немонетарних векселів одержаних встановлюється:

- правильність оформлення векселів;
- правильність розмежування векселів на монетарні та немонетарні, а також достовірність їх облікового відображення;
- повнота та своєчасність відображення в бухгалтерському обліку доходів одержаних за операціями з векселем.

Перевіряючи векселі, що одержані за індосаментом, контролер має переглянути зміст передавального надпису та впевнитися, що вексель дійсно виписаний на підприємство, а не на стороннього суб'єкта господарювання.

Рис. 4.13. Методика внутрішнього контролю векселів одержаних

Під час проведення інвентаризації перевіряється наявність вексельних бланків, а також внутрішньому контролеру необхідно детально розглянути сутність кожної операції щодо векселів одержаних та встановити, чи вексель є розрахунковим документом, чи цінним папером, що дозволить визначити правильність відображення вексельних операцій в бухгалтерському обліку.

За результатами інвентаризації векселів контролер може виявити недійсні векселі. Причини, які призводять до недійсності векселів наведені в табл. 4.7.

Таблиця 4.7. Причини, що призводять до недійсності векселя

Дефекти форми векселя	Дефекти змісту векселя
– відсутність обов’язкових реквізитів векселя; – наявність підчищень, виправлень у векселі	– наявність сторонніх написів та/або приписок; – наявність порушень правил виконання написів і викривлення змісту обов’язкових реквізитів

Вексель, який має дефекти форми або змісту Ф.А. Гудков називає вексельним сурогатом. Під останнім автор розуміє документи, які за певних причин не мають сили векселя і до яких не можуть бути застосовані норми вексельного права.⁶²⁵ Тобто у разі виявлення в процесі інвентаризації векселя, який має дефекти форми або змісту, необхідно перевірити чи такий вексель відображається на рахунках бухгалтерського обліку, оскільки це призводить до завищення вартості оборотних активів підприємства та є незаконним.

В процесі проведення перевірки необхідно перевірити чи були випадки списання заборгованості за монетарним векселем одержаним через закінчення строку позовної давності такої заборгованості. Контролер повинен пам’ятати, що строк позовної давності, який визначений в ЦКУ⁶²⁶, до векселів не застосовується. Для визначення строку позовної давності контролеру необхідно керуватися положеннями Уніфікованого вексельного законодавства. Відповідно до Уніфікованого закону⁶²⁷ строк позовної давності векселя залежить від строку платежу, що визначений у векселі (табл. 4.8).

Таблиця 4.8. Строки позовної давності за векселем *

№ з/п	Строки платежу за векселем	Строк позовної давності
1	2	3
1	За пред’явленням - підлягає оплаті при його пред’явленні, але пред’явлення може відбутися не пізніше шести місяців або року з дати складання векселя (ст. 34)	Чотири роки від дня пред’явлення
2	У такий-то час від пред’явлення – строк платежу визначається або за датою акцепту, або за датою протесту. За відсутності протесту недатований акцепт вважається зробленим в останній день строку, передбаченого для	Від дати акцепту 3 роки

⁶²⁵ Гудков Ф.А. Вексель дефекты формы (методики выявления типичных ошибок) / Ф.А. Гудков. – М., Концерн “Банковской Деловой Центр”, 1998. – 128 с., с. 7.

⁶²⁶ Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=435-15>

⁶²⁷ Уніфікований Закон “Про переказні і прості векселі” від 07.06.1930 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_009

	пред'явлення векселя до акцепту (рік з дня видачі векселя)	
	У випадку, якщо акцепт не був здійснений, необхідно зробити протест у неакцепті. Держатель векселя набуває права регресної вимоги до векселедавця переказного векселя (ст. 70)	1 рік з дня пред'явлення регресної вимоги

Продовження табл. 4.8

1	2	3
3	У такий-то час від складання - підлягає оплаті при його пред'явленні, але пред'явлення може відбутися не пізніше шести місяців або року з дати складання векселя	Чотири роки від дати його складання
4	На визначений день – платіж за векселем має бути здійснений у зазначений на ньому день	Три роки після зазначеної дати платежу

** систематизовано на основі⁶²⁸*

Якщо контролер при проведенні перевірки виявив випадки списання заборгованості за монетарним векселем одержаним, необхідно впевнитися у правомірності та достовірності такого списання. При списанні заборгованості за монетарним векселем через завершення строків вчинення протестів у неакцепті та неплатежу, необхідно визначити осіб, які винні у пропусценні цих строків.

Щодо інвентаризації цінних паперів, зокрема облігацій, слід відмітити, що вона може бути проведена як самостійно, так і під час інвентаризації каси.

В ході інвентаризації цінних паперів встановлюються:

- правильність оформлення цінних паперів;
- реальність вартості цінних паперів, які обліковуються на балансі;
- збереженість цінних паперів (співставленість фактичної наявності з даними бухгалтерського обліку);
- своєчасність і повнота відображення в бухгалтерському обліку отриманих доходів за цінними паперами⁶²⁹.

Інвентаризація цінних паперів здійснюється в розрізі окремих емітентів із зазначенням в акті назви, серії, номера, номінальної та фактичної вартості, строків погашення та загальної суми. Реквізити кожного цінного паперу співставляються з даними реєстрів⁶³⁰.

⁶²⁸ Уніфікований Закон “Про переказні і прості векселі” від 07.06.1930 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_009

⁶²⁹ Мельник М.В. Ревизия и контроль: учебное пособие / Мельник М.В., Пантелеев А.С., Зведен А.Л.; под. ред. проф. М.В. Мельник. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 520 с., с. 324.

⁶³⁰ Там же, с. 324-325.

При проведенні інвентаризації векселів контролер складає інвентаризаційний опис, в якому фіксуються відомості щодо виявлених за результатами перевірки векселями. Рекомендовано складати окремі інвентаризаційні описи (табл. 4.9, 4.10) для монетарних і немонетарних векселів одержаних.

Таблиця 4.9. *Інвентаризаційний опис монетарних векселів*

Шифр рахунку	Назва векседавця	Документ, що підтверджує виникнення заборгованості за векселем			Сума	Дисконт/ Відсотки
		Дата	Назва документу	Термін погашення		

Особливості інвентаризації векселів, що обліковуються як фінансові інвестиції. Інвентаризація таких векселів проводиться шляхом перевірки наявності цінних паперів. Під час перевірки контролеру необхідно встановити:

- правильність оформлення векселя одержаного;
- вартість векселів та її відповідність вартості, що відображена в балансі підприємства;
- своєчасне та повне відображення в бухгалтерському обліку доходів, отриманих операцій з векселем як цінним папером.

Інвентаризаційний опис векселів, що придбані за грошові кошти наведено в табл. 4.10.

Таблиця 4.10. *Інвентаризаційний опис векселів і облігацій, що придбані за грошові кошти*

Шифр рахунку	Серія, номер	Назва векседавця	Номінальна вартість	Фактична вартість	Нараховані відсотки	Строк погашення

За результатами проведеної інвентаризації комісія складає акт інвентаризації, в якому фіксуються дані щодо наявних векселів, а також відомості про недійсні та прострочені векселі.

Після перевірки фактичної наявності монетарних і немонетарних векселів одержаних, внутрішній контролер застосовує прийоми документального контролю. Спочатку контролер перевіряє всі первинні

документи, що пов'язані з здійсненням операцій з використанням векселя. Зокрема, при перевірці заборгованості за монетарним векселем одержаним необхідно впевнитися в наявності таких первинних документів: договорів купівлі-продажу, договорів поставки, договорів на виконання робіт, накладних, товарно-транспортних накладних, договорів на придбання цінних паперів, актів приймання-передачі цінних паперів. При перевірці договорів особливу увагу контролер має звернути на форму розрахунків, що в них передбачена. Якщо вексельна форма не передбачена в договорі, то вексель одержаний від такого дебітора вважається не дійсним. Накладні та товарно-транспортні накладні необхідно перевірити для порівняння суми, які в них зазначені та суми, що вказані у векселі, оскільки вексель може бути виданий дебітором на повну суму заборгованості за поставлені товари (продукцію), надані послуги, виконані роботи.

При перевірці векселя, придбаного за грошові кошти, контролеру необхідно перевірити договір на придбання цінних паперів та акт приймання-передачі цінних паперів, оскільки саме ці первинні документи підтверджують факт вкладення коштів у вексель.

Контролеру при проведенні перевірки необхідно впевнитися у достовірності даних щодо погашення монетарних і немонетарних векселів одержаних. Для цього слід перевірити первинні документи, що підтверджують факт погашення, зокрема: виписки банку, прибуткові касові ордери та дані аналітичного обліку.

Контролеру слід перевірити наявність записів про надходження векселів у журналі реєстрації векселів одержаних. Особливу увагу необхідно звернути на серію і номер векселя, назву векседавця, дату видачі, номінальну та фактичну вартості та строк погашення.

Всі цінні папери, які зберігаються на підприємстві, повинні бути зареєстровані в книзі обліку цінних паперів, яка повинна мати наступні реквізити: назва емітента, номінальна вартість цінного паперу, вартість придбання, номер, серію тощо, загальну кількість, дату придбання, дату продажу. Книга обліку цінних паперів повинна бути зброшурована, пронумерована, скріплена печаткою підприємства, підписами керівника і головного бухгалтера⁶³¹.

⁶³¹ Мельник М.В. Ревизия и контроль: учебное пособие / Мельник М.В., Пантелеев А.С., Зведин А.Л.; под. ред. проф. М.В. Мельник. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 520 с., с. 322.

Виправлення в книгу обліку цінних паперів можуть вноситися лише з дозволу керівника та головного бухгалтера із зазначенням дати внесення виправлень⁶³².

При перевірці правильності оформлення первинних документів визначається наявність обов'язкових реквізитів на бланку облігації, наявність договору на придбання та продаж цінних паперів, актів приймання-передачі цінних паперів, а також правильність відображення в них даних про цінні папери (серія, номер, емітент, номінальна вартість, вартість придбання, дисконт, строки погашення тощо). Ревізор також перевіряє наявність та правильність оформлення книги обліку цінних паперів⁶³³.

Перевіряючи первинні документи, облікові реєстри та звітність контролер використовує прийоми документального контролю (табл. 4.11).

Таблиця 4.11. Способи документального контролю, що застосовуються контролером при перевірці векселів одержаних

<i>Вид перевірки</i>	<i>Зміст перевірки</i>
Формальна	Перевірка бланка векселя на правильність заповнення всіх обов'язкових реквізитів. Вексель, в якому не заповненні всі обов'язкові реквізити або наявні виправлення вважається не дійсним та втрачає вексельну силу
Нормативно-правова	Визначення операцій з монетарними та немонетарними векселями одержаними щодо їх відповідності нормам вексельного законодавства та нормативно-правовим актам щодо облікового відображення векселів одержаних
Арифметична	Порівняння суми, зазначеної в векселі, та в договорі купівлі-продажу (договорі поставки, договорі наданих послуг)
Зустрічна	Направлення запиту до векседавця з метою підтвердження заборгованості, що забезпечена векселем. Дозволяє виявити господарські операції з векселями, які реально не відбулися, проте відображені в системі бухгалтерського обліку в спотвореному вигляді
Взаємна	Проводиться перевірка векселя, договору купівлі-продажу (поставки, акту наданих послуг, акту виконаних робіт), рахунків. Перевіряється чи співпадають суми зазначені в векселі з сумами, що вказані в вищеперахованих документах. Контролер здійснює порівняння інформації про монетарні та немонетарні векселі, що наведено в акті приймання-передачі векселів, реєстрі векселів одержаних
Логічна	Встановлення ймовірності здійснення операції

⁶³² Там же, с. 322.

⁶³³ Мельник М.В. Ревизия и контроль: учебное пособие / Мельник М.В., Пантелеев А.С., Зведин А.Л.; под. ред. проф. М.В. Мельник. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 520 с., с. 323.

При перевірці вкладень в цінні папери перевіряються ціни, за якими вони були відображені в звітності. Контролер перевіряє наявність аналітичного обліку цінних паперів, правильність їх віднесення до складу довгострокових і короткострокових фінансових вкладень, оскільки в звітності підприємства довгострокові та поточні вкладення в цінні папери відображаються в різних розділах балансу. Критерієм віднесення цінних паперів до короткострокових є швидка ліквідність даного виду цінних паперів⁶³⁴.

Контролер зобов'язаний перевірити правильність формування вартості придбання цінних паперів, обґрунтованість включення у вартість їх придбання супутніх витрат (інформаційно-консультаційних послуг, послуг брокерів і банків за оформлення або видачу цінних паперів, відсотків за позиками і кредитів, які використовуються на придбання цінних паперів тощо), зіставляти ціни придбання з ринковими цінами на аналогічні цінні папери⁶³⁵.

Ревізор перевіряє правильність формування фінансового результату при вибутті цінних паперів, а також витрат, пов'язаних з реалізацією цінних паперів (з метою включення в розрахунок фінансового результату), наявність дозволу НБУ на здійснення операцій з цінними паперами, вартість яких виражена в іноземній валюті⁶³⁶.

Після перевірки первинних документів внутрішній контролер зіставляє одержані результати з даними, що зафіксовані в облікових регістрах, Головній книзі та фінансовій звітності.

Для перевірки монетарного векселя, що одержаний від дебіторів за реалізовані товари, продукцію, надані послуги, виконані роботи, необхідно зіставити правильність підрахунків за дебетом і кредитом та залишків за субрахунками 34 “Монетарні короткострокові векселі одержані” та 182 “Монетарні довгострокові векселі одержані”, що наведені в обліковому регістрі 3 та в Відомості 3.4. з результатами інвентаризації.

Для перевірки векселів, що придбані за грошові кошти, необхідно порівняти дані, одержані за результатами інвентаризації за субрахунками 351 “Монетарні фінансові інвестиції”, якщо підприємство планує утримувати вексель до дати його погашення, 352 “Немонетарні фінансові інвестиції”

⁶³⁴ Там же, с. 323-324.

⁶³⁵ Мельник М.В. Ревизия и контроль: учебное пособие / Мельник М.В., Пантелеев А.С., Зведин А.Л.; под. ред. проф. М.В. Мельник. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 520 с., с. 324.

⁶³⁶ Там же, с. 324.

(при продажу) та 142 “Боргові цінні папери”, з даними, що зафіксовані в журналі 4 та Відомості 4.2.

Перевіряючи операції з використанням монетарних і немонетарних векселів слід звернути увагу на своєчасність і правильність відображення відсотків і дисконту за векселем.

Після перевірки облікових реєстрів необхідно порівняти кінцеві залишки за рахунками 34 “Монетарні короткострокові векселі одержані” та субрахунками 182 “Монетарні довгострокові векселі одержані”, 351 “Монетарні фінансові інвестиції”, 352 “Немонетарні фінансові інвестиції” (при продажу) та 142 “Боргові цінні папери” з даними Головної книги за відповідними субрахунками.

При проведенні внутрішнього контролю операцій з монетарними та немонетарними векселями одержаними здійснюється зіставлення залишку заборгованості за одержаними векселями, що обліковуються на балансі підприємства, із залишком в облікових реєстрах та з актами взаємозвірки розрахунків з дебіторами (табл. 4.12)

Таблиця 4.12. Прийоми перевірки показників фінансової звітності та реєстрів бухгалтерського обліку щодо векселів одержаних

Етап	Критерій (що перевіряється)	Коротка характеристика
I	<i>Арифметична перевірка кожної з форм</i>	
II	<i>Перевірка відповідності показників фінансової звітності з даними бухгалтерського обліку:</i>	
	Перевірка відповідності показників реєстрів обліку та оборотно-сальдової відомості	ж. № 3 відомості № 3.4 та рядок оборотно-сальдової відомості рахунку 34 “Монетарні короткострокові векселі одержані” та субрахунками 182 “Монетарні довгострокові векселі одержані”, 351 “Монетарні фінансові інвестиції”, 352 “Немонетарні фінансові інвестиції”, 142 “Боргові цінні папери”
	Перевірка відповідності показників оборотно-сальдової відомості та Головної книги	Рядок оборотно-сальдової відомості рахунку 142, 18, 34, 35 із рядками в Головній книзі відповідних рахунків
	Перевірка формування показників Головної книги та ф. № 1 “Баланс”	р. 045, 046, 047, 048 гр. 3, 4 ф. № 1 “Баланс” та субрахунка 142 “Боргові цінні папери” Головної книги р. 220, 221, 222, 223 гр.3,4 ф. № 1 “Баланс” та рахунка 35 Головної книги р. 051 гр.3,4 ф. № 1 “Баланс” та субрахунку 182

		ГОЛОВНОЇ КНИГИ
	Перевірка відповідності показників ф. № 1 “Баланс” та ф. № 5 “Приміток до річної фінансової звітності”	р. 045, 046, 047, 048 гр. 3, 4 ф. № 1 “Баланс” р. 220, 221, 222, 223 гр.3,4 ф. № 1 “Баланс” р. 051 гр.3,4 ф. № 1 “Баланс” з Розділом IV. Б Боргові Фінансові інвестиції “Приміток до річної фінансової звітності”

При перевірці форм фінансової звітності контролеру необхідно особливу увагу звернути на операції з немонетарними вексями та облігаціями, зокрема на їх реалізацію. Доходи та витрати, які виникають при здійсненні господарських операцій за участю боргових цінних паперів, відображаються у формі № 2 “Звіт про фінансові результати”, тому контролеру необхідно перевірити правильність їх відображення. Для цього контролер зіставляє дані щодо доходів одержаними за операціями з цінними паперами за рядками 122, 123, 132, 133 ф. № 2 “Звіту про фінансові результати” та даними журналу 7 за субрахунком 741 “Дохід від реалізації фінансових інвестицій” за даними за статтями 562, 563, 575, 576 ф. № 5 “Приміток до річної фінансової звітності”. Витрати за операціями з борговими цінними паперами – за статтями 162, 163 № 2 “Звіт про фінансові результати” та даними журналу 5 за субрахунком 971 “Собівартість реалізованих фінансових інвестицій” та за статтями 575, 576 ф. № 5 “Приміток до річної фінансової звітності”.

Результати здійсненої перевірки контролер систематизує та узагальнює в підсумковому документі – “Звіті про результати внутрішнього контролю операцій з борговими цінними паперами”, в якому наводиться інформація про фактичну наявність боргових монетарних і немонетарних цінних паперів, виявлені порушення; зазначається період, в якому були допущені помилки і порушення та їх причини; визначаються наслідки впливу виявлених порушень на майновий стан підприємства; а також наводять пропозиції щодо усунення виявлених порушень та помилок.

Отже, на основі проведеного дослідження виявлено відсутність методики внутрішнього контролю боргових цінних паперів як складових змішаних активів, що призводить до спотворення інформації про ці об’єкти бухгалтерського обліку. Для вирішення даної проблеми запропоновано методику внутрішнього контролю операцій з складовими боргових цінних

паперів, що полягає в розробці контрольних процедур, необхідних для встановлення достовірності вкладення коштів у боргові цінні папери, а також встановленні типових помилок при здійсненні операцій з борговими монетарними та немонетарними цінними паперами. Запропонована методика дозволить точно та достовірно відображати в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформацію про змішані активи та забезпечить можливість одержання оперативної інформації про складові, мету їх утримання та спосіб погашення.

Висновки до 4-го розділу

Дослідження організаційно-методичних проблем внутрішнього контролю монетарних та змішаних активів дає можливість зробити наступні висновки:

1. Однією із важливих проблемних питань в організації внутрішнього контролю є підхід до організації внутрішнього контролю в цілому для всіх структурних елементів (об'єктів), що наявні у власності суб'єкта господарювання, а не конкретно до кожного об'єкта дослідження. Це призводить до неправильного розуміння сутності всіх господарських операцій, що здійснюються на підприємстві, невизначеності завдань, функцій та контрольних процедур, що здійснюють суб'єкти контролю. Визначено суб'єктів, об'єкти, встановлено мету і завдання внутрішнього контролю, час проведення, а також періодичність проведення внутрішнього контролю монетарних та змішаних активів підприємства, що стало основою для розробки методики внутрішнього контролю таких активів.

2. Запропоновано методику контролю операцій з монетарними активами, що полягає в розробці контрольних процедур, необхідних для встановлення правильності розрахунків та відображення в регістрах обліку та звітності, а також встановленні типових помилок. Такий підхід дасть можливість правильно та послідовно виконувати контрольні процедури та полегшить контролеру роботу з вимірювання залишків монетарних активів та встановлення достовірності операцій з ними.

3. В процесі дослідження встановлено відсутність дієвої методики внутрішнього контролю операцій із складовими змішаних активів, зокрема, дебіторською заборгованістю, векселями та облігаціями, внаслідок чого ускладнюється дотримання основних методичних принципів ведення бухгалтерського обліку, спотворюється інформація про стан розрахунків підприємства, знижується ефективність прийняття управлінських рішень. Для вирішення даної проблеми запропоновано методику внутрішнього контролю операцій із складовими змішаних активів та форми робочих документів контролера. Запропонована методика дозволить точно та достовірно відображати в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформацію про змішані активи та забезпечить можливість одержання оперативної інформації про складові, мету їх утримання та спосіб погашення.

ДОДАТКИ

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

1. Додаток А “Досягнення російської облікової думки в ХІХ-ХХ ст.”
2. Додаток Б “Дефініції поняття “актив” у різних літературних джерелах”
3. Додаток В “Поділ активів згідно ознак їх класифікації ”
4. Додаток Д “Класифікація поглядів економічних течій у різні періоди розвитку суспільства щодо трактування поняття грошей, як економічної категорії”
5. Додаток Ж “Глосарій за темою дослідження ”
6. Додаток К “Визначення понять “категорія”, “поняття”, “термін””
7. Додаток Л “Трактування сутності поняття “дебіторська заборгованість”
7. Додаток М “Види векселів, наведені в навчально-практичній літературі”
8. Додаток Н “Трактування понять “інвестиції” та “фінансові інвестиції” в економічній літературі”
9. Додаток П “Класифікаційні ознаки поділу фінансових інвестицій”
10. Додаток Р “Нормативно-правові акти, що регулюють облік монетарних активів”
11. Додаток С “Судові рішення”
12. Додаток Т “Порівняння законодавчих актів з обліку монетарних активів”
13. Додаток Ф “Документування операцій руху грошових коштів”
14. Додаток Х “Удосконалена форма звіту про рух грошових коштів”
15. Додаток Ц “Відмінності між національними та міжнародними стандартами щодо обліку дебіторської заборгованості”
16. Додаток Ч “Нормативні документи, які регламентують порядок здійснення вексельних операцій”
17. Додаток Ш “Порівняння бухгалтерських принципів МСБО (IAS) 39 і МСФЗ (IFRS) 9”
18. Додаток Ю “Порівняння міжнародного та національного стандартів з обліку фінансових інвестицій”

19. Додаток АА “Методика бухгалтерського відображення монетарної й немонетарної дебіторської заборгованості”

20. Додаток АБ “Звіт про наявність та погашення дебіторської заборгованості”

21. Додаток АВ “Звіт про короткострокову заборгованість за вексями одержаними”

22. Додаток АД “Відомість аналітичного обліку операцій з придбаними борговими цінними паперами”

23. Додаток АЖ “Звіт про змішані активи підприємства”

24. Додаток АК “Акт інвентаризації розрахунків з дебіторами”

25. Додаток АЛ “Відомість з перевірки показників синтетичного й аналітичного обліку монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості”

26. Додаток АМ “Порівняння показників головної книги та фінансової звітності щодо дебіторської заборгованості”

ДОДАТОК А

Досягнення російської облікової думки в XIX-XX ст.

№ з/п	Автора	Внесок у розвиток категорії “актив”
1	2	3
1	Бахчисарайцев Г.А. (1875-1926 рр.)	Прихильник балансової теорії. Актив – це те, що підприємство отримало (вклало). Вперше в Росії розділив всі господарські операції за їх впливом на баланс на чотири типи, які використовуються і сьогодні
2	Вейцман Р.Я. (1870-1936 рр.)	Всі частини активу розбивав на дві групи: засоби у фазі виробництва та засоби у фазі обігу, та групував актив на: 1) основні засоби, 2) засоби в обігу, 3) засоби поза обігом (вивільнені кошти)
3	Вольф А.М. (1854-1920 рр.)	Розробив класифікацію цінностей, яка згодом стала обов'язковою для представників петербурзької школи: речові цінності, гроші, умовні цінності. У зв'язку з цим були виділені три групи рахунків: майна, послуг, розрахунків (особисті)
4	Гальперін Я.М. (1894-1952 рр.)	Перший здійснив бухгалтерське читання балансу та його розподіл: актив на засоби в трьох сферах - виробництво, обіг і споживання. Перевага такого підходу – економічне трактування активу, але повністю ігнорував юридичний аспект проблеми
5	Лунський М.С. (1867-1956 рр.)	Одним із перших створив методологічний напрямок у сфері обліку і саме йому належить здійснення переходу до балансових теорій в Росії (1909 р.). Прихильник динамічного балансу
7	Рейнбот П.І. (1839-1916 рр.)	Баланс трактував як рахунок, який закриває інші синтетичні рахунки. Сформував правило відповідно до якого складання балансу повинно передувати проведенню інвентаризації. Вважав, що собівартість продукції не потрібно розраховувати
8	Рошаховський А.К. (1910 р.)	Запропонував структуру типового балансу акціонерного підприємства. Ступінь деталізації окремих статей (дебітори, кредитори, нематеріальні активи) залишалася на розсуд укладачів балансу, щодо інших статей – визначено склад елементів, доцільних для виділення в балансі. Так, у статті “Майно реальне” виділялося п'ять елементів: каса (готівкові гроші, рахунки в банках), членські внески, цінні папери, майно постійне (нерухоме, рухоме, незакінчені будівництва), майно оборотне
9	Руссиян І.П.	Актив – це зобов'язання третіх осіб, а пасив – права сторонніх осіб щодо підприємства. Баланс зліва повинен показувати пасив, а справа – актив. Автор постулату: сума сальдо рахунків активів дорівнює алгебраїчній сумі засобів, що знаходяться в розпорядженні підприємства з

	коригуванням на кредиторську заборгованість (-) та борги (+)
--	---

Продовження Додатку А

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
10	Сіверс Є.Є. (1852-1917 рр.)	Автор мінової теорії, суть якої полягає в тому, що в основі подвійного запису лежить обмін благами. Баланс є наслідком рахунків, а отже баланс не залежить від інвентаря. Розробив детальну класифікацію рахунків (виділив речові рахунки, до яких пропонував основні та перехідні (калькуляційні) субрахунки). До перехідних рахунків відносив субрахунки заготівель, споруд та виробництва. Виступав проти балансової теорії, але в його працях можна знайти поділ всіх господарських операцій на чотири типи аналогічно до групування операцій в залежності від того, як вони впливають на зміни підсумку балансу

ДОДАТОК Б

Дефініції поняття “актив” у різних літературних джерелах

Таблиця Б.1. Підходи до трактування поняття “актив” в довідковій літературі

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1	Агеєва Ю.Б. ⁶³⁷	Актив – частина бухгалтерського балансу, яка відображає склад і вартість майна організації на визначену дату. В діючій формі бухгалтерського балансу актив включає два розділи: необоротні та оборотні активи. Термін використовується також для позначення будь-якої власності, майна організації (с. 8). Активи – сукупність майна суб’єкта господарювання
2	Бакаєв А.С. ⁶³⁸	Актив – 1) одна із двох частин бухгалтерського балансу, в якій відображаються необоротні та оборотні активи. 2) господарські засоби, контроль над якими організація отримала в результаті минулих подій в її господарській діяльності і які мають принести їй економічні вигоди в майбутньому (с. 7-8)
3	Мороз А.М. ⁶³⁹	Актив – частина бухгалтерського балансу, яка характеризує склад, розміщення та використання грошових коштів, згрупованих за їх економічним значенням в процесі відтворення (с. 6)
4	Бернар І. ⁶⁴⁰	Актив – сукупність належного господарюючому суб’єкту власного майна та дебіторських рахунків (с. 28)
5	Бічік С.В. ⁶⁴¹	Актив – 1) будь-яка вартість, яка знаходиться у власності компанії (кошти, товарні запаси, земля, будівлі, обладнання, поточні активи); 2) частина бухгалтерського балансу, яка відображає матеріальні і нематеріальні цінності підприємства з точки зору їх складу і розміщення; 3) перевищення доходів над витратами в деяких видах балансу (с. 7)
6	Бланк І.О. ⁶⁴²	Активи – економічні ресурси підприємства в формі сукупних майнових цінностей, які використовуються в господарській

⁶³⁷ Агеєва Ю.Б. Экономический словарь (для бухгалтера, аудитора, директора) / Ю.Б. Агеєва. – М.: РедсоБератор-Паблшинг, 2006. – 256 с.

⁶³⁸ Бакаєв А.С. Бухгалтерские термины и определения / А.С. Бакаєв. – М.: Изд-во “Бухгалтерський учет”, 2002. – 160 с.

⁶³⁹ Банківська енциклопедія / [під ред. А.М. Мороза]. – К.: “Ельтон”, 1993. – 336 с.

⁶⁴⁰ Бернар И. Толковый экономический и финансовый словарь: французская, английская, немецкая, испанская терминология: в 2-х тт. – Т. II: [пер. с фр.] / И. Бернар, Ж.-К. Колли. – М.: Международ. отношения, 1997. – 760 с.

⁶⁴¹ Бичик С.В. Словарь экономических терминов / С.В. Бичик, С.В. Даморацкая, И.В. Даморацкая. – Минск: Высш. шк., 2009. – 271 с.

⁶⁴² Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджмента / И.А. Бланк. – К.: “Ника-Центр”, 1998. – 480 с.

	діяльності з метою отримання прибутку (с. 9)
--	--

Продовження табл. Б.1

1	2	3
7	Бойко В.М. ⁶⁴³	Актив – 1) частина бухгалтерського балансу, що відображає на певну дату всі матеріальні цінності та кошти, які належать даному підприємству або установі; 2) перевищення грошових доходів, одержаних країною з-за кордону над її закордонними витратами. Активи – перевищення сум вимог фірми над її зобов'язаннями (с. 8)
8	Азрилиян А.Н. ⁶⁴⁴	Активи – 1) будь-яка власність компанії; 2) частина бухгалтерського балансу, яка відображає матеріальні та нематеріальні цінності підприємства з точки зору їх складу та розміщення; 3) перевищення доходу над витратами; 4) в зарубіжній практиці це будь-який предмет, матеріальний чи нематеріальний, які представляє цінність для власника (с. 12)
9	Борисов А.Б. ⁶⁴⁵	Актив – 1) сукупність майна та грошових коштів, які належать підприємству; 2) частина бухгалтерського балансу, яка відображає на звітну дату основні та оборотні засоби підприємства в грошовому виразі, їх склад та розміщення; 3) перевищення доходів над витратами (с. 16-18)
10	Бутинець Ф.Ф. ⁶⁴⁶	Актив – 1) ресурс, що контролюється підприємством в результаті минулих подій, використання якого, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому; 2) частина бухгалтерського балансу, що відображає на визначену дату в грошовому вираженні засоби підприємства, їх склад та розміщення (с. 9)
11	Бухгалтерский словарь ⁶⁴⁷	Актив – частина бухгалтерського балансу, яка відображає на певну дату в грошовому виразі засоби підприємства, їх склад та розміщення (с. 11)
12	Внешнеэкономический толковый словарь / Под ред. И.П. Фаминского ⁶⁴⁸	Активи (assets) – матеріальні цінності (земля, будівлі, споруди, обладнання, запаси сировини та матеріалів, готової продукції), цінні папери, різного роду вклади до банків, грошова готівка, а також нематеріальні активи (“гудвіл”, патенти, авторські свідоцтва, торгові марки тощо), що належать компанії (підприємству) (с. 8)
13	Галяпін Л.В. ⁶⁴⁹	Активи – ресурси, які контролюються підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як можна очікувати, приведе до отримання економічних вигод у

⁶⁴³ Бойко В.М. Бізнес: словник-довідник / В.М. Бойко, П.Г. Вашків. – К.: Україна, 1995. – 157 с.

⁶⁴⁴ Большой бухгалтерский словарь / [под ред. А.Н. Азрилиян]. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с.

⁶⁴⁵ Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2001. – 805 с.

⁶⁴⁶ Бухгалтерський словник / [за ред. проф. Ф.Ф. Бутиця]. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 224 с.

⁶⁴⁷ Бухгалтерский словарь. – [2-е изд., доп.]. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 208 с.

⁶⁴⁸ Внешнеэкономический толковый словарь / [под ред. И.П. Фаминского]. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 512 с.

⁶⁴⁹ Галяпин Л.В. Справочник головного бухгалтера / Л.В. Галяпина. – Ростов на Дону: Фенікс, 2008. – 314 с.

		майбутньому (с. 13)
--	--	---------------------

Продовження табл. Б.1

1	2	3
14	Голощупов М.О. ⁶⁵⁰	Актив – частина бухгалтерського балансу, яка відображає на певну дату у грошовому виразі засоби підприємства, їх склад та розміщення (с. 9)
15	Економічна енциклопедія: Редкол.: С.В. Мочерний ⁶⁵¹	Активи – сукупність майна, інтелектуальної власності, грошових ресурсів, що належать підприємству, фірмі, компанії, в які вкладено засоби власників та інших осіб (с. 29)
16	Ермошенко Н.Н. ⁶⁵²	Активи – 1) перевищення грошових доходів над витратами; 2) частина бухгалтерського балансу, яка відображає в грошовому вираженні всі належні даній юридичній особі матеріальні і фінансові цінності з точки зору їх складу та розміщення; 3) сукупність майнових прав, які належать фізичній або юридичній особі (с. 7)
17	Экономическая энциклопедия ⁶⁵³	Актив – 1) одна з двох частин бухгалтерського балансу, яка відображає в грошовій формі склад та розміщення засобів виробництва (с. 58)
18	Загородній А.Г. ⁶⁵⁴	Актив – 1) частина бухгалтерського балансу (як правило, ліва сторона), яка відображає на певну дату всі належні підприємству активи (матеріальні цінності, кошти, боргові вимоги); 2) майнові права (майно), що належить фізичній або юридичній особі; 3) перевищення грошових надходжень держави, одержаних із-за кордону (наприклад, від експорту товарів, робіт, послуг), над її закордонними виплатами (с. 16)
19	Коноплицький В.А. ⁶⁵⁵	Активи – 1) майно, що належить підприємству, грошові кошти, цінні папери; 2) складова частина балансу підприємства, де в активній частині відображаються всі його засоби та їх розміщення по стадіях виробництва, а в пасивній – джерела засобів, згруповані за їх походженням (с. 6)
20	Корнієнко Г.В. ⁶⁵⁶	Активи – наявні кошти фірми (с. 2)
21	Костюк П.А. ⁶⁵⁷	Актив – частина бухгалтерського балансу, яка відображає на певну дату в грошовому вираженні засоби

⁶⁵⁰ Голощупов Н.А. Словарь-справочник аудитора / Н.А. Голощупов; под ред. В.И. Осипова. – М.: “Экзамен”, 1999. – 384 с.

⁶⁵¹ Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / [редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000 – 864 с.

⁶⁵² Ермошенко Н.Н. Словарь-справочник предпринимателя / Н.Н. Ермошенко, Н.Н. Скворцов – К.: УкрИНТЭИ, 1993. – 168 с.

⁶⁵³ Экономическая энциклопедия. Промышленность и строительство. Т. 1. – М.: “Советская энциклопедия”, 1962. – 476 с.

⁶⁵⁴ Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.

⁶⁵⁵ Коноплицький В.А. Маркетинг, рынок, финансы: терминологический словарь-справочник/ В.А. Коноплицький, А.И. Филина – К.: “Имэкс”, 1992. – 184 с

⁶⁵⁶ Корнієнко Г.В. Словник для підприємців і бізнесменів. Термінологічний словник-довідник / Г.В. Корнієнко, Г.А. Горошков, М.Г. Бельський. – Київ, 1992. – 52 с.

⁶⁵⁷ Костюк П.А. Бухгалтерский словарь / П.А. Костюк. – Мн.: “Вышэйш. школа”, 1971. – 160 с.

		підприємства, їх склад та розміщення (с. 5)
--	--	---

Продовження табл. Б.1

1	2	3
22	Новіков В.А. ⁶⁵⁸	Активи – власність фізичної чи юридичної особи, яка має грошову оцінку і приносить під час виробничої чи комерційної діяльності дохід (с.12)
23	Красій С.А. ⁶⁵⁹	Актив – в бухгалтерському обліку ліва частина балансу, яка відображає кількість господарських засобів за їх складом та розміщенням на певну дату (с. 15)
24	Ожегов С.І. ⁶⁶⁰	Актив – вартість наявного та дольового майна, яке належить підприємству (с. 7)
25	Пантелеєв В.П., Сніжко О.С. ⁶⁶¹	Актив – частка бухгалтерського балансу, яка характеризує склад, розміщення та використання засобів підприємства, згрупованих за їх роллю у процесі виробництва; все, що має грошову вартість та є власністю фірми або окремої особи. Активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигід у майбутньому (с. 9)
26	Русско-украинский финансово-банковский словарь. Сост. В.Н. Копорулина, Л.В. Копорулина ⁶⁶²	Актив – 1) сукупність майнових прав, які належать фізичній або юридичній особі у вигляді основних засобів, нематеріальних активів, матеріальних виробничих запасів, грошових коштів, фінансових вкладень, а також грошових вимог до інших фізичних та юридичних осіб; 2) ліва сторона бухгалтерського балансу підприємства, яка містить економічне групування господарських засобів за складом, розміщенням та використанням в грошовій оцінці на початок та кінець звітнього року (с. 7)
27	Саблук П.Т., Дем'яненко М.Я. ⁶⁶³	Активи – економічні ресурси підприємства, від використання яких очікується отримання прибутку (с. 9)
28	Словник термінів ринкової економіки. За ред. В.І. Науменка ⁶⁶⁴	Актив – 1) частина бухгалтерського балансу підприємства, що відображає на певний час усі наявні матеріальні цінності та кошти, а також їх розміщення і використання. 2) перевищення грошових надходжень держави, одержаних з-за кордону над її закордонними витратами (с. 10)
29	Словарь иностранных слов ⁶⁶⁵	Актив – 1) частина бухгалтерського балансу, яка виражає в грошовому виразі всі належні даному підприємству або установі матеріальні цінності з точки зору їх складу та розміщення; 2) перевищення грошових доходів країни, отриманих за кордоном над її закордонними витратами; 3) сукупність майнових прав (майна), які належать фізичній

⁶⁵⁸ Новіков В.А. Практическая рыночная экономика. Толкование 4000 терминов: словарь / В.А.Новиков. – М.: Московский психолого-социальный институт, 1999. – 376 с.

⁶⁵⁹ Красій С.А. Краткий Бухгалтерский словарь-справочник / С.А. Красий. – Херсон: Херсонское книжно-газетное издательство, 1960. – 124 с.

⁶⁶⁰ Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Изд. “Советская энциклопедия”, 1968. – 900 с.

⁶⁶¹ Пантелеєв В.П. Словник бухгалтера та аудитора / В.П. Пантелеєв, О.С. Сніжко. – Держ. Акад. статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП “Інформ. – аналіт. Агентство”, 2009. – 239 с.

⁶⁶² Русско-украинский финансово-банковский словарь / [сост. В.Н. Копорулина, Л.В. Копорулина]. – К.: Фортун-Пресс, Консум, 1997. – 208 с.

⁶⁶³ Словник-довідник фінансиста АПК / [за ред. П.Т. Саблука, М.Я. Дем'яненка]. – К.: 1997. – 234 с.

⁶⁶⁴ Словник термінів ринкової економіки. / [за ред. В.І. Науменка]. – К.: Глобус, 1996. – 288 с.

⁶⁶⁵ Словарь иностранных слов. – [1-3 изд., стереотип]. – М.: Рус. яз., 1984. – 608 с.

		або юридичній особі (с. 23)
--	--	-----------------------------

Продовження табл. Б.1

1	2	3
30	Статистический словарь ⁶⁶⁶	Актив – частина бухгалтерського балансу, яка відображає розміщення засобів господарства (с. 11)
31	Толковый словарь аудиторских, налоговых и бюджетных терминов. / Под ред. Н.Г. Сычева, В.В. Ильина ⁶⁶⁷	Активи – цінності, що мають вартість і належать будь-якій особі на правах власності або передані цій особі на тривале користування з правом наступного їх викупу. В якості активу можуть виступати машини і обладнання, споруди, земля, запаси, фінансові інструменти, нематеріальні цінності, в тому числі інтелектуальна власність і ділова репутація. Їх загальною характеристикою є право власності, що розповсюджується на них за законом або відповідно до контракту (с. 8)
32	Український радянський енциклопедичний словник ⁶⁶⁸	Актив – частина бухгалтерського балансу, що відображає на певну дату всі наявні на даному підприємстві матеріальні цінності та кошти, їх розміщення та використання (с. 45)
33	Велш Глен А., Шорт Деніел Г. Велш Глен А. ⁶⁶⁹	Активи – це ресурси, що належать підприємству
34	Сазерленд Дж., Кэнуэлл Д. ⁶⁷⁰	Актив – це будь-який ресурс, який має економічну цінність і яким може володіти фізична особа або компанія (с.5)
35	Финансово-кредитный словарь. Гл. редактор В.Ф. Гарбузов ⁶⁷¹	Актив – частина бухгалтерського балансу, яка характеризує склад, розміщення та використання засобів, що згруповані за їх роллю в процесі відтворення (с. 27)
36	Юридична енциклопедія. Редкол.: Ю.С. Шемшученко ⁶⁷²	Активи – власність фізичних та юридичних осіб у вигляді рухомого й нерухомого майна, землі, лісів, угідь, запасі корисних копалин, ін. цінності, що мають грошову вартість і використовуються їх власниками для виплати своїх зобов'язань іншим фізичним чи юридичним особам. Активи підприємства – майно підприємства, що складається з матеріальних, фінансових та нематеріальних активів (с. 86)
37	Редько А.Ю. ⁶⁷³	Актив – контрольовані підприємством господарські ресурси, які отримані в результаті попередніх подій і повинні принести дохід чи іншу економічну вигоду в

⁶⁶⁶ Статистический словарь. – М.: “Статистика”, 1965. – 708 с.

⁶⁶⁷ Толковый словарь аудиторских, налоговых и бюджетных терминов / [под ред. Н.Г. Сычева, В.В. Ильина]. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 272 с.

⁶⁶⁸ Український радянський енциклопедичний словник [т. 1]. – Кабарга – К.:1966. – 854 с.

⁶⁶⁹ Велш Глен А. Основи фінансового обліку / Велш Глен А., Шорт Деніел Г.; пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. – К.:Основи, 1997. – 943 с.

⁶⁷⁰ Сазерленд Дж. Бухгалтерский учет и финансы: ключевые понятия / Дж. Сазерленд, Д. Кэнуэлл; пер. с англ. под ред. А.В. Григораш. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2005. – 400 с.

⁶⁷¹ Финансово-кредитный словарь. Т. 1 / [гл. редактор В.Ф. Гарбузов]. – М.: Финансы и статистика, 1984. – 511 с.

⁶⁷² Юридична енциклопедія: В 6 т. [Т. 1]. / [Редкол.: Ю.С. Шемшученко (Голова редкол.) та ін.]. – К.: “Укр. енцикл.”, 2001. – 672 с.

⁶⁷³ Редько А.Ю. Справочник словарь бухгалтера / А.Ю. Редько. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 320 с.

	майбутньому (с.125)
--	---------------------

Продовження табл. Б.1

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
38	Райзберг Б.А. ⁶⁷⁴	Актив – сукупність власного майна і грошових коштів, які належать підприємству, в які вкладені засоби власників, господарів (с.110)
39	Райс Энтони ⁶⁷⁵	Активи – це все те, чим володіє компанія (с.12)
40	Популярна юридична енциклопедія / Кол. авт.: В.К.Гіжевський, В.В.Головченко, В.С.Клвальський (кер.) та ін. ⁶⁷⁶	Активи – набуті в результаті попередньої діяльності, перебуваючі у власності або у повному господарському віданні суб'єкта господарювання (юридичної або фізичної особи) і контрольовані ним об'єкти бухгалтерського обліку у вигляді рухомого і нерухомого майна, коштів у касі, банківських вкладів, інвестицій, цінних паперів тощо, використання яких призведе до економічної вигоди в майбутньому (с. 20)

⁶⁷⁴ Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. – [5-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 495 с.

⁶⁷⁵ Райс Энтони Разоблачение тайн бухгалтерского учета. Как разобраться в бухгалтерской отчетности и в финансовом анализе / Райс Энтони; пер. с англ. – М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 2006. – 352 с.

⁶⁷⁶ Популярна юридична енциклопедія / Гіжевський В.К., Головченко В.В., Клвальський В.С. та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.

Таблиця Б.2. Підходи до трактування поняття “актив” в наукових джерелах

№ з/п	ПІБ автора	Визначення
1	2	3
1	Галасюк В., Вишневська-Галасюк А., Галасюк В. ⁶⁷⁷	Активи – права на ресурси, які контролюються компанією в результаті минулих подій, від яких очікується отримання позитивних умовно-грошових потоків більших, ніж негативних (с. 240)
2	Горецька Л.Л. ⁶⁷⁸	Актив – сукупність майна та майнових прав, що виникають з приводу використання, користування та розпорядження ним, яке має об’єктивну грошову оцінку, і належить підприємству на правах контролю за доступом до майбутніх економічних вигод, які очікуються отримати від його використання (с. 57)
3	Майданевич Ю.П. ⁶⁷⁹	Активи – таке групування засобів, яке показує їх дію та функціонування (с. 168)
4	Малеева А.В., Харченко Е.В. ⁶⁸⁰	Активи – це сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів, яка належить підприємству, утворених за допомогою інвестування капіталу, що характеризуються прибутковістю, продуктивністю та грошовою вартістю, яка відображається в балансі підприємства
5	Малюга Н.М. ⁶⁸¹	Активи – це ресурси, які є в розпорядженні власника підприємства, придбані або створені для того, щоб в результаті господарської діяльності одержувати економічний ефект (с. 102)
6	Петрук О.М. ⁶⁸²	Активи є об’єктами облікового відображення, що відповідають вимогам одного з двох критеріїв, це: 1) майно (майнові права) суб’єкта господарювання, яке приносить доход або збільшує його капітал під час реалізації через таке майно права власності, 2) права вимоги, що містять в собі дохід або збільшують капітал суб’єкта господарювання після їх реалізації (с. 255)
7	Руднюк Г.Г. ⁶⁸³	Активи – економічна облікова категорія, яка матеріально втілена у вартості цінностей і матеріальних прав, належних суб’єкту господарювання (підприємству) на правах власності, що використовуються їх з певною метою на всіх стадіях безперервного руху (кругообігу), притаманних фінансово-господарській діяльності підприємства (с. 105)

⁶⁷⁷ Галасюк В. Принципіально новий підхід к оптимальному управленню активами компанії на базі концепції CCF / В. Галасюк, А. Вишневська-Галасюк, В. Галасюк // Весник ЖГТУ. – 2003. № 3 (25). – С. 240-249.

⁶⁷⁸ Горецька Л.Л. Економічна природа активів: обліковий аспект / Л.Л. Горецька // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2002. – № 20. – С.49-57.

⁶⁷⁹ Майданевич Ю.П. Визначення активів підприємства та їх класифікація / Ю.П. Майданевич // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2002. – № 20. – С. 166-169.

⁶⁸⁰ Малеева А.В. Экономическая сущность активов как объекта управления [Електронний ресурс] / А.В. Малеева, Е.В. Харченко // Весник СевКавГТУ. Серія “Економика”. – 2003. – №3. – Режим доступу: www.ncstu.ru

⁶⁸¹ Малюга Н.М. Шляхи удосконалення оцінки в бухгалтерському обліку: теорія, практика, перспективи / Н.М. Малюга. – Житомир: ЖІТІ, 1998. – 384 с.

⁶⁸² Петрук О.М. Гармонізація національних систем бухгалтерського обліку: [монографія] / О.М. Петрук. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 420 с.

⁶⁸³ Руднюк Г.Г. Активи підприємства – питання визначення, класифікації, складу та розміщення їх у балансі / Г.Г. Руднюк // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 1997. – № 6. – С. 104-110.

Продовження табл. Б.2

1	2	3
8	Семйон В.С. ⁶⁸⁴	Активи – сукупність матеріальних ресурсів і нематеріальних прав, виражених у грошовій вартості, які контролюються підприємством і використовуються з певною метою (с. 153)
9	Сопко В.В. ⁶⁸⁵	Активи підприємства – це майнові об’єкти – матеріальні або нематеріальні носії вартості, які отримані в результаті попередніх господарських процесів та мають властивість приносити у майбутньому вигоду – доходи (с.66)
10	Урбан Н.М. ⁶⁸⁶	Активи – контрольовані підприємством економічні ресурси, сформовані за рахунок інвестованого в них капіталу, що характеризуються детермінованою вартістю, продуктивністю і здатністю генерувати доходи, постійний обіг яких в процес використання пов’язаний з факторами часу, ризику і ліквідності (с. 7)
11	Кеннінг Джон ⁶⁸⁷	Актив – це будь-яка майбутня послуга, виражена в грошах або конвертована у гроші, право, яке законно і справедливо гарантує дохід особі або групі осіб (с. 285)

⁶⁸⁴ Семйон В.С. Активи як облікова категорія: проблеми трактування / В.С. Семйон // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2008. – № 2 (44). – С. 146-155.

⁶⁸⁵ Бухгалтерський фінансовий та внутрішньогосподарський облік в галузях системи переробної промисловості АПК (на основі національних стандартів) / за ред. проф., д.е.н. В.В.Сопка та О.В.Бойка. – К.:Фенікс, 2001. – 468.

⁶⁸⁶ Урбан Н.М. Методика та організація оцінки активів в обліку і аудиті: автореф. дис. канд. ек. наук / Н.М. Урбан. – Т., 2004. – 20 с.

⁶⁸⁷ Хендриксен Э.С. Теория бухгалтерского учета / Э.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бреда; пер. с англ.; под. прод. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 576 с.

Таблиця Б.3. Дефініції поняття “ресурси” у різних літературних джерелах

№ з/п	Джерело	Визначення
1	Азриліян А.Н. ⁶⁸⁸	Ресурси – грошові кошти, цінності, запаси, що використовуються у процесі діяльності (с.402)
2	Бернар І., Колли Ж. – К. ⁶⁸⁹	Ресурси – весь комплекс майна та послуг, якими володіє нація (с.448)
3	Бічік С.В, Даморацкая А.С., Даморацька І.В. ⁶⁹⁰	Ресурси – засоби, запаси, можливості, джерела, послуги; все, що забезпечує стабільне функціонування фірми(с.179)
4	Борисов А.Б. ⁶⁹¹	Ресурси - засоби, запаси, можливості, джерела, послуги; все, що забезпечує стабільне функціонування фірми (с.637)
5	Бутинець Ф.Ф. ⁶⁹²	Ресурси – це джерела забезпечення процесу виробництва, що виступають одним із видів економічних ресурсів і охоплюють засоби виробництва (засоби і предмети праці) (с.159)
6	Загородній А.Г. ⁶⁹³	Ресурси – це кошти, запаси, можливості, джерела будь-чого (наприклад, фінансові, економічні, матеріальні, природні, сировинні, трудові (людські) тощо) (с.782)
7	Мочерний С.В. ⁶⁹⁴	Ресурси - засоби, запаси, можливості, джерела, послуги; все, що забезпечує стабільне функціонування фірми (с. 238)
8	Новий тлумачний словник української мови / укладач. В.В.Яременко, О.М.Сліпушко ⁶⁹⁵	Ресурси – запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби, грошові кошти, джерело фінансових доходів, засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності (с. 899)

⁶⁸⁸ Большой бухгалтерский словарь / [под ред. А.Н. Азрилияна]. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с.

⁶⁸⁹ Бернар И. Толковый экономический и финансовый словарь: французская, английская, немецкая, испанская терминология: [в 2-х тт. – Т. II] / И. Бернар; пер. с фр. – М.: Международ. отношения, 1997. – 760 с.

⁶⁹⁰ Бичик С.В. Словарь экономических терминов / С.В. Бичик, С.В. Даморацкая, И.В. Даморацкая. – Минск: Высш. шк., 2009. – 271 с.

⁶⁹¹ Борисов А.Б. Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 2001. – 805 с.

⁶⁹² Бухгалтерський словник / [за ред. проф. Ф.Ф. Бутиця]. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 224 с.

⁶⁹³ Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.

⁶⁹⁴ Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.:

Видавничий центр “Академія”, 2000 – 864 с.

⁶⁹⁵ Новий тлумачний словник української мови / [укладач. В.В.Яременко, О.М.Сліпушко]. – К.: Видавництво “Аконіт”, 2000. – 944 с.

ДОДАТОК В

Поділ активів згідно ознак їх класифікації

№ з/п	Поділ активів відповідно до класифікаційних ознак	А в т о р														
		Астахов В.П. ⁶⁹⁶	Азрілян А.Н. ⁶⁹⁷	Белолипецький В.Г. ⁶⁹⁸	Бутинець Ф.Ф. ⁶⁹⁹	Бланк І.О. ⁷⁰⁰	Бабаєв Ю.А. ⁷⁰¹	Голов С.Ф. ⁷⁰²	Загородній А.Г. ⁷⁰³	Кізілов О.М. ⁷⁰⁴	Кондратьєва А.Ф. ⁷⁰⁵	Лисенко Л.І. ⁷⁰⁶	Малюга Н.М. ⁷⁰⁷	Нікітін В.М. ⁷⁰⁸	Смітко М.А. ⁷⁰⁹	Швець В.Г. ⁷¹⁰
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	Матеріальні	-	+	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+
2	Нематеріальні	-	+	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+
3	Фінансові	-	+	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+
4	Оборотні	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+
5	Позаоборотні (довгострокові, засоби тривалого використання)	+	-	+	-	+	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-

⁶⁹⁶ Астахов В.П. Теория бухгалтерского учета / В.П. Астахов. – Издательский центр “МарТ”, 2000. – 416 с.

⁶⁹⁷ Большой бухгалтерский словарь / [под ред. А.Н. Азриляна]. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с.

⁶⁹⁸ Белолипецкий В.Г. Финансы фирмы / В.Г. Белолипецкий; [под ред. И.П. Мерзлякова]. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 298 с.

⁶⁹⁹ Бухгалтерський словник / [за ред. проф. Ф.Ф. Бутиця]. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 224 с.

⁷⁰⁰ Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджмента / И.А. Бланк. – К.: “Ника-Центр”, 1998. – 480 с.

⁷⁰¹ Бабаев Ю.А. Теория бухгалтерского учета: учебник [для студентов вузов, обучающихся по специальности 060500 “Бухгалтерский учет, анализ и аудит”] / Бабаев Ю.А., Бородин В.А., Амаглобели Н.Д.; под ред. проф. Ю.А. Бабаева. – [4-е изд., перер. и доп.]. – М.: 2005. – 304 с.

⁷⁰² Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: [монографія] / С.Ф. Голов. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.

⁷⁰³ Загородній А.Г. Бухгалтерський облік: основи теорії та практики: навч.посіб./ А.Г. Загородній, Г.О. Партин. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 327 с.

⁷⁰⁴ Кизилова А.Н. Теория бухгалтерского учета: сборник задач и хозяйственных ситуаций: [учебное пособие] / под. ред. А.Н. Кизилова. – Москва: ИКЦ “МарТ”, 2004. – 304 с.

⁷⁰⁵ Кондратьева А.Ф. Теория бухгалтерского учета: учебник для студентов факультета “Бизнес-управление” / А.Ф. Кондратьева. – Харьков: Фомио, 2002. – 271 с.

⁷⁰⁶ Лисенко Л.І. Бухгалтерський облік: основи теорії: нав.посіб. / Л.І. Лисенко. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2006. – 380 с.

⁷⁰⁷ Малюга Н.М. Шляхи удосконалення оцінки в бухгалтерському обліку: теорія, практика, перспективи / Н.М. Малюга. – Житомир: ЖІТІ, 1998. – 384 с.

⁷⁰⁸ Никитин В.М. Теория бухгалтерского учета: курс лекцій / В.М. Никитин, Д.А. Никитина. – М.: Идательство “Дело и Сервис”, 1999. – 320 с.

⁷⁰⁹ Смітко М.А. Теория бухгалтерского учета: учебн. пособие / М.А. Смітко. – Мн.: Мисанта, 2001. – 263 с.

⁷¹⁰ Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: [підручник] / В.Г. Швець. – [3-ге вид., перероб. і доп.] – К.: Знання, 2008. – 535 с.

6	Вилучені	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-
---	----------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Продовження Додатку В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
7	Поточні	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
8	Необоротні	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	+
9	Ліквідні	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-
10	Неліквідні	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
11	Абсолютно ліквідні	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
12	Малоліквідні	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
13	Власні	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	+	+
14	Залучені	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	+	+
15	Непоточні	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
16	Монетарні	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
17	Немонетарні	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
18	Короткострокові	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
19	Засоби (активи) виробництва	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
20	Засоби (активи) у невиробничій сфері	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
21	Засоби (активи) у сфері обігу	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
22	Ті, що підлягають зносу	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
23	Ті, що не підлягають зносу	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
24	Використовуються в основній діяльності	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
25	Використовуються в операційній діяльності	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
26	Використовуються в фінансовій діяльності	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
27	Використовуються в інвестиційній діяльності	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-

ДОДАТОК Д

Класифікація поглядів різних економічних течій у різні періоди розвитку суспільства щодо трактування грошей як економічної категорії

№	Етапи розвитку	Період	Економічна течія	Країна	Представники	Основні праці	Основні положення економічних думок. Підходи до розгляду грошей як економічної категорії
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Античний	IV-II ст. до н.е.	Економічна думка античного світу	Стародавня Греція	Демокрит (470 р. до н.е. – у старості)		Виступав проти накопичення грошей. Вважав, що жадоба до грошей приносить втрату честі, в свою чергу, перенесення бідності з гідністю є ознакою здорового глузду
					Ксенофонт (430 - 355 рр. до н.е.)	“Ойкономія”	Гроші трактував як необхідний засіб обігу та концентровану форму багатства. Засуджував обіг торгівельного та лихварського капіталу
					Платон (427 – 347 рр. до н.е.)	“Держава”, “Закони”	Визнавав такі функції грошей як міри вартості та засобу обігу. Негативно відносився до грошей як до засобу нагромадження, виступаючи проти лихварства та продажу товарів у кредит
					Аристотель (384 – 322 рр. до н.е.)	“Політика”	Започаткував договірну концепцію походження грошей. Трактував гроші як умовні знаки, які слугують необхідним елементом будь-якого обміну і виникають за спільною домовленістю
2.	Раннє Середньовіччя	V-XI ст.	Економічна думка в Україні	Україна	Ярослав Мудрий	“Руська правда” (XI-XII ст.)	Обмежує лихварські операції, упорядковує систему боргових зобов'язань, надання позик в натуральній та грошовій формах. Лихварство не вважається гріховним і законодавчо регулюється
3.	Класичне середньовіччя	XI-XV ст.	Схолас-тична філософія	Україна	Володимир Мономах	“Повчання” (кін. XI - поч. XII ст.)	Засуджував гонитву за багатством, жадобу до накопичення грошей. Позики під 20 % річних дозволялося брати без обмеженого строку

Продовження Додатку Д

1	2	3	4	5	6	7	8
				Рим	Фома Аквінський (1225/26-1274 рр.)	“Сума теології” (1273 р.)	Прибічник договірної теорії виникнення грошей. Монета – найпевніша міра для матеріального життя у торгівлі та обороті, покликана сприяти обміну за справедливою ціною. Вважав, що держава має право встановлювати номінальну цінність монет. Виступав проти псування монет
	Відродження	XIV ст.	Ранній меркантилізм	Франція	Ніколь Орезм (1323-1382 рр.)	“Трактат про походження, природу, юридичну підставу та зміну грошей” (1360 р.)	Гроші є штучним інструментом, який люди винайшли задля полегшення товарообміну. Золото та срібло стали грошима завдяки своїм природним властивостям. Спочатку вони були звичайними товарами і лише поступово набули ролі грошових металів. Прибічник металічної теорії грошей. Виступав проти псування монет
				Туніс	Валиєддин Абдаррахман Ібн-Хальдун (1332-1406 рр.)	“Велика історія”	Гроші – творіння боже. Точніше, бог створив золото і срібло, щоб вони були грошима. Виділяє серед функцій грошей такі як засіб виміру, засіб накопичення і платежу
4.	Пізнє Середньовіччя	XIV-XV ст.	Ранній (монетарний) меркантилізм	Англія	Вільям Стаффорд (1554-1612 рр.)	“Стислий виклад деяких скарг наших співвітчизників” (1581 р.)	Виступав за доктрину активного грошового балансу. Доводить шкідливість вивезення монети за кордон, роз’яснюючи тим, що від цього зростають ціни і погіршується становище народу. Вважав, що гроші є тільки засобом обігу. Для досягнення позитивного сальдо необхідним: 1) встановлювати максимально високі ціни на товари, які експортуються; 2) обмежувати в цілому імпорт товарів; 3) не допускати вивезення з країни золота і срібла
				Італія	Гаспар Скаруффі (1519-1584 рр.)	“Роздуми про монету і справжню пропорційність між золотом і сріблом” (1582 р.)	Особлива увага приділяється питанням грошового обігу і кредиту. У своїй праці розвивав ідеї, близькі до монетаризму. Запропонував встановити єдину загальноєвропейську грошову систему, визнати золото і срібло валютними металами. Рекомендував ліквідувати національні бар’єри, що обмежують обіг. Трактує золото і срібло як звичайні товари

Продовження Додатку Д

1	2	3	4	5	6	7	8
				Італія	Антоніо Серра (XVI-XVII ст.)	“Стислий трактат про причини, які можуть призвести до достатку золота і срібла у країнах, що не мають копалень” (1613 р.)	Заперечує концепцію монетаризму та виступав за ідею “торгового балансу”. Засуджував заборону вивезення грошей і регламентацію їх обігу, втручання держави в економічне життя. Важливим теоретичним вкладом став економічний аналіз витоків поповнення грошових ресурсів. Виділяв штучне та природне багатство. Штучне поділяв на загальне та специфічне. Виокремив чотири способи поповнення грошових коштів країни, яка не має копалень: розвиток ремесла, працелюбність населення, розвиток торгівлі та експорту, розумна політика уряду, яка може компенсувати недоліки інших витоків багатства нації
	Пізнє Середньо-віччя	XVI-XVII ст.	Пізній / зрілий меркантилізм	Англія	Томас Ман/Мен (1571-1641 рр.)	“Скарби Англії в зовнішній торгівлі” (1630 р.)	Виступав за активний торговельний баланс. Погляди на багатство переважали в його грошовому виразі – у золоті і сріблі. Виступив за активний розвиток торгівлі, яку вважав основним засобом нагромадження багатства. Розрізняв поняття грошей, багатства й дорогоцінних металів. Роль грошей полягала у залученні в країну через зовнішню торгівлю більше дорогоцінних металів. “Гроші створюють торгівлю, а торгівля примножує гроші” – вважав Томас Ман
				Франція	Антуан Монкретьєн де Ваттевіль (1575-1621 рр.)	“Трактат з політичної економії” (1615 р.)	Для могутності держави необхідне золото, і найнадійнішим способом його придбання є зовнішня торгівля. Розрізняв поняття “гроші” і “багатство”. Вважав, що золото створює лише передумови для багатства і добробуту країни, але само по собі ще не робить її багатою
					Жан Багіст Кольбер (1619-1683 рр.)		Вважав, що могутність держави визначається кількістю грошей, що є в її розпорядженні, а їх може дати тільки торгівля

Продовження Додатку Д

1	2	3	4	5	6	7	8
			Російський меркантилізм	Росія	Іван Тихонович Посошков (1652-1726 рр.)	«О скудности и богатстве» (1724 р.)	Виступав за державне регулювати ціни та визначення номіналу грошей державою. Багатство держави не зводив до грошей, а воно втілюється в багатстві народу. Зростання продуктивності праці є основним джерелом збагачення нації
		1660-1830 рр.	Критика меркантилізму і початок класичної школи	Англія	Уільям Петті (1623-1687 рр.)	«Різне про гроші» (1682 р.)	Особливої уваги у своїх працях надавав проблемі грошей. На його думку, гроші – це особливий товар, який протистоїть усім іншим товарам. Доводив, що є певна пропорція грошей для торгового обміну, за якої надлишок грошей може призвести до росту цін, а дефіцит – до скорочення масштабів виробництва та низькому рівню податкових надходжень
					Девід Юм (1711-1776 рр.)	«Про гроші» (1752 р.)	Виділяє гроші як не предмет торгівлі, а лише як знаряддя, яке люди використовують за загальною згодою для того, щоб полегшити обмін товарів. «Гроші – не одне з колес торгівлі, а масло, завдяки якому рух колес стає більш плавним і вільним», – зауважував Д. Юм
				Франція	П'єр Ле Пезан де Буагільбер (164 -1714 рр.)	«Міркування про природу багатства, грошей і податків» (1707 р.)	Гроші трактував як основне зло та джерело нещастя товаровиробників, адже гроші порушують природну рівновагу товарного обміну відповідно до «істинної вартості». Наділяє гроші лише єдиною функцією – це полегшення обміну. Отже, функцію засобу обігу може виконувати будь-який товар. Пропонує золото і срібло можна замінити паперовими знаками
			Фізіократи	Франція	Франсуа Кене (1694-1774 рр.)	«Економічна таблиця» (1758 р.)	Кене Ф. вперше в історії обґрунтував положення про капітал, за яким він виділяв «початкові аванси» (основний капітал), «щорічні аванси» (обортний капітал). Виокремлював три функції грошей: міри вартості, засобу обігу, засобу платежу. «Грошова маса будь-якої країни може збільшуватись лише зі збільшенням виробництва у даній країні», – вважав Ф. Кене

Продовження Додатку Д

1	2	3	4	5	6	7	8
					Анн Робер Жак Тюрго (1727-1781 рр.)	“Роздуми про створення й розподіл багатства” (1776 р.)	Трактував гроші, як категорію, яка має товарну природу. Розглядав гроші як звичайні товари, обґрунтовуючи тим, що в кожному товарі закладено потенційні гроші. Стверджував, що кожний товар можна виміряти за допомогою іншого і в свою чергу вимірює цінність іншого
		1770-1870 рр.	Класична школа	Англія	Адам Сміт (1723-1790 рр.)	“Дослідження про природу і причини багатства народів” (1776 р.)	Фундатор товарної теорії грошей. Гроші стали загальноприйнятим засобом торгівлі з тих пір, як закінчилася мінова торгівля, але подібно до всіх інших товарів, золото і срібло обмінюються у своїй вартості. Розглядає гроші, як технічне знаряддя для обміну і торгівлі, ставлячи на перше місце їхню функцію обігу. Виступав за заміну золота і срібла паперовими грошима, що призведе до зменшення витрат обігу. Вважав, що збільшення кількості грошей в країні неминуче породжує зростання цін, що сприяє скороченню експорту та зростанню імпорту
					Давид Рікардо (1772-1823 рр.)	“Засади політичної економії і оподаткування” (1817 р.)	Теоретичні позиції з теорії грошей ґрунтувалися на положеннях, характерних для форми золотомонетного стандарту. Був прихильником кількісної теорії грошей, обґрунтовуючи зміну вартості грошей як товарів з їх кількістю в обігу. Вбачав у грошах тільки засіб обігу. Зазначав, що в обігу повинна бути така кількість золота, срібла та паперових коштів, яка підтверджена товарною масою
		1770-1870 рр.	Класична школа	Англія	Джон Стюарт Міль (1806-1873 рр.)	“Основи політичної економії” (1848 р.)	Прихильник кількісної теорії грошей, відповідно до якої збільшення або зменшення кількості грошей впливає на зміну відносних цін товарів. Гроші – це механізм, за яким деякі процеси здійснюються швидко і якісно і служать для економії часу і праці. Склали логічний ланцюг, за яким збільшення кількості грошей – зростання цін – падіння вартості паперових грошей – дестабілізація виробництва

Продовження Додатку Д

1	2	3	4	5	6	7	8
5				Німеччина-Україна	Йозеф Ланг	“Що є гроші?” (1815 р.)	Створив елементи того, що в сучасній економічній науці називається таблицями Flow of Funds (FOF) або Social Account Matrices (SAM), які були розроблені в 70-ті рр. XX ст., тобто Й. Ланг висунув свою ідею цих матричних таблиць за півтора століття до їх сучасного оформлення
			Утопічний соціалізм	Англія	Роберт Оуен (1771-1858 рр.)	“Зауваження про вплив промислової системи” (1815 р.)	Гроші є недоліком капіталізму, адже вони спотворюють обмін і розподіл. На його думку, гроші є знаряддям прибутку, який є причиною економічних криз надвиробництва та недоспоживання. Завдяки грошам прагнення прибутку підкорює собі обмін, і аномальний продаж товару за ціною вищою ніж його вартість стає можливим, тому їх потрібно ліквідувати
			Класична школа	Англія	Нассау Вільям Сеніор (1790-1864 рр.)	“Політична економія” (1850 р.)	Гроші є товаром, який набрав особливої форми в процесі еволюції обміну, пройшовши шлях від бартеру, де гроші виступали в натуральному вигляді, до сучасної універсальної форми, вони стали виконувати цілий ряд функцій. Вважає основним призначенням грошей – обслуговувати кредит, так як гроші є виразником вартості, універсальним засобом обміну, універсальним вимірювачем вартості, що робить можливим майбутні платежі. Виступав за відносне обмеження кількості грошей в обігу шляхом встановлення державної монополії на емісію грошей
			Соціалізм	Німеччина	Фердинанд Лассаль (1825-1864 рр.)		Грошові кошти, які виражаються через заробітну плату, мають свою закономірність. При збільшенні заробітної платі відбувається збільшення числа шлюбів, зростає народжуваність, зростає пропозиція робочих рук і внаслідок перевищення пропозиції над попитом заробітна плата падає, і навпаки при зменшенні зарплати зменшується число шлюбів, народжуваність. Цей процес має циклічний характер

Продовження Додатку Д

1	2	3	4	5	6	7	8
			Марксизм	Німеччина	Карл Генріх Маркс (1818-1883 рр.)	“Капітал” або “Критика політичної економії” (I-1867, II і III-1885 р, IV-1910 рр.)	З’ясував генетичний характер походження грошей і довів, що їх суть розкривається через аналіз товарного виробництва й товару, заперечуючи ідею Прудона стосовно можливого “вдосконалення” капіталізму з допомогою “скасування” грошей. Гроші є товаром, який виступає в специфічній формі, але завдяки їх участі в процесі обміну вартість набирає форму ціни, яка може дорівнювати вартості, а може від неї відрізнитись. Виходячи з товарної форми гроші стають першою формою прояву капіталу, але ці два поняття він не ототожнює, підкреслюючи, що за відповідних умов гроші виконують цю функцію. Виокремив сучасних п’ять функцій грошей
			Маржиналізм	Франція	Антуан Огюстен Курно (1801-1877 рр.)	“Дослідження математичних принципів у теорії багатства”	Сформулював поняття економічної рівноваги, увів у науковий обіг поняття функції попиту, його еластичності, уточнив такі економічні категорії як конкуренція, монополія, олігополія. Гроші розглядав як форма вираження ціни при рівновазі попиту і пропозиції
			Маржиналізм	Україна	Михайла Туган-Барановського		Запропонував кон’юнктурної теорії походження грошей. Виокремлював три форми грошей: речові грошові знаки, металеві та паперові гроші. Речові грошові знаки та монети виникли у результаті стихійного обміну. Це твердження співпадає з позицією еволюціоністів. При поясненні причин походження паперових грошей він спирається на номіналістичну теорію. Гроші й виникли через збільшення обміну, однак вони для повного розвитку вимагають, щоб держава визнала певну річ за гроші. Форму монети гроші набирають тільки завдяки державі

Продовження Додатку Д

1	2	3	4	5	6	7	8
			Неокласична економічна школа	Англія	Альфред Маршал (1842-1924 рр.)	“Принципи економічної науки” (1890 р.), “Гроші, кредит і комерція” (1923 р.)	Визначення грошей пов’язує з вимірністю мотивів. Тобто гроші є основним джерелом, з якого походять всі людські дії, від якого залежать всі економічні дії. Гроші визначають мотиви та поведінку людини в економічному середовищі
			Маржиналізм	Італія	Вольфредо Парето (1848-1923 рр.)	“Курс політичної економії” (1906 р.)	Розвинув теорію добробуту / теорію економічного оптимуму, суть якої полягає в оптимальному розподілі економічних ресурсів і благ, що виробляються. Розробив закон розподілу прибутків / “Закон Парето”, за яким нерівність у розподілі прибутків можна зменшити в тому разі, якщо прибутки і виробництво будуть зростати швидше за чисельність населення. Широко застосовував математичні методи для вирішення економічних проблем
				Німеччина	Георг Фрідріх Кнапп (1842-1926 рр.)	“Державна теорія грошей”	Гроші – продукт правопорядку, творінням державної влади, встановленим законом платіжним засобом. На його думку, створені державою гроші приймаються незалежно від їх металевого змісту, є хартальними платіжними засобами, тобто умовними знаками, наділеними державною владою і певною платіжною силою
				США	Пол Ентоні Самуельсон (1915-2009 рр.)	“Економіка” (1948 р.)	Характеризує гроші, як штучну соціальну умовність
			Інституціоналізм		Джон Кеннет Гелбрейт (1908-2006 рр.)	“Економічні теорії та цілі суспільства” (1973 р.)	Вважає, що закріплення грошових функцій за благородними металам, іншими предметами – продукт угоди між людьми, тим самим підтримуючи раціоналістичну теорію

Глосарій за темою дослідження

Таблиця Ж.1. Визначення понять “гроші”, “грошові кошти”, “грошові потоки”, “готівка”, “фінансові ресурси” в економічній літературі

Джерело 1	Визначення 2
<p>Александрова М.М., Кірейцев Г.Г., Маслова С.О.⁷¹¹ Бутинець Ф.Ф.⁷¹²</p> <p>Василико О.Д.⁷¹³</p> <p>Демківський А.В.⁷¹⁴</p>	<p style="text-align: center;"><i>Гроші</i></p> <p>Гроші – історична категорія, яка розвивається на кожному етапі товарного виробництва і наповнюється новим змістом, що ускладнюється із зміною умов виробництва</p> <p>Гроші – металеві або паперові знаки, що є мірою вартості при купівлі-продажу та виконують роль всезагального еквіваленту, тобто виражають вартість всіх інших товарів і обмінюються на будь-які з них</p> <p>Гроші – особливий товар, що стихійно виокремився з товарного світу й виконує роль загального еквівалента під час обміну товарів</p> <p>Гроші, розв’язуючи протиріччя між споживчою вартістю товару та його вартістю, стали:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) універсальним знаряддям обміну, особливим товаром, який, щоб виразити вартість усіх інших товарів, володіє властивістю загального еквівалента; 2) активом, що слугує засобом платежу; 3) володіють ліквідністю, яка дозволяє використовувати їх як засіб негайного і зручного розрахунку без зміни номінальної вартості
<p>Загородній А.Г.⁷¹⁵</p> <p>Івасів Б.С.⁷¹⁶</p> <p>Климко Г.Н., Нестеренко В.П., Каніщенко Л.О.⁷¹⁷</p>	<p>Гроші – економічна категорія, що означає специфічний товар, який виконує в суспільстві роль загального еквівалента в процесі обміну товарів</p> <p>Гроші – це специфічний товар, що має властивість обмінюватись на будь-який інший товар, тобто є загальним еквівалентом</p> <p>Гроші – це категорія товарного виробництва і товарного обігу. Вони мають товарне походження і виражають певні виробничі відносини між товаровиробниками з приводу обміну продуктами праці через ринок</p>

⁷¹¹ Александрова М.М. Гроші. Фінанси. Кредит: навчально-методичний посібник / Александрова М.М., Кірейцев Г.Г., Маслова С.О. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – 224 с.

⁷¹² Основи бізнесу: навчальний посібник; за редакцією проф. Ф.Ф. Бутинця, К.В. Романчук. – [2-е вид., доп. і перероб]. – Житомир: ПП “Рута”, 2004. – 364 с.

⁷¹³ Теорія фінансів: навчальний посібник / [Леоненко П.М., Юхименко П.І, Ільєнко А.А. та ін.]; за загальною ред. О.Д. Василика. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 480 с.

⁷¹⁴ Демківський А.В. Гроші та кредит: навчальний посібник / А.В. Демківський. – К.: Дакор, 2005. – 528 с.

⁷¹⁵ Загородній А.Г. Фінансовий словник / Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. – [2-ге вид., виправл. та доповн.]. – Львів: Вид-во “Центр Європи”, 1997. – 571 с.

⁷¹⁶ Гроші і кредит: підручник / [за ред. проф. Б.С. Івасіва]. – Тернопіль: Карт-Бланш, 2000. – 510 с.

⁷¹⁷ Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підручник / [за ред. Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко, Л.О. Каніщенко та ін.]. – К.: Знання, 1997. – 743 с.

1	2
Ковальчук С.Ф., Форкун І.В. ⁷¹⁸	Гроші – загальний еквівалент вартості, за допомогою якого насамперед вимірюються витрати праці асоційованих працівників
Коноплицький В.А., Філіна Г.І. ⁷¹⁹ Лаврушин О.І. ⁷²⁰	Гроші – товар особливого роду, що є мірою вартості товарів і послуг, виконуючий роль загального еквівалента і обмінюваний на будь-які товари і послуги Гроші – економічна категорія, в якій виявляються і за участю якої будуються суспільні стосунки; гроші виступають як самостійна форма мінової вартості, засіб звернення, платежу і накопичення
Мочерний С.В. ⁷²¹ Панчишин С. ⁷²²	Гроші – специфічний товар, який виконує роль загального еквівалента (всезагальної обмінюваності), завдяки чому в ньому виражається вартість усіх інших товарів і встановлюються економічні відносини між суб'єктами господарської діяльності (с. 136) Гроші – будь-який предмет, який звичайно приймають продавці за свої товари і послуги
Чухно А.А. ⁷²³	Гроші – це товар, який виконує функцію загального еквівалента
Щетинін А.І. ⁷²⁴ Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. ⁷²⁵	Гроші – це 1) економічна категорія, що виражає певні притаманні товарному виробництву виробничі відносини між людьми; 2) загальноприйнятий засіб стихійного врахування кількості і якості уречевленої у товарі суспільно-необхідної праці Гроші – це особливий вид універсального товару, що використовується як загальний еквівалент, за допомогою якого виражається вартість усіх інших товарів. Гроші являють собою товар, що виконує функції засобу обміну, платежів, вимірювання вартості, накопичення багатства
Бабаєв Ю.А., Комісарова І.П., Бородін В.А. ⁷²⁶	<i>Грошові кошти</i> Грошові кошти являють собою акумульовані в грошовій формі активи підприємства, що знаходяться в його касі у вигляді готівки і грошових документів, на банківських розрахункових, валютних і спеціальних рахунках, у виставлених акредитивах, чекових книжках, коштах в дорозі тощо (с. 339)

⁷¹⁸ Ковальчук С.В. *Фінанси: навч. посібник* / С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. – Львів: “Новий Світ. – 2000”, 2005. – 568 с.

⁷¹⁹ Коноплицький В.А. *Економічний словник. Тлумачно-термінологічний* / В.А. Коноплицький, Г.І. Філіна. – К.: КНТ, 2007. – 580 с.

⁷²⁰ Лаврушина О.І. *Деньги, кредит, банки* / О.І. Лаврушина; под ред. О.І. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 448 с.

⁷²¹ Мочерний С.В. *Економічна теорія* / С.В. Мочерний. – К.: ВЦ “Академія”, 2002. – 656 с.

⁷²² Панчишин С. *Макроекономіка* / С. Панчишин. – К.: Либідь, 2005. – 616 с.

⁷²³ *Основи економічної теорії: підручник* / [Чухно А.А., Єщенко П.С., Климко Г.Н. та ін.]; за ред. А.А. Чухна. – К.: Вища школа, 2001. – 606 с.

⁷²⁴ Щетинін А.І. *Гроші та кредит: [підручник]* / А.І. Щетинін. – [2-ге вид., перероб. та допов.]. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 432 с.

⁷²⁵ Райзберг Б.А. *Современный экономический словарь* / Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. – [2-е изд., испр.]. – М.: ИНФРА-М. 1999. – 479 с.

⁷²⁶ Бабаєв Ю.А. *Бухгалтерський учет: учебник для студентов вузов* / Бабаєв Ю.А., Комиссарова І.П., Бородін В.А.; под ред. проф. Ю.А. Бабаєва, проф. І.П. Комиссаровой. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 527 с.

1	2
Бабіч В.В., Сагова С.В. ⁷²⁷ Безруких П.С. ⁷²⁸	Грошові кошти це валюта України та іноземна валюта, у формі готівки, коштів на депозитних рахунках та інших рахунках банків (с. 11) Грошові кошти – це кошти в касі у вигляді готівки та грошових документів, на рахунках в банках, у виставлених акредитивах, на спеціальних та депозитних рахунках, чекових книжках тощо (с. 400)
Бутинець Т.А., Чижевська Л.В., Берега С.Л. ⁷²⁹ Бутинець Ф.Ф. ⁷³⁰ Височан О.С. ⁷³¹	Грошові кошти є найбільш ліквідними активами підприємств. Грошові кошти організації знаходяться в касі у вигляді готівки і грошових документів, на рахунках в банках, у виставлених акредитивах, на спеціальних і депозитних рахунках, чекових книжках тощо (с. 376) Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках в банках і депозити до запитання (с. 289) Грошові кошти – готівка в касі, електронні гроші, залишки коштів на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані господарюючим суб'єктом упродовж будь-якого моменту часу для розрахунків під час здійснення господарських операцій
Голов С.Ф. ⁷³² Гордієнко Д.Д. ⁷³³	Грошові кошти – кошти в касі та на рахунках в банках, які можуть бути використані для поточних операцій (с. 90) Грошові кошти виступають, як в готівковій, так і в безготівковій формах (перебувають на банківських рахунках і їхній обіг регулюється зобов'язальним правом), можуть бути як національною, так і іноземною валютою (с. 42)
Горецька Л.Л. ⁷³⁴ Губачова О.М., Мельник С.І. ⁷³⁵	Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках банків та депозити до запитання в національній та іноземних валютах Грошові кошти – готівка в касі та депозити до запитання (с. 176)

⁷²⁷ Бабіч В.В. Фінансовий облік (облік активів): навч. посіб. / В.В. Бабіч, С.В. Сагова. – К.: КНЕУ, 2006. – 282 с.

⁷²⁸ Бухгалтерский учет: учебник / [под ред. П.С. Безруких]. – [3-е изд, перераб. и доп.]. – М.: Бухгалтерский учет, 1999. – 624 с.

⁷²⁹ Бутинець Т.А. Бухгалтерський облік: навч. посібник / Бутинець Т.А., Чижевська Л.В., Берега С.Л. – Житомир, ЖІТІ, 2004. – 672 с.

⁷³⁰ Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів під заг. ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – [8-ме вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП “Рута”, 2009. – 912 с.

⁷³¹ Височан О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 [Електронний ресурс] / О.С. Височан. – К., 2009. – 23 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2006/06iompak.zip>

⁷³² Голов С.Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами: практичний посібник / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – К.: Лібра, 2004. – 880 с.

⁷³³ Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки / [укладач Д.Д. Гордієнко]. – К.: КНТ, 2006. – 308 с.

⁷³⁴ Горецька Л.Л. Питання відображення в обліку грошових коштів та дебіторської заборгованості в практиці зарубіжних країн / Л.Л. Горецька // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2001. – № 17. – С. 15-21.

1	2
Дем'яненко М.Я., Лузан Ю.Я., Саблук П.Т., Сукупний В.М. ⁷³⁶ Дерій М. ⁷³⁷	Кошти грошові – готівка, кошти на рахунках в банках та депозити до запитання. Грошові кошти підприємства формуються у вигляді грошових доходів, а використовуються у вигляді грошових витрат (с. 263) Грошові кошти – це основні сегменти для здійснення готівкових й безготівкових розрахунків між державними органами та бюджетними установами і підприємствами; доходи і надходження з однієї сторони (дебіторів чи кредиторів) та витрати – з іншої (дебіторів чи кредиторів), що забезпечує ефективне, злагоджене функціонування грошово-кредитної системи, забезпечуючи рух та обмін грошей та їх документальне підтвердження (с. 61)
Дубенко Н.В. ⁷³⁸	Грошові кошти – доходи та надходження ресурсів, виражених у готівковій та/чи безготівковій формах, які постійно беруть участь у господарській діяльності підприємства та можуть перебувати у формі грошових купюр, “безготівкових грошей”, цінних паперів, грошових і платіжних документів
Егорова С.К., Денисова К.Я. ⁷³⁹	Грошові кошти – це засоби в національній та іноземній валюті, що знаходяться в касі, на рахунках в банках, у підзвітних осіб, а також перекази в дорозі, грошові документи, швидко ліквідні цінні папери (с. 361)
Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юркевич О.О. ⁷⁴⁰	Грошові кошти – доходи і надходження, що акумулюються в грошовій формі на рахунках підприємств, організацій, установ і домашніх господарств в банках і використовуються для забезпечення їх власних потреб або розміщені у вигляді ресурсів банків (с. 89)
Загородній А.Т., Вознюк Г.Л. ⁷⁴¹ Зарвій Т.М. ⁷⁴²	Кошти грошові – готівкові кошти, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання (с. 449) Грошові кошти – це готівка в касі та депозити до запитання (с. 50)
Зубілевич С.Я. ⁷⁴³	Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання

⁷³⁵ Губачова О.М. Облік у зарубіжних країнах / О.М. Губачова, С.І. Мельник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 432 с.

⁷³⁶ Фінансовий словник-довідник / [Дем'яненко М.Я., Лузан Ю.Я., Саблук П.Т., Сукупний В.М. та ін.]; за ред. М.Я. Дем'яненка. – К., 2003. – 555 с.

⁷³⁷ Дерій М. Дефініції “грошові кошти” і “грошові потоки”: відмінності та взаємозв'язок / М. Дерій // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 6. – С. 60-64.

⁷³⁸ Дубенко Н.В. Бухгалтерський облік і контроль грошових коштів та розрахунків на державних підприємствах Міністерства аграрної політики України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.04 [Електронний ресурс] / Н.В. Дубенко. – К., 2006. – 19 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2006/06dnvapu.zip>

⁷³⁹ Егорова С.К. Основы бухгалтерского учета в сферах сервиса: учебное пособие / С.К. Егорова, К.Я. Денисова; под ред. проф. С.К. Егоровой. – М.: Юристъ, 2000. – 382 с.

⁷⁴⁰ Завадський Й.С. Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво. навчально-методичний посібник / Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юркевич. – Житомир, ЖІТІ, 1999. – 444 с.

⁷⁴¹ Загородній А.Т. Фінансово-економічний словник / А.Т. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.

⁷⁴² Зарвій Т.М. Звіт про рух грошових коштів: джерела та напрями потоків руху грошових коштів / Т.М. Зарвій // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2001. – № 16. – С. 50-51.

⁷⁴³ Зубілевич С.Я. Основи аудиту/ С.Я. Зубілевич, С.Ф. Голов. – К.: Ділова Україна, 2004. – 374 с.

1	2
Зятковський І.В. ⁷⁴⁴	Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках в банках, депозити до запитання (с. 129)
Кобилянська О.І. ⁷⁴⁵	Грошові кошти – це готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання (с. 13)
Козлова Е.П. ⁷⁴⁶	Грошові кошти це фінансові ресурси підприємства, найліквідніші активи, які здатні забезпечити виконання зобов'язань будь-якого виду та рівня (с. 64)
Кондраков Н.П. ⁷⁴⁷	Грошові кошти – це кошти в касі у вигляді готівки та грошових документів, на рахунках в банках, в виставлених акредитивах та відкритих особистих рахунках, чекових книжках тощо (с. 364)
Коноплицький В.А., Філіна Т.І. ⁷⁴⁸	Засоби грошові – наявні грошові кошти в касі підприємства, на розрахункових, валютних та інших рахунках в банку, цінні папери, що належать підприємству. Їх сукупність представляє грошові кошти юридичних осіб, що знаходяться на рахунках в кредитних установах в постійному господарському обігу. Знаходяться в повному розпорядженні власника (с. 155)
Кочерга С.В., Пилипенко К.А. ⁷⁴⁹	Грошові кошти – готівка в касі й депозити до запитання (с. 58)
Кундря- Висоцька О.П. ⁷⁵⁰ Ларионов А.Д. ⁷⁵¹	Грошові кошти – це готівка, кошти на рахунках та депозити до запитання (с. 76) Грошові кошти являють собою сукупність грошей, що знаходяться в касі, на банківських рахунках, валютних, спеціальних та депозитних рахунках, в виставлених акредитивах та особистих рахунках, чекових книжках, переказів в дорозі та грошових документах (с. 282)
Лигачева Л.А. ⁷⁵² Лучко М.Р. Бенько І.Д. ⁷⁵³	Грошові кошти – це найбільш ліквідні активи (с. 134) Грошові кошти поділяються на кошти в касі та грошові кошти в банку (с. 85)
Мороз А.М. ⁷⁵⁴	Грошові кошти – доходи і надходження, що акумулюються в грошовій формі на рахунках підприємств, організацій, установ банків і використовуються для забезпечення їх власних потреб, або розміщені у вигляді ресурсів банку (с. 221)

⁷⁴⁴ Зятковський І.В. Фінанси підприємств: навчальний посібник / І.В. Зятковський. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 400 с.

⁷⁴⁵ Кобилянська О.І. Фінансовий облік: [навч. пос.] / О.І. Кобилянська. – К.: Знання, 2004. – 473 с.

⁷⁴⁶ Козлова Е.П. Бухгалтерський учет в организациях / Козлова Е.П., Бабченко Т.Н., Галанина Е.Н. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 752 с.

⁷⁴⁷ Кондраков Н.П. Бухгалтерський учет: учебное пособие / Н.П. Кондраков. – [3-е изд., перераб. и доп.] – М.: ИНФРА-М, 2000. – 635 с.

⁷⁴⁸ Коноплицький В.А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В.А. Коноплицький, Т.І. Філіна. – К.: КНТ, 2007. – 580 с.

⁷⁴⁹ Кочерга С.В. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навчальний посібник / С.В. Кочерга, К.А. Пилипенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 216 с.

⁷⁵⁰ Кундря-Висоцька О.П. Бухгалтерський облік: навч. посібник / О.П. Кундря-Висоцька. – К.: Алерта, 2004. – 303 с.

⁷⁵¹ Бухгалтерський учет / [под ред. А.Д.Ларионова]. – М.: “Проспект”, 1998. – 392 с.

⁷⁵² Лигачева Л.А. Бухгалтерський учет: учебное пособие / Л.А. Лигачева. – М.: Юриспуденция, 2002. – 320 с.

⁷⁵³ Лучко М.Р. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навч. посіб / М.Р. Лучко, І.Д. Бенько. – К.: Знання, 2006. – 311 с.

⁷⁵⁴ Банківська енциклопедія / [під ред. А.М. Мороза]. – К.: Ельтон, 1993 – 327 с.

1	2
<p>Нашкерська Г.В.⁷⁵⁵</p> <p>Несходовський І.С.⁷⁵⁶</p>	<p>До грошових коштів підприємства відносяться необмежені для використання гроші та грошові документи на поточних та інших рахунках, в касі підприємства, а також еквіваленти грошових коштів (с. 301)</p> <p>Грошові кошти – це абстрактний вимірник економічних процесів, явищ, об'єктів, який суб'єкти згодні приймати як платіжний засіб. Доповнено новою функцією – особливого товару, що деталізується у двох підфункціях: засіб інвестування, або продаж права користування надлишкових грошей іншим суб'єктам та засіб фінансування, тобто набуття такого права за певну плату</p>
<p>Орлова В.К., Савич В.І., Костецька А.А., Турій О.В., Сенчімак С.В.⁷⁵⁷</p>	<p>До складу грошових коштів належать: гроші в касі, на банківських рахунках у національній та іноземній валютах (с. 86)</p>
<p>Осовська Г.В.⁷⁵⁸</p> <p>Остафійчук С.М.⁷⁵⁹</p> <p>Палій В.Ф., Палій В.В.⁷⁶⁰</p> <p>Папковська Г.В.⁷⁶¹</p> <p>Партин Г.О., Завгородній А.Г.⁷⁶²</p>	<p>Грошові кошти – доходи та надходження, що акумулюються в грошовій формі на рахунках підприємств, організацій, установі домашніх господарств банках та використовуються для забезпечення їхніх власних потреб або розміщення у вигляді ресурсів банку</p> <p>Грошові кошти – готівка в касі підприємства, депозити до запитання, кошти на банківських рахунках, які характеризуються абсолютною ліквідністю, тобто можуть у будь-який момент бути використані для здійснення розрахунків, або обміняні на законні платіжні засоби (с. 218)</p> <p>Грошові кошти – це найбільш ліквідна частина активів підприємства, готова для погашення будь-яких його зобов'язань. Грошова форма майна являє начало та кінець кругообігу активів підприємства (с. 242)</p> <p>Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках в банках, грошові документи та перекази в дорозі, довгострокові та короткострокові фінансові інвестиції (с. 84)</p> <p>Грошові кошти – готівка та кошти на рахунках у банках (с. 59)</p>

⁷⁵⁵ Нашкерська Г.В. Бухгалтерський облік: [навчальний посібник] / Г.В. Нашкерська. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 464 с.

⁷⁵⁶ Несходовський І.С. Облік грошових коштів та контроль їх виконання в підприємствах торгівлі: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / І.С. Несходовський. – К., 2009. – 20 с.

⁷⁵⁷ Бухгалтерський облік: навч. посібник / [Орлова В.К., Савич В.І., Костецька А.А., Турій О.В., Сенчімак С.В.]. – [2-ге вид.]. – К.: ЦНЛ, 2004. – 272 с.

⁷⁵⁸ Дерій М. Дефініції “грошові кошти” і “грошові потоки”: відмінності і взаємозв'язок / М. Дерій // Економічний аналіз. – 2010. – № 6. – С. 60-64.

⁷⁵⁹ Остафійчук С.М. Грошові кошти та їх еквіваленти – найліквідніші активи підприємства / С.М. Остафійчук // Науковий вісник Ужгородського університету, 2011. – С. 215-220.

⁷⁶⁰ Палій В.Ф. Бухгалтерський учет: учебное пособие / В.Ф. Палій, В.В. Палій. – В 2-х ч. Ч.1. – М: ФБК-ПРЕСС, 1998. – 304 с.

⁷⁶¹ Бухгалтерський облік: історичний аспект. Результати дисертаційних досліджень Житомирської наукової бухгалтерської школи: монографія / за ред. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир, 2006. – 620 с.

1	2
Поддєрьогін А.М. ⁷⁶³ Пошерстник Н.В. ⁷⁶⁴ Пушкар М.С. ⁷⁶⁵	Грошові кошти – гроші підприємства, які перебувають на його рахунках у банках, у касі підприємства і в підзвітних осіб. Грошові кошти підприємства згідно з чинним законодавством зберігаються на його поточних, валютних, бюджетних та інших рахунках у банках (с. 437) Грошові кошти підприємства знаходяться в формі готівки в касі підприємства, зберігаються на розрахункових та інших спеціальних рахунках в банках, а також у вигляді цінних паперів (с. 320) Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання
Сопко В. ⁷⁶⁶	Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. Основу обліку грошових коштів зумовлює їх класифікація – за призначенням та за зберігання. Важливим елементом побудови обліку грошових коштів та їх еквівалентів є система рахунків
Стецюк Г.А. ⁷⁶⁷	Грошові кошти – це засоби у вигляді грошей, що знаходяться в касі підприємства, на рахунках в банках, в акредитивах, у підзвітних осіб (с. 3)
Ткаченко Н.М. ⁷⁶⁸	Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання (с. 478)
Усач Б.В. ⁷⁶⁹ Філімоненков О.С. ⁷⁷⁰ Чабанова Н.В., Котенко Л.Н. ⁷⁷¹	Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. Рух грошових коштів – надходження і вибуття грошових коштів та їхніх еквівалентів (с. 234) Грошовими називають кошти у вигляді грошей, які перебувають у касі підприємства, на рахунках в установах банку, в акредитивах, у підзвітних осіб та на депозитах до запитання (с. 24) Найбільш ліквідна частина оборотних активів – це грошові кошти. Вони включають в себе грошові кошти в касі і на поточних рахунках (с. 37)

⁷⁶² Партин Г.О. Фінанси підприємств: навч. посібник / Г.О. Партин, А.Г. Загородній. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2006. – 379 с.

⁷⁶³ Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник / А. М. Поддєрьогін. – [3-тє вид., перероб. та доп.]. – К.: КНЕУ, 2001. – 460 с.

⁷⁶⁴ Пошерстник Н.В. Бухгалтерський учет на современном підприємстві: учеб.-практ. пособие / Н.В. Пошерстник. – М.: ТК Велби. – Издательство Проспект. – 2007. – 552 с.

⁷⁶⁵ Пушкар М.С. Фінансовий облік: [підручник] / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.

⁷⁶⁶ Сопко В. Бухгалтерський облік: [навч. посібник] / В. Сопко. – [3-тє вид., перераб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2006. – 578 с.

⁷⁶⁷ Стецюк П.А. Грошові потоки в декомпозиції фінансування економічного розвитку агроформувань / П.А. Стецюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2010. – № 1. – С. 3-6.

⁷⁶⁸ Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: [підручник] / Н.М. Ткаченко. – [2-ге видання доповнене і перероб.]. – К.: Алерта, 2007. – 957 с., с. 354.

⁷⁶⁹ Усач Б.Ф. Контроль і ревізія: підручник / Б.Ф. Усач. – К.: Знання-Прес, 2005. – 253 с.

⁷⁷⁰ Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навчальний посібник / О.С. Філімоненков. – [2-ге вид., допов. і перероб.]. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.

⁷⁷¹ Чабанова Н.В. Бухгалтерський учет / Н.В. Чабанова, Л.Н. Котенко. – Харків: Друк, 1998. – 453 с.

1	2
Чацких Е.Д., Лысюк А.Н., Михайлова Т.П. ⁷⁷²	Грошові кошти – це кошти короткочасного функціонування, один з найважливіших видів обігових коштів. Грошові кошти підприємств знаходяться в касі, в дорозі і на рахунках в банку. Для зберігання і витрат готівкових коштів обов'язково документуються (с. 59)
Чебанова Н.В., Василенко Ю.А. ⁷⁷³	Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках в банках, депозити до запитання (с. 119)
Чебанова Н.В. ⁷⁷⁴ Єфіменко Т.І. ⁷⁷⁵ Яшишена В.В. ⁷⁷⁵	Грошові кошти – це готівка, кошти на рахунках у банках, депозити до запитання (с. 95) Грошові кошти – це готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання (с. 123)
<i>Грошовий потік</i>	
Базилінська О.Я. ⁷⁷⁶	Під грошовими потоками розуміють надходження та вибуття грошових коштів та їх еквівалентів (с. 25)
Білик М.Д., Надточій С.І. ⁷⁷⁷	Грошовий потік – це динамічний показник, що характеризує постійний рух грошових ресурсів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства, пов'язаний з надходженням (вхідні грошові потоки) чи витрачанням (вихідні грошові потоки) грошових ресурсів підприємства, може мати готівкову й безготівкову форму вираження в національній чи іноземній валюті та пов'язаний з певним моментом часу, однак може бути приведений до іншого тощо
Бланк І.О. ⁷⁷⁸	Грошовий потік підприємства являє собою сукупність розподілених за окремими інтервалами періоду часу, що розглядається, надходжень та виплат грошових коштів, що генеруються господарською діяльністю підприємства, рух яких пов'язаний з факторами часу, ризику та ліквідності (с. 29)
Бочаров В.В. ⁷⁷⁹	Грошовий потік підприємства – це рух грошових коштів, який прагне до нуля, оскільки негативний результат від одного із видів господарської діяльності підприємства має компенсуватися позитивним від іншої. У противному випадку підприємство може стати банкрутом (с. 96-99)
Брігхем Є. ⁷⁸⁰	Грошовий потік – це фактичні чисті готівкові кошти, які надходять у фірму (чи витрачаються нею) протягом деякого визначеного періоду (с. 425)

⁷⁷² Чацких Е.Д. Бухгалтерский учет / Чацких Е.Д., Лысюк А.Н., Михайлова Т.П. – М.: Сталкер, 1997. – 572 с.

⁷⁷³ Чебанова Н.В. Бухгалтерський фінансовий облік: посібник / Н.В. Чебанова, Ю.А. Василенко. – К.: Академія, 2002. – 672 с.

⁷⁷⁴ Чебанова Н.В. Фінансовий облік: підручник / Н.В. Чебанова, Т.І. Єфіменко. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 704 с.

⁷⁷⁵ Яшишена В.В. Теоретичні аспекти економічного аналізу грошових потоків підприємств / В.В. Яшишена // Економічний простір. – 2008. – № 16. – С. 123-131.

⁷⁷⁶ Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: [навч. посіб.] / О.Я. Базилінська. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 328 с.

⁷⁷⁷ Білик М.Д. Грошові потоки підприємств у мікро- та макроекономічному аспекті / М.Д. Білик, С.І. Надточій // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 133-147.

⁷⁷⁸ Бланк А.И. Управление денежными потоками / А.И. Бланк. – К.: Ника-Центр Эльга 2002. – 736 с.

⁷⁷⁹ Бочаров В.В. Коммерческое бюджетирование / В.В. Бочаров. – СПб.: Питер, 2003. – 368 с.

⁷⁸⁰ Брігхем Є. Основи фінансового менеджменту / Є. Брігхем; пер. з англ. – К.: Молодь, 1997. – 1000 с.

1	2
<p>Голов С.Ф., Кострюченко В.М.⁷⁸¹</p> <p>Дж. К. Ван Хорн⁷⁸²</p> <p>Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С.⁷⁸³</p>	<p>Під грошовими потоками розуміють надходження та вибуття грошових коштів та їх еквівалентів. Грошові кошти включають кошти в касі та на рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій (с. 104)</p> <p>Грошовий потік розглядається як рух грошових коштів, що має безперервний характер, вважається, що поняття грошових потоків можна трактувати по-різному залежно від завдань аналізу. Грошові кошти і грошові потоки розглядають як готівку або робочий оборотний капітал (с. 181-182)</p> <p>Грошовий потік – надходження (додатний грошовий потік) і витрачання (від’ємний грошовий потік) коштів у процесі здійснення господарської діяльності підприємства. Розрізняють грошові потоки від операційної (виробничо-комерційної), інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Різницю між додатним та від’ємним грошовими потоками з конкретного виду діяльності чи з господарської діяльності підприємства загалом називають чистим грошовим потоком” (с. 365)</p>
<p>Коваленко Л.О., Ремньова Л.М.⁷⁸⁴</p>	<p>Грошові потоки – це надходження і вибуття грошових коштів та їх еквівалентів у результаті виробничо-господарської діяльності підприємств (с. 79)</p>
<p>Ковальов В.В.⁷⁸⁵</p> <p>Ковальова А.⁷⁸⁶</p> <p>Коласс Б.⁷⁸⁷</p>	<p>Надходження (позитивний грошовий потік) і витрачання (від’ємний грошовий потік) грошових коштів в процесі здійснення господарської діяльності підприємства</p> <p>Грошовий потік – це потік грошових ресурсів, що пов’язаний із конкретним періодом часу та є різницею між усіма коштами, які надійшли на підприємство й були ним виплачені за цей період</p> <p>Під загальним грошовим потоком слід розуміти надлишок, який утворюється на підприємстві в результаті всіх операцій, пов’язаних із господарською діяльністю. Таким чином, він складається з господарського залишку коштів (грошовий потік від господарської діяльності) та грошового потоку, не пов’язаного з господарською діяльністю</p>

⁷⁸¹ Голов С.Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: практичний посібник / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – К.: Лібра, 2005. – 840 с.

⁷⁸² Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / Дж. К. Ван Хорн; пер. с англ. гл. рев. серии Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 800 с.

⁷⁸³ Загородній А.Г. Фінансовий словник / Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. – [3-те вид., випр. та доп.] – К.: Знання, КОО, 2000. – 587 с.

⁷⁸⁴ Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – [2-ге вид., переробл. і доп.] – К.: Знання, 2005. – 485 с.

⁷⁸⁵ Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В.В. Ковалев. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М.: Финансы и статистика, 2000. – 512 с.

⁷⁸⁶ Финансы: учеб. пособ. / [под ред. проф. А.М. Ковалевой]. – [3-е изд., перераб. и доп.] – М.: Финансы и статистика, 1999. – С. 116.

⁷⁸⁷ Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы: [учеб. пособ.] / Б. Коласс; пер. с франц. под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы; ЮНИТИ, 1997. – С. 135.

1	2
Лігоненко Л.О., Ситник Г.В. ⁷⁸⁸	Грошові потоки підприємства – це система розподілених у часі надходжень та видатків грошових коштів, що генеруються його господарською діяльністю і супроводжують рух вартості, володіючи зовнішньою ознакою функціонування підприємства (с. 6)
Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. ⁷⁸⁹	Грошовий потік – надходження й витрати грошових коштів у процесі здійснення господарської діяльності підприємства (с. 24)
Поддєрьогін А.М. ⁷⁹⁰	Грошовий потік можна визначити як сукупність послідовно розподілених у часі подій, які пов'язані із відособленим та логічно завершеним фактом зміни власника грошових коштів у зв'язку з виконанням договірних зобов'язань між економічними агентами (суб'єктами господарювання, державою, домогосподарствами, міжнародними організаціями). Грошові потоки безпосередньо пов'язані з рухом коштів на підприємстві, який відображає надходження в розпорядження суб'єкта господарювання коштів та еквівалентів і їх використання (с. 57)
Родіонова В.М. ⁷⁹¹	Різниця між надходженнями грошових засобів підприємства і їх виплатами за певний період
Слав'юк Р.А. ⁷⁹²	Грошовий потік являє собою фінансовий показник, що характеризує ступень так званої ліквідності підприємства, тобто вимірник того, як швидко можна продати його активи і одержати кошти (с. 12)
Сорокіна Є. ⁷⁹³ Терещенко О.О. ⁷⁹⁴	Грошовий потік є агрегованим поняттям, адже включає різноманітні види потоків, які обслуговують фінансово-господарську діяльність підприємства Грошові потоки є внутрішнім джерелом фінансової стабілізації підприємства через збільшення його вхідних та зменшення вихідних грошових потоків, які спрямовуються на зростання платоспроможності. Окрім того, грошовий потік, а саме чистий грошовий потік від операційної діяльності, визначається як критерій внутрішнього потенціалу фінансування підприємства й є основою для оцінки його фінансового стану та кредитоспроможності (с. 181-186)

⁷⁸⁸ Лігоненко Л.О. Управління грошовими потоками: навч. посібник / Л.О. Лігоненко, Г.В. Ситник. – К., 2005. – 255 с.

⁷⁸⁹ Павловська О.В. Фінансовий аналіз: навч.-метод. посібник / Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. – К.: КНЕУ, 2002. – 388 с.

⁷⁹⁰ Фінансовий менеджмент: підручник / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.

⁷⁹¹ Родіонова В.М. Фінансова стійкість підприємства в умовах інфляції / В.М. Родіонова, М.А. Федотова. – М.: Перспектива, 1994. – 98 с.

⁷⁹² Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: [навч. посібник] / Р.А. Слав'юк. – К.: ЦУЛ, 2006. – 406 с.

⁷⁹³ Сорокіна К.М. Анализ денежных потоков предприятия: теория и практика в условиях реформирования российской экономики / К.М. Сорокин. – М.: Финансы и статистика, 2003. – С. 31-32.

⁷⁹⁴ Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: [навч. посібник] / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.

1	2
Тян Р.Б. ⁷⁹⁵ Шамаєв Г., Риндін Л. ⁷⁹⁶	Грошовий потік розглядається як вхідний і вихідний, а різниця між ними утворює прибуток. Вхідний грошовий потік – це надходження від реалізації продукції та інші надходження. Вихідний грошовий потік – це виплата заробітної плати, платежі субпідрядникам і постачальникам та інші (с. 125) Грошовий потік від поточної (інвестиційної, фінансової) діяльності є сумою надлишку (недостачі) коштів, отриманих у результаті зіставлення надходжень і відрахувань коштів у процесі операційної (інвестиційної, фінансової) діяльності <i>Готівка</i>
Гордієнко Д.Д. ⁷⁹⁷	Готівка – грошові знаки національної валюти України – банкноти і монети (серед них є обігові пам'ятні та ювілейні монети), які є дійсними платіжними засобами
Пушкар М.С. ⁷⁹⁸	Готівка – одна з форм існування грошей (банкноти, монети)
Мороз А.М. ⁷⁹⁹	Готівка – форма існування грошей. Використовується у функції засобу обігу та ряді випадків у функції засобу платежу (с. 68)
Карпінський Б.А., Герасименко О.В. ⁸⁰⁰	Готівка (готівкові кошти) (cash (money incash)) – грошові знаки національної валюти України (банкноти і монети, у тому числі й обігові пам'ятні та ювілейні монети, які є дійсними платіжними засобами)
Бусел В.Т. ⁸⁰¹ Ковальчук А.Т. ⁸⁰²	Готівка – гроші, які є в наявності; наявні гроші (с. 194) Готівка (грошові кошти) – грошові знаки національної валюти України – банкноти і монети, у тому числі обігові пам'ятні монети, які є дійсними платіжними засобами
Осовська Г.В. ⁸⁰³	Готівка (англ. cash) – форма існування грошей. Використовується як засіб обігу, в деяких випадках як засіб платежу (наявні гроші)
Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. ⁸⁰⁴	Готівка – одна з форм існування грошей (у вигляді грошових знаків – банкнот, монет) Готівка касова – гроші готівкою, що є в касах підприємств, організацій, установ, банків тощо

⁷⁹⁵ Фінансовий менеджмент : підручник / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.

⁷⁹⁶ Риндін Л.Г. Организация финансового менеджмента на предприятии / Л.Г. Риндін, Г.А. Шамаєв. – М.: Русская деловая литература, 1997. – С. 147.

⁷⁹⁷ Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки / за ред. Д.Д. Гордієнко. – К.: КНТ, 2006. – 308 с.

⁷⁹⁸ Пушкар М.С. Фінансовий облік: підручник / М.С. Пушкар – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.

⁷⁹⁹ Банківська енциклопедія / [під редакцією д.е.н. проф. А.М. Мороза]. – К.: Ельтон, 1993. – 327 с.

⁸⁰⁰ Карпінський Б.А. Фінансово-інвестиційний словник: навч. посібник. / Б.А. Карпінський, О.В. Герасименко. – Львів: Магнолія Плюс, 2005. – 304 с.

⁸⁰¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003, – 1440 с.

⁸⁰² Ковальчук А.Т. Фінансовий словник / А.Т. Ковальчук. – [2ге вид., стер.]. – К.: Знання, 2006. – 287 с.

⁸⁰³ Осовська Г.В. Економічний словник / Осовська Г.В., Юшкевич О.О., Завадський Й.С. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.

⁸⁰⁴ Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.

1	2 Фінансові ресурси
Романовський М.В., Врублевська О.В., Сабанти Б.М. ⁸⁰⁵	Фінансові ресурси – усі джерела коштів, акумульовані підприємством для формування необхідних йому активів з метою здійснення усіх видів діяльності, як за рахунок власних доходів, нагромаджень та капіталу, так і за рахунок різного роду надходжень
Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова Х.Я. ⁸⁰⁶	Фінансові ресурси – грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу і перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту і національного доходу і використовуються у статутних цілях підприємств
Василик О.Д., Павлюк К.В. ⁸⁰⁷	Фінансові ресурси – фонди грошових засобів, що формуються суб'єктами господарювання, державою та населенням і використовуються для розширеного виробництва, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних потреб, як витрати на оборону й державне управління, тощо
Василик О.Д. ⁸⁰⁸	Фінансові ресурси – це грошові накопичення і доходи, що створюються в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб
Гуйда Т.В. ⁸⁰⁹	Фінансові ресурси – це сукупність доходів, відрахувань та надходжень, що перебувають у розпорядженні підприємств, організацій та держави і спрямовуються на задоволення суспільних потреб з метою розширення виробництва і зростання матеріального добробуту суспільства
Коробов М.Я. ⁸¹⁰	Фінансові ресурси – це централізовані й децентралізовані грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту і національного доходу й призначаються для розвитку суспільства та окремих підприємств

⁸⁰⁵ Фінанси: Учебник для вузов. Под ред. проф. М.В. Романовського, проф. О.В. Врублевской, проф. Б.М. Сабанти. – М.: Издательство «Перспектива»; Издательство «Юрайт», 2000. – 520 с. – с 420

⁸⁰⁶ Фінансова діяльність підприємства: підручник / [Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова Х.Я.]. – К.: Либідь, 1998. – 312 с.

⁸⁰⁷ Василик О.Д. Державні фінанси України: підручник / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.

⁸⁰⁸ Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик. – К: НІОС. – 2000. – 416.

⁸⁰⁹ Гуйда Т.В. Формирование и использование финансовых ресурсов. учебное пособие / Т.В. Гуйда. – М.: Дело, 2003. – 321 с.

⁸¹⁰ Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: посіб. / М.Я. Коробов. – К.: «Знання», КОО, 2000, – 378 с.

1	2
Василик О.Д., Павлюк К.В. ⁸¹¹	Фінансові ресурси – це грошові нагромадження і доходи, які створюються в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту і зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб
Старостенко Г.Г., Мірко Г.В. ⁸¹²	Фінансові ресурси – сукупність грошових коштів, які формуються з метою фінансування розвитку підприємства в майбутньому періоді
Філімоненков О.С. ⁸¹³	Фінансові ресурси – це власний, позиковий і залучений грошовий капітал, що використовується підприємствами для формування своїх активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою одержання відповідного доходу, прибутку
Белоліпецький В.Г. ⁸¹⁴	Фінансові ресурси фірми – це частина грошових ресурсів у вигляді доходів і зовнішніх надходжень, призначених для виконання фінансових зобов'язань і виконання затрат із забезпечення розширеного відтворення
Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я. ⁸¹⁵	Фінансові ресурси – це централізовані і децентралізовані грошові фонди цільового призначення, які формуються у процесі розподілу і перерозподілу національного багатства (с. 17)
Буряковський В.В. ⁸¹⁶	фінансові ресурси – це грошові кошти, акумульовані в фондах цільового призначення для здійснення відповідних витрат
Коробов М.Я. ⁸¹⁷	фінансові ресурси підприємства – це його власні і позичкові грошові фонди цільового призначення, які формуються у процесі розподілу і перерозподілу національного багатства, внутрішнього валового продукту і національного доходу та використовуються у статутних цілях підприємства (с. 267)
Романенко О.Р. ⁸¹⁸	Фінансові ресурси – акумульовані підприємством грошові кошти з різних джерел, які надходять у господарський обіг і призначені для покриття його потреб (с. 80)

⁸¹¹ Василик О.Д. Державні фінанси України: підручник / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.

⁸¹² Старостенко Г.Г. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / Г.Г. Старостенко, Г.В. Мірко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.

⁸¹³ Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навч. посіб. / О.С. Філімоненков. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.

⁸¹⁴ Белоліпецький В.Г. Финансы фирмы. Курс лекцій / В.Г. Белоліпецький. – М.: ИНФРА, 1998. – 64 с.

⁸¹⁵ Фінансова діяльність підприємства: підручник / [Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я.] – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Либідь, 2002. – 384 с.

⁸¹⁶ Фінанси підприємств : навч. посібн. / [під ред. В.В. Буряковського]. – Дніпропетровськ : Вид-во “Пороги”. – 1998. – 398 с.

⁸¹⁷ Коробов М.Я. Фінансово – економічний аналіз діяльності підприємств / М.Я. Коробов. – К : Вид-во “Знання”. – 2000. – 378 с.

⁸¹⁸ Романенко О.Р. Фінанси: підручник / О.Р. Романенко. – К: Центр навчальної літератури, 2004. – 312 с.

1	2
Василик О.Д. ⁸¹⁹	Фінансові ресурси – це грошові фонди, які створюються в процесі розподілу, перерозподілу і використання валового національного продукту за певний період (с. 17)
Бурмистрова Л.М. ⁸²⁰	Фінансові ресурси – це сукупність доходів і надходжень, що знаходяться в розпорядженні суб'єкта господарювання (с. 12)
Фисенко М.К. ⁸²¹	Фінансові ресурси – це сукупність власних і залучених грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні суб'єкта господарювання і призначені для використання на широкий круг його потребностей (с. 45)
Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. ⁸²²	Фінансові ресурси – це грошові фонди, які створюються в процесі розподілу, перерозподілу і використання валового внутрішнього продукту за певний період (с. 15)
Кірейцев Г.Г. ⁸²³	Фінансові ресурси – це частина грошових надходжень і доходи, що призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення витрат по забезпеченню розширеного відтворення (с. 17)
Опарін В.М. ⁸²⁴	Фінансові ресурси – це сума коштів, спрямованих в основні та оборотні засоби підприємств, на основі яких формуються продуктивні доходи (с. 10)
Ніпіаліді О.Ю., Карпишин Н.І. ⁸²⁵	Фінансові ресурси – це грошові засоби, що перебувають у розпорядженні підприємства (с. 9)
Терьохін В.І. ⁸²⁶	Фінансові ресурси – фонди грошових коштів, які знаходяться в розпорядженні держави, господарюючих суб'єктів та населення, що утворюються в процесі розподілу і перерозподілу частини вартості ВВП, головним чином чистого доходу у грошовій формі та призначені для забезпечення розширеного відтворення та задоволення загальнодержавних потреб
Бурковський В.В. ⁸²⁷	Фінансові ресурси – грошові кошти, акумульовані в фондах цільового призначення для здійснення відповідних витрат (с. 87)

⁸¹⁹ Василик О.Д. Державні фінанси України: навч. посібник / О.Д. Василик. – К.: Вища шк., 1997. – 383 с.

⁸²⁰ Бурмистрова Л.М. Финансы и бухгалтерский учет предприятия: учебник / Л.М. Бурмистрова. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 224 с.

⁸²¹ Фисенко М.К. Финансовая система Беларуси: учеб. пособие / М.К. Фисенко. – Минск: Современ.шк., 2008. – 184 с.

⁸²² Базилевич В.Д. Державні фінанси: навчальний посібник / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик. – [2-ге вид., доп. і перероб.]; за заг. ред. В.Д. Базилевича. – К.: Атіка, 2004. – 368 с.

⁸²³ Кірейцев Г.Г. Финансы підприємств: навчальний посібник: курс лекцій / за ред. д.е.н., проф. Г.Г. Кірейцева. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – 272 с.

⁸²⁴ Опарін В.М. Финансы (Загальна теорія): навч. посібник / В.М. Опарін. – [2-ге вид., доп. і перероб.] – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.

⁸²⁵ Ніпіаліді О.Ю. Финансы підприємств [Електронний ресурс] / О.Ю. Ніпіаліді, Н.І. Карпишин. – Режим доступу: <http://www.library.tane.edu.ua/files/EVD/dumka09/Finansu%20pidpruemstv.pdf>

⁸²⁶ Терьохін В.І. Финансовое управление фирмой / В.І. Терьохін. – К.: Ника-Центр, 2003. – с. 298.

⁸²⁷ Бурковський В.В. Финансы підприємств: навч. посібник / В.В. Бурковський. – Д.: Пороги, 1998.

1	2
Сенчагов В.К. ⁸²⁸	Фінансові ресурси – сукупність грошових накопичень, амортизаційних відрахувань та інших коштів, які утворюються в процесі створення, розподілу і перерозподілу сукупних суспільних процесів
Худолій Л.М. ⁸²⁹	Фінансові ресурси – сума коштів, спрямовані в основні та оборотні кошти підприємства (с.42)
Филимоненков А.С. ⁸³⁰	Фінансові ресурси – власний, позиковий, залучений грошовий капітал, що використовується підприємством для формування активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою одержання відповідних доходів і прибутку (с. 13)
Родионова В.М., Вавилов Ю.Я., Гончаренко Л.И. ⁸³¹	Фінансові ресурси – грошові доходи і надходження, що знаходяться в суб'єктів господарювання і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат по розширеному відтворенню і економічного стимулювання робітників
Ковальчук С.В. Форкун І.В. ⁸³²	<p>Фінансові ресурси є сукупністю власних та зовнішніх надходжень підприємства і призначені для оплати його зобов'язань, здійснення поточних видатків для забезпечення неперервності процесу відтворення (с. 122)</p> <p>Фінансові ресурси – грошові кошти, що утворилися в процесі розподілу та перерозподілу ВВП, а також частини національного багатства (с. 559)</p> <p>Фінансові ресурси підприємств – грошові кошти господарюючого суб'єкта, які є сукупністю власних, запозичених та залучених доходів та надходжень підприємства і призначені для забезпечення безперервності процесу розширеного відтворення й виконання інших поточних та довгострокових фінансових зобов'язань підприємства (с. 126)</p>
Онищев В.І., Близнюк Л.І. ⁸³³	Фінансові ресурси – грошові кошти, які знаходяться у розпорядженні підприємства та беруть участь у процесі відтворення (с. 255)

⁸²⁸ Сенчагов В.К. Эффективность использования основных фондов (показатели, факторы, стимулы) / В.К. Сенчагов. – М.: ИНФРА – М, 2001, – с. 243.

⁸²⁹ Худолій Л.М. Теорія фінансів / Л.М. Худолій. – Київ: Видавництво Європейського університету, 2003р. – 167с.

⁸³⁰ Филимоненков А.С. Финансы предприятий: [учеб. пособ.] / А.С. Филимоненков. – К.: Вид-во “Ника-центр, Ольга”. – 2002. – 280 с.

⁸³¹ Финансы / [В.М. Родионова, Ю.Я. Вавилов, Л.И. Гончаренко и др.]; под ред. В.М. Родионовой. – Финансы и статистика, 1995. – 432 с.

⁸³² Ковальчук С.В. Фінанси. навч. посібник / С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. – Львів: “Новий світ - 2000”, 2006. – 568 с.

⁸³³ Фінанси: навч. посіб. / [Онищев В.І., Близнюк Л.І. та ін.]; за ред. В.І. Оспіщева. – [2 -вид., перероб. і допов.]. – К.: Знання, 2008. – 366 с.

1	2
Поддєрьогін А.М. ⁸³⁴	Під фінансовими ресурсами слід розуміти грошові кошти, що є в розпорядженні підприємств. До фінансових ресурсів належать грошові фонди й та частина грошових коштів, яка використовується в не фондovій формі (с. 10)
Романенко О.А. ⁸³⁵	Фінансові ресурси – це грошові кошти, що знаходяться у розпорядженні підприємств чи їх об'єднань і можуть бути використані для здійснення ними господарської діяльності в майбутньому періоді з метою забезпечення економічних, матеріальних та духовних потреб людини, компанії та суспільства в цілому
Гудзь О.Є. ⁸³⁶	Фінансові ресурси – це сукупність усіх високоліквідних активів, що перебувають у його розпорядженні й призначені для виконання поточних фінансових зобов'язань та розширеного відтворення
Вовк В.М. ⁸³⁷	Фінансові ресурси – це кошти, за рахунок яких формуються власний і позиковий капітал, що використовується для придбання активів і здійснення звичайної діяльності з метою забезпечення економічної вигоди, а також застосовується у випадку виникнення надзвичайних подій
Карман З.М. ⁸³⁸	Фінансові ресурси – це грошові прибутки, надходження, що знаходяться у розпорядженні суб'єкта господарювання, а також ті потенційні ресурси, які можуть бути залучені на фінансовому ринку до бізнес-діяльності суб'єкта господарювання завдяки його досягнутому реальному положенню та потенційним можливостям розвитку
Кравцова А.М. ⁸³⁹	Фінансові ресурси – це сукупність власних і залучених ззовні грошових коштів та їх еквівалентів, що змінюються у процесі господарського кругообігу і призначені для фінансування діяльності підприємства як у фондovій, так і нефондovій формах, а також спрямовані на реалізацію підприємницької ідеї та отримання прибутку
Русин Р.С. ⁸⁴⁰	Фінансові ресурси – це параметр (показник), значення якого відображає як внутрішній стан модельованого об'єкту (наприклад, банку), так і умови зовнішнього економічного середовища

⁸³⁴ Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник / А.М. Поддєрьогін; наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – [6-те вид., перероб. та допов.]. – К.: КНЕУ, 2006. – 552с.

⁸³⁵ Романенко О.Р. Фінанси: Підручник / О. Р. Романенко. – К.: Центр навч. літ., 2003. – 312 с.

⁸³⁶ Гудзь О.Є. Проблеми формування фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами / О.Є. Гудзь // Вісн. Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства: Економічні науки. – Х.: ХНТУСГ, 2006. – Вип. 35. – 329 с.

⁸³⁷ Вовк В.М. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2004/04vvmfrp.zip> (с.7)

⁸³⁸ Карман Зіновій Миколайович [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05kzmrpp.zip> (7 с.)

⁸³⁹ Кравцова Альона Михайлівна [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2008/08kamrmp.zip> (с. 6-7)

⁸⁴⁰ Русин Роман Семенович [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2009/09rrsfrb.zip> (6 с.)

1	2
Писаренко Т.М. ⁸⁴¹	Фінансові ресурси – це фонди грошових коштів, які виступають у формі доходів, нагромаджень і надходжень, формуються в руках держави, підприємств усіх форм власності, установ, організацій, окремих громадян, створюються в процесі розподілу і перерозподілу національного багатства, валового внутрішнього й частини зовнішнього продуктів, призначені для забезпечення безперервності розширеного відтворення, задоволення потреб суспільства в цілому
Ванькович Д.В. ⁸⁴²	Фінансові ресурси – це грошові кошти фондового та нефондового характеру, що є в розпорядженні підприємств і використовуються ними для споживання, трансформації в інші види ресурсів або виконання фінансових зобов'язань
Тарасова В.В. ⁸⁴³	Фінансові ресурси – грошові фонди, створені в процесі розподілу, перерозподілу і використання валового внутрішнього продукту країни (с. 16)
Пилипенко О.І. ⁸⁴⁴	Фінансові ресурси – це грошові накопичення, доходи і надходження, або ж фонди грошових ресурсів (367-380 с.)
Романенко О.Р. ⁸⁴⁵	Фінансові ресурси виступають матеріальними носіями фінансових відносин
Улична М.І. ⁸⁴⁶	Фінансові ресурси – це акумульовані підприємством грошові кошти з різних джерел, що надходять у господарський обіг та використовуються для покриття потреб. Фінансові ресурси є матеріальним втіленням фінансових відносин на рівні господарських суб'єктів
Гудзь О.Є. ⁸⁴⁷	Фінансові ресурси – сукупність всіх високоліквідних активів, які знаходяться в його розпорядженні і призначені для виконання поточних фінансових зобов'язань і розширеного відтворення (с.30)

⁸⁴¹ Писаренко Тетяна Миколаївна [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2001/01ptmrbu.zip> (7 с.)

⁸⁴² Ванькович Данило Володимирович [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2002/02vdvvat.zip> (7 с.)

⁸⁴³ Тарасова В.В. Ресурсоємність і ресурсовіддача в агровиробництві: Монографія. – Житомир: в-во «ДВНЗ “Державний агроекологічний університет”», 2007. – 348с.

⁸⁴⁴ Пилипенко О.І. Фінансові ресурси корпорацій: поняття та класифікація / О.І. Пилипенко // Проблеми теорії бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 484 с.

⁸⁴⁵ Романенко О.Р. Проблеми аналізу формування фінансових ресурсів підприємств в сучасних умовах в Україні // Збірник матеріалів міжнародної міжвузівської науково-практичної конференції: Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформації суспільства / О.Р. Романенко. – Тернопіль-Мукачеве, 2004. – С. 311-315.

⁸⁴⁶ Улична М.І. Сутнісні характеристики та класифікація фінансових ресурсів підприємства / М.І. Улична // Наукові праці Кіровоградського національного технологічного університету. – 2005. – Випуск 7. Частина 2. – С. 451-454.

⁸⁴⁷ Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія / О.Є. Гудзь. – К.: ННЦІАЕ, 2007. – 578 с.

1	2
Угленко О.М. ⁸⁴⁸	Фінансові ресурси підприємства – кошти, залучені в господарський оборот підприємства з різних джерел з метою отримання економічних вигід, і використовуються для забезпечення поточної та інвестиційної діяльності
Єріс Л.М. ⁸⁴⁹	Фінансові ресурси – грошові кошти підприємства, які створені за рахунок власних, позикових і залучених джерел фінансування і використовуються для формування активів підприємства, виконання фінансових зобов'язань, стимулювання працівників, а також здійснення комплексу ін. заходів з метою забезпечення ефективності подальшого розвитку підприємства (с. 5)
Климко Н.Г., Нестеренко В.П., Каніщенко П.О. ⁸⁵⁰	Фінансові ресурси – сукупність фондів грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні держави, підприємств, організацій (с. 372)
Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. ⁸⁵¹	Фінансові ресурси – складова економічних ресурсів, джерело, засоби забезпечення виробництва, що існують у формі грошового капіталу (с. 502)
Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. ⁸⁵²	Ресурси фінансові – сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання і є джерелами їх виробничого й соціального розвитку
Золотогоров В.Г. ⁸⁵³	Фінансові ресурси – грошові доходи, надходження і накопичення, сформовані суб'єктами господарювання і державою (с. 377)
Современный экономический словарь ⁸⁵⁴	Фінансові ресурси – сукупність всіх видів грошових коштів, фінансових активів, якими володіє економічний суб'єкт, що знаходяться в його розпорядженні
Экономический словарь ⁸⁵⁵	Фінансові ресурси (держави, регіону, підприємства, фірми) – сукупність всіх видів грошових коштів, фінансових активів, якими володіє економічний суб'єкт, що знаходяться в його розпорядженні

⁸⁴⁸ Угленко О.М. Формування фінансових ресурсів підприємств: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня кандидата економічних наук: спец. 08,04,01 / О.М. Угленко. – Київ, 2005. – 20 с.

⁸⁴⁹ Єріс Л.М. Управління фінансовими ресурсами підприємств переробної галузі Сумської області: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня кандидата економічних наук: спец. 08,04,01 / Л.М. Єріс. – Суми, 2004. – 20с.

⁸⁵⁰ Основи економічної теорії: політ економічний аспект: підручник / [Климко Г.Н., Нестеренко В.П., Каніщенко П.О. та ін.]; за ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К.: Вища шк. – Знання, 1997. – 743 с.

⁸⁵¹ Білецька Л.В. Економічна теорія: Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка: навчальний посібник / Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 652 с.

⁸⁵² Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с., с. 496.

⁸⁵³ Золотогоров В.Г. Энциклопедический словарь по экономике / В.Г. Золотогоров. – Мн.: Полымя, 1997. – 571 с.

⁸⁵⁴ Современный экономический словарь [Електронний ресурс], 2007. – Режим доступу: <http://slovari.yandex.ru/финансовые%20ресурсы/Экономический%20словарь/Финансовые%20ресурсы/>

⁸⁵⁵ Экономический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mirslivarej.com/content_eco/finansovye-resursy-gosudarstva-regiona-predpriyatija-firmy-18080.html

1	2
Экономический словарь ⁸⁵⁶	Фінансові ресурси – грошові доходи, нагромадження і надходження, що формуються в руках суб'єктів господарювання та держави і призначені на цілі розширеного відтворення, матеріальне стимулювання працюючих, задоволення соціальних потреб, потреб оборони і державного управління
Юридический словарь ⁸⁵⁷	Фінансові ресурси – сукупність всіх видів грошових коштів, фінансових активів, що перебувають у розпорядженні економічного суб'єкта. Ф.Р. є результатом взаємодії надходження і витрат, розподілу грошових коштів, їх накопичення і використання
Энциклопедический словарь экономики и права ⁸⁵⁸	Фінансові ресурси – сукупність всіх видів грошових коштів, фінансових активів, що перебувають у розпорядженні економічного суб'єкта
Литовских А.М., Шевченко И.К. Терминологический словарь: финансы, денежное обращение и кредит ⁸⁵⁹	Фінансові ресурси – грошові доходи, нагромадження і надходження, що формуються в руках суб'єктів господарювання та держави і призначені на цілі розширеного відтворення, матеріальне стимулювання працюючих, задоволення соціальних потреб, потреб оборони і державного управління
Кураков Л. Экономика и право: словарь-справочник ⁸⁶⁰	Фінансові ресурси – сукупність всіх видів грошових коштів, фінансових активів, що перебувають у розпорядженні економічного суб'єкта
Зайцев Н.Л. Краткий словарь экономиста, 2000 г. ⁸⁶¹	Фінансові ресурси – грошові кошти, що є власністю держави, підприємства, організації та інших юридичних і фізичних осіб
Райзберг Б., Лозовский Л., Стародубцева Е. Современный экономический словарь ⁸⁶²	Фінансові ресурси (держави, регіону, підприємства, фірми) – сукупність всіх видів грошових коштів, фінансових активів, якими володіє економічний суб'єкт, що знаходяться в його розпорядженні

⁸⁵⁶ Экономический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mirslovarei.com/content_eco/finansovye-resursy-9093.html

⁸⁵⁷ Юридический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mirslovarei.com/content_yur/finansovye-resursy-21799.html

⁸⁵⁸ Энциклопедический словарь экономики и права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mirslovarei.com/content_ekonomyslov/finansovye-resursy-78537.html

⁸⁵⁹ Литовских А.М. Терминологический словарь: финансы, денежное обращение и кредит [Електронний ресурс] / А.М. Литовских, И.К. Шевченко. – Режим доступу: <http://vocable.ru/dictionary/78/word/%D4%E8%ED%E0%ED%F1%EE%E2%FB%E5+%F0%E5%F1%F3%F0%F1%FB>

⁸⁶⁰ Кураков Л. Экономика и право: словарь-справочник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vocable.ru/dictionary/80/word/%D4%C8%CD%C0%CD%D1%CE%C2%DB%C5+%D0%C5%D1%D3%D0%D1%DB>

⁸⁶¹ Зайцев Н.Л. Краткий словарь экономиста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vocable.ru/dictionary/915/word/%D0%C5%D1%D3%D0%D1%DB+%D4%C8%CD%C0%CD%D1%CE%C2%DB%C5>

⁸⁶² Райзберг Б. Современный экономический словарь [Електронний ресурс] / Райзберг Б., Лозовский Л., Стародубцева Е. – Режим доступу: <http://vocable.ru/dictionary/88/word/%D4%>

1	2
Дем'яненко М.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М. ⁸⁶³	Фінансові ресурси – сукупність фондів грошових коштів, що перебувають в розпорядженні держави, підприємств і організацій; створюються в процесі розподілу й перерозподілу сукупного суспільного продукту та національного доходу. Переважна частина Ф.р. формується в процесі перерозподілу національного доходу. Держава, використовуючи свій апарат, примусовими або добровільними методами мобілізує уже розподілений національний дохід між членами суспільства
Благодатин А.А., Лозовский Л.Ш., Райзберг Б.А. ⁸⁶⁴	Фінансові ресурси – це грошові кошти, що формуються в результаті економічної та фінансової діяльності в процесі створення і розподілу валового національного продукту країни, акумульовані державою і суб'єктами господарювання
Бланк И.А. ⁸⁶⁵	Фінансові ресурси – сукупність грошових коштів, що формуються з метою фінансування розвитку підприємства в майбутньому періоді
Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І. ⁸⁶⁶	Фінансові ресурси – сукупність фондів грошових ресурсів, створених у процесі формування, обміну, розподілу (в т. ч. перерозподілу) і використання ВВП країни різними економічними сегментами
Бердар М.М. ⁸⁶⁷	Фінансові ресурси – сукупність початкових грошових ресурсів, коштів, мобілізованих в результаті розподілу і перерозподілу доданої вартості, створеної на даному підприємстві, а також позикових і залучених коштів
Белоліпецький В.Г. [⁸⁶⁸]	Фінансові ресурси – це частина грошових ресурсів у вигляді доходів і зовнішніх надходжень, призначених для виконання фінансових зобов'язань і виконання затрат із забезпечення розширеного відтворення
Винслав Ю.Б., Дементьев В.Е., Мелентьев А.Ю., Якушин Ю.В. ⁸⁶⁹	Фінансові ресурси – це сукупність фондів, які приймають участь в забезпеченні діяльності суб'єктів і здійснюють обіг в грошовій формі

C8%CD%0%CD%D1%CE%C2%DB%C5+%D0%C5%D1%D3%D0%D1%DB+(%C3%CE%D1%D3%
C4%0%D0%D1%D2%C2%0%2C+%D0%C5%C3%C8%CE%CD%0%2C+%CF%D0%C5%C4%CF
%D0%C8%DF%D2%C8%DF%2C+%D4%C8%D0%CC%DB)

⁸⁶³ Дем'яненко М.Я. Словник-довідник фінансиста / М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, В.М. Скупий. – АПК Київ, 1997. – с. 201.

⁸⁶⁴ Благодатин А.А. Финансовый словарь / Благодатин А.А., Лозовский Л.Ш., Райзберг Б.А. – М.: ИНФРА-М, 2006. – VI, 378 с.

⁸⁶⁵ Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера / И.А. Бланк. – К.: “Ника-центр”, 1998. – 480 с.

⁸⁶⁶ Економічний енциклопедичний словник / [Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І.]; за ред. С.В. Мочерного. – [У 2 т. Т. 2]. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.

⁸⁶⁷ Бердар М.М. Податкова система елемент механізму управління фінансовими ресурсами підприємства / М.М. Бердар // Формування ринкових відносин в Україні, 2008. – №12 (91). – С. 51.

⁸⁶⁸ Белоліпецький В.Г. Удосконалення механізму реорганізації управління фінансовими ресурсами підприємств / В.Г. Белоліпецький // Фінанси України. 2004. – №9. – С. 112-118.

⁸⁶⁹ Винслав Ю.Б. Развитие интегрированных корпоративных структур в России / [Винслав Ю.Б., Дементьев В.Е., Мелентьев А.Ю., Якушин Ю.В.] // Российский экономический журнал. – 1998 – № 11-12.

1	2
Зятковський І.В. ⁸⁷⁰	Фінансові ресурси – це сукупність фондів, грошових коштів, доходів, відрахувань або надходжень, що перебувають в розпорядженні підприємств
Опарін В.М. ⁸⁷¹	Фінансові ресурси – це сума коштів, спрямованих в основні засоби та обігові кошти підприємства
Філімоненков О.С. ⁸⁷²	Фінансові ресурси – це власний, позиковий і залучений грошовий капітал, що використовується підприємствами для формування своїх активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою одержання відповідного доходу, прибутку
Бочаров В.В. ⁸⁷³	Фінансові ресурси – це матеріальна основа фінансів, що формують фінансовий потенціал будь-якого економічного суб'єкта, створюючи сприятливі умови для його виробничого та науково-технічного зростання
Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І. ⁸⁷⁴	Фінансові ресурси – це централізовані та децентралізовані грошові фонди цільового призначення
Гуменюк І.М. ⁸⁷⁵	Фінансові ресурси – це грошові доходи і накопичення, що створюються в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту та зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб
Сисоєва Л.В. ⁸⁷⁶	Фінансові ресурси – це сукупність коштів підприємства, що спрямовуються на формування активів
Прокопчук Д.В. ⁸⁷⁷	Фінансові ресурси – сукупність грошових коштів, акумульованих ними у фондовій та нефондовій формі, які застосовують для формування активів згідно з цілями діяльності

⁸⁷⁰ Зятковський І.В. Теоретичні засади фінансів підприємств / І.В. Зятковський // Фінанси України. – 2000. – №4. – С. 21-29.

⁸⁷¹ Опарін В.М. Фінансові ресурси та суспільний капітал / В.М. Опарін // Вісник НБУ. – 2001. – №7. – С. 26-28.

⁸⁷² Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навч. посіб. / О.С. Філімоненков. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.

⁸⁷³ Бочаров В.В. Коммерческое бюджетирование: Финансовые ресурсы. Системы управления финансами / В.В. Бочаров. – СПб: Питер, 2003. – 368с., с. 18.

⁸⁷⁴ Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства / О.М. Бандурка, М.Я. Коробов, П.І. Орлов. – К.: Либідь, 1998. – 312с., с.19.

⁸⁷⁵ Гуменюк І.М. Фінансові ресурси підприємства: сутність та аналіз забезпеченості сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / І.М. Гуменюк. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_2/10gim.pdf

⁸⁷⁶ Сисоєва Л.В. Аналіз фінансових ресурсів та достатності власного капіталу, як рівень фінансової надійності страховика [Електронний ресурс] / Л.В. Сисоєва. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_43/statti/32.pdf

⁸⁷⁷ Прокопчук Д.В. Проблеми класифікації фінансових ресурсів суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / Д.В. Прокопчук. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvntlu/20_2/231_Prokopczuk_20_2.pdf

1	2
Міценко Н.Г., Кумечко О.І. ⁸⁷⁸	Фінансові ресурси – сукупність грошових коштів та надходжень, які є в розпорядженні підприємства для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат на відтворення підприємства та стимулювання працівників
Косаріна В.П. ⁸⁷⁹	Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування – створені в процесі розподілу і перерозподілу ВВП грошові кошти (частина яких концентрується у відповідних фондах), необхідні органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань з метою забезпечення соціально-економічного розвитку територіальної громади
Мельник О.М. ⁸⁸⁰	Фінансові ресурси – це грошові кошти фондового і не фондового характеру, що є в розпорядженні підприємства і використовуються ним для споживання і трансформації в інші види ресурсів або виконання фінансових зобов'язань
Стецюк П.А. ⁸⁸¹	Фінансові ресурси – найбільш ліквідні активи, які забезпечують неперервність руху грошових потоків підприємства в процесі реалізації його планів та виконання зобов'язань (с. 111)
The ultimate financial resource ⁸⁸²	Financial resources are money that is available for person or organization to spend

⁸⁷⁸ Міценко Н.Г. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, структура, стратегія використання [Електронний ресурс] / Н.Г. Міценко, О.І. Кумечко. – Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С. 193-198. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntlu/20_9/193_Micenko_NV_20_9.pdf

⁸⁷⁹ Косаріна В.П. Економічна природа і сутність фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування / В.П. Косаріна // Фінанси України. – 2010. – № 5. – С. 118-125.

⁸⁸⁰ Мельник О.М. Економічний зміст фінансових ресурсів підприємства / О.М. Мельник // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2010. – №2(52). – с. 354.

⁸⁸¹ Стецюк П.А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / П.А. Стецюк // Економіка АПК. – 2005. – №11. – с.111-116.

⁸⁸² The ultimate financial resource – Qfinance [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.qfinance.com/dictionary/financial-resources>

Таблиця Ж.2. Аналіз трактування поняття “грошові кошти”

Поняття	Автор																
	Бабаєв Ю.А., Комісарова І.П., Бородін В.А.	Бабіч В. В., Сагова С.В.	Мороз А.М.	Безруких П.С.	Бутинець Т.А., Чижевська Л.В., Берега С.Л.	Дерій М.	Дубенко Н. В.	Сгорова С.К., Денісова К.Я.	Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юркевич О.О.	Козлова Е.П.	Лигачева Л.А.	Несходовський І. С.	Осовська Г.В.	Палій В.Ф., Палій В.В.	Чабанова Н.В., Котенко Л.Н.	Чацких Е.Д., Лысюк А.Н., Михайлова Т.П.	Кількість авторів
Активи підприємства	+				+				+	+				+	+		12
Найліквідніші активи																	
Валюта України та іноземна валюта		+															2
Доходи і надходження			+					+					+				6
Основні сегменти для здійснення готівкових і безготівкових розрахунків між державними бюджетними установами та підприємствами						+											1
Засоби в національній та іноземній валюті								+									2
Фінансові ресурси підприємства									+								1
Абстрактний вимірник економічних процесів, явищ, об’єктів, який суб’єкти згодні приймати як платіжний засіб												+					1
Кошти короточасного функціонування																+	3

Таблиця Ж.3. Аналіз складових поняття “грошові кошти”

Складові поняття “грошові кошти”	Автор																											
	Бушинець Ф.Ф.	Височан О.С.	Голов С.Ф.	Горецька Л.Л.	Губачова О.М., Мельник С.І.	Дем'яненко М.Л., Лузан Ю.Л., Саблич П.Т., Селіваний В.М.	Єфіменко В.І., Лук'яненко Л.І.	Загородній А.Т., Вознюк Г.Л.	Зарвій Т.М.	Зубілевич С.Я.	Зятковський І.В.	Кобилянська О.І.	Кондраков Н.П.	Коноплицький В.А., Філіна Т.І.	Кочерга С.В., Пилипенко К.А.	Кундря-Висоцька О.П.	Ларионов А.Д.	Лучко М.Р., Бенько І.Д.	Нашкерська Г.В.	Костецька А.А., Турій О.В., Остафійчук С.М.	Папковська Г.В.	Партин Г.О., Завгородній А.Г.	Поддєрьогін А.М.	Пошерстник Н.В.	Пушкар М.С.	Сопко В.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	
Готівка в касі (кошти в касі), сукупність грошей	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Кошти на рахунках в банках	+		+	+		+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Депозити до запитання	+			+	+	+		+	+	+	+	+			+	+					+					+	+	
Електронні гроші		+																										
Банківські векселі							+																					
Грошові чеки							+						+				+											
Перекази від клієнтів							+																					
Кошти у виставлених акредитивах та відкритих особистих рахунках													+				+											
Цінні папери, що належать підприємству														+												+		
Перекази в дорозі (кошти в дорозі)																	+						+					
Грошові документи																	+		+				+					
Евіваленти грошових коштів																			+									
Довгострокові та короткострокові фінансові інвестиції																						+						
Кошти у підзвітних осіб																								+				

Складові поняття “грошові кошти”	Автор									
	Стецюк Г.А.	Ткаченко Н.М.	Усач Б.В.	Філімоненков О.С.	Чабанова Н.В., Котенко Л.Н.	Чацьких Е.Д., Лысюк А.Н., Михайлова Т.П.	Чабанова Н.В., Василенко Ю.А.	Чабанова Н.В., Єфіменко Т.І.	Яшишена В.В.	Кількість авторів
<i>1</i>	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
Готівка в касі (кошти в касі), сукупність грошей	+	+	+	+	+	+	+	+	+	55
Кошти на рахунках в банках	+	+	+	+	+	+	+	+	+	49
Депозити до запитання		+		+			+	+	+	27
Електронні гроші										1
Банківські векселі										2
Грошові чеки										4
Перекази від клієнтів										2
Кошти у виставлених акредитивах та відкритих особистих рахунках	+			+						4
Цінні папери, що належать підприємству										3
Перекази в дорозі (кошти в дорозі)						+				5
Грошові документи										3
Евіваленти грошових коштів										1
Довгострокові та короткострокові фінансові інвестиції										1
Кошти у підзвітних осіб	+			+						3

Таблиця Ж.4. Поняття “грошові потоки”

Поняття	Базилінська О. Я.	Білик М.Д.,	Бланк І. О.	Бочаров В. В.	Брікхем Є.	Голов С.Ф., Кострюченко В.М.	Дж. К. Ван Хорн	Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смолевченко Т. С.	Коласс Б.	Лігоненко Л. О. та Ситник Г. В.	Павловська О. В., Припуляк Н. М., Поздєвська Н. Ю.	Поддєрьогін А. М.	Родіонова В.М.	Тян Р. Б.	Шамаєв Г. і Риндін Л.	Кількість авторів
Надходження та вибуття (рух) грошових коштів та їх еквівалентів	+		+	+	+	+	+	+		+	+		+	+	+	19
Динамічний показник, що характеризує постійний рух грошових ресурсів		+														2
Надлишок, який утворюється на підприємстві в результаті всіх операцій, пов'язаних із господарською діяльністю									+							1
Сукупність послідовно розподілених у часі подій, які пов'язані із відосбленим та логічно завершеним фактом зміни власника грошових коштів												+				1
Фінансовий показник, що характеризує ступень так званої ліквідності підприємства													+			1

Таблиця Ж.5. Підходи до визначення сутності фінансових ресурсів

№ з/п	Джерело	Ознака															
		Амортизаційні відрахування	Прибуток	Грошові кошти	Прямі і непрямі податки, платежі населення в державний бюджет	Фінансові активи	Грошові доходи	Фонди грошових коштів	Матеріальна основа фінансів	Грошові накопичення (нагромадження)	Грошові засоби	Доходи, надходження і	Грошовий капітал	Джерела коштів	Грошові ресурси	Високоліквідні активи	Параметр (показник)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	Сучасний економічний словник			+		+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	Економічний словник			+		+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	Юридичний словник			+		+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Енциклопедичний словник економіки і права			+		+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Литовських А.М., Шевченко І.К.			-		-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Кураков Л.			+		+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7	Зайцев Н.Л.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8	Райзберг Б., Лозовский Л., Стародубцева Е.			+		+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9	Дем'яненко М.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	Бланк І.А.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	Романенко О.Р.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	Василик В.Д.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	Тарасова В.В.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	Бурмистрова Л.М.			-		-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
15	Фисенко М.К.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16	Базилевич В.Д., Баластрик Л.О.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17	Бочаров В.В.			-		-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
18	Гуменюк І.М.			-		-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
19	Прокопчук Д.В.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20	Ніпіаліди О.Ю., Карпишин Н.І.			-		-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
21	Кірейцев Г.Г.			-		-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
22	Опарін В. М.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Продовження табл. Ж.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
23	Василик О.Д., Павлюк К.В.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24	Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова Х.Я.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25	Василик О.Д.			-		-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
26	Гуйда Т.В.			-		-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
27	Коробов М.Я.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28	Василик О.Д., Павлюк К.В.			-		-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
29	Старостенко Г.Г., Мірко Г.В.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
30	Філімоненков О.С.			-		-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
31	Романовський М.В., Врублевська О.В., Сабанти Б.М.			-		-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
32	Белоліпецький В.Г.			-		-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-
33	Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
34	Буряковський В.В.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35	Коробов М.Я.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
36	Романенко О.А.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
37	Гудзь О.С.			-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
38	Вовк В.М.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
39	Карман З.М.			-		-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
40	Кравцова А.М.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
41	Русин Р.С.			-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
42	Писаренко Т.М.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
43	Ванькович Д.В.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
44	Пилипенко О.І.			-		-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-
45	Улична М. І.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
46	Базилевич В.Д.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
47	Електронний словник- енциклопедія Вікіпедія			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
48	Бердар М.М.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
49	Белоліпецький В.Г.			+		-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-
50	Винслав Ю.Б.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
51	Зятковський І.В.			+		-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-
52	Опарін В.М.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
53	Філімоненков О.С.			-		-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
54	Золотогоров В.Г.			-		-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-
55	Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І.			-		-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
56	Терьохін В.І.			-		-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
57	Бурковський В.В.			+		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Продовження табл. Ж.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
58	Мельник О.М.																
59	Гудзь О.Є.			-													
59	Гудзь О.Є.			-													
60	Стецюк П.А.			-													
61	Угленко О.М.			+													
62	Бланк І.А.			+													
63	Єріс Л.М.			+													
64	Сенчагов В.К.			+													
65	Худолій Л.М.			+													
66	Филимоненков А.С.			-													
67	Родионова В.М., Вавилов Ю.Я., Гончаренко Л.І.			-													
68	Ковальчук С.В. Форкун І.В.			+													
69	Онищев В.І., Близнюк Л.І.			+													
70	Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І.	+	+	+	+												
71	Фінанси підприємств: Підручник																
72	The ultimate financial resource - Qfinance			+													
<i>Кількість</i>		24			6		5	14	1	7	1	13	5	1	3	3	1

Таблиця Ж.5. Підходи до визначення сутності фінансових ресурсів

№ з/п	Підходи до визначення фінансових ресурсів	Автор
1	Грошові кошти	Г.Г. Старостенко, Г.В. Мірко ⁱ , В.В. Бурковський ⁱⁱ , О.А. Романенко ⁱⁱⁱ , В.М. Вовк ^{iv} , А.М. Кравцова ^v , Д.В. Ванькович ^{vi} , Сучасний економічний словник ^{vii} , Юридичний словник ^{viii} , Енциклопедичний словник економіки і права ^{ix} , Л. Кураков ^x , Н.Л. Зайцев ^{xi} , Б.Райзберг, Л.Лозовский, Е.Стародубцева ^{xii} , І.А.Бланк ^{xiii} , О.А. Романенко ^{xiv} , М.К. Фисенко ^{xv} , Д.В. Прокопчук ^{xvi} , В.М. Опарін ^{xvii} , М.І. Улична ^{xviii} , М.М. Бердар ^{xix} , В.Г. Белоліпецький ^{xx} , І.В. Зятковський ^{xxi} , В.В. Бурковський ^{xxii} , О.М. Мельник ^{xxiii} , О.М. Угленко ^{xxiv} , І.А. Бланк ^{xxv} , Л.М. Єріс ^{xxvi} , В.К. Сенчагов ^{xxvii} , Л.М. Худолій ^{xxviii} , С.В. Ковальчук, І.В. Форкун ^{xxix} , В.І. Оспішев ^{xxx} , А.М. Поддєрьогін ^{xxxi} , А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк ^{xxxii} , Л.В. Сисоєва ^{xxxiii} , В.П. Косаріна ^{xxxiv}
2	Фінансові активи	Сучасний економічний словник ^{xxxv} , Юридичний словник ^{xxxvi} , Енциклопедичний словник економіки і права ^{xxxvii} , Л. Кураков ^{xxxviii} , Б.Райзберг, Л.Лозовский, Е.Стародубцева ^{xxxix}
3	Грошові доходи	О.Д. Василик, К.В. Павлюк ^{xl} , А.М. Литовських, І.К. Шевченко ^{xli} , І.М. Гуменюк ^{xlii}
4	Фонди грошових коштів (грошові фонди)	Х.Я. Петрова, П.І. Орлов, О.М. Бадурка ^{xliiii} , М.Я. Коробов ^{xliiii} , Т.М. Писаренко ^{xliiii} , О.І. Пилипенко ^{xliv} , О.Д. Василик ^{xliv} , К.В. Павлюк ^{xliv} , В.В. Тарасова ^{xliv} , В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик ^{xliv} , Ю.Б. Винслав ^{xliv} , І.В. Зятковський ^{xliv} , В.І. Терьохін ^{xliv} , О.М. Мельник ^{xliv} , Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко ^{xliv} , М.Я. Дем'яненко, П.Т.Саблук, В.М. Скупий ^{xliv} , С. В.Мочерний ^{xliv} , С. Коваль ^{xliv}
5	Матеріальна основа фінансів	В.В. Бочаров ^{xliv} , О.Р. Романенко ^{xliv} , С. Коваль ^{xliv}
6	Грошові накопичення (нагромадження)	О.Д. Василик ^{xlvi} , К.В. Павлюк ^{xlvi} , О.І. Пилипенко ^{xlvi} , І.М. Гуменюк ^{xlvi} , В.Г. Золотогоров ^{xlvi} , В.К. Сенчагов ^{xlvi} , С.В. Ковальчук, І.В. Форкун ^{xlvi} , Економічний словник ^{xlvi}
7	Грошові засоби	О.Ю. Ніпаліді Н.І. Карпишин ^{xlvi}
8	Доходи, надходження і відрахування	Т.В. Гуйда ^{xlvi} , В.Г. Белоліпецький ^{xlvi} , З.М. Карман ^{xlvi} , О.І. Пилипенко ^{xlvi} , Л.М. Бурмістрова ^{xlvi} , Г.Г. Кірійцев ^{xlvi} , І.В. Зятковський ^{xlvi} , В.Г. Золотогоров ^{xlvi} , С.В. Ковальчук, І.В. Форкун ^{xlvi} , В.М. Родионова ^{xlvi} , Ю.А. Вавілов ^{xlvi} , Л.І. Гончаренко ^{xlvi}
9	Грошовий капітал	О.С. Філімоненков ^{xlvi} , Л.В. Білецька, О.В. Білецький, В.І. Савич ^{xc}
10	Джерела коштів	О.В. Романовський, О.В. Врублевський, Б.М. Сабанти ^{xc}
11	Грошові ресурси	В.Г. Белоліпецький ^{xcii} , М.М. Бердар ^{xcii}
12	Високоліквідні активи	О.Є. Гудзь ^{xciv} , П.А. Стецюк ^{xcv}

ДОДАТОК К

Визначення понять “категорія”, “поняття”, “термін”

Джерело	Зміст
1	2
<i>Категорія</i>	
Економічний словник. 1973 р. – 624 с.	Категорії економічні (грец. – судження, визначення) – логічні поняття, що відображають найхарактерніше в реальних відносинах економічного життя суспільства; теоретичний вираз економічних, суспільно-виробничих відносин (с. 225)
Український Радянський Енциклопедичний Словник: В 3-х т. Том II / Редкол.: А.В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. – [2-ге вид]. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1987. – 736 с.	Категорії (грец. – ствердження; основна й загальна ознака) у філософії – універсальні форми мислення, які відображають загальні властивості й відношення об’єктивної дійсності та пізнання. Категорії пов’язані з вирішенням основного питання філософії і розглядаються в плані відношення мислення та буття (с. 42)
Українська радянська енциклопедія. Том 6, 1961. – 576 с.	Категорії (грец. – вислів, вираз) – гранично загальні поняття, які, відображаючи універсальні закономірні зв’язки і відношення, що існують в об’єктивній дійсності, виконують функцію форм мислення. На відміну від окремих наук, які закріплюють результати вивчення свого об’єкта в поняттях, що стосуються лише певної групи або явищ дійсності, філософія має справу з поняттями, змістом яких є загальні властивості буття, універсальні зв’язки та відношення. У світлі діалектико-матеріалістичного розуміння категорій як мислення аналогів об’єктивних закономірностей природи і суспільства виявляється неспроможність ідеалістичного витлумачення їх як апіорних форм розсудку (Кант), або моментів розвитку абсолютної ідеї (Гегель) (с. 244)
Український радянський словник. Том 2 Кабара-Полюддя. – Київ, 1967. – 854 с.	Категорії (грец. – висловлювання, судження) – основні філософські поняття, які відображають найбільш загальні і суттєві риси, сторони, відношення предметів і явищ об’єктивної дійсності. Категорії часто називають також найважливіші поняття окремих наук (с. 65)
Яременко В. Новий тлумачний словник української мови / В. Яременко, О. Сліпушко. 2 том – 2000. – 911 с.	Категорія – 1) основне логічне поняття, що відображає найзагальніші закономірні зв’язки і відношення, які існують у реальній дійсності, 2) наукове родове поняття, що означає розряд предметів, явищ або їх важливу спільну ознаку (с. 229)
Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. – Т. 1 / [за ред. С.В. Мочерного]. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.	Категорія – 1) найбільш узагальнені фундаментальні (родові) поняття, в яких відображаються сутнісні, а отже, закономірні зв’язки реальної дійсності, узагальнюється розвиток суспільної практики. Комплексне пізнання такої практики в історичному контексті наповнює уже обґрунтовані категорії сутнісно і якісно новим змістом, а також призводить до розширення категоріального апарату будь-якої науки; 2) розряд, порядкове місце, які визначають професійний рівень працівників або якість товарів за спільними ознаками (с. 311)

1	2
Бухгалтерський словник / [за ред. проф. Ф.Ф. Бутиця]. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 224 с.	Категорія бухгалтерського обліку – загальне знання, сформульоване у формі категорії, яке використовувалося у всі часи при описі фактів господарського життя, що з часом стало не лише можливим, але і необхідним виявити та описати. Завдання категорії бухгалтерського обліку є надання кількісної характеристики економічним явищам (с. 86)
Загоруйко О.Я. Великий універсальний словник української мови / О.Я. Загоруйко. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2010. – 786 с.	Категорія – 1) філософське загальне поняття, що відображає найсуттєвіші закономірні зв'язки й відношення, що існують у реальній дійсності. <i>Категорія руху. Категорія причини.</i> 2) родове поняття, що означає розряд предметів, явищ або їх важливу спільну ознаку. <i>Граматична категорія</i> – абстрактне поняття, яке об'єднує ряд співвідносних граматичних значень, що знаходять своє вираження у відповідних формальних показниках; 3) група, розряд однорідних предметів, осіб або явищ, що відрізняється від інших певними ознаками (с. 314)
<i>Поняття</i>	
Українська радянська енциклопедія. – Том 11, 1963. – 592 с.	Поняття – форма мислення, в якій відображаються загальні істотні властивості предметів і явищ об'єктивної дійсності, загальні взаємозв'язки між ними у вигляді цілісної сукупності ознак. Предмети поняття є не поодинокі речі, а загальне в речах. Поняття є знаряддям пізнання істини (с. 388)
Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. – Т. 2 / [за ред. С.В. Мочерного]. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.	Поняття – форма мислення, змістом якої є певна сукупність узагальнених даних, об'єднаних ознак (властивостей) окремого предмета або явища, а також відносини між ними. Зміст поняття перебуває в обернено пропорційній залежності від його обсягу (ємності). Розрізняють всезагальні поняття (наприклад, виробництво), загальні (товарне виробництво), специфічні (капіталістичне товарне виробництво) та особливі (характеризують економічні явища і процеси лише на одній з стадій (товарне виробництво монополістичне). Так само розмежовуються економічні категорії, які, однак, виражають глибшу сутність (сутність другого порядку), а економічні закони – сутність третього порядку. Процес формування поняття охоплює його аналіз, визначення і формулювання
Сурмін Ю.П. Майстерня вченого: [підручник для науковця] / Ю.П. Сурмін. – К.: Навчально-методичний центр “Консорціум з удосконалення менеджмент–освіти в Україні”, 2006. – 302 с.	Поняття – форма мислення, що відображає істотні властивості, зв'язки і відносини предметів та явищ у їх суперечності та розвитку; думка або система думок, що узагальнює, виділяє предмети певного класу за певними загальними і в сукупності специфічними для них ознаками. Розрізняють поняття в широкому значенні і наукові поняття. Перші формально виділяють спільні ознаки предметів і явищ та закріплюють їх у словах, Наукові поняття відображають істотні і необхідні ознаки, а слова і знаки (формули), що їх виражають, є науковими термінами. Поняття як результат узагальнення досвіду людей є вищим продуктом мозку, вищим ступенем пізнання світу. Кожне нове покоління засвоює наукові, технічні, моральні, естетичні та інші поняття, вироблені суспільством у процесі історичного розвитку (с. 71)

Продовження додатку К

1	2
<p>Яременко В. Новий тлумачний словник української мови / В. Яременко, О. Сліпушко том 3. – 2000. – 928с.</p>	<p>Поняття – 1) одна із форм мислення, результат узагальнення суттєвих ознак об’єкта дійсності; 2) розуміння кимсь чого-небудь, що склалося на основі якихось відомостей, власного досвіду (с. 566)</p>
<i>Термін</i>	
<p>Український Радянський Енциклопедичний Словник: В 3-х т. – Том II / [редкол.: А.В. Кудрицький та ін.]. – [2-ге вид.] – К.: Голов ред. УРЕ, 1987. – 736 с.</p>	<p>Термін (від лат. – кордон, межа, кінець) – 1) У рим. міфології божество меж. кордонів; 2) У мовознавстві – слово чи словосполучення, яке точно позначає спец. Поняття і його співвідношення з ін. поняттями певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя. Терміни мають бути однозначними, стилістично нейтральними. Багато термінів є інтернаціоналізмами. 3) У логіці – складовий елемент судження (суб’єкт, предикат) або силогізму. 4) Визначений проміжок часу, певний строк (с. 376)</p>
<p>Яременко В. Новий тлумачний словник української мови / В. Яременко, О. Сліпушко том 3. – 2000. – 928с.</p>	<p>Термін – слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя, тощо. Термін – відтинок, проміжок часу, визначений, установлений для чого-небудь (с. 512)</p>

ДОДАТОК Л

Трактування сутності поняття “дебіторська заборгованість”

Таблиця Л.1. Еволюція розвитку поняття “дебіторська заборгованість”

№ з/п	Період виникнення	Характеристика
1	2	3
<i>До нашої ери</i>		
1	Іудея II-I тис. до н.е.	За часів правління царя Соломона Іудея була відома як держава з розвиненою системою обліку. Багато економічних і бухгалтерських спостережень розкрито в Біблії, зокрема: “З ким постійно перебуваєш у торговельних відносинах, рахуй і оцінуй: що даєш і що одержуєш – запиши”
2	Персія	У великій імперії чиновники постійно роз’їжджали по країні, перебуваючи в сучасному розуміння у відрядженні. Зародилося таке поняття як відрядження, відрядне посвідчення та заборгованість підзвітної особи, як дебітора
3	Стародавній Рим VI ст. до н.е.	Поява терміну “дебітор”, тобто це особа, якій видана певна сума грошей чи грошова цінність, а дебіторська заборгованість – це видана сума
4	Середньовіччя	Формуються дві основні парадигми обліку – камеральна і проста бухгалтерія. Перша виходила з того, що основним об’єктом обліку є каса й очікувані надходження, а також виплати з неї
5	Відродження (представники: Б. Котрулі та Л. Пачолі)	Поява подвійного запису. Пачолі Л класифікував джерела покриття дебіторської заборгованості: а) готівка, б) кредит, в) обмін товарів на товари, г) погашення кредиторською заборгованістю
6	Італійська школа рахівництва (Ф. Марчі. Дж. Дзаппа, Дж. Чербоні, Дж. Россі)	Дзаппа Дж. трактував дебіторську заборгованість як частку активу, що в майбутньому призведе до отримання майбутніх прибутків. Марчі Ф. вважав, що кожна особа, незалежно від її відношення до господарства, є дебітором, якщо вона отримує будь-яку цінність. Дебіторів він назвав кореспондентами
7	Французька бухгалтерська школа (М. де ла Порт, Е. Дегранж)	М. де ла Порт вважав, що дебітор – це все, що отримується у власність чи управління господарством, або та особа, яка отримує цінності
8	Нідерландська бухгалтерська школа (Пітер ла Кур, Якоб ван дер Шуер)	Пітер ла Кур наполягав на системному відображенні зобов’язань, що впливають з договору поставки. З цією метою він запропонував спеціальний рахунок “Товари до одержання”. Якоб ван дер Шуер вважав, що дебітор – це той, хто має (власник), хто одержує або кому посилають. Той, хто купує, кому поставляють, продають

		або від кого сподіваються одержати платіж, або той, хто повинен платити
--	--	---

Продовження табл. Л.1

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
9	Меркантилізм (Мен Т., Монкретєн А., Серра А.)	<p>Меркантилісти вважали, що вплив на національну скарбницю має зовнішня торгівля. Мен Т. сформулював теорію торгового балансу: “Звичайним засобом для збільшення нашого багатства й наших скарбів є іноземна торгівля, що в ній ми завжди маємо дотримуватися того правила, щоб щорічно продавати іноземцям своїх товарів на більшу суму, ніж ми споживаємо їхніх товарів”.</p> <p>Монкретєн є палким захисником третього стану, найбільш важливою частиною якого він вважає торговців. “Купці, – наголошує він, – надзвичайно корисні державі”.</p> <p>Отже, загалом можна сказати, що саме в цей період жваво розвивається торгівля тому необхідно було контролювати сплату купців за придбані ними товари. Адже від повноти сплати боргів залежав стан державної скарбниці</p>
10	Вітчизняна бухгалтерська школа (Росія і Україна). Представники: Л.І.Гомберг, О.П.Рудановський, І.Ф.Палатніков, А.М.Вольф, Є.С.Сіверс	<p>Гомберг Л.І. класифікував рахунки в трьох розрізах: 1) за властивостями рахунків (зовнішні, внутрішні, причому до зовнішніх відносяться рахунки, що враховують дебіторську та кредиторську заборгованість, а до внутрішніх – рахунки власних засобів); 2) за властивостями оборотів (рахунки складових частин майна і рахунки чистого майна, останні розпадаються на рахунки результатні і рахунки капіталу); 3) за властивостями юридичних відносин (рахунки кореспондентів, агентів та власника)</p>

Таблиця Л.2. Підходи до трактування поняття “дебіторська заборгованість” в наукових працях

№ з/п	Автор	Коротка характеристика
1	2	3
1	Борисов А.Б. ⁸⁸³	Дебіторська заборгованість – заборгованість підприємств за платежами даному підприємству (с. 145)
2	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. ⁸⁸⁴	Заборгованість дебіторська – сума заборгованостей підприємству (організації) від юридичних або фізичних осіб (дебіторів) на певну дату (с. 211)
3	Коноплицький В.А., Філіна Г.І. ⁸⁸⁵	Заборгованість дебіторська – іммобілізація оборотних коштів підприємства у вигляді заборгованості юридичних і фізичних осіб (с. 150)
4	Осовська Г.В. ⁸⁸⁶	Дебіторська заборгованість – сума боргів, не сплачених підприємству (с. 63)
5	Гордієнко К.Д. ⁸⁸⁷	Заборгованість дебіторська – сума боргів дебіторів підприємству, що виникли в результаті господарських взаємовідносин (с. 99)
6	Сухарський В.С. ⁸⁸⁸	Дебіторська заборгованість – борг, що належить даному підприємству (організації, установі), фізичній особі від інших юридичних або фізичних осіб і виникає в результаті господарських взаємовідносин між ними (с. 53)
7	Дем’янченко М.Я. ⁸⁸⁹	Дебіторська заборгованість – сума стандартних та сумнівних боргів (що належить юридичним та фізичним особам), які виникають у процесі взаємовідносин з банком (с. 167)
8	Орлюк О.П. ⁸⁹⁰	Дебіторська заборгованість – сума боргів, яку можуть сплатити підприємству, організації, установі юридичні або фізичні особи (с. 99)
9	Дяків Р. ⁸⁹¹	Дебіторська заборгованість – сума боргів, що належить підприємству (фірмі, компанії) і виникла внаслідок невиконання комерційно – господарських, фінансово – грошових зобов’язань з боку юридичних чи фізичних осіб, які є боржниками (дебіторами) (с. 144)
10	Джеймс К Ван Хорн, Джон М. Вахович	Дебіторська заборгованість – грошові суми, які винні фірмі клієнти, що придбали в неї які-небудь продукти або послуги. Дебіторська заборгованість являє собою частину оборотних активів, яку називають ще розрахунками дебіторів

⁸⁸³ Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов.– М: Книжный мир, 1999. – 895 с.

⁸⁸⁴ Загородній А.Г. Фінансово – економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання. 2007. – 1072 с.

⁸⁸⁵ Коноплицький В.А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В.А. Коноплицький, Г.І. Філіна. – К.: КНТ, 2007. – 580 с.

⁸⁸⁶ Осовська Г.В. Економічний словник / Осовська Г.В., Юркевич О.О., Завадський Й.С. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.

⁸⁸⁷ Гордієнко К.Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України в сфері економіки / К.Д. Гордієнко. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К.: КНТ, 2007. – 360 с.

⁸⁸⁸ Сухарський В.С. Економічний словник – довідник / В.С. Сухарський. – Тернопіль: навчальна книга. – Богдан, 2002. – 328 с.

⁸⁸⁹ Фінансовий словник – довідник/ [Дем’янченко М.Я., Лузан Ю.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М. та ін.]; за ред. М.Я. Дем’янченко. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.

⁸⁹⁰ Фінансова енциклопедія / [Орлюк О.П., Воронова Л.К., Заверуха І.Б. та ін.]; за заг. ред. О.П. Орлюк. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 472 с.

⁸⁹¹ Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / [за ред. Р. Дяківа]. – К.: Міжнародна економічна фундація, 2002.

Продовження табл. Л.2

1	2	3
11	Знамеровська Т.М. ⁸⁹²	Дебіторська заборгованість – це матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами (с. 1-2)
12	Матицина Н. ⁸⁹³	Дебіторська заборгованість – це розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку оплати їх (с. 38)
13	Новікова Н.М. ⁸⁹⁴	Дебіторська заборгованість – сума грошової та майнової заборгованості на користь підприємства на певну дату за наданий комерційний та споживчий кредити покупцям, а також авансування постачальників щодо яких у торговельного підприємства з'являється майнове право вимоги оплати боргу (с. 7)
14	Бутинець Ф.Ф. ⁸⁹⁵	Дебіторська заборгованість – 1) сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату балансу; 2) частина оборотного капіталу, а також вимоги на його отримання у вигляді готівки, матеріальних та інших ресурсів від суб'єктів господарювання; 3) заборгованість інших підприємств або окремих осіб за платежами даному підприємству (с. 66)
15	Глушков Н.Е. ⁸⁹⁶	Дебіторська заборгованість – сума, належна до повернення на розрахунковий рахунок підприємства від юридичних або фізичних осіб у результаті їх взаємовідносин (с. 354)
16	Пушкар М.С. ⁸⁹⁷	Дебіторською вважається заборгованість, яка виникає в ході взаємовідносин підприємства з економічними агентами (юридичними і фізичними) і належить даному підприємству на певну дату (с. 122)
17	Бандурко О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І. ⁸⁹⁸	Дебіторська заборгованість – сума боргів на користь підприємства від юридичних або фізичних осіб у результаті господарських взаємовідносин (с. 308)
18	Лишиленко О.В. ⁸⁹⁹	Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату (с. 220)

Продовження табл. Л.2

⁸⁹² Знамеровська Т.М. Теоретичні та облікові аспекти дебіторської заборгованості [Електронний ресурс] / Т.М. Знамеровська // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2009. – № 49. – С. 1-5. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/avpch/En/2009_49/Znamerovskaya%20Т.Н..pdf.

⁸⁹³ Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю / Н. Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 12. – С. 38-42.

⁸⁹⁴ Управління дебіторською заборгованістю торговельного підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 [Електронний ресурс] / Н.М. Новікова. – К., 2008. – 21 с.

⁸⁹⁵ Бухгалтерський словник / [за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир : ПП “Рута”, 2001. – 224 с.

⁸⁹⁶ Глушков Н.Е. Бухгалтерский учет на современном предприятии: эффективное пособие по бухгалтерскому учету / Н.Е. Глушков. – Новосибирск, фирма “ЭКОР”, 1996. – 670 с.

⁸⁹⁷ Пушкар М.С. Фінансовий облік : [підручник] / М.С. Пушкар – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 628 с.

⁸⁹⁸ Фінансова діяльність підприємства : підручник / [Бандурко О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я.]. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Либідь, 2002. – 384 с.

⁸⁹⁹ Лишиленко О.В. Бухгалтерський фінансовий облік : навчальний посібник / О.В. Лишиленко. – Київ : Вид-во “Центральної літератури”, 2003. – 524 с.

1	2	3
19	Мочерний С.В. ⁹⁰⁰	Дебіторська заборгованість – частина оборотного капіталу підприємства, компанії; сума, яку заборгували підприємству, організації, компанії інші юридичні особи і компанії, а також громадяни, що є їх боржниками за поставку товарів, виконання робіт надання послуг тощо (с. 529)
20	Пантелеєв В.П., Сніжко О.С. ⁹⁰¹	Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату (с. 45)

⁹⁰⁰ Економічна енциклопедія / [за редак. С.В. Мочерного]. – [у 3-х т., Т. 1]. – К. : “Академія”, 2000. – 864 с.

⁹⁰¹ Пантелеєв В.П. Словник бухгалтера та аудитора / В.П. Пантелеєв, О.С. Сніжко. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. агенство”, 2009. – 239 с.

Таблиця Л.3. Підходи до трактування поняття “дебіторська заборгованість”

Ключове поняття, яке визначає сутність дебіторської заборгованості	Автори																				
	Бандурко О.М. ^{xvii}	Борисов А.Б. ^{xviii}	Бутинець Ф.Ф. ^{xviii}	Гордієнко К.Д. ^{xix}	Глушков Н.Е. ^c	Дем'янченко М.Я. ^{ci}	Дяків Р. ^{cii}	Завадський Й.С. ^{ciii}	Загородній А.Г. ^{civ}	Знамеровська Т.М. ^{cv}	Коноплицький В.А. ^{cvi}	Лишленко О.М. ^{cvii}	Матицина Н.П. ^{cviii}	Мочерний С.Ф. ^{cix}	Новікова Н.М. ^{cx}	Орлюк О.П. ^{cxii}	Осовська Г.В. ^{cxiii}	Пателев В.П. ^{cxiiii}	Пушкар М.С. ^{cxv}	Сухарський В.С. ^{cxvi}	Соловей Н.В. ^{cxvi}
Імобілізація оборотних коштів	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами / готівка, що вилучена у підприємства	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
Сума боргів	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	+
Сума заборгованостей	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-

ДОДАТОК М

Види векселів, наведені в навчально–практичній літературі

Види векселів	Автор													
	Галанов В.А. ^{схvii}	Мієус І.П. ^{схviii}	Поддєрогін А.М. ^{схix}	Галушка Н.Й. ^{схx}	Буренін А.Н. ^{схxi}	Корольова–Казанська О.В. ^{схxii}	Дегтярьова О.І. ^{схxiii}	Жуков Е.Ф. ^{схxiv}	Пантелєев А.С. ^{схxv}	Кірейцева Г.Г. ^{схxvi}	Гуткевич С.О., Корінько М.Д. ^{схxvii}	Ніконова М.В. ^{схxviii}	Грудницька О.В. ^{схxix}	Разом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
<i>Ознака класифікації: за емітентом</i>														
Казначейський	+	+	+	+	–	+	–	+	–	–	–	+	+	8
Приватний	+	+	+	–	–	+	+	+	–	–	–	+	+	8
Урядовий	–	+	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
<i>Ознака класифікації: за характером угоди</i>														
Товарний	+	+	+	+	–	+	–	+	+	–	+	+	+	10
Фінансовий	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+	+	+	+	12
<i>Ознака класифікації: за характером забезпечення</i>														
Забезпечений	+	+	+	–	–	–	–	+	–	–	+	+	–	6
Незабезпечений	+	–	–	–	–	–	–	+	–	–	+	–	–	3
<i>Ознака класифікації: за порядком проведення розрахунків</i>														
Простий	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	13
Переказний	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	13
<i>Ознака класифікації: за місцем платежу</i>														
Доміцільований	+	+	+	+	–	+	–	+	+	+	+	+	+	11
Недоміцільований	+	–	–	+	–	+	–	+	–	–	+	–	+	6
<i>Ознака класифікації: за терміном платежу</i>														
Строкові Ультимо	–	–	+	–	–	–	+	–	–	–	–	–	–	2
	–	+	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Безстрокові	–	–	+	–	–	–	+	–	–	–	–	–	–	2
<i>Ознака класифікації: за адресацією</i>														
Іменний	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+	–	+	+	11
На пред'явника	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+	–	+	+	11
<i>Ознака класифікації: за можливістю передання іншій особі</i>														
Не індосований	+	+	–	–	–	–	–	+	+	+	–	+	–	6
Індосований	+	+	+	–	–	–	–	+	+	+	–	+	–	7
<i>Ознака класифікації: залежно від країни, що здійснює випуск векселя</i>														
Іноземний	–	+	–	–	–	–	–	–	–	–	+	–	–	2
Національний	–	+	–	–	–	–	–	–	–	–	+	–	–	2

Продовження Додатку М

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
<i>Ознака класифікації: за економічним змістом</i>														
Фіктивний	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Дружній	-	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	-	+	7
Бронзовий	-	+	-	+	+	-	-	-	+	-	+	-	+	6
Банківський	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	11
<i>Ознака класифікації: за ступенем гарантованості платежу</i>														
Акцептований	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	3
Неавальваний	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>Ознака класифікації: за ступенем заповнення векселя</i>														
Бланковий	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>За способом отримання доходу</i>														
Дисконтні	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	2
Відсоткові	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	2
<i>За відношенням до власності</i>														
Видані	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	1
Отримані	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	1
<i>За терміном платежу</i>														
Короткостроковий	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Довгостроковий	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>За цільовим призначенням</i>														
Інвестиційний	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Кредитний	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Розрахунковий	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

ДОДАТОК Н

Трактування понять “інвестиції” та “фінансові інвестиції” в економічній літературі

Таблиця Н.1. Визначення “інвестицій” у різних літературних джерелах

№ з/п	Автор	Трактування поняття “інвестиції”
1	2	3
1	Азриліяна А.Н. ⁹⁰²	Інвестиції – сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в промисловість, сільське господарство, транспорт та інші галузі господарства (с. 299)
2	Андрійчук В.Г. ⁹⁰³	Інвестиції – усі напрямки вкладення коштів, що забезпечують одержання прибутку
3	Андросов А.М., Викулова Е.В. ⁹⁰⁴	Інвестиціями називаються грошові кошти, цільові банківські внески, паї, акції і інші цінні папери, технології, машини, устаткування, ліцензії (в тому числі і на товарні знаки), кредити, будь яке інше майно або майнові права, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об’єкти підприємницької і інших видів діяльності з метою отримання прибутку (доходу) і досягнення позитивного соціального ефекту (с. 168)
4	Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я. ⁹⁰⁵	Інвестиції – довгострокові вкладення капіталу в об’єкти підприємницької та іншої діяльності
5	Болюх М. А. ⁹⁰⁶	Під інвестиціями розуміють діяльність із вкладання грошових коштів на відносно тривалий час у виробничі проекти, цінні папери, нерухомість, статутні фонди інших підприємств, колекції, дорогоцінні метали та інші об’єкти, ринкова вартість яких постійно зростає і дає власникові дохід у вигляді відсотків, дивідендів, прибутків від перепродажу тощо. У загальному розумінні інвестиціями називають довгострокове вкладення коштів (с. 276)

⁹⁰² Большой экономический словарь / [под ред. А. Н. Азрилияна]. – [4-е изд. доп. и перераб.]. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.

⁹⁰³ Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: [підручник] / В.Г. Андрійчук. – [2-ге вид., доп. і перероблене]. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.

⁹⁰⁴ Андросов А.М. Бухгалтерский учет / А.М. Андросов, Е.В. Викулова. – М.: Андросов, 2000. – 1024 с.

⁹⁰⁵ Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства: підручник/ Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І. – К.: Либідь, 1998. – 312 с.

⁹⁰⁶ Економічний аналіз: навчальний посібник / [Болюх М.А., Бурчевський В.З., Горбатов М.І. та ін.]; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.

1	2	3
6	Борщ Л.М. ⁹⁰⁷	Інвестиції – вилучення економічних благ із поточного споживання і використання їх як ресурсів для збільшення можливостей створення благ у майбутньому і одночасно як створення запасу (с. 16)
7	Бутинець Ф.Ф., Олійник О.В., Шигун М.М., Шулепова С.М. ⁹⁰⁸	Інвестиції – грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту
8	Голубка Я.В. ⁹⁰⁹	Під інвестиціями розуміють вкладення матеріальних, грошових та інших активів з метою отримання прибутку чи інших вигод (с. 6)
9	Гордієнко Д.Д. ⁹¹⁰	Інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект (с. 80)
10	Гура Н.О., Каверін Ю.В. ⁹¹¹	Інвестиція – довгострокове вкладення капіталу в будь-яке підприємство з метою отримання прибутку (с. 13)
11	Данилюк М.О., Савич В.І. ⁹¹²	Інвестиції – це довгострокове вкладення капіталу. Інвестиції мають фінансове і економічне визначення, що зумовлює відповідні підходи до класифікації. За фінансовим визначенням, інвестиції це всі види активів (коштів), що вкладаються у господарську діяльність для отримання доходу. Економічне визначення інвестицій можна сформулювати як видатки на створення, розширення, реконструкцію і технічне переозброювання основного капіталу, а також пов'язані з цим зміни обігового капіталу (с. 108)

⁹⁰⁷ Борщ Л.М. Інвестування: теорія і практика: [навчальний посібник] / Л.М. Борщ. – К.: Знання, 2005. – 470 с.

⁹⁰⁸ Бухгалтерський фінансовий облік: навчальний посібник / Бутинець Ф.Ф., Олійник О.В., Шигун М.М., Шулепова С.М. – [2-е вид.]. – Житомир, 2007. – 576 с.

⁹⁰⁹ Голубка Я.В. Облік та аудит фінансових інвестицій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Я.В. Голубка. – Тернопіль, 2006. – 20 с.

⁹¹⁰ Гордієнко Д.Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки / Д.Д.Гордієнко. – К.: КНТ, 2006. – 308 с.

⁹¹¹ Гура Н.О. Тлумачний словник бухгалтерської та аудиторської термінології / Н.О. Гура, Ю.В. Каверін. – К.: “Українська книга”, 1999. – 64 с.

⁹¹² Данилюк М.О. Фінансовий менеджмент: [навчальний посібник] / М.О. Данилюк, В.І. Савич. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 204 с.

1	2	3
12	Драгун Л.Н, Захаров И.Ю. ⁹¹³	Інвестиції – це вкладення коштів в різні об’єкти господарського життя з метою отримання економічних вигод у майбутньому
13	Ермолович Л.Л., Сивчик Л.Г., Толкач Г.В., Щитникова И.В. ⁹¹⁴	Інвестиції – це довгострокові вкладення капіталу у власній країні чи за її межами в підприємства різних галузей економіки, підприємницькі проекти, соціально-економічні програми, інноваційні проекти у відповідності до бізнес-плану з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту (с. 479)
14	Єрошенко Н.Н., Скворцов Н.Н. ⁹¹⁵	Інвестиції – всі види майнових і інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності в результаті яких утворюється прибуток
15	Завадський Й.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О. ⁹¹⁶	Інвестиції (англ. investment) – довгострокове вкладення капіталу в будь-яке підприємство з метою одержання прибутку (с. 166)
16	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. ⁹¹⁷	Інвестиції (від лат. investir – одягати, оточувати) – грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що їх вкладають в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; капітальні вкладення в розвиток виробництва чи невиробничу сферу (с. 344)
17	Каверін Ю.В., Гура Н.О. ⁹¹⁸	Інвестиція – довгострокове вкладення капіталу в будь-яке підприємство з метою отримання прибутку
18	Мочерний С.В. ⁹¹⁹	Інвестиції – довготермінові вкладення капіталу в різні сфери та галузі народного господарства всередині країни та за її межами з метою привласнення прибутку (с. 432)

⁹¹³ Драгун Л.Н. Экономика- инвестиционная деятельность на Украине / Л.Н. Драгун, И.Ю. Захаров. – 2006.- 243 с.

⁹¹⁴ Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учеб. пособие / [Ермолович Л.Л., Сивчик Л.Г., Толкач Г.В., Щитникова И.В.]; под общ. ред. Л.Л. Ермолович. – Мн.: Интерпрессервис; Эксперспектива, 2001. – 576 с.

⁹¹⁵ Єрошенко Н.Н. Словарь-справочник предпринимателя / Н.Н. Єрошенко, Н.Н. Скворцов. – Киев, 2003.

⁹¹⁶ Завадський Й.С. Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво / Й.С. Завадський, Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич. – Житомир: ЖІТІ, 1999. – 444 с.

⁹¹⁷ Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.

⁹¹⁸ Каверін Ю. В. Тлумачний словник бухгалтерської та аудиторської термінології / Ю.В. Каверін, Н.О. Гура. – К.: “Українська книга”, 1999. – 64 с.

⁹¹⁹ Економічна енциклопедія: у трьох томах. / [голов. редкол.: Мочерний С.В. та ін.]. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 952 с.

1	2	3
19	Музиченко А.С. ⁹²⁰	Інвестиції – те, що відкладається для більш ефективного споживання в майбутньому (с. 16). Це спосіб розміщення капіталу, що повинен забезпечити збереження чи зростання вартості капіталу і принести позитивну величину доходу (с. 301)
20	Науменко В.І. ⁹²¹	Інвестиції – сукупність витрат, які реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в різні галузі економіки, з метою одержання підприємницького доходу, прибутку, проценту (с. 100)
21	Науменкова С.В., Андрєєв А.В., Журавка Ф.О. ⁹²²	Інвестиції – всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект (с. 138)
22	Остапчук Т.П. ⁹²³	Інвестиції – це економічні ресурси, які вкладаються в підприємства різних галузей, в підприємницькі проекти, соціально-економічні програми, інноваційні проекти з метою отримання економічних та неекономічних вигод (с. 201)
23	Пересада А.А., Шевченко О.Г., Коваленко Ю.М., Урванцева С.В. ⁹²⁴	Інвестиції – вкладення капіталу в інші підприємства з метою отримання доходів (с. 112)
24	Покропивний С.Ф., Новак А.П. ⁹²⁵	Інвестиції – довгострокові вкладення капіталу (грошей) юридичними та фізичними особами у підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку
25	Пушкар М.С. ⁹²⁶	Інвестиціями називаються вкладення у підприємницьку та інші види діяльності грошових, майнових та інтелектуальних цінностей з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту, а також капітальні вкладення в розвиток виробництва і невиробничої сфери (с. 402)

⁹²⁰ Музиченко А.С. Інвестиційна діяльність в Україні: [навчальний посібник] / А.С. Музиченко. – К.: Кондор, 2005. – 406 с.

⁹²¹ Словник термінів ринкової економіки / [за ред. В. І. Науменка]. – К.: “Глобус”, 1996. – 288 с.

⁹²² Андрєєв А.В. Фінансовий ринок та інвестиції: збірник тестових вправ і завдань / А.В. Андрєєв, Ф.О. Журавка, С.В. Науменкова. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 214 с.

⁹²³ Остапчук Т.П. Інвестиції в бухгалтерському обліку: економічний зміст / Т.П. Остапчук // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2001. – № 20. – С. 193–202.

⁹²⁴ Портфельне інвестування: навч. посібник / [Пересада А.А., Шевченко О.Г., Коваленко Ю.М., Урванцева С.В.]. – К.: КНЕУ, 2004. – 408 с.

⁹²⁵ Покропивний С.Ф. Ефективність інноваційно-інвестиційної діяльності: збірник навчально-методичних матеріалів./ С.Ф. Покропивний, А.П. Новак. – К.:КНЕУ, 1997. – 184 с.

⁹²⁶ Пушкар М.С. Фінансовий облік: [підручник] / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.

1	2	3
26	Савицкая Г. В. ⁹²⁷	Інвестиції – це довгострокові вкладення засобів в активи підприємства з метою збільшення прибутку та нарощування власного капіталу (с. 581)
27	Сопко В.В. ⁹²⁸	Інвестиції – це вкладення коштів у різні галузі господарювання з метою одержання в майбутньому економічних вигод
28	Тарасенко Н. В. ⁹²⁹	Інвестиції – усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладають в об'єкти підприємницької діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект (с. 337)
29	Терещенко О.О. ⁹³⁰	Інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект (с. 69)
30	Федоренко В.Г. ⁹³¹	Інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект (с. 38)
31	Шморгун Н.П., Головка І.В. ⁹³²	Під інвестиціями розуміють вкладення капіталу в різних його формах з метою забезпечення його приросту в майбутньому, одержання доходу в поточному періоді або для вирішення соціальних завдань (с. 141)
32	Юхименко П.І., Леоненко П.М. ⁹³³	Інвестиції, капіталовкладення – довгостроковий вклад капіталу в будь-яке підприємство, галузі господарства з метою отримання прибутку (с. 495)

⁹²⁷ Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: [учеб. пособ.] / Г. В. Савицкая. – [7-е изд. испр.]. – Мн.: Новое знание, 2002. – 704 с.

⁹²⁸ Сопко В.В. Бухгалтерський облік у підприємстві / В.В.Сопко. – Київ, 2005. – 267с.

⁹²⁹ Тарасенко Н.В. Економічний аналіз: [навчальний посібник] / Н.В. Тарасенко. – [3-ге вид., перероб.] – Львів: “Новий Світ-2000”, 2004. – 344 с.

⁹³⁰ Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: [навч. посібник] / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.

⁹³¹ Федоренко В.Г. Інвестування: [підручник] / В.Г. Федоренко. – К.: Алерта, 2006. – 443 с.

⁹³² Головка І.В. Фінансовий аналіз: [навчальний посібник] / І.В. Головка, Н.П. Шморгун. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 528с.

⁹³³ Юхименко П.І. Історія економічних учень: навч. посіб / П.М. Леоненко, П.І. Юхименко. – [2-ге вид., випр.]. – К.: Знання-Прес, 2001. – 514 с.

Таблиця Н.2. Тракткування “фінансових інвестицій” в різних літературних джерелах

<i>№ з/п</i>	<i>Автор</i>	<i>Тракткування поняття “фінансові інвестиції”</i>
1	2	3
1	Андрійчук В.Г. ⁹³⁴	Фінансові інвестиції – вкладення коштів у цінні папери, цільові банківські вклади, депозити, придбання паїв тощо (с. 103)
2	Бабіч В.В. ⁹³⁵	Фінансові інвестиції — це вкладення коштів чи інших активів у цінні папери суб’єктів господарської діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту (с. 60)
3	Богатко Н.Г. ⁹³⁶	Фінансові інвестиції – вкладення засобів у фінансові інструменти: цінні папери та похідні від них (с. 5)
4	Азрилиян А.Н. ⁹³⁷	Фінансові інвестиції – це вкладення в акції, облигації та інші цінні папери, випущені приватними компаніями і господарством, а також об’єкти тезаризації, банківські депозити (с. 301)
5	Борисевський Н.И. ⁹³⁸	Фінансові інвестиції – це вкладення капіталу в різні сфери господарської діяльності підприємства з метою отримання доходу або досягнення соціального ефекту
6	Бутинець Ф.Ф., Олійник О.В., Шигун М.М., Шулепова С.В. ⁹³⁹	Фінансові інвестиції – це активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора
7	Вахрін П.И. ⁹⁴⁰	Фінансові інвестиції – капітал, що вкладається в цінні папери: акції, облигації та ін., таким чином – це кошти, що вкладаються у фінансові активи (с. 17)

⁹³⁴ Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. — [2-ге вид., доп. і пер.]. - К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.

⁹³⁵ Бабіч В.В. Фінансовий облік (облік активів): навч. посіб. / В.В. Бабіч, С.В. Сагова. – К.: КНЕУ, 2006. – 282 с.

⁹³⁶ Богатко Н.Г. Облік та аналіз фінансових інвестицій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Н.Г. Богатко. – Х., 1999. – 17 с.

⁹³⁷ Большой экономический словарь / [под ред. А. Н. Азрилияна]. – [4-е изд. доп. и перераб.] – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.

⁹³⁸ Бухгалтерский учет: учебное практическое пособие [под ред. Борисевський Н.И, Дробишевський]. – Минск “ФУП Информ”, 175 с.

⁹³⁹ Організація бухгалтерського обліку: навчальний посібник / [Бутинець Ф.Ф., Олійник О.В., Шигун М.М., Шулепова С.В.]. – [2-е вид., доп. і переоб.]. – Житомир: ЖДТУ, 2001. – 576 с.

⁹⁴⁰ Вахрін П.И. Инвестиции: учебник / П.И. Вахрін. – М.: Издательство-торговая корпорация “Дашков и Ко”, 2002. – 384 с.

1	2	3
8	Верига Ю.А. ⁹⁴¹	Фінансові інвестиції є активами підприємства, які утримуються ним з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або отримання інших вигод для інвестора (с. 54)
9	Воронцовський А.В. ⁹⁴²	Фінансові інвестиції – інвестування в цінні папери (с. 244)
10	Голубка Я.В. ⁹⁴³	Фінансові інвестиції це активи, що вкладені у інші суб'єкти господарювання в обмін на корпоративні права чи набуття боргових зобов'язань з метою отримання прибутку або інших вигод (с. 13)
11	Гончаренко О.О. ⁹⁴⁴	Фінансові інвестиції – вкладання в активи, які планується утримувати для збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод
12	Градiасов В., Кравченко С., Ісаєва О. ⁹⁴⁵	Фінансові інвестиції – у широкому значенні – засіб забезпечення механізму фінансування зростання і розвитку економіки країни; у вузькому значенні – це будь-який інструмент, у який можна вкласти гроші, розраховуючи зберегти чи примножити їх (с. 102)
13	Данилюк М.О., Савич В.І. ⁹⁴⁶	Фінансові інвестиції – це вкладення капіталу в більш чутливі до змін фінансові інструменти (придбання цінних паперів, придбання депозитних сертифікатів, в спільну діяльність) (с. 125)
14	Данілов О.Д., Івашина І.М., Чумаченко О.Г. ⁹⁴⁷	Фінансові інвестиції – вкладення коштів у різні фінансові інструменти (активи), наприклад, фондові (інвестиційні) цінні папери, спеціальні (цільові) банківські вкладення, депозити, паї і т.д. (с. 152)

⁹⁴¹ Верига Ю.А. Фінансові інвестиції: оцінка і подання інформації у звітності / Ю.А. Верига // Вісник національного університету "Львівська політехніка". – 2007. – №577. – С.54-57.

⁹⁴² Воронцовский А.В. Инвестиции и финансирование: методы оценки и обоснования / А.В. Воронцовский. – С.Пб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1998. – 528 с.

⁹⁴³ Голубка Я.В. Облік та аудит фінансових інвестицій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / Я.В. Голубка. – Тернопіль, 2006. – 20 с.

⁹⁴⁴ Гончаренко О.О. Проблемні аспекти оцінки та обліку фінансових інвестицій / О.О. Гончаренко // Збірник наукових праць ЧДТУ. Економічні науки. – Випуск 8. – с. 209-215.

⁹⁴⁵ Градiасов В. Інвестування: навчальний посібник / Градiасов В., Кравченко С., Ісаєва О. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 164 с.

⁹⁴⁶ Данилюк М.О. Фінансовий менеджмент: [навчальний посібник] / М.О. Данилюк, В.І. Савич. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 204 с.

⁹⁴⁷ Інвестування: [навчальний посібник] / Данілов О.Д., Івашина І.М., Чумаченко О.Г. – К.: Видавничий дім "Комп'ютерпрес", 2001. –364 с.

1	2	3
15	Денисенко М.П. ⁹⁴⁸	Фінансові інвестиції – вкладання коштів у фінансові активи, тобто придбання суб'єктами господарювання і приватними особами цінних паперів різних емітентів (с. 143)
16	Дука А.П. ⁹⁴⁹	Фінансові інвестиції – вкладення капіталу (коштів чи інших активів) у фондові і грошові фінансові інструменти, статутні капітали юридичних осіб з метою отримання прибутку (доходу) або зростання вартості капіталу у майбутньому (с. 110)
17	Коваленко Ю.М. ⁹⁵⁰	Фінансові інвестиції – капітал, що вкладається у фондові та грошові фінансові інструменти, статутні капітали юридичних осіб з метою отримання прибутку (с. 10)
18	Козаченко Г.В., Антіпов О.М., Ляшенко О.М., Дібніс Г.І. ⁹⁵¹	Фінансові інвестиції – вкладення інвестиційного капіталу у фінансові активи інших суб'єктів (цінні папери, частки у статутних фондах підприємства) (с. 20)
19	Козлова Е.П., Бабченко Т.Н, Галанина Е.Н. ⁹⁵²	Фінансові вкладення – витрати підприємства на придбання цінних паперів, вкладення в статутні капітали акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, придбання державних облігацій, сертифікатів
20	Кондраков Н.П. ⁹⁵³	Під фінансовими інвестиціями розуміють об'єкти довгострокового користування (понад 1 рік), які не мають матеріально-речового змісту, але мають вартісну оцінку і приносять дохід
21	Коробов М.Я. ⁹⁵⁴	Фінансові інвестиції – це вкладення капіталу в різні сфери діяльності господарюючого суб'єкту з метою отримання додаткового доходу (прибутку) та досягнення соціального ефекту

⁹⁴⁸ Денисенко М. П. Основи інвестиційної діяльності: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / М.П. Денисенко. – К.: Алерта, 2003. – 338 с.

⁹⁴⁹ Дука А.П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: [навч. посібник] / А.П. Дука. – [2-е вид.]. – К.: Каравела, 2008. – 432 с.

⁹⁵⁰ Коваленко Ю.М. Управління фінансовими інвестиціями: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / Ю.М. Коваленко. – Ірпінь, 2004. – 19 с.

⁹⁵¹ Управління інвестиціями на підприємстві / [Козаченко Г.В., Антіпов О.М., Ляшенко О.М., Дібніс Г.І.]. – К.: Лібра, 2004. – 368 с.

⁹⁵² Козлова Е.П. Бухгалтерський учет в организациях / Козлова Е.П., Бабченко Т.Н, Галанина Е.Н. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 720 с.

⁹⁵³ Кондраков Н.П. Бухгалтерський учет: [учебное пособие] / Н.П. Кондраков. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 560 с.

⁹⁵⁴ Коробов М.Я. Фінанси промислового підприємства: [підручник] / М.Я. Коробов. – К.: Либідь, 2005.– 160 с.

1	2	3
22	Крупка Я.Д. ⁹⁵⁵	Фінансовими інвестиціями можуть вважатися інвестиції, здійснені в інші (сторонні) підприємства, суб'єкти з метою одержання прибутку, зростання вартості капіталу тощо (с. 138)
23	Майорова Т.В. ⁹⁵⁶	Фінансові інвестиції – вкладення коштів у фінансові інструменти, серед яких переважають цінні папери, з метою отримання доходу (прибули) в майбутньому (с. 221)
24	Микков У.Э. ⁹⁵⁷	Фінансові вкладення (інвестиції) представляють собою вкладення капіталу в різні сфери (об'єкти) підприємницької діяльності з метою отримання доходу
25	Панчишин С. ⁹⁵⁸	Фінансові інвестиції – це вкладення капіталу у різні галузі економіки, з метою отримання в майбутньому прибутку
26	Пересада А.А. ⁹⁵⁹	Під фінансовими інвестиціями розуміють вкладення коштів в різні фінансові інструменти: фондові (інвестиційні) цінні папери, спеціальні (цільові) банківські вклади, депозити, паї тощо
27	Петленко Ю.В. ⁹⁶⁰	Фінансові інвестиції – вкладення коштів у різні фінансові інструменти (активи), наприклад, фондові (інвестиційні) цінні папери, специфічні (цільові) банківські вкладення, депозити, паї і т.д. (с. 213)
28	Пономаренко Є.Б. ⁹⁶¹	Фінансові інвестиції – вкладання активів підприємства до статутних капіталів інших підприємств, вкладання капіталу в доходні види фондових інструментів та в доходні види грошових інструментів з метою отримання певних економічних вигод
29	Саблука П.Т., Дем'яненко М.Я. ⁹⁶²	Фінансові інвестиції – це вкладення (витрати) суб'єктів господарювання в об'єкти, які використовуються протягом тривалого періоду в господарській діяльності і приносять дохід

⁹⁵⁵ Крупка Я.Д. Сутність та оцінка фінансових інвестицій за стандартами обліку / Я.Д. Крупка // Вісник ЖІТІ. Серія: Економічні науки. – 2001. – №14. – С.137-141.

⁹⁵⁶ Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність / Т. В. Майорова. – К.: ЦУЛ, 2003. – 375 с.

⁹⁵⁷ Микков У.Э. Оценка эффективности капиталовложений / У.Э. Микков. – М.: Наука, 2001. – 208 с.

⁹⁵⁸ Панчишин С. Макроекономіка: навч. посібник / С. Панчишин. – К.: Либідь, 2007. – 616 с.

⁹⁵⁹ Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні / А.А. Пересада. – К.: Видавництво “Лібра”, 2008 – 392 с.

⁹⁶⁰ Петленко Ю.В. Фінансовий менеджмент: [навч. посібник] / Ю.В. Петленко. – К.: Кондор, 2007. – 298 с.

⁹⁶¹ Пономаренко Є.Б. Визначення фінансових інвестицій в економічній літературі: критична оцінка / Є.Б. Пономаренко // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2005. – № 3(33). – С. 173.

⁹⁶² Словник – довідник фінансиста АПК / [за ред. П.Т. Саблука, М.Я. Дем'яненка]. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2007. – 234 с.

ДОДАТОК П

Класифікаційні ознаки поділу фінансових інвестицій

<i>Автор</i>	<i>термін утримання</i>	<i>відношення до права власності</i>	<i>мета (цілі) здійснення</i>	<i>міра впливу інвестора на об'єкт</i>	<i>вид взаємовідносин (пайові і борг)</i>	<i>з метою оподаткування</i>	<i>за регіональною ознакою</i>	<i>за формою власності об'єкта інвестування (виробничі державні)</i>	<i>за ступенем контролю діяльності</i>	<i>за рівнем інвестиційного ризику</i>	<i>за об'єктами інвестування</i>	<i>за характером участі в інвестиційній</i>	<i>за сукупністю і єдністю управління</i>	<i>за рівнем ліквідності</i>	<i>за формою</i>	<i>за підпорядкованістю і залежністю суб'єктів інвестиційної</i>	
<i>Ознака</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>15</i>	<i>16</i>	<i>17</i>
Бабіч В.В. ⁹⁶³	+		+		+												
Бутинець Ф.Ф. ⁹⁶⁴	+																
Сопко В.В. ⁹⁶⁵	+																
Сук Л.К. ⁹⁶⁶	+																
Акименко Ю.М. ⁹⁶⁷	+	+	+							+		+					
Верига Ю.А. ⁹⁶⁸	+				+			+									
Голубка Я.В. ⁹⁶⁹	+	+			+	+											

⁹⁶³ Бабіч В.В. Фінансовий облік (облік активів): навч. посіб. / В.В. Бабіч, С.В. Сагова. – К.: КНЕУ, 2006. – 282 с.

⁹⁶⁴ Верига Ю.А. Фінансові інвестиції: оцінка і подання інформації у звітності / Ю.А. Верига // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. – 2007. – №577. – С.54-57.

⁹⁶⁵ Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підруч. / В.П. Завгородній, В.В. Сопко. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.

⁹⁶⁶ Сук Л.К. Оцінка та облік фінансових інвестицій / Л.К. Сук // Бухгалтерія. – 2001. - № 33. – С. 41-45.

⁹⁶⁷ Акименко О.Ю. Методологічні особливості організації обліку фінансових інвестицій [Електронний ресурс] / О.Ю. Акименко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/O_FN/2008_5_1/zbirnuk_O_FN_5_%D0%A7_1_7.pdf

⁹⁶⁸ Верига Ю.А. Фінансові інвестиції: оцінка і подання інформації у звітності / Ю.А. Верига // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. – 2007. – №577. – С.54-57.

⁹⁶⁹ Голубка Я.В. Облік та аудит фінансових інвестицій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / Я.В. Голубка. – Тернопіль, 2006. – 20 с.

Продовження Додатку II

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Гончаренко О.О. ⁹⁷⁰	+	+							+							
Євдокимов В.В. ⁹⁷¹	+	+														
Коваленко А.Г. ⁹⁷²	+		+	+			+			+	+	+	+	+	+	+
Крупка Я.Д. ⁹⁷³	+	+	+	+					+							
Остапчук Т.П. ⁹⁷⁴	+				+		+	+		+						
Сагова О.В. ⁹⁷⁵	+	+	+	+			+	+								
Шимків ⁹⁷⁶	+															

⁹⁷⁰ Гончаренко О.О. Облік і аудит інвестиційної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / О.О. Гончаренко. – К.: КНЕУ, 2005. – 20 с.

⁹⁷¹ Євдокимов В.В. Первісна оцінка та відображення в обліку фінансових інвестицій / В.В. Євдокимов // Матеріали Всеукраїнської студентської конференції “Облік і аудит: теорія, практика, перспективи”. – Мелітополь: Таврійська державна агротехнічна академія. – 2001. – С. 47-48.

⁹⁷² Коваленко А.Г. Облік і аналіз фінансових інвестицій (на прикладі промислових підприємств України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.06.04 / А.Г. Коваленко. – К., 2006. – 20 с.

⁹⁷³ Крупка Я.Д. Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємств: методологія та організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.06.04 / Я.Д. Крупка. – Тернопіль, 2002. – 29 с.

⁹⁷⁴ Остапчук Т.П. Фінансові інвестиції: питання класифікації / Т.П. Остапчук // Вісник ЖІТІ. – 2001. – № 15. – С. 135–140.

⁹⁷⁵ Сагова О.В. Класифікація фінансових інвестицій та її облікова інтерпретація [Електронний ресурс] / О.В. Сагова. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/SocGum/Etp/200922/Sagova%20.pdf>

⁹⁷⁶ Шимків Н.І. Методичні аспекти аналізу інвестиційної діяльності підприємства / Н.І. Шимків // Ефективність інвестиційного процесу в Україні: стан, проблеми і перспективи. Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. – Тернопіль: Принтер-інформ, 2005. – 352 с., с. 261-263.

ДОДАТОК Р

Нормативно-правові документи, що регулюють бухгалтерський облік монетарних активів

№ з/п	Нормативний документ	Питання, що регулює
1	2	3
1	МСБО 21 “Вплив змін валютних курсів”	Визначено сутність монетарної статті, зазначено про необхідність визначення курсових різниць за монетарними статтями
2	Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV	Встановлено межі господарсько-правової відповідальності за невиконання договірних умов та порядок відшкодування збитків. Визначено особливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності
3	Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI	Визначено сутність поняття кошти, а також можливість включення позитивної та негативної курсової різниці до складу доходів або витрат в податковому обліку
4	Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV	Зазначено строк позивної давності дебіторської заборгованості, визначено права та обов’язки банку при відкритті поточного та інших рахунків у банку, прописано черговість списання грошових коштів з рахунків банку
5	Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.99 р. № 996-XIV	Визначено правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні
6	Закон України “Про застосування реєстраторів розрахунково-касових операцій у торгівлі, громадського харчування й послуг” від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР	Регламентує основні засади здійснення розрахунків між юридичними та фізичними особами
7	Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7.12.2000 р. № 2121-III	Визначає основні вимоги щодо банківського обслуговування рахунків. Глава 11 встановлює обов’язок банків ідентифікувати клієнтів, які відкривають рахунки та осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів
8	Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” № 2346 від 05.04.2001 р.	Визначає коло осіб, яким банки мають право відкривати рахунки, а також орган (Національний банк України), який встановлює порядок відкриття банками рахунків та їх режими. Види рахунків, що можуть відкриватися банками
9	Інструкція з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів та розрахунків № 69 від 11.08.94 р.	Визначено обов’язкові випадки проведення інвентаризації, відображення результатів інвентаризації в обліку та звітності, дії інвентаризаційних комісій, надає бланки документів для оформлення результатів інвентаризації, наводить пооб’єктні пояснення

Продовження Додатку Р

1	2	3
10	Інструкція “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті” Затверджена постановою Правління НБУ від 2.01.2004 р. № 22	Регулює правовідносини, що виникають між банком і підприємством при відкритті рахунків в банківських установах. Зазначено порядок відкриття депозитних рахунків суб’єктам господарювання та використання коштів за цими рахунками
11	Інструкція “Про порядок відкриття та використання рахунків в національній та іноземній валюті”. Затверджена постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492	Інструкція регулює правовідносини, що виникають при відкритті клієнтами банків поточних, депозитних (вкладних) рахунків у національній та іноземній валюті, а також поточних бюджетних рахунків у національній валюті
12	П(С)БО 2 “Баланс” від 31.03.99 р. № 87	Зазначено, що у статті “Грошові кошти та їх еквіваленти” відображають кошти в касі, на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій
13	П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів” від 31.03.1999 р. №87	Визначає зміст і форму звіту про рух грошових коштів та загальні вимоги до розкриття його статей
14	П(С)БО 21 “Вплив змін валютних курсів” від 10.08.2000 р. № 193	Визначено сутність монетарної статті, передбачено необхідність визначення курсових різниць за монетарними статтями, які виражені в іноземній валюті, на дату складання звітності та на дату надходження коштів від іноземних покупців у випадку зміни курсу НБУ
15	Положення про ведення касових операцій в Україні, затверджене Постановою Правління НБУ за від 15.12.2004 р. № 637	Встановлено вимоги до організації готівкових розрахунків, порядок оформлення касових операцій, порядок ведення касової книги і обов’язки касира, порядок здавання готівкової виручки і розрахунку ліміту каси, особливості організації банками роботи з готівкою, контроль за дотриманням порядку ведення операцій з готівкою
16	Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів від 08.09.2011 р. № 306	Визначено порядок та умови реєстрації банків, погодження їх статутів та змін до них, погодження набуття або збільшення істотної участі в банку, видачі банківської ліцензії, вимоги щодо початку нового виду діяльності або надання нового виду фінансових послуг, порядку відкриття відокремлених підрозділів банків на території України. Підприємство протягом трьох робочих днів з дня відкриття (закриття) депозитного рахунка в установі банку має надіслати до податкового органу, в якому перебуває на обліку, Повідомлення про відкриття (закриття) рахунка
17	Постанова Правління НБУ “Про впровадження пластикових карток міжнародних платіжних систем у розрахунках за товари, надані послуги та при видачі готівки” від 24.02.1997 р. № 37	Постанова визначає загальні вимоги, порядок ведення банківських платіжних карток, участь банків у міжнародних платіжних системах

Продовження Додатку Р

1	2	3
18	Указ Президента України “Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки” від 12.06.1995 р. № 436/95	Визначено штрафні санкції за порушення операцій з готівкою
19	Методичні рекомендації щодо порядку проведення перевірок з питань дотримання касової дисципліни, повноти оприбуткування виручки від реалізації товарів (послуг), затверджені наказом ДПАУ від 23.04.2009 р. № 210	Наведені рекомендації щодо змісту програми перевірки за дотриманням порядку ведення операцій з готівкою, особливостей проведення перевірок операцій з готівкою для працівників Державних податкових інспекцій
20	Положення “Про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням” від 19.04.2005 р. № 137	Встановлено загальні вимоги НБУ до порядку здійснення банками емісії платіжних карток, визначено операції, що здійснюються з їх застосуванням і порядок розрахунків за цими операціями
21	Положення “Про порядок здійснення уповноваженими банками операцій за документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями” від 03.12.2003 р. № 514	Встановлює загальні правила НБУ щодо відкриття, авізування, супроводження, виконання та закриття документарних акредитивів, що здійснюють уповноважені банки для клієнтів під час їх розрахунків за зовнішньоекономічними договорами (контрактами)
22	Положення “Про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України” від 29.12.2000 р. №520	Встановлено правила та порядок здійснення уповноваженими банками та уповноваженими фінансовими установами операцій з чеками в іноземній валюті на території України, які емітовані за кордоном і пред’явлені до сплати на території України (мають покриття в іноземних банках або в банках (установах) України). Банки (установи) під час здійснення операцій з чеками в іноземній валюті керуються цим Положенням, нормативно-правовими актами Національного банку України, що регулюють порядок здійснення валютно-обмінних операцій, використання готівкової іноземної валюти на території України та переміщення валютних цінностей через митний кордон України
23	Положення “Про порядок здійснення уповноваженими банками операцій за документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями” від 03.12.2003 р. № 514	Встановлює загальні правила НБУ щодо відкриття, авізування, супроводження, виконання та закриття документарних акредитивів, що здійснюють уповноважені банки для клієнтів під час їх розрахунків за зовнішньоекономічними договорами (контрактами)

Продовження Додатку Р

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
24	Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними та фізичними особами від 03.12.2003 № 516	Регулює загальний порядок залучення банками грошових коштів в національній та іноземній валюті. Визначено порядок повернення банками грошових коштів і сплати відсотків за договорами банківських депозитів. Розкрито сутність ощадних (депозитних) сертифікатів і розкрито порядок їхнього випуску, оформлення, розміщення та погашення
25	Правила визначення платіжності та обміну банкнот і монет Національного банку, затверджені постановою НБУ від 17.11.2004 № 547	Визначено перелік платіжних монет і банкнот, зазначено вимоги, за якими монети та банкноти визнаються зношеними. Передбачено, що банкноти без ознак підроблення, як втратили ознаки платіжності внаслідок пожежі, катастрофи, іншого нещасного випадку чи стихії можуть обмінюватися Операційним управлінням Національного банку. Визначено відповідальність працівників банку за порушення операцій з готівкою

ДОДАТОК С

Судові рішення

№ з/п	Дата позову	Позивач	Відповідач	Рішення суду	Примітки
1	2	3	4	5	6
1.	12.01.2012	Комунальне виробниче житлове ремонтно-експлуатаційне підприємство № 8 (КВЖРЕП № 8) позивається про скасування податкового повідомлення-рішення про застосування штрафних (фінансових) санкцій	ДПІ в м. Житомирі посилаючись на “Положення про касових операцій у національній валюті в Україні”, затвердженого постановою НБУ від 15.12.2004, № 637. Зазначає, що було порушено п.п. 2.2, 2.6	Відповідно до ст.71, 86, 94, 158-163, 186, 254 Кодексу адміністративного судочинства) постановив задовольнити позов на користь позивача та скасувати прийняте ДПІ в м. Житомирі податкове повідомлення-рішення № 0000082302 від 13.01.2011 р.	
2.	19.09.2011	ТзОВ “Люцина” позивається про скасування податкового повідомлення-рішення про застосування штрафних санкцій, та не погоджується по суті виявленими порушеннями п.2.2, 2.6 Положення №637, яке на думку перевіряючих полягало у не оприбуткуванні позивачем готівки у розмірі 1345,35грн	ДПІ в м. Житомирі вважає, що до п. 1.2 Положення “Про ведення касових операцій в національній валюті України” оприбуткуванням готівки є проведення підприємством та підприємцями обліку готівки в касі на повну суму її фактичних надходжень в касовій книзі, книзі обліку доходів та витрат, книзі обліку розрахункових операцій	Проте, за таке порушення Указом Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки» штрафні санкції не передбачені та до позивача відповідачем не застосовувались. Враховуючи викладене, а також те, що жодна норма податкового законодавства не визначає, що незаповнення окремого розділу КОРО (в даному випадку № 2) з беззаперечним доказом не оприбуткування готівки платником податку. Керуючись ст. 86, 94, 158-163, 167, 254 КАС України, суд постановив задовольнити позов на користь позивача та скасувати прийняте ДПІ в м. Житомирі податкове повідомлення-рішення від 26.04.2011 р. №0002082392	

Продовження Додатку С

1	2	3	4	5	6
3.	07.06.2011	ТзОВ “Сілекс” подає позов про визнання нечинним рішення про застосування штрафних санкцій від 25.11.2010 р. № 0001482302, було порушено п. 1, п. 13 ст. 3, ст. 8 Закону України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг”, а саме незабезпечення відповідності суми готівкових коштів на місці проведення розрахунків сумі коштів зазначених в денному звіті РРО та невідповідність розрахункового документу Положенню про форму та зміст розрахункових документів	Овруцька міжрайонна державна податкова інспекція заперечує позов, та стверджує, що перевіркою встановлено порушення п. 1, 13, ст. 3 та ст. 8 Закону України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг” за що і застосовано фінансову санкцію у відповідності до ст. 17, 22 вказаного Закону	Керуючись Законом України "Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг", Положення про форму та зміст розрахункових документів, затвердженого Наказом ДПА України від 01.12.2000 р. № 614, ст. 72, 86, 159-163, 167 КАС України, суд постановив: в задоволенні позову Багатогалузевого підприємства “Сілекс” у формі ТзОВ до Овруцької міжрайонної державної податкової інспекції про визнання нечинним рішення про застосування штрафних (фінансових) санкцій від 25.11.2010 року № 0001482302	
4.	01.12.2011	Підприємства Андрушівської райспоживспілки “Коопзаготпром” висуває позовні вимоги щодо визнання протиправним та скасувати рішення 23.04.2011 р. №0000302308, в результаті безпідставності висновків контролюючого органу про порушення підприємством вимог п. 2.6. Положення	Державної податкової інспекції у Андрушівському районі Житомирської області. Зауважили, що перевірка фактично здійснювалась 17.05 і описка місяця в рішенні не є підставою для скасування штрафних санкцій	Керуючись ст. 71, 86, 94, 158-163, 254 КАС України, суд постановив у задоволенні позовних вимог підприємства Андрушівської райспоживспілки “Коопзаготпром” до Державної податкової інспекції у Андрушівському районі Житомирської області про визнання протиправним та скасування рішення від 23.04.2011 р. №0000302308 – відмовити	

Продовження Додатку С

1	2	3	4	5	6
5.	06.02.2012	ТзОВ“Медіа-Трейд” надає позов до суду з метою скасувати податкові повідомлення-рішення від 28.10.2011 р. №0003342301 та №0003332301, вважаючи дані рішення незаконними	ДПІ у м. Житомирі стверджує, що було порушено п.2.11, 3.1, 3.2 “Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні” № 637, так як були проведенні готівкові розрахунки підзвітними особами підприємства без подання розрахункового документа (касового чека, квитанції до ПКО) в бухгалтерію підприємства на суму 4910,00 грн	На підставі викладеного, керуючись ст. 86, 94, 158-163, 254 КАС України, суд постановив: Адміністративний позов ТОВ “Медіа-Трейд” задовольнити Скасувати податкове повідомлення-рішення №0003342301 від 28 жовтня 2011 р., прийняте ДПІ у м. Житомирі в частині донарахування податку на прибуток за 2010 рік в сумі 235665,00 грн. та штрафних (фінансових) санкцій у сумі 58916,00 грн.; скасувати податкове повідомлення-рішення №0003332301 від 28 жовтня 2011 р., прийняте Державною податковою інспекцією у м. Житомирі	
6.	06.08.2009	Товариство з обмеженою відповідальністю “Виробнича-комерційна фірма Пласт Бак” звернулося до суду з позовом про скасування рішення №0002252330 від 30 липня 2009 року та п.4 висновку акту ДПІ в Овідіопольському районі Одеської області про результати планової виїзної перевірки №1700/23-3/33089473 від 24.07.2009 року	Державна податкова інспекція в Овідіопольському районі	Апеляційну скаргу Державної податкової інспекції у Овідіопольському районі Одеської області задовольнити. Постанову Одеського окружного адміністративного суду від 11 листопада 2009 року скасувати та прийняти нову постанову, якою у задоволенні адміністративного позову Товариству з обмеженою відповідальністю “Виробнича-комерційна фірма Пласт Бак” - відмовити. Постанова апеляційного суду набирає законної сили з моменту проголошення, але може бути оскаржена в касаційному порядку до Вищого Адміністративного Суду України протягом двадцяти днів з дня набрання законної сили судовим рішенням апеляційного суду	

Продовження Додатку С

1	2	3	4	5	6
7.	18.05.2011	Приватне підприємство "Брідер" висуває позов про визнання не чинним рішення про застосування штрафних (фінансових) санкцій № 0000322350 від 15.04.2010 р. на суму 5002005,84 грн.	Попільнянська міжрайонна державна податкова інспекція, Державна податкова адміністрація у Житомирській області стверджує, що позивачем було порушено п.2.6. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, а саме не оприбуткування готівку в касу на суму 967496,94 грн, та сума перевищення ліміту каси становила 615694,89 грн	Керуючись Законом України "Про державну податкову службу в Україні", Указом Президента України "Про застосування штрафних санкцій з регулювання обігу готівки" від 12 червня 1995 року №436/95, Положенням про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджено постановою Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 року №637, ст.ст. 86, 158-163, 167, 254 КАС України, суд постановив: в задоволенні позову про визнання дій протиправними та визнання не чинними рішень про застосування штрафних (фінансових) санкцій - відмовити	
8.	12.04.2011	Приватний підприємець подає позов до суду з метою визнати не чинним рішення про застосування штрафних санкцій № 0014092302 від 25.11.2010 р., та зазначає, що не забезпечення щоденного друкування фіскальних звітних чеків за дні зазначенні в акті перевірки від 12.11.2010 р. передбачене тим, що в даний період проводились ремонтні роботи	ДПІ у м. Житомирі згідно результатів перевірки виявила порушення п.п. 1, 2, 9, 10, 13 ст. 3 Закону України "Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг", проведення розрахункових операцій без застосування РРО при продажу товарів, не забезпечення щоденного друкування фіскальних звітних чеків, контрольної стрічки КОРО, та не оприбуткування готівки, яка зазначена в контрольній стрічці,	Вимоги позивача були відмовлені. ДПІ у м. Житомирі рішень про застосування штрафних (фінансових) санкцій № 0014092302 та 0014102302 від 25.11.2010 року, оскільки вони прийняті за результатами встановлених актом перевірки №0588/06/25/23/НОМЕР_3 від 12.11.2010 р. порушень, що мали місце, в зв'язку з чим відмовляє в задоволенні позову. На підставі викладеного, керуючись ст.158-163 Кодексу адміністративного судочинства України	

Продовження Додатку С

1	2	3	4	5	6
			таким чином було порушено п. 2.2, 2.6. Положення НБУ №637 від 15.12.2004 р.		
9.	21.06.2011	Приватне підприємство “Медісан” подає позов про скасування податкового повідомлення-рішення та рішення про застосування штрафних санкцій № 0014872302 від 21.12.2010	ДП у м. Житомирі обґрунтовує законність дій тим, що підприємством “Медісан” було порушено п.2.2, п.2.6. “Положення про ведення касових операцій у національній валюті України”	Відповідно до ст.71 КАС України, не було надано жодного доказу щодо надходження коштів до каси, та керуючись ст.ст. 86, 158-163, 254 КАС України, Житомирський окружний адміністративний суд постановив позов задовільнити в повному обсязі та скасувати податкове повідомлення-рішення ДП у м. Житомирі	
10.	15.02.2011	Товариства з обмеженою відповідальністю “Фаворит Інвест” про скасування повідомлення - рішення № 0002152305 від 07.04.2010р.	До Державної податкової інспекції у Оболонському районі м. Києва	В задоволенні адміністративного позову відмовити. Постанова набирає законної сили в порядку, встановленому ст. 254 Кодексу адміністративного судочинства України. Постанова може бути оскаржена до суду апеляційної інстанції протягом десяти днів за правилами, встановленими ст.ст. 185-187 КАС України. Апеляційна скарга подається до адміністративного суду апеляційної інстанції через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване судове рішення. Копія апеляційної скарги одночасно надсилається особою, яка її подає, до суду апеляційної інстанції	

ДОДАТОК Т

Порівняння законодавчих актів з обліку монетарних активів

№	Питання, що розглядаються	Україна	Росія	Білорусь	МСФЗ
1	2	3	4	5	7
1	Форми організації підприємств, на які поширюється положення	+	+	+	+
2	Визначення понять – монетарні активи; – валютний курс	+	+	+	+
3	Класифікація монетарних активів:				
	– готівка в іноземній валюті	+	+	+	+
	– кошти на банківських рахунках в іноземній валюті	+	+	+	+
	– дебіторська заборгованість, якщо її погашення передбачається в грошовій формі	+	+	+	+
	– готівка	-	-	-	+
4	Порядок визнання на оприбуткуванні :				
	– за валютним курсом на дату здійснення операції	+	+	+	+
	– за середнім валютним курсом	-	-	-	
5	Порядок оцінки на дату балансу				
	– за офіційним курсом НБУ на дату складання звітності	+	+	+	+
	– за середнім курсом на дату здійснення операції				+
6	Регламентация порядку включення курсових різниць	+	+	+	+
7	Розкриття інформації про витрати у фінансовій звітності:				
	– Сума курсових різниць, що включена до складу доходів і витрат протягом звітного періоду	+	+	+	+
	– Сума курсових різниць, що включена протягом звітного періоду до складу іншого додаткового капіталу, а також інформація, що пояснює взаємозв'язок між сумою таких курсових різниць на початок і на кінець звітного періоду	+	+	+	+
	– Вплив зміни на власний капітал	+	+	+	+
	– Вплив зміни на чистий прибуток (збиток) за попередній рік, якщо така зміна відбулася на початку попереднього року	+	+	+	+

ДОДАТОК Ф

Документування операцій руху грошових коштів

Форма документа	Документи	Призначення документа	Хто підписує
1	2	3	4
КО-1	Прибутковий касовий ордер (ПКО)	Надходження готівки в касу	Головний бухгалтер, касир
КО-2	Видатковий касовий ордер(ВКО)	Видача готівки з каси	Особа, якій видали кошти, головний бухгалтер, касир
КО-3	Журнал реєстрації прибуткових та видаткових касових документів	Для реєстру в бухгалтерії ПКО, ВКО чи документів, що їх замінюють	Головний бухгалтер, касир
КО-4	Касова книга	Для обліку касиром операцій з готівкою	Головний бухгалтер, касир
КО-5	Книга обліку прийнятих і виданих касиром грошей	Для обліку руху коштів у касі	Головний бухгалтер, касир
-	Грошовий чек	Для отримання готівки з рахунку в банку	Керівник, головний бухгалтер
-	Супровідна відомість до сумки з грошовою виручкою	Використовують при здачі готівки інкасатору	Касир (завідувач каси)
ФКЧ-1	Фіскальний касовий чек па товари (послуги)	При розрахунках за продані товари (надані послуги), виписується електронним реєстратором	-
ФКЧ-2	Фіскальний касовий чек видачі коштів	При проведенні розрахунків у разі видачі коштів покупцеві при поверненні товару, прийнятті цінностей під заставу, виплаті виграшів у державній лотереї та в інших випадках	-
РК-1	Розрахункова квитанція	При реєстрації розрахунків за продані товари (надані послуги) або при видачі коштів покупцеві у разі повернення товару, прийняття цінностей під заставу та в інших випадках	Особа, яка здійснює розрахунки

Продовження Додатку Ф

1	2	3	4
П-53	Платіжна відомість	Виплата грошових коштів з каси кільком особам	Керівник, головний бухгалтер
П-49	Розрахунково-платіжна відомість	Розрахунок виплат із заробітної плати та виплата з каси	Керівник, головний бухгалтер
-	Платіжне доручення	При перерахуванні коштів з поточного рахунку в банку на рахунок постачальника	Платник
-	Платіжна вимога-доручення	Випишує постачальник і надсилають з розрахунковими та відвантажувальними документами в банк платника (або безпосередньо платнику) з вимогою сплатити	Одержувач коштів
-	Банківська платіжна картка (БПК)	Пластиковий ідентифікований засіб, за допомогою якого одержувачу БПК надають можливість здійснювати операції сплати за товари, послуги и отримати готіві кошти	-
-	Виписка банку	При здійсненні операцій з грошовими коштами на рахунках в банках	-

ДОДАТОК X

Удосконалена форма звіту про рух грошових коштів

Стаття	Код	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності			
Надходження від:			
Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):			
в національній валюті	010		
в іноземній валюті	011		
Погашення векселів одержаних	015		
Покупців і замовників авансів	020		
Повернення авансів:			
в національній валюті	030		
в іноземній валюті	031		
Установ банків відсотків за поточними рахунками	035		
Бюджету податку на додану вартість	040		
Повернення інших податків і зборів (обов'язкових платежів)	045		
Отримання субсидій, дотацій	050		
Цільового фінансування	060		
Боржників неустойки (штрафів, пені)	070		
Інші надходження	080		
Витрачання на оплату:			
Товарів (робіт, послуг)	090	()	()
Авансів	095	()	()
Повернення авансів	100	()	()
Працівникам	105	()	()
Витрат на відрядження	110	()	()
Зобов'язань з податку на додану вартість	115	()	()
Зобов'язань з податку на прибуток	120	()	()
Відрахувань на соціальні заходи	125	()	()
Зобов'язань з інших податків і зборів (обов'язкових платежів)	130	()	()
Цільових внесків	140	()	()
Інші витрачання	145	()	()
Чистий рух коштів до надзвичайних подій:			
в національній валюті	150		
в іноземній валюті	151		
Рух коштів від надзвичайних подій:			
в національній валюті	160		
в іноземній валюті	161		
Чистий рух коштів від операційної діяльності:			
в національній валюті	170		
в іноземній валюті	171		

Продовження Додатку X

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності			
Реалізація:			
фінансових інвестицій	180		
необоротних активів	190		
майнових комплексів	200		
Отримані:			
відсотки	210		
дивіденди	220		
Інші надходження	230		
Придбання:			
фінансових інвестицій	240	()	()
необоротних активів	250	()	()
майнових комплексів	260	()	()
Інші платежі	270	()	()
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	280		
Рух коштів від надзвичайних подій	290		
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	300		
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності			
Надходження власного капіталу	310		
Отримані позики:			
в національній валюті	320		
в іноземній валюті	321		
Інші надходження	330		
Погашення позик	340	()	()
Сплачені дивіденди	350	()	()
Інші платежі	360	()	()
Чистий рух коштів до надзвичайних подій:			
в національній валюті	370		
в іноземній валюті	371		
Рух коштів від надзвичайних подій:			
в національній валюті	370		
в іноземній валюті	371		
Чистий рух коштів від фінансової діяльності:			
в національній валюті	390		
в іноземній валюті	391		
Чистий рух коштів за звітний період:			
в національній валюті	400		
в іноземній валюті	401		
Залишок коштів на початок року:			
в національній валюті	410		
в іноземній валюті	411		
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	420		
Залишок коштів на кінець року:			
в національній валюті	430		
в іноземній валюті	431		

Керівник
Головний бухгалтер

ДОДАТОК Ц

Відмінності між національними та міжнародними стандартами щодо обліку дебіторської заборгованості

Ознака	Стандарт, що регулює відносини в сфері бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості	
	П(С)БО	МСФЗ
1	2	3
Визначення дебіторської заборгованості	Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату (П(С)БО 10)	МСФЗ 32 дебіторська заборгованість визначається як фінансовий актив. Визначення дебіторської заборгованості не надається (МСФЗ 32)
Визнання дебіторської заборгованості	Визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і може бути достовірно визначена її сума одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг (П(С)БО 10)	Підприємству слід визнавати дебіторську заборгованість у балансі, коли воно стає стороною контрактних зобов'язань і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові або інші цінності (МСФЗ 39)
Оцінка дебіторської заборгованості	При зарахуванні на баланс дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги оцінюється за первісною вартістю, а на дату балансу – за чистою реалізаційною вартістю (П(С)БО 10)	Під час первісного визнання фінансового активу слід оцінювати їх за собівартістю, яка є справедливою вартістю компенсації, наданої або отриманої за них. Після первісного визнання дебіторську заборгованість визнають за амортизованою собівартістю із застосуванням методу визначення за ефективною ставкою відсотка (МСФЗ 39)
Види дебіторської заборгованості	Згідно з визначеннями, наведеними в П(С)БО 2 та П(С)БО 10, дебіторська заборгованість поділяється на поточну та довгострокову	Дебіторська заборгованість поділяється на ініційовану підприємством та не ініційовану. (МСФЗ 39)
Визначення сумнівної дебіторської заборгованості	Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності. Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником (П(С)БО 10)	Визнання сумнівної дебіторської заборгованості відбувається в наступних випадках: значні фінансові труднощі емітента; фактичний розрив контракту, наприклад, невиконання умов угоди або прострочена заборгованість щодо сплати відсотка або основної суми; надання позикодавцем боржникові пільгової позики, яку позикодавець не розглядав би за інших умов; висока імовірність банкрутства або іншої фінансової реорганізації підприємства; визнання збитку від зменшення корисності цього активу в

Продовження Додатку Ц

1	2	3
		попередньому звітному періоді; зникнення фінансового ринку для цього фінансового активу внаслідок фінансових труднощів (МСФЗ 39)
Розрахунок величини резерву сумнівних боргів	Величина резерву сумнівних боргів визначається, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, за питомою вагою безнадійної заборгованості в чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати або на основі класифікації дебіторської заборгованості (П(С)БО 10)	В міжнародних стандартах методи розрахунку величини резерву сумнівних боргів не передбачаються
Відображення дебіторської заборгованості у звітності	За чистою реалізаційною вартістю (П(С)БО 10)	Прямо не вимагають відображення дебіторської заборгованості в балансі за винятком резерву сумнівної заборгованості. Але для визначення величини дебіторської заборгованості, яка відображається в балансі, необхідно: протестувати дебіторську заборгованість на предмет знецінення, тобто списати однозначно безнадійну заборгованість; для дебіторської заборгованості, яка залишилася, нараховувати резерв сумнівної заборгованості, який відображає можливу ймовірність несплати рахунків і вирахувати даний резерв із величини дебіторської заборгованості
Розкриття інформації про дебіторську заборгованість у Примітках до річної фінансової звітності	Згідно П(С)БО 10: перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості; перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості; склад і суми статті балансу "Інша дебіторська заборгованість"; метод визначення величини резерву сумнівних боргів; залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання в звітному періоді	За МСФЗ 1 аналіз дебіторської заборгованості: покупців; інших членів групи; пов'язаних сторін; авансових платежів; інші суми

ДОДАТОК Ч

Нормативні документи, які регламентують порядок здійснення вексельних операцій

№ з/п	Нормативний документ	Зміст положень
1	2	3
1	Закон України “Про обіг векселів в Україні” від 05.04.2001 р. № 2374-III	Визначає особливості обігу векселів в Україні, який полягає у видачі переказних та простих векселів, здійсненні операцій з векселями та виконанні вексельних зобов’язань у господарській діяльності
2	Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.2006 № 3480-IV	Регулює відносини, що виникають під час розміщення, обігу цінних паперів і впровадження професійної діяльності на фондовому ринку, з метою забезпечення відкритості та ефективності функціонування фондового ринку. Визначено особливості видачі та обігу векселів, здійснення операцій з векселями, погашення вексельних зобов’язань та стягнення за векселями
3	Закону України “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні” від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР	Визначено правові засади здійснення державного регулювання ринку цінних паперів та державного контролю за випуском і обігом цінних паперів та їх похідних в Україні
4	Конвенція, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі від 07.07.1930 р.	Визначає форму, основні реквізити простого та переказного векселів, а також характерні особливості їх обігу, а саме: строки платежу за векселями; порядок вчинення індосаменту, авалю, акцепту, протесту векселів, тощо. Визначено права та обов’язки учасників вексельного обігу в Україні
5	Конвенція “Про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі” від 06.07.1999 р.	Приєднання України до Женевської конвенції 1930 р. що врегулює деякі колізії законів про прості та переказні векселі після
6	Конвенція “Про гербовий збір стосовно переказних векселів та простих векселів” від 07.06.1930 р.	Приєднання України до Женевської конвенції 1930 р. про гербовий збір з простих та переказних векселів
7	Положення про вимоги до стандартної (типової) форми виготовлення вексельних бланків від 22.11.2001 № 338	Визначає основні розміри, реквізити, кольорову гамму, властивості паперу та тиражі вексельних бланків, з метою захисту вексельних бланків від підроблення та можливості визначення їх справжності; встановлено вимоги щодо підписування векселя керівником підприємства та головним бухгалтером та завірення печаткою
8	Указ Президента України “Про сплату державного мита за вексельні бланки” від 02.11.1993 р. № 504/93	Визначає порядок купівлі вексельних бланків, а також розмір державного мита, яке необхідно сплатити при їх придбанні

Продовження Додатку Ч

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
9	Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI	Визначає основні вимоги, щодо особливостей оподаткування господарських операцій за участю векселів податком на додану вартість; а також визначає склад доходів та витрат, які враховуються та які не враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування при здійсненні вексельних операцій
10	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. № 291	Встановлює призначення і порядок використання бухгалтерських рахунків для обліку векселів

ДОДАТОК Ш

Порівняння бухгалтерських принципів МСБО (IAS) 39 і МСФЗ (IFRS) 9

Параметри порівняння	МСФЗ (IFRS) 9 “Фінансові інструменти”, МСФЗ (IFRS) 7 “Фінансові інструменти: розкриття інформації”	МСБО (IAS) 39 “Фінансові інструменти: визнання і оцінка”
1	2	3
Первісна оцінка фінансових інструментів	Справедлива вартість	Справедлива вартість
Наступна оцінка фінансових активів і зобов'язань	Справедлива вартість/вартість, що амортизується (в момент визнання фінансового активу, коли компанія стає стороною при угоді). Категорії “Інвестиції, утримувані до строку погашення”, “Позики і дебіторська заборгованість” і “Фінансові активи, наявні для продажу”, передбачені МСБО (IAS) 39, в новому стандарті не передбачені. МСФЗ (IFRS) 9 не змінює базову модель обліку фінансових зобов'язань відповідно до МСБО (IAS) 39. Дві категорії оцінок продовжують існувати: за справедливою вартістю через прибуток чи збиток і за амортизованою вартістю	Позики, дебіторська заборгованість. Фінансові вкладення, утримувані до погашення, оцінюються за амортизованою вартістю і перевіряються на знецінення. Фінансові активи, призначені для продажу, враховуються за справедливою вартістю з віднесенням змін на прибутки або збитки. Зміна вартості фінансових активів, призначених для продажу, відносять до іншого сукупного доходу.
Боргові інструменти	Оцінка за амортизованою вартістю за умови: 1. Тест “Бізнес-моделі”: отримання контрактних грошових потоків (немає спекулятивного інтересу). 2. Тест “Виплата за договором”: передбачені виплати основного боргу і відсотків на залишок заборгованості у встановлені строки. Всі інші боргові інструменти повинні бути оцінені за справедливою вартістю через звітність про прибутки та збитки	МСБО (IAS) 39 виділяє дві категорії фінансових зобов'язань: 1. Фінансові зобов'язання, оцінені через прибуток чи збиток за справедливою вартістю 2. Інші фінансові зобов'язання, оцінені за амортизованою вартістю з використанням методу ефективної ставки відсотку Поняття “бізнес-моделі” відсутнє
Пайові інструменти	Повинні оцінюватися в звіті про фінансовий стан за справедливо вартістю, а прибутки та збитки від змін справедливої вартості визнаються в звіті про прибутки та збитки	- пайовим інструментом вважається інструмент, який підтверджує право на частину активів підприємства, які залишилися після вирахування всіх його зобов'язань - відсотки, дивіденди, прибутки та збитки, пов'язані з

1	2	3
	Відміння передбачене МСБО (IAS) 39 виключення, згідно якого інвестиції в не котирувані пайові інструменти могли оцінюватися за фактичною вартістю, якщо було неможливо надійно оцінити їх справедливую вартість. Якщо пайовий інструмент не утримується для торгівлі, компанія може зробити вибір, який не відміняється враховувати зміни справедливої вартості за даним інструментом в іншому сукупному доході, а дохід за дивідендами - у прибутках та збитках	фінансовим інструментом, що класифікуються як зобов'язання повинні визнаватися в складі доходів чи витрат
Опція оцінки за справедливою вартістю	<p>Дозволяє оцінювати фінансові зобов'язання за справедливою вартістю через прибутки та збитки при виконанні наступних умов:</p> <p>1. Така оцінка дозволить уникнути або зменшити протиріччя в бухгалтерських оцінках</p> <p>2. зобов'язання є частиною групи фінансових зобов'язань чи фінансових активів і зобов'язань, якими управляють і які оцінюються за справедливою вартістю, у відповідності зі стратегією управління ризиками.</p> <p>Прибутки та збитки за фінансовими зобов'язаннями, які оцінюються за справедливою вартістю, через прибутки та збитки повинні бути розділені на наступних два компоненти:</p> <p>1. Величину зміни у справедливій вартості, яка пов'язана зі змінами в "кредитному ризику" зобов'язань та представляється в іншому сукупному доході;</p> <p>2. Сума змін, що залишилась в справедливій вартості зобов'язань, яка повинна бути представлена в звіті про прибутки та збитки. Нове правило дозволяє визнавати у повній сумі зміни справедливої вартості в прибутках та збитках, тільки якщо визнання змін в кредитному ризику зобов'язання в іншому сукупному доході буде створювати чи збільшувати невідповідності в бухгалтерському обліку в звіті про прибутки чи збитки. Дане рішення приймається при першочерговому визнанні та не переглядається</p>	МСБО (IAS) 39 дозволяє компаніям під час придбання чи випуску будь-яких фінансових активів чи зобов'язань оцінювати їх за справедливою вартістю зі змінами, визнаними в прибутках та збитках. Цей вибір доступний навіть якщо фінансовий актив чи фінансове зобов'язання були оцінені за амортизованою вартістю. Як тільки інструмент віднесений до категорії «справедлива вартість через прибуток та збиток», він не може бути повторно перекласифікованим

Продовження Додатку Ш

1	2	3
Припинення визнання фінансових активів	Якщо компанія не управляє активом (грошовим потоком від активу), то відбувається припинення визнання	Якщо компанія передає значну частину всіх ризиків і вигод, пов'язаних з володінням фінансового активу, вона повинна припинити визнання цього фінансового активу
Припинення визнання фінансових зобов'язань	Аналогічно	Необхідно припинити визнання фінансових зобов'язань в тому випадку, якщо вони погашені, тобто виконані, відмінені чи за ними вичерпався термін погашення
Вбудовані виробничі інструменти	Можуть бути відокремлені від основного договору	Виробничі фінансові інструменти, вбудовані в фінансовий актив, не повинні враховуватись окремо від такого фінансового активу
Класифікація	Зміна першочергової класифікації можлива при зміні "бізнес-моделі". Даний термін залежить від бізнесу підприємства і його цілей, а не від конкретного інструменту. Рекласифікація проводиться перспективно, раніше визнаний прибуток, збиток і відсотки не переоцінюються	Зміни в класифікації можливі

ДОДАТОК Ю

Порівняння міжнародного та національного стандартів з обліку
фінансових інвестицій

Порівняльна ознака	П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”	IAS 25 “Облік інвестицій”
1	2	3
Оцінка фінансових інвестицій при їх надходженні	<p>Собівартість складається:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) з ціни її придбання, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов'язкових платежів та інших витрат, без посередньо пов'язаних з придбанням фінансової інвестиції 2) якщо придбання здійснюється шляхом обміну на цінні папери власної емісії, то собівартість визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів 3) якщо придбання здійснюється шляхом обміну на інші активи, то собівартість визначається за справедливою вартістю цих активів 	<p>Собівартість включає:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) витрати на придбання, наприклад комісійні винагороди, гонорари, податки та банківські збори 2) якщо придбання здійснюється шляхом випуску акцій чи інших цінних паперів, вартість придбання є справедливою вартістю 3) якщо придбання здійснюється шляхом обміну на інший актив, вартість придбання визначається з посиланням на справедливу вартість активу, що обмінювався. <p>Доречним може бути також розгляд справедливої вартості придбаної інвестиції, якщо вона більш очевидна</p>
Оцінка фінансових інвестицій на дату балансу	<ol style="list-style-type: none"> 1) відображаються за справедливою вартістю (крім інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення або обліковуються за методом участі в капіталі) 2) фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення, відображаються за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій 3) фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні підприємства та в спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільного підприємства) відображаються за вартістю, що визначена за методом участі в капіталі 	<p>Інвестиції, які класифікуються як поточні активи, слід відображати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) за ринковою вартістю 2) за нижчою з двох оцінок - собівартістю чи ринковою вартістю. Якщо поточні інвестиції відображаються в обліку за нижчою з двох оцінок, балансову вартість слід визначати чи на основі інвестиційного портфелю в цілому, чи за категорією інвестиції, чи на основі окремої інвестиції. Інвестиції, які класифікуються як довгострокові активи, слід відображати: 1) за собівартістю 2) за сумою переоцінки 3) у випадку придбання ринкових цінних паперів, що надають право власності, - за нижчою з двох оцінок: собівартістю або ринковою вартістю, визначеною на основі інвестиційного портфелю

1	2	3
Продаж фінансових інвестицій	Визначення результату від продажу фінансових інвестицій не передбачено	Після продажу інвестиції різницю між чистою виручкою від реалізації і балансовою вартістю слід визнавати як дохід або витрати. Якщо інвестиція була поточним активом, відображеним на основі інвестиційного портфеля за нижчою з двох оцінок – собівартістю або ринковою вартістю, прибуток чи збиток від продажу слід визначати на основі собівартості. Якщо інвестиція була попередньо переоцінена або відображена в обліку за ринковою вартістю, а збільшення балансової вартості віднесене до переоцінки, підприємству слід обрати політику або кредитування суми дооцінки, що залишилися на дохід, або перенесення її до складу нерозподіленого прибутку
Розкриття інформації про фінансові інвестиції у фінансовій звітності	У примітках до фінансової звітності: 1) балансова вартість фінансових інвестицій, що включені до складу статті балансу “Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств” 2) фінансові інвестиції, що включені до складу статей балансу “Інші довгострокові фінансові інвестиції” та “Поточні фінансові інвестиції” за собівартістю, за справедливою вартістю, за амортизованою собівартістю 3) підстава для визначення справедливої вартості фінансових інвестицій 4) доходи та втрати від змін справедливої вартості фінансових інвестицій за звітний період 5) перелік провідних асоційованих, дочірніх і спільних підприємств із зазначенням частки у капіталі та методів оцінки, що використовуються для обліку таких фінансових інвестицій; контрольний учасник спільного підприємства у примітках до фінансової звітності тощо	В фінансовій звітності: 1) облікова політика щодо визначення балансової вартості інвестицій, підходу до змін ринкової вартості поточних інвестицій, які відображаються за ринковою вартістю, підходу до дооцінки на момент продажу інвестиції, що переоцінювалася 2) значні суми, які включаються до доходу, щодо відсотків, дивідендів, роялті тощо, прибутків та збитків від продажу поточних інвестицій, змін вартості таких інвестицій 3) ринкову вартість інвестицій, якщо вони не відображаються в обліку за ринковою вартістю 4) значні обмеження щодо можливості реалізації інвестицій або переведення доходу і виручки від реалізації 5) довгострокові інвестиції, визнані за сумою переоцінки 6) зміни дооцінки протягом певного періоду та характер таких змін 7) аналіз портфелю інвестицій - для підприємств, основною діяльністю яких є утримання інвестицій тощо

ДОДАТОК АА

Методика бухгалтерського відображення монетарної й немонетарної
дебіторської заборгованості

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
МОНЕТАРНА ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ			
– виникнення дебіторської заборгованості			
1.	Отримано дохід від реалізації продукції	361	701
2.	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	701	641
3.	Списано собівартість реалізованої продукції	901	26
4.	Погашення заборгованості грошовими коштами	301, 311	361
5.	Визнано дебіторську заборгованість сумнівною	363	361
– нарахування резерву сумнівних боргів			
6.	Нараховано резерв сумнівних боргів	944	38
7.	Списано заборгованість в межах резерву сумнівних боргів	38	363
8.	Списано заборгованість понад резерв сумнівних боргів	944	363
9.	Відновлено суму, що раніше була визнаною сумнівною	361	716
НЕМОНЕТАРНА ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ			
– відображення факторингових операцій без права регресу			
1.	Отримано дохід від реалізації продукції	361	701
2.	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	701	641
3.	Відображено трансформацію монетарної дебіторської заборгованості в немонетарну	362	361
4.	Укладено договір на факторинг без права регресу (або з правом регресу)	377	362
5.	Отримано підприємством основну частину грошових коштів від фактора	311	377
6.	Відображено винагороду фактора відповідно до договору за надане фінансування	949	684
7.	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	684
8.	Відображено винагороду фактора відповідно до договору за обробку документів та суму комісійної винагороди	92	685
– відображення факторингових операцій з правом регресу			
9.	Відображено непередбачені зобов'язання у разі настання регресу	–	042
10.	Списано суму непередбачених зобов'язань	042	–
– обмін неподібними активами			
11.	Передано покупцю немонетарний актив	362	20, 22, 26, 28
12.	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	362	641
13.	Отримано від постачальника подібний актив	20, 22, 26, 28	631
14.	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	631
15.	Проведено взаємозалік заборгованостей	631	362

ДОДАТОК АБ

Звіт про наявність та погашення дебіторської заборгованості

_____ (назва підприємства)

Затверджена наказом підприємства
від “__” _____ 20__ р.

ЗВІТ ПРО НАЯВНІСТЬ ТА РУХ ПОГАШЕННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ № _____

№ з/п	Дата заповнення акту (рік)	Кореспондуючий рахунок	Найменування дебітора	Найменування товару	дата відвантаження товару	Первинний документ, який посвідчує факт відвантаження товару	Форма погашення (монетарна / немонетарна)	Фактично відвантажено товару		Прострочена заборгованість		Безнадійна заборгованість		Примітки	Підпис
								сума	в т.ч. ПДВ	сума	в т.ч. ПДВ	сума	в т.ч. ПДВ		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	2012	361	ТОВ “Альфа”	стілці	01.01	накладна	монетарна	10000,00	2000,00	6000,00	1000,00	-	-	-	Іванов
2.	2012	361	ФОП “Ясів”	крісла	05.01	накладна	немонетарна	36000,00	6000,00	-	-	-	-	-	Ясів

Особа, яка склала акт _____

(П.І.Б.)

(підпис)

Бухгалтер _____

(П.І.Б.)

(підпис)

“__” _____ 20__ р.

Відомість аналітичного обліку операцій з придбаними борговими цінними паперами

(підприємство, організація)

**ВІДОМІСТЬ АНАЛІТИЧНОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ПРИДБАНИМИ
БОРГОВИМИ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ**

№ з/п	Вид боргових цінних паперів (облігації, депозитні сертифікати, векселі)	Дата придбання	Вартість придбання, грн.	Номінальна вартість, грн.	Дохід (гр.5-гр.4) (для дисконтних)	Сума одержаного доходу (Кт 373) (для відсоткових)	Дата конвертації
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Облігації	25.11.12 р.	8000,00	9000,00	1000,00	–	25.12.12 р.
РАЗОМ							

Виконавець

(підпис)

Дата складання “ ” 201 р.

Головний бухгалтер

(підпис)

Звіт про змішані активи підприємства

(підприємство, організація)

ЗВІТ ПРО ЗМІШАНІ АКТИВИ ПІДПРИЄМСТВА

Складові змішаних активів	Сальдо на початок року	Обороти за дебетом з кредитом рахунків			Обороти за кредитом з дебетом рахунків			Сальдо на кінець року
		№	№	№	№	№	№	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Монетарні активи								
Дебіторська заборгованість								
– довгострокова								
– поточна								
Фінансові інвестиції								
– довгострокові								
– поточні								
Векселі								
– довгострокові								
– поточні								
II. Немонетарні активи								
Дебіторська заборгованість								
– довгострокова								
– поточна								

Продовження Додатку АЖ

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Фінансові інвестиції								
– довгострокові								
– поточні								
Векселі								
– довгострокові								
– поточні								
Разом								

Виконавець _____

(підпис)

Дата складання “ ” _____ 201 р.

Головний бухгалтер _____

(підпис)

ДОДАТОК АК

Акт інвентаризації розрахунків з дебіторами

Рахунок	Сума за даними бухгалтерського обліку		Заборгованість, що підтверджена дебіторами	Заборгованість, що не підтверджена дебіторами	Розходження (+/-)	
	всього	у тому числі				
		монетарна				немонетарна
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
18	5000,00	5000,00	–	500,00	4500,00	4500,00
36	2500,00	<i>рах. 361, 363</i>	<i>рах. 362</i>			
		1500,00	1000,00	2500,00	–	–
37	3600,00	<i>рах. 373, 377</i>	<i>рах. 371, 372, 374, 375, 376</i>			
		2000,00	1600,00	3000,00	600,00	600,00

Документ склав:

_____ / (підпис)	_____ / (ПІБ)	_____ / (дата)
_____ / (підпис)	_____ / (ПІБ)	_____ / (дата)
_____ / (підпис)	_____ / (ПІБ)	_____ / (дата)

ДОДАТОК АЛ

Відомість з перевірки показників синтетичного й аналітичного обліку монетарної і немонетарної дебіторської заборгованості

Місяць, рік	Аналітичний облік			Синтетичний облік			Сума розходжень (+/-)	Причини	Примітки
	назва реєстру	рахунок	сума, грн.	назва реєстру	рахунок	сума, грн.			
1	2	3	4	6	7	8	10	11	12
Вересень 2012	Ж. № 3	18	500,00						
				Ж. № 3	181	150,00	–	–	–
				Ж. № 3	182	200,00	–	–	–
				Ж. № 3	183	150,00	–	–	–
Сума разом				Сума разом					

Документ склав: _____ / _____ / _____
 (підпис) (ПІБ) (дата)

Документ перевірів: _____ / _____ / _____
 (підпис) (ПІБ) (дата)

ДОДАТОК АМ

Порівняння показників Головної книги та фінансової звітності щодо дебіторської заборгованості

Форма звітності	Показники (стаття звітності)	Код рядка	Номер рахунку бухгалтерського обліку	Залишки на рахунках					
				на початок періоду перевірки			на кінець періоду перевірки		
				за формою звітності	за Головною книгою	розходження (+/-)	за формою звітності	за Головною книгою	розходження (+/-)
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
№ 1 “Баланс”	Монетарна довгострокова дебіторська заборгованість	050	18	250,00	250,00	–	300,00	250,00	50,00
№ 1 “Баланс”	Розрахунки за сумнівною заборгованістю	158	363	350,00	400,00	50,00	500,00	650,00	150,00

Документ склав: _____ / _____ / _____
 (підпис) (ПІБ) (дата)

Документ перевірів: _____ / _____ / _____
 (підпис) (ПІБ) (дата)

ПРО АВТОРА

Скоробогатова Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Керченського державного морського технологічного університету.

В 1998 році закінчила Керченський державний морський технологічний інститут за спеціальністю “Облік і аудит”. В цьому ж році була прийнята бухгалтером на Керченський комбінат хлібопродуктів.

З 2000 року працює в Керченському державному технологічному університеті на посадах асистента, старшого викладача, доцента кафедри бухгалтерського обліку і аудиту. У 2004 році в Таврійському Національному університеті (м. Сімферополь) захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему: “Управління економічною стійкістю підприємств борошномельної промисловості”. У 2007 році присвоєно вчене звання доцента кафедри бухгалтерського обліку і аудиту. З 2011 року призначено на посаду завідувача кафедри обліку і аудиту Керченського державного морського технологічного університету.

З 2007 року виступає керівником підприємства “Наука плюс” одним із видів основної діяльності якого є консультування в сфері бухгалтерського та податкового обліку.

Приймає участь в підготовці і атестації науково-педагогічних кадрів. Керує підготовкою дипломними роботами, ступінь підготовленості яких свідчить про високий рівень теоретичних і практичних досліджень, суттєву наукову спрямованість.

За результатами досліджень опубліковано 47 (120,8 д.а.) праць, з них 27 (10,3 д.а.) наукового і 20 (110,5 д.а.) навчально-методичного характеру.

Співавтор навчальних посібників “Фінансовий облік 1” (5,2 д.а.) та “Фінансовий облік 2” (4,6 д.а.) з грифом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Результати наукових досліджень В.В. Скоробогатової використовуються в навчальному процесі Керченського державного морського технологічного університету при викладанні навчальних дисциплін “Аудит”, “Організація обліку”, “Судово-бухгалтерська експертиза”, “Теорія оподаткування”, “Фінансовий облік”.

Отримано грамоти від адміністрації Керченського державного морського технологічного університету за високі показники в науково-дослідницькій роботі університету та організацію в проведенні науково-дослідницької роботи та за високий професіоналізм та якісну підготовку студентів в університеті.

Сфера наукових інтересів: бухгалтерський облік та контроль монетарних активів.

Наукове видання

СКОРОБОГАТОВА Вікторія Вікторівна

**Бухгалтерський облік та
контроль монетарних активів:
проблеми теорії та методології**

МОНОГРАФІЯ

Науковий редактор д.е.н., доц. Т.В. Давидюк

Технічний редактор Н.П. Щербельова

Коректор О.В. Шавурська

Художник обкладинки С.П. Ігнацевич

Підп. до друку 03.12.2012 р. Папір офс. Формат 60x84 1/16

Гарнітура "Таймс". Друк офс. Ум. др. арк. 30,23

Наклад 300 пр. Зам. № 44

Видавець і виготовлювач

Житомирський державний технологічний університет

вул. Черняхівського, 103, м. Житомир, 10005

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів

Видавничої справи ЖТ № 08 від 26.03.2004 р.

- ⁱ Старостенко Г.Г. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / Г.Г. Старостенко, Г.В. Мірко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.
- ⁱⁱ Фінанси підприємств: навч. посібн. / [під ред. В.В. Буряковського]. – Дніпропетровськ : Вид-во “Пороги”. – 1998. – 398 с.
- ⁱⁱⁱ Романенко О.Р. Фінанси: підручник / О.Р. Романенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 312 с., с. 80.
- ^{iv} Вовк В.М. Методика та організація аналізу формування і використання фінансових ресурсів підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 [Електронний ресурс] / В.М. Вовк. – Т., 2004. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2004/04vvmfrp.zip>
- ^v Кравцова А.М. Механізм формування та ефективного використання фінансових ресурсів машинобудівного підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 [Електронний ресурс] / А.М. Кравцова. – Хмельницький, 2008. – 21 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2008/08kamrmp.zip>
- ^{vi} Ванькович Д.В. Організація управління фінансовими ресурсами підприємств у перехідній економіці України (на прикладі відкритих акціонерних товариств): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 [Електронний ресурс] / Д.В. Ванькович. – Л., 2002. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2002/02vdvvat.zip>
- ^{vii} Современный экономический словарь [Електронний ресурс], 2007. – Режим доступу: <http://slovari.yandex.ru/финансовые%20ресурсы/Экономический%20словарь/Финансовые%20ресурсы/>
- ^{viii} Юридический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mirslovari.com/content_yur/finansovye-resursy-21799.html
- ^{ix} Энциклопедический словарь экономики и права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mirslovari.com/content_ekonomsllov/finansovye-resursy-78537.html
- ^x Кураков Л. Экономика и право: словарь-справочник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vocable.ru/dictionary/80/word/%D4%C8%CD%C0%CD%D1%CE%C2%DB%C5+%D0%C5%D1%D3%D0%D1%DB>
- ^{xi} Зайцев Н.Л. Краткий словарь экономиста, [Електронний ресурс], 2000 г. – Режим доступу: <http://vocable.ru/dictionary/915/word/%D0%C5%D1%D3%D0%D1%DB+%D4%C8%CD%C0%CD%D1%CE%C2%DB%C5>
- ^{xii} Райзберг Б. Современный экономический словарь [Електронний ресурс] / Б.Райзберг, Л.Лозовский, Е.Стародубцева. – Режим доступу: [http://vocable.ru/dictionary/88/word/%D4%C8%CD%C0%CD%D1%CE%C2%DB%C5+%D0%C5%D1%D3%D0%D1%DB+\(%C3%CE%D1%D3%C4%C0%D0%D1%D2%C2%C0%2C+%D0%C5%C3%C8%CE%CD%C0%2C+%CF%D0%C5%C4%CF%D0%C8%DF%D2%C8%DF%2C+%D4%C8%D0%CC%DB\)](http://vocable.ru/dictionary/88/word/%D4%C8%CD%C0%CD%D1%CE%C2%DB%C5+%D0%C5%D1%D3%D0%D1%DB+(%C3%CE%D1%D3%C4%C0%D0%D1%D2%C2%C0%2C+%D0%C5%C3%C8%CE%CD%C0%2C+%CF%D0%C5%C4%CF%D0%C8%DF%D2%C8%DF%2C+%D4%C8%D0%CC%DB))
- ^{xiii} Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера / И.А. Бланк. – К.: “Ника-центр”, 1998. – 480 с.
- ^{xiv} Романенко О.А. Аналіз і контроль формування та використання фінансових ресурсів холдингових компаній (на прикладі торговельних холдингових компаній України): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 [Електронний ресурс] / О.А. Романенко. – К., 2008. – 21 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2008/08roahku.zip>
- ^{xv} Фисенко М.К. Финансовая система Беларуси: учеб. пособие / М.К. Фисенко. – Минск: Соврем.шк., 2008. – 184 с., с. 45.
- ^{xvi} Прокопчук Д.В. Проблеми класифікації фінансових ресурсів суб'єктів господарювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlut/20_2/231_Prokopczuk_20_2.pdf
- ^{xvii} Опарін В.М. Фінансові ресурси та суспільний капітал / В.М. Опарін // Вісник НБУ. – 2001. – №7. – С. 26-28.
- ^{xviii} Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник / В.М. Опарін. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с., с. 10.
- ^{xix} Улична М.І. Сутнісні характеристики та класифікація фінансових ресурсів підприємства / М.І. Улична // Наукові праці Кіровоградського національного технологічного університету. – 2005. Випуск 7. Частина 2. – С. 451-454.
- ^{xx} Бердар М.М. Податкова система елемент механізму управління фінансовими ресурсами підприємства / М.М. Бердар // Формування ринкових відносин в Україні, 2008. – №12 (91). – С. 51.
- ^{xxi} Белоліпецький В.Г. Удосконалення механізму реорганізації управління фінансовими ресурсами підприємств / В.Г. Белоліпецький // Фінанси України. – 2004. – №9. – С. 112-118.

- ^{xxii} Зятковський І. В. Теоретичні засади фінансів підприємств / І.В. Зятковський // Фінанси України. – 2000. – №4. – С. 21-29.
- ^{xxiii} Бурковський В.В. Фінанси підприємств: навч посібник / В.В. Бурковський. – Д.: Пороги, 1998. – с 87.
- ^{xxiv} Мельник О.М. Економічний зміст фінансових ресурсів підприємства / О.М. Мельник // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2010. – №2(52). – с. 354.
- ^{xxv} Угленко О.М. Формування фінансових ресурсів підприємств: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 / О.М. Угленко. – Київ, 2005. – 20 с.
- ^{xxvi} Бланк І.А. Словарь-справочник финансового менеджера / И.А. Бланк. – К.: “Ника-центр”, 1998. – 480 с.
- ^{xxvii} Єріс Л.М. Управління фінансовими ресурсами підприємств переробної галузі Сумської області: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 / Л.М. Єріс. – Суми, 2004. – 20 с., с. 5.
- ^{xxviii} Сенчагов В.К. Эффективность использования основных фондов (показатели, факторы, стимулы) / В.К. Сенчагов. – М.: ИНФРА – М, 2001, – с. 243.
- ^{xxix} Худолій Л.М. Теорія фінансів / Л.М. Худолій. – Київ: Видавництво Європейського університету, 2003р. – 67 с., с. 42.
- ^{xxx} Ковальчук С.В. Фінанси: навч. посібник / С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. – Львів: “Новий світ - 2000”, 2006. – 568 с.
- ^{xxxi} Фінанси: навч. посіб. / [Онищев В.І., Близнюк Л.І. та ін.]; за ред. В.І. Оспіщева. – [2-вид., перероб. і допов.]. – К.: Знання, 2008. – 366с., с. 255.
- ^{xxxii} Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник / А.М. Поддєрьогін, наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – [6-те вид., перероб. та допов.]. – К.: КНЕУ, 2006. – 552с., с. 10.
- ^{xxxiii} Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с., с. 496.
- ^{xxxiv} Сисоєва Л.В. Аналіз фінансових ресурсів та достатності власного капіталу, як рівень фінансової надійності страховика [Електронний ресурс] / Л.В. Сисоєва. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_43/statti/32.pdf
- ^{xxxv} Косаріна В.П. Економічна природа і сутність фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування / В.П. Косаріна // Фінанси України. – 2010. – №5. – С. 118-125.
- ^{xxxvi} Современный экономический словарь [Електронний ресурс], 2007. — Режим доступу: <http://slovari.yandex.ru/финансовые%20ресурсы/Экономический%20словарь/Финансовые%20ресурсы/>
- ^{xxxvii} Юридический словарь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mirslovari.com/content_yur/finansovye-resursy-21799.html
- ^{xxxviii} Энциклопедический словарь экономики и права [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mirslovari.com/content_ekonomsllov/finansovye-resursy-78537.html
- ^{xxxix} Кураков Л. Экономика и право: словарь-справочник [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vocabulary.ru/dictionary/80/word/%D4%C8%CD%C0%CD%D1%CE%C2%DB%C5+%D0%C5%D1%D3%D0%D1%DB>
- ^{xl} Райзберг Б. Современный экономический словарь [Електронний ресурс] / Б.Райзберг, Л.Лозовский, Е.Стародубцева. — Режим доступу: [http://vocabulary.ru/dictionary/88/word/%D4%C8%CD%C0%CD%D1%CE%C2%DB%C5+%D0%C5%D1%D3%D0%D1%DB+\(%C3%CE%D1%D3%C4%C0%D0%D1%D2%C2%C0%2C+%D0%C5%C3%C8%CE%CD%C0%2C+%CF%D0%C5%C4%CF%D0%C8%DF%D2%C8%DF%2C+%D4%C8%D0%CC%DB](http://vocabulary.ru/dictionary/88/word/%D4%C8%CD%C0%CD%D1%CE%C2%DB%C5+%D0%C5%D1%D3%D0%D1%DB+(%C3%CE%D1%D3%C4%C0%D0%D1%D2%C2%C0%2C+%D0%C5%C3%C8%CE%CD%C0%2C+%CF%D0%C5%C4%CF%D0%C8%DF%D2%C8%DF%2C+%D4%C8%D0%CC%DB)
- ^{xli} Василик О.Д. Державні фінанси України: підручник / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.
- ^{xlii} Литовских А.М. Терминологический словарь: финансы, денежное обращение и кредит [Електронний ресурс] / А.М. Литовских, И.К. Шевченко. — Режим доступу: <http://vocabulary.ru/dictionary/78/word/%D4%E8%ED%E0%ED%F1%EE%E2%FB%E5+%F0%E5%F1%F3%F0%F1%FB>
- ^{xliii} Гуменюк І.М. Фінансові ресурси підприємства: сутність та аналіз забезпеченості сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / І.М. Гуменюк. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_2/10gim.pdf
- ^{xliv} Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства / Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І. – К.: Либідь, 1998. – 312 с., с. 19.
- ^{xlv} Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства / Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І. – К.: Либідь, 1998. – 312 с., с. 20.

- ^{xlvi} Коробов М.Я. Фінансово – економічний аналіз діяльності підприємств / М.Я. Коробов. – К.: Вид-во “Знання”. – 2000. – 378 с., с. 267.
- ^{xlvii} Коробов М.Я. Фінансово – економічний аналіз діяльності підприємств / М.Я. Коробов. – К.: Вид-во “Знання”. – 2000. – 378 с., с. 267.
- ^{xlviii} Фінансова діяльність підприємства: підручник / [Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я.]. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Либідь, 2002. – С. 17.
- ^{xliv} Писаренко Т.М. Облік, аналіз і контроль ефективності використання фінансових ресурсів у бюджетних установах (на матеріалах установ охорони здоров'я Волинської області): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 [Електронний ресурс] / Т.М. Писаренко. – Т., 2001. — 19 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2001/01ptmrbu.zip>
- ⁱ Пилипенко О.І. Фінансові ресурси корпорацій: поняття та класифікація / О.І. Пилипенко // Проблеми теорії бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз.– Житомир: ЖДТУ, 2008. – Випуск 3 (12). – 484 с., с. 367-380.
- ⁱⁱ Василик О.Д. Державні фінанси України: навч. посібник / О.Д. Василик. – К.: Вища шк., 1997. – 383 с., с. 17.
- ⁱⁱⁱ Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України: підручник / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.
- ⁱⁱⁱⁱ Тарасова В.В. Ресурсоеміність і ресурсовіддача в агровиробництві: монографія / В.В. Тарасова. – Житомир: в-во “ДВНЗ “Державний агроєкологічний університет”, 2007. – 348с., с. 16.
- ^{lv} Базилевич В.Д. Державні фінанси: навчальний посібник / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик; за заг. ред. В.Д. Базилевича. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: Атіка, 2004. – 368 с., с. 15.
- ^{lv} Развитие интегрированных корпоративных структур в России / [Винслав Ю.Б., Дементьев В.Е., Мелентьев А.Ю., Якушин Ю.В.] // Российский экономический журнал. – 1998 – № 11-12.
- ^{lvi} Зятковський І.В. Теоретичні засади фінансів підприємств / І.В. Зятковський //Фінанси України. – 2000. – №4. – С. 21-29.
- ^{lvii} Терьохін В.І. Финансовое управление фирмой / В.І. Терьохін. – К.: Ника-Центр, 2003. – с 298.
- ^{lviii} Мельник О.М. Економічний зміст фінансових ресурсів підприємства / О.М. Мельник // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2010. – №2(52). – с. 354.
- ^{lix} Основи економічної теорії: політ економічний аспект: підручник / [Климко Г.Н., Нестеренко В.П., Канищенко П.О. та ін.]; за ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К.: – Знання, 1997. – 743 с., с.372.
- ^{lx} Дем'яненко М.Я. Словник-довідник фінансиста / Дем'яненко М.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М. – АПК Київ, 1997. – с. 201.
- ^{lxi} Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2 / за ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.
- ^{lxii} Коваль С. Теоретичні аспекти фінансових ресурсів банку / Світ фінансів, №2, 2011р., С.83
- ^{lxiii} Бочаров В.В. Коммерческое бюджетирование: Финансовые ресурсы. Системы управления финансами. СПб: Питер, 2003. – 368с. (с.18)
- ^{lxiv} Романенко О.Р. Проблеми аналізу формування фінансових ресурсів підприємств в сучасних умовах в Україні // Збірник матеріалів міжнародної міжвузівської науково-практичної конференції: Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформації суспільства. Тернопіль-Мукачеве – 2004. – С. 311-315
- ^{lxv} Коваль С. Теоретичні аспекти фінансових ресурсів банку / Світ фінансів, №2, 2011р., С.83
- ^{lxvi} Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – К: НІОС. – 2000. – 416.
- ^{lxvii} Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.
- ^{lxviii} Пилипенко О.І. «Фінансові ресурси корпорацій: поняття та класифікація»//Проблеми теорії бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Випуск 3 (12)/Відповідальний редактор д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець, - Житомир: ЖДТУ, 2008. – 484с. (367-380 с.)
- ^{lxix} Гуменюк І.М. Фінансові ресурси підприємства: сутність та аналіз забезпеченості сільськогосподарських підприємств
http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_2/10gim.pdf
- ^{lxx} Золотогор В.Г. Энциклопедический словарь по экономике. Мн.: Полымя, 1997. - 571 с. ISBN 985-07-0109-9 (с.377)

- ^{lxxi} Сенчагов В.К. Эффективность использования основных фондов (показатели, факторы, стимулы)/В.К Сенчагов. – М.: ИНФРА – М, 2001, - с. 243
- ^{lxxii} Ковальчук С.В. Форкун І. В. Фінанси. Навч. Посібник. – Львів: «Новий світ - 2000», 2006. – 568с. ISBN 966-7827-77-1
- ^{lxxiii} Экономический словарь http://mirslavare.com/content_eco/finansovye-resursy-9093.html
- ^{lxxiv} Ніпіаліді О.Ю., Карпшин Н.І. Фінанси підприємств <http://www.library.tane.edu.ua/files/EVD/dumka09/Finansu%20pidpruemstv.pdf> (с.9)
- ^{lxxv} Гуйда Т. В. Формирование и использование финансовых ресурсов. Учебное пособие. – М.: Дело, 2003
- ^{lxxvi} Белоліпецький В. Г. Удосконалення механізму реорганізації управління фінансовими ресурсами підприємств// Фінанси України. 2004. - №9. – С. 112-118
- ^{lxxvii} Методичне забезпечення розвитку фінансових ресурсів промислового підприємства: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 [Електронний ресурс] / З.М. Карман; Харк. нац. екон. ун-т. — Х., 2005. — 20 с. — укр. <http://www.nbu.gov.ua/ard/2005/05kzmrpp.zip>
- ^{lxxviii} Пилипенко О.І. «Фінансові ресурси корпорацій: поняття та класифікація»//Проблеми теорії бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Випуск 3 (12)/Відповідальний редактор д.е.н., проф.. Ф.Ф. Бутинець, - Житомир: ЖДТУ, 2008. – 484с. (367-380 с.)
- ^{lxxix} Бурмистрова Л.М. Финансы и бухгалтерский учет предприятия: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 224с. (с.12)
- ^{lxxx} Кірейцев Г.Г.Фінанси підприємств: Навчальний посібник: Курс лекцій / За ред. д.е.н., проф. Г.Г. Кірейцева. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – 272 с. (с.17)
- ^{lxxxi} Зятковський І. В. Теоретичні засади фінансів підприємств//Фінанси України. – 2000. - №4. – С. 21-29
- ^{lxxxii} Золотогоров В.Г. Энциклопедический словарь по экономике. Мн.: Полымя, 1997. - 571 с. ISBN 985-07-0109-9 (с.377)
- ^{lxxxiii} Ковальчук С.В. Форкун І. В. Фінанси. Навч. Посібник. – Львів: «Новий світ - 2000», 2006. – 568с. ISBN 966-7827-77-1
- ^{lxxxiv} Финансы/В.М. Родионова, Ю.Я. Вавилов, Л.И. Гончаренко и др.; Под ред. В.М. Родионовой. Финансы и статистика, 1995. – 432с.; ил.
- ^{lxxxv} Финансы/В.М. Родионова, Ю.Я. Вавилов, Л.И. Гончаренко и др.; Под ред. В.М. Родионовой. Финансы и статистика, 1995. – 432с.; ил.
- ^{lxxxvi} Финансы/В.М. Родионова, Ю.Я. Вавилов, Л.И. Гончаренко и др.; Под ред. В.М. Родионовой. Финансы и статистика, 1995. – 432с.; ил.
- ^{lxxxvii} Филимонов А.С. Финансы предприятий: [учеб. пособ.]/А.С. Филимонов. –К.: Вид-во «Ника-центр, Ольга». – 2002. – с 280 (с. 13)
- ^{lxxxviii} Філімонов О.С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.
- ^{lxxxix} Філімонов О.С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.
- ^{xc} Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. Економічна теорія: Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 652с. (с. 502)
- ^{xc1} Финансы: Учебник для вузов. Под ред. проф. М.В. Романовского, проф. О. В. Врублевской, проф. Б. М. Сабанти: - М.. Издательство «Перспектива»; Издательство «Юрайт», 2000. – 520 с. с 420
- ^{xcii} Белоліпецький В.Г. Финансы фирмы. Курс лекций. – М.: ИНФРА, 1998. – С. 64.
- ^{xciii} Бердар М. М. Податкова система елемент механізму управління фінансовими ресурсами підприємства// Формування ринкових відносин в Україні, 2008. - №12 (91). – С.51
- ^{xciv} Забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія, практика: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.04 [Електронний ресурс] / О.Є. Гудзь; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. екон." УААН. — К., 2007. — 36 с. — укр. <http://www.nbu.gov.ua/ard/2007/07goetmp.zip>
- ^{xcv} Стецюк П.А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств//Економіка АПК. – 2005. - №11 с.11-116 (с 111)
- ^{xcvi} Фінансова діяльність підприємства: підручник / [Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я.]. – [2-ге вид., перероб. і доп]. – К. : Либідь, 2002. – 384 с.
- ^{xcvii} Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М: Книжный мир, 1999. – 895 с.
- ^{xcviii} Бухгалтерський словник / [за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир: ПП "Рута", 2001. – 224 с.

- ^{xcix} Гордієнко К.Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України в сфері економіки / К.Д. Гордієнко. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К.: КНТ, 2007. – 360 с.
- ^c Глушков Н.Е. Бухгалтерский учет на современном предприятии : эффективное пособие по бухгалтерскому учету / Н.Е. Глушков. – Новосибирск, фирма “ЭКОР”, 1996. – 670 с.
- ^{ci} Фінансовий словник – довідник / [Дем’яненко М.Я., Лузан Ю.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М. та ін.]; за ред. М.Я. Дем’яненко. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
- ^{cii} Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / [за ред. Романа Дяківа]. – К.: Міжнародна економічна фундація, 2002. – С. 144.
- ^{ciii} Осовська Г.В. Економічний словник / Осовська Г.В., Юркевич О.О., Завадський Й.С.. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.
- ^{civ} Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с., с. 211.
- ^{cv} Знамеровська Т.М. Теоретичні та облікові аспекти дебіторської заборгованості [Електронний ресурс] / Т.М. Знамеровська // Аграрний вісник Причорномор’я. – 2009. – № 49. – С. 1-5, с. 1-2. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/avpch/En/2009_49/Znamerovskaya%20T.N..pdf.
- ^{cvi} Коноплицький В.А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / В.А. Коноплицький, Г.І. Філіна. – К.: КНТ, 2007. – 580 с., с. 150.
- ^{cvii} Лишиленко О.В. Бухгалтерський фінансовий облік: навчальний посібник. / О.В. Лишиленко. – Київ: Вид-во “Центральної літератури”, 2003. – 524 с.
- ^{cviii} Матицина Н.П. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю / Н.П. Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 12. – С. 38-42., с. 38.
- ^{cix} Економічна енциклопедія / [за редак. С.В. Мочерного]. – [у 3-х т., Т. 1]. – К.: “Академія”, 2000. – 864 с.
- ^{cx} Новікова Н.М. Управління дебіторською заборгованістю торговельного підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 [Електронний ресурс] / Н.М. Новікова. – К., 2008. – 21 с.
- ^{cx1} Фінансова енциклопедія / [Орлюк О.П., Воронова Л.К., Заверуха І.Б. та ін.]; за заг. ред. О.П. Орлюк. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 472 с., с. 99.
- ^{cxii} Осовська Г.В. Економічний словник / Осовська Г.В., Юркевич О.О., Завадський Й.С. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.
- ^{cxiii} Пантелеев В.П. Словник бухгалтера та аудитора / В.П. Пантелеев, О.С. Сніжк. – К.: ДП “Інформ-аналіт. агенство”, 2009. – 239 с.
- ^{cxiv} Пушкар М.С. Фінансовий облік: [підручник] / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.
- ^{cxv} Сухарський В.С. Економічний словник – довідник / В.С. Сухарський. – Тернопіль, 2002. – 328 с., с. 53.
- ^{cxvi} Соловей Н.В. Проблеми обліку дебіторської заборгованості [Електронний ресурс] / Н.В. Соловей, К.І. Маліношевська // Бібліотечний вісник – 2010. – № 25, с. 1-5.-Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2010_25/malinoshevska.pdf.
- ^{cxvii} Галанов В.А. Рынок ценных бумаг: учебник / В.А. Галанов; под ред. В.А. Галанова, А.И. Басова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Финансы и статистика, – 2006. – 448 с.
- ^{cxviii} Мігус І.П. Вексельний обіг на фондовому ринку України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата екон. наук спеціальність 08.04.01 / І.П. Мігус // . – Київ – 2004 – 24 с., с. 7.
- ^{cxix} Гуткевич С.О. Вексель у системі цінних паперів: проблеми становлення та розвитку: навч. посібник / С.О. Гуткевич, М.Д. Корінько. – К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2003. – 119 с., с. 35-53.
- ^{cxx} Галушка Н.Й. Вексельні операції як об’єкт обліку та аудиту: теоретико-методологічний аспект / Н.Й. Галушка // [Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2009. – Вип. 27. – С. 239-243.](#)
- ^{cxxi} Буренин А.Н. Рынок ценных бумаг и производных финансовых инструментов: [учебное пособие] / А.Н. Буренин. – М.: 1 Федеративная Книготорговая Компания – 1998. – 352 с.
- ^{cxxii} Корольова-Казанська О.В. Управління вексельним оборотом торговельного підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.05 / О.В. Корольова-Казанська. – Київ – 2006, 24 с., с. 9.
- ^{cxxiii} Дегтярьова О.И. Рынок ценных бумаг и биржевое дело: [учебник для вузов] / О.И. Дегтярьова; под ред. проф. О.И. Дегтяревой, проф. Н.М. Коршунова, проф. Е.Ф. Жукова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 501 с.

^{cxxiv} Жуков Е.Ф. Деньги. Кредит. Банки. Ценные бумаги: [учеб. пособие для вузов] / Е.Ф. Жуков; под ред. проф. Е.Ф. Жукова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, – 2003. – 310 с.

^{cxxv} Пантелеев А.С. Векселя, взаимозачеты: бухгалтерский учет и налогообложение: практ. пособие / А.С. Пантелеев, А.Л. Звездин. – Москва: Омега-Л, – 2007. – 170 с.

^{cxxvi} Кірейцев Г.Г. Фінанси підприємств: навчальний посібник: курс лекцій / Г.Г. Кірейцев; за ред. д.е.н., проф. Г.Г. Кірейцева. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – 272 с.

^{cxxvii} Гуткевич С.О. Вексель у системі цінних паперів: проблеми становлення та розвитку: навч. посібник / С.О. Гуткевич, М.Д. Корінко. – К.: Видавництво Європейського університету, 2003. – 119 с.

^{cxxviii} Ніконова М.В. Вексельний обіг в аграрному секторі економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.04.01 / М.В. Ніконова. – Київ. – 2008. – 18 с.

^{cxxix} Грудніна О.В. Організація обліку і аналізу операцій вексельного обігу в комерційних підприємствах: автореферат на здобуття канд. ек. наук за спеціальністю 08.00.12 / О.В. Грудніна. – Воронеж, 2000. – 24 с., с. 12-14.